

५५/२५
 હોયારબા, મીતમગરા, મયેત્રકા તુ' કોન કથા ?

મહા માર ને સીધા મય તો મનાવ વુ ઝેલુ હય !

ગુલશન.

Gulshan.

(પુસ્તક ૭ મું)

જાન્યારી ૧૯૧૬

પૃષ્ઠ ૧

આંક ૧

સાંકળ્યું.

નંબર	વિષય	લેખક—	પાન.
૧	બહેર ખબર	...	૧-૮
૨	બે બોય	...	અધિપતિ ૧૦
૩	નવાં વર્ષની પ્રાર્થના	...	ગં. સ્વ. બહેન બાઈગૌરી ૧૨
૪	મહોત્સવી મસ્તી	...	મીસ કે. સી ૧૩
૫	Tit Bits	...	Mrs. R. D. Rabadi ૨૫
૬	વિધવા વિવાહ	...	બહેન લીનાલતી ૨૭
૭	મીસ ક્રિનો	...	મિસ થીરીન ૩૧
૮	વગર ફેરો કિમતી સેવા	...	બહેન બા ૩૮
૯	કુટુંબ કેવલ	...	બહેન કુસુમ ૪૦
૧૦	કલુમ	...	મીસ એનજનીયર ૪૨
૧૧	રશીઆનો માનીતો સેનક	...	મીસીસ રૂપામાધ રમાડી ૪૬
૧૨	નોકરોની નફદાઈ	...	“ ઘેઘમા ” ૫૭
૧૩	શ્રીકૃષ્ણ કૈસરત	...	બહેન “ ૩ ” ૬૦
૧૪	એ કોણ ?	...	મીમીસ દીલીપ ૬૨
૧૫	શ્રી કલ્પ	...	ગં. સ્વ. નાની બહેન ગજર ૬૬
૧૬	સેરાના સુત્રો	...	બહેન “ વેલી ” ૭૦
૧૭	જન, સમાજમાં શ્રીઓનો ભાગ	...	રતીદાસી પાટક ૭૧
૧૮	ધર્મર ગુની	...	બહેન “ વેલી ” ૭૩
૧૯	આશિર્વાદ	...	બહેન “ ૪ ” ૭૬
૨૦	લક્ષ લગાડો બેનીઓ રે	...	ગં. સ્વ. બહેન બાઈગૌરી ૭૫
૨૧	વસંત	...	ગં. સ્વ. બાઈગૌરી ૭૬
૨૨	બહેર ખબર	...	૮-૧૨

નવા વર્ષની પ્રાર્થના

રચનાર—શ્રી ૦ સ્વ૦ બહેન બાલગૌરી

[વનેના વિશ્રામ સુરત]

દીન બંધુ મલુ આપના ચરણમાં પ્રતિપદ પ્રેમથી શીશ નામું.
સાક્ષ કરજો સદા દીન આ બાલને જે થકી હૃદયનો ભાર વામું.
ધ્યાન હૃદયે ધર નામ મુખ ઉચ્ચ કાયથી શુદ્ધ કર્મો કેરું,
ભય ધરી આપનો કરી કરી ચાલતી, દુષ્ટ પયે કદી ના ફરે, ૧
સદગુણો સાધવા દુર્ગુણો ખાધવા, શક્તિ દેજો પ્રભો સર્વદારે,
જાહમાં ના ફરુ આપ ચરણે ખસું, દિવ્યબળ દઈ હરો આપદારે;
જગતના ફરને ઉરમાં અનુભવી, ત્રાપી છું તે થકી નાથ સાચે,
ત્રિગુણના બળથકો પ્રણી પરવસ થઈ, જાહ માયાતણા છંદ રાચે ૨
દુ ખ ઝાઝા પડે તદપિ ત્યા જઈ અડે,—ને સડે સર્વદા કલેશમારે,
દીન જાણી પ્રભો ! બુદ્ધિબળ આપવા આવજો રંકના દેશમારે;
દેશ આ હૃદયને વેશ પામર તણો, વૃત્તિઓ વિષયની વાટે વહેતી,
મદ વિરાગને સાધના હીનને એક ત્રાતાતણી આરા રહેતો ૩
અનુચરી આપની એમ ઉરમાં લહી, કાર્ય કરતી સદા દેવ દેવા,
રંકને રક્ષજો બુદ્ધિબળ બક્ષજો, માની લેજો ગુરો ? એજ સેવા;
નવીન આ વર્ષને જગ જીવે જાણીને, હોશયો કાર્ય જગના કરે,
પણ મલુ નવીન જો હૃદયમાં કઈ દીવા, તોજ આ જીવ શાંતિ ધરે ૪
સફળ તે દિવસને સફળ તે વર્ષ છે, જો મલુ પ્રેમથી દર્શ આપો,
દિવ્ય જીવન ગણુ મુખ સાચાં લાણુ. જો હરિ ? વિરહનુ દુ ખ કાપી,
ઘાથ જે હોય તે આપજો દીનને, ના કહુ કે મને આમ દેશ,
માત્ર અભિલાષ સહ શીશને ચરણમાં, સ્થાપુ છું તેજ સ્વીકારી લેશ,

મહોબતની મસ્તી

એક દુકાની વાતા

(ગુલશનને એકીઝ નંબર માટે, ખાસ)

સખનાર—મિસ કે. સી.

“હમજાન” મને શાદ મુરાદ ઉલ મુલક મિરનો રકકો મસ્તી છે બેડી, અને તે ખાલી બમરેથી “મરપૂર છે.” મિર સાદતબલીએ કિનાનીમાં સખેલ થતાં પોતાની બેડી તુર-મિલાસને બંધાવ્યું.

તે છેલ્લી સુપ ઉભી રહી. એક મ્હોટાં બીનામ વાંઝમાં ગુલામના પુલો તેણી ગોઠવેલી હતી. પિતાનાં ચપ્પો સાંભળી તે ગલ રાંધણી હતી એવું મિર જોઈ શક્યો.

“સરદાર મોહબતખાનને હમતી તે ખબર છે.” મિરે ખુલાસો કર્યો.

“શું તે મરજી પામ્યો છે ?” તેણીએ જાણીથી પૂછ્યું.

“તકિ.” મિરે દુકામાં કહ્યું “તે મરી ગયો.”

“ત્યારે શું પાવલ થયે છે ?”

“હા પણ તે નખમ સાધારણ છે” પિતાએ જણાવ્યું.

“અને ખરી બીના જણાવશે, પેદર” તે બોલી.

“સરદાર મોહબતખાન એક દિયકારા તરીકે જિંદગી ગણે છે.” મિર સાદતબલીએ કાંત મ્હેરે કહ્યું.

“દીયકારો સરદાર મોહબત દીયકારો ! હું સમજી શકતી નથી.” તુરમ્કાએ કહ્યું.

“જે સાંભળ બેડી, તું સાચી વાત મજાવા માંગે તો સાંભળ. થીવાછી સામે યકામમાં તેણે શુરવીરપણું જતાવવાને બદલે દીયકારો બની બાપણે શાકી ખુડો છુમાચો છે. એ માટે બાપણે સરદાર શાદ મુરાદ ઉલ મુલક બહુ બેડી લખે છે. એકાદ પગના પેલાપણામાં તેને એવી માલ મલાવેલી સરદાર માને છે. પણ એ તેનું કાપરપણું પોતાને જીવ હચારવા ખાતરજ તેણે વાપર્યું હોય” જોઈએ. તેના જેવા તરફથી એવી આશા દાખએ રાખી ન હતી.”

ત્યાં ચાંત સુપછીથી પથરાઈ રહી. તે કોઈએ દેખ્યાં મ્હેરે પૂછી એવે થક ખરે હતો. બે પ્લાનપણે તે ગોલામના પુલ સાથે રમતી ઉભી હતી. એકાએક તે ઝનુનગી બોલી.

“આ તારન ગલત વાત છે. હું એ માની શકતી નથી. સરદાર મોહબત કદી દીયકારો થયો નથી. તે રાજી ખુશીથી સરજ થયેજ ન હતો. અને શાકી નિયાન બોલવામાં તેણે કદી બેપરવાઈ વાપરીજ ન હતો.” તે ખચકાવ કરતી બોલી.

“વાંચ, આ નામદાર શાદમુશાને” તે બંને કુકળ વચ્ચે મિત્રાચારી પડી અને રૂકેડા ।” તે બાપે કામગ દાથમાં આપનાં કહ્યું. આપના અને માર્તાના મરણ પછી એકઠી

તેણીએ તે ચીપી ચીપીને વાંચ્યું. એક પડેલી રોશનઆરાને મિત્ર સાદતઅલીએ પોતાને ત્યાં રાખી હતી. જ્યાં તેણીને સરદાર મોહનતપાન સાથે પિછાન પડી હતી. મિત્રના ઘરમાં તે આવતો કે ત્યાં અજબ ફરદાર થઈ જતો. સરદારના દેખાવમાં, તેની હસમુખી રીત જાનમાં અને તેની અદ્ભુત અદામાં કંઈ એવું આકર્ષણ હતું કે રોશનઆરા તે સરદારના આરમાં પડી ચૂકી હતી. જ્યારે તે તો બીજી સાથે અદરાપણો હતો. નુરમહાલ અને સરદાર જ્યારે સાંજને છેડે બગીચામાં ફરવા નીકળતા ત્યારે તે દેખાવ જોતી અદેખાકથી જળતી રોશનઆરા દુર ઉભી રહેતી.

તે આપણુ બાપ તેણીને દાથ પકડી નજદીક એંચી અને પ્યારથી ચુંબન લઈ જોડ્યો.

“નુરમન તારે ખીરજ રાખરી જોઈએ. એકજ સંધ્યાએ આપણને છે કે તું ફક્ત તેની સાથે અદરાપણીજ છે. શુકર તે અદ્વાદના કે તે હીચકારાની પરણેનર તુ યજ નથી. સરદાર મોહનતપાન હીચકારો । જમા શાદ મુશાદે પોતે એ વાત લખી છે ત્યારેજ કું પણુ તે માનુ છું પણુ જો કોઈ બીજો મને સરદાર વિશે એમ કહેને તો કું ખચિતજ તેને કિવાને સમજતે. જ્યારે આ વખતે કીર્તિ અને નામના મેલરી તેને જગમા મથ દુર ધવાતું હતું ત્યારે આ રીતતુ વિચકારા પણુ વાપરી તે સર્મીદગીના મારમા ગીરફ તાર થયો છે.”

“કોણુ ચરમીદગીમા ગીરફતાર થયો?” બાણુએ એક જવાબ અજણાએ દાખલ થઈ પૂછ્યું. તે એક દીગણા હતી મદજ દાલાશ પરની આમડી ધરાવતી, નુરમહાલથી ઉદ્દાજ દેખાવની સુદરી હતી ખીર અને તેની બેટી તે નથી આવનાર ગમ ફર્પો. અને તે વાતથી લોકો ફરવી કે નહિ તેના વિચારમાં હતા.

તે રોશન આરા, નવાજ દિલનખાનની બેટી હતી જે લગાઈમાં લડનાં મરણ પામ્યો હતો. તે હંદરાજાદ ખાનેથી નહાસી આતી ખીર સાદતઅલીની ભાગીર પાસે રહેતો હતો.

સરદાર મોહનતપાન એક ખરો સેવાદ બચ્ચો હતો તેની પ્હોગી પેશાની, ખુશમરત મુખડો અને ખુશાળ સ્વભાવથી તે ફરકતું મન દરી લેતો હતો પણુ રોશનઆરા જેમ જેમ તે સદયજો જોતી જતી તેમ તેમ તે સરદારના આરમાં વધુ વધુ ગીરફતાર થતી હતી. તેણીને લાગતું હતું કે સરદારને પરણ્યા વગરની છંદગી તદ્દનજ નકાલી છે. અને તે જે રીતે સરદારને મ્હાતી હતી તેવી રીતે બીજા કોઈપણ મરદને ચાહી ન શકશે એમ વારવાર વિચારતી હતી, પણુ તે પોને । સરદાર પોતે તો રોશનઆરાનો ઝાંખો ખ્યાલ પણુ કરતો નહતો. તે તો નુરમહાલના આરમાં એકલો લીન રહેતો હતો કે આસપાસ શું અને છે તેવું માન પણુ નહોતું. તેજો વચ્ચેજો એવો પ્યાર જોષ જોષ તે જળતી બગની, અને નુરમહાલને ખરા છગરથી ધિક્કારવા લાગી હતી. એ વખતે આ બનાવ બન્યો હતો.

“બેટી, તે અમને ગમરાવ્યા; પણુ તું જાણવા માગે છે કે કોણુ હીચકારો બન્યો અને મુખડો કેમ મુમાયો, તો કહું છું કે સરદાર મોહનતપાન હીચકારો બની ચાલી ઝુડો તજ આ બો છે” મિત્રે કહ્યું.

“બેટી, તે અમને ગમરાવ્યા; પણુ તું જાણવા માગે છે કે કોણુ હીચકારો બન્યો અને મુખડો કેમ મુમાયો, તો કહું છું કે સરદાર મોહનતપાન હીચકારો બની ચાલી ઝુડો તજ આ બો છે” મિત્રે કહ્યું.

“સરદાર મોહન ખાન” ને ધીમેથી પટપટી ને નુર મદાલ ગમ ઉડતી ને જર નાંખી.

“શીવાજી સામેની ચદામમાં તેણે એવું કામ ક્યું છે. તે હુઝાર, સરદાર, દખ્ખણી, સરદાર, યદ જો છે. હવે ફરીથી ખારા પરમાં સરદાર મોહન ખાન પણ મેલશે નહિ.” મિર દ્રવતાથી બોલ્યો.

“પણ તેજો તો લાંહાજર છે,” રાસન આરાએ બજાવ્યું.

“અહીં !” મિરે અન્નપનીમાં પૂછ્યું.

“હા, હમણાજ મેં તેમને ગાડીમાં અહીં આવતાં જોયા અને તે ખુશ ખજર નુરમદાલને કહેવા ખાતરજ હું અહીં આવી હતી.” રાસન આરા એ ખુલાસો કર્યો. “લ્યો સામેથી સરદાર જ આવે છે.”

આસમાની રંગનો મોઢો સાફપેઠા ને પર સોનેરી જટન ઝગઝગી રહ્યા હતાં તે સાથે રં-મીન કુપટો અને ખાનુમાં સોનેરી મુઠ્ઠી લટકતી તરતરથી તે ધજોજ સુંદર લાગતો હતો. મિર સાદતઅલી તેનો દેખાવ જોઈ અજાજ થયેલ. તેણે તો સરદારના હીચકારા પજામાં લેવાયલો હુઝારવલો જોવાની આશા રાખી હતી.

જોકે સરદારની સુંદર આંખો ને સગા હસતી જોવી લાગતી હતી તેને બદલે તે આંખોમાં સદે-જ સંખંતાઈ અને મોઢાં પર ગંભીરતાની નીચા-નીચો પ્રકટ દીસતી હતી.

નુરમદાલ એક ધીમા કચકા સાથે તેના હાથોમાં ઉછળી પડી. અને એકાદ પળ તે યુખનો લંબો કે જેવો તેને આમળ કદી મેળવ્યો ન હતો તે ચાખતો ઉભો. આઠા પ્યાર તારી અજાજ બલીદારી છે ! પ્યાર-સર્વેનમ પ્યાર ને કદી મરેનો નથી તે પરથી તે જોઈ ચકચો કે હરમદાલ કદી પણ પોતાનો ખજર ફેરવશે નહિ, પછી ઠા નહિ તે ઝનેકગાર પણ હોય.

રાસનઆરા ત્યાંથી ચોરડાને ખીજે છેડે બંધ લગી કે ત્યાંથી તેઓ તેણીને જોઈ ચકે નહિ પણ તે પોતે સધલી વાન સહેલીથી સાંભળી ચકે.

“જેઠા, હું ધારજ કે સરદાર મને કંઈ ખુલાસો આપવા ઇચ્છતો હશે” મિરે નરમાસથી બજાવ્યું.

“હું અહીંજ રહીશ, પેદર; કારણ કે તે સાચો ખુલાસો મને પણ સાંભળવો છે” તેણી દ્રવતાથી મકકમ મને પોતાના બદાલાની જાદમાંથી ખસી પોતાના પેદર આમળ રહી તેમની દ્રવતાને દવામાં પીગલાવવા લાગી.

“પેદર !” સરદાર નત્રતાથી બોલ્યો, કેમકે તે પણ પોતાની બદાલીની પેદે તે ખુશ સરદારને પોતાના પેદર તરીકેજ મજાતો થયો હતો. “હાલમાં મારે માથે વાદળ બને છે પણ મને આશા છે કે તે જલદીજ વિખરાઈ જશે. તામ-દાર શાહ મુરાદે તમને વાકેફ કર્યા હશેજ !” જવાબમાં મીરે ડાકું નખાવ્યું.

“તેમના તરફથી વધુ કુકમ મને ત્યાં સુધી તમે અહિં આવવાથી આજ રહ્યા હને તો ઠીક” મિરે મકકમ મને ગળાની બે દાડ કરી નાખી. “પેદર...પેદર !” તે પુકારી ઉઠ્યો. ને જુદી વાતો દેખાવવામાં આવી છે તે થું તમો, મારા ચાલીદ માનો છો ખરા ?”

“શાહ મુરાદ ઉલ મુલક કદી ખોટી વાત લખેજ નહિ એ વાત હું માનું છું. તેમના તરફના તે સમાચારે હમોને મારે દુખમાં મરમાવ કર્યા છે. સરદાર, એમ કરવા તને શું મુઝ્યું ?” મિર સાદત અલી નો રહાદ લાગણીથી ખુજવા લાગ્યો. “કાતિવંત કામોથી તારી આખર વધારવાને બદલે આવેલ કલક તે લાગવા કેમ દીધો ?”

“મેં એવું પાપી કામ ક્યુંજ નથી” તેણે જુરસામાં બજાવ્યું.

લગાઈ પુરજોશમાં ચાલતી હતી, તે વખતે મેં એક રાખસને ચાલી નિશાન લઈ ન્હારી જતાં દોઢ, જે અટકાવવા હું તેની પાછળ દોડ્યો. મેં, ઝુડો, પાડો મેળવ્યો પણ તેટલાં તેણે તેના કુદમા કપા. તે દુકાન છપા? આવતો હતો તેટલાં પાછળથી મારાં મનમાં પર એક સખત ફટકો પડ્યો ને હું બે-શુદ્ધ થઈ ગયો. તે શાહ મુરાદ હમ મુલની ધાર હરીમાં મેં ગને પડેલાં જોયો તે સિવાય બીજું ગને કશું યાદ નથી. તે નામદાર કહે છે કે આ ચનાની હવે કોઈ પણ લશ્કરના સરદાર તરીકે આગળી રહેવાશે નહિ, કારણ કે તે કોઈ બંદાશી મારા સામે ગસત ચાલી પણ આપી છે. તેને મારી પર વેર લેવું હતું તે તેણે લીધું છે કારણ કે - ૧. બનાનની ચાર દિવસ આગમન મેં તેની ગેર વર્તણૂક માટે કપકો આપ્યો હતો અને તેની તાલસ ચવારી હતું તેને સળ કરવા ધમ્મજો હતો તેટલાં આ યથ ગયું. નાગદાર શાહ મુરાદ પોતે તે વાત માની લીધી છે. હું ત્યાં ઝુડા સાથે પડ્યો હતો એટલે દુબર દોષિત ગણાયો છું. મારા જવાનમાં હું કોઈ ચાકી તેડી શક્યો નથી શાહ મુકદ્દા આવનાર છે એકાદ અવાઝિયામાં બી પધારશે તેટલાં મારે ધીરજ રાખવી જરૂરી છે "સરદારે જરા પણ કમગમ્યા વગર પ્રુથાસો કર્યો, અને કહ્યું.

"મારો વાંક જીનુનજ હોત તો તેઓ મારી તખ્તર ચા માટે છીનવી ન લેત, પેર ?"

"હા હું તે જણુ છું. પણ હવે તો જ્યાં મુધી તાર નિરોધ પણ પુરવાર થાય ત્યાં મુધી તારે અને આવવાની જરૂર નથી. તું નુરને નગી સે તમો બન્ને વચ્ચેનો સજ - ૨૦ મજ બધ છે એમ ખુસાસાથી રવાની જરૂર છે " મિરે હાંધકે કરીછને કહ્યું.

સરદારે પોતાનો સરદાર પુણી જેવા મહેરા ૧૦૫૬ કે. એલ પોતાના જાનના સખ્તો પતા તે અનતની દુર પેતાનું ડોડું હજુ

હરી. એમ આવીતો સરદાર તરફ જોયું, જેથી તેને ધીરજ આવી હોય એમ લાગ્યું.

"શાહ મુરાદ હમ મુકદ્દા હમારા મહેબાબ ચનાર છે. જેથી વખત એ નામવર બહી. ઉતાર્યાં હતા ત્યારની વાત તમને યાદ દશે, સરદાર. તેવું મોઢે બહી નુર મહારના જગન પ્રસાને દાખર રહેવાની ખરેખર જતાની હતી, જે શીવાજી તેમને સદગ બાસાવરા આપી શકે તો ! તે તમે વીસરી ગયા ન દશે ?" મિરે જણાવ્યું.

"હા મને તે યાદ છે" શાહાનુર જવાબ મળ્યો.

"નામદાર શાહ મુરાદનો પ્યાર તમો પર જવાદા હતો અને તે કારણથી જ્યારે તમારી તપાસ ચાલશે ત્યારે હું તમારી તરફ રહેમ દીમથી વર્તવા તેમને સમજાવીશ." મિરે જાગ જીવી જણાવ્યું.

"આપને તેમ કરવાની તકલીફ લેવાની કશી જરૂર નથી" તમને દા જવાજૂ મળ્યો. "હું નિરોધ દોડ કે દોષિત હોઈ પણ મને કોઈના ઉપારની જરૂર નથી, નુર મહાલ, જેમ માનેજ તેમ હું. તમને નિરોધ છું. કોઈ દહાડે પણ સરમાઈ પ્રમાણી નીજશે. અને ત્યારે તમો સધાગ્યો જેઓએ એ આરોપ મારા ઉપર મુક્યો છે તેઓ જાણશે કે વગર વાંકે મેં શું ખમ્યું છે. હું દોષિત હતો તો ફર્યા પગજ નહિ મુકતો. નુર, મહાલ, માદરૂં પણ શું મારે માટે આવું જ માને છે?"

મિર સાદત બહી ગુચવાયો, પણ નુર મહાલ જવાબ આપે "તે અમારું પોતેજ બોલ્યો.

"આ બીના તેણી જાણતી નથી, તેની નજથી તખ્તના સજમે દાસમાં હું એ વાત કરી તેનું દુઃખ વધારવા માંજતો નથી. હું તેને મનથી એક દીકરા જેવા છે એટલે આ યાતીસ ફટકો તે ધીરથી ખમી શકે તેવી નથી " મિર માદત બહી ખાતરીયા માનતો હતો કે નુર મહાલની માતા પણ બેટીનીજ પક્ષ લેવા વિના રહેશે નહિ તેથી એકમ

હટકો, ફટકો કરી નાંખવા તેમણે, દમામથી જણાવ્યું. "મારું કહેવું જ્ઞાનથી સાંભળ્યો, જાજ પછી મારી બેટી સાથે તમે, કરો. વહેવાર રાખશો નહિ. કંઈ પણ કાળજી પત્ર, થા છુપી મુલાકાતો કરશો, નહિ. તમારી તપાસ નામદાર સાફ મુરદ કરશે. પછી પણ કું તમને મારાં નિર્દોષ કુટુંબમાં ભેળાવા હવે નહિ. આ કાંઈ પણ ભવાનક છે. મને વખત આપો સરદાર, કે મારી ઇચ્છા ને તમે તાલે મરી જાને—"

"કું એવું કંઈ પણ વચન આપી શકતો નથી, પેદર" તે જવાન ઝટકા સમેત પોતાની આંખોમાં આવેલાં આંસુ ટપાવી દેતો બોલ્યો. "હાલતો કું નહિ છું... પણ તે મારાં માદરને ખાતરજ, નહિ છું કે જેથી તેઓ ઉરકેસય નહિ, નો ગુરુકાલ મને દેવિત ખારતી હોય તો ખુશીથી કું, મરવાનું વધારે. પસંદ કરે. પણ અજ્ઞાનના ચુકર કે તે મારી સમ્યાઈમાં ઓસ્તવાર છે, થોડો વખત અમને એકતમાં વાત કરવા દેશે તો ઉપકાર થશે, સાહેબ" સરદાર મ્હોળત ખાન મિર સાદત અલીના અપમાન ભરેલા બોલવાથી કંઈક ચીચવાયો હતો, પ્રગટ જણાવું હતું કે તેને આ ફટકો પડુજુ જણુન થઈ પાડ્યો હતો.

આખરે કરેને મિર દવાગુ છગરના હોવાથી હેવટની પાંદ તે કમનસીબ જવાનના હાથમાંથી ખુશ્બી લેવાનું તેમને ગમ્યું નહિ, એકલે વિચાર કરી તેઓ મદાર ગયા અને તે બે બાલકોને એકસા પડેલાં બરેખાઈની આંખો થી નોતી રોચનઆરા ત્યાં ઉભી હતી. અરેશ તે બંનેને છુડાં પડવાનું બારે દુઃખ થતું હતું પણ સાચા પ્યારથી એક મેકને સ્કાતાં છગરને તે મુશીબત ઝાઝી લાગતી ન હતી. તે અંદામીની મ્હોળત મેજ વવા ખાતર, રોચન આરા પોતાની જાન વધીક

વેચી ગુરુકાલની જગ્યા લેવા તૈયાર હતી તે તેથી અંગણું રહી તેણીની નજર, આમળ, પોતાની વહાલીને વફાદાર રહેવાનો કાલ આપતો હતો.

"ભલે, પધાર્યા, નાસીર જંગ, બેટી રોચને હમેને તમારી પધરામણીથી વાકેફ થયાં હતા. કેમ ભલા, હજી દુનિયાની રખડપતી, મેલી નથી કે હવે તો નાસીર જંગ તમારે ચાકી કરી એક ઠેકાણે રહેવું જોઈએ" મિર સાદત, અલીએ પોતાના પહરોણાને આવકાર આપતાં હસીને જણાવ્યું.

"જો કાંઈ બાત મારા જેવા ફાટખાજને કહ્યલ કરે તો ખરેજ મારી છંદગીનો સફાઈ અદલાય ખરો" નાસીર જંગે હસીને જણાવ્યું.

"તેમ કરવું થયુંજ સહેલ છે" મિર સાદત અલીએ ખાગમાં ફરી સુંદર રોચન, તરફ તજર ફેંકી કહ્યું.

"વહાલી રોચનને મારી આંખોનું ગુરુ કરવાની સૌથી મોટી આશા મારાં છગરમાં રથી રહી છે મિર સાદત અલી" મિર સાહેબની ઇચ્છારત સમજી જતાં નાસીરજંગે ખુશો એકાર કર્યો.

"ત્યારે તો જા બેટા, અને ફતેહ કર" મિરે દુવા ગુજરી અને નાસીર જંગ તેના કુકમ મુજબ રોચનઆરાને શોધતો ખાગમાં ગયો.

"થયુંજ લાયક જવાન છે" તેના જવા પછી મિર બોલ્યો. તેમને તે જવાત થયું, પસંદ પડ્યો હતો. તે નવાબ હૈઝત ખાન હૈઝતઆદથી ન્હાસી આવ્યો ત્યારે તેની સાથેજ આવ્યો હતો. તે વખતે તે બાળક હતો અને આજે તે એક જવામદ તરીકે હજી નીકળ્યો હતો. જો રોચનઆરા તેની સાથે ગોઠવાય તો મિરની થીકર ટળે તેવું હતું. તેણીને લાયક ઠેકાણે દર પાંચવાની તેની ફજ હતી એવું તે ધારતો હતો.

નવાજ નાસીર જગ જે ઘડી રેશનની ખુબ સુરતી નિહાળતો ચુપ ઉભો રહેતો. તે જુદીજ ધીસમની સુંદરી હતી અને તે સદજ કાળાશંખરની ખુબ સુરતીનો વખાણનાર હતો. આગળ એક વખત તેણે તેણીને પોતાનો ખ્યાર જાહેર કર્યો હતો. જે સરદાર મહાજત ખાનની નડ વચમાં નહિ હતો તો રેશનઆરા જરૂર તેને હા પાડતે પણ તે ખુબસુરત સરદાર ખાત રજ તે છોકરીએ તેની માગણી ના પાડી હતી તે એજ વ્યાજમાં ચક્રચર હતી. તેના મનમાં સરદાર મોહજત ખાનજ રખી રહેતો હતો તેટલા નાસીર જગ હસતો નમન કરતો તેની સામે આવ્યો.

“આહ નાસીર” તે અન્યમીમા બોલી પડી.

“આહ? ખુબયુએ મના” નાસીરતે આવકારથી ખુશ થતો આગળ જઈ બોલ્યો. “રેશન...રેશન, જાને મન, તું દહાડે દહાડે ખુબસુરત થતી જાય છે જો. આજ આપણે ત્રણ પેલા ગોલાખના બમીયા આગળ જઈએ અને ત્યાં જેલ સરંથી સરસ ગોલાખ સાથે ગોલાખની રાણી તરીકે તારી સરખામણી કયે?”

“વળી એવી લગભગ દાંડી કે તારી હ-મેઠની એજ રીત રહી ગઈ” તે બન્ને જો સાથે હમરેલા હતા તેથી રેશન એટલી ઘૂટણી પાત કરતી હતી. “તું અહીં વળી કેમ આવ્યો?” તેણીએ પૂછ્યું.

“તારે માટે કમરને પુછ કે કમળજર કેમ મરી શીટ છે? ચકારને પુછ કે ચક્રમાં શું છે?” બેચાણ છે, ને પછી મને પુછ કે હું સામાટે અહીં મસજાવો છું?” તેણે સ્પષ્ટ કરી દીધી.

“વળી તારી લાહેરી ચાલી, જવા દે લલા । માર, એકની એક પાત કહેતાં તને કંટાણી નહીં આવતો ?” તેણીએ ચીચવાઈ ને પૂછ્યું.

તે સાંભળતાજ નાસીરનો મહેરો શીકેડો થયો. તેણે પોતાની લાગણીપર બહુ કાણુ રાખ્યો. એકે તેની મોટી મજાકતી આખોમાં તેના ખ્યારનો પેગામ ખુલ્લો જણાવ આવતો હતો.

“તું શું એમ કહેવા માંગે છે તું આ મારી આ વાત સાંભળતાં કંટાણી મજાક, રેશન?” તે શીટ પણે બોલ્યો. હું તો કહીએ બામદ પર વાત કરતાં કંટાણીજ નહીં. મને હજી આવ્યા છે, મિર સાદતઅલીએ હવડાં એમજ કહી મને અહીં નસીજ અજમાવવા મોકલ્યો છે પણ ખરી બીના જે તે જણે તો મને પચાસ ગાઉ દુરથીજ સલામ કરે.

“વળી કંઈ ટાવનાં રયે છે કે ?” તેણીએ પૂછ્યું. “તારા જેવા એક સુરત ધરવામીએ રયે પોતાનો વિચાર ફેરવ્યો હોય ને જેમને આજ સમી ચિકારતો હતો તેમની સંજમાં રયે ગયો હોય” તેણીએ ખીમી પૂછ્યું.

“ચોરીથી નહિ પણ ચાકુકરીથી હું તેમની સંજમાં ગયો છું” નાસીરે પોતાની મુછોને ટાવ દેતાં કહ્યું.

“સીવાજી મહારાજની ફરખારમાં જવાનું ઈજન મને બાબુ” અને હું ગયો. તેસુરા સરદારે મારામાં બણીક શોધ છોધી અને જે શુલ્કથી હું અજાણ હતો તે બધા તેણે શોધી કાઢ્યા. આરતે આરતે હું તેને ઘણાજ માનીતો થયો અને દવે, દવે-અહીં તે અરજી પડ્યો.

“અને દવે-” પડુ જાણવાની ઉસટમાં રેશન પુછ્યું.

નાસીરે આસપાસ જોયું. “અહીં આપણું તલન એકલાં છે કે ?”

“હા તલનજ; અહીં બીજું કંઈ નથી” રેશન ખાતી બાપી.

“તારે યોજળ, હાલ હું ચીવાજીને માનીતો જાણુ છું. મારી જાણીમાં તે જેટલો મરસો રયે છે તેટલો ઈજન કોઈના નથી રાખતો” તે જાણીમાં આવ્યો બોલ્યો.

“કેલો વખત ધર્મા તું જાણ્યો ધર્મા છે ?”
તેણીએ પૂછ્યું.

“તે જાણ્યામાં શું ફાવે છે ? એક જ
વાત યાદ રાખ કે શીવાજીએ શાહ મુરાદનાં લશ્કર
રને ધેરી લેવાનો જાગરો તાગડો રખો છે.

‘અજબ...અહીં’ બધા જાણ્યો તો શું
કહેશે ? તું ત્યારે હમેશાં મરેકાઓને પિકકારવા
નો ખાતી દોખાવ કરતો હતો કે ?” સુચક સરાખ
બોલો.

તેનો જવાબ ઉઠારતાં તેણે કહ્યું. “શીવા-
વાજીને અહીં વીંટીક અડી આવશે તો પણ મિર
સાદત અલી કે તેના કુટુંબને જરા પણ અશ-
બસ આવશે નહિ. શીવાજી ખડૂ બને છે. તું
શું મારાં બોલવાને મળક માનેછ કે ? યાદ
રાખ, જ્યારે તેમં યશો ત્યારેજ તારી ખાતી
યશો તે બોલ્યો તે હવે આગળ આપી તેણીના
નાના હાથો તેણે પોતાના હાથમાં લીધા.

“રાજન, તુને મારી ‘ચશ્મનું’ તુર કરવાનો
હુ, એટલે હવે દરેક એક મારે તને મારે તને
કહેવા બેઠ્યો. લણા વખત પર તેં મારી પર
બખ્તું હતું કે તું સરદાર મહોબત ખાન સાથે
પ્યારમાં પડી છે. જો તેની નડતળ દૂર થાય તો
તું મારી સાથે નેકા કરે તે શું ખરું છે ? તે કા-
મળ હજી મારી પાસે છે. તેમાં તેમ જો સરદાર
મરી જાય તો તું છૂટી થઈ રાજી ખુશીથી મારી
સાથે નેકા કરે” તેણે પૂછ્યું.

“હા, વખતે તેમ થાય.” તેણીએ જાગેલી
કહ્યું.

“અથવા તો તેની આગરને કંઈ કશુંક લાગે
તો પણ તું તેમ કરશીને.”

“તેમ તો અત્યાર આગમજનું થયું છે,”
અને અહીં તેણીએ તેને તે ખીનાથી તેને
પાકે કહ્યો.

“અને હજી તું તેના પ્યારમાં છે ને ?” તેણે

“મને કંઈ સમજ પડતી નથી નાસીર.
એના દુઃખમાં તુરમહાત્ત આસ્તવાર ઉભી રહી છે
તે પોતાના આશકને દેખિત માનતી નથી અને
પોતાના પ્યારમાં એ આપી પડેતાં દુઃખની
પણ દરકાર રાખતાં નથી. તે વખતે મને જા-
ન્યું કે હું સરદારને તેમજ તુરમહાત્તને ખરા
છગરથી ધિક્કાર કું.”

“ત્યારે તે ધિક્કાર તું ફેરવી નાખતી ના,
રોજન. સરદારને અપેલો પ્યાર તું મને બક્ષ. જે
સાંભળ, બુદ્ધિયુક્ત મન. આપણા માટે ઉજવળ
ભવિષ્ય જણાય છે. શીવાજી લશ્કર બેઠું કરે
તેની મતગળ હજી ખીજાઓ સમજ્યા નથી.”
નાસીરે જણાવ્યું.

“નહિ, તેમ નથી. મિર સાદત અલી તેથી
જુદાજ નિયાર ધરાવે છે તે કહેછ કે એકાદ
નાનું મામકુ પુત્રી તે આસને આમળ વપરી.”
રોજને કહ્યું.

“હા પણ તોજી આપણા પાયખત શહેર
પરજ તે જાણતો છે એમ કોણ જાણે છે ? તે
જાગરો લોખી છે. તેને આપણું શહેર બહુ મને-
છે. એમને એમ તો તેજ રાખ યશો ત્યારે જરા
એલા કાં નહિ આપણે તેની દૂરમા ખરદારી કરે”
વારં ? તેણે પૂછ્યું અને રોજનની આંખોમાં
જોયું કે જે અત્યારથીજ કંઈ કંઈ આજના સ્વ-
ખા જેની હતી. પણ તે કેવા બોલે ? પોતાના
દેશના બોલે સુખી થવાનો અભિપ્રાય આ દયા-
બોલો રાખતાં હતાં !

“જો સમજી જરાખર પાર ઉતરશે તો આ-
પણને સૌથી મોટું ધનામ મળશે, અને તું-તું
મારી મહારદાર યશો કેની ? વચન આપ રોજન,
મને વચન આપ. તું જેને ચ્હાય છે તેની પાવ-
માત્રી યથ સુખી છે. હું જે પ્યાર ત્હારી તરફ
ધરાક છું તેવો કોઈ નહિ ધરાવશે,” તેણે તેણી
ને કુચલાવી.

"કહ્યું, મ'જુર" તે હવે પસડીને બોલી અને ખુશાળીની એક ધીમી ચીસ સાથે નાસીરે તેણીને હેંપાં સરસી ચાંપી તેણીને ઘેરે "ચુમ્મી બોના વરસાદથી બીજીની નાખ્યો."

* * *

"હવે હું તારી પર તદન વિશ્વાસ રાખી છાડીશ, અને હવે શું જાણ રચી છે તે જણાવીશ, બહીથી યોડેક દુર આવેલા પસખરના ગુફાના મોઢાં આગળ શીવાજી હોડીમાં આવવાનો છે. મારે બે ચાર દહાકામાં જ ત્યાં જઈ તેની સાથે પુને જવાનું છે તે એમ કરી મુસલમાનોને ઉતરવાનો છે. એ ગુફામાં તેણે અનાજ વિગેરે ભયુ છે અને સરકર જ ગલની પેલી બાલુએ એકડું કરવા માંડ્યું છે અને આજથી પંદર દહાકાની અંદર અહારા તરફની નિશાન મળતાં તે આગળ કુચ કરી શાહ મુરાદ બહી આવ્યો હશે તેટલાં દરકો મારી હશે."

"પણ બહી તો તેઓ બેઠા રહેનાર છે, તે તમે બુદ્ધી ભૂલ્યા હો!" રોશને કહ્યું.

"નહિ તે બહી વધારે વખત અટકશે. સરકાર મહેાતની તપાસ થવાની છે. તેટલાં તો અમારે કામ પાકુ થઈ જશે. પણ પસખરના ગુફા તરફ હોડી બરાબર આવે તો ઠીક. જો શીવાજી પોને ન આવશે તો હોડી પણ આવશે જ, અને હોડી નહિ આવશે તો એ યોજના મુજબ નહિ ચાલવું એવી ગોઠવણ છે, શાહ મુરાદ બહી રહે તેટલાં જ બીના બને તે તુ મને જણાવજે. હું ક્યાં રહેવાનો છું તે તને વિશ્વાસુ માલુસથી જણાવીશ. પસખરના ગુફા આગળ એક દેસ્ત તરીકે ઓગળવા માટે "અલ્લાહી અલ્લાહ" નિશાન આપવાની છે" તે ખાસમાં હીવાના બને શા ગ'કુએ દરેક વિગત ગુરસાના આ વેશમાં પોતાની બીબીને કહી મ મગાવી. તેઓ તે પછી વધુ વાત વળગ્યાં તેવામાં આજુની ઝાડીમાં કંઈ અજાણ્ય હતો. સંભળાયો. રોશને

સાચું કે ત્યાંથી કોઈ ધીમે પગથેં ચાલી જતું હતું "સખર ચુપ!" તેણી બોલી. નાસીર સાચી શીકકો પડી ગયો, પણ બીજા પગે તે મોટેથી હસ્યો. તે ઝડીને ખાંખાત એક બીસાડી એ ક્યો હતો તે જોતા જ તે બંનેની ખાસતી હવામાં પીગળી ગઈ.

(૩)

નાસીર જંગલ આવ્યા પછી એક સંકષારે સરકાર મહેાતખાન અફેલો પોતાના ઝિરફા માં બેઠો બેઠો વિચાર કરતો ને મુંઝાતો હતો. તેવામાં બારણું ખોલી એક ધુરબો ઝિરફો આકાર અંદર આવ્યો અને કરવાને તેની પાછળ બંધ થયો.

સરકાર બંજામ થયો, પણ તે બીએ જેવો ધુરબો ઉઠ્યો કે તે ખુશાલીથી થકથક થતો આવ્યો સાથે ઉછળી પડ્યો.

"તુર...તુર...ભને મન" તે તેણીને બચતો ક્યારો પટપટ્યો.

"સખર જરા બાગેશ, મારે તારી સાંધ કંઈ અગત્યની વાત કરવી છે." તુર મંદાઈ ગતરામતી બોલી.

"હું કંઈ બી કાશમાં સાંભળવા માંગતો નથી." તે હીવાના આયેકે તકરાર ઉઠાવીને તેણીને વધુ પાસે બેઠી તે સુદર મુખડો ખાર બર્ષા મુંઝતોપી સરી કહ્યો.

મુસાકાતનો પહેલો ઉમરો નરમ પડતાં તે કંઈક ચાંત થયો અને ત્યારે જ તુર મંદાઈ વાત ઉઠી;

"આને અહીં આવવા નીકળી પણ ખારવા કરતાં મુરકેલ થયું. મળવા જવાને બહાને હું નીકળી છું. સાર મયુ મહેાત કે તું હપાંજ હતો નહિ તો હજીનીતા પારાવાર થતો" તેણી હવે જ વાન કરેલા મુંગતી હતી તે કંઈ રીતે કહેવી તેના મુંઝરામમાં પડી.

આવશે. શા કારણથી તે ગોઠવણ મુજબ અમલ નથી થયો તે મને વિચાર પડે છે. એથી કંઈ નાની જેવી નડનળ વચમાં નાખ્યે તો શાદ મુરાદ અહીં થાવી જાય.”

“તું શું કરવા માંગેછ, નાસીર? તું તું તેમનો છવ સેવા તો તપ્પો નથીને?” રાશને હેબતાઈને પુછ્યું.

“હું તેનો છવ સહ એવો ખુબી નથી. તેને કશી અવગત આવશે નહિ. કાપમાં હું તે ચોળના કેમ પાર પાડી તેના ખ્યાલમાંજ રહું છું કે જેથી શાદ મુરાદ અહીં વધુ દીસ અટકી પડે. આજ રાશન તું અહર ચાલ, મને ગામન ગાવા વચન આપ્યું છે તે મુજબ દમોને રીખવ.”

તે અહર મહ ત્યારે સખળા કુશળું વળી વાતો કરતાં હતાં અને રાશનને હાથ્યું કે તેઓ સરદાર મહોબતખાન મારેજ બેલતાં હતાં. આજ સુધી તુર મહામે એક પછી વખત તે બાબદ પર વાંત કાઢી નહોતી. કે ના તો સરદાર નો અમાવ ક્યોં હતો. આઠ ફકત તેજ એકલી સરદારની દિલમાલથી વાકેફ હતી એક નાની ટોડીમાં બેસી બારેકે ટેકણે અજ નાસીરજી મ મઠે આરનાર રિગતેને અટકાવી રાક્યો હતો તે તુર મહાલને મનથી ધણુજ બનું; કારે તેમાં હવ બહાર બેખમ હતો. નાસીર જંગલી જગ્યા તેણે લાંધી હતી અને શીવાજીના બાલુસને બા-ચુસી પછી, ચલાવતો ત્યાંજ રાખી રાક્યો હતો. જો ને મરાઠો એ બાબદ તણે તો તાલકા-લીક મોતે સરદાર માર્યો જયા વિના ગ્હે નહિ. એ મધણુ જાણુવા છતાં પોતાની આમરને લાગેનો કમક ધોઈ ઘડવા અને રેશની સેવા બજાવવા તે હિમ્મતથી બહાર પડ્યો હતો. તે રાને શાદ મુરાદ હસ મુઠકે એક ખીજ રાજદારી સાથ મસલંદત કરનાર હતો તે તથો દેવાસ બાહુસી હરી રાશનઆતએ નાસીર જંગને

કહી સંભળાવવા કબુલ્યું હતું. તે વખતની અહર સરદાર મહોબત ખાન પોતે લીધેલું કામ સરખામ ઉતરવાતો હતો.

રાશ નઆરાનું માનું ખંધ થયું કે એક અવગજ તુર મહામે માંબલ્યો જે તે ગામન કરતાં પછી વધુ મીઠો તેણીને લાગ્યો, તેણીનું અંત-કરણુ મુજબ લાગ્યું. તે ધરી આની પૂગી હતી કે જ્યારે સરદારને માથે ા કાળી દીવી સજાની દુર થવાની હતી.

શાદ મુરાદ અને મિર સખળા બનાવથી અજાણુ, વાતમાં મરગુજ્જ હતા. પછી રાશનઆ-રાએ તે અવાજ પાછાન્યો અને અદેખાલથી તે જળવા લાગી. તે તુર સમજી રાકી કે શાદ મુરાદની પધરામણીનો સાંભ લખ તુર મહાલ અર દાર સાથ તે નામદારને વાત કરવાની તક આપ તી હતી. રાશનને હાથ્યું કે આજ વખતે કિને લેવો ઠીક પડ્યો અને તેઓ બન્નેને તે કારણથી સતાવવાનો વિચાર કરી તે બોલી હઠી, અને તુર મહાલ ને શાદમુરાદ આગળ સરદારની કાજ રી જણાવવા ગતી હતી તેણીને એક ખુમ પાડી અટકાવી

“તુર મહાલ” તેણીએ ચુપકાદીમાંજ હરી પાછળ બેસ્યું.

“તુર મહાલ હું બારેક કે આતો સરદાર મહોબત ખાનનો અવાજ છે. મિર સાદેજ, તમારી ચેતવમી છતાં તે અહીં આપ્યો છે તેને જો તમે અટક વગેરે નહિ તો તે અહીં અહર બરજ અવશે.” તેણી એ તે ખુદને હસરેવા માંડ્યો. ત્યાં સધળે શાંત ચુપકીદી ફેલાય.

“તમે તણો છો કે નાસીરજંગ? સરદાર મહોબત ખાનેજ આપણી કાઠી નિશાન ગુમથી છે અને મરાઠો એ તે સંઘલાઈથી લખગ્યા છે.” તે હવે સરદારને તાલો મારવાના ખ્યાલથી ના-સીર તરફ જોઈ બોલી.

“ ખુદારંદ, જીંદગીની એક મોટી રમતમાં, મેં હાર ખાધી છે. જો સરહારની મહેરબાનીથી મને ખાધી મળતી છે તો એક બાજુનો ખુલાસો મારે કરવો જોઈએ, કે જેથી એમના શીરપર જે કલંક ચોટ્યો છે, તે દૂર થાય. એમની બચાવના બદલામાં હું ખુલાસો કરું છું કે શાહી નિશાનનો નાશ કરનાર સખ્સ હું હતો. જસુસીપથું ચલાવતાં હું એમના લશ્કરમાં આવી ગયો, ત્યાંથી ન્હાસવાનો લાગ શોધતો હતો તેટલાં મેં એ કામ કર્યું. હવે બાકીની ખીનાથી તમો નામદાર તથા સર્વ શેશન છેલ્લો, એટલે હું સર્વને સલામ કરું છું. ” અને હરવાળે ખોલી પોતાને મળેલી તકનો લાભ લઈ તે કાવત્રાંજાળે ત્યાંથી આશ્વાં ગયાં.

“ યા અલ્લાહ ! એના જેવો એક બદમાશ કુનારો સહેલાઈથી હાડી નાખ છે ! ” મિર વટવટનો બોલ્યો. “ આહ ! પશુ શેશન માટે મેં જેવી આશા રાખી નહતી. તેણીને એક દોકરી માફક અમે પ્લાતાં હતા તે એક ઠગારી જસુસ ! ”

તે બાતખીના કાગળો સાદ સુરાદે થજો વખત સુધી વાંચ્યા અને પછી જણાવ્યું, “ આ વાત આપણે બે ત્રણ જણ સિવાય ખાસ હાલમાં કોઈને જણાવવાની નથી. વખત આવશે ત્યારે આખી સહતનતને તે જણાવવી ઠીક થઈ પડશે. ” અને પછી તે નામદાર સરહાર મ્હોબતખાનની નજદીક જઈ તેનાં ખભાંપર માથાથી હાથ મુકી રહ્યું.

“ બેટા, તારે માથેનો કલંક તો મારે દૂર કરવો જોઈએ. મેં તેનો ખુલાસો મારે કાન કાન સાંભળ્યો છે તેથી તેને જહેરાત આપવા માટે કાલે ચહેરામાં દું દંડેરો પીતાંત્યા કે જેથી લશ્કરનો એકેએક સખ્સ તેમજ ચહેરાનો આસામી તમે નિરોધ છે તે જાણે, અને મારી

છત્રવીર બેટી, તે જુવાડેલી હિમતથી આજે આપણો દેશ પારકાના હાથમાં જતા બચ્ચો છે તે માટે મને ખરાં જીમરની મુબારકબાદી આપવા દે ” તે નામદારે તેણીના કપાળ ઉપર એક સુબન કરી તુરમ્હાલનો હાથ પકડી સરહારને આપતાં દસીને કહ્યું, “ બેટા તારો આ બહાદુરી લખાં કામ સાથે તારી આખરૂને લાગેલો હાથ તેં ઘેછ ફેડી નાંખ્યો છે જેની શિક્ષા તરીકે યા તો ધનામ તરીકે આ બે સુલ નગ, મિર તરફથી તેમજ મારી તરફથી તને બક્ષેસ આપુ છું. સુખી રહો બચ્ચાંઓ ! અલ્લાહ તમારો નેગદખાન થાઓ ! અને... છે તે કરીને, (મિર, મારે) ચોથે દીવસે હયાંથી જવું છે તો પરમ દીવસે શાહીના ગોકવથુ રાખજો.....કેમ પોર્લાંઓ કાંઈ ખુબ દસાવજ ? ”

“ શુક અલ્લાહ કે બેટા ” હું નિદોષ જણાવ્યો છે અને તારી આખરૂને જતા પશુ હાથ લાગ્યો નથી. હવે હું એ ખીના તારી માદરને જણાઉં કે આ કથાં જેવી કહાણી સામગી તે ખુશી થાય ” અને સરહાર ને દેયા સરસો ચાંપી મિર ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો.

“ ખરેખર ! એક સાચ્યા પ્યારમાં જોડાયેલી કથા ! પ્યારથીજ આ જીંદગીમાં કંઈ પણ મળે છે. પણ તે કરતાં બી મોટો અને સાચ્યો પ્યાર તો દેશ તરફની સેવાનો બકિતભાવ ધરાવે તે છે. તેજ સર્વથી ટ્રેષ્ટ અને ખુશંદ જણાય ! ”. સાદ સુરાંદ ઉઘ મુઠે તે જવાનનો દેશ તરફનો બકતીમાવ વખાનુતાં જણાવ્યું... અનિબરક તે કાળ ના પાડશે.

હવે વધુની શી જરૂર છે ? સાદ સુરાંદ આદી મુબારક કરી, પોતાની તરફની મોટી બેદ આખી પોતાના દરીસને આગળ વધતો અટકાવ ચલ્યો ગયો. હાથ તે વિમત સાથે આપણને લાગતું ન હોવાથી આપણે હયાંજ શોખી છું.

Tit-Bits

(For Gulshan)

Written by—**Mrs. Rupanbai Dorabji Rabadi.**

Men who were great—men great in science, literature & arts & have sprung from farms, workshops, mine & the cobbler's stool. From the barber's shop rose Sir Richard Arkwright, the inventor of spinning-jenny & the founder of the cotton manufacture of Great-Britain. Shakespeare's father was a butcher & grazier. From the common class of day-labourers have sprung Brindley the engineer, Cook the navigator, Burns the poet. Ben Jonson was one of the bricklayers. From the weaver class have sprung Simpson the great mathematician, Dr. Livingstone the missionary traveller, & Tannahill the poet. From shoemakers have sprung several poets, missionaries, editors & admirals—Cardinal Wolsey & his brothers were the sons of butchers. Sir Thomas Lawrence was the son of a tavern

keeper. The illustrations are so numerous that it is very difficult to make a selection.

"Prudence, frugality & good management are excellent artists, for mending bad times—" samuel Drew. "Let him that would move the world move first himself." socrates.

If every one would see
To his own reformation,
How very easily
You might reform a nation.

Economy. Every man ought to contrive as to live within the means. This practice is the very essence of modesty. Thriftless persons are often compelled to do some shabby things. "All moral philosophy," says Montaigne—"is as applicable to a common & private life as to the most splendid. Every man carries an entire form of the human condition within him."

Francis Horner's father's good advice to his son:—"Whilst I wish you to be comfortable in every respect, I cannot too strongly inculcate economy. It is a necessary virtue to all; and however the shallow part of mankind may despise it, it certainly leads to independence, which is a grand object to every man of a high spirit."

Debt. The proverb says that "an empty bag cannot stand upright;" neither can a man who is in debt. Debt makes every thing a temptation. It lowers a man in self-respect.

Another proverb; Who goes-a borrowing goes-a-sorrowing "Haydon, the painter once gave the following advice to a youth. "Never purchase any enjoyment, if it cannot be procured without borrowing of other. Never borrow money: it is degrading. The first step in debt is like the first step in falsehood; debt following debt as lie follows lie." Dr. Johnson's words are worth remembering "Do not," said he, "accustom yourself to consider debt only as an inconvenience; you will find it a calamity. Let it be your first care, then, not to be in any man's debt." Resolve not to be poor.

Whatever you have, spend less. Frugality is not only the basis of quiet, but of beneficence. No man can help others who wants help himself; we must have enough before we have to spare." Samuel Drew's first lesson in economy is thus described. "When I was a boy, I somehow got few pence, & coming into St. Ansell on a fair day, laid out all on a purse. My empty purse often reminded me of my folly; & the 'recollection' has since been as useful to me as Franklin's whistle was to him." A worthy scotch couple, when asked how their son had broken down so early in life, gave the following explanation. "When we began life together, we worked hard & lived upon porridge and such like, gradually adding to our comforts as our means improved, until we were able at length to dine off a bit of roast meat & sometimes a boiled chicken or fowl; but as for Jac, our son, he began where we had left off—he began with the chicken first."

"Respectability is all very well for folks who can have it for ready-money: but to be obliged to run into debt for it—it's enough to break the heart of an angel—" *Jerryold.*

વિધવા વિલાપ!

(હિંદુ ગૃહ સંસારનો એક નમુનો)

સખનાર, ખુલ્લો ક્ષીલાવતી.

“પ્રભુ ! હો દયાના સાગર, કરજી નિધાન,
મોધારાના ઓધાર, હવે તો આ દુઃખ વં વિદાર,
તેમથી મુક્ત કરી તારા શરણમાં મે, પુણ્ય
જન્મના પાપના પુન્યનો આપના કૃપા કટાક્ષથી
જે પ્રલયના માપ તો પછી આપને અપમ
ઉપારણ કોણ કરશે ?”

“શું ! આ દુઃખમાંથી મુક્ત થવાને આ
દેહને નહીંના જળમાં લોખ્યા પિના છુટકો નથી !
હા ! આ મલીન દેહનું જે જળચરો મક્ષણ કરી
પોતાના ઉદરને તૃપ્તી કરશે તો તે પણ સાધક.”

કાળમય અંધારી રાત્રિએ નરિના તટ પર
એક અનાથ દુઃખી રિપવાના આ ઉદગારો દતા.

દુઃખના ભારથી દુઃખી વિધવા એમણેક
સુખિત યજ્ઞ મુખ અને પગ લપસી જવાથી
તરીમાં પડી પાણીના પ્રવાહમાં તજીવવા લાગી.

કળાવતી હીંચકાપર બેઠી પોતાના બાળક
પુત્રને રમાડતી રમાડતી કીજી રહે ગીત ગાતી
હતી. તેની જે નાણરો કમળ તથા મંગળા

પરસાળમાં પગપર પગ ચઢાવી વાતો કરતી હતી.
જેઠાથી રસોડામાં રસોડા કરતાં હતાં. બાક વાગ્યા
એટલે મરદો જમી રહ્યા, પછી બેઠાંજોતે જમ-

વાની વખત થવાથી કળાવતી રસોડામાં જમવા
મુજ. કળાવતીએ ખરર કાઢી કે ચાંતા. લાણી
કેવો છે ?” કહી બજી વાર થયા દેખાતાં નથી.

સામે કંઈ જવાળા મળ્યો નહિં એટલે ઘરમાં
બધે જોઈ વળી પછી ક્યાંએ નજર પડી નહિ,
તેથી શીકર થયા લાગી. નોકરને મોકલી પડે-

અર્થા, સગાં જ્ઞાતાને ત્યાં જ...
પતો લાગ્યો નહિં, દુઃખી ચાંતાની દયા આનાર
હોય તો માત્ર કળાવતીજ હતી. અપોરે એનાર્થે
આણેપો મુઠ્યા હતા, તે કળાવતી જાણતી હતી,
તેથી એને ચપારેશીર થયા એ લાગી કે રણે
નહી કુલો કરે તો આપણી આમર ગશે અને
એ નિરોધ નાહકની મરી જશે.

ચાંતાના પતિ મુંદરાલોને અમદોલોદમી
નોઠરી હતી. હીપર મોઢ નકાસને વડોદરે નોકરી
હતી. અને બાઈઓ મજેલા સંસારત કંઈ
એમના મોઢા માત્ર મણીગાલ નોકરી પધે. માંડ
કરતાં નહિ. રવજાંદી રીતે રહે તેમ વંતિ
સરને દેશન કરતા, પશુ વડીલ હતા એટલે
કામ કોઈ કી સામુ નહિ.

ચાંતાના લગ્ન થયા પછી એક વરસે મુંદર
લાલ દુઢ પેગનાં પંજામાં સપામ્મ થયા, અને
એ હીરમમાં તો ગરીબ બીચારી ચાંતાને સદાને
માટે રખડતી ચુરી ગયા.

હિંદુ સંસારમાં વિધવાઓની સ્થિતિ દુઃખ
ભરેલી છે એ સવેની નવજી બહાર તો નથીએ.
દેદીક જમણે તો વલુનાં પગમાં ખરામ દોવા
થીજ પોતાના પુત્રનું મરણ થયું એમ માને છે.
તથા પુત્રનું મરણ ક્યું હોય એમ માની પુર
આવા મજુ આરના નથી. તો પછી કપામ ભતાં
વિગેરેનું તો પુછવું જ શું ! અને તેની કંઈકીને
તથે વધારે ટકાવી કામની શું એમ માને છે.
આવીજ સ્થિતિ ગરીબ ચાંતાની હતી. વિધવા

થવા પછી પિતા પક્ષમાં પણ કોઇ દત્ત નહિં
ઐટલે સાસરેજ રહેતી.

સુંદરલાલની મોટી બહેત વિધવા હોવાથી
અત્રેજ રહેતી, અને નાની બહેત પણ ધણી ભાગ
ત્યાજ રહેતી, તેને સાસરે રહેવું બહુ ગમતું
નહિ. ભાઈનું મૃત્યુ થયા પછી વિધવા ભાણીપર
જેવ બહુ જીલમ કરતી. દુઃખી તે વધારે દુઃખી
કરવામાં મોટાઇ માનતાં. ધરતું સમજી કામ
ઝીની પાસે કરાવતાં તો પણ જીવવા દેતાં નહિ.
શાંતા ખસું સહન કરતી. કોઇવાર પૈયું ન રહે
તો કળાવતિ પાસે પોતાના દુઃખની વાત કરી
રહતી. કળાવતિ તેના ગનનું હરેક પ્રકારે
જાતવન કરતી.

છેલ્લાં દોઢ માસ થયાં કળાવતિએ એક
માળકને જન્મ આપ્યો હતો, તેથી ધરમાં દેખ
રેખ રાખી ચકતી ન હોતી. તે અરસામાં બન્ને
નણુંદો શાંતાપર ધણી જીલમ પાડતાં. એક
દિવસ કળાવતિ પાસે બેસી શાંતા જોવાર
આમંત્રે રહતી હતી. બે દિવસ થયાં કળાવતિના
પતિ મોહનલાલ ઘેર આવ્યા હતા. શાંતા તથા
કળાવતિ બેઠાં હતાં ત્યાં તે અકસ્માત આવ્યા
અને શાંતાને રહતાં જોઇ, રચાવું શરૂ
પ્રહુયું. કહેવાની નહિ મરણ છતાં મોહનલાલના
ખંડા આગ્રહથી પોતાની રચતિની વાત કરી.
રુધિની વાત સાંભળી મોહનલાલને ધણી લાગણી
થઇ. પોતાનાજ ધરમાં દુષ્ટ વર્તન દુષ્ટ બહેનોએ
અસાધ્યું જોઇ તેને ધણી ધીકાર આપ્યો
અને મનમાં બેભા કે રતેદમુદામાં જાગાના વચન
સત્વજ છે.

“ નર જાત દરો કોઇ રવજાઈથી મ્હાલતી,
પણ નારીને રોધા વિના કમમાં બીજી નથી.

ધરમાં જઇ મોહનલાલ બોલ્યા “ મોટી
બહેન તમે જાતે દુઃખી છો છતાં બીજાને દુઃખ
દેવા તરફ તમારી જાતીઓ છે તે જાણી કું ધણી
દીલગીર છું. શાંતામાણી કે જે બાળી નહીં પણ

લાજજ છે એમ માની તેને માન આપવું જોઇએ.
એમનાં દુઃખમાં ભાગ લઇ સુખને માટે જે જાતે
તે કરવું જોઇએ. એમ કરશે તોજ તમારા રવ-
ગરમ ભાઈ પ્રત્યેનો પ્રેમ કાયમ રહેશે. આ વખ-
તે કું એમને મારી જોડે ગામ લઇ જઇશ.

ભાઈ તરફથી કપડો મળવાથી આજે બન્ને
બહેનો ધણી ગુસ્સે થઇ ગઇ હતી. શાંતા પાસે
હતી જોડે મરકરી કરવા માંડી “ તમે તો હવે
વડોદરે જશો અને ભાઈ સાથે સુખમાં મહાજરો.
પણ હમને પણ રાતાં માદ કરશો. ”

આવા શબ્દો બંને સાધારણ હોય જોડે
બોલનારને દીલગીરી કે અફસોસ ન લાગે પણ
બીજાની શંકાને તો દુઃખપર કામ જેવું થયું.
એને તો ધણીજ અરાધ લાગ્યું કે દીવર કે જે
ભાઈ, યા પુત્ર તુલ્ય તેને માટે આવા અપમાન
ધીકાર છે આ જીવનને કે પોતાને માટે બીજાને
કંઈકત થવું પડે છે. આ જીવનને વધારે વાર
જીવત છું કામનું છે. નહીં નહીં એક કાણપણ
જીવવું જીવત નથી. આ જીવનનો તો હવે અ-
તજ આવવો જોઇએ એમ વીચાર કરી પ્રસુરમરણ
કરતી કરતી ધર જહાર નીકળી પડી.

(રથજાનંદી કીનારે.)

આમમવાસી રમણિકરાય તથા મોહીની એક
દીવસે સહવારમાં નદી કીનારે ફરતાં હતાં એવામાં
નદીમાં કોઇ આકૃતિ તથાતી માલમ પડી.

જોત જોતાં તો પાસે આવી અને કોઇ
માણસ હોય એમ સ્પષ્ટ માલમ પડ્યું. કાણમા-
નમાં મોહીની કમળે મારી નદીમાં પડી અને
પાછળ રમણિકરાય પણ પડ્યા બન્ને મળી
તેને નદી કીનારે કાઢી લાવ્યા અને જોનાં બીનું
ચમ માલમ પડ્યું. બાંહે કંધી કરી પેટમાં
સંધળું પાળીકાદી નાંખ્યું. કીનારા પર દેવજ
દત્ત ત્યાં લઇ જઇ પુનરી પાસે ગરમ કામચો
લઇ તેમાં વિંટાળી થોડીવાર સુવાડી મુકી. મ-
રખી લાગવાથી તેનામાં ચેતન્ય આવ્યું. પછી

તેને પેતાના આશ્રમમાં સ્થળ મળ્યા. મોહિની જાતે જ તેની વેળા સારવાર કરતી. બે દિવસ બેજાત પડી રહી, કોઈ કોઈ વાર બળકડતી. "કજાલતિ તદા...હમ...મને માફ..." આ વખતથી મોહિનીને લાગ્યું કે આ કોઈ દુઃખી સ્ત્રી છે.

ઉપલી વાતને બેજાત અંતઃકાંઈ વીતી ગયાં છે; ધાંત્તા હવે તદન સારી થઈ ગઈ છે. મોહિની એને "તમે કોણ છો" વીગેરે પૂછતી પણ ધાંત્તા કોઈ ઉત્તર દેતી નહીં. એક દિવસે એના જ નેની એક પાવતી નામની છોકરીએ એને આમરથી પૂછ્યું ત્યારે એણે નીચે પ્રમાણે વાત કરી,

"મારા પીતાશ્રી વેપાર કરતા હતા. મારી માંતુશ્રી મને નાનો મુખી મરી ગયાં હતાં. મારા પીતાશ્રી મને ધણી લાગ્યી હતી મોટી કરી, તેર વરસની ઉંમર થઈ ત્યારે ધાંત્તા એક પગીસ વપાનીં કમરના મુંદરસાત નામના મુંદરસાત જોડે મારાં લગ્ન કર્યાં. થોડા દિવસમાં મારા પિતા મરણ પામ્યા પછી મેં સાસરે જ રહેવા માંડ્યું.

પંચીને અમરનાથમાં તોકરી હતી. ત્યાં હશે આનંદથી રહેવા લાગ્યા. આ મ્હારા સખના દિવસે ઇચ્છા, પહેલા, ને ગણે તે. રજા પડ્યાથી હમારે વતન વસવાટ થયો. રજા પૂરી થયે પાછાં ફરવાનાં હતાં એકાએક પંતીની તળીયત, પગલી અને રૂબેં છે એમ દાકરે કહ્યું. બે દિવસમાં તો તેઓ આ કાળીકુનીઆ છોડી પ્રેસનાં દરવાજામાં પધાર્યાં. અને તે દિવસથી સાંસામ તથા મુખ બન્નેને સાચે જ અતઃ આજે જ વરસાદથી વરસાદના શીતળે કોળને આપાર રહેવા નહીં. દુઃખમાં દિવાસે દેનાર હોય તો એક દેરજી હતાં. બે નજીકે મહા હેરાન કરતી. પુર આવાનું પણ આજની નહિ. કોઈ દિવસ કોળને મળ્યા નહીં જવાર જવાપ નહીં. એ પ્રમાણે મળ્યા કહી આપતાં. "જીતુ" ને કંઈ હતું તે કહી નેડે પચાવી પાડ્યું. કજાલતિ વેર રહેતાં ત્યારે મારા દિવસે આજના માં જતાં. દિવસે મારે માટે લાગ્યી ખરી પણ આજ પડેનો કંઈ કહી શકતા નહીં. એ

દિવસે મારા તરફથી બેનને કંપકો આપ્યા. તેણી એ લોકોને કહે તેમ મારી આજપર બોલ્યા આપ્યો મુખ્યા. મને મારી જાનપર પીઠમર આપ્યો. અને નદીએ આવી ઉભી ઉભી વીંધાર કરતી હતી. એટલામાં પ્રભુને પણ મળ્યું. હોય તેમ પણ સરી ગયો અને નદીમાં તળાવા લાગી. ત્યાંથી આ પરાંપકારી પડેને. મુખ કુખીને પ્રાણનો પગ દરકાર નહીં કરતાં નદીમાં પડી કાઢી છે, તેને માટે હું દુઃખી બન્યો તેમના ઉપકાર જવામાં છું. જલ્દી વાળી સકું. તો પણ સર્વ જગતની પન્ના પ્રવૃત્તિ રમણ પુરક તે પ્રભુથી અભિજ્ઞ આ લાગે જાગૃતીની મ્હારા આત્મભાગે પણ પ્રેમપૂર્વક સેવા કરવાની પ્રતીતિ સકું છું."

દિવસે દિવસે આશ્રમના દરેક કામમાં માહિત્યાર થઈ ગઈ અને પરમવિંક કાળમાં પુણું ઉત્પાદથી મારગ રેવા લાગી. પ્રેમના અને નીરામીતાની સ્વભાવને લીધે સર્વને તેના પ્રત્યે મુજબમાર ઉત્પન્ન થયો. આશ્રમની નાની બાગીચાએને ધણી હેતથી રહાતી તથા દરેક કાંઈ કોંઈથી શીખવતી. દરેક રીતે મોહિની માંજાર થઈ પડે.

એમાણું બેસી મુખ્ય હતું અને સર-આતમાં જ મળે વરસાદ એકાએક પડ્યો તેથી નદી નાળાં પાણીથી ઉભરાઈ ગયા ને માનમાંમાં પાણી ફરી વળ્યાં હતાં. આથી કેટલાંક વરસાર વગર નીરાપાર થઈ ગયાં હતાં. તેમને આશ્રમ તરફથી મદદ કરવામાં આવી હતી. તા. ૧૭ થી જુલાઈએ આખા દિવસમાં પડે કાંઈ પાણી પડે નાળાં પુર જોડમાં નહીં જવા લાગ્યાં, રહેને સડકો પેલાઈ જવાથી દેનેનો આડું પડેવાર જાંધ થઈ ગયો. તેને ફરસ થતાં ચાર દિવસ લાગ્યા. આવા વખતમાં કે-સાક મુસાફરોને તો પગે ચાલી ચલું પડ્યું. આ વખતમાં મળ્યો પણ મળતા નહિ. અને મળતા તો પૈયા ધણી લેતાં તેથી મરી જ લોકો તો તેમ પણ કરી શકતા નહિ. તેવા વખતમાં મોહિનીના આશ્રમની સેવાઓએ

શત દહાડો ધણીજ મહેનત કરી લેવાનો સામાન ઉંચકવો, સ્ત્રીઓની તથા સત્તે છોકરાઓને ઉંચકવા માવજત કરતી, મદદ આપતી આવી પરમૌલિક સેવામાં દયાની દેવીઓ તુલ્ય દુઃખી વિધવાઓ કે જેને હિન્દુ સંસારમાં “અપરધુકનીયા પતિ ભક્તચી” (વિનેરે વિવે-કલ્પેથી વારંવાર વધારી લેવામાં આવે છે જેનાં જીવને તુલ્ય મણુવામાં આવે છે તેઓ હમરો જીવને શાંતિ આપતાં હતાં.

ઉતાડ્યોમાં એક સ્ત્રી પોતાના બે વરસના બાળકને લઈ બેઠી હતી, તેનો સામાન એક સેવીકાએ ઉચક્યો અને ચાલવા માંડ્યું. વરસાદને શીધે કાદવતું તો પુણુજ શું? ફેર આવવાથી તે સ્ત્રી ગમડી જતી હતી. તેવામાં પાછળથી શાંતાએ તેને પકડી ઝચાવી, પોતાના બોજામાં મુકાડી, કેટલીક વારે “શાંતા શાંતા, તારો કેમાં પતો લાગ્યો નહિ” રિગેરે તૂટક શબ્દો તે બેઠી જેથી શાંતાએ તુરત તેને ઓળખી કાઢી અને કહ્યું “બહેન કળાવતિ હું આ રહી. મારે મારે તમે ધણે ત્રમ લેધો છો” ઉપક્રા શબ્દો સાંભળનાં એકદમ કળાવતિ ઉઠી અને બેઠી પડી જતેને દર્પના આંસુ આઘ્યાં અને ધણીજ આનંદ થયો.

શાંતાએ પુછ્યું “બહેન તમે અહીં ક્યાંથી? ત્યારે તેણે કહ્યું આસપાસ દુર દેશાદર તમારી તપાસ કરાવતાં કાંઈપણ પતો લાગ્યો નહિ. ત્યારે ત્રજા નીમિતે તમારી શોધ કરવા નીકળ્યાં રસ્તામાં રહેલે અકરમાનને શીધે ગાડીની ફેરબદલી કરતાં હું પાછળ રહી ગઈ અને તમારા દીપર અગાડી ગયા. ત્યારે પ્રભુએ હમારી મારણા ફગાવત કરી તમારો મેળાપ કરાવ્યો એ બહુ સારું ધણું” અન્યોઅન્ય કુટુંબીક વાતચીત કરતાં ગાડી પાસે આવી પહોંચ્યાં. ગાડીનો દાખમ થવાથી ગાડીમાં બેઠાં ધણી દૂનનો ચાલુ વહેવાર યવાનો હોવાથી શાંતા પણ સેવીકાઓને લઈ સુરત જવા ઉઠી ગઈ.

સુરત આવતાં નવર રોડનપર કોનર્પા. રોડનપર મોહનલાલ દત્તાજ. તેઓ શાંતાને જોઈ ધનુષ્ય પ્રશ્ન થઈ ગયા. નેઓને શાંતા આશ્ચર્યમાં લઈ જઈ બોળત કરાવરા પછી

આશ્ચર્યની સઘળી વ્યવસ્થા બતાવી, તે જોઈ ધણી પ્રશ્ન થયાં અને શાંતાને ઘેર મોકલવા મોકલિતીને કહ્યું.

મોદિનીએ કહ્યું “શાંતા બહેનને તમારી જોડે આવવું હોય તો મારે કાંઈ વાંધો નથી પણ આશ્ચર્યને તો એમના જવાબી બોલજ રહેશે. એમણે જે કુક સમયમાં આશ્ચર્યની સેવા બતાવી છે તે ખરે સ્તુતીપાત્ર છે.”

શાંતાએ કહ્યું “તમે મારા પ્રત્યે પ્રેમ દરશાવ્યો છે તેથી હું ધણી આભારી છું” પણ પ્રભુએ કૃપા કરીને સદમાર્ગ મને બતાવ્યો છે તેજ મારો ચાહી આ જન્મને, સાચક કરવો એજ હમ્મજ છે.”

કળાવતી તથા મોહનલાલનો ધણો આમક જતાં શાંતા પોતાના નીશ્ચયમાં દંદ રહી. કળાવતી, તથા મોહનલાલ, મોહીતી તથા રમણીકરાયને મળી વિદાય થયાં.

કળાવતી મહિને બે મહિને શાંતાને મળી જાય છે. મોહનલાલ આશ્ચર્યને યથાશક્તિ મદદ કરે છે. શાંતાએ પોતાના દુઃખી વેધબ જીવને પરમૌલિક કાષ્ઠમાં ગોજ સાચક કહ્યું.

હિન્દુ સંસારમાં સાસરાના ત્રાસથી અને પીપરમાં બાળગોળમના ત્રાસથી દુઃખમાં સડતી સેકડો વધવાઓ નજરે પડે છે. મલા બાઇઓ તેઓ માટે તમે શું કાંઈ કરી શકો તેમ નથી? “ધરના છોકરાં બંદી ચાટે અને ઉપાધ્યાને આટો.” એ સત્તમ છે. બહાર ગામમાં દુકાગ હોય અગર કોઈ પણ દુક હોય તો આનંદ વધારવા તરત બે પાંચ રૂપિયા ફેંકી દેશે પણ તમારાજ ગામમાં તમારાજ ઘરમાં દુઃખી વિધવાનું પુર કરતી વખતે કંટાળો આવશે.

છેવટે આ લેખ પૂર્ણ કરતાં પરમકૃપાજ પ્રભુ પ્રત્યે એજ વાચના છે કે આપણા સર્વના હૃદયમાં વિધવાઓ પ્રત્યે દયાની લાગણી ઉત્પન્ન થાય તે નેઓના જીવન ઉચ્ચ કરવા માટે સારી ચોજનાઓ યોગ્ય એજ મુગ વાંચના છે. પ્રભુ! તે પૂર્ણ કરા.

મીઠો ડિનો

(ગુલશન માટે ખાસ)

લખનાર—મિસ્ત્ર શીરીન.

“રત્ન, શીરાજ મોઢી આપણે ત્યાં પોણક દીવસ પહોરોણો આવનાર છે” એક દીવસ જાંગીર નાથાવડીએ સહવારે નાસ્તાની ટેબલ પર પોતાની વાઈફને કહ્યું.

“શીરાજ મોઢી?” રતીને મ્હેરો આ નામ સાંભળતાજ શીકો પડી ગયો. “શીરાજ મોઢી પેલો કાશી જુગારી?”

“હા-પણ કાંઈ, એટલી બધી ચોકિલ યાત્રી? તે કાંઈ તુને મળી તો નથી જવાનોની, છોડરી?” જાંબુએ હસતાં પૂછ્યું.

“જાંબુ, તમારો એ દોસ્ત જાંબુ આવે ને મને પસંદ નથી.” રતીએ ક્યાંય જાંબુ જોઈ મોઢી. “તમારાં કામમાં હું કાંઈ પણ વખત વાંધો લેતી નથી, પણ આ કેસમાં હું સખત વાંધો લેવાનું છે. મેહરજાની કરી તમે એને આવડો અટકાવો.”

“અટકાવું? એટલે? શું હું મેહરો નથી મધ.” જાંગીર ગુસ્સાથી બખાલ્યો. “એણે આઢીને બંને આવવા લખ્યું, ને હું તેને આવડો અટકાવું? પણ એની સાથે વાંધો ઉઠાવવાનું કાંઈ કારણ?”

“કારણ-કારણ એજ કે મને તમારો એ ફેન્ડ મમતો નથી.” રતી બીહનાં બીહનાં મોઢી. “એક વખત એણે મારી સાથે નજાજતી વત્ત-લુક મલાયાથી મને એની સામે સખત પિકાર કર્યું.”

“હા, હા, હા, હા, આઈ સી, “જાંગીર મગ્નક કરતો બોલ્યો. “પેલીરે, તું કહેછ તેમ કરવું બેહુ-હું છે. કદાચ તે તેને એમ કરવાનું કાંઈ ખાસ કારણ આપ્યું હશે. પણ, કોન્ટ મુ શીખર માઈ ડીઅર મર્ડ, તે કાંઈ તુને હવે નડવાનો નથી. તેતો બેરાં તરફ હવે ડાખીને જોતો બી નથી.”

“તે મને તે બી હોય, પણ એ નહીંજ આવે તો સારું.” રતી મુજતા સાંઢે પડપડી.

“નોનસન્સ, એવાં એક નજવાં કારણ સર એમ વાંધો ઉઠાવવાનું હું કાંઈ જોતો નથી.” જાંગીર ટેબલ પરથી ઉઠતાં બોલ્યો. “એના આવવાથી તું ફલગીર થતી હોય તો બંને, પણ હું તો તેને જોવાને રાજ છું.”

અને તેણે પોતાનોજ બોલ પાડ્યો. તે અસલથીજ સ્વભાવે વ્યાકરો અને જીદી હતો. જે એક બોલ મોઢાં-માથી કદાકતો તે બમબ્યા વિના રહેતોજ નહીં. અને તેજ મુજબ હાલમાં પણ તેને પોતાની વાઈફે કરેલો સખત પ્રોટેસ્ટ ઉપર ધ્યાન નહીં આપતાં પોતાનોજ કરાવ અમંલમાં મુક્યો.

આક્રમે દિવસે તે અણમતો પહોરોણો આવી લાગ્યો. રતીને તેણે આવડું જોકે પસંદ નહીં હતું, તો પણ પોતાના ઘણીને ખાતર એક યજમાન કાખલની પોતાની ફરજ બજાવી તેને માન લઈને આવકાર લીધો.

ખાણું પછી રતઘ પોતાના રૂમમાં જવા હોઈ, અને જાણ શીરોજને લઈ ફોન રૂમમાં ગયો. તેણી ઘુરત ચેતી ગઈ કે તેઓ ત્યાં જુગાર ખેલનાર હતા, કારણ તેઓ બંને અંકેકથી સરસ કાલી જુગારી હતા. તેણી શીરોજના આવવાથી અતી ધણી દુખી થઈ હતી, કેમકે જંગીર દમણા હંમલાજ એ નાચકારક બદીની ટેવ તેણીની ચાલુ સમજવટથી ધીરે ધીરે ઊડતો જતો હતો, પણ હવે ? હવે કયામમાં હાડકાં મીસાવ શીરોજનાં આવી નડવાથી તે કાલી જુગારીની સંગતમાં ફરી પાછો જુગારમાં ચક્ર ચુર થઈ ખુવાર થશે, એ શીકરઓ અને તેમાં હવે તેણીનો કાંઈજ ઉપાય રહેજો નહીં હોવાના ખ્યાલથી તેણી રૂમમાં મહેર માળપર પોતાના રૂમમાં જતી રહી. રૂમમાં દાખલ થઈ મારણ બંધ કરી, તેણી પોતાની નાની બેગો જરનાં પાળણા આગળ જઈ બાંધી બાંધી, તે સુનેશ નાના મીસા મહેરા ઉપર આવતરના વહાલથી એક મીઠી કીસ છીધી. અને માંડને ખાનર નહિતો તે શુભકર્તિ ખાતર ખુદ કાંઈ પણ રહેમ નકરી તે કમનસીબ ખીતાને એ બદીથી દુર રાખી, લાંબામાં મરીનાહના જલમ પંખમાંથી મચાવવાને ગળી. મદદ મરે એની ખરા અતકરણથી એક દુક બંદગી કરી તેણી બીજાણે ગઈ.

ખીલાણા પર તેણી સુતી ખરી, પણ ઉંઘ આવી નહિ. ઉંઘ ને ક્યાંથી આવે ? દુન્યાથી રહ થઈ ગયલા શીરોજ જેવા એક હુન્નર જુગારીની સંગતમાં પોતાના જનથી પથ વહાલા આવે અને જુગાર અને દારૂ જેવી અવેણ બદીમાં ફરી પડેલા તે શીરોજના ખસલતની બધી મોહારદાર દેખીને કેમ ચકે. તામોજન શીરોજે કેસ તેને કે મોહારદાર માટે એ કાંઈ જેવું તેવું દુખ નહીં હતું. એ કે માળ બદીએલું આખરે શું પરીણામ આવશે તેનો ખ્યાલ કરતો, હેઠળથી આવતો દારૂનાં ગોસોનો ખજુખજાટ, મોટી

હસવાના સ્મૃતિ, અને છાંટપણાની હુમમાં થતી મર્મકંઠ મરદેરીના પુકારો, એ સર્વ તેણી સુતી સુતી સોંભળી અદસોસ કરવા લાગી.

મહા મુશકેલીએ તેણીએ તે રાત પસાર છીધી. સદવારે સઙ્ગેથી હોઈ, હાથ મોહું ધોઈ, તેણી માળપરથી હેઠળ ઉતરી. કુદરતીજ તેણીનાં પગલાં હોઈ મરમ તરફ દોરવામાં. ત્યાં જઈ તેણીએ તે અળખું બંધ કીધેલું બારણું ખોલી અંદર ડાકું કીધું. દારૂની ખાલી ખાટલીઓ, ખાલી ગાસો ખાણના કાંઈ, પાસાઓ, વિગેરે વેરવીબેર પડેલું તેણીની નજરે પડ્યું. આ દેખીને કંઈ જોઈ ન શકવાથી તેણીએ બારણું પાછું બંધ કીધું, અને પોતાના દુખી હમરને રાહત આપવા તેણીથી મેથી સીટી ઉતરી બગીચામાં ગઈ.

રાતના દુખી બનાવ ધોસેતરે દવાવાર વિચારો કરતી, તેણી કુલના ક્યારાઓ વચ્ચે ધીમે પગલે રતી હતી. તેવામાં પાછળથી કાંઈનાં આવવાનાં પગલાં સંજોગી તેણીએ પાછળથી જોયું, તે મા લમ પડ્યું કે તે આવનાર કાંઈજ નહીં પણ શીરોજ હતો.

“સાહેબજી, મિસીસ નાણુંવરી, ” તેને આવતાની સાથેજ શેકહેન્ડ માટે તેણીની તરફ હાથ લંબાવતાં કહ્યું. “કેમ, કાંઈ સદવારને પોહોર બગીચામાં ફરવાનો શોખ છે છુ ?”

“હાજી, કાંઈ તેમ કે અંક ન તેણીએ તેને શેકહેન્ડ માટે લાંબો કીધેલા હાથ જોયો નહિં હોય તેમ બેઠકારીથી ક્યારાઓ તરફ ન જર કે કરતાં કહ્યું.

“વેલ, હું પોતેની પુત્ર પાનનો શોખીન છું અને તેમાં મુખ્ય કરીને સદવારનાં બગીચામાં ક્યારાઓ વચ્ચે ફરવામાં હું એક મોટી મર્મકંઠ સમજું છું. ” તે ફગેત પડેલો એમ મોલી રતઘની સાથે ચાલવા લાગ્યો.

“મીઠો મોદી, ” થોડુંક ચાલ્યા પછાડ રતઘ ઉભી રહી જઈ દસાથી “બોનો, મી” મોદી, હું કાંઈ કે તમે જાણતા હોશો કે મારા બહામીર,

પોતાની પાસે જોડું હોયછ તેટલું બધું જુઝા-
રમાં ગુમાવી દેયછ અને મને અને મારા બચ્ચાં
ને ગરીબાઈ અને કુશાલ્યતમા મળાવી દેવાનું
કરે છ ?”

“હા, ” કુંડે પણ મક્કમ સાદનો જવાબ
મળ્યો.

“અને તેથીજ તમે એવજીને એવાં કામમાં
વધુ મદદ કરવી અહીં આપાછ કે ? ” કર્ણાદ
કરેતાં હવે તેણીએ સારથી પૂછ્યું.

“પૈશ, જેવા હું ” તેવો તમેજ મને કહિ-
છ ” તેણે અચ્ચતમાં બજીબું.

“એ કહો ! એટલે ? ” ગુસ્સાથી બવાચ-
કાવી રતીએ સવાલ કહ્યો.

“એટલે ? એમ ! ” શીરોડ ઉશ્કેરાઈ બહુ
બોલ્યો, તે બે ડગલાં વધુ રતેઈની નજદીક આ-
બ્યો, અને કરડી નજરે તેણીને દીકતો ઉઠો.
“કેમ કાંઈ ધ્યાનમા નહીં આવતું ? ” બે એક
પળ સુધી દીકી તેને સખ્તાઈથી પૂછ્યું. “શા-
કર કે લોડાની યીખવણી મુજબ ચાલો, એક વ-
ખત મારી મરીનાઈ માટે લીધી, મને હુઝામાં
ખપાવનાર તુંજ કે કોઈ બીજું ? ” જહાંગીર તે
વેળાએ પૈસાવાલો હોવાથી તેને પછી મને
તુઝકેરી શકનારબી તુજ કે કોઈ બીજું ? પ-
છ હવે એ વતં જવા કે હું ” તો એટલુંજ બજી-
જું કે એક મંદગ મને તેવાની જુડો હોય દુન્યાયી
તકન રદ થઈ ગયેલાબી હોય, તેને સીધી રાહ
દેરાવનાર, તેને સુધારનાર, છુરી બદાઓથી કુર
રાખનાર, એક ઓ, ઓ, અને હકત ઓજી છે
કું તને ખુદી કહું છું કે હું બે નહાગીરને એ
કોમમાં ઉતેજન નહીં આપું, તો બીજાએ તો
આપશેજ ”

“ત્યારે ? ” તમે તેવજીને મારવાનો નકકી
કાવજી કહોછ ? ગરીબાઈ મને, અને મારાં વ-
કાલાં બચ્ચાંને ખમ્બી કેરલી મુશ્કેલ પડશે તેવો

તમને કાંઈ ખ્યાનજ નથી ? ” હ્યામજો
ઢેરે તેણીએ પૂછ્યું.

“મુશ્કેલ ? મરીનાઈ સહેવવી તું ને મુશ્કેલ
લાગશે ? ” શીરોડે આતુરતાથી સવાલ કહ્યો.

“હા, મુશ્કેલ નહિ તો બીજું શું ? ” આ
ખમા આંસુ સાથે રતછ બોલી “એક હાથર વ-
ખત મુશ્કેલ તો ત્યારેજ લાગશે કે જ્યારે કું-
એમ બજીરા કે એક મરદ કે જેણે એક વખત
મારી હાકાર રાખવાના બોગ ગેમ કીધા હતા, ”
તેણેજ એવો કિતો વીધો.

“કિતો ? ” શીરોડ વચમા પૂછારી ઉઠ્યો.

“હા કિતો ? મારીપર અત મારા બચ્ચા
પર કિતો લેવા જેવું તમે નકિ કરતા તો બીજું
શું ? ” તેણી હંસુ બોતાં બોલી.

“હા જરાબર છે તે આજાજ મારી સાથે
જેવી ચાવ ચલાવીછ તેવું એ વેર છે.
કિનારો એ કેહેર છે તારી પર.
કિતો લેવાના મે સોમદ ખાધા હતા, અને
જ્યારે ખુદાએ મને તક આપીછ ત્યારે તે હું હર-
ગીજ યુનાર નથીજ આહ કિતો-મીકી મધુર,
કિતો ! આ કિતો જેવો મને મોડો લાગેછ
તેવો કહી કાંઈ પણ મરને લાગ્યો ન હશે અને
કહી એવો લાગશે પણ નહીં ? ” બેરથી હાથપર
હાથ અજાગી દડતાથી શીરોડ બોલ્યો.

“ત્યારે ” રતછ બે પળ ડરી જતાં બોલી

“ત્યારે આવા ખુબ વિચારો ધતાવવા છતા,
શું તમે એમ કહેવાની હી મત કરોછ કે એક
ઓ મરને સુધારી શકે ? ”

“હા ” ઉતાવતો જવાબ મળ્યો. “પણ
તું શું એમ ધારે ? કે તારી માકલુ અને સ-
મજાવતથી પીગમી, તારો ધણી એક જ્વાસ
દાર ઓછો પીરો, પાનાનો નંક ઓછો રમજી ?
નહી-કહી નહીં.

“ત્યારે શું તમે તેવજીને સુધારવાના દે-
ન કરોછ ? ” વતંતો સવાલ કહ્યો.

“ એક જુગારીને એવો સવાલ પુછવો વા-
જખી છે ?” છેક નજદીક ઉભો રહી કરડી
હવે તે પૂછવા લાગ્યો. “હા, જો તું મારી વાઈક
જમ દતે, તો તારાં સુખને માટે હું આસમાન
ને ધરતી એક કરતે. તારાં મોઢાંમાંથી પડેનો
દરેક બોલ હું ખુશીથી સ્વીકારી લેને. મારા ખુદા,
છાકરી, તારાંમાન મારી સધળી દુન્યાં સમાપલી
હતી, એમ શું તું જાણતીની નહીં ?”

“પણ, હાલનું મારું સુખ તમારે મન
કાંઈજ નથી કે ?” આશુઓ તુછનાં રતી બોલી.

“ કાંઈજ નહીં. તારાં હાલતાં સુખની મને
તથા બાર પણ પરવા નથી ” નફર છયા તે બોલ્યો.

“ કોઈને ખાતર નહીતો—”

“ ખસ, વધારે બોલી મને દુખી ના કર.”
કરડો દુકમ થયો. “ હું કિનો લેવાના ચોક્કસ
કાવ પરજ આવેાજ; અને તે હું કદી ફેરવનાર
... પછી બસે તું શુકર્યે પડી મારી માફ પણ
કાંઈ નહીં મારે ? પણ એટલું યાદ રાખજે,” તેણે
ગડગડાટ કીધો. “ એટલું યાદ રાખજે કે હું
જ્યાંથી હોંવશ, મને તે જી કરતો હોવશ, મને
તેની જી છુટી અફવા તે મારે માટે સામળી હશે
તો પણ સાંભળ કે જ્યારે મી તું જહાંગીર સાધના
સંબધથી છુટી યશે, ત્યારે—”

“ ખસ કરો, ચુપ રહો.” રતી બે ડમલાં
પાછળ દડી જમ બોલી. “ તમે જુલો કેમ જાનો
જકે હું એક બીજાજ મરદની પાંચેતર છું. હું
કદી—કદી પણ તમારી એવી બેદુદી વાત સાંભ-
ળનાર નથી.”

“ નહીં, એમ નહીં જાનશે. મારે જે કાંઈ
કહેવું છે તે તારે સાંભળવુંજ પડશે.” રસ્તો
રોપી ઉભો રહેતાં શીરોજ બોલ્યો. “ જ્યારે પણ
તું છુટી યશે, ત્યારે દુન્યાને ઉડેથી પણ હું તારી
આગળ આવશ, અને ત્યારે તું અને તુંજ એજ
જી મને સુધારી મારશે, બીજુ કોઈજ નહીં.”
અને એમ બોલી દરકેરક ગયલા ચહેરા સાથે

તે જાણ્યો દડી જમ પીઠ ફેરવી ઉભો, અને
રતમ રડમસ રહેરે ઘેરમાં ચાલી ગઈ.

* * *

રતમએ તક મલતાં વારંવાર પોતાના ધણીને
પોતાથી બન્યું એટલું સમજાવી જુગાર જેવી
નેદેસ્ત ચીજથી દુર ગહેવાને ધણો સમજાવ્યો,
પણ તે સમજ્યો નહીં. કોઈકવાર તે ચીરકાઈ
જતો, તો વળી કોઈકવાર નફરાધથી કહેતો કે,
“ રતી, તું જોઈશ શા માટે ? હું હમણાં જેટલું
બોલી બેસુ છું, તેટલું નસીજ કરતાં પાણું મેળવવાને
વાર લાગશે નહીં ” એ મુજબ લગભગ દોઢેક
મહીનો ચાલવા બાદ શીરોજ પોતાને ઘેર પાછો
ફર્યો તે આવ્યો તે કરતાં વધુ પૈસા વાલો યમ
પાછો ફર્યો હતો, જ્યારે ગરીબ બાપડો જહાંગીર
શીરોજના આવ્યા અગાઉ જે કાંઈ થોડું બહુ
પાસે હતું તે સધળું શુભાની બેઠો હતો.

એક સહવારે નારનાની ટેમલ પર તેને ગેર
હાજર જોઈ રતમએ નોકરોને પુછવાથી તેઓએ
જણાવ્યું કે “ શેઠ તો ખામશામાં સકાશરેથી
બહાર ગયા હતા, તે દજુર પાછા ફર્યા નથી.”
એમ સાંભળી રતાં બની પછી દુખી અને શીકર
મન જતી તેણી. ચેતી ગઈ કે આજે કાંઈ પણ
જીરું થવા પામશે ખરું, અને ચુપ પણ તેમજ.
છેક સાંજે ત્રણ વાગે જહાંગીર હારેલો મારેલો,
નસોસ હાથે ઘેર આવ્યો, અને આવનાંની સાથે
જ એક ખુરશી ઉપર દમ દમ પડકાઈ પડ્યો,
અને ફેફે કોઈ રડવા લાગ્યો.

“ નાચ, યા છે ?” રતી તેની આગળ
તુરત દોડી જમ તેના ખર્માં ઉપર હાથ મુકી
પૂછ્યું.

‘ મરી ગયો !’ તે ધ્રુમતે સાદે બોલ્યો.
“ મધુ-મધુ-મધુ. ખુદ જાણે, તારું અને બેચી
તું શું યશે. અરે હું મુલો કમખન, આંધળો
બન્યો. છતી આંખે અંધારો ફરી વળ્યો.”

“ શું તમે પૈસા શુભાની લીધા છે ? તમે
કરજદાર થયા છો ?” મહા મુસીબતે રતી એપૂછ્યું.

“દા.” નીરાશા મર્યા જવાજ મળ્યો.

“તમે જે કરજ નહીં મરો તે એક પુત્રના કામમાં ખર્ચો, અને જે કરો તે એક આમર-દાર અદરશ તરીકે લેખાવો. જોકે તેથી તમારી વાહક અને બેખી ગરીબાઈમાં સમગ્રી છુબે મરશે, એમજ કેવી?”

“પ્રુદાને ખાતર એમના બોલ, રતા.” તે ઉત્તરમાં જઈ પુકારી ઉઠ્યો. “તું જે ના કહેતી હોયતો હું એક પૈમી નહીં આપશ. પત્રી મલે થાક મારે માટે ગમે તેમી બોલે.”

“શું?” જહાંગીરને એમ બોલનો સાંભળી તેણી યુધ્ધર પડેલી ઉઠીને ઉભી થતાં બોલી “હું ના કેહું કેવી નહીં. મને, પૈસા જરો તે ખમાશે, પણ મારા મળીની આમર જશે તે મારેથી નહીં ખમાશે તમે એક અદરશ કામલ તમારું કરજ સુખેથી અદા કરો હું ને મારું બચ્ચું છુબે મરજું તેની કાંઈ દરકત નહીં હું. ધ ધો કરી આપજું પુરું કરજ, અને કંઈ નેહારી મલે તેટલાં મારી જજીસ વેચી ધેરનો ખરચ ચનાવજ. પણ તમેને મે આમર તો યવા હજ્ય નહીં. હું મારા સોગંદ ખાઈ કહું જહાંગીર, કે તમે તમારું કરજની પૈ એ પૈ સુકતે કરો. પ્રુદા ખાતર તમારું નરીખને સુખરવાની એક તક આપો.”

“પણ તું ધ ધો રુ-કરશે? નાના જન્માં સાથે કેમ કરશે? નહીં, હું એક પૈ પણ લરનાર નથી.” જહાંગીર જીદ કરતાં બોલ્યો.

“નહીં જાંડુ કીઅર, જેવ મારું માનો. હું વકે કપાસ ઉનાડજ, ટપુસનો આપવા જવજ, ગમે તેમ કરીનેમી આપજું પુરું કરજ. જેવ, તમે માનો” કાનાવલા કરતી, આંસુઓ સાથે તેણી મનાવવા લાગી.

“અરે રતી, રતન, હું તું ને નહીંજ પર-જ્યો હતું તો કેવું સારું.” કપાસ ઉાર બેઠપી હાથ મારતાં તે કમનખત બોલ્યો. હું તારે અપકનો હતોજ નહીં.”

એમના બોલો, જાની, હજીમી નરીખને એક ચાન્સ આપો. આપજા બદ કાસમતનો એ વાંક છે. શું સુખરવાને હજીમી મોકુ થયું છે?”

“દા. ધણજ મોકુ, ધણજ મોકુ.” નીસાસો ફે કતો ને બોલ્યો “મે મારું એકલાં જુજ સાચનાથ વાલ્યું નથી, પણ તાર” અને બેખી જરજુમી સાચનાથ વાલ્યું છે. મારી સાથે તમે ખનેને પણ મરીનાથ અને કંગા બપતમાં ધસડી ગયો છું. અરેરે, જુગાર અને દારૂ મને ખગતે ખુવાર કરી મુક્યો છે. મારી જહાંગીની ખાતા ખરામી કીધી છે.”

રતીએ પોતે પણ બેખીધું કે તેને સુખરવાને હવે ધણ મોકુ ધણ ગયું હતું. તે દુન્યામાં એક ક માત્રમાં ક માત્ર શખ્ષ થઈ ગયો હતો. પણ એ સપજી મજુબા જતાં તે પાકળા પર જેતર દિમત દારી નહીં તેણીએ ધીરજ અને દીનાસો આપી તેને દિમત આપી પૈએ પૈ કરજનાં સુકતે કરતી દીધી, અને પ્રુદા પર વિશ્વાસ રાખી તેણીએ ધેરનો સપજો બોલે પોતાને માથે બેઠારી લીધો-અને આફીન છે ને નેકાળા અમળાને, કે તેણીની જહાંગીર અને રાત દિવસની ખરા જગરની નાંદગીએ ખ્યા નમાં વધ પ્રુદાએ મદતો ફરત લખાવી ને એનો સસાર ફરી પાડો સુખી અને આબાદ કીધો. પણ કહેવત છે કે “ગરીબનાં નરીખજ ગરીમ” તેમ જહાંગીર એ સુખ નેવા વધુ વખત જીવો નહીં પોતાની વહારી મોહરદારને હડ બહાર મહેનત અને રજ ઉઘવતી બેઠ, અને પોતે કામ પણ ધ ધો કરવાને અચકત હોવાથી, તે છુપી રીતે ગમ કરવા લાગ્યો, મલિનો મલિ છુરી બળવા લાગ્યો, અને એમ હંમેશાં નાસીપામી અને નીરાશીમાં જુરતાં જુરતાં એક દિવસ એણી જુ તેવું કાંઈ બેસી ગયું. અરે! કમનસીન રતી મારે આ તે કેવો ભલેમ ફટકો!

જ્યારે પ્રાણી સુખનો દીવસ આપ્યો, ત્યારે જન-
 મંથ મોતને દેવ અદેખે બની, ત્યજે જલદગીર
 નીજ તેને ખેટ હોય તેમ એકદમ ઝાંચીતો
 તેને છાંચી ગયો ગરીબ બાપડી
 રત્ન ૧ । સુશીલો વિષ્ણુ પડેલી,
 દોસ્તોથી તત્તલથી, તેણી પેતાના નાના બાળક
 સાથે નીરાધાર થઇ પડી. હવે એકથી
 જરનેજ તેણી પોતાની દુન્યા સમજવા લાગી.
 મહેનત દોવાથી સવારે સકળેથી હરી ધરતું
 સ્વપ્ન કામકાજ કરતી, પછી યુગ્મન આપ-
 જા જતી, અને ત્યાર બાદ વડે કલાસમાં
 રોકાતી. નાની જરને તેણી ન્યાં પશુ જતી
 લાં સાથે લઇ જતી કારણ તે નહાતી જુલકીને
 રાખનાર કોઇ હતું નહીં. જે ધરમાં કાલ
 તે રહેતી હતી તે ધર શીરાજ મોઢીતું હતું,
 અને તેથી જાન્યના મરણ પછી તે ધરમાં વડ
 વખત રહેવાનું વાજખી નહીં લાગવાથી કોઇ
 સારા જેવા ધરની શોધમાં તેણી હતી તેવામાં
 એક દીવસ શીરાજ મોઢી તરફથી તેણીને એક
 કાગળ મળ્યું. તેણીએ ધ્યાન કે ધર ખાખી કરી
 જવા માટે તેને કાલ નોટીસ એકાદી કરી,
 અને તેથી ઝડપથી કાગળ ઉઘેડી તેણીએ તે
 વાંચ્યું. જેમ જેમ તેણી વાંચતી ગઇ તેમ તેમ
 તેણીની આંખમાંથી મોતી સમાન આંસુઓ
 ગમડી પડવા લાગ્યા એવું તે કાગળમાં
 કહ્યું હતું, કે જેથી તેણી રડતી હતી તે કાગળ
 નીચે મુજબ હતું

“વહાલાં મિત્રીસ નાણાડી,

તમાગ ધણી તરફથી પેસાની જે એક
 મોટી રકમ મેં જુમારમાં મેળવી હતી, તે
 રકમ મેં માન તરડીએને એકદમ વ્યાજની
 દારતે સપુર દાખી છે, અને તેનું જે વધાર
 હવે તે દર મંડીતે તમેજ મધ્ય જામ એવો
 દારાર કર્યો છે. હ આજ રાત્રી જ કે તમારાં
 નાનાં બેળીને ખાન તમે એ રકમ કબુલ
 કરશે. બપોરે તેણી, કમરમાં આવશે ત્યારે
 સપથું તેણીને સપુર કરવામાં આવશે.

ખીજું જે ધરમાં હાલ તમે રહો છો તે
 હવેથી તમારી પોતાની જ માવેડાનું સમજાવે.
 અને માટે તમેજ પસંદ પડે તેમ કરવાનો
 તમેજે હક છે, તમેજે ગમે તો શાડે આપજો,
 આ ગમેતો વેચી નાંખજો. ॥ ૧ ॥

હવે મારે તમેજે કહેવું જોઇએ કે
 તમારે લાંની મારી છેલ્લી મુલાકાત કરવાન,
 તમારી પર કિનો લેવાના મારા પરા નિષે મે
 તમને જે કહ્યું હતું. તે બિનું. કેવી રીતનો
 હતો તે તમે હવે જાણી શક્યા હશે. તમેજે
 તે વખતે વાપરેલા સમ્મત ચપ્પોએ મારી
 લાગણીઓ કેવી દુખાવી હતી તેને તમને સંક-
 જ પશુ ખ્યાલ દરો મંડી કેવી રીતનો કિનો
 હું લેવા માગતો હતો, તે જો મે તમને તિજ
 વેળાએ કહ્યું હતું તો તમે મારું માનતો નહીં.
 હુ દલગીર છું કે, તમે મને બરાબર સમજ
 શક્યા નહીં.

છવરે પ્રાણી જાણે, આપણે શરી પાછાં
 મગજુ યા નહીં, પણ હું તમેજે એટલીજ
 અરજ કરું કે, લોકો મારે માટે ગમે તે
 જુર ખોલે, આહે તેની અરવા ઉઘાવે, પણ
 પશુ તમે મારી તરફના તમારાં ધનસાકમાં
 સાચાંજ રહેશો.

ગુડ-બાય.

લીંડું છું તમારો સુમેઝક,
 “શીરાજ મોઢી”

આ તે કાગળ હતું, જે વાંચતાં રત્નની
 આંખમાં આંસુઓ ધાધ આવી હતા. તેણીને
 શીરાજના નીચતા ચપ્પો યાદ આવી અને
 તેનો ખરો મીઠીગ હવેજ તેણીની અંતિમી
 ખુસ્તો થયો. — “જેવો આ કિનો મને મોટો
 લાગે છે તેવો કોઇ પણ મરદને કદી લાગ્યો ન
 હશે અને કદી લાગશે પણ નહીં.”

“વા પ્રાણ, એક જુરામા જુરા જુરાળી,
 પણ કેવો ખતો અને દાનમ લીવો.” ખીમેથી
 રતી પડપડી.

“અને મારા બચ્ચાને બચાવ્યું છે.”
 વચ્ચા રતી બોલી ઉઠી. “અરે, તેણીને જો કાંઈ
 થતે તો હું છુટી જ નહીં શકતે. તેણીને ધૂંધાવચ્ચા
 કરતાં મારી સાથી વહાલાંમાં વહાલી ચીજ
 આપી દેવાની હું તૈયાર છું.”

“વંતે પોતાને બી !” તેણીના બંને હાથો
 જોડથી પકડતાં તેને આતુરતાથી પુછ્યું.

“હા.” નીચું જોતાં તેણી બોલી.

“મારા જેવા એક છુટ્ટા જુગારીના
 હાથમાં !”

“હા, મારાં બચ્ચાના બંચાવનારને હું
 મારી છુંડી, મારું સ્વરૂપ, અને મારો જીવ
 ખસું અપાયું કરવા તૈયાર છું, પછી કસે તે
 મને તેવો બી દેાય.”

“ત્યારે એક વખત જે ઓજ અને ના પાડ
 વામાં ભારી હતી, તે હું પાછી માગું. જે કે તે
 તે ઓજને લાપકનો હું નથી જ.”

“એક કરજદારની તેનું કરજ અડા કરી
 દેવાની પરદેશી કરજ છે.”

“અને તેથી શું ?”

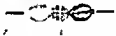
“હું તમારી કરજદાર છું, અને મારું કર
 જ અડા કરવા તૈયાર છું.”

“તેની સાથેની ?”

તેણીએ તેના મગાં આસપાસ પોતાના
 નાજુક હાથો નાંખી એક કીસ કીધી, અને
 બોલી, “એક મરદ-જેને મારાં બચ્ચાં ની છુટ્ટી
 અને દોસન આમરી છે, તેને હું મારી છુંડી
 અપાયું કરું છું. તેને મારા પાવ - જીવન નુ
 લે રાખી, મરણ વૃત્તીકે તાણેદારી, વહાદારી,
 અને બહાસથી વગળી મેદવાના મોજા મેલું છું.”

તેણે તેમનીના હાથો પર કીસ કીધી, અને
 પછી તમ્બા પર માંથુ નાંખી દીધું. તે હજી ઉઠી
 ગયાવચ્ચા જોડેલો ટકાર થયો હતો નહીં. તેની
 આંખમાં આસુ હતું. રતઘ વાંધી વળી બંને
 હાથોએ તેનું માથું ઉચ્ચકી કપાળ પર પોતાના
 નાજુક હોડો દાખ્યા.

અને પછી પછી શું વધુ લખવાની કાંઈ
 જરૂર છે ? સૌ સાદું તેનું સેવક સારું.

સંસારમાં સ્વર્ગ પસાવી, દેવો ઉત્પન્ન
 કરવાનો અધિકાર ઓળોને છે.

ગ્રહ રાજ્યમાં દેવા, પ્રેમ અને શાન્તિથી રાજ્ય
 મથાવવાનો અધિકાર ઓળોને છે.

ગુલામડી તરીકે નહિ પણ ધરનો મહારાજી
 તરીકે માન મરતવો મેળવવાનો અધિકાર ઓળોને છે.

પુરુષના કાળેળને ફોલી ફોલી ખાનાર
 તરીકે નહિ પણ અધોગતના યધરદેવાનો અધિકાર
 ઓળોને છે.

ક કાસ કછવાને ટાળી નાંખી ધરમાં પ્રેમનો
 વાસ કરાવવાનો અધિકાર ઓળોને છે.

હોદ્દા મેળવવાના સાધન તરીકે નહિ પણ
 મહાપુરુષો ઉત્પન્ન કરનારા માતા તરીકેનો અધિ-
 કાર ઓળોને છે.

પુરુષને મધ્યા વેતર કરાવી પોતે ફેશનમાં
 કરનાર તરીકે નહિ પણ પુરુષનો દરેક દાહતમાં
 સાદાધથી મદદગાર થવાનો અધિકાર ઓળોને છે,

તમારા ધરમાં મારો પનારો ક્યાંથી પડ્યો
 એમ કહી પુરુષને સનાતનાર તરીકે નહિ પણ જ-
 ન્યે જન્મ તમારા જિવાજ જરયાર મળો એવી
 વખ્ખા ઉચ્ચારવાનો અધિકાર ઓળોને છે.

વગર પૈસે કિમતી સેવા.

શુદ્ધશન માટે.

જખનાર—બહેન બધા.

સ્વચ્છ સ્વચ્છ સેવાના પોશાકો મામ છે. મહાત્મ્યો સેવાનાં મર્વાં છે. વાહનો સેવાની વાજે છે, સેવાના ઇચ્છા રાખનારા એક વીરોએ ! આપના બંધુઓની શી શી સેવા કરશો !

આપ જાતે હિન્દુ છતાં પારસી, વાદુધી કે ખ્રિસ્તીના વેષો પહેરી જતી છુપાવવાના ઝોળ કરો છો તે ઝોળ છોડી " દેશ છોડવો પેલું વેષ છોડવો નહીં " એવા દેશનું ગૌરવ જળના નાશ મહા મંત્રોનાં પાઠ આદર કરશો કે ?

સાદા જીવન તથા સાદા પોશાકોના મહાત્મ્યોના અમૃત પાન કરાવશો કે ?

અરીઓને મદદ કરવાને જે બેદરકારી રાખે છે તે બેદરકારી વીરોએ છોડશો ખરા !

આપનાં બંધુઓનાં ચરિત્રો ઉપર જતાવવાનાં ચિન્હો માટે આપ જે જે ગામમાં રહેો છો તે તે ગામમાં તેઓ માટે કંઈ પ્રયાસ કરશો કે !

ખતતા પ્રપત્નોયી ધંધા રહિત આપના બંધુઓને ધંધે વળગાડવાની સુઘર નેધો વડે આપની કાયરી શોભાવશો કે નહિ !

નિત્ય આપની નવી નવી ફેશનો જોઈ ખીલજો આપનું અનુકરણ કરે છે તે ચેષ્ટો રોજોને અટકાવશો કે નહિ !

નીશાંઓ આપના અતઃકરણમાં દેશાભિમાનનાં ચિન્હો અજવાળશો ખરા !

આન.પાન.ખાને ખીલ સતારો ! વડે-બહે નહીં પણ આપના પ્રેમ વડે મીઠા. જીવંતોથી સંતોષ આપશો ખરા !

અરીજ ત'વગરને જોઈ સરખાં મળતા આવમાં પક્ષા પક્ષી નહીં કરવાનાં વતન મંત્રોરો !

એક્ય જળવાઈ ગાઈ ગાશે વધે તેવી વગર પૈસાની કિમતી સેવા છે તે કરશો કે !

આં નહોના પ્રશ્નો ઉપરથી દરેક આકિતનું જલ્દ એચુઃ હું, તેમાં પણ જોનાં ચરિત્રો ઉપર ખીલના ચરિત્રો અવલંબીને રહેવા છે તેવાં કેળવણી અને મીમાન વર્મને માર દર્શને હી વરંપિત નૂં હું. કેમકે તેઓ સમાજનાં દેશના નેતા અને એક પુરુષો છે શ્રીમદ ભગવદ ગિતામાં હું છે કે—

યદ્યદાચરંતિ શ્રેષ્ઠસ્તત વેદે તતોજનઃ
તત્ત્વમાર્ણં કુરુતે લોકે સ્તદતુ વર્તેત ॥

અર્થ. એક પુરુષો જે જે આચરણ કરે છે તે તે આચરણ ખીલજો દરે છે અને એક પુરુષો જેને પ્રમાણ માને છે. તેને ખીલજો પ્રમાણ માને છે આથી સાર્થક માય છે કે એક પુરુષોના આચરણો ખીલજો ઉપર અસર કરે છે.

આ વિષયની અમાપ્તી કરતાં બંધુવંતુ દુઃખ દરને દરીદતાનો ચીરહીન ધર રચે
 નેહએ કે આ દુનિયાતુ તન્ન પરસ્પરની મદદ શરૂન સમાન શોભી ન રહે !
 વડે ચાલી શકે મોટાને નાનાની મદદની ઉવટે એજ કે દયામય દુઃખમંજન પ્રશ્ન
 જરૂર છે. એમ પરસ્પરને અપાતી મદદ,તે આપણા સર્વે બંધુઓના હૃદયમાં પ્રેમનો
 કે વ્યવહાર છે, તમાપી તે એક સકામ સેવાજ તે બંધુત્વનો શરો ઉત્પન્ન કરે ને અરસપરસ
 છે. એમ પરસ્પરને મદદ આપના આપણા સાહ્ય કરતાં આનંદમાં દીવસ બનીત કરે એજ
 શીમતને વિદ્વાન બંધુઓ દરેક સાથે આજ શુભ વાંચના સહ નમ પ્રાર્થનો છે.
 આરાધી વર્તન રાખે તો શુ આ દુનીયામાંથી થતી શીવમ.

કુટુંબ કલેશ.

ગુજરાત માટે ખાસ.

અખનાર—બહેન કુમુદ.

જે ધરમાં કમેજનો વાસ થાય છે તે ધરના ગોળાનું પાણી સુકાઈ જાય છે. જે કુટુંબમાં કમેજનો સંચાર થાય છે, તે કુટુંબ પાવમાલ યથા જાય છે. જે પ્રજામાં અંદર અંદર કમેજ પ્રગટે છે તે પ્રજા પીમે પીમે ધસાતી જાય છે. અને જે દેશમાં કમેજ ચારે તરફ બપાપી રહે છે તે દેશની અવનતી થાય છે. બહેનો! હવેના મેં કમેજા વિચારો પાનમાં જતારવા જેવા છે. આપણા દેશના ધર જીવન તપાસે તો જિમાં ચોકાઈ ધર દોષ છે કે જ્યાં કાળમુખે કમેજ આવ્યો નહિ દોષ. આપ દીરાના કલ્યા, માત્ર વદુના કલ્યા, દેરાણી નેશીની કલ્યા ધણી ધણીવાણીના કલ્યા, માઈ માઈના કલ્યા, ધણી ખરા ધરમાં કમેજ થાય છે. એક અર્થે જાણે ને વહેવાર નીતીથી બીન બનુમસી કોકેરો પોતાના પાપ ક્રાયે રોજ કલેશો કરે

છે, કે આ જીના વિચારવાળો કેસો કપારે મરે અને ધરમાંથી પાવ જાય-ધણી અપારે આખો દોરસ પેટ માટે મધાવેતર કરીને ઘેર આવે ત્યારે તમારાં મા બહેને અને આમ કલું અને તેમ કલું, મને આતો નહિ પરવડે. તમારે જોઈએ તો જુદું ધર સપને રહેા જાણી અને તમારાં મા બેન માથે એક દિવસ પશુ પરવડી શકે તેમ નથી. આમ જિયારા વર જ્યારે યાકમે પાકયો ખાવા મેટો દોષ ત્યારે મોટા કોકેર અને આખરે ધણી ખીલમને યાળી તેના તરફ ફેરે એવો કલેશો થાય છે. મે સમા માઈએ પાસે પાસે એક ધરમાં રહે છે અને એકનું ધર પડી જતાં તે નવુ. ધર ચણાવે છે. એજ જાણુ જ્યારે પેટો માઈ જારી મુકે છે ત્યારે મારા ધર તરફ આગી

પુત્રના નહિ રજા એમ કરી મંજૂરી
 મારી રાજ પાટી નાંખે છે, તેમાંથી આ-
 ખરે કુળનો યાપ છે, સોલી સોદાણ યાપ છે
 અને એક સગા સાધનું ખુન કરવા ખીજે ભાઈ
 તેમાર યાપ ભય છે. દેરાણી નેહાણી રૂળીઆમાં
 સ્ત્રી એક ખીજ તરફ કચરો કાઢતી વખતે
 ભણી ભેંધને એક ખીજની દહમાં નાંખે છે
 અને એવી નજવી બાબતમાં કુળનો વંધી
 ભય છે કે મોહાની ગાગાગાળી હપરથી કેટ-
 ભીક વખત હાથે હાથ આવી ભય છે. કોઈ
 વખત સામુ વહુના ઝગમગ એટલા મધા વધી
 ભય છે કે એ ઝગમગ સંભળતો આપણને
 આપણા સંસારીક જીવન તરફ મજબૂત
 અભાવ થાય છે અને આપણે એ વખતે
 આપણું બી.સ્વરૂપ જોઈ રહેને કોઈ વખત
 આપણી જાતને ચરમાવનાર મંજૂરી સ્વરૂપ
 પાશુ કરીએ છીએ. વાતે વાતે, હાથતા
 આજતા, અને બેસતા ઉઠતાં આપણે ત્યાં કુળ-
 જોઈ રહેવાય છે, અને આપણા ધરમાં એવું
 વાતાવરણ ઉત્પન્ન થાય છે કે આપણે જગતમાં
 તેની સાથેજ આપણે આપણાં ઇકરાંઓનું
 અવિધ્ય બગાડીએ છીએ. જે આપણે આપણું
 જીવન સુધારવું હોય, આપણા પતિને-આપણા
 કુટુંબને સુખી બનાવવું હોયતો કુળનો ન કરવો,
 અને ખની શકે તેટલું સહન કરતાં ધીમવું
 જોઈએ જે આપણે સ્ત્રીઓ કહેયને દુર કરી
 શકે તો ચોક્કસ આપણા ધરમાંથી-આપણા
 કુટુંબમાંથી કલેસ દુર થશે. કુળઆનું મુખ્ય
 કારણ એક છે. જે આપણે સ્ત્રીઓ આ
 બાબતમાં પાન આપીશું તો આપણા પુરુષો
 પણ કલેસથી મુક્ત થશે. માટે દરેક બહેને
 એક ખીજને કંઈ જોડવા હોયતો બહો જવું-
 માટે દરેક અને ખેનતાં સુધી કલેસ ન થાય
 એવું વતન રાખવું. જે બહેને કલેસથી
 દૂર રહે છે તે બહેને આ બાબત ઉપાડી

લેવી અને ખીજ બહેનો કુટુંબ કલેસ ન કરે
 તે માટે તેમને ધીમવું. છેલ્લે સર્વેશ્વર
 જગનિષ્ઠતા રાખી આપણી સ્ત્રી જાતીના
 કલેસમાંથી કલેસ દૂર દેખતો વિનાશ કરી
 દયા, હાથ, આંતીને આનંદ પ્રગટાવી સંસાર
 જીવનને સુખમય કરે એજ સર્વેશ્વર વંદ
 પ્રાર્થના સદં યાચના.

૧૦૫ થયેલાં સામુ સસરાને કુટુંબ કુટુંબમાં ખાવા
 આપનાર તરીકે નહિ પણ વધુ સામુ સસરાની
 માતા પિતા તરીકે સેવા કરવાનો અધિકાર
 સ્ત્રીઓને છે.

૧૦૬ પાડોશીનો અદેખાઈ અને નિંદા કરવાનો
 નહિ પણ પોતાના પાડોશમાં પ્રેમનું વાતાવરણ
 ઉત્પન્ન કરવાનો અધિકાર સ્ત્રીઓને છે.

૧૦૭ સરખ વગરની યાદ જેમ આવે તેમ ચાલુ
 જી જેવા મજાદો બોલવાનો નહિ પણ વિનય
 અને મૃદતાના ચખ્દો બોલવાનો અધિકાર
 સ્ત્રીઓને છે.

૧૦૮ પતિના કાર્યમાં નિષ્કુરતાથી ખીજાઈ બાર
 રૂપ નહિ પણ જગ્યાથી એક મિત્ર તરીકે સલાહ
 આપવાનો અધિકાર સ્ત્રીઓને છે.

૧૦૯ માત્ર સ્ત્રી શરીર ધારણ કરી સ્ત્રી તરીકે
 રહેવાનો નહિ પણ સ્ત્રીના સર્વ ગુણોમાં શોધ
 વાનો અધિકાર સ્ત્રીઓને છે.

૧૧૦ સંસારમાં પતિ સાથે વિધાય, સુખેને મેળ
 શોધમાં મજામુલ રહેવાનો નહિ પણ મોક્ષ પ્રાપ્તિ
 માટે દર્શાવવાનો અધિકાર સ્ત્રીઓને છે.

૧૧૧ પોતાના પતિને રૂબ તરફ પ્રેમની લાગ-
 જીવી બેવાનો એકલોજ નહિ પણ પ્રાણી માન
 પ્રતિનિધિ પ્રેમને દેવાનો અને વહેંચવાનો
 અધિકાર સ્ત્રીઓને છે.

કંબુસ!!!

એક દુઃખી વાતો

(શુશલન માટે)

સખનાર—મીસ એનજનીયર

અમરીશ મેદરશ ખણા કરડા અદરથ ત-
રીકે નાણીતા હતા, બસ ખાણ પી તેરથ પેસો
સખરવા મ'ડયા હતા તેવથુ દરેક રીતથી પેસો
પેલા કરી શકતા એવા નસીબવત હતા, લોક
એકે તેમને પેસા ખાતર માન આપતા હતાં પણ
કોણપથુ તેમને ઝહાનાં ન હોતાં ઝોશીસમાં તેમ
નાથી કશાઈ ખરી ધુણને યાસતા હતા અને
ખરનાઓ વડીક તેનાથી ડરીને યાસતાં હતાં

તેવથુ ગીરગામ ખાતે નાની બ ગલીમાં ર-
હેતા હતા, જે કે એ કરતાં મોટા બંગલામાં
સારા રસ્તા પર રહી શકે, તેવી હાલત હતી.
જુદાનીગા ને રીને પેસો મેજવવાના ફાફા તે-
વથુ મારતા હતા તેજ હાસ દવર્ગાં મુધી યાહુ
હતો તેવથુનો વડો મદદનિય વધારે એરકી અને
સફાઈ સુધગાઈ વાગે હતો. તેની ટેબલ વધારે સારી
રીતે ગોઠવેલી, સોજી હતી તે પોલાક પણ સારો
પેદરનો હતો. તેની ઝોશીસના બીજા દસાઈના
ખરમાં વધારે મોજને સુંદર ગોઠવેલા સરસામાન,
અને રાય રચીતું હતું. મેદરશ રોક દારનો
દિમાયતી ન હતો. કદાચને કોણ તેમને કોણ કે
કણ જતો તો તેવથુ દમેશ પોતાનો બાગ આપના
અને કહેતા કે "કોણના પેસાએ કું કરી દંધ
કરતો નથી" નથી તે બાપડો ફજેત નેવો યજ
હતો.

તેવથુ સાદા વિચાર ધરાવતા હતા અને
તેથીજ સદા સાદા રહેતા. એવી તેવથુનો
અન્ય રીતભાત છતાં તેવથુ મુખી હતા. દરેક
કામમાં તેવથુ હિંમતથી પાતા અને નસીબ
સન્નેગે ફાવતા. આથી લોકમાં માન અને વિશ્વા-
સ મેટો હતો પણ પેસો ખચવાની ટેવ
તેવથુને ન હોતી. એક મોટામાં મોટી મોજ
પેસો સમઢવાની હતી. જેમ બાળે જવલેજ
ધાપ છે.

પોતાના ધરમાં કરડા દેખાવથી તેવથુ
રાજ બોગવતા હતા. તેમના ધણીબાણી સદા
તેમની મરજી મુજબ યાસતાં હતા. રોકને એ-
મને, રોકને માટે તેમ, એ તેવથુની આખા
વિવસની જાળગ હતી તેવથુ સદા છોકરાંઓ-
ને વડીક એમજ કહેતા "તારા બાગજીની
એમ મરજી, તમારા બાગજીની એવી હમ્મજા"
એ યાહુ વાકય છોકરા પણ સાંભળતાં બેજર
બની ગયાં હતાં. તેમનો વડો દીકરો બાપતીજ
પોં પોડું બોલનારો મુગે મ્હોડે કામ કરનારો
હતો. તે એ રીતે એકવીસ વર્ષનો થયો કે
અતે ધીરજ ખુટવાથી અમરીશ બાવા પાસે
ખગારની આદાથી તે ગયો.

"તુને ખગારની શુ જરૂર છે?" તેવથુ
જણાવ્યું "પેસા હાથમાં આવવાથી હાગવજા
તી તમેદ પડશે. અહી મહત રેલવા, ખાવા-

વાતું મને, પછી પગાર શાનો બેઠો? તે
છતાં તુંને એવો લોભ હોય નો રૂપા ૨૦
પોકેટ ખર્ચના તરીકે લેજો અને અંદરથી
પાંખાં કરી લેજો, હવે હું તે ખર્ચ કરીશ નહિ.”
તે હોકરાના મહોળાપર યુસ્તાથી રતાસ
ચઢી આવ્યો. બાપના હુકમ મુજબ તેણે દર
મહિને વીસ રૂપા ઉપાડ્યા તો ખરા, પણ તે-
મનાથી કપડાં ચપડાં તંદનજ નહીં લઈ તે
એકઠાં કરી તે આંદક મહિના ને ખોચે આ-
ક્રિડો ખાતે નહાંતી ગયો. આથી તેવણ મુદ્દસ
સીરાચા નહિ પણ ઉચટ પોતાના તે દીકરાની
હિમતને વખાણવા લાગ્યા.

“હવે એ માણસાણ પણામાં આવશે. અ-
હિ, એક શેડયાના દીકરા દાખજ એ હાલતે રહવા
તેને બહુ ભારી પડ્યું હતું, તે હું બાણું છું.”
એમ બોલી તેવણ પોતાના ધણુયાથી મહેરબાનને
પણુ આડકતરી દિશાસે દેતા હતા.

તેમની બેટી શીરીન તેમન મનસે એક
લખ્યાણજ હતી. જમરોદજ કદી સંદરતાની
પિછાણ કરી શકે એવી એન ધરાવતા ન હોતા
છતાં પોતાની તે બેટીની સંદરતા વખાણવા
વગર તેવણ રહી શકતા ન હોતા. તેણી બાપ
કરતાં માતાને વધારે મળતી હતી, છતાં માતા-
નો ચણ-તાબેદારીનો તેણીમાં ઉતર્યો ન
હતો.

ધણીક વખત તે: હઠીલાણથી બાપના
હુકમની-સામે યતી. અને વારંવાર તેની કને
જમ પેસાની ઉમરાણી કરતી. પણ જમરોદજ
બાપા હમેશાં અખાણા કરી જતાર.

“હું તને દર મહિને પોકેટ ખર્ચ આપું
પરં રૂપિયા તે યું આછા છે હોકરી, કે હું બીજા
માં છે? તેવણ એ સવાસ હમેશાં પુછતા.
તેવણ મહેરબાનને પંચ પોકેટ ખર્ચ ૬.૧૫
આપી દાસજ કાઢતા ને માંથી તેવણ બીચારા

પોતાના કપડાં ચપડાં મ્હા મુરકેલીથી કરતા.
એ રીતે શીરીન પણ હેરાન યતી હતી.
“જરીબ બીચારાં મહેરબાન! એક મોટા
લખંપતી, શેડયાના ધણુયાથી છતાં તેમની
હાલત એક ગરીબ કુટુંબની સી કરતાં જરા
પણ ચઢીવાતી નહતી. પરં ખર્ચ ચલાવવા
માં પણ તેવણને એટલી મેકનત પડતી કે
ધણીક વખત બિચારાં પોતાના પોકેટ ખર્ચ
પણુ ધુસાડી દેતાં પણ કંઈ ચારા લાગતો
નહિ. અને કદાચ જો જમરીએ પંદાર
જમવા જતા યા કેલખમાં જતાં તો એક
મા દીદરી વારંવાર ચાક બીચકીટનો સાદો
ખોરાક લઈ ખર્ચ બંચાવતાં.”

જાણી પછી રીતની દલાકીમાં તેઓ
હતાં જતાં જમરીદજબાનો ખર સેધી યહુ
તેમની ગારીન બેટી પરહતો. લીલાઉપાનામાંથી
જે પ્યાનો ઉચકી લાવ્યા હતા તે પ્રરબ્યારે
ને વગાડતી ત્યારે જે ધડી ખુશ મહેરમાં તેવણ
બેસી મેકામ ચિ તે તે સાંભળતા અને બેટીની
ખુબસુતી વખાણતા. એકની એક રીતપર
અંદગી ભેગવવા, રસા કસ વનાની હાલતે
તેઓ અવતા હતા. શીરીનના ધણુ કાલાવાલાં
છતાં તેવણ બાપડીને એટલેજ જવાબ દેતા
કે હજ એ પ્યાનો બીજાં પણાં વધુ લાભજ
નવાની શી ઉતાવળ છે?” કે તે બાપડી
ચુપ થઈ નિરાશાથી રાક નમાની બેસતી.

એક સોજે તેવણ ત્યારે તેવણ જે
આવ્યા ત્યારે શીરીન પરમાં તહેલતી.

“આને વળી સેવા સંદનના વર્ગમાં એ
ગણ છે કે? તેવણ મહેરબાનને પુછ્યું.”

“હાજી” બીચેથી મહેરબાનજે જવાબ
દીધો: તેવણ ચુપચુપ એક ખુરસી પર બેસી
બેટીની રાક જોવા લાગ્યા. એ તેણીની જે
દીદરીથી તેવણ તારાજ થતા હતા, છતાં
તે બાપડી ચોતે પોતાની શી ભરી એવા

હું તો હામન કરતી તેની વચમાં તેવણ આવી શકના નહોતી । છુ તેના મેકના પડતા ત્યારે ધણા મુજતા એકલા મેસતા યાકવાથી હવે તેવણ કંઈક ઓરીમના કામળા કાઢી વાંચવા બેઠા અને વાચતા વાંચતા ખુશ નિદ્રા કાઢવા લાગ્યા.

‘આશરે’ કનાકે ઉધ કાઢ્યા પછી તેવણ અમકી ઉડ્યા ધડિયાળમા આઠ વાગી ગયા હતા

“કેમ શીરીન દોકરી, આવી કે ?” તેવણે આખ્ય બોલતાં પૂછ્યું

“નહિજ, હવે આવતી હોશે” મહેરબાદ એ જવાબ દીધો.

“એ કાંઈ ગણજ, એકથી એકલી હેકરીની નાત રાતના આઠ નવ વાગ્યા વેર બહાર ફરે એ કંઈ આપણને જાને છે શું ?” તેવણ બચાવ્યા,

“કાણે જાણે જી આજે કલાસની તો દન” નથી વખને સીનેમેટોગ્રાફમા ગણ હશે તો આવતી હશે જમશે જી જરા વાર બેઠાએ તો ખરા !” મહેરબાદ તેવણના શુસ્સાથી ડરી ને જેમ તેમ તેમને યોગાનતા બોલ્યા

“કાણની સાથે સીનેમેટોગ્રાફમા ગણ ? કાણે દીકાટના પૈસા આપી એવી ઉડાડ રીતો શીખવે છે ?”

“પાસેની જર સક્યાતવાળી અને તેનો માંધ દીનશાહ જે સીનેમામાં છે તે લોક દીકાટ મોકલાવી છે સાથે, જર છે એટલે શીકર નથી,” તેવણે બોલ્યા.

“પેતો દીનો નાટકવાળો ! હવે તેણે મારી પોરીપર જટકા માંડ્યાં છે શું ! કંઈ શીકર નહિ ! આપણી દીકરી તેને એક નાટકવાળાની સાથે ફરવા દેતી ? લાવ, હું બી તો ખરો કે તેના સીનેમામા જઈનેજ બધી વાત ઉઘાડી પાડું,

પછી જોઉં કે એ કેમ ફરીથી મારા બચ્ચાને ફાસવાવે છે તે !” અને એમ બોલી તેવણ પાછા તૈયાર થવા લાગ્યા એ વાતમા નવ વાગી ગયા હતા મહેરબાદ તેમના શુસ્સાથી ડરીને લખવાની ટેબલ આગળથી મારીએ જઈ રસ્તાપર ડોકયા તાણી જોતા ઉભા.

અતે યાકોને તેવણ ત્યા ટેબલ આગળની ખુરસીપર બેસી ગયા જેમ કરતા બંધ કરીને મુકેલા એક કવર ઉપર તેમની નજર અજાણી પડી, જે પર શીરીનના દસ્કતે તેમનું, નામ હતું.

તેવણે ધુજતા હાથે તે ચીકી ઉઘેડીને વાંચી

“મહારા અતિ બહાલા માતાજી,

હું સાજો વાનકેશ્વરની હુકીની અગવારીમાં દીનશાહ સાથે પરણવા જાઉ છું / આ રીતની જીદગી એ જીવતા હું કરાળો ગણજ પપા, તે કેહજો ફુનકામી ! ગાખડ ગોધ્યાફ નહી કરે. હવે હું ઉમ્મરમા આવી છું એટલે એમનું કશું ચાલવાનું નથી તમે દીનગીર યતાં નાં લીં બહાલી દોકરી, !”

“શીરીન,”

આ વાચી તેમનાથી એક મોની ચીસ મૂમ-રાટમા પડાઈ, જેથી જમશેદજી ત્યા દોડતા આવ્યા અને તે કામગ મેહરબાદના હાથમાંથી ખુશ્ચી લઈ પેતે વાચવા બેઠા જ્યારે મેહરબાદ બિચારાં હું બધી રડવા લાગ્યા

“ઓ જમશેદજી, એ વાક એને માર કરો દોકરોબી મથોને દોકરી બીગઈ એ દુખ કંઈ મારાથી ખમાવાનું નથી દીનશાહ બધી વાતે સારો છે, તમે નકામી હક ના લો”

“તુ ત્યારે કંઈ બહુતી, નથી, એ તો પગલેલો છે, એની બેરી સાથે એને સ્નાઈ નથી તેથી છુટી રહે છે, તે આપણી પોરીને નાહક રૂથવા કરવા એ પગલું તંજે બધું છે તંજે

શું કહે. વખતે પરણીને કેયે જવાના. હોય
તો તેમજ પકડી ચકાવ. સાંવ જોડ, પહેરે
દીનચાકને. લાં તો જઈ આવડે " ફરી તેવજે
આંસી પકડી.

જે ચાર ઘેરને આંતરે દીનચાક રહેતો હતો
લાં જઈ તેવજે જોરમાં ફરવાને અકાળ્યો.

" તારો શોક ઘેરમાં છે કે ? " તેવજે શ્રેષ્ઠ-
માં તે સાચા મોહરને પૂછ્યું.

" હા સાહેબ હતા તો ખરા, પણ અમણા-
ની મજા તે તો પુને ગીઆ છે.

કારે ગીયા ! સાચે કાચ હતું ! " તેવજે
પૂછ્યું.

" જરૂરપણે એક બીજા બાક ને હેઠક ફરી
જાએ " તે નોકરે જણાવ્યું જમરોડની
નીચાકા હા બહાર હતી.

" પુને કાં ઉતરવાના છે ? " તેવજે "વીચાર
ફરી પૂછ્યું.

" તે જાણ મને ખબર ની મર. " તે નોક-
રે કહ્યું.

તેવજુ ત્યાંથી દલાસ જેતા પાછા પર ગયા.
સહવાર મુખી કમ અનેજ નહિ. દવે તેને પુને
કવાજીએ શેષે ! અચ્ચાર વાગવા આવ્યા હતા.

" સાચું મેંદરું તું મુખી ન. " તેવજે ખીર
યાં પોતાની રહેલી ધવ્વાણીને કહ્યું કે નેવા રીતે
દાંજ વાર તેવજે કીકુ નહોતું.

" પણ મારી દીકરી કાં છે ? " તેવજે
અચ્ચાં ખાતી પૂછ્યું.

" તે તો પરણીને પુને ગઈ છે, પોતાના
વરની સાથે; ને કાંક ઉતરી છે તે કાળને માફમ
નથી. તેથી દવે સહવારે કાં પુને જવું જાતે
તમાસ કર્યું. " તેવજે સમજાવ્યું. " જોકે એ
લોકની વચ્ચેની દોસ્તી સાંતવાનું પરીણામ એ
આવું તે ! "

" દોસ્તી સાંતવાનું એ પરીણામ નથી
જમરોડ, મને ખુલ્લું કહેવા દેવો કે આ ઘર-
માં તે જરા પણ મુખી નહોતી, હારે, વારું
અચ્ચું તે ફરક પાતમાં રીકમાં, નહિ તેના
કપાંના સહાર કે નહિ કહે ફરી-ફરી મોજ

મનદ ફરવાનું મજા તે પછી અચ્ચું દોસ્તી
સાંતે તેમાં નવાઈ કાં આ બિચારા મનમાં પડે-

શીની મહેરબાનીથી બીચારી ચોરી છુપીયા-
શીને મા જોવા જાય તેજ, મરીરે એ જાંઘી.

છતાં પેસા એ હાથ ચાટીને રહેવાતું ને આશી
પાલો અવતાર પુરો કરવાનો, જો તમે એવી પત્થ-

રની છાતીના નહિ હોતે ને બીજા આપોની માફક
જ્યાણુ ને કાળજીવત હોતે તો મારી દીકરી તાબે-

દારીથી તમરી સેવા કરતે ને આ પરીણામ
કદી પણ આવતે નહી. " તેવજે ઉચ્ચેરાઈ જઈ

પણુ વખતનો ઉમરો કાઢ્યો. જે જમરોડ
બાએ શુપચુપ સાંભર્યો.

" બીજું મદમારે તેવજે મહેરબાન સાંચે એ
મેલ પછે પોત ફરી નહિ અને શુપચુપ નાંરતો
આઈ તેવજે પોતાની ઓપીસમાં ચાલુ મુક્યું.

હા ત્યાંનાં માથસો શેઠને હા પહારતો ગંભીર
દેખાવ જોઈ અચરત ધવા ગરીબ બિચારા શેઠ,

તેવજુની હાલત જ્યાં ઉપભવવા જોગ હતી.
બેટી, શીરીન અમથી પરમાંથી જતી રહી હતે

તો કીક હતું પણ આંતો બેવડી શરમમાં તેવજુને
તાંખે ગઈ હતી એમનામમાં કંઈ પણ કામ કરવું

તેવજુને સુંઝ પડ્યું નહિ અને વિચારવેત
કાશથી તેવજુ ત્યાં મેલે હતાં તેવામાં તેવજુને

વેડો મેનેદરું ત્યાં આવ્યો.
" જમરોડ શેઠ, ડોક્ટર મેહતા આવ્યા

છે ને તમને જરૂરના કામસર મળવા માર્ગે છે.
કેહું છે " કે મારી ઓરંપીદેવનાં હાંમાં રૂપિય
જારવાના છે, " તેવજે જણાવ્યું.

“આજે હું કાઢને મળવા માંગતો નથી મહેસ્ત્રી, ‘તુ’ તેવણને નાં કહી કાઢ” તેવણે કહ્યું.

“એ. ધણુ. સમજાવ્યું; સાહેબ, પણ તેવણ તો તમને મળવાનું માંગે છે.” મહેસ્ત્રી એ જવાબ દીધો.

“મોહલ તેમને અંદર.” તેવણે કારણ ને કહ્યું.

એક અંદર વચના ગૃહસ્થ નમી નમીને સંભાન કરતા અંદર આવ્યા.

“કેમ, ડોક્ટર, તમને કંઈ અહિં આવવું પડ્યું?” તેવણે પૂછ્યું.

“જેવોની શેઠ હું જે ઝોરપીટલ હમણા સલાહ છું તેમા દર મહિને મને બસોધી અ. ઢોસો રૂપિયા ખોટ આવે છે. આથી જેઠા મને મદદ કરી શકે તેવા મારા ધરાકો પાસેયા હું દર મહિને ચેકસ રકમ લઉં છું. પણ તે છતાં તે રકમ મને વધતાં જતાં કામ અને દહીં ની સખ્યા આગળ ઓછી પડે છે. તેથી હું જોશ્યુ છે પણ દબાર રૂપિયા બેગા થાય તો મને જરા નિરાંત વળે ને હવડાં ગરીબ દહીં જોને ના પાડી દાખલ થતાં અટકાવ છું તેમ નહિ થાય.” ડોક્ટરે લખાણથી સમજાવ્યું.

“હું સમજ્યો. મારા જેવો એક માણસ જે હામારી વેડી વેડીને જરા પૈસાનો સંપ્રદ કરી શક્યો તો તમે તેને નીચોવવા આવ્યા. તમે મારી પાસે આવ્યા તે કરતાં તો બીજા કોઈ આગળ ગયા હશે કે જેને પૈસા માટેની કશી પણ લાગણી ન હોય ને એ ધડકે લેવાની નાંખતો હોય, યા કોઈ માન માનતો લુગો હોય તેની આગળ જવું. જેવું હવું, ડોક્ટર. હું ધણુ દિલગીર છું. મારાથી કંઈ જ ભરતો નહિ. હું અપારે તે આગલા દહાડા પાદ કંઈક ત્યારે મને ૧૨માર પડે છે કે તે હું સખસ હુંજ હતાં કે અપારે

શરીર-અપારા છોકરાઓને અપારા હાકીતો મિસે થયો હતા ત્યારે તમીરી શી ભરવાના અપારે આખી રાત હું જાગતો પડી રહેતો હતો ને અપારે બીલ આવતું ત્યારે વગર હાકે હું તુલે ચુકવતો પણ તેટલાંને ખાતર જરૂરી બીજી બીજાં વગર મને સલાવવું પડતું હતું. ત્યારે કાંઈ હું ગરિબ છું કરી કરી ખાવા આવ્યું ને હતું તો પછી હું શું કરવા હમણાં તે કહેવાતાં આગળ ગરીબોને મદદ કરે?” તેવણે તીવ્રસ્વારથી જણાવ્યું.

“સાહેબ, હું એ સાંભળીને બહુ દિલગીર થાઉં છું મને જે અપાર હતો, તો હું કહી પણ મારી શી માટે તકાળે કરતો નહિ. પણ વખત કંઈ થોપતો નથી આજે તમારી હાલત ખુશના હોકમથી સારી છે, ત્યારે બીજાઓના સુખની કાળજી ના તમે જવાબદાર ડરયા હો મને પ. કહી ખાતી છે કે તમારા સખાં દીલગીરથી મને મદદ કરશોજ.” ડોક્ટર ધીમે સાદે પતાવતાં બોલ્યો.

“તમે એટલા ખાતીપૂર્વક છે તેથી મેહર-ખાતી મદ, પણ હું એક રૂપિયા બી જરી શકતો નથી” તેવણે અજાદ થતાં ચુસ્તથી કહ્યું.

“પણ સાહેબ તમારે તો બીજાઓમાં કા-ખસો બેસાડવો જોઈએ. વળી એટલું યાદ રાખ-જો કે એ પૈસામાથી સુખ્ય મદદ છોકરાઓને મળશે તમને પોતાને પણ છોકરાં છે એટલે બીજા મા બાપોની કદર તમે ખાતી શકશો.” ડોક્ટરે વધુ કોષેસ કરતાં કહ્યું; પણ શેઠના મી-જાસ ગયો,

“તમારી એમાં મોટી બૂલ છે. અમથી જ-ખતની અરબાદી થાય છે, જવો તમારા બીજા ધરાક તમને મદદ કરશે” શેઠે ચુસ્તમાં અપાર મારી અને અંગ વગાડ્યો કે કોઈ અપારની તે ડોક્ટરને આવીને બહાર કાઢે ?

આ તોજાકાકી ડોક્ટર મેહતાને અપમાન થયું. તે ઉઠીને ઉભો થયો અને ગુસ્સામાં બોલ્યો,

“સારું થયું કે મને શીરીને ગઈ કાલે રાતે એતાઓ તો. તેણીએ મારી સાથે શરત બંધી હતી. તેણીએ કહ્યું કે ‘‘મારા બાપાતે સમજાવવાને એક પત્થરને સમજાવવા તો સરખું છે. જો એવથુ એક પાંચ રૂપિયા બી બરે તો હું મારો પોકેટ ખર્ચ ને મને છે તે સમજાવ વર્ષ દહાકા સુધી તમને આપું.’’ ખરેખર તે છતી છે તે હું હારી ગયો છું. તેમાં કંઈ નવાઈ નથી.” આ સાંભળતાં જ નમરોદ્ધ અન્નપ્રાપ્તિમાં ગરકાવ થઈ ગયા. શીરીનની શાંખમાં તેવથુ રવડા તો ખતો નહિ. લાગ્યો હતો ત્યારે આ તો થર બેઠાં ખમર મળતી હતી, તે શું ખરી હતી ?

“તમને શીરીન મળી ? ક્યાં” તેવથુ નેમ તેમ છવ ઠેરવીને પૂછ્યું.

“હા, ગઈ રાતે હું કામાને મારાં એક ધરાક દીનશાહ સંક્રાંતવાળાના ઘણાણીને મળવા ગયો ત્યાં આવેલાં હતાં, પછી હમે સાથે ને રોડમાં ઉપર ગયાં. તેણી—

“શામાભેયી તે ક્યાં ગઈ વાર ?” નમરોદ્ધએ નેમ તેમ પોતાની ઉકેલ દબાવતા વિગત મેળવવાનાં ધરાણી ધીમેથી પૂછ્યું.

“તેણી તદન ગમરાઈ ગયેલી હતી, ને અંદરી કંઈ રેનમાં બેસતું, ક્યા પોટકોઈ પાંચી જવું તેથી અન્નપ્રાપ્તિ હતી, માટે મેં તેણીને મારી સાથે જ બેસાડી, કેમકે હું તેણીને તમારાં પર ભાગવગ ચલાવવા સમજાવતો હતો. ત્યારે તેણીએ મને પ્રુદ્ધાં જણાવ્યું હતું. તેવથુ ‘‘મારાં કુદ ખચુખઈ દ્વારતે ત્યાં યોગ દીવસ રહેવા જાઉં છું.’’ એમ બોલ્યાં હતા ‘‘ડોક્ટરે પ્રુદ્ધાઓ કરી દેતાં કહ્યું. ‘‘અને મેં પણ જોયું કે, તેણીને હવા ફેરારની જરૂર હતી. કારણ કે તે બધુ શિક્ષી અને નળગી હોતી હતી.”

ડોક્ટરે વંધાયું, ને એટલું કરી આમળ ચાલવા માંડ્યું.

“સખર, ડોક્ટર મેહતા, એક પાંચ મીનીટ ઉભા રહો તો હું કંઈ ફંડમાં બડું.” નમરોદ્ધ એકાએક ઉઠીને ઉભા થતાં બોલ્યા.

ડોક્ટર અન્નપ્રાપ્તિથી તેમનું મોહું જોતો ઉભો. તેવથુ ઉઠીને ખાનામાંથી એક છુક કાઢી.

“લેવો તમારા હાથે અંદર રકમતો બાકા ડા મુકો. કંઈ પણ મુકો. ગમે દસ હજાર, ગમે પંદર હજાર...” તેવથુ એક છુક આપતા ડોક્ટર મેહતાને કહ્યું. જેવથુ શેઠની આ ફેરવાયલી આલેનો બેઠ સમજી સંક્યા નહોતા. તેમણે ગમરાઈથી શેઠના તરફ જોવા માંડ્યું.

“ઓ નમરોદ્ધ શેઠ, તમેજ તમને ગમે તે રકમ બરો, આમારી યદરા.” તેવથુ કહ્યું.

“નહિ, એમ નહિ તમારી મરજી મુજબ તમે બરી લો નહિ તો રહેવા દો.” નમરોદ્ધ એ હા લીધી.

“આહ ! સાહેબ ત્યારે તો તમારાં આખખા નામે હું એ ખીના જાહેર પાડીશ કે તમારા સખી દીલગુદાનો આલ પ્રેમને આવે.” ડોક્ટરે જવકર માનતાં કહ્યું.

“નહિ, નહી, તેવું કંઈ કરતાં ના, એ ક્યે હું તમારાં નામનો આપું છું. તમને ગમે ત્યારે પડાવી લેજો. જાહેરમાં માફ તમ આવે તે મને પસંદ નથી.” નમરોદ્ધ શેઠે ડોક્ટરે બરેલી દસ હજારની રકમ વાંચી, આંકડો ફેરવી ફરના પંદર હજાર કરી સહી કરતાં જણાવ્યું.

“એમ કંઈ હોય સાહેબ, મારે જાહેરમાં કોમને જણાવું તો પડશે કે બાવી મોટી રકમ એક તકાકે તમે જેવા સખી શેઠે આપી છે. માટે જો તમને અડચણ નહિ હોય તો એમ જણાવો ?” એક એકલાનના આમારમાં ?” ડોક્ટરે પૂછ્યું.

“આદા ! એ બરાબર છે, એમજ બધાવો,
સાહેબજી ડોક્ટર, હવે મને ધણું કામ છે.”

અને તે ડોક્ટરને શેક દે-ડ કરી તેવજી પંદાર
કહેવો. તેમનો જીવે હાલ પાચલ થતો હતો.
ક્યારે મહેરબાનને તે બીનાથી જાણુ કરે. તેવજી
ડોક્ટરના જવાની રાહ જોતા હતા તે ગયો કે તેવજી
ધાંધલ કરી મુઠા મહેરબાનને તૃત રેલિશન કરી તે
ધાર યહ અદેરી જવાનો દોકમ આપ્યો કે નથી
શીરીન રહેલી હતા. તેણી મારે તો સોફને એ
વિચાર. આપ્યોજી નહતો કે તો તે કુછને પર
ગુણ હશે.

હવે તેવજી પોતાની આસ આટે પસ્તાવા
માગ્યા અને આટલાં વર્ષોની બેરકારીનો બદલો
તેવજી વાળી, આપવાનો, કાવ. મન સાથે ક્યો.
તેવજી મહેરબાનને કુશ્મ ક્યો હતો કે ને
અચુબાઈ તેવજીને ત્યાં રાખવાની બેલસ કરે
તો એક બે મહીના રહીને પછી ધેર આવવું.
જેમ તેવજી અદેરીખાતે ધણે વર્ષે જઈ
ભેરી સાથ નચીતાંમાં રવા.

પાંચમે આઠવાણે જ્યારે મહેરબાન અને
શીરીન માંદગીમાં રહેવાન ઉપર ઉતર્યા ત્યારે
તેમને માટે એક ગામમાં મોટર ઉઠાવો હતો.
તે ઉપર એક નેકર તથા મેદલસી એનેબર
પણ આવકાર આપવા ઉભા હતા. જે ફેરાર
જોઈ તેઓ જાને અજબ થયાં, અને મોટરમાં
જગ્યા લઈ બેઠાં. થોડાં વખતમાં તેપીઅન સી
વેડના સુંદર રસ્તાપર, મોટરે વળગ્યું શીપી
કે મહેરબાનથી પોખાઈ નહી.

“એ કોઈ લાંબ જાય છે મેદલસી !”
તેવજી પૂછ્યું.

“શ્રીમંતે એવોજ દોકમ છે, માંદજી.”
તેવજી નખીને જવાબ દીધો.

“એક કુશારે કમ્પાઉન્ડ સાથના બંગલામાં
મોટર થોડી ત્યારે ત્યાં તે બંગલાના પેટીકામાં
જામરેલજી મેદલસી હસતે મહેર પોતાની ગજા-
લી, વાહરીને લેવા ઉભા હતા, તેવજી બહાર
આવ્યા.

“મને પધાર્યા મહારા બહાણો !” તેવજી
હૃતથી તેમને મળીને બોલ્યા. જ્યારે તે થમલા
ફેરારથી અજબ થતાં તેઓ શુભવાચના
જેવાં ત્યાં અદર તેમની પૂછે ગયા કે જ્યાં
બીજી અજબબી હતી ! તેમનો બેટા ફરતમ
ત્યાં બેઠેલો, હાડી-હાડો થયો અને માતા
તથા બહેનને ખારથી બેઠેલો.

“લેવો ડોકરોજી, હવે ગીરગામની બંગલી
ના કરતાં આ સાસા બંગલામાં રહેવાનું તમને
ગમશે. ને હવે ચોટર ખર્ચ કે એવું
આપવાનો નથી, તે તમારી સાથ દર મહીને
કુ એક હજાર રૂપીયા અચના આપીશો તેમણી
આપશે. શીરીની શીરીન હવે તે રાંધે મધ છે”
તેવજી પૂછ્યું.

“એક બાવાજી ! એક મહીના રહ્યામાં
હશે ફેરાર ! આદા ! હવે મને, લાગેછા કે
હમે સખી મધ્ય પછી એ બધાં કરતાં બાહ
રસ્તમ આંદલે વર્ષે ક્યાંથી ટુટી નીકલ્યો !”
શીરીન લાગણીથી બાપને ભેટી પડી બોલી.
“એ ધરમાંથી ગયો કે મને કંઈ ગમ્યું
નહી, પણ બાવાજી તમારી બીકને કૃષિ, અરો
મે, કેવા તે કદાચ કદમાન બુદ્ધાની મહેરબાની
કે એ મારો વડાલો બાહ સલામત આવી
પુગ્યો છે !” તે રમતાં બોલી.

“આલો” ત્યારે આંખની ખુંધાલીમાં મે
બચુ કુછને અને ડોકરોને બોલાવ્યા છે તે થોડા
આવ્યા છે. ને મેરોજી બુઝાલીથી થુંમ પાંડી
બોલ્યા.

હવે ચોટર કદેસાદ પાડી છે. સર્વ
એક જ મહેરબાને સુધરવા. જોઈ અજબ થતાં
હવા પછી તે સુધરવાનું કેવા જોખમ તેવજી
મેળવ્યું હતું તે તે તેવજીને બુદ્ધાને જાણુતો
હતો. રસ્તમ ડોકરો દીક કમાઈ કરી આપ્યો
હતો તેને તેવજી બાગ્યો બનાવ્યો અને આંખ
તેવજી પોતાની આસસ રીત તજ એક બુદ્ધાજ
આસામી રાખત મહાદુર થયા છે.

શીરીને પોતાની રસ્ત મુઠામાં પંદર
રૂપીયા દર મહીને ડોક્ટર મેદતાને આપ્યા
થોડા હતા. તે મોક હવે સર્વ રીતે મુખી છે.

રશિયાનો માનિતો સંવત્.

(ઐતિહાસિક વિષય.)

શુભશન માટે ખાસ.

તખતાર—મીસીસ રૂપબાઈ દારાબજી રબાડી.

૧) આજનાં વખતમાં રશીયામાં બહુ આગ
ગાળીને કહીએ તો, આખી યુરોપમાં
નિખાતી પામેલા પુરુષોમાં અત્યંત ધરાવતો
જુદા જોડા હોય તો તે રશીયાનો આંક
જુદા જોડા નીકાલાસ છે કે ને રશીયાના ઝાર
નો કોકો અને રશીયાન લશ્કરનો મોટો
સેનાપતિ છે. રશીયાના નામદાર ઝારથી ઉત-
રેલાં તે પાત્રો મહાન નિરબો છે અને દેશમાં
તે જોવા પુખ્ત છે. અરબર તે એવો અગવંત
તે એવો મારે સત્તાવાન છે કે તેના અપરખવાદો
તેથી મંત્રાઈને તેની સામે તરફવાર શુદ્ધખાનો
હોઈ છે.

ઝરમનોની દાર નીંદા.

૨) રસપન રાજ સામે લડતાઓ માટે જોટલું
પોતાથી ખતી ચક્રોતેટલું માંડ બોલવાને જમન
હોયો જે હમેશાં આંતર રહેતો છે, તેણે પોતાના
વાચનારની અને ઉદ્ધરવા તરફવાર શુદ્ધખાનો
ઉદ્ધરતાં જુદા જુદા આંક ડ્યુકે ઓફ નીકાલાસ
રશીયાના સાહેનશાહ તરફ બારે વેર ધરાવે છે,
અને જે તક મળે તો તેની જગ્યાએ પોતે
હાલી બંવાનો ધજોજી રાજ છે. એ સૌથી નીચ
નિંદા છે, કોકે રશીયા રાજ્યનો આંક ડ્યુકે
કરતાં વધુ પ્રમાણિય અને વધારા સેવક/કોઈજ
જે નહીં. તે હાલમાં પોતાની જાતિ મરદાનગી
અને પ્રાપ્તિ અને તેનાં ચત્રુઓની વિરુદ્ધ
પ્રખ્યાત રહાને છે અને તે પોતાના હેઠળ

મયાવવામાં પોતાનું બનવું કરવામાં રાત
દીવસ રોજાએબો છે.

૩) એ આંક ડ્યુક નીકાલાસ મરદુમ ઝાર
નીકાલાસ પહેલાનો ત્રીજા બેઠા આંક ડ્યુકનો
સૌથી વડો હોકરો થાય છે. જેથી તે
મરદુમ રોડેનશાહ એલેકઝાંદર બીજા
નો બાપ કહેવાય. તે મરદુમનો બિના ઉપર
એટલો બધો પ્યાર હતો કે ૧૮૭૭ માં દર્દી
સાથની લડાઈ વેળાએ સુમતાનના ખુસક ઉપર
મદાઈ લઈ જતાં લશ્કર ઉપર સર્વોપરી સર-
દારી અને સૌથી દર્દી. આંક ડ્યુક પથુ તેવોજ
પ્રખ્યાત પુરુષ હતો અને હંધ એકી કૌશલ્ય
કે પ્રાપ્તિ ધરાવનારો ન હતો, તે વેળા રસપન
લશ્કરે કોનરટાંડીનોપલ કબજો નહી કરી
ચક્રુ તેમાં તેનો કેવળ કમર ન હતો; જો કે
તે પથુ તે વેળા બરવામાં આવતે તો, અવિશ્ય-
કાળની પ્રાપ્તિ શુદ્ધવણી અને પોંટાગા મટી
જતે. "પ્રેવતા" અને તેનો શુરવીર રસપન
ઝાર એસમાન પાસાઈ અને તાબે થયો. તે
વેળા તેને રસપન લશ્કરમાં શીફ મારવાય
ખતાવવામાં આવ્યો હતો. પ્રેવતાને મેરો, ધા-
લ્યો, તે વખતે હાલતો રશીયાન લશ્કરનો વડો
માત્ર એકવીસ વર્ષનો નાવાન પોર્ગી હતો, અને
એજ વખતે તેનું લશ્કરની જાન, સમજ, દુશ્વારી
અને અપમાદ પહેલવહેલી પ્રમદી નીકળી
હતી. પોતાની સરદારી હેઠળનાં દુશ્મન લશ્કર

રતે લક્ષ તુર્કી પર એવી સહાઈ અને ઝમક સાથેના
કુમ્ભો કાઢી કે તેમાંજ તેની દુહીઆરી
દેખાઈ આવી. એમ કહે છે કે, ૧૧ મી સુપ્ટે-
મ્બરે કેટલાંક મોખરેના અંદરના કીલ્લા દાથ
કરવાનો યાદગાર પ્રયત્ન થયો. તે કીલ્લો ખીન્ન
પ્રખ્યાત, કીલ્લાએની અવીઓ લેખાતો હતો.
તે કુનેહથી શહેનશાહ એલેક્ઝાંદર ખીન્ને પોતા-
ના ભત્રીજાની બાહાદુરી, શુરવીશ્વર્ય અને
ભય તરફની તેની બેદરકારી જોઈ પશ્ચોત્ત
દેરત રહેલો. તેની પાસે ઉમેલા અમલદારો
તરફ તે ફરીને બોલ્યો—

“આ શુવાઓ એક દિવસ પોતાનું નામ
આખી જગતમાં આચકારા કર્યા વીના રેલવાનો
નથી.”

આખ જળ પર મુરતાક, તોપશ્ચ એ
સામ્રાજ્ય ખતમ થવા પહોં, એ જવાન આંડ ડ્યુક
વીધેની કદી ખખર ધણે વખત લગી સંભ-
ળાઈ કે જળાશુ નહી. તે જવાન તે વેળા
સેન્ટ પીટરસ બર્ગ પાછો ફર્યો હતો અને લશ્ક-
ના કામો કે કવાયરો કરવાનો એટલે શોખ ધ-
રાવતો હતો કે, તે વેળાની સેન્ટ પીટરસ બર્ગ
ની મોગ-મગદ ને યુરોપનાં ખીન્ન રજ્યો
કરતાં મદની હતી તેમાં બેળાવાની કે માગ
બેવાની દરકાર કર્યા વીના પોતાનો ધણે વખત
લશ્કરી તાલીમોમાં મુગરનો રહેલો હતો, અને
એકાંતમાં વખત ખર્ચતો હતો. હવે તેણે પોતા
માટે એક ધર વેચાનું લીધું, જે બાદશાહી
કુટુંબનાં એક રહીશનાં કરતાં કોઈ પૈમાવાળા
ખાનગી મદરપનાં ધર જેવું લાગતું હતું. ત્યાં
તે ધણેજ ધર્મીમાં રહેતો હતો, અને કોઈ
સરકારી કામકામો વખતેજ પોતાનો દેખાવ
રેતો હતો, જ્યાં તેની રોનકદર ઉમદા આકૃતિ
અને જગત રામસી કા કુન્યાની નજર અને
સમ પોતા તરફ એવી રહેલું હતું. જનતા
મુખી નહિ. છતાં શકાય એવાજ પ્રસંગે
તે મહેરમાં દેખાવ રેતો હતો.

આંડ ડ્યુક નીકોલાસ લશ્કરી આધ્યાત્મિક
પગથ્યે-પગથ્યે આગળ વધ્યો. તે બાદ-
શાહી ખાનદાનનો હોવા છતાં તેણે ના તેના લા-
ગવગતો કે તે માટે મહેરબાની મેળવવાનો કિય-
યોગ કર્યો હતો. સાધારણ અમલદારોની પેઠે
તે જાતી ખત, મેદનત અને આપખળથી
આગળ વધી બહુ જલદીથી તે કુઝાસે બોલ્યા-
ડસની પગથિઓ સરદાર નેમાયો, જે પગથિઓમાં
એ પહેલાં દાખલ થયો હતો અને સિપાહોમાં
સારો પ્રિય થઈ પડ્યો અને નામનાં મેળવી હતી.

પરંતુ જેવી સુધીજતા અને બલમનસાઈ
તેણે સિપાહો સાથે રાખી હતી તેવી તેણે અમ-
લદારોમાં દેખાડી નહી, જેથી તેની કસાઈ કુઝ-
અરસામાં જાણીતી થતી ગઈ; તે એટલા સુધી
કે કોઈ કોઈ પ્રસંગે તેની ફરીયાદ રહીઆના
રહીઆના ઝરના કાને આવવા લાગી, પણ તે
એવો દાનાવ હતો કે જે રીતસીત કે સાલચલગતમાં
પોતાનો ખીન્ન સગવડ વાગખી હતો તેમાં એ
વચ્ચે પડ્યોજ નહી. નામદાર ઝાર, ડ્યુકના મોટા
વખાણનાર હતા, જોકે આંદરથી તેમને ડ્યુક
ગમતો ન હતો. તે છતાંજે વાન જાણીતી છે
કે હાલમાં ઝારને લશ્કરી તાલીમ આપવા અર્થે
લશ્કરમાં ખેલ વહેલા દાખલ કરવામાં આખ્યા
ત્યારે આંડ ડ્યુક નીકોલાસની દેખરેખ અને સ-
જાજ રજો. તેમણે, શીખ્યા આંડ્યુ રજુ
અને એ ગાદી વારસે પહેલાં પડી મેળવી તે
કુઝાસે બોલ્યા ધી ગાડની પગથિઓમાં જ મેલવી
હતી.

તે મજબુત મિત્રાચારી આને નામદાર ઝારને
તેનાં કાઠા વચ્ચે ગાડાએથી છે તે તે વેળા નહિ
હતી. ને વેળા તેમનાં વચ્ચેની સગાઈનું બંધન
નિશ્ચિત હતું, જે કાંઈ નહિ તો તેમનાં ઉપરનો
મોલટો લશ્કરતજ તેમ કરવા માટે પૂરતું હતું.
વળા એ ઉપરાંત એ આંડ ડ્યુક એવા જોના હાક
સ્વભાવનો હતો, અને તેની મજરીતેની બચત.

ધીજ તેનામાં વ્યાપિ નીકળી હતી. તેનાં વિચિત્ર સ્વતંત્ર સ્વભાવને લીધે તે પોતાના કલિબધના શાકનશાકને દૂરને દુરજ રાખતો હતો. જેથી કાષ્ટને પણ તેના પર આજ મુકવાનું કારણ મળે નહિ કે પાટવી કુંવરની મેહેરબાની મેળવવા માટે તે કાંઈ કરતો હતો.

મરહુમ ઝાર મરણ પામ્યા તે વેળાએ માંડ ક્યુક નીકાલાસ, ગાઈસો ની એક ટુંકડીની સર-દારી ભોગવતો હતો, અને લસકર અને તેની વ્યવસ્થાને લગતા સવાયોના બાજમાં તેની અમ્મી કાંઈકેઈનાં સગાં રશીઅન લસકરી કુટુંબીઓમાં તે એ આગમનતો ધણો વિખ્યાત થઈ ચુકેલો હતો. મુખ્ય તાલીમનાં વર્ગો, જેમાંથી મોટા લસકરી એધિદારો અને અધિકારીઓ કેળવાઈ બહાર પડે છે તે દરેક વર્ગની એણે તાલીમ લીધી હતી અને ધણીજ દત્તમ રીતે તે સમજી પરિક્ષાઓ પાસ કરી હતી. એમ પણ કહેવાનું હતું કે તેણે કેટલાક નિર્મલો અને ભાવણે લસકરી કામમાં સેનાપતિની હુકારી અને કોશલતા ઉપર ધારણ કરેલાં નામ હેઠળ આજનાં બાપ્યા હતાં, જે તે વેળાનાં અતુલનીઓ ને ને નિદાનોએ અદમ્ય અને અસાધારણ લેખક હતા. સેનાપતિની જગ્યા મેળવવાની તેની ધણીજ હોંસ હતી, પણ હમેશાં તેને ના કહેવામાં આવતું, અને પહેલાં એક ટુંકડી ની અને પાછળથી એક આખી પલટખી ની સરદારી ઉપર તેને સંતોષ પકડવાની હરજ પડી. તેણે પીનરાઈ માંડ ક્યુક વાઈમરનાં મરણ પછી હાલનાં રાજકર્તાએ તેને સેન્ટપીટસબર્ગનાં તમામ લસકરોની ભેગી ફેલ્ડનાં ઉપરી ની જગ્યા આપી. નામદાર ઝાર તેમના કાકાએ તેમની જે સંભાળ અને કાળજી રાખી હતી તે કંઠી ચીસરી જવા નહોતા અને જેકે તેની સત્તા હેઠળ તેઓ હતા હતાં પણ તે આગમમાં તેઓ સંભાર

વધુ હાથ અને અકચમાં રહેતા હતા તે પણ તેજ વખતે તે સાથેજ તેઓ પોતાના કાકાને પિછાનતાં અને માન આપતાં શીખ્યા હતાં અને એ લાગણીઓ જે માંડ ક્યુક માટે ધરાવતા હતા તેનીજ અસરથી હાલની હાલતમાં પણ તેમણે પોતાનાં તમામ લસકરોના વડા તરીકે તેમને નેમ્યા હતા. એમ કરવામાં તેમની ખાતરી હતી કે તે પોતાનું લસકર સલામતી બધાં હાથમાં તેઓ સોંપે છે. અને માંડ ક્યુક પોતાનાં બાદશહનાં વિશ્વાસની સામેતી આપી તેને માટે જે કરને આવી છે તે કંઠી સુજનાર નથી.

વળી ખાતરી પણ એક માંડ છે જે માટે હાલના ઝારને પોતાનાં કાકા સાથે ગાંઠાયે છે. એ માંડ કાંઈજ નહી, પણ હાલની શાકનશાક બાનુ એલેક્ઝાંદરમાં માંડ ક્યુકની સાગી છે કેમકે શાક શાક બાનુનાં બહેન પાછળથી માંડ ક્યુકની પત્ની થઈ હતી. આ બંને બહેનો મોંટેનીગોનાં રાજની દરેક બાજમાં હુકાર, બુધ્ધીશાળી મોહક, લાલક અને પુર્વજી બેરીઓ હતી.

નામદાર ઝારનાં બાદશાહી આશ્રમસ્થાનમાં ની એમની એકાંત રહેણીનાં સગાં ઝારની કુમળી વયની સુંદર પત્નીને નિંદા કે અદેખાઈ, કેવળ ઉત્પન્ન કરવા પનાં સહેલાઈથી ભેગાઈ શકે એવાં મિત્રો જરૂર સરજ નહી હતા. તે કારણે એ જાની, અને ખુબ્બશાળીજ પોતાની બહેનોને પોતાને ત્યાં આવવી જતીની મિત્રોયારી કાઢી તેમાં નવસથ જેવું કાંઈ નથી. અને પછી ટુંક અરસામાં તેમનાં વડે ઘાડી મિત્રાચારી અંદાજ પામી, જે મિત્રાચારીમાં નામદાર શાકન શાક બાનુને તેની ચાલુ રીકર, ચીંતા અને સ્વમાનના સંતાપોમાં હીમ્મતો હીમ્મત અને ચીંતા પછી મળતી હતી. કયેસ એક ક્યુકરેન-બર્ગનાં કુખી પરણેલ જંગમી માટે શાકનશાક બાનુ જરૂર કરે ખાતરી હતી, અને તે મિત્ર

માનીતો એરે તેણીના બરધાર માથે છુગ ઉડા
કરી શરેગ થવામાં એસને ધણી મદદ કરી,
કોકે તે બરધાર એ પ્રતાપી બાનુનાં ઉત્તમ
શુદ્ધોની છુગ કે પિંહાન કરી શકતો ન હતો.
તથા જેની સાથે તેણીએ ધણી કમાળ અને
અને દુઃખી જીંદગી ગુમરી હતી.

મોડ ડોસના જે વેળાએ છુગા છેડા થવા
અને શરમતી અપાઇ તે વેળા રથીઓનામાં ધણી
મજમળાટ થયો હતો. બાદશાહી કુટુંબને
ભગતું એક કોષ પોતાનાં ખરેખરા કે ક્ષણીત
કલકેઓનાં શુભમથી છુટવા ખાતર આવું
પ્રમથું ભરે એ પસંદ કરવામાં આવ્યું નહીં.
જે પગલું આજે પણ કોટલાક લોકોમાં લોક
વગરતું અને પાપી લેખાવ છે, તેવું પગલું
બરધારથી ડોસને ચારે ધણું છુગ યોલાવા
લાગ્યું. વળી એ ડોસ દત્તી હતી અને અસહી
વીચાર વાળાઓમાં એ બાઇઓ એ બહેનો સાથે
પરણે તેની મનાઇ હતી. અને આખી જમત-
ને ખગર હતી કે, માડ ડુધ નીકાલાસ તે કાળી
આંખવાળી સુંદર શાહનવી એટિસીઆનો
વખાણનારો હતો એ શાહનવી એટિસીઆ
નાં ચાલ નીકાલાસની સખ્યામય બેટીઓ
જેમાં હાલની ઇંગલીશો રાણી પણ ગણાઇ જાય,
જે તે સર્વમાં એ શાહનવી અતી મન મોહક
હતી, અને જેની તે છુગા છેડાથી મુકત થયો કે
તે પોતાનું માથું આમળ ધરશે અને તે શાહન
વી તે કપ્પલ રાખશે એમ ધારવામાં આવતું હતું.

પરંતુ વખતનાં રહેવા સાથે એ સુધગી
હરકતો મટી મઇ, ધણે ભાગે શાહનવી બાનુના
માથાજી સાગવન અને આશ્રયથી એ દુર મઈ
અને વસંતની એક પુષ્પનું સદવારે એ
મોડ ડુધ નીકાલાસ દુષ્ટદેવજમની ડોસ
એટિસીઆ સાથે કિંમિઆમાં એક દેવગમાં
પરવેશ.

એ નવી માંડ ડોસે બાદશાહી કુટુંબમાં
એક અમુક, ખાસ દરમજે જનહીથી મેળવ્યો,
જે કુટુંબમાં પોતાની અગ્રણી ભરી એક
પમાહતી રીતભાત, નાદર કંગા, —વાતસાવંદ
અને માથાજી અંત, કરજનાં એરે તેણી અંતી
પ્રિય થઇ પડી, શાહનવી બાનુ માથની તેની
સમાઇ આગળનાં જેવીજ માથામરી ભરી
રહી, અને પ્રણે ભાગે તેણીને લીધે માંડ ડુધ
પણ તેની વાગી આવતાં નામદાર કાર ભની
દોસ્ત બને. ખાસ તે વખતેકરીને નામદાર ભરને
તેની સમગી શીકરે અને મુશ્કેલી ભરી દરમજનાં
મધ્યમાંએવા એક દોસ્તની હાજરી જેની સાથે
તેને સાવધ રહેવાની જરૂર નહીં રહે અને બહાર
પડતાં મુરત જેની સમજાઈ જઈ થાય એવા એક
દોસ્તની હાજરીથી ધણી વિલાસો મળતો હતો.
તેમની સમાઇ જે કે ધણીક નિહતો સંભધ
ધરાવની હોવા છતાં તે ઉત્તમ ધરાવા વાળી ન
હતી. જાહેરમાં કે ખાનગીમાં તે પોતાના
એ પિત્રાઇને શાહનવીનાં વર્ધક હતો મટી અને
તેને બાથેકું રહે મન તેને આપના રહ્યો.

તેજ વેળા તેણે નામદાર માર તે પોતાનો
ઉત્સાહ જોર અને દ્રવ્યનું થોડું મલું આપ્યું.
અથવા તેનામાં ઉનાયું, અને જે શરમાળપણું
તેનાં રાજ્યનાં પડેમાં વધેમાં પ્રમટી નીકળતું
હતું તે મદારમાં તેને મદદ કરી, આગળનાં
કરતાં વધુ જાહેરમાં પોતાનો દેખાવ દેવાની સમા-
દ આપી, અને ધણે ભાગે એનીજ મુશ્કેલી
ઉપરથી, હાલનું પુષ્પ જમણું તપરથી નામદાર
માર પોતાનાં લશ્કરી મથકોમાં નિયમિત જઈ
આવ કરના થયા છે અને આખા રથીઆ ન્યાં
ન્યાં પાપેલ યજેલા લશ્કરીઓ અને સીપાહોની
માવજત કરવામાં આવતી દોષ ત્યાં દોસ્તીટકો
અને બીજાં બીમારોનાં રથોએ જઈ તપાસ
કરવા લાગ્યા છે, અને ખાજગી લશ્કરની સર-
કારી ભરતે પોતે લીધો છે.

તે ઓરિસ્સાએ પોતાનું ઉપત અને નિર્વજ અસ્તિમેટમ સર્વિઆ ઉપર મોટલુ તે વેળાએ મોંક ડ્યુકે શાહનશાહને જરામે પણ અંચારી વિના કહ્યું કે, રાજખટપટ કે રાજદારી છાન્ ગીમાં પ્રમાણિકપણ શુ ચીજ છે તે જે પ્રમ બંધુની નથી તેવી પ્રમની ખોડી રાજનીતિનાં સખમે ને દેશ ઉપર લડતને ખોલે આવી પડ્યો હોય તે દેશ રચિઆથી દરેક મદદ મેળવવાનો રક ધરાવે છે. જેણે પોતાને રશિઆના આચારમાં મુક્યું છે તેવા દેશ ઉપરની આ જંગલી આદત રચિઆ કદીથી યુપયુપ ખેંચ શકે કે સાંખી રાં કેજ નહિ.

જારનો વફાદાર સેવક.

તે જમ પ્રસિધ્ધ ઓરિસ્સાન કુકમ અભાગ્ય સર્વિઆન સરકારને મળ્યા પછીનાં ચિંતાતુર અને હતેમરીનાં દીવ સોમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે, એ મોંક ડ્યુકનાં એક મિત્રે આ બાબદમાં તેનું ખામ મત જાણ્યા માંચું, ૧૨૨૯ પોતાનું મત આપવા તે હમેશાં ના પાડતો હતો અને એટલુંજ માત્ર કહેતો રહેતો કે મમે એવું અને-કે મમે એવું રૂપ લે પૂંખ તે તો માત્ર જારનો વફાદાર સેવક છે, અને જે દેશ ઉપર તે નામદાર આવે તેને પોને તામેદારીથી સ્વિકારવાને બંધાયો છે. તેનો મિત્ર, પોતા ઉપર ડ્યુકનો લક્ષ્મી નથી. તેથી તે બોલતો નથી એના વિચારથી, લગાર કરકેરામ તે બોલ્યો:—

“હીઃ, જ્યુ આટલું જુ કહ્યું કે, ઓરિસ્સા ઉપર લડાઈ. મદદ કરવાની સલાહ તમે શાહેનશાહને નહિ આપ્યો તો, રહીઆનો એકેએક દેશ ભક્ત તમને માટે કહેશે કે, સતિ તમે જમનીથી બીહો છો, અથવા તો એ પડાઈ માટે તમે તૈયાર નથી. એક કારણ હો કે બીજું કારણ હો, પણ કલિકાસમાં રહીયા બીહો રૂપાડી નામે શ્રીથી તેને નહિ. અચાસ્ક માટે તમારો દેશ તમાને કદી માફ કરી નહી.”

એથી મોંક ડ્યુક તીકાલાસ ઉકેરાયો. અને એટલુંજ બોલ્યો.

“મહુ જે બી ધાંપ કરું તે રચીઓ. મને મદ કરે” એવું મોંકે મોંકે એ જાન અંચારીની કે વજનદાર નથી. વજનદાર અને અગલની ચીજ એકલીજ છે કે દેવતાનાં આમ અને તેની રાજકતિનો મોલો સાચવવો—એટલુંજ અગલ તનું છે. બાકીની કશી વાત મને શેષ ભારે ગિતા નથી. જે જમનો લગાર તૈયાર હોય, તો હમે પણ તૈયાર છીએ, અને જે દિને તે લડાઈનું બીકું આ રહી મામે ફેંકશે તો-હીજ તે હુજ પહેલો ઉપાડી લઉં.”

તે વખતમાં રશિઆન રાજવાનીમાં બીજી એક કથા આવી ગઈ હતી. રશિઆન લશ્કરે એકમ કરવાને હોકાન બાગાયોતેજ દિને જારનાં મહેલમાં પ્રધાનોનું અમલનું સલાહકારી મંત્રી શાહનશાહનાં પ્રયુજનને હુકમ બેચું મજબૂતો વખતને, લખી જાન છે. વડા પ્રધાને પ્રયુજન નેમજ લડાઈ ખાનનાં પ્રધાને નામદાર શાહેન શાહેન મુચ્ચુ કે આજ રચીઆમાં લઈ કરનાં વડાને ઓરિશી સાચ તાર અને તેને લગતી કુચી રી રાખનાર-ફરજ ઝગજનાર એકજ એક માંચું છે. અને તે મોંક ડ્યુક તીકાલાસ છે, જે મુચ્ચો શહેનશાહે તુરત રાજ ખુશી સાથે ઉપાડી લીધી.

પણ મોંક ડ્યુકે એ દેશ ઉપર ધર્મ મજબૂતીથી ઉભર્યા. એણે જાણીતો એ એ લડત દુઃખ બરી નિવડી-યાને હાર મળી તો તે ખુબ સાવજીય લેવાનાં ટિકા અને સુનોચરામાં આવી પડનાનો, અને બંધાઈ કુટુંબનો એક નતસામી અને દુખનાં ટીકામાં સપડાય તે વાત તે કુટુંબનાં પ્રતિદાને બ મકાર કહેવા નહિ. એ સાંભળ : નામદાર જાર બોલી ઉઠ્યા:— “તારે તમે ક્યુમ કરોજ કે એ લડાઈને ફરમજ વાનો સંખર છે ખરો?”

“હા,” તેના કાકાએ જવાબ આપ્યો. “જો લશ્કરનાં સરદારો અને આગેવાનો પોતાની દર-જોને પુગી નહિ વળા તો, અને હું તે દરજોને પુગી જીકીશ, કરી કેમ તમે ખાતો રાખી શકશો વાર? મેં કાંઈ દિને શત્રુની હાજરીમાં લશ્કરની સરદારી નથી ભોગવી. આપણે ત્યાં મારા કરતાં લાખ દિરસે વધુ ખગવાન અગ્રે સરો છે, વળી અનુભવ મેળવેલાઓ છે, અને હું તો હજી તેવો અનુભવ મેળવવાનો છું.”

શહેનશાહ પોતે જે સન્તા અને હકુમત ભોગવે છે તેની ખરાબરની સત્તા અને હકુમત પોતે પણ ભોગવે એવી ઇચ્છા ગ્રાંહ ડ્યુક નીકા-લાસ ધરાવે છે કરી જે અફવા ઉઠી છે તેને પાપા વનોની અને ખોટી પાડવાને ઉપક્રી વિના જ પુરતી છે. તેને આપવામાં આવેલા ખારે મોટા ઓખાની જવાબદારી અને જોખમ માથે એકવા તે તદ્દન માંગતો ન હતો; અને જે લડત ઉપર આટલો ખર્ચો આધાર લટકી રહ્યો હતો, અને જેનાં ઉવટનાં ફળ ઉપર આખા રશિઆનું ભવિષ્ય છે તથા જેથી તેની શહેનશાહન ઉપર જબરી, ગંભીર અસર થનાર છે તેવી લડાઈનો સમજો કારણકાર કોઈ અનુભવી અગ્રેસર માથે બે અને તેની સરદારી અને હુકમ તમે પોતે લંડે એ વાત એને એટલે પસંદ હતી.

એ ગ્રાંહ ડ્યુકનું શરમાળપણું છે તે આપણે વીસરી જવું ન જોઈએ. તે અત્યંત ધર્મિ ખત્રાસનો છે અને રશિઆના ખાદ્યાહી કુટુંબની સખગી પરંપરા ચાલી આવેલી હંત કષ્ટાઓમાં માન્યતા ધરાવતો છે, અને પોતાનાં કામીજ દાલ નાં શહેનશાહની લાગણીઓની સરખીજ લાગણી તો એ જામદમાં ધરાવે છે, કોઈની મોટા ચોગ્ગ કરાવ ઉપર આપ્યો કે અપવા કે.મ તેવું પગલું ભરવાની અણી ઉપર આપ્યો દોષે કે ખરેખરી આસ્થાથી તે પરમેશ્વરની લલિત કરતો, અને તે કામમાં ફતેહ તેમજ તે પુર કરવાનું ખજ મેળવવા તે જણાવે આપને અરજ કરતો.

તે કક્ષા ઢોંગ કે દેખાવ નહિ કરતો, તે ઇશ્વરને માનનારો અને અસલનાં વખતનાં દેવોનાં હુકમો અને રેવાએનો પાળનારો છે, અને એ પોતાનાં વિચારો ખુલ્લા દેખાડવાને બહીતો કે શરમાતો નથી. આ ઝનુની અને ભયાનક યુધ્ધ, જે યુધ્ધની યાદ સદા ઇતિહાસમાં જળવાઈ રહેશે તે યુધ્ધમાં જોડાવા આગમજ એક દિને સદવારે મળસકામાં કાઠનનાં દેવલમાં તે ગયો અને ત્યાંની પવિત્ર વરજનની મૂર્તિ આગળ યુધ્ધ મંડીએ પડીને ખરો માત્રની પ્રાર્થનાં કોઈ પણ પાદરીનાં જેવાં યજ્ઞીન અને ઉત્સાહથી કરે તેવા ઉત્સાહ અને યજ્ઞીનથી કીધી. દુન્યામાંનાં જાજરાં મહાન લશ્કરનો એ આગેવાન, સરદાર, સર્વશક્તિવાન પ્રમેશ્વર હંજીર એક પાંચ—છ—ત્રણના બાળક જેવો પોતાને નાશન અને દુર્બળ લેખે છે.

હાંની મનાઈ.

રાજવમાં કેટલાક સુધારા નાગદાર માર પાસે ગ્રાંહ ડ્યુકે કરાવ્યા, તેમાં એક સુધારો એવો સમજાવીને કરાવ્યો કે એ લાખ ચાલતી દોપ નેટલી મુલત દરેક કરી પીગાનું વેચાન સમુદાય ખર્ચ કરાવવું. પેરુલાંનો એ પ્રયોગ, લશ્કર એકદમ કરવા કરમ્યાન અજમાતી જોગો, અને તે એટલા કાર્ય સાધક જગ્યાઓ કે યુધ્ધનાં આખા વખત લગીને હોકમ સંજારો. એવું પગલું કોઈ દીવલે આગળ ભરવામાં આવ્યું ન હતું. આખી પ્રજા, જે સ્વભાવિક રીતે કરી પીગાને ધણું જ આહનારી, ખર્ચે છાકટપણું તરફ દોડી હતી તે એક જ દીવસમાં મિનાદારી બની ગઈ. સખમાં પીકાં ખર્ચ પાક્યાં અને હોટમે અને રેસ્ટોરાંઓમાં કોઈ પણ ખદાને દારૂ વેચવાની મનાઈ થઈ આનમી સોકાનું પીણું ખર્ચ થઈ ગયું, હુંકમાં આખું રશી મામિતાદારી ધઈ ગયું.

પેરુલાં તો લોકો એ દસી કદા લાગ્યા, પણ દળવે દળવે જવારે અપરાધો ઓછા થઈ ગયા, અને કામદારો આખા વારંવાર બહાર

ધર્મેલા આલતા રસ્તે દેખાતા હતા તે નર્મ પડ્યા, અને સહાધાર બ્રુહ, સંતોષી મ્હેરા સાધના નજરે પડવા લાગ્યા ત્યારે મ્હંડ ડ્યુકની આ યોજના કેરી ટકાવણી ભરી હતી તે સર્વ કોષ માનવા બાબતું રશિયા મજે હાલમાં બુરા સ્વપનામાંથી બેઠાર થયું હોય તેવું લાગે છે; કેવા આરીક સમયમાંથી પ્રગ્ન પસાર થતી હતી અને સોભી પાડેલીના નિર્ધન સોજને કારણે તેઓ ને લગાઈમાં સપડાયાં હતાં તેના વિચાર કરતાં બોઠો આવા સુધારાની અગત્યતા સમજવા મંડ્યા છે.

લશ્કરી જનસેલો.

લગાઈ યર થવા પછીનાં પહેલા સીવસીમાં સેન્ટ પીટર્સબર્ગ અને અરેખર આખા રશિયા એ કાપેલો દેખાવ એવા હતો કે, તે જોવાની જમને તક મળી હતી તેઓ કહી તે વિસરસી નહિ. કોઠાને પોત પોતાની પલટણમાં હાજર થવાનું તેડું મળતાંજ તેઓ રાજી બ્રુહીથી અને સતો થથી પોત પોતાનાં નિર્માણ કરેલા સ્થલે કુચ કરી મયા, અને જાપાનનાં ધુધ આગમજ લશ્કર ભેડું થતી વેળા રસતાઓ પર ડાકટ મરો અને સીઓનું ટોણું અને નહિ સમજ પડે તેમ 'ફરે-ફરે' નાં પોશરો કરવા-એ જીન્ટી દેખાવે આ વેળા કેવે પશુ નજરે નહીં પાયા.

મ્હંડ ડ્યુક લગાઈને મુખડે કેવી રહેણી રાખતો હતો તેની થણી કહાણીઓ રશિઅન ડાપામાં પ્રગટ થઇ છે. એ સપળી વાતો-કે આદવાઓ એક કારે મુકીને, થોડા ટપ્પોમાં તેવું તાતપચ રહેવું અને ખસ થશે, અને તે સત્તાથી કહી લાગ્ય તેમ છે એ જહાદુર વિરમે પોતાની માને વાની હોજનાં બોહળાં લશ્કરની મંત્રણી, હાજત કે નરમે દરે એવા હીકરમંદ રહે છે અને કાળજી ધરાવે છે, કે કોઈ અચ્ચાંવણો જાપ પોતાનાં હોજનાં બહાની કાળજી કે ચિંતા એથી

થકુ રાખી ન શકે. તેનાં નિરંતર વિચારો પોતાના જહાદુર પ્રાકમી સીપાહોની સાધેજ છે, અને માયાળુ કાળજી અને પ્રિતી સાથ તેમની કરેક હીલચાલ ઉપર દેખરેખ રાખતો રહે છે. તેનાં સીપાહો જોવા તેની પુના કરે છે, અને કાઠ પશુ પ્રકારનો ભોગ તેમની પાસે એ માંગી થકે તો મજે તેમ છે; કથાથી તેઓ પાછળ હટ નહીં અને તેને બ્રુહી કરવાને અને તેની વખાણ અને શામાસી મેળવવા ખાતર કાઠ પશુ પ્રકારનાં સંકટ, વિપત્તી કે તંગી સહન કરવાને તેઓ તૈયાર છે. તે હમેશાં ધન્સાશી છે, જોકે કરડો હતો પોતાનાં હાથ તજોના માણસોને ને તેની યોગ્યતા પ્રમાણે કેમ જાણે આપવો, અથવા કેવી શિક્ષા કરવી તે એ ડ્યુક અમ્મી રહેલો જાણે છે, અને પોતાની અરદારી દેહળનાં સીપા હોનાં કામની જીજીમાં જીજી વિગત યા તપસથી લથી જાણુકાર થવાને હમંસા તૈયાર હોય છે.

આ મહાભારત લડતની મુશ્કેલીઓના આરીક વખતમાં પ્રાસંગિક પાછળ હાવા જખતે આ જહાદુર નર જરાએ ડ્યુ પડ્યુ મરો નથી.

એક મિના ઉપર આપણે હાલમાં ખાસ કરીને નિર્મંય છીએ તે એ છે કે ડ્યુક ને કોઈ કામ એકવાર માથે ઉઠાવ્યું તો તેને વજગી રહેવાનો અને છેકના છેડા લગી તે લગાઈ ચલાવેજ નવાનો. હાલ ચાલતાં મહાન ધુધમાં નીરાસાના દીવસ થણાં આવી મયા છે, અને સો વસા હજી થણાં એવા દીન જોવાનાં આવશે, પણ મિત્ર રાજ્યોએ ને તેમ દખીમાં રાખી છે તેનાં મહત્વપણાં સાથે સરખાવતાં એ કુચ્છળીસાદ નથી. જમન લશ્કરી મુકકાનો નવા રે નાચ કરવામાં આવશે અને સેન્ટે ફ્રેન્ક મજશે ત્યારે એ વિરલાનાં કરતાં કોઈ બીજું વધુ હવે અને સંતોષ જેવનાર નથી. કેમકે તેજેજ આ પરીણામ લાવવા માટે બારે જમ ઉઠાવેનાં છે.

હાલમાં એ કાંઈ બોલતો નથી, પણ પોતાની કામને હડીલાં ખંતી પલ્લે વળગી ગયો છે, અને મહેનત થયે જાય છે, તે કાંઈ પોતાની જગી મહેનતનો કાંઈ વીગેય બદલો મળે એવી આશાએ નંદી, પણ રસિયન હતિહાસ સવળાં પ્રતાપી ક્રોધોની યાદી અને ભેષ જળની રાખવા તથા તેમજ એકનવાં કાર્તિવાન કામનો ઉમેરો કરનાની પ્રજા તે રાખે છે.

દમને જે વેળા માંડ ડ્યુક પોલાંકમા એવેન બેઠો તો વેળા માંડ એવેસ કીકમા પોનાની બહેનની કાલે માંદા અને કાલેસ થએલાઓની જીન સ્વા થી બકતી લાવે ચાકરી કરે છે. પોતાના કંધની આગાઓ પાળતા માદા અને જખમી થયલા તે સીપાહોતરફની પોતાની ફરજ સિરા બીજા કરાની તેણીને પરવા કે દરના નથી.

આલડતમાનાં મધમા શુરવીર અને ખાનગી માકમો, મુ જે મેલેની તામેદારી અને રાજપુ થીયો ગ્દોરી લોચેલી ફરજને કામેની લક્ષમાં આડડ્યુક નીકાવાસ જે કાવ કરે છે તેને આખુ રેસિયા તેના પર મરી પીટ્યુ છે એમ જણાવવામાં કરી ચઢરાસાત નથી.

સર્વ પ્રણીઓની ચિંતાકરનાર હજારે પ્રાણીઓના નિર્વાહ અર્થે આ જગનમાં અનેક સોમમિઓ/બરી મુશી છે. તેમાંથી ત્દારા તિરીક ફરતીજ લેવાને તુ કકદાર છે. સામ મિએ ખુડી જશે તો કેમ ફરશું એવી ચિંતા ત્દારે કરવાની નથી. તે મામમીઓ ખુડી જશે એમ જો પ્રસુને લાગશે તો દયાળુ પ્રસુ બીજી સામમિએ રાજો અગવા તો મરે પ્રાણીએને આ જમતમાંથી ઉપાડીને બીજા જમતમાં મુકશે.

અત્યંત પ્રવૃતિ માંગના વધવાથી અસંતોષ ઉત્પન્ન થાય છે. અસંતોષ એજ કષ્ટપાતું મુળ છે. કષ્ટમાં વડે પાપાયરણ થાય છે અને તે પાપાયરણ નીચ સ્થાનને પાત્ર કરે છે.

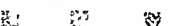
પાપાયરણથી મેળવેલા ધન કરતાં નિર્ધન દશા સર્વોત્તમ છે પૈસાનો સદ ઉપયોગ કરવો એજ ધન મેળવવાનો હેતુ છે. ધન મેળવીને દાદી રાખવું એ જો ધન મેળવવાનો હેતુ હોતો તો સોના રણ અને હીરા માણેકની ખાણો 'શુ' પૃથ્વીમાં નથી? જો એ મેળવેલા પૈસાનો સદ ઉપયોગ કર્યા વિના આ દુનિયા છોડીને જાય છે તેનો ધન મેળવવાનો હેતુ નિષ્ફળ છે.

સ્ત્રીની સુદરતાએ માદાન રાખ્યોના પાપા ઉમેડ્યા છે સ્ત્રીની સુદરતાએ બ્દાનામાં વિરોધ કરાવ્યો છે. સ્ત્રીની સુદરતાએ ટેકોઓની ટેક છોડારી છે. સ્ત્રીની સુદરતાએ જળવાનને નિર્બળ કર્યા છે. ધ્યાનીઓના ધ્યાન અને યોગીઓના યોગ સ્ત્રીની સુદરતાએ છોડાવ્યા છે. ખરે સ્ત્રીની સુદરતા આ જગનમાં ઉપય પાપક દરનાર્ગ છે.

જો એ બીજાની સારી સ્થિતિ જોઈ પોતાના મનમાં મળે છે તેઓ પોતાની સારી સ્થિતિ જોવા ને બે નથી રહે છે. બીજાની સારી સ્થિતિ વડેજ આપણી સારી સ્થિતિ થાય છે.

અત્યંત પ્રવૃતિ તમારા પરતુ સૌંદર્ય વધારે છે પણ તે સૌંદર્ય તમારા પાડોશીઓની આંખમાં ઝેર આણે છે.

બીજાની જેળોડ મુદારવને આણે ઉપદેશ કરીએ છીએ તો મોડ જો આપણામાં ન હોય તો ન કરે તા દારોડની ખમર પીડનો પાપક.

નોડરોની નફટાઈ.

(સાહિત્ય વખતનો એક સ્કેચ.)

(ગુલશન માટે)

સપ્તાર—“ ધેમા ”

ધણીએને એક અરજ કરવામાં આવી, અને તેના પરીણામે આપણા નોકરોને ફરમાવવાની આપણને જરૂર પડી કે તેઓએ સંભાળને સામન વાપડવો. જે મિત્ર વિશે હું આ લખું છું, તેણી પોતાના નોકરોને ચેનાવવાને સુધી ન હતી; મગર તેણીની ગમે એટલી દેખરેખ હતી, તેણીના નોકરોએ છડેચોક ખગાડ કરવો ચાલુ રાખ્યો. બારી પાંઉ, વધેલી તરકારી અને દાડકાંને ઉપયોગ કેવી રીતે કરી શકાય તે જ્યારે તેણીએ પોતાની અસતોષી ખાવરચણને દેખાડ્યું ત્યારે તે રાધનારી ખારીલી આંખોથી તેણીની સામે જોવા લાગી. તે પછી અઠવાડયાંઓ વહી ગયાં, અને તે પછી વર્તમાન પત્રોમાં નિયતી ખજર પ્રેમક ધધઃ— "સાવચેતીના એક ઉપાય તરીકે આખા દિવસનાં ભોજનમાંથી એક વખતનું ખાતું કમતી કંડુ." આ ઉપરથી મારી (મિત્રે દરેક ખાના વેળાએ એક વાણી ઓછી કરવાનો નિયમ કર્યો, અને નોકરો માટે રાતનું ભોજન પાંઉ, માખણ, પનીર અને જામનું તેણીએ ન્યું. પોતાની દાસીઓની રીતમાત્રી કાંઈક ગુસ્સે ધધ તેણીએ તેઓના પ્રાણીંગ ફરમાવે એક નોટીસ લગાડી, કે જેથી કરી આ નવા કાયદાની તેઓને યાદ આવે. જહારવને ખજર અણ તેણીને કહેવા આવી કે, સધળા નોકરો ફર્યાદ કરતા હતા, અને તેણીએ ઉમેર્યું કે:— "જ્યારે માણસો કામ કરે ત્યારે તેઓ પેટ પુરવું ભોજન મેળવવાની આશા રાખે છે."

મારી મિત્રે જવાબ આપ્યો કે તેણી પોતે એ જાણે દાસીઓ સાથે વાત કરશે. એક કલાક પછી તે દાસીઓ માટેલી નિયમ તેણીના ઓરડામાં ઓડી ધધ. પેતે રા. માટે ત્યાં આવી હતી, તે તેઓ જાણતી હતી. તેઓ કમલીઓ અર્ધે ઝરમાતી અને અર્ધે લગાને તૈયાર જાહેલી હતી, કે જેમ ધણીક નિયમ નોકરો પોતાના અતિસથ નરમ દિલના થીક માટેનું માન

જુથી જમ, ખુદ તે થીકની નજર સમે એ મરવ તાપથી વને છે, જ્યારે તેઓને કેવી રીતે ઠેકાણે લાવવા તે તે થીક જરાખર જાણે છે. મારી મિત્રે કાંઈ પણ ગુસ્સા વના તેઓ તરફ જોયું, અને કહ્યું,—"હમણાં શું બને છે તેના ખ્યાલ કરી, દાસીની લડકનો વિચાર કરી ફર્યાદ કરવા ધધી તમારે ધરમાણું નોંધ્યે આ લગાડનો અંત આવે સ્વા તક એક સ્વદેશ લક્ષ્ય તરીકે તમે સધળાની સભાળ લેવાની મારી દરજ છે; લેજાન જે તમે મને મદદ કરશો તોજ તેમ કરવાને હું શક્તિવાન ધધધ, આ દાખલામાં મને મદદ કરીને તમે પોતાને પણ મદદ કરશો, જાંઠગી જોગવવાની આ નવી રીત તમારામાંથી જે કાંઈ કણુલ રાખવાને તૈયાર ન હોએ, તો મેહરખાની કરી લેમ કહી દેજો, અને મારી નોકરી છોડી જવાની તેણીની નોટીસ હું ખુથી સાથે કમ્પ્લેસ રાખીશ "તેઓ માહેલી એક પણ નોટીસ આપી નહી. છતાં તેઓમાંથી એક બડબડી,— "હું ફર્યાદ નથી કરતી; એતો ખાવરચણ ફર્યાદ કરે છે." વધુ સુનો ચરા કરવાની મારી મિત્રની ધમ્મકા ન હતી, જેથી તેણીએ તેઓને પોતપોતાના કામ ઉપર મોકલી દીધાં.

આ પછી કોકો, મરકો, રોટી, પનીર અને જામ રાતનાં ખાના તરીકે તે નોકરોએ કમ્પ્લેસ રાખ્યું; મગર જ્યારે વર્તમાન પત્રોએ જાહેર ક્યું કે, ખોરાકના ભાવો પાછા ઓસરી અસલ માટેક થયા હતા, ત્યારે હરીને નોકરોએ ખિગાડ કરવો શરૂ કર્યો. લગાડની ચરખાતથી જે કપડાં ધરમાં ધોવામાં આવતાં હતાં, તે જાણી જોઈને એકાને મેહાજ રાખવામાં આવતાં—તે એટલાં જ ખરખ રીત ધે વામાં આવતા, કે જેથી કરી તે ધર જાહાર પોતા મોડલવાની દરજ પડી.

લગાડએ આપણા નોકરોને નહીં

સુચાર્યો.

ધર ખટલાને લગતા નોકરો માત્ર પોતાનો

જ સ્વાયં સાંધી પોતાની મતજગનો ખ્યાલ કરે છે. તેઓને મનથી તેઓની શ્રદ્ધાથી શીખત હોય છે. ગમે એવી મોટી દોષ વડીક જામવું. ખંચ કરતાં ધસાઈ જાય છે, અથવા પોતાના દેશ ઉપર આવી પડેલી આફત વેળાએ કાફરના ના ખળલાલું પથ તરફ આવી જાય છે, એવો ખ્યાલ કરવાને તેઓ અશક્ત હોય છે. આપણા નોકરોને મનથી પાંચ પાઉંની એક તોટ દોસત તરીકે હોય છે, કે જે લાકડાં જેવે, સમયે પથ તેઓ આપણી સાથે વેદંથી લેવાને અશક્ત હોય છે. નહીં, લાકડાંએ આપણા નોકરોને સુધાર્યા નથી. તેઓ આમગના જોગજ અંત કરજીની કોતાલીલાગા, જિગાડ કરનારા અને પોતાના માથેક માટે પુરતું માન નહીં ધરાવનારા રહ્યા છે.

એજાંખમ, કાંમ અને રશિયાના વેરાન અનેકા બાગોમા જ્યારે અમશીત લે કો લુખ મગાળી રીખીને મગજ પામે છે, ત્યારે દગદગા વનાં આ લોકો બોગા જરગાડ કરે છે.

લાકડાની આમગજ તેઓના પગાર વધારવા ની જો કુપુવત આપણામાં આવી દોષ, તો આ નેહસ્ત લાકડાને સમયે તેઓના પગીઓની આંવકમાં ધાડો થયો હોયે છતાં તે પોતે વચન પાળવાને પોતાના શીડો ઉપર જગાન કરે છે. જો તેઓના માથેકના મકાનમા લકડાંની અમલદારોને ઉતારો આપણામાં આવેલો હોય છે તો વધારાનું કામ તેઓ આનાકાની સાથે કરે છે. લાકડાના ખરચમા કિંમતે આપવા યદી જો તેઓની શેકણી એક 'ફેડ' બરવાની ગોડાજી કરે છે, તો તેમાં મદદ કરવા યદી સદવારે 'વહેણા ઉડનાં, ખપોરના બાહેર ફરવા જવાનું પડતું' મેલતાં અને સદજ વધુ મહેનત કરતાં તેઓ નાખુશ બની જાય છે. આપણા ધર ખટલાના નોકરો એજાંક વિકાર ઉત્પન્ન કરનારા છે. જો તેઓની મદદ આપણે જરૂરી જોઈએ તો તેઓને

બાગકો મીસાલ પઠારી લેવાની અગત્ય છે કે:-
"આ 'ફેડ' કાંઈ ફૂં મારી મોજને ખાતર આરંભતી નથી...એતો આપણા ધાડેક ધએલા સિપાઈ એને મદદ કરવા માટે છે, એમાંથી ઉપજાવેલાં નાણાં લાકડાના ફંડમા જનાર છે...જે પૈસાનો ઉપયોગ આપણા દેશનાં બનાં માટે થનાર છે, વિગેરે." કેટલીક વેળાએ આવી સમજાવટથી વડીક તેઓની દેવ છોડારી ચકાતી નથી, પોતાની ફરજ ખળવવાને તેઓને જામત કરી ચકાતી નથી. તેઓની નોકરી દરમ્યાન તેઓ સાથે ગમે એવી સારી રવેસે વર્તવામાં આખું હોય, છતાં તક મળતાં કાંઈ પથ કરણ વચ તેઓ કહેશે કે:- "આવના માસથી ફૂં તમારી નોકરી છોડી જનાર છું." કેટલીક શેકણીનો આ માંમગી દેખતી જાય છે, અને તેમ કરવાનું કરણ પુછે છે, અને પછી ખીજ નોકર સાથે ધર મથેલાં રાયરમીલાં માફે વગર દયાથી વતી વાના અને જો તેઓ નોકરી છોડી જાય તો જરા પથ દયગીર નહીં થવાના હસમ લે છે.

આપણા ધર સંસારની ગોડવણી જો ફરીને રચવાનો આ અવસર હોયે તો એક સુચના કરવાનું મો મન ધાયે છે. તે આ છે કે, લાકડાં ખતમ થતાં આપણા ધર ખટલાના નોકરોની હલતમાં ફેરફાર કરનારી ઢીલચાલને આપણે આવધાર દેવો. તેઓએ એક્યતાના બાવની જે છુટ દેખાડી છે, તેને માટે શું આપણને ઠપકો થતે કે? કદાચને તેમ હોયે પથ કાંઈ પથ સંજોમાં દેશ દેશ બંકતપણીનો અર્થ તેઓ જાણુવા જ નહીં; તેઓ તેને શીખતો અને જો પરવાદો અથવા તેઓના પિતાઓ અને લાકડાંના એજાંક આરામ તરીકે ગણે છે, કે જેઓ પોતાના વડોઓની નકલ કરવાનો યત્ન કરે છે. આ લાકડાં આમગજ આપણા નોકરોની રીતમાત કદાચને આપણે ખીજણી હશે, લેજીન હમણા આપણને તેઓને વધુ સારી રવેસે ખીજણી ચર્ચા હીએ.

આ તો યુરપ તરફના રોડના થવા; મગર આપણા મુંબઈ શહેરમાં અને ખુદ આપણી પારસી કામમાં નોકર નફરાનો ક્યાં થોડા રકા કુટા છે? ધરધર અને મળે માળ નોકરોની ક્યાંદ યાએ છે, અને તેમાં ખાસ કરી પારસી નોકરોની ક્યાંદના તો પારખ નથી, જે એટલે બોલે ઉપર લખેલી ક્યાંદને મળતીજ, દેખાત

તે કરતાં પણ ચાર ચારની મકની છે. એનો કાંઈ કંપીય કોઈ શોધી નહીં કાઢે? આ ક્યાંદને લીધે ઘણાં પારસી ઘરોમાં પોતાની બેડીઓને દાદમાં રાખી કળા શિખવવામાં આવે છે, કે જે ખરેખરી સ્ત્રી કેળવણી છે, અને તે આપણે આગમન આપણી બાળાઓને મળવી જોઈતી હતી.

સ્ત્રીઓની કંસરત.

(શુભરાત માટે)

લેખક બહેન “ ૨ ”

આજ કાલ આપણે દરેક શહેરોમાં જોયે તો સ્ત્રીઓનાં મરણ પ્રમાણે વધારે હોય છે. આ ઉપરાંત શહેરમાં રહેતી સ્ત્રીઓના ચહેરા ઉપર આકર્ષણને બદલે શીકણ વધારે તરવરી નીકળે છે. મુંબઈ જેવા શહેરોમાં સ્ત્રીઓને હવેનું દરેક બહુ લાગુ પડી આવે છે. અને એક વિચાર વિચાર આળો કે આ મરણનું—આ બહેનોના નમણી શરીરો થવાનું કારણ શું હતો? કેટલેક ઠેકાણે સ્ત્રીઓને આ કારણને માટે સેન્ડાનાં ‘સેન્ડેસ’ લેવાવવાં પડે છે. એમને મેં મ્હારા એક બંધુ પાસેથી સાંભળેલું છે.

હું બુલંતી ન હોઈ તો આપણી સ્ત્રીઓ માટે તો ઘરમાં બહુજ સારી કંસરતનાં સાધનો છે. તેમનાં શુદ્ધવનમાંજ કંસરત રહેતી છે. આપણાં દેશમાં મામની, ખાંડર સર્વચારની પ્રહારમાં માથે પાણીનું બેડું લઈ જવાથી સુકાવાનાં બોખાની દવામાં ચાલવાનો લાભ મામની સાધેજ મળી આવે છે. પોતાનાં કપડાં લાયકે પોષ નાખવાથી દાખને મહેનત પડે છે. તેમજ પોતાનાં ઘરના માણસોને ખાવા અથવા

ધર નેટલું જે રોજ સ્ત્રી હળતી હોય તો તેના શરીરના દરેક ભાગને સારી કંસરત મળે. વળી શુદ્ધકેળવણીમાં ધરતી સારી વ્યવસ્થા સર જોઈવામાં પણ અમુક પ્રકારની કંસરત મળે છે. આવી અને ખીજા પ્રકારની કંસરતો જે ચાલુ રહે તો જે ફરીવાર આપણી સ્ત્રીઓના નમણા માંધા માટે છે તે દુર થવા સંભવ છે. પોતાના ઘરના કામમાં સરમંતુ એ સુધ ખરેખર છે. આપણું શરીર ત દુરસ્ત રહે એવા કાંપો આપણી દેશમાં ફસાઈ જઈને આપણે છુટી જઈશું તો જરૂર આપણું શારીરિક બળ ઓછું થઈ જશે. અને યાદ છે કે કેટલેક ઠેકાણે આ બાબતમાં બહુજ વાદવિવાદ ચાલે છે. અમુક વર્ગ આ ઘરના કામકામને વિકારે છે જ્યારે અમુક વર્ગ આની જરૂર બતાવે છે. દુનીયામાં નેટલી મદાન સ્ત્રીઓ છે તેઓ પોતાના ઘર કામમાં સરમાની હોય એવું આપણે ક્યાંઈ સાંભળ્યું નથી. નોકર પાણી બરે, વાસણ સાફ કરે, છુમકાં છુમકાં, મીલતી ધડીમાં લોઠ ફગાવે, પગાં રિવાજમાં રહેવાથી બહાર ફરવા ન જવાય.

અને કંઈ પણ થવું કામ કરવું એમાં તો પોતાનું મોટાપણું જીવન જીવવા મોઝા ને શોભે નહિ તેવી તે બહેનો, મરેણામાં શીશી, શરીરે તલન નખાળી, મુરત થઈ જાય તેમાં નવાઈ શી ? આપણા ધરમાં કસરત મગતી હોય તો પછી ઉઝીની કસરત લેવાની જરૂર થી ? આપણું પ્રદક્ષિણ આપણને તંદુરસ્ત બનાવતું હોય તો પછી સેન્ડોના રૂબેરૂ લેવાની અમલ્ય શી ? મુખારો ન કરે એમ મારી બહેનોને કું કહેતી નથી પણ મુખારો ક્યો, ખરો કહેવાય તે પારખા કું જાણાય કું હવું. ગુદકાપં કરતી આપણી આપણીય બહેનો અને ગુદકાપં કરતામાં પોતાના કુળની જાજ જાતી હોય એવી બીજી સખનારી ચહેરી બહેનોના મરેણા મરખાને કંઠોળ તંદુરસ્ત છે. બોશો, ઉઝીની કસરત પસંદ કરીશો ? ધરમાં છે એને !

જેટની છબી પિકાસ પાત્ર ગણતી છે-તેટની દરીશાઈ પિકાસ પાત્ર ગણતી નથી. પણ ખરી રીતે જોઈ દરીશાઈ એ છબીનું સુર-રેતુ રૂપ છે.

મનમા, વામા, કમંજાએ સ્વપ્નિને મદાનાર પદિત તેજ ગુદ સફી તરીકે પુજવા થેગ છે.

શ્રી એ પુણના મમં, અર્પ, કામ અને મોશ એમ ચતુર્વિ પુણ્યમાંની સત્તર કલમ કમરે મિથિય ગ્રામ જગી એ કિલક મિત છે.

પુણેના સમાર મુખનો આધાર તેગની પતી વપરજ છે.

પોતાના હોશને અંધારોની નથી પણ સંયુક્તિ જનિતો પ્રેમ પ્રાપ્ત કરનાર સ્ત્રી પ્રેમસને પાત્ર છે.

શ્રીએ પુણેતું અધુ અંગ છે, ને તેમની ઉન્નતિમાંજ પુણેની ઉન્નતિ રહેતી છે.

એ એને ઘસી, ગુમાવડી તરીકે નહિ પણ ગુદ સફી તરીકે ગણી થેગ છે.

પોતાનાં આગકાને સુંદર વસ આ જુગત્રી સજુગારમાં નહિ પણ તેમનાં જીવન ઉચ્ચ જનારાવમાં માતાની રૂબ સમાવતી છે.

એ અંપ મિતી શ્રી જુગસુરત પણ વડતરી દની; તેના સંતાવથી બીચારો કવિ કંદળી જોયે દનો એક દીવસે કવિ રાજને નેના ખીરે કંઈ પ્રમંગ મર કહ્યું કે " આપી શ્રી ગુમાવતા પૂસ જેરી છે " કવિએ જાણ આપ્યો કે " બાપ, મારે આજે ન તો એકરે કું નેના ગુમાવ જેરો ચહેરો રી રીને જીવ છકું " પણ દા, મો લામે છે કે ને ખરેખર ગુમાવ જેરી હશે કેમકે તેના કંઠા મને વરંવાઃ રાગ્યા કરે છે.

જમાઈ-આપની પૂરી મને વારંવારે તાક આપે છે. કું તેનાથી હવે તલન કંદામી મરો છું મારે હવેયો તે મારી આજા ઉકાને અને તાક ન આપે તેનો જાણસ કશે મેની ફરીઆદ આપતી જામે સાવત્રાં પણ હવે સુરખ આવે છે.

સમરો-(કાવો મોલજ રાખીને) તમારું કહેવું ખરું છે, મારી દીકરી તમને તાક આપે એ કું જાડી રર એમ છકું તેમ નહીં તેવો મેં આજેજ તેને મુચના આપી છે કે હવેથી તારા જનિતી ફરીઆદ મારી પામે આવશે તો મારી મોલતવું જે રીજ તારા તામ ઉપર કહ્યું છે તે કું રડ કરીશ

એ કોણ ?

મુથરેલાં હિન્દુ ગ્રંથ સંસારનો નમુનો.

(એક ટુંકી વાર્તા.)

લખનાર—સા. ખડેન હરમુખગૌરી માં દીક્ષીત.

સુરત શહેરની પાસે આવેલા દરીઆ કીનારે કુંભસ ગામમાં થોડાક વખત પર એક લગ્ન, કીમતી અને અતી રમણીય, ખર્ચો એક મોટી વાડી સાથે એક અદરથે ખરી ક્યો હતો તેમનું નામ ધનેશ્વર કામીલ હતું. તેમનો દેખાવ બની સુદર હતો. શરીર કઠાર, મહેરો મજીર, તથા કપડાં અપદુરિષ્ટ હતા, કુકામાં કાષ્ટ પશુ માણસને તેમને વરને માનની લાગણી હતી અને યાવ એવો તેમનો દેખાવ હતો તેઓ સ્વભાવે મીલનસાર ન હોતો. જો કે તેમને કુંભસમાં આવે લગભગ એકાદ વર્ષ થયું હતું તોપણ ગામના કાષ્ટ પશુ ગૃહસ્થ જોડે વાતચીત નો પ્રસંગ પડ્યો ન હતો ટુંકામાં તેઓ બહુજ અતલા રહેતા મી ધનેશ્વરની રહેણીકરણી એક ધનાઢ્ય અદરથ જેવી હતી ગાડી, ઘે ન, મોગરકાર તથા નોકરોના ટોટો ન હોતો, એમની આંધે એક છોકરો રહેતો. તેને ધણું લાડ લગવતો તથા તેને બજાવવા ગણાવવા વીગેરેને વારને ધણી સ માળ રાખતો. અને જો કે છોકરો પોતાને અતીશી લાડકો હતો, તોપણ પોતે ન્યારે બહાર ગમજતો ત્યારે નોકરોને સોંપી જતો. એની ઉમર આશરે સાત આઠ વર્ષની હતી, તેનું નામ ભારકર હતું. ધનેશ્વર કામીલ આકીકામાં વેપાર કરતો ત્યાંથી સાર નાણું પેલા કરી, પોને ઘેર આવવા નીકળ્યો. તે વખતે રસ્તામાં આગમેટને નુકશાન

લાગવાથી, ભરદરીયે કુમી. અને એક બાઈ બોટમાં ધનેશ્વર, અને મે ખુલાસી, એક ખર્ચાળી અને મે મદાસી કીઓ હતી, કીઓના સમા બહાલાં કુમી ગયલાં હોવાં જોઈએ. તે ખર્ચાળી કીને પુણ્ય દીવસનો ગર્મ હોવાથી, અને દરીવાની હાકમારી ભોગવવાથી, તેને તરત જ બાઈ બોટમાં ખુતનો પ્રસવ થયો, પ્રસવ ચતાની સાથેજ બાઈ દેવસોક પામી. અને તેના અમને જળમાં પધરાવી દેવામાં આવ્યું. એવામાં જળીન દેખાવા લાગી; અને તે હોય જમીન ઉપર હત્યા એક મદાસી બાઈને ધાવણું બાળક હોવાથી, નવા દુરતના જન્મેલા બાળકને, તેના તરફથી રતનપાન મળતું પંદરે દીવસમાં એક આગમેટ આ માણસોની નજરે પડી. અને દિદુરયાન આવતી આગમેટમાં ચડ્યા. આગમેટ માં એસતા નવા જન્મેલા બાળકનું નામ ભારકર ધનેશ્વર કામીલ પાડવામાં આવ્યું. જો કે ગામના બધાજ લોકો ભારકરને ધનેશ્વરનોજ છોકરો માનતા, તોપણ ખર્જ જેતાં ભારકર તે હોડીમાં જનાવેલું બાળક હતું.

ભારકરને એકસાદ મોઢલી સારા કુટુંબ ના છોકરા તરીકેની કેળવણી આપવામાં આવી હતી. પેંમે ખર્જવામાં કાષ્ટ પશુ જતનથી ન્યુનતા નાખવામાં આવતી નહી. ભારકર એકસાદમાં લખતો હતો, તે વખતે

તેના પીતા ધનેશ્વર એકાએક સીક થવાના તાર
આવેવાથી તે સીંદુરપાન પાછો ગયો, પુત્ર પી-
તારને મળ્યો, અને એકાંતમાં ધનેશ્વરે આરકર
ને એના જન્મનું દર્શાવેલી સંમળાવ્યું.
આંધળી વધવાથી ધનેશ્વર એકાએક દેરતોક
પામ્યો. આ વખતે આરકરની ઉંમર એકત્રીસ
વર્ષની હતી. અને પોતાના જન્મ દર્શાવેલી
વાક્યે થવાથી, પોતે કંઠાસ કુટુંબમાં જન્મેલા
હોતો, છતાં તે પોતે પનાદમના છોકરા, તરીકે,
પોતે પોતાને માનતો હતો. આવા વિચારથી
મનને મજા સંતાપ થયો ધનેશ્વર તથા પોતે
આંધ્ર સમાજ દેવાળી વૈદીક રીતીથી, મજૂની
હીંચાં પોતે ખરી કરી, પોતે ધનેશ્વરને પુત્ર
નથી, પણ દુનીયાને અને એના ખરા પુત્ર તરી-
કે જાણ્યો છે. એમ પારી મેં મારા મજાલા
પીતાના કામનો તપાસ્યો. તેમાંથી એક કુંડું
રહસ્યર નીચ મારા હાથમાં આવ્યું.
જેમાં નીચે પ્રમાણેનું લખ્યું હતું. "મારી
ખાંધી ખીલકત મારા પાંચ પુત્ર આરકર ધનેશ્વર
કાઠીબને આવું છું," હવે કુંડોમાં દોઢવનો
માલીક થયો, એવો વિચાર આરકરના મનમાં
આવ્યો, મુસાફરીનો શોખીન દેવાળી, અને
આંધ્રીમાં, વસના દિંદોનો ની રીતી ભેગને
તે આંધ્રીકા ગયો. પૈમાની કુંડે તથા પુત્રારવાનું
મદ દેવાળી, એક વાણેસા ખેર નામની સુકો
મજા મુંદર જાણા સાથે પ્રથમાં સંગાથે. આ
જન્મેની ઉંમર લગભગ મરખીજ હતી આ છેક
રીના આપણ છવરી ગયાં હતો તેની કોઈ ખીલ
રહસ્ય નામની રૂપ કુમારીને ત્યાં રહેતી.
તેની માથે મરતી વખતે મી. પ્રેન્ડ નામના, એક
પુત્રાન મદરખો. પોતાની દીકરી, તથા માલ
ખીલકતની સંગાથે સમજાવું કામ મેંધું હતું.
આરકર તો કે દિંદોવારી હતો તેવજ. મીસ
વાણેસા ખેર સાથે, પ્રેમનાં કોડે પેમવા ગયો.
આ પ્રેમ એક તરીકે ન હોતો. વાણેસાને પણ
તેને વાસ્તે એકાંત કુંડો પેમતી રાવતી હતી.

વાતચીતથી, આરકરને માલમ પડ્યું હતું, કે,
મી. પ્રેન્ડ, પણ વાણેસા ઉપર ઉંડા પ્રેમની કામ
છાંચી ભોતો હતો. આખરે, મીસ રાહસ અને
વાણેસાની કુસરી મી. પ્રેન્ડની, પરવાનગીથી,
વાણેસાને, મુખી કરી, આપ સમાજમાં કાપલ
કરી, અને આરકર ધનેશ્વર કામીલ, તથા
મીમ વાણેસા ખેરનાં, લગ્ન, વૈદીક વિધીથી,
થયાં. લગ્ન થયાં કે તરતજ એક જગ્યા કાનસ
છપાઈ ગયાં. પ્રેન્ડની સાથે વાણેસાને પત્ર વહેવાર
હતો. પ્રેન્ડનાં એક કામગમાં, હવેના મીસીસ,
વાણેસા કામીલને એવું પુછવામાં આવ્યું હતું,
કે, આવતા કીસેજર માસની બારમી તારીખે
તમારી ઉંમર એકત્રીસ વર્ષની થાય છે, માટે
તમારી ખીલકતની, વ્યવસ્થા, કરવા માટે તમારે
મને મગવાની જોડાવજ કરવી, તેના જવાબમાં
મીસીસ વાણેસા કામીલે એમ લખ્યું, કે, હવે
તારીખ અગીયારમી કીસેજરે છવરી મેંધલ
રીમરમાં મુંગજ ખાતીયું અને તાજમકાલ
દોરેલમાં જમે ઉતરીયું. તમે પણ ત્યાં આવ-
શો. આ જોડવજ પ્રમાણે મી. પ્રેન્ડે મીસીસ કામીલ
મુંગજ તાજમકાલ દોરેલમાં ઉતર્યા. તેજ
દીવસે આરીકન મેંધલ રીમરમાં મી. પ્રેન્ડ
પણ આવ્યો. અને મેટ વેરન દોરેલમાં પોતાનો
મુકામ કીધો. રેડીફાનની, તાજમકાલ દોરેલમાં
ખજર કાઠી મીસીમ વાણેસા કામીલને પુછ્યું
કે, તમે મને અગીવાં આવી મગશો કે સેડીસીસી
ટરની એરીસમાં મગશો? આરકરને
પોતાના ખીલકત મગવા જવાનું
દેવાળી અને મી. પ્રેન્ડ વાણેસાને, પ્રેન્ડ જોડે,
એકાંતમાં મગવાનું મન થવાથી કાલે જાણેના
બાર રાત્રે સેડીસીસીટર મી. ગીલવર્ડને ત્યાં મગ-
વાનું નામની કીધું. અને તેજ અગાએ મી.
કામીલ, જોડે વાગને આવી પેંદવ્યો એની મત-
લગનો રેડીફાન પ્રેન્ડને કીધો.

મીસીસ, વાયોલા કામીસ દરાવ 'પ્રમાણે' સોલીસીટરની ઓશીસમાં જવા અગીયારેક વાગે, હોટેલમાંથી નીકળી. અને બારકર પોતાના ફેસ્ટદારને મળવા ખીંચ ગાડીમાં, તેજ ટાપ્પે, ત્યાં ધણે દીવસે ફેસ્ટદારનો મેળાપ થયો, તેથી વાતમાં ને વાતમાં ધણે વખત નીકળી ગયો! હતાવળથી સોલીસીટરની ઓશીસમાં આવ્યો, જ્યાં ખખર કાઢતાં એમ જણાયું કે, મીસીસ કામીસ, અને મીઠું એન્ટ, ત્યાંથી હમણાંજ ગયા, અને ક્યાં ગયા તેનો પત્નો લાગ્યો નહિ.

બારકર અને વાયોલા વચ્ચે અતીશે પ્રેમની લાગણી, હોવાથી, વાયોલા એન્ટ જોડે નહાતી તો જળવળ નહીં, એમ વીચાર કરતો કરતો, બારકર મોટરકારમાં બેસી, આખું શહેર હુંદી વળ્યો. તોએ પોતાની પત્નીને પતો મળ્યો નહીં આખરે એન્ટ વાયોલાને પહોંચે દો, એવું રમરણ આવવાથી, મનમાં નીશ્ચય કીધો કે, એન્ટ પોતાની પત્નીને નહાડી ગયો છે. અને પોતાને આવી દુખી હાલતમાં, મુકવાનો શુંદો ક્યાં ખર્ચ, તેનો પ્રાણ ભેગો, અને વેર વાળવું, એવો વિચાર કર્યો. "પોતાની વડુને કોઈ નસાડી ગયો છે—" એ ખીના ધણી શરમ ભરેલી હોવાથી, પોતે પોતીસને પણ ખખર આપી નહીં પોતાની પત્નીની શીષમાં બે વર્ષ વધી ગયાં. ત્યારે એન્ટ જે ગામમાં રહેતો હતો તેનો પત્નો મળ્યો. સારી કટાર લઈ તે ત્યાં ગયો. અને જ્યાં એન્ટ બેઠો હતો, ત્યાં જઈ કહ્યું "મારી પત્નિને નસાડનાર તુંજ છે. માટે લગ્ન સવધ થા" એમ કહી તેણે કટાર એન્ટની હાતીમાં ભોંજી. કટાર જાડી લાગવાથી સોલી ધણુ મૃત્યુ અને તે બેશુધ થઈ પાડ્યો. મરતી વખતે બોલ્યો, કે "તારી પત્નિ આજ સુધી જિવિત છે." આ સાંભળી બારકર એકદમ ચમક્યો. ને મનમાં વીચાર કરવા લાગ્યો કે "મેં આ શું પાપ કીધું. આ વીચાર આવવાથી, જ્યાંથી એન્ટને

ધણુ સોલી જતું હતું, ને બંધ કરી, સરખાવે તેની સારવાર કરવા, માટે તેડવા ગયો. સરખાવે આવી કહ્યું કે આથી થોડો વધારે હોવા લાગ્યો હોત તો આ માથુસ બચત નહીં. એટલે સારો થાય ત્યાં સુધી તેની સારવાર કરવા તેને ધેરજ બારકર રહ્યો. કેટલેક દીવસે એન્ટ સારો થયો. બારકરે એન્ટને પુછ્યું કે મારી બૈરીનું શું ? તે ક્યાં છે તેને વાસ્તેતો તમે આટલા દીવસ થયાં પણ કંઈ બોલનાજ નથી. એન્ટે કહ્યું, તે વીધે, હું હાલ કંઈ, કહી શકતો નથી. એક વખતે એન્ટે કંઈ જીજ કામ વાસ્તે, બારકરને બહાર જવા કહ્યું. બારકરે વિચાર્યું કે આવા નજીવા કામ વાસ્તે, એ મને મોકલે નહિ; એવું ધારી તે ગયો નહિ. થોડી વાર પછી મીસીસ વાયોલા કામીસ, ને એન્ટની બેન, ગાડીમાં બેસી ત્યાં આવ્યાં. આ બે સ્ત્રીને જોઈ બારકર ધણેજ પ્રશ્ન થયો.

જ્યાં વાયોલા એકાંતમાં બેઠી રહતી હતી, ત્યાં જઈ તેને ધજાંજ હેનથી પગે લાગ્યો. અને કહ્યું કે "મારો શો અપરાધ થયો છે, અને તું શા કારણથી મને તણ ચાલી ગઈ છે, તે કહે ?" મીસીસ વાયોલા ધણીજ રહતી હતી, તે કહત એટલુંજ બોલી કે, "મારાથી લવે, તારી સાથે રહી ચકાપ એમ નથી;" બારકરે તેને બહુ સમજાવી; પણ તે એકની બે થઈ નહીં. આખરે યાજી, એન્ટને સમજાવવા કહ્યું. એન્ટે કહ્યું કે, તે કહી કોઈનું કહ્યું માનતો નહીં આ પછી મીસીસ વાયોલા કામીસ તથા એન્ટની બેન, ત્યાંથી ચાલ્યા ગયાં. ક્યાં ગયાં તેની મામકરને ખમર પડી નહિ. એન્ટે બારકરને બોલાવી ગંભીરતાથી કહ્યું કે શુંજઈ સોલીસીટરની ઓશીસમાં જવારે હું અને મીસીસ વાયોલા હતા, ત્યારે તેનાં હાથમાં તેની માથે મરતી વખતે એક સીસકા કાગળ વાયોલા એકીસ વર્ષની થાય ત્યારે અનામત તેના હાથમાં આવવા અને કહ્યું હતું, તે કાગળ મેં આપ્યો, કાગળ વાંચી, તે એકદમ

રહેવા લાગી, કેમે ફરી રહતી રહે નહીં. પછી જરા શાંત થઈ, મને ગંભીરતાથી કહ્યું "મને અડીવી બીજી કોઈ પણ જગ્યાએ મુકી આવો. મારા ધણી સાથે બીજકુલ રહેવાનો નહીં." મેં ધણુએ સમજાવી પણ એકની મે થઈ નહિ. આખરે તેની માનો કાગળ મને આપ્યો પણ તે વાંચતાં પહેલાં મારે તેને બીજી જગ્યાએ મુકી 'આવવાનું' વચન તેણીએ કીધું. તેથી હું તેને મુજબથી ધણે દુર મુકી આપ્યો. જે જગ્યાનું નામ હું તને કહીશ નહીં.

બારકરે ફરીથી ગ્રેન્ટને કહ્યું કે, વાયોલાને સમજાવી, મારી સાથે રહેવા મોકલ. કારણ કે તેના વગર હું કોઈ દીવસ સુખી થઈશ નહિ, ગ્રેન્ટ-વાયોલા પાછી મેળવનાની આશા ફોગટ છે, એમ કહી તેને 'આપાસન આપેલું'. બારકરે નીરાશ થઈ ગ્રેન્ટને કહ્યું, મારે મારું વીલ કરવું છે, અને વ્હાલી વાયોલાના નામ પર મારો ખર્ચકત ચડાવવી છે, માટે આપણે મુજબ જઈ સોલોસીટરને મળીએ. ગ્રેન્ટે કશું કહ્યું અને જાને જણા સોલોસીટરનો ઓરીસમાં ગયા, ઓરીસમાં હું કેટલાક કાગળ તપાસતો હતો. તેમાંથી મારા પીતાનું વીલ મારી નજરે પડ્યું. અને વીલના આધારે મને મોટી મીલકત મળી છે, એમ કહી ગ્રેન્ટના હાથમાં તે કાગળ મુકયો. ગ્રેન્ટ તે કાગળ વાંચતાં વાંચતાં એકદમ ચમકયો. અને પાસેના ઓરડામાં મારો હાથ પકડી ધસડી લઈ ગયો, વીલમાં "પાલ્ય પુત્ર" શબ્દ ઉપર આગળ મુકી મને પુછ્યું કે આ શું છે? મેં એને મારા સમુદ્ર મંથે જન્મતું દર્તાત કહી સંભળાવ્યું તે સાંભળી, મારો હાથ પકડી મને નીચે ધસડી ગયો. અને ઝડપથી અમે અમારે મુકામે પોંચ્યા. ત્યાં વાયોલાની એકવીસમી વર્ષગિહિ જે કાગળ મેની માથે મરતી વખતે આપવા કહ્યો હતો, તે કાગળ મને એણે વાંચવા આપ્યો. મને કહ્યું કે, આ કાગળ વાંચવાથી

તને વાયોલાની વત્તલું, વીગેરે બધું સમજાયે. એમ કહી ગ્રેન્ટ તાર મુકાવવા ગયો. કાગળ મેં ઉઘાડ્યો. "માહુરી વ્હાલી પુત્રી," એ હું મરી જઈશ, તો તારી એકવીસમી વર્ષગિહિ, આ પત્ર તને મળશે. જે નામથી હું એળખાઈ છું, તે નામ મારું નથી.

હું ધનેશ્વર કામીલની પત્ની છું. ને તું તેની છોકરી છે. તે ભણેલો દીનુ હતો, અને સીરીલ લગનની ગાંઠથી આકીકર્ષા અને જોડાયાં હતાં. લખવા વ્હાલી નથી; હું એને કોઈ પણ દીવસ મળાંશ નહીં. તારું ખરું નામ કોઈને કહીશ નહિ, તારો પીતા મહા પૈસાવાર હતો, પણ તેના પૈસાની દરકાર કરીશ નહીં. તેમજ તારા પીતાને તારા જેવી સુંદર પુત્રી છે, તેની તેના મરણ પર્વત, ખજર પડવા દેતી નહિ.

લીજ તારી માતા માર્ગરેટ કામીલ.

પાછીટમાં તેના લગન તથા વાયોલાના જન્મનાં સરટીફિકેટ હતાં. આ કાગળ વાંચી વાયોલા તરફનો પ્રેમ અગાધ થયો, અને એ વિષયપર વિચાર કરતો હતો, એટલામાં ગ્રેન્ટ આગ્યો, અને જે ગામમાં વાયોલા રહેતી હતી, ત્યાં જવા ઉતાવળ કરી. ટ્રેનમાં હમે ત્યાં જવા ઉપડ્યા; દુખના દીવસ ગયા, અને સુખી દીવસ આવશે, એવી આશામાં એક ખાતા હમે ત્યાં પોંચ્યા. વાયોલા જે ઘરમાં રહેતી હતી, ત્યાં નીચલા ઓરડામાં, મને એકલા બેસાડી ગ્રેન્ટ હપર ગયો, અને વાયોલાને બધી દહીકતથી વોકફાર કરી. પોતાની જોડે નીચે તેડી લાવ્યો, વાયોલાને જોઈને, હું એકદમ તેની તરફ દોડ્યો. એટલામાં ગ્રેન્ટ અમને એકલા મુકી, શુભ થઈ ગયો અને ત્યાર પછી અમે સુખી પતિ પત્ની તરીકે દીવસ ગુમર્યો.

ਸ਼੍ਰੀ ਭਰਤ੍ਰਿਯ.

સપ્તતાર—ગં ૨૫૦ નાનીખુદેત ગજગર.

(वनिता विश्राम सुरत)

શ્રી બ્રહ્મ પરમાત્માને નમન કરીને આપણુ
સર્વ બ્રહેનોનું કૃતવ્ય શું છે તેનો સહજ વિચાર
કરીએ.

બહેનો આપ સર્વે જાણો છો કે આપણો મનુષ્યનો જન્મ છે. એ મનુષ્ય જન્મ બહુ દુર્લભ એટલે મહા પ્રયત્ને મળે છે એમ આપણુ સર્વે જાણીએ છીએ. મનુષ્યના બે વર્ગ છે— " પુરુષ " અને " સ્ત્રી " હવે તેમાં આપણુ સર્વે સ્ત્રી વર્ગના છીએ એટલે આપણુ પુરુષના કર્તવ્યનો વિચાર ન કરતાં આપણા સ્ત્રી જાતિના કર્તવ્યનો વિચાર કરવો વિશેષ ઉપયોગી છે, તેથી આજે સ્ત્રી કર્તવ્ય પરજ થયામતિ (વિચાર કરીએ) કનકે સમય બળે કરીને આપણા પુરુષો તો કષ્ટક ગાન સંપાદન કરી આગળ લયેલા છે પણ સ્ત્રીએ તો બહુજ પછાત એટલે કે અજ્ઞાન છે. અને પુરુષોને બહારના ધણા કાર્ય હેતુથી સ્ત્રી કેળવણી તરફ પુરતું લક્ષ તેઓ આપી શકતા નથી, તેથી સ્ત્રીએ અજ્ઞાનાધિકારમાં અટવાયાં કરે છે ને, તેનું પરિણામ એ આવે છે કે પોતાની તથા પોતાની પ્રજાની અવનતિ યાપ છે, ને દીધાં દુષ્ટિથી જોઇએ તો દેશની અવનતિ પણ ધણું ખરાં આજ કારણને લાગે ચર્ચ છે.

માટે મારી બાળી બહેનો આપણ સવે
 હવે જાણત થઈ આપણા કર્તવ્યનો વિચાર
 કરી સંપીને કાર્યનો આરબ કરીશું તો કામે
 કરીને આપણી અગાંતતા નાંદ થશે. પણ બહેનો
 ને લોકાપવાદથી બીરીને ઘેરી રીશું તો આજ
 સમા આણુસુનો કાય થઈ જશે ને કાળકથી

રાક્ષસના કોળીઆ થવાશે ને અનેક જન્મના
પુણ્ય વડે કરીને લક્ષ ચોખાંશીના દેરા ફરતા આ
મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે તે જન્મ નિરર્થક જશે,
માટે એની સાર્થકતા કરી લેવી એ આપણું
કર્તવ્ય છે.

પ્રિય બહેનો આપણા કર્તવ્યની બુદ્ધિમાં તરફ જોઈશું તો પરમાત્માએ આપણને બહુ ફરજ સોંપી છે. કેમકે પ્રાર્થના તો એકલ દ્રવ્ય ઉપાસન કરવું એજ ફરજ છે ને આપણે સ્ત્રીઓને તો તે દ્રવ્યની વ્યવસ્થા, ગૃહની વ્યવસ્થા ખાંચ રક્ષણ, બાળ શિક્ષણ, કુટુંબ સેના ને પતિ સેવા વગેરે ધણી કામો કરવાનાં છે. હવે જો કોઈ સ્ત્રીના પતિમાં અનેક દુર્ગુણ હોય તો તે કાલવાને પણ સુશીલ સ્ત્રી સમર્થ થાય છે ને કાઠી શકે છે, ને એ સ્ત્રીનું એક મુખ્ય કર્તવ્ય છે. કેમકે પતિના દુર્ગુણને કાઢેથી પતિ સુખી થાય અને બાળક પ્રમુખ પણ સુખી થાય, ગૃહરાખ્ય ખરાબર ચાલે. બહેનો દરેક પર એક નાનાં સરખી રાજ્યધાની છે ને તે ગૃહ સ્ત્રી વડેજ શોભે છે ને સ્ત્રી વડેજ ગૃહ કહેવાય છે. જે ગૃહની સ્ત્રી પ્રારબ્ધ યોગે નત થઈ કે બાળક, પતિ તથા મનની સંબાળ કોઈ પણ સ્ત્રી શિશુ લઈ શકતું નથી, ને તેથીજ આપણામાં કહેવાય છે કે બિચાગનો આલતો સંસાર બાળેો અથવા તો બિચાગનો પર બાળુ. કુકર્મો મરું કહેવું એ છે કે સ્ત્રી એ ધરનો પ્રધાન છે, અને જેવી રીતે કોઈ રાજ્યનો પ્રધાન બીન અનુભવી વગર કેળવણી ને રાજીન હોય ને તેથી ને ગાંધીજી

પાપમાંથી થવાનો સંભવ રહે તેવીજ રીતે
 શુદ્ધકારિણીની અજ્ઞાનતાને લીધે તે શુદ્ધતા સર્વ
 લાગતાવળગતા કુટુંબીઓને ખમવું પડે છે. માટે
 બહેનો પ્રથમ આપણે સદગુણ થવું. કદી પણ
 કહોર ચબ્દ કે કુશબ્દ મુંબમાંથી ઉચ્ચારવો નહિ,
 (કારણ બાળકને નાનપણથી જ છાપ (સંસ્કાર)
 પડે છે તે હંમેશને માટે કાયમ રહે છે) તેથી
 બાળક પ્રજા કદીપણ કુશબ્દ ઉચ્ચારશે નહિ.
 બહેનો આજના સમયમાં ધણી માતાઓના
 મુખમાં ગાળ ને કુશબ્દો હોય છે ને તેઓ
 છાત્રમાં પણ પુત્ર પુત્રીને ઉચ્ચારવાના શબ્દ કહે છે
 ને તેઓને જ્ઞાનપત્ર રહેતું નથી કે હું અપશબ્દ
 બોલી માટે બહેનો બહુ વિચારીને શબ્દ બોલ-
 વાનો અભ્યાસ રાખશે. તોજ આ કુટેવ પડેલી
 મુંબરશે. વળી સમય બળે કરીને
 વ્યસન પણ ફરકે (કામ) જાતની પ્રજામાં બહુ
 વધી ગયાં છે. જે વ્યસનને લીધે પ્રજાની પાપ-
 માક્ષી ઘણ ગણ છે તે પાપમાક્ષી સુધારવી એ પણ
 બહેનો આપણા હાથમાં છે. એ વ્યસનથી છુ-
 શું ખરાબી થાય છે તેનો પ્રથમ વિચાર કરીએ
 ને વ્યસન શેના શેના છે તે પણ વિચારી જોઈએ
 તેમાં સ્ત્રીઓ કરતાં પુરોને વ્યસન વિશેષ હોય
 છે. પણ મારી બહેનો તમે જે આક્રમકી પ્રયત્ન
 કરો તો કમે કમે પુરોના વ્યસન ઝાડાવી શકો
 કેમકે બધા કાર્યમાં પ્રયત્નની જરૂર છે બહેનો
 હંમેશ નીચ સર્વ જગમાં ચાહતું વ્યસન પણ
 સ્વાભાવિક ચર્ચાગ્યું છે ને તેમાં કેટલા અવ-
 શ્ય છે તેનો વિચાર કરો એક તો એથી
 શુંકેનો ખર્ચ વધે છે જે ગરીબ પ્રજાને ભારે
 પડે છે ને બીજું જરૂરને એટલે પેટને
 અંવરણ કરે છે તેથી આધેડું પાચન યથા
 શક્ય નથી. બીજું તમાકુ ખાવાનું વ્યસન
 પછું ધણા સ્ત્રી પુરોને હોય છે. ત્રીજું
 તમાકુ સુંધવાનું ને પીવાનું વ્યસન પણ ધણું
 કરીને પુરોને હોય છે ને તીચ ભૂતિની સ્ત્રીઓ
 પછું તમાકુ પીએ છે. આ સર્વે વ્યસન તો

સાધારણ છે એથી બાંધ, ગાંત્ર ને દારૂ
 વ્યસન તો હાલ એટલું વધી ગયું છે કે
 તેનાથી તોજા. બહેનો આ દારૂ વગેરેનું વ્યસન
 સર્વ હંમેશ નીચ જાતીમાં વ્યાપી ગયું છે ને
 તેમાં સ્ત્રીઓ કરતાં પુરોમાં વિશેષ વ્યાપી
 ગયું છે, ને તેથી બહેનો પેસાની અને
 જાતની ખરાબી પણ બહુજ યાચ છે. એ
 જેને અનુભવ હશે ને જણતાજ હશે. જે
 પુરુષ પંદર રૂપીઆનો પગાર લાવતો હશે ને
 તેને ગરૂ પીવાની ટેવ પડી હશે તે પોતાના
 પગારમાંથી અડધું પણ પોતાની સ્ત્રીને આપશે
 નહિ ને તેથી બિચારી સ્ત્રી જેમ તેમ લોકોના
 વેતરાં કરી પોતાનું તથા બાળકોનું રક્ષણ
 કરે છે. માટે પ્રથમથીજ એટલે બાળપણથીજ
 બાળકને સન્માર્ગે જાતું હોય તો કદાપિ આવી
 કુચાલમાં દોરાશે નહ ને એ કામ માતાનુંજ
 છે માટે મારી બહેનો તમે સર્વ માતાઓ
 થો ને પત્નીઓ પણ 'જો માટે તમે તંત્રારા
 પતિઓને પણ ધીમે ધીમે એ વ્યસનથી ચતા
 જરજામ સમાજનો ને કમે કમે એ કુટેવ
 ઊગ્રવચા પ્રયત્ન આદરો તો કાળે કરીને એ
 દુષ્ટ વ્યસનનું મુજ નશે ને તમે સુખી થશો
 એટલુંજ નહિ પણ 'તમાગ પતિ, 'બાળક
 સગંધી સર્વ સુખી થશે. વ્યસનને આધીન
 પુરુષ માણસખાનામાં રહી શકતો નથી. મનુષ્ય
 છતાં પરુથી પણ અધમતાને પામે છે માટે
 બહેનો આ દુઃખ વ્યસનને ટળાવવાને પ્રયત્ન કરવો
 એ પણ આપણું કાર્ય છે ને જેને એ દુષ્ટ
 વ્યસન હોય તેણે ટાળવું જોઈ કતંબ છે.
 કેમકે એવા વ્યસનથી પોતાનું મન પોતાના
 હાથમાં ન હોવાથી કતંબ યથા શક્ય નથી.
 માટે કતંબ 'પરાયણ થવાને પ્રથમે વ્યસન
 માત્રને ત્યાજ કરવો. ઈશ્વરમાં ઇલામિનીઓ
 એવાં કાર્ય કરે છે કે બહેનો પોતાનું સધળું
 અણખ એવા વ્યસનીઓ સુધારવાને આપણ
 કરે છે ત્યાં તેઓ મારા ખાચ તોપણ પાછળ

ન પડતાં પોતાનું કર્તવ્ય બળવું છે, ને કૃતલાક્ષના વ્યમન છોડાવીને પોતાના કર્તવ્યનું સાકાર્ય થયું, એમ સમજે છે. માટે આપણે આપણી જાતને સુધારી આપણા સમર્થિઓને સુધારવા એજ કર્તવ્ય છે.

બીજું સ્ત્રીને કરવા યોગ્ય એ છે કે પોતાના પતિની આવક ઉપરાંત ખર્ચ કરવો નહિ ને બીજાનું દેખી તે પ્રમાણે તેની બરોબરી કરવાને કદી પણ આગ્રહ ધરવો નહિ પણ પોતાનું કર્તવ્ય બળવી પ્રાપ્ત વ્યવહાર નીભાવી અવકાશનો સમય ઇશ્વર સ્મરણ કરીને વગેરેમાં ગાળવો તોજ મનુષ્ય જન્મની સાધાર્ણતા સધાય.

વળી બહેનો બાવહારિક અનેક ઉપાધિમાં સંમતા ધરીને વહેવું ને કોષને વશ ન થવું કેમકે કોષાવેશમાં ન કરવાના કાર્યો યથાજય છે. માટે પૃથ્વીના જેવા કામા શીય થવું. આપણ સર્વે જોઇએ છઇએ કે પૃથ્વી ઉપર આપણે ગમે તે પદાર્થો નાંખીએ છઇએ પણ એ ધરિત્રી માતા સર્વને ધારણ કરે છે તેમ આપણે પણ માતા રૂપે ધારનાર સર્વ સુખ દુઃખને સહન કરીને ધૈર્યને ધરીને વ્યવહાર કરી પરમાર્થે વાગવાનું છે—એકલા વ્યવહારથીજ આપણા જન્મની સાધાર્ણતા થતી નથી પણ આપણને પરમાત્માએ જગતમાં જે કર્તવ્ય કરવા મોકલ્યા છે તે કરીશું ત્યારે જન્મની સાધાર્ણતા થશે કેમકે ખાતુ પીવું ને ઉધવું વગેરે દેહની ક્રિયા તો પશુઓ પણ કરે છે ને તે આપણે કરીએ ત્યારે આપણામાં ને પશુમાં શું ફેર ? તેનો વિચાર કરતા સમજાય છે કે આપણને ઇશ્વરે બુદ્ધિ આપી છે અને એ બુદ્ધિ વડે વિચાર કરીને આપણે જાનને પ્રાપ્ત કરીને પરમપદને પામવાનું છે, એ એ પરમપદ સાથી મળે તો એમજ બાજે છે કે આપણો પ્રાપ્ત વ્યવહાર શુદ્ધ રીતે કરીને બાકીનો સમય નાશગો કુચલી વગેરે કરવામાં ન ગાળતાં ઇશ્વર સ્મરણ, કે પરાપકારના કાર્ય

કરવામાં ગાળવાનો છે કેમકે બહેનો આપણે આપ્યા એકલાં ને, જવું છે પણ એકલાં ફક્ત વચ્ચેનો આ સમય છે તેમાં જે સત્કાર્ય કર્યા હશે તેજ આપણને ઉપયોગી થઈ પડશે માટે આપણે પ્રથમ આપણા દુરચણ, ટાળી પછી કહેવા પ્રમાણે વહેવા માંડવું ને આપણા સદ્વર્તન વડેજ આપણી બહેનોને, સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો.

પ્રિય ભગિનીઓ ! આ સર્વ કરવામાં સતસંગની બહુ જરૂર છે માટે પ્રથમ એવી સચ્ચણી બહેનો અથવા મહાત્માનો સમાગમ કરવો ને પછી તે પ્રમાણે વર્તવા માંડવું એમાં કંઈપણ કઠીન નથી. કેમકે પ્રયત્નને કંઈપણ ન મળે એવી વસ્તુ છેજ નહિ માટે બહેનો આપણે સર્વ પ્રથમ તનો આરંભ કરીશું તો થોડા કાળમાં આપણે કાર્ય કરવા સશક્ત થઈશું. આપણે આપણું કર્તવ્ય જુલો ગયા છીએ તે શિખવાને જાણવા માટે આપણે આરંભ કરવો. તેમાં પ્રથમ તો સ્ત્રી માત્રને થોડી વિદ્યા શીખવવાની અગત્ય છે જે વિદ્યા શીખ્યાથી આપો આપ અતાન ટળશે ને પોતે શું કર્તવ્ય કરવાનું છે તેનું જ્ઞાન થશે ને તે જાણવાને તથા શીખવાને પ્રયત્ન કરજે. પ્રથમ જાણપણમાં આતપિતાની આજ્ઞા પાળવી પછી જ્વસુર પક્ષને આધીન રહી પતિની આજ્ઞા પાળવી અને પત્ની પદને લાયક થવું પછી માતાપદને ધારતા પહેલાંજ માતા પદને લાયક થવું એ સ્ત્રી માત્રનું કર્તવ્ય છે. કેમકે સાથી વધારે જોખમદારી માતાપદમાં છે. જેમ પૃથ્વી દુઝડપ હોય તેમાં બીજા નાંખ્યા હોય તો પાક બહુ સારો ઉતરે છે તેમજ પૃથ્વીરૂપ માતાને પણ જો સારી કેળવણી હોય તો તેમાંથી ઉત્પન્ન થતાં જાણકાર, પણ તેવા જ્ઞાનવાન થાય, માટે આપણ સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે કે પ્રથમ આપણે કેળવણી આપણું નષ્ટ થયતું માતૃપદ પાછું મેળવવું ને નરતોને વીરાં-ગનાઓ, સાધુને સીધવીઓને, ઉત્પન્ન કરવા

શક્તિવાન થવું. કેટલાક લોકો અને પુછે છે કે પ્રથમ સ્ત્રી કેળવણી કે પુરુષ કેળવણી શરૂ કરવી; તેના વિચાર કરતાં એમને મન સમજાય છે કે પ્રથમ જે સ્ત્રીને કેળવીને કર્તવ્ય પરાયણ કરી હોય તો સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેને કેળવનારીને કર્તવ્ય પરાયણ કરનાર સ્ત્રીજ છે એ આપણ સર્વને જાણીતું છે; કેમકે મોટા ઝાપી મુતીઓ અને મહામાઓ પણ સ્ત્રી એટલે માતાના ગભ માં અને સહવાસમાં રહીને માતાના સંસ્કારને પ્રથમ અંશથી કરે છે માટેજ માતાને પ્રથમ શરૂ કહી છે; સારે હવે પ્રથમ શરૂ થનાર જે માતા તેને બહુજ સારવેલી રાખવાની જરૂર છે કેમકે કોરો જુગાર પર જેમ સારી અથવા મોટી ને છાપ નાંખીએ તે જઠ પડા જાય છે, તે તે દ્રષ્ટિ ત્યાં મુઘી જતી નથી પણ મેલાં ને રંગીત જુગાર પર છાપ પડશેજ નહીં; તેમ બાળ કના રોજા હાથપર માતાના સારા અથવા નહારા સંસ્કારની છાપ પ્રથમ પડે છે તે કદી પણ જુસાતી નથી માટે માતૃપદને ધરનાર સ્ત્રીઓએ માતૃપદ ધરનાં પહેલાં માતાપદને લાયક થવું એ મુળ કર્તવ્ય છે. અને એ કર્તવ્ય જ્યાં મુઘી સ્ત્રીઓ બરાબર સમજતો નહીં ત્યાં મુઘી કદી પણ સ્ત્રી કે પુરુષ કે દેશ કે કેદની ઉન્નતિ થશે નહીં સર્વ ઉન્નતિનું મુળ ને સ્ત્રી તેને સુધારવી એજ મુળ કર્તવ્ય છે. ને વૃક્ષના મુળમાં જળ સિંચાય છે તે તેના ડાળ પાતરાં ને ફુલ ફળ સર્વમાં પહેલે છે ને વૃક્ષ પ્રકૃલિત રહે છે, તેમજ સ્ત્રી રૂપ મુળમાં બોધરૂપી જળ સિંચાય તો તેના ફળ ફુલરૂપ બાળકો કેળવણીથી પ્રકૃલિત થાય છે, ને તેજ દેશહિતાર્થના અનેક કાર્યો કરવામાં ઉપયોગમાં આવે છે જેમ વૃક્ષના ફળથી મનુષ્ય તૃપ્ત થાય છે તેમ સ્ત્રીના ફળરૂપ પ્રજાથી દેશ તૃપ્ત થાય છે. કેમકે એ સત સંસ્કારી પ્રજા અનેક સત કાર્યો કરી દેશનાં તથા પૃથ્વીની જાતનાં કૃષિ શાળાં પચત્ન કરશે ને પોને સન્માર્ગો

દેરશે. માટે બહેનો આપણે સર્વોં જે પોત પોતાની જાત સુધારવાનો પ્રયત્ન કરીશું તો પછી વિશિષ્ટ કરવાનું અવશેષ રહેતું નથી માટે આપણ સર્વએ પોતપોતાની જાતને સુધારવા આયદ કરીને એ કાર્ય કરવા કદી પણ કસું નહિ. જે લોકો પવાદથી ડરાને રહીશું તો કોઈ કાંચે પણ આપણે કર્તવ્ય પરાયણ થઈશું નહિ ને કાળના કાળીઆ થઈ જઈશું ને મનુષ્ય જન્મ નકામો જશે માટે સર્વ મનુષ્યે પોને પોતાનું કર્તવ્ય કરવામાં જરા પણ આળસ કરવું નહિ. શુરત્વને ધારવું, પુર્વ સતીઓએ શુરત્વ કરીને જતાવ્યું છે જેના દષ્ટાને અધાપી પપ્પાં નેજ જાહેર છે તે પણ સ્ત્રીઓ હતી અને આપણે પણ સ્ત્રીઓ છીએ પણ કાળ અને જાળ કરીને સ્ત્રીત્વનો લોપ થયો છે તે (પુનઃ) શરૂથી આણવ તુ છે. માટે એમાં સ્વપ્રત્નની જરૂર છે માટે બહેનો આપણે કર્તવ્ય પરાયણ થવાને દ્રઢ આશ્રદ ધરવો એજ આપણું કર્તવ્ય છે. માટે બહેનો આળસ તજ સાંપ અને અકપતાથી પોત પોતાના કર્તવ્ય આદરો. સર્વ બહેનોના કર્તવ્ય પણ કંઈ સરખાં હોતાં નથી એમાં પણ પણ વીભાગ પડે છે કન્યા, સધવા અને વીધવા એ મળેના જુગા જુગા ધર્મ (કરજ) છે હવે કન્યાના ધર્મ શું તેનો વીચાર કરી એ કન્યાના ધર્મ માતા પીતાની આજ્ઞામાં રહી વીધવ્યાસ કરીને પોતાને કરવાના ને કર્તવ્ય તે શીખવના છે, પ્રથમ ગૃહન્યવસ્થા કેમ કરવી, સર્વ સંજ ધી સાથે કેમ ચિનયથી વર્તવું બાળ રક્ષણ કેમ કરવું શરીર રક્ષણ કેમ કરવું વગેરે સર્વ રીતનું શિક્ષણ કન્યાઓને શીખવાતુ છે. પછી પુખ્ત વયે સાસરે જઈને ને સર્વ શિક્ષણ પોતાના માતાપિતાને ત્યાં લીધેલું છે તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવો એજ તેનું કર્તવ્ય છે કેમકે ને સર્વ શિક્ષણ બાળપણમાં લીધું તેને કૃતિમાં મુકીને જતાવવું એજ કર્તવ્ય કરે છે ને કન્યાએ યોગ્ય શિક્ષણ લીધું હશે તે પોતે અસર

કુળ જોડે સંખીને રહી યોગ્ય વર્તને વૃત્તિએ અને
પતિને પણ અનેક કાર્યમાં મદદગાર થશે ને જગદે
માતાપદને ધારશે ત્યારે બાળ રક્ષણ પણ યોગ્ય
રીતે કરશે, ને બાળક યોગ્ય વયે પહેલવેળાં તેને
શિક્ષણ પણ યોગ્ય આપશે જેથી તેના બાળક
પણ સારી કેળવણીથી સન્મારગે વહેશે ને જન
હિતના તથા દેશ હિતના કાર્ય કરશે, હવે ત્રીજી
અવસ્થા વિધવાની છે. તે પોતે તો ગૃહકાર્યથી
પરવારી પણ તેને શિરતો વધારે મોટા કાર્યનો
બોજો રહેલો છે તેને તો હવે પતિની સેવા પતી
અને તેને બદલે પરમા-
ત્માની સેવા કરી પોતાના જન્મની સારથકતા
કરવાની છે તે સર્વ જગતને પ્રભુમય જોઈ
સર્વે સ્ત્રી પુરુષોને બાધ બહેન ગણી દીન
દુઃખીઓને યથા શક્તિ મદદ કરવી એજ તેનું

કર્તવ્ય છે. માટે મારી વીધવા બહેનોએ તો
પ્રભુમય હૃદય ગાળવું ને યથાશક્તિ જનહિત
અને દેશહિત કાર્ય કરીને આ જન્મની સારથકતા
કરવી કેમકે આ જન્મ તો પૂરવના કર્મનુસાર
બગડ્યો પણ હવે કદી પણ આ દુખ ન
બોગવવું પડે તેને માટે પુરુષારથ કરી કર્તવ્ય
પરાયણ થયેલું એજ મારી વીધવા બહેનોનો
ધર્મ છે. માટે સર્વ બહેનોએ આગસ તથા
કર્તવ્ય પરાયણ રહેવું એજ મારો આજ્ઞ
છે. ને સર્વ જો કરતવ્ય પરાયણ વહીવટ
તો કષ્ટ કરતવ્ય અપરોપ રહેવું નથી, હવે
આ સધળું મે, મારી મતીઅનુસાર કહ્યું છે,
આપ સર્વ સમજી હો એટલે કહીને વીરકું
છું, પ્રભુ સર્વને સહાય આપો ને કરતવ્યને
માર્ગે દોરો એજ મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે.

સેવાનાં મુત્રો.

લેખક—બહેન “વેલી.”

સેવા સ્નેહને સ્હેવું એ મન ઉરે ધારલો,
માન મમત્ર મુદીને પરહિતે વૃત્તિ વાળલો,
અપંગને અનાથને અન્ન વસ્ત્રો આપલો,
દુખથી તપ્ત થયેલાને શાન્તિમાં લાવલો
સ્નેહથી બાન્ધુઓનાં અશ્રુ જળ લુછજો,
નિસ્વાર્થ પ્રીતી રાખીને પ્રેમ પુણું પ્રોછજો,
સેવા માટે સ્નેહ ને સ્નેહાની શક્તિ આણજો,
સ્નેહ ને સહયા વાંતાની સેવા લુખી બાણલો

જન સેવામાં સ્ત્રીઓનો ભાગ.

લેખક—શ્રી. રતીલા ગોરી ભાગચંદ પાઠેકજી. x

પૃથ્વીના પટ ઉપર અનેક મનનાં માણસો વસે છે. તેઓ શુદ્ધ ભુદા ધર્મ પાળે છે, અને વિચારવાળી તથા વતનથી પવિત્ર રહી પ્રભુ પ્રાપ્તિ માટે મુગ્ધ છે, પરંતુ આવા આસ્થિક માણસો, વિવાહ પીઠ, કેટલાક પ્રભુનાં અસ્તિત્વને પણ ન સ્વીકારનારા ન પરમશાની નેમજ કેવળ મૂખ એવા પાંચ છે. આવા કેવળ વિરહ મનનાં માણસોને પણ રૂએ એવો કોઈ ધર્મ હોય તો તે જનસેવાનોજ છે. એ ધર્મની મુખ્ય આધારી તે આ છે.

માણસને જે શક્તિઓ મળી છે તે બધીનો ઉપયોગ પોતાનું સુખ વધારવામાંજ નહિ પણ બીજાનું હિત કરવામાં પણ થઈ શકે છે. એ વાત સૈને જાણીતી છે. સંસારમાં સુખ એ નિયમ છે અને દુઃખ એ અપવાદ છે. એમ આશ્વાસનો આપી સાથે કદાચ આપણે પણ કબુલ કરીએ તો પણ જગતમાં દુઃખ નયોજ એમ તો કોઈ માનશે નહીં. નિરાશાવાદથી લાભ નહીં એ સ્વીકાર્યા પછી પણ જગતમાં દુઃખ છે તેની પણ કોઈથી ના પાડી શકાતો નથી. હવે પરમેશ્વર કૃપાનિધિ અને કાયાગર છે તે આ માટે દુઃખ જગતમાં હજી રહેવા દેતો દશે એનો વચ્ચાર કરીએ, તો કોઈ એમ કહેશે કે 'જેવી કરણી તેવી ભરણી', ક્યાં કરે તેવું રૂઝ પામે, વાવે તેવું દણે, મેં જન્મે સારું કર્યું

હોય તો આ જન્મે સુખી થવાય. આ જવાબ સારો છે, લાભ કારક પણ છે, કેમકે તેમાં માણસ માત્રને સારાં કામ કરવાનું વલણ થવાનો સંભવ છે. પણ કોઈ વાર મને એવો વિચાર થાય છે, કે આપણી શક્તિઓના વિકાસ માટે મનુષ્યત્વ પ્રત્યેક માણસમાં સ્વતંત્ર રીતે ખીલી નીકળે તે વાસ્તે તો પ્રભુએ 'અઢીજ દુઃખ આવું નહિ તણે' એવી વ્યવસ્થા કરી નહીં હોય? જગતમાં દુઃખ મોઢીની પ્રજાએ સેવા કરવાનો પ્રસંગ ઉભો જોઈએ છે. પ્રસંગ ના મળે ત્યાં સુધી શક્તિઓનો વિકાસ થાય નહીં. જે કામ માટે લાયક બનવું હોય તે કામ કરવું, એટલે તે કરવાની શક્તિ અને યોગ્યતા બને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આ સિંધાત બહુ પ્રાચીન કાળથી ચલતો આવ્યો છે. 'લખતાં લરીઓ માય' એ રીતિની પદ્ધતિમાં પણ એજ રહસ્ય રહ્યું છે, શૌર્ય બતાવવાના પ્રસંગ વિના સર થવાનું નથી, ગાયા વગર ગાતાં આવડતું નથી, અને સેવા કર્યા વિના સેવા કરવાનું આવડતું નથી. હવે જો દુઃખ જગતમાં હોય નહીં, તો સેવા કરવાના પ્રસંગ બહુ ઓછા થઈ જાય. સેવા કરીને જગતમાં નજરે પડતું દુઃખ દૂર કરવાનું છે, અને આ કામ જેવી સારી રીતે સી કરી શકે, તેવી રીતે પુરવધી માય કે કમ એ મેટી ચાંદા છે.

આ વિષય ડેલ્લી સાહિત્ય પરિષદમાં વંચાયો હતો અને ફરેકની સારી પ્રશંસા પામ્યો હતો.

પુરુષ સુધ્ધિમાં કદાચ સ્ત્રી કરતાં ચઢતો
ગણી શકાય, પરંતુ નીતિમાં, હૃદય, બળમાં,
આત્મ સંયમમાં તો સ્ત્રીને તેથી પુરુષ આવી
શકે તેમ નથી નિર્બળ હોવા છતાં જળ ખતાવ-
વાનો પ્રસંગ આવનાં સ્ત્રી શુ બાજી રાખે છે ?
દુઃખને પ્રસંગે કેટલું ઘેપું સ્ત્રી રાખી શકે છે ?
જોન જોડા આઠે કાનસની જે સેવા
બજાવી, તે કાંઈ પુરુષ તે વખતે
બજાવી શકે. નહીં હુકમેશ્વરની રાણીએ
જમન લરાકરને પોતાની મોટરંથી રોકાનાનો
જે પ્રયાસ કર્યો તે ભલે કાંઈને ગાંડો લાગે,
પરંતુ સ્ત્રીત્વના એક અપૂર્વ દીરઘુનો તે પ્રકાશ
પ્રગટ કરે છે. સ્વર્ગસ્થ સાંબ બહેન ઉર્મીલાની
હવાનંદીની એપડી વાંચતાં કેવી રીતે રાખે
સ્ત્રી જતી ઉપર તેનાથી દૂર રહેનારી પત્નીએ
પુનઃ પ્રેમ ઉત્પન્ન કરાવ્યો, તેનું જ્ઞાન થાય
છે. હુંકામાં સ્ત્રી કેવી રીતે પુરુષના ઉપર વિજય
મેળવી શકે છે તે સમજાય છે.

આ વિજય કેવા પ્રકારનો છે તે સદૃશ જો-
ઈએ. શુ તે લડાઈમાં રૂધીર પીવા માટે મેળવેલો
વિજય છે ? નમણી પ્રજાના ધરખાર રંગડવા
માટે મેળવેલો છે ? અન્યથા અને બીનકેળવાય-
લાઓને ગુલામ બનાવવા માટેનો છે ? અમે કેવા
જળવાનું હઈએ. 'દેવો હમેરી બદાદુરી, એમ
જગતમાં ખોટી કીર્તિ મેળવવા માટે છે ? ના.
આ વિજય તો સેવા કરીને યાંત્ર રીતે પ્રાપ્ત ક-
રાય છે. એવા પરમ ઉપકાર વિજય મેળવવાનું પુ-
રુષના નથીબમાં લખ્યાનું જણાતું નથી. એ તો
સ્ત્રીજ કરી શકે જુઓ તમારી હોરિપટલો, શિશુ
શિક્ષણ શાળાઓ, અને અનાયાશ્રમો. ત્યાં તમને
કોણ કામ કરતું જણાય છે ? સ્ત્રી જો ન હોય
તો આમાંનું અધુરું પણ તમે જોઈશકો ખરા કે ?
એક સાદું સુખી કુટુંબ જુઓ. પુરુષની મહેન-
તથી પ્રાપ્ત થએલું જે કાંઈ હશે તેની સુદર
વ્યવસ્થા થાય કરી શકે છે ? સ્ત્રીની સેવા વિના
કોણ કુટુંબ સુખી તમે જુઓ છે.

“ નારી વીણુ ધર આ દુનિયામાં સમશાન
પુરુષજી ભાસે છે, ” એ વાક્યમાં કેટલો બધો અર્થ
છે ? અને તેમાં કેવું ઉકું સત્ય સમાયેલું છે ?
માતાની સેવા બીના કુટુંબ કેવું દેખાને ? કમી-
આઓ જે ધર બાધે છે, તે તો રથુગ જડ છે.
ધર-ખર ધર-તો સ્ત્રી બાધે છે. જર જાપરાને
સ્ત્રી જીવંત બનાવે છે, અને તે પોતાની સેવાથી.

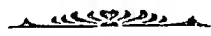
ગરદ તો લોહીની નદી જોઈ કાંતિને વરવા
માટે હાથ ઉઠા કરી વધારે લોહી રેડે કે કે વહેવ-
રાવે છે; પરંતુ તે નદીમાં કુપતા દુઃખી આત્મા-
ઓને શાંતિ કાળુ આપે છે ? સ્ત્રીજ, પુરુષ જ્યાં
કુખ જગાડે છે, ત્યાં સ્ત્રી સેવા વડે સુખ વરસાવે
છે. લાઇઓ તમને ખોટું લગાડવા હું કહેતી
નથી. પુરુષ તો વિચાર કરીને બુધ્ધિબળ વડે એમ
થવાની જરૂર છે, તેમ કરવું જોઈએ છે, એવા
અનેક તરંગો બાધે છે, પરંતુ સ્ત્રી સુધી એઓ-
ની આવનાતું રહસ્ય સ્ત્રીના મનમાં ઉતર્યું નથી,
ત્યાં સુધી પુરુષના તરંગ પાછા સમાઈ નય છે.
મનમાં આવેલો વીચાર પુરુષ અમલમાં મૂકી
શકતો નથી. તે વીચારને આચારમાં મુકવાની
તેનામાં શક્તિ નથી. પરંતુ ત્યારે કાંઈ પંજુ
વીચારનું ખરું સ્વરૂપ સ્ત્રીના સમર્જનવામાં આવે
છે. ત્યારે તે અમલમાં મુકી જોવાને સ્ત્રી આંતર
હોય છે. આંધીજ સુધારકોએ સ્ત્રીને કેળવવાની
જરૂર છે, અને નવીન ભાવનાઓનું રહાય સાને
સમર્જનવાની જરૂર છે, એમ કહે છે.

સેવા કરવી એ વીચારનો પ્રદેશ નથી, આ-
ચારનો છે. વ્યવહાર દ્રષ્ટીએ સ્ત્રી ભાવનાથીજ
જોઈ શકે છે. સુદામાની વાતમાં કવી તેની પત્ની
પાસે રૂચિને કહેવરાવે છે, કે

“ મારું જડ થયું છે મન સાચું પાયછ રે;
એ તો યાન મને મમતું નથી સર્વિ રાયછ રે
શ્રી જાગક સાવે એમ લયું પાયછ રે;
અત્ર વિના ચાલે નહીં ત્રાપિ રાયછ રે.
ગોરા જોએચર દર બક્ત સાચું પાયછ રે;
અત્ર વિના અજન સુઝે નહીં ત્રાપિ રાયછ રે.
જીવે બાને આપું જરત લાયું પાયછ રે.”

એમાં સુદામાનું ઉંડું તત્ત્વજ્ઞાન ને બંધનું નથી. પરંતુ પોતાને આવી પડેલી વિદ્યાબલુ દુર કરવાની જરૂર છે એમ કહેવાનો મતલબ છે. આ સાદો બોધ પણ આપણે સાંભળે હજી સીધો હોય એમ જણાતું નથી. જેની જરૂર ન હોય તેના કરતાં જે અત્યંત અવસરનું છે, તે પડેલો શુભ નોંધો. પેટની પુખ્ત થયા વગર પ્રભુની પૂજા પણ થઈ શકતી નથી. એ જ્ઞાન અધિને મળી પત્ની તરફથી મળે છે. આપણી કુળ વધુઓ આ વાત તેમના પતિઓને શીખવે તો મહાન સેવા બનવી શકે એમ હું માનું છું. હું તો અંગરેજ બણી નથી, પરંતુ મેં સાંભળ્યું

છે કે સ્ત્રીએ યાત્રી રીતે કરેલી સેવા એટલી મોટી છે કે પુરુષ તે નોંધને સુખમાં થઈ જાય. સીતા ન હોત તો રામાયણ ક્યાં મેલત ? રામ, રાવણને કાણુ ઓળખત ? રાક્ષસોના ત્રાસ ક્યાંથી દુર થાત ? ને રાવણનો ઉપ્ધાર શી રીતે થાત ? આજ કારણથી જગતના દુઃખ દુર કરી સન્નિવૃત્તિનું રમણ કરનાર આંધ્ર સકિનને સ્ત્રી રૂપે શોકા પૂજે છે. તે સકિતએ પણ પુરુષથી ન થયેલી સેવા બનવી હતી. આવી માનવ જાતનો સેવા કરવાની, યોગ્યતા પ્રેમ એ મારી બહેનોમાં મુકી છે, તેના શુભ તેઓ ઉપયોગ નહીં કરે ?

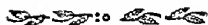

ઈશ્વર સ્તુતિ.

શબ્દ—બહેન “વેલી.”

- ‘દાસ પરે દયા લાવોરે દયાળુ દેવા દાસ પરે દયા લાવો. -એ રાગ’
 વારે ચઢો અવિનાશીરે દયાળુ દેવા વારે ચઢો અવિનાશી
 માયાની મોહ બેડી ઠોડાવો મુગ્ધને તોડી
 આરાધુ હાથ નોડી નોડીરે દયાળુ ૧
 જ્ઞાન નીણુ ગમાર નેવી પણ સમ સમજ લેવી
 ધારીને એવી ધાન્ને ધાન્નેરે દયાળુ ૨
 ઈશ્વર મેં એજે જાઈ માયામાં ચિત્ત મોહી
 આખર ન દીકું દાઈ કોઈરે દયાળુ ૩
 પાપ અમાપ કીધું દાન કીધું ન દીધું
 ઉવટે શરણુ લીધું લીધુરે દયાળુ ૪
 શરણુ લીલાએ લીધું સધા-કૃષ્ણાએ લીધું
 નથી કારણ સીધું સીધુરે દયાળુ ૫

આશીર્વાદ.

લેખક—ખડેન “શ”

સુખ શાન્તિથી સહુ જન રહો ધન ધાન્યથી સંપન્ન હો
નીરોગ હો નિશોક હો કોઈ નહીં વિપન્ન હો
દુર્ભક્ષ ઉપસર્ગાદિનો થાઓ ન આશંકા હરે
શ્રી ઇશ સચરાચર જગતને હૃદય પરિપૂરિત કરે
અજ્ઞાનનું અવસાન હો પરિતાપનો પરિહાર હો
મતિમાનનું નિત માન હો સત્પ્રેમનો સત્કાર હો
ઔદાર્યમય વ્યવહાર અન્યાઅન્યતા સરાય હરે
શ્રી ઇશ સચરાચર જગતને હૃદય પરિપૂરિત કરે
જે ચોખ્ખ છે તેનો અભાગિસત કર્મ ફળની પ્રાપ્તિ હો
જે છે અચોખ્ખ અગણ્ય તેમા ચોખ્ખતાની વ્યાપ્તિ હો
ચિન્તાગિનના તાપે મૂકા હૃદયો સહિ કીના ખનો
શ્રી ઇશ સચરાચર જગતને હૃદય પરિપૂરિત કરે
સર્વત્ર સદ્વૃત્તિઓનું અનુસરણ પાલન સર્વદા
દુર્વૃત્તિઓનું પગિહરણ સર્વત્ર હો પશુ સર્વથા
વિધેશ કલેશ વધા વિવાદથી જગત અળગું રહે
શ્રી ઇશ સચરાચર જગતને હૃદય પરિપૂરિત કરે
જોટી ખરી મહિ વ્યક્તિત્વું કલ્યાણુ આધિક થતું રહે
સૌનો પરંપર પ્રેમ વિણુ સ્વાર્થે સદા વધતો રહે
પ્રેમાદ્રંથઈ સહિતુ હૃદય ઇક્ષાયતું નિત નિત રહે
શ્રી ઇશ સચરાચર જગતને હૃદય પરિપૂરિત કરે

લક્ષ લગાડો બેનીઓરે /

ગુલશન માટે ખાસ

સ્વતંત્ર—ગંગા સ્વ. ખડેન બાણગીરી

(મુસ્ત વનિતા વિશ્રામ)

લક્ષ લગાડોને મુર્ધામાં બેનીઓરે

આડાં તેડાં બ્રમતા દુઃખ કદી નહિ બંધ

રડવું થાય મન મુઝાય માટે ત્યાગીઓરે

બહાર ફેરે દુઃખ પડે પણ ના બેનો કેમ

કંટકવાળા મારગમાં ક્યાંથી રહેશે કોમ

હાવે સમજાને સુ સખીને સગે રહારે

મુઠો શાણીને સંજોધી દુઃખ બંધ

લક્ષ—૧

દશે સખીઓ સંપત્તી કરો મુર્ત સેનાય

એ સજનીતા ગુણ ગ્રહી આ મુખમાં કરારે

તો તો અનુપમ મુખના ભોક્તા સદૃશ થવાય લક્ષ—૨

વિયોગ દુઃખ શાને સહો બે પ્રમુદ્ધ તમ પાસ

પણ આંખે અધારીઓ બાંધી શાને ખાસ

મેત્ર ઉઘાડીને ન્યાણો નૌતમ નાયતરે

મિથ્યા પ્રેમ તજીને વસન્તે દિવ્ય ગુહાય લક્ષ—૩

ને પ્રભુત્વ પદ પામશે તો તો ખુશ્યાં ભાગ્ય

તે મુખ મેગવવા તણા સાચો છે આ લાગ

તે મુખ લેવા વહાલી દુગુણને તો ફરારે

થાને એવાં ને જ્યાં ત્યાં ઈશ ભજાય લક્ષ—૪

વસંત.

શુભશન માટે ખાસ

રમનાર — ગંગા સ્નાન બાજીશી.

(સુરત વનિતા વિશ્રામ)

હે પ્રજ્ઞ વીર તમને નમતી સદા

તેથી કહું હૃદયમાં સ્મરેજો કદાચે

આ વિશ્વમાં અતિઠી વીર ઓથ આપી

પીડા સૈ હૃદયની ઠરી મહાર કાપી,

જે જે રહ્યું અવનિમાં કતબ બાકી,

તે કેમ પુણું કરણું મતિ જાય થાકી.

કોના મળે ભવથકો જીવ તારવાને

કોના જડે જગ વીધે મન ઠારવાને,

આ ઉરમાં વિશુદ્ધ સદૈવ પ્રીત્યુ,

તે પ્રેરેજો સઘ્ય વીર ! હુ એજ ઇચ્છુ,

પ્રેમી પ્રણામ અહીંને ઉરવાસ દેજો,

આ ભાવિના વસંતમાં સમહિત કહેજો,

ગુલશન પારસીઓમાં ખાની-

ઉં. ઇ. યદોદરા રાજ્ય રીપોર્ટ

૧૯૧૩-૧૪.

Gulshan is popular
among the Parsis.
Baroda Ad. Report
1913-14.

ગુલશન.

GULSHAN.

ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૬ વૉલ્યુમ ૭ Vol. 7 February 1916.

સાંકળીયું.

નંબર.	વિષય					લેખક—	પાન.
૧	આ તમારે કાળે ...	...	...	...	...	અધિપતિ	૯૦-૯૧
૨	પારસી બાનુ હુપીન ...	...	...	...	...	સસ્ત્રેકા તીન પાંડિ	૯૨-૯૬
૩	ભરત ગ્રંથણ ...	...	...	...	...	પીરોળ ૨૫૩મા	૯૭-૯૯
૪	બ્હાલાનું દેત ...	...	...	...	...	લલીત	૯૯
૫	ત્રીપારાજ ...	...	...	...	...	લીલાવતી	૧૦૦-૧૦૩
૬	શુરનિરના છગરના જુરસા ...	...	...	...	...	પુરશેદ.	૧૦૪
૭	રિબ્યુ ...	...	...	...	...	અધિપતિ	૧૦૫-૧૦૮
૮	ચિત્રાવચિત્ર ...	...	...	...	...	બેરોળો યોગો	૧૦૯-૧૧૧
૯	ખીના મુખાન કોષ જ્ઞાન નહિ ...	...	...	...	...	હરમીસ	૧૧૨
૧૦	કીરમતનો ભોગ ...	...	...	...	...	ભાગથ્યા	૧૧૩-૧૨૦
૧૧	London Exhibitions ...	...	...	...	...	T. J. Desai	૧૨૧-૧૨૪
૧૨	અધિષ્ઠની ઓગ્રાફ ...	...	...	...	...	એ. પી. માદન	૧૨૫-૧૨૯
૧૩	સખી મંજુર હે મુજકો... ...	...	...	...	...	દસાકા	૧૨૯
૧૪	જર્મન ભાસુસ ...	...	...	...	...	ભાગથ્યા	૧૩૦-૧૩૬
૧૫	હેલીગોલેન્ડ ...	...	...	...	...	શંખાપાઈ રજાડી	૧૩૭-૧૪૧
૧૬	સાપ ...	...	...	...	...	કા. ધ. મહાલક્ષ્મીવાળા	૧૪૨-૧૪૬
૧૭	નાટક-કુચ્ચતી તખ્તો ...	...	...	...	...	દુસ્તીન	૧૪૭-૧૪૯
૧૮	મજીપુરના મહારાજા ...	...	...	...	...	ભવાનીચંકર	૧૫૦-૧૫૮
૧૯	ભહેરખખર ...	...	...	...	...	...	૧૫૯-૧૬૦

આ તમારે માટે.

અનુભવ એ ચીજ ન્યારી છે. છાપાખાનાઓની હાડમારીથી કટાણી ઘરનું છાપાખાનું કાઢી દોડતતા ગાંસડાં બાધવાના હવાઈ સ્વપ્નાં ભેવાનું માર મન થયું. કુન્યામા રહ્યા તો છુપ્યા કરતાં ભેયકું બહુ છે એવું માની છાપાખાનું કાંઈક પણ ત્યારેજ લશ્ચુ કે જે ને જે મળી ચાર થતા દેખું! ચાલો, એટલું બી શીખ્યા એ ગની મત છે. એટલે મેલ કરવત મોચીના મોચી! વાળી હાલત પર પાછા આંખ્યા છે અને ફરી પાછા વરોદરા સાથેજ કાંઈક પુનઃજન્મનો સંબંધ હશે તે ત્યા ગોઠવાયા છે. અવિધરના પેદામા ગું બારણુ છે તે તો બાવીને ખબર પણ એટલું તો કટીસ કે જે વર્ષનાં ગુલશનનામા અને હવે પડીના અકામા મોઢા ફેર માહુમ પડ્યા વિતા રહેશે નહિ હવે તો ખાઈ ખીને એ પરજ કમાર કસી છે તો પડી પુછવાનું કે કહેવાનું રહ્યું નથી

મને ઘણીજ દોરા હતી કે ગુલશનના સગીન વધારો વાચનના પાનાઓનો કંઈ, પણ બાપજી આવો! કમખખ લાડપુરોપમા ભગી છે પણ તેના એવા તો નબરદસ્ત છાયા છાપાખાનાઓની સામગ્રીઓ પર પાવા લાગ્યા છે કે ન પુછવાની વાત! કાગળોનો નજી દુકાનજ પડવા લાગ્યો છે, અને તેના ભાવો જાણ સુધીમા તો બેવરા થઇ ગયા છે, અને હવે પડી શું યશે તે તો અદલાદલ માહુમ! તેવા વખતમા સગીન વધારો આવો કેમ પરવડી શકે! છતા લગભગ ૧૪ થી ૧૮ જેવું વાચન અને અવરતવર ચિત્રો આપવાના સાહુ રવાનામાં કમીએ કાપ કુપ કરવામા આવી નથી. હમોજ આંતું વાંચન આ પી શકશે બીએ ને બીનએ... એવા ગર્વિષ્ટ ઉદગારથી ખુદા હમોને બચાવો, છતાં સરખામણી કરી દોય તો વાચકે પોતેજ કરી લેવી એટલે બસ છે

ચાલુ અંકમાં ગુલશનના બધાજ અંગુત ભેવા થઇ ગયલા લેખકો બીરાલેલા છે. ચેમર્સ જે પી. માલન, બવાનીશંકર, વીબકરાય જે દેસાઈ બેરીસ્ટર તથા બ્લેન રૂપાંબાકથી બહા કથો ગુલગનનો વાંચક અલખુ છે! એઓ માટે સીફારસ કરી એ સોના પર દોગ ચડાવવા સમાન હુ નેકુ છું. બરો લાઈ સરમેકા દીન પાઠ પત્ર ગુલશનનો અંગત રનેટી છે. ગુલશનનું દીન એ લાઈને મોટું છે, નકર કથો રાખ્સ દોસપીરવમા જે માસ બીમાર રટી ઘરે આવવાની સાથે બીએ દીવરો પેલાનો દફનો મોડવી આવે. એ

લવા લાઈપર ખરેજ ગજબ ગુલશો છે પણ તે બહુ એ લાઈએ પેતાની નગળી તખ્ત છતા બહુજ ધીર-જથી સહન કર્યું છે. પરમાત્મા એ લાઈ પર વધુ મહેરબાન થાઓ. મીસીસ પીરિસ કાપડયા ભરત-ગુ-ચણના એકસપટ છે અને તેવીજ રીતે તેઓ મુંબઈમા બંધીતાં છે. બ્લેન લીવાવતીએ ત્રીધારાજ પર કલમ ચલાવી છે એઓના વિચારો હાવની અપ-દુ-રેક, સુ-ધારામાં મસત થયથી હિ હુ બ્લેનોને કદાચ અવાચીપર અવાચી ખવરાવશે ખરા. મી કાવસજીધ, મહાલક્ષ્મી વાળાનું નામ પણ બહુજ નજીવું છે. એમના અનુભવનું આ રસીકું બાન વાચવા ભેગ છે, અને હવે રહ્યા મી દુરબીનને લોખોડોળો, આ બન્ને સાહેબો ગુલશનના ખરખવાદો છે એટલે એમને મટિ વધુની જરૂર નથી.

આ કરતા હવે વધુ સરસ થોળના નમે શી માંગતો! દરેક વિભાગ બનતા સુધી તેના ખારા અનુભવી લેખનેજ મોપવામાં આવશે છે એટલે ગુલશનનું અવિધ ઉત્તરવગ થાય તેમા નવાઈ નથી આ નજી એહુ દોય તેમ થોડાક ખામ અકા નીચ-નાર છે આનેતો અક પારસી બાનું લેખકોના લેખથી બ્લેન એટમાએ તૈયાર કર્યો છે બાળથી થીદ લેખકોના લેખ તેમા પ્રકટ થયે અને દરેક લેખ વાચવા ભેગજ પ્રકટ થાય તેની મોટી મંજાજ બ્લેન એટમાએ રાખી છે એટલુંજ આ અંકમા લગાવવાની જરૂર જોડ છે. આ ઉપરાંત ગુલશન મટિ ખાસ ખરચાણ થોળના તૈયાર થાય છે. રૂપા નવમાં મારાં આઠ પુસ્તકો ગુલશન મફત છે ખરી કિમત રૂપા સાડા પંદર છે તેને બદલે ફક્ત રૂપા નવજ લેવાતા છે. શું જાણ. તમે આ થોળના તરફ તમારા મિત્રનું ધ્યાન એ મ્યું નથી એમ કા!

એક બીજા વાદ આ તકે આપવાની હુ જરૂર જોડ છું માર્ચ માસની તા ૧૦ મીએ ચાલુ સાવનાં આદરે પર બેટનુ પુસ્તક વી. પી પી મોઝ લવામા આવનાર છે. મહેરબાની કરી તે રડીકારી લેવાની મોઝવાનું કરાવરોજ કે નેથી વી. પી. પાઈ ફરવા મને કોઈ પત્ર લખતા કચવાટનુ મારજ રહે નહિ. ચાલુ સાહ માટિનુ બેટનુ પુસ્તક ૩૨૦ પાનાનું છે એમ ખાસ લખાવવાની કાંઈ જરૂર છે!

પારસી બાનુ લુપીન !

(નામાંકિત ચીતારાઓનાં ચીત્રો સાથે.)

રંગપર ચહટેલી રંગીલી હાકણ

કેવાં હાટેહાક ધુળવનારાં પાપી

હામો કરે છે તે વાંચો ને ધુળે ! ! !

(લખનાર—સરસેકા ત્રીન પાંઉ.)

પ્રકરણ છ ઠું

(જેમાં એક ભાગેશ્વ ગેરનું પકડાવું થાય છે. તથા ઘાંઘાપર ગામની પાદરે મીસ ગેરેરીન

માનપત્ર આપવાના મેળાવડામાં એક ભેદી ભેંસ ઉપર મીસ ગેરેરીનો શક જાય છે.)

મીસ સુના ગેરેરીના શોકરે ને ઘડીએ રેલા મહાન લઘુતમ સરવાળો સપુર્ણ પ્રીતો કેસેવલ દેસી ગવાલા પોરદરે ટકોરાળ ધ દરવાજો ઉંઘાડી નાંખ્યો. સુનાબાઈએ રહેલ ગમરાટ વચ્ચે જોયું કે તે દરવાજાનું એક પાટયુ સદંતર ગેળ થઈ ગયતું હતું. તેમણે તુરતજ પોતાની હાથરીમા તે બાળેની મેંધ કરી લીધી.

“ હા ! એ મેંધનાં ભાગેશ્વ પાત્યાંની મદદ વડે હું રેલા રાવણની બેરીનાં ખુનવાલા કેસના ગુનેહ-ગારને પકડવાની છેડ ! ”

શોકરે ઉતરીને કારતું હેંટલ ફેરવ્યું પણ આપણાં મહાન બાનુ ઠીટકટીવે તે પર બ્યાન નહીં આપતાં પેલા ભાગેશ્વ દરવાજાનું બારીકગીન અવલોકન

ભરી રાખ્યું. તેવણે મારમાં એકા બેકાંજ પોતા પાસનાં એક અદ્ભુત ચંત્ર વડે જોઈ લીધું કે તે દરવાજા માહેલાં ગેળ થયલાં પાટચાનો એક અરયો ભાંગેલો ખીચો હતો દરવાજાની કોરે લટકેલો રહી ગયેલો હતો.

વાચનારને આ દુન્યાવર્ણની મહાન ઠીટકટી વારતા વધારે સહેજથી સમજ પડે તે કાજ દરેક બનાવનાં ચીત્રો મોટ મોટા ચીતારાઓ પાસે રંગાવીને તે અત્રે વારતાની વચે વચે રજુ કરતા જવાનો મેં મારી કુવામા પડીને આત્મધાવ કીવેલી એદસ-વન કુતરીના સમ સોગંદ ખાધને ઠરાવ - કીધેલો છે વાસ્તે અજે બરતે કુરતીઆન બીરાદરો મારાં એ બલ્લાં ધારિંક કામગીરી આરે આવતા નાં.

ઉપસાં આંખે ઉડી વળગે તેવાં પરચવનદાસાં
 મુંદર પેનટી ગતી સમજણ — મહાન પારસી
 બાનુ ડીટકીવની ઠાથરીનું એક મોઢું ચીર અમે
 ઉપર રજુ કર્યે છીયે જે મદરાસના ચીરચ ચુ (એટ-
 લે ચીતાતા) એ ખાસ “શુલશન” માટે (ગળણ
 ફક્કીને) ખાસ તબદીર લખેને ચીતારી મોકલ્યું છે
 એ ઠાથરી આપણી આ તવારીખરૂં મહાન ડીટક
 દીવ વારતામા આગળ ચાલતા થણે અગત્યનો ભાગ
 ખલવશે વારતે જે જે વાચનારના જેલ મા બુમુ
 ભરેલું હોય યાને કે જે સુદ વાચકોની યાદદાસ્ત
 રાક્તી પરના પાક સેહતાને ગવખો કીરેલો હોય તેવાં
 અતી મોટી સખ્યાના વાચનારાઓને નમનતાઈ-
 પુર્વક આગ્રહ કરિા વિનતી કર્યે છીયે, કે મજબુર
 આશલ વગરનું પેનટીંગ હોરાજ પાસે ફેમમા જડાવી
 સુવાના ઘોઘ્યાની ઇસ સાથે લટકાવેલું રાખવું
 ફેમ માટે કાચ મોઘા પડતો હોય તો પછી કાચ
 વગરની ફેમ કાચપરો તો તેમા આ વારતાના નામી
 આ લેખક સાહેબને કશોખી વાધો નથી. બીજા
 નેઓને એ બાબે કાઠ પણ વાવો ઉઘવવો હોય
 તેઓએ આબે ચેતવણી પ્રગટ યાય તેની બરાબર
 એક મહીને અગાઉ મુખ્ય ખાતેના પ્રખ્યાત સોની
 સીટરે મીશરસ ટામલીનસન, ટામલીનસન, ટામ-
 લીનસન, એન્ટ ટામલીનસનની આરીસમા પોતાના
 વાધા લખી મોકલવા

પણ તેવા વાધા લખી મોકલનારાઓની સ્હેજ
 પણ દર ૧૨ થા પરવાહ કર્યા બીના મીસ ગરેરી થાટ
 મીસર નહ પુચ્યા ગામની પાદરે એ નામપર બાનુને
 આવકાર દેવા ભૈયા ગગાસી ગ ફૂધવાળા પોતાની
 સૌથી માતેથી ભેસ સાથે હાજર હતા અને તેવણે
 પુર છટાથી પરદેશીભાષામા માનપત્ર વાંચીસમજણ્યુ

“ઓ સખ તો હમકુ માદમ છે ભૈયા, પણ
 આબે ભેસ તુમ કીદરસી લાગ્યા ?” મુંદર ઉરફમા
 નીસ ગરેરીએ ભૈયા ગગાસી ગને પુછ્યુ

ગગાસી ગ જરા ગગેઠાથો પણ પછી સધળી
 હી મત એકઠી કીધી ને તે મહાન પારસી બાનુ ડીટ
 દીવની છેક લગોલગ નહ તેવણેને પડેવા વિશ્વાસમા
 લીધા અને પછી થણુ દહુધી મુકે તે ભેસ તો
 બણીતા શેક વરચવનદાસની હતી

“વરચવનદાસ ? ભૈયા ! ભૈયા ! ભૈયા ! તુમારા
 ખાતરી છે કે એ ભેસ વરચવનદાસકા હય ?”
 મુનમ અબળબીધી મેટિ મેટિ બરાડવા લાગી.

“હાલ.”

“વરચવનદાસ કા ?”

“હાલ, બાઇ સાખ ?”

“વરચવનદાસ કાલ, ઓર ફુસરા કોઈના બી
 નહા ?”

“હાલ, બાઇ સાખ, હાંલ હાં !”

“એક વખત શીરસે બોલો, કીસકા ?”

“વરચવનદાસ કા, બાઇલ”

‘વરચવન—’

પણ મીમ ગરેરી વધુ કાઠ બોવે તેટલા તો પેલી
 બડી ભેસને ઉશ્ચ રહેતા પાકી આબુ હશે તે લાંબા
 બે સીંગલ વાણુ ડોક વાકુ કરીને સુના તરફ
 ધસી આવી

તે ઘડીપણ મામલો હતો !

થણોળ ઘડીપણ ! !

ઘડીપણ વખત ! ! !

ખારીકે જેવો ઘડીપણ ! ! ! !

ઘડીપણ કરતા બી ખારીક ! ! ! ! !

ખારીકમા ખારીકમા ખારીક ઘડીપણ ! ! ! ! !

હજી મને “ઘડીપણ” વીશે થણાકે અવકારો
 ના ઉદગારનો પ્રહાર કરવો હતો પણ બેરીબાપ
 કે પોઝીટર મી ભાગ્યવીઆ પાસે જેવા આશ્ચર્યવીરામ
 ચીન્હ (!) ના ટાઇપનુ નહુ પેકેટ લેવા ગયો તે
 મી ભાગ્યવીઆએ જણાવ્યું જે ખપી ગયા હતા
 વાસ્તે મી સરસેમ લીન પાઈને તાર કરવો જે પોતા
 ની વારતામાથી દુવેથી સઘળા આશ્ચર્યવીરામ ચીન્હો
 બાચકાટ કરવા

સીંગલ મારવા ધસી આવેલી ભેસના સપાટા
 મા સપટાચી સુનમ કેવી સમયસુચતા વાપરી
 છકી ગઈ તે માટે ભુવો પ્રકરણ આપ્યું.

[ઉપલા ગંગાવર પેન્ટીંગનો સમજા—

ઉપલું ગંગાવર પેન્ટીંગ એ ઇસવી ખાતેના મહાન ચીતારા બોકાસીયો ડી બ્રાંખડીંગન્યાં એ રચેનના ચાલની દરબારમાં બેઠેલા રોનકવીએલીના હનુરયા સેન્ટો પાનગાની ખાસ રત્નમ દીથી ચીતારીને “શુભશન” માટે ખાસ મોકલાવી આપ્યું હતું તે ઇસવીસન પુરવે (કદાચ પાંચમેથી હોય, કાંચ એ લેખ બરાબર વંચાતો નથી) પચીસ હજાર પાંચસોનાં સાલમાં પોમપીઆઇની પટ્ટ પટેલી પાકાગામાંથી મળી આવ્યું હતું. એ મોટા સવાલનાં મોટા સવાલ જેવા ચીનમાં ખરેખરો મોટો સવાલ શું હતો તે એક મોટા સવાલ જેવો મોટો સવાલ થઇ પડ્યો છે. એ મોટા સવાલનો અતી મોટો જવાબ ન્યારે મોટો ઇટાલીય આનીમાર્ટ હી રુસ્તાન આવી પુરો ત્યારે આપણુ સરવે ખાસ વ આમને મળી શકે એનો દરેક સંભવ હોવાનો વાયરલેસ સ દેશો મળી શકે છે—સાહી.]

શસભેરી આઇસનું એક ગંધાસ ધમ્મુકાર ગસમ-દાવી જઇને પેટ પસવાડનાં આંદનખાઇ બેઠા અને લીંચાયલા હોઠપર બ્રહ્મજની બોલે ફેરવી તે સફાઇ-દાર બનાવ્યા તેના બદલામાં બ્રહ્મજની બોલે લાલ છટ થઇ બેઠી.

“મારો બનેલો હુલુ પીરોસા નવલઇ કુમાના તે પેઢો હુપીન પેરીસથી નહાસીને હંધ આવેછ ત્યારે તો કંઇ મોટો ભરમ હોવો જોઇયે. હં. સમ-જયો કે હોરમજ ?”

[ફિર્તાની નકતેચીની.—ઉપલા ફકરામાં પારસી બાનુ હુપીનને મનસે બરબરતાં ચીતારયાં છે જેમાં તેઓ નેકનામ મુરબીજ બાઇજ સાહેબ છેડેના લાગમાં મનમાલ પુરે કે “સમજયા કે હોરમજ ?” હવે કદાચ કેટલાંક કમરામલ વાંચનારાંઓ વીચારમાં પડશે કે એ નખોદનો ગીથો હોરમજ કોણ વચમાં ધુસી ગીથો ? પણ અતરે જણાવવાની ખાસ અગત્યતા નીરખવામાં આવે છે કે ઉપલા ફકરામાં સમાઇ ગયલા મીરાટ હોરમજને આપણી વારતા સાથે બીલ્લલલલલલલલલલ સંબંધ નથીજ. એ તો આંદણબાનુ કોકટજની એક સાધારણ આદત હતી કે પોતે મનમાં કાંઇ વીચાર કરતાં હોય ત્યારે તેવણની આંખે વારતાનાં કોઇ કોઇ વાંચનારાં સખી સંજ્ઞા-નોને નામ દઇને બોલાવે તથા તેઓને કંઈ કંઈ અજા-

ડી જેવા સંવાદો પુરે. એવીજ રીતે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પુછાયલો સવાલ આ વારતાના કોઇક “હોરમજ” નામના વાંચનારને પુછાયો હોવો જોઇયે. જુલો દીનકરદ...વાલમ પીસ્તાળીશ]

એનીમાર્ટ દેખઇતી રીતે મીસ મુના ગડેરીને ખાનગીમાં જણાવ્યું હતું કે ક્રાંસનો શાહુચોર હુપી-ન એ ખરેખર તો એક પારસી હતો અને આપણાં પારસીબાનુ હુપીનની ગરીબ ગાય જેવી બેઠેન બાઇમાયનો મંગલ્લો માટી ચતો હતો તે પારસીની નામાકીત શરત “ગ્રાં પ્રી” (એટલે ગ્રાંડ પ્રાઇઝ) નો લ્હોજ માનીતો (ફેવરીટ) થોડો “ફામ-બોઆજ” તેના તબેલામાંથી પીતીને મુંબઇ લઇ આવતો હતો. દેખઇતી રીતે હુપીનની મતલબ એવી લાગતી હતી કે જે પારસીની “ગ્રાં પ્રી” વાલી શરતનો થોડો મુંબઇની શર-તોમાં નામ કઢાડે તો પછી તેને એકાદ લાંગેલાં વઢાણમાં ચઢાડાવીને વેલાતની જણીતી “ડરબી” માં રોડાવવા લઇ જવો અને તેને માટે પચીસ લાખનો વીમો ઉતારાવવો અને પછી વઢાણ ભર દરથે હુણાડી દેવું અને એ રીતે વીમાનાં નાણાં હાઢ કરવા અને.....

પણ સખર એમ અને-અને-અને કરતાં તો આંખે વારતાનાં ખીલ જસોને સીત્યાંહેંસી પાણાં ભરાઇ જશે. ખરેખર હુપીનની શું મતલબ હતી તે હવે પછી આપણે જોઇશું.

(ખખરદાર ! માનપત્ર આપવા આવેલા લેખા ગંગાસીંગ સાથની બેંસના બેદનો ભરમ આવતા અંકમાં ખુલ્લો થશે તે વાંચવા, એ કલ જોડાન, ખખરદાર હો !)

કહે છે કે બરાબર લડાઇને લીધે યુરોપમાં ભારે કરકસર થાથી રહી છે. પેરીસનાં એક નાનાં હોટેલમાં એક અડસથે ખાનાંપર અડધી રોસટ મરઘી માંગી.

અડધો કલાક...એક કલાક થયો પણ મરઘી મળે નહિ.

‘વેટર’ તેણે બરાડ પાડી. ‘શું તું મરઘી સેવવા બેઠો છે કે ?’

‘નહિજ...હમારે ત્યાં કરકસર કરવાંનો હુકમ છે. સાહેબ અડધી મરઘી માંગી તે બીજા કોઇ અડધી માંગે તેની હું રાહ જોઉં છું...અડધીને ખાતર કંઈ આંખી મારી ન ખાય, સાહેબ !’

મરત-ગુંથન.

સ્રીઓને ઉપયોગી વિષય.

શુલ્કચન માટે ખાસ.

લખનાર—મીસીસ પીરોન રૂસ્તમ કાપડયા.

(મીસીસ પીરોન રૂસ્તમ કાપડયા, બાનુઓના આ ખાસ હુસ્તરનાં કુશળ અનુભવી છે. બાણીતાં રેણુંદાં, અઠવાડીક અને માસીકામાં એઓ ખડેન અવાર નવાર લખે છે, જે ખાસ કરીને બાનુઓમાં બહુ વખણાય છે. હમારી ખાસ ફરમાસને માન આપવા માટે હુમે એઓ ખડેનના આભારી છીએ. હવે પછી એઓ ખડેનના વિષયો ચિત્રોયુક્ત પ્રગટ થશે; અને હુમેને દરેક ઉમેદ છે કે શુલ્કચનનાં બાનુ વાંચકોમાં તે બહુ ઉમંગથી વંચાશે-અધિપતિ.)

ભરત-ગુંથનનો હુન્નર બીજા બધા હુન્નરો માફક એક માણસને વધારે ઉચે લઈ જાય છે. તેના ઉંડાણમાં ઉતર્યાથી આત્માને ખુદા આગળ લઈ જવાતું સાધન થઈ પડે છે, કારણ કે એક માણસ પોતાના હુન્નરથી ઉત્પન્ન થયેલાં કામ તરફ ખુશાલીથી ભરપૂર જગરે જઈ ખુદાની જ યાદ દીલે વસાવે છે, ને તેના તરફની આભારની લાંબણીથી પોતાના હૈયાને ભરી નાખે છે કે, આ હુન્નરથી થયેલું કામ તે તારીજ અણહિદ ઉરેય શક્તિને

આભારી છે. તે ખુદાનાજ વખાણમાં પોતાની જાણ હલાવી ખુશીના ખાખમાં ગરક જાય છે. એક કવી પોતાની કવીતાઈ શક્તિને કલ્પનાથી દોરવી તરેહવાર જાતનાં કાવ્યો રચી પોતે તેમાં લીન થઈ એવો આનંદ લોગવે છે કે, જે આનંદથી તેના જીગરની એકે એક નસો ભરપૂર થાય છે ને ત્યારે તેનો આત્મા તે મહાન્ પીતા-ખુદાના આત્મા સાથે એક થાય છે. એક ચીતારો પણ પોતાના હુન્નરથી ને કલ્પનાથી દોરેલું ચિત્ર એમજ મોજથી નિહાળી પોતે કવીની માફક ખુશીના આવેશમાં આવી જઈ તે મહાન્ કીરતારની યાદમાં પોતાના હોઠ હીલવે છે. તે વખતે તેઓને એટલો આનંદ થાય છે, કે તે આપણે કલ્પી શકીયે નહિ. ખુદાઈ આનંદ તેઓના જીગરને ભરી નાખે છે. એક મ્યુઝીશીઅન પોતાના નાદર હુન્નરથી એજ માફક પોતાના મહાન્ પીતાની સાથે એકતાન થઈ તેના આનંદમાં લીન થઈ જાય છે. દુકમાં દોઈ પણ હુન્નર તેના ભાવિકોને ખુદાનાં ઘર આગળ ખુદા ખુદાનેજ પ્યાર અને આનંદ આપવા ઘસંડી જાય છે; અને તેજ પ્રમાણે

આ ભરત-શુન્દરનો હુન્નર છે. દલગી-
રાની વાત એટલીજ છે કે દેશીઓમાં
હજી એ હુન્નરનો જેવો ભેદ એ તેવો
શોખ ઉત્પન્ન થયો નથી. તેઓ કોઈ
સુંદર ભરત કામની ચીજ જોઈને તેને
વખાણુ કરવી, યા પસંદ કરવી એટલો
ખી ઉચ જ ચાલ ધરાવતાં નથી, તેઓમાં
મોટે ભાગે એનો ટેસ્ટજ ખીલ્યો નથી.
એનું કારણ હું એટલુંજ જાણું છું, કે
એ હુન્નરને ખીલવવા માટેના ને લોકોમાં
એનો શોખ ઉત્પન્ન કરવાને માટેના સાધ-
નો ઘણાં જોઈએ છે. છોકરીઓની સ્કુલોમાં
પણ એ હુન્નરને ખીલવવાને માટે કાંઈજ
કરવામાં આવતું નથી, જે થોડું ઘણું
કેથે કરવામાં આવે છે, તે નજીવું
છે. છોકરીઓને મેટ્રીક માટે તૈયાર
કરવા મોટા પગારના માસ્તરો રાખી
ફેક્ટ ખર્ચ કરવામાં આવે છે. મેટ્રીકના
અભ્યાસના બોલથી છોડી
નાખવામાં આવે છે,
લાયકના હુન્નરો તરફ
લાયકાત ધરાવનારા
ખાસ આરા પગાર આપી
પરવડતું નથી. ભરત કા-
પશ્ચિમમાં જે સ-
ત્યાં નાદર
દેખાડવામાં આવે
દેશીઓમાં આ
કામ, ને તેના કેવ-
તેના કેટલા ડીઝાઇન તમારી
તેની પર પુરી કરે, તો પણ તેની સંપુર્ણ-
તાને પહોંચી શકો નહીં, એ હુન્નર પર

પોતાનું ધ્યાન એકસરખું રોકી દિવસના
કેટલા કલાકો હુન્નર પછવાડે મંડે, તોજ
થોડું ઘણું જ્ઞાન મેળવાય છે. શ્રીમંત
વર્ગની છોકરીઓ એ હુન્નર શીખતી નથી,
શીખવાની દરકાર કરતી નથી, મધ્યમ
વર્ગની છોકરી મોટે ભાગે ધરના કામકા-
જથી પરવારી એટલો બધો વખત ફાજલ
પાડી શકતી નથી. સીવણ ને વેતરકામ એ
ખાનુઓને અંગતનું છે ખરું, પણ એ,
ખાનુઓ થોડું ઘણું અગત્ય જોશું જ્ઞાન
મેળવી આ હુન્નર તરફ જો વધુ ધ્યાન
અપાય, તોજ કાંઈક મન માનતું પરિણામ
લાવી શકાય. જેઓ પાસે પૈસા છે,
જેઓ ખીજી આડીતીડી ખાનુઓમાં પૈસો
વાપરી નાખે છે, તેઓ પોતાના અગ-
તની ધરગતુ ચીજો વેચાતી સીવડાવી,
ગરીબ વર્ગને કમાઈતું સાધન કરી આપી
પોતે આ નાદર હુન્નર તરફ પોતાનો વખત
તો એક કાંકરે જે પક્ષી મરાય,
ઘણાજ મધ્યમ વર્ગ, જે તદ્દન,
પણ એવો વર્ગ તેને માટે પોતાને
પહેરવું કઢાય કરકસર
જુલુ તે વર્ગમાં પણ ફાશીનની
પાછળ પૈસો એવી રીતે બરબાદ
કે કે પોતાને હાથે-જાતે કપડાં સીવી
કરકસર કરવાના નિયમનું સત્યાનાશ વળી
એક અર્થ છે. ફક્ત વેતરવાનું તો નવાં બઢવાનો
તે જાતની ફેસનનાં સીવી એસ્કી થઈ
ફેરવાને માટે શીખવામાં આવે છે. થોંગડા
મારવાનું, રફ કરવાનું, નામ પાડવાનું
એવી એવી અમતની ચીજો શીખવાની
બાજુ સુકી બ્લાઉઝ ને પેટ્રીકોટ બચ્ચા-

ઓના કેસ ને વળી પછીથી માટેડાઓના
શર્ટ ને પાટલુન ને ડગલા સીવવા શીખે
છે. હું ફરીથી ભાર મુકી કહું છું, કે મારા
લખાણની મતલબમાં કાંઈ પણ સમજમાં
ફેર નહિ થયો જોઈએ; સીવવાનું, વેતર-
વાનું દરેક ખાનુને જાણવાનું અગત્યનું
છે. બલકે કોઈપણ હુન્નર લેવાં કરતાં ઘણું
અગત્યનું છે પણ તે શીખવા માટે છ
મહીના યા વરસ દહાડો ઘણો થયો. જો

તમારામાં એટલી શક્તિ હોય કે સાધારણ
ઘરનું હાથે સીવી બાકીનું વેચાતું સીવાડી
શકો, તો આ ભરત-ચુયનના હુન્નરને ખીલ-
વવા શીખવા પાછળ તમારો વખત ને ધ્યા-
ન રોકો એ હુન્નર છે, કે તે હુન્નરથી જો
ઉપર સમજાવ્યું તેમ ખુદાની આજળ
જવાના પગથીયાંપર તમે ચઢવા માંડશો.
હું ઇચ્છુ છું કે મારી બહેનોમાં આ હુન્નર
માટેનો શોખ જાગ્રત થાય !

બહાલાંનું હેત.

(જરા કહેદો સાંવ થયોએ આવા કરે-એ ગીતનો લાજ).

કોણ અમને બહાલાં વિણ બોલાવ્યાં કરે !

બોલાવી હસાવી ડોલાવ્યાં કરે:

નયનના બોલે,

હૈયાને હિડાલે,

હેતના ગીત ગવરાવ્યાં કરે:

ગવરાવી ગાયાં અમ એ ગાયાં કરે !

બહાલાં ! પ્રિયતમ પ્રાણ છો:

અમને તો દિલ દેવ !

કેવલ અનુકૂલ રંગને-

માની હોયો અમ સેવ:

રનેહ સેવાની ધૂને માવ્યાં કરે:

ધૂમાવી એ બહાવરાં બનાવ્યાં કરે !

કોણ અમને બહાલાં વિણ બોલાવ્યાં કરે:

બોલાવી હસાવી ડોલાવ્યાં કરે !

ત્રીચારાજ.

મનન કરવા જોગ વિષય

શુભશનને માટે ખાસ

લખનાર—ખડેન લીલાવતી.

ખડેનો આ યુગ પ્રવૃત્તિનો છે, ને જે પ્રવૃત્તિમાં આગળ વધે છે તેની ઉન્નતિ થાય છે. દરેક માણસને એટલું તો કબુલ કરવું પડશે કે, કોઈ પણ સમાજ કે દેશની ઉન્નતિનો આધાર તેની પ્રજાની ઉન્નતિ ઉપર છે, અને પ્રજા કેળવવાનું કામ સ્ત્રીઓનું જ છે. મહાન નેપોલીયન વૉશિંગ્ટન; શ્રીરામ; ધર્મ, ભીમ, ને અર્જુન જેવા વીર પુરૂષોને ઉત્પન્ન કરવાનું માન પણ સ્ત્રીઓને જ છે, તો આજગતમાં સ્ત્રીની જવાબદારી કાંઈ ઓછી નથી. બીજી કોઈ પણ વ્યક્તિ કરતાં તેણે પોતે સુધરવાની, અને શુભ સંસ્કારમય જીવન બનાવવાની જરૂર છે. પિતાના શુભ પુત્રમાં, અને માતાના શુભ પુત્રીમાં હંમેશાં ઉતરે છે, અને માતા જો સદ્ગુણી હોય તો જ તે સદ્ગુણી પુત્રીમાં ઉતરી તેને પણ ભવિષ્યમાં સદ્ગુણી ગૃહણી તેમજ માતા બનાવશે.

x x x x

આપણા કેટલાક લોકોમાં લગ્ન પ્રસંગે પ્રતાણા ગાવાનો રીવાજ હજી પ્રચલિત છે. હવે પ્રતાણા જેવાં ગીતો ગાવાથી શું ગેરફાયદો છે તે આપણે જોઈએ. લગ્ન પ્રસંગે વડિલ વગો, પુરૂષો તેમજ સ્ત્રીઓ સર્વ લેખાં મળ્યાં હોય છે. તેઓનાં

દેખતાં ગમે તેવા અપશબ્દો બોલવાથી મર્યાદાનો લોપ થાય છે. અને આપણાં બાળકો આપણું જોઈ એવાં અનીતિમય, વચનો અને અપશબ્દો બોલતાં શીખે છે, તો માતાની ફરજ તો ઉલટી પોતાની પ્રજાને અનીતિને માર્ગે ચઢતી અટકાવવાની છે, તો તેને બહલે આ તો આપણે જ ગમે તેવા શબ્દો તેઓના દેખતાં બોલી તેઓને એ વાતથી જાણીતા કરી આપવા જેવું થાય છે.

x x x x

આપણા લોકોમાં ઘણાં વૃત્તો એવાં છે કે જેમાં આખો દીવસ ઉપવાસ કરી રાત્રે જાગરણ કરવાથી વૃત્ત સંપૂર્ણ થાય છે. તેનો હેતુ આખો દીવસ ઉપવાસ કર્યો પછી રાત્રે ભગવત્જાળન કરી, સતી સ્ત્રીઓનાં ચરીત્રો ગાઈ, અને મોટી સ્ત્રીઓ, (માતાઓ) એ નાની બાળકીઓને સંબોધક ગરબી ગાઈ ઉપદેશ આપી, રાત્રી નિર્જામન કરવાનો છે. તેને બહલે આપણી ખડેનો લેખી મળી જુગાર રમવામાં, અને ખરી ખોટી કુધલી કરવામાં, એવા પવિત્ર દિવસનો ઉપયોગ કરે છે એ કેટલું દીલગીર થવા જેવું છે? માટે હે ખડેનો! જો તમારે તમારી પુત્રીઓને ભવિષ્યમાં સુધારવી હોય

અને કૌશલ્ય, અને કુન્તી જેવી આદર્શ માતાઓ. ખનાવવી હોય તો અંધર્મ રૂપી ક્રાયા તાંતણા જેવી મોઝમજાને તુચ્છકારી, સુધર્મની મજબુત દોરીથી હવે પછીની તમારી જીવન ગ્રંથી ગુથો.

x x x x

આજકાલ આપણા હીંદુ લોકોમાં પાશ્વિભાત્ય અનુકરણ કરતાં દેશન તેમજ ખરચ ઘણાં વધી પડ્યાં છે. જો આપણે એમ માનતાં હોઈએ કે એથીજ આપણી સ્ત્રીઓની સૌંદર્યતામાં વધારો થાય છે, તો એ તદ્દન મુર્ખતા ભરેલું છે. જે સુંદરતા, લાયકાત, અને મોટાપણું આપણી સાદા-ઈમાં છે તે એ હલ ઉપરાંતની દેશનથી ઠંકાઈ જઈ આપણને બીજા પણ અનેક ગેરફાયદા કરે છે. જ્યાં લગી આપણે 'સાદુ' પોલકુ' કે જે રૂપીઆનો સાત પહે-રતાં હોઈએ ત્યાં લગી આપણે તે કેટલાં સારાં અને હીમ્મત (લાયકી ભયાં) લાગે છે પણ આજકાલનો વાંચુ જ એવો છે કે આપણું મન સ્થીર રહેતું જ નથી. મુખ્ય કરીને સ્ત્રીઓમાં અનુકરણ કરવાની ટેવ વધારે જ હોય છે, અને તેજ ઘણી ખોટી છે. એક દિવસ એક સહીપણીએ પાંચ રૂપીયાનું કાપડું ને સાત રૂપીઆ સીલાઈનું દેશને-ગલ પોલકુ' પેચું, અને તે બીજીએ જોયું તો પછી પોતાના પતિની સ્થિતિ ગમે તેવી હશે, તેનો વિચાર ન કરતાં તે તો ભય તે જ પોલકાગી હલ લઈ પતિની ના મરજી છતાં પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ કરશે. પણ એ દેશનની લત પણ એક દારૂ કે લુગાર જેવી જ છે. એક વખત તેણે પેચું એટલે

બીજું વળી તેના કરતાં સારી દેશનનું જોયું તો પાછું એટલુંને એટલું જ મન થશે; અને એમ લાગશે કે પેલાના કરતાં આ ઘણું સારું છે. માટે એણે તો મારે કરાવવુંજ જોઈએ. હવે એણે બને કે પહેલું સીવડાવ્યું તે તો પતિની ના મરજી છતાં હલ લઈને કરાવ્યું પણ હવે શી યોજના ઘડવી? ત્યારે પતિથી છાતું કરાવે એમ કરતાં કરતાં પછી શરૂઆત થઈ જાય અને પતિ બિચારો ત્રીસ કે ચાળીશ રૂપીઆ કમાતો હોય, તો તેમાં આવા મોઘ-વારીના વખતમાં પોતાનું ગુજરાન લાગ્યે કરી શકે? તો આવા ખોટા અને ઉઠાઉ ખર્ચો શી રીતે વેઠી શકે? અને પછી તેને જાતે વખત જતાં, પતિપત્નીમાં પ્રીતિ વધવાને બદલે અંદર અંદર કલેશનું બીજ રોપાય.

પાશ્વિભાત્ય અનુકરણ કરતાં આપણે કેટલાં હેરાન થઈએ છીએ, તેનો ખ્યાલ અનુકરણ કરનારને લાગ્યે જ આવતો હશે. હમણાં તમે મુંઝાઈ જેવાં શહેરમાં જઈને જોશો તો દરેક નાની ચાલીઓમાં એકએક બપ્પે ચોરડી લાડે રાખીને રહેતા લાડુતો ઘણા નજરે પડશે. તેઓ ત્રીશથી પચાસ રૂપીઆ મેજવનારામાંના ઘણા હશે. હવે તે લોકોના ઘરમાં પણ તમે જોશો તો એક ટેબલ, એ ત્રણ ખુરશીઓ, એક ધઝીયર ને એક કોચ અને એક કબાટ, એટલું તો જરૂર હશે જ. અને રવિવારે ઓપીસમાંથી રજા મેળવી પતિપત્ની ચોપાટી, પાંલવા કે ખેંડ સ્ટેન્ડ ફરવા જશે; તે વખતે સાધારણ સ્થિતિના પારસી યુગલને પણ અં-

જાવી નાખે તેટલો ફેશનેબલ શ્રી આપણા યુગલનો હશે. તો વિચાર કરો કે એ ખર્ચ એલોકો કેમ પુરો કરતાં હશે. પછી પુરૂષો બિચારા એ અનુકરણીય વધી પડેલી અતિશય ફેશનને અંતે કેટલો હેરાન થાય છે. તેઓ સવાર સાંજ કુરસદનો વખત ટયુશન આપવામાં કાઢે છે. બાકીનો આખો દિવસ ઝાંઝીસમાં જાય છે, અને તં કરતાં જો વધારે વખત મળે તો ઘરમાં આવે તો દરજી આંકડો લઈને આવ્યો હતો, અને કાલે તો કાપક-વાળો આવ્યો હતો, એની ચિંતામાં ગાળે છે. તો જોલો પછી એ પતિપત્નીને પ્રીતિ કે પ્રણય જેવી ચીજની તો અવકાશજ ક્યાંથી હોય, અને જેખરો હાંમપત્ય સુખનો દહાવો તો એ બિચારાં ક્ષુદ્ર પ્રાણીઓ મેળવી જ ક્યાંથી શકે? તો હવે વિચારો કે ઉપહુ' જીવન જોતાં આપણને ફેશનના અથવા અનુકરણથી શું ફાયદો મળ્યો? હવે જુઓ કે એની જગ્યાએ આપણું અસલતું સાદું જીવન, સાદું ગૃહ, અને સાદો પોશાક શું આપણને હરેક રીતે ફાયદા કારક નથી? આપણું કે જે કાંઈ વાંચવું, લખવું કે બીજું કામ ટેણલ ધુરશીએ થાય છે, તેજ કાંઈ એક સાદી ગાદી પર બેસીને કરીએ તો નથી થતું? ઉલટું વધારે આરામથી થાય છે અને એવું ખોટું અનુકરણ કરતાં આપણે જે ખર્ચ સૌભાગ્યને શોભાવનારું પતિ રૂપી રત્ન છે, તેને ત્રાસ આપીએ છીએ. અને પછી આપણે આપણી અતિશય મોજશોખમાં ખડેકાવી મુકેલી જીંદગીને એકી વખતે ધુળમાં મેળવવી પડે છે.

શાખાશ છે પારસી, અંગ્રેજ, અને બીજી કોમોને કે તેઓ પોતાનું મન સ્થિર રાખી તેનું કાર્ય કરે જાય છે. કાં તેઓ આપણું અનુકરણ નથી કરતાં? જેવાં આપણે મનુષ્ય છીએ તેવાંજ તેઓ છે. કેમ અંગ્રેજો પોતાના સ્કર્ટને ખલાઉઝ મુકી આપણાં જેવી સાડી ને ચોળી નથી પહેરતાં? એ જોઈ શું તમને શરમાવું નથી પડતું. અને એમ થવાથી આપણે આપણા આર્થ સ્ત્રીઓનો ધર્મ, અને આપણાં લક્ષણ ભૂલી જઈએ છીએ. હાલમાં આપણા લોકો પુત્રોઓને કેળવવી એટલે માત્ર ગુજરાતી, અંગ્રેજી, અને સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન આપવું એટલુંજ સમજે છે; પણ એમ ન કરવું જોઈએ. હા, મહારૂં કેહેવું કાંઈ એમ નથી કે બાળકીઓને ન લણાવવી કે નિશાળે નહીં મોકલવી, પણ સાથે સાથે ગૃહકર્મ તેમજ ધર્મશાસ્ત્રનું પણ કાંઈક ભાન કરાવવું જોઈએ. હમણાં તમે આજકાલની ઉધરતી બાળાઓને પુછશો તો ધર્મ શબ્દનો અર્થ પણ ભાગ્યે જોઈને ખબર હશે. માત્ર ગાદરોઆ પ્રવાહની પેઠે મેટ્રીક થવું એમાં જ મોટાઈ માને છે પણ એમાં ભૂલ જ માળાપની છે, તેઓ જ એમ માને છે કે બિચારી નિશાળે જાય, નિશાળનું લેસન કરે કે ઘરનું કામ કરે? એવા વિચારથી તેઓ જ પહેલેથી બીજું પડતું મુકે છે. હાલની મહિલાઓને પાકશાસ્ત્રનું જ્ઞાન પુરેપુરું ભાગ્યે સોમાંથી દશનેજ હશે. પણ મેંકો-લેની કે ગોલ્ડસ્મીથની એવી પાએ? પુછશો તો ઠકકાટ જોલી જશે, એથી કાંઈ આપણી ભારતી માતાને ઉદય

થવાનો નથી, માટે આપણે આપણું મૂળ-કર્તવ્ય મુકી હમ્ અન્ય પદ્ધતિએ ચાલવા જતાં, કાગડો હુંસની ચાલ ચાલવા જતાં પોતાની પણ ભુલવા જેવું થાય છે.

આપણી ખેડેનોએ પતિ પ્રત્યે શી ફરજ છે ? પોતાનાં બાળકો પ્રત્યે માતાનો ધર્મ શું છે ? તે જાણવાની સૌથી પહેલી જરૂર છે. કારણ કે આપણું હીંદુ ધર્મશાસ્ત્ર તો એમ જ કહે છે કે સ્ત્રીઓને પતિ એજ પ્રભુ, અને પતિ એજ સ્ત્રીનું સર્વસ્વ છે. અને ઇશ્વરે આપણને જે જે કર્તવ્યો અને જે જે ધર્મો—ફરજો નીર્મી આપેલા છે, તેજ પ્રમાણે આપણે આપણું વર્તન ચાલુ રાખવાનું. આપણે કાંઈ ધારાસલામાં જઇને પુરૂષો બરાબર અંગ્રેજ સરકાર પાસે હક માગવા એ આપણું કર્તવ્ય સમજવાનું નથી. મુખ્ય કરીને આપણે આપણાં કુટુંબ પ્રત્યે તો રનેહ અને લાગણી હોવા જ જોઈએ. અંગ્રેજ લોકોની માફક આપણે કાંઈ પરણીને બીજે દિવસે જુદા રહેવાનું નથી પણ હવેની પ્રજાએ તેમ કરવા માંડ્યું છે. તેઓને પહેલાં તો ઝાંઝવાંનાં જગ જોવું સાફ લાગે છે પણ પાછળથી તેઓને કેટલો પરતાવે થાય છે અને પછી તેઓની વૃત્તિ એવી તો એકળ ચેટી થઇ જાય છે કે તેઓથી સગાં માળાપ કે લાઇ ખેડેનને પણ પુછી શકાતું નથી. માટે ખેડેનો માફ કહેવાનું એટલુંજ છે કે આપણામાં જે અનુકરણિયવિકાર છે તેને ધીરે ધીરે દુર કરી કાઢી નાખવો જોઈએ, કેમકે આપણું હીંદુ લોકોનું વાતાવરણ નિરાશું છે.

X X X X

‘જમશેદ, તમે કાલે રાતના બકરા થઇને આવ્યા. તમારે શરમાવું જોઈએ. ભરભાહુતો જોતે તો માફ નાક કપાઇ જતે !’

‘પણ રાત્રે કોઇ હતું નહીં ને ?’

‘તેથી શું ? તે લોકોએ તમોને શીખામણ આપતાં મને તો સાંભળી દોશે ને ?’

X X X X

હોદ્દમાં એક શખ્સ જમવા બેઠો હતો. તેજ ટેબલ પર બાજુમાં એક ઇયમથ જમતો હતો.

‘મીસ્તર’ પહેલાંએ કહ્યું. ‘જરા સોસ પાસ કરશો ?’

‘વોટ ! તમે શું મને વેટર સમજો છો ?’

‘ઓહ ! એવઢબી માફ...હું તમોને નવો વેટર સમજ્યો તો !’

X X X X

ધરાક—ધરકર, તમે શું બધાં ધરાકોની ચિગતની નોંધ રાખો છો ?

ધરકર—હાથ, મારા ધરાકો શું ફી આપે છે ને તે મેળવતાં મને લોહીનું પાણી કેવું કરવું પડે છે તે હું જરૂર નોંધી રાખું છું.

X X X X

‘સ્તમ હાથની ચાકરીએ ડીક રહેલો સામે છે.’

‘હું નહિ ધારતો કે તે ઝાઝો ટકે !’

‘કારણ ? તેનો સીનાર તો વખાણ કરતો તો ?’

‘એ ચક્રમ માટે મેં’ પહેલાંથીજ કહેલું કે મહીનોખી ટકવાનો નથી; જો કે તેને બે વરસ થયાં પણ માફ મત હું ફેરવી શકતો નથી.’

X X X X

શુરવિરના જીગરના જુરસા અને હોંકરા.

ઘોડો માફ તખ્ત ને દાલ માફ તાજ,
 શીકાર મારો અમલ, મેદાન માફ રાજ.
 તરવાર મારી મશ્ક, બંદુક મારી બાંગ,
 પીતા મારો ભાલો, માતા મારી સાંગ.
 કટાર મારી ખેન, જમણીઓ મારો ભાઈ,
 આ તીર મારાં બાળક, કમાન મારી બાઈ.
 પાંજર મારો મીત્ર, જંબુર મારી નેત,
 લગામ મારો લોચો, બખ્તર મારો ઠોટ.
 પટા મારા ગેરયા, ને ધુપ મારી તાલ,
 બાફત માફ કીમીયું, ગોળી મારાં બાળ.
 લશ્કર માફ કુટુંબ, હથીયાર મારી ફેજ,
 લડાઈ મારી સરજત, જખમ મારી ફેજ.
 તાલીમ મારો ખોરાક, રગડ માફ ચાન,
 કુસ્તી મારી ખેલવત, તરવું માફ સ્નાન.
 જંગલ મારી દુન્યા, કુદરત મારી પ્રીત,
 વાઘો મારા બીલુ, પહાડો મારી ભીંત.
 ને પાસે ન હથયાર, તો મરદ હું નહીં,
 ને અમકાઉં હું તલવાર, તો મરદ હું સહી.
 ને માફ હું વાઘો તો મરદ ખરો,
 ને હડું હું પાછળ તો જીવતર બળો.
 ને ચુંકું હું નીશાન તો મરદ શાનો ?
 ને ઉતરું નહીં મેદાન તો બળદ માનો.
 ને લડું હું લડાઈ તો કયાની પુત,
 ને ડરું હું ઘાથી તો જીવતર આ ધુત.
 ને હઠાવું હું શત્રુ તો જીવગી વાહ !
 ને જગાઉં હું મેદાન તો ખરો સીપાહ !

ખુરશીદ.

રિવ્યુ ઝાલમ.

ગોરત.

તાબનાર:-૭૫ નં. કાબરાહ.

પુરાણાં પુરસદના માલેક અને અધિ-
પતિ તથા ભાગીદાર વાત્તાનવેશ મી. ઘ.
નં. કાબરાહથી આજે કયો પારસી તાંચક
અનવેશ છે. મીં કાબરાહની અનેક વાત્તા-
ઓ આજ મુખી પ્રગટ થઈ છે અને તેમણે
ગુજરાતી પારસી સાહિત્યમાં મોટો આવ-
કારવાચક ફાળો આપ્યો છે. આ પુસ્તકમાં
ગોરત, મોહનપત અને મરતપતુ ડેવું
મહાનુ મંદિર છે તે અનુક રીતે પુરવાર
કરી આપવામાં આવ્યું છે, અને જગેજગ
બાપક ઇશ્વાર કરી વાત્તાની રગનામાં વળો
આકર્ષક વખાણ કરવામાં આવ્યો છે અત-
વત વાત્તા અંગેજી સંસારની છે.....તે
ને તાળી તોડીને પારસી સંસારને લાગુ
પાડવાની ખોટી ડોરોઈ થઈ નથી. તે બેચક
રહત્ય છે. પારસી મંસારને કરી પણ લાગુ
ન પડી શકે એવી વાલીયાત કરવામાં કર-
વાની પારસી લેખકોને કરી જરૂર
નથી. પારસીઓમાં ગોરીજનત લેખકો
થવાને જમાને બહુ દુર છે. તેના અંશ-

બલિયની એતાહ પારસી સંસાર માટે
કેવો અભિપ્રાય જાંખી શક્યો તેનો ખ્યાલ
કરવો મટે છે.

આ પુસ્તક ઢોંગઢોંગવાળા ભાષ
ફીનશાહ કરકરીયાએ પ્રગટ કર્યું છે.
પુસ્તકનો શરૂઆતમાં મીં કરકરીયા જે
બોલ તખી હિંદુસ્તાનના ભાગીદાર પણ-
લીમર થવાની જે ઉમીદ રહ્યું કરે છે તે
આપણે ઇંગ્લીશ કે પરમાત્મા પાર પાડો.
મીં કરકરીયાએ આ સાતમું પુસ્તક બહા-
ર પાડ્યું છે. આવીજ રીતે ખત રાખી
લીમ જગીના લેખકોનાં પુસ્તકો મીં
કરકરીયા બહાર પાડતા રહેશે, તો જેવી
રીતે મરદુમ મીં ઇન્છારામ મુર્શીમ
દેસાઈએ અને હાલમાં સરનાં સાહિત્ય-
વાળા ખિમુક અખંડનંદે ગુજરાતી સાહિ-
ત્યની અપાર મેચ બજાવી છે, તેવી અપાર
સેવા તેઓ પારસી સાહિત્યની બજા-
વશે. મીં કરકરીયાને આ સાદસ હરેક
પ્રયસાને પાત છે.

રિબ્યુ કોલમ.

નવાં વર્ષ માટે ચાહગાર ભેટ તરીકે આપવા મી. કરકસીયાએ આ પુસ્તકમાં નવી પહેલ કરી છે તે બેશક આવકારદાયક છે.

કિંમત રૂ ૧-૪-૦ મળવાનું દેખાયું. ડૉંગસોન આદીસ ટ્રામ ટર્મીનસ આંદોડા સુમાધ.

ગુજરાતી શાહનામું.

રચનાર-રૂસ્તમ નવશેખવાન માસ્તર.

ઉર્ફ આદીલ.

પારસી કોમમાં હાલને કાજ પોતાની પુરાતન તવારિખ શાહનામાં તરફ અથાગ પ્રેમ બરપા થયેલો જણાય છે અને તે હાલમાં બહાર પડતાં શાહનામાંઓથી અચુક હરે છે. મરહુમ મી૦ મનમુખે ગુજરાતી બેતબાજીમાં પારસી તવારિખને ફીરદોશીની પેઠે જીવતી કરવા બીડું ઝડપું હતું પણ તે અધુરે ગયું હતું. ત્યાર પછી વર્ષો સુધી તેવો પ્રયત્ન કોઈ તરફથી થયો ન હતો. થોડાં વર્ષ થયાં પારસી કોમને ફીરદોશીની રસીલી કલમથી લખાયેલી પોતાની પુરાતન તવારિખ જાણવાની ભારે હોંશ થઈ. નાયબ દસ્તુરજી મીનોચેર જામારપજી જામારપજીઆશાનાએ ચાર વૉલ્યુમોમાં શાહનામું મુખતેસર રજુ કર્યું છે. આ પુસ્તકો કેવાં છે તે વગર જોયે હમો જણાવી શકતા નથી પણ નાયબે દસ્તુરજીની સાથે જાણીતા નોશાકરા અલ્યાસીઓ એરવદો માહીયાર અને ફરામરોજ નવરોજી કુટારે મુજ શાહનામાના ફારસી શબ્દો ગુજરાતી અક્ષરોમાં રજુ કરી સાથે સાથે તરજુમો આપવાનો સાહસ ઉઠાવેલો છે. આ સાહસમાં તેઓ ઘણા આગળ

વધેલા છે. તે માટે બીજી વેળા હમો જણાવીશું. હાલમાં આવેલું ઉપલું પુસ્તક જાણીતા કવી આદીલની ચાહગાર કોશેશનો સુંદર ખ્યાલ આપણને આપે છે. આપણે ઇચ્છીશું કે દશ વૉલ્યુમમાં તે પૂરું કરવાને તેઓ શક્તિવાન થાય, અત્યાર સુધીમાં પ્રગટ થયેલાં ગુજરાતી શાહનામાઓમાં આ પુસ્તક તદન નવિન છે. બેતબાજીમાં જો કે આ પુસ્તક રજુ થયું છે પણ તેમાં એવો રંગીન અને રોનકદાર ખ્યાલ આપવામાં આવ્યો છે કે, ઘડીભર આ પુસ્તક બાજુએ મુકવાનું મન થતુંજ નથી. આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના મી. રૂ. બ. પેમાસ્તરે લખી તેના રચનારને યોગ્ય ઉત્તેજન આપ્યું છે. લગભગ સવા બે હજાર બજેતો આ ભાગમાં આપવામાં આવી, શરૂઆતથી શાહ ફરીદુનના રાજ્યની સમાપ્તિ સુધીની જાણવા જોગ બખરો સમાવવામાં આવી છે.

હાલમાં આવાં પુસ્તકોની વિશેષ જરૂરીયાત છે એમ એમેર જોતાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. પહેલું વૉલ્યુમ જસ્ટીસ સર દીન-શાહ દાવરને અર્પણ કરી કવિ આદીલે એક અચ્છું પગલું ભર્યું છે. હમો મી૦ આદીલને દરેક ફત્તેહ ઇચ્છતાં, ઇચ્છીશું કે તેઓ જલદી જલદી પોતાનાં પુસ્તકના તમામ ભાગ બહાર પાડવા શક્તિવાન થાયો. અલગત લેખકને ઉત્તેજન આપવાનું કામ પારસી કોમનું છે પણ પારસી કોમ એટલી જ્ઞાન નથી કે આવાં કાર્યને ઉત્તેજન આપવામાં તે પછાત રહે. પુસ્તકનો સુંદર ગૅટઅપ જોતાં તેની કિંમત

હાલની છાપખાતાની મોંઘવારી ધ્યાનમાં લેતાં કાંઈજ નથી.

કિંમત રૂ. ૧૧.

કયાની કિતન

સ્વનાર-હરમીસ (હારમસજી સો.મીટ્રી)

કનિ હરમીસનાં નામથી ગુણચન્દ્રે વાંચક અઘણુ નથી કે તેમના આ નાનકડાં પુસ્તક માટે તેમની ઝોળખ આપવાની હોમને જરૂર રહે. આ બાધ ગુણચન્દ્રના હરે-ક અંકેને પોતાના મુંઢર કાચોળી ચોખા-વી રહ્યા છે. એઓ બાળીતા લેખક છે અને ચોડા તખ્તમાં બાળીતા લેખકોની સંક્રમાં આવી ગયા છે. એઓ જેમ ગદ્ય લખાનમાં કુશળ છે તેમ પદ્યમાં બહુ અઘણુ કાવ કરી શકે છે. તેમનું કયાની કિતન પબ્લિકાશનમાળાની મુખ્યેસર લખાણ છે. વાંચનો કરતાં કિત્તિને બેચક આપણા જીવનમાં એક એવો ઉત્તમ અણ-અણાટ પેદા કરે છે કે જેની અસર સાધારણ અમરો કરતાં લાંબો વખત ચાલુ રહી શકે છે. હરમીસનાં આ કયાની કિતનની એક ખુબી એ છે કે જ્યારે શાહનામાંનાં બીજાં વાંચનો લેતબાજી પર રવામતાં છે, ત્યારે આ ગાયનો તાત, મુરમાં સજીતને કાયદે જુદી જુદી મગ સગળીએમાં રવાનામાં આવેતાં છે. મી. હરમીસ આ ગાયનોની નોરેશનો પણ પ્રગટ કરનાર છે, તે બેચક શુભ છે. તેમ લખાણી આ ગાયનો સહેલાઈથી ઘરે ઘર ગવાતાં શરૂ જશે પાસોરાની આ પહેલી પૂજી છે. પણ મી. હરમીસ ખીમે ખીમે આ કિત્તિને હાર

માળા લ'બાવવાનું' પોતાનાં પુસ્તકમાં જણાવે છે તે બેચક શુભ છે. મહાન્ ફીરદોસીના યાદગાર પુસ્તકને જુદી જુદી રીતે હાલમાં પુનર્જન્મ આપવાની જે સ્તુત્ય કોશિય થવા લાગી છે, તેને હોમો હરેક આવકાર આપીએ છીએ. પારસી કોમે આ તવારિખ પોતાના મન પર મજબુત કસાવવાની વિશેષ જરૂર છે.

કિંમત ચાર આના. મળવાનું' ઠેકાણું:-
ડૉન ફોટોગ્રાફિક સ્ટુડીયો, બોવાડ્યા તળાવ,
મુંબઈ.

ભરત-ગુંથણ.

Needle-Work.

પૌરુ ૧ હું.

કર્તા-પીરોબ ફરતમ કાપડીયા.

મીટ્રીસ પીરોબ ફરતમ કાપડીયા છાપા દ્વારે પોતાના ઉપજા વિષયોની માહિતી આપવાને માટે બહુ બાળીતાં રચતાં છે. ભરત-ગુંથણનાં કામોમાં એઓ જ્ઞેન જાણે એક સિલકાસાગડી મત્તા સમાન છે. આ વિષયની એમની પ્રવિણતા એમના લેખોથી અનુક માનુષ પડે છે. અત્યજન આ જાતનો અભ્યાસ મારા જેવા રિકાકારને નથીજ છતાં હમણે ત્યાં જે મોંજથી આ પુસ્તક વંચાણું છે તે પરથી ખાતરીથી કરી શકાય છે કે, આ પુસ્તકમાં પીરમેટ્રો મસાટ્રો બહુ ઉમદા છે. ખરેખર એઓ જ્ઞેનના બોલવામાં કદીએ તો-

“અવતા જાતિના અજ્ઞિત આ-જુજોમાં ભરત-ગુંથણની કળા એક અમત્યનું જુવણ છે. સંઘનકળા, અભ્યાંજોની

માવજત અને સીવણ-સાધન પછી આ કળા સંપાદન કરવી. દરેક સ્ત્રી, પછી તે મહારાણી કે વહેતરાણી હોય, તો એ હુન્નર હાંસલ ન કરે તો તેની જીંદગીને

થો લાગ વ્યર્થ ગયો એમ સમજવામાં આવે છે. ધણીએ શણગારી આપેલા મહેલમાં રાજકર્તી ધણી આખીને કુરસહના એકાદ બે કલાક ગાળવા માટે આ કળા જો તેને આવડતી હોય તો, સહત આપવાનું સાધન થઈ પડે છે, જ્યારે અનાથ બચ્ચાંઓની કે બૂઢા માળાપને પાળવા ખાતર રંજ કરતી વિધવા કે કુંવારીકાને તે શુજરાનનું સાધન થઈ પડે છે. ”

વેલ, એથી વધુની શા જરૂર છે. આ પુસ્તકમાં લગભગ છવીસ ડીઝાઈનના આકૃતિઓ અને સમજણ સાથે આપવામાં આવ્યાં છે. આવાં પુસ્તકો ઘરમાં રાખવાં બહુ ઉપયોગી છે. દરેક કુટુંબમાં આ પુસ્તક હોંશધી વંચાવું જોઈએ છે. હમારી દીલગીરી એજ છે કે વૉલ્યુમની કિંમત રૂ. ૨૫ બહુ રાખવામાં આવી છે. અલબત્ત ઉમદા પ્રિન્ટિંગ ને આટપેપર જોતાં આ કિંમત મોટી નથીજ. છતાં આવી આર્ટ-ડી-લક્ષ આવૃત્તિ રાખવા સાથે બીજી એક સસ્તી આવૃત્તિ રાખવામાં આવી હોત તો ઠીક થઈ પડત. આ વૉલ્યુમ પહેલું છે એટલે બીજા વૉલ્યુમોમાં એઓ ખેન આ મુચનાઓ પર ગંભીર ધ્યાન આપશે એવી હમોને ઉમેદ છે.

કિંમત રૂ. ૨. મળવાનું ઠેકાણું એન-જીનીઅર બીલ્ડિંગ, શ્રાંટરૉડ, ફ્રીઅર પ્રીજની દક્ષિણે મુંબઈ.

x x x
મારવાડી-એ ભોંછણાળ, આ શા ધધા માંડ્યા છે? કરજ આવતા નથી તે મોટરમાં શીન્ને ફરે છે?

કરજદાર-જેની ગોમા, હું ફરી શકું છ કે નહિ તે જવાના હાલ તો અખતરા કરું છ !.....મરે અન્નાડી ?

x x x
‘વલ્લાહ ! એ તને શું થયું છ ? ચાર પડ... આવતી કાલે તું આવશે ને તારી બીબીને જણાવતાં તને ચાર પડ ભરવા પડે છે ?’

‘નહી, દીકરા, તું નહી સમજે ? આજે રાત્રે હું કાં નહી આવીશ તેનાં કારણો મને જણાવવાં પડે છે ?’

x x x
‘એ કેવો છે ?’

‘પહેલે નંબરનો બહમાશ !’

‘દેખાવે તો શાંત છે ?’

‘કમખતમાં સૌથી જુરી ટેવ છે. આપણે ઘેર આવેછ ત્યારે ઘરમાં ઉધું ચનું સમજવેલું હોય છે તે માટે આપણને લુકા પાડે છ !’

x x x
નસીબ અજબ ફાંટાખાજ છે. તેના પર જો કોઈ આધાર રાખવું નથી તેને જઈ તે ગળે ખાજે છે.

જ્યારે કોઈ શખ્સ પોતાને મુર્ખો બનાવે છે ત્યારે તે છતી આંખે આંધળો રહી યાદોમ કીપલાઓ જાય છે.

આલીસ વરસની વિધવા પણ પોતાની વાત કરતાં સત્તર વરસે પરણીને પાચ વસ્ત્રમાં રંડાઈ તેનીજ વાતો કરશે !

ફુરથી ફુંગર સ્વામણા છે હોં ! આપણા જોરખાદોને દુરથીજ નમસ્કાર કરા જોઈએ !

x x x

ચિત્રવિચિત્ર.

(રસમય મુંઢણી.)

ગુલશન માટે.

લખનાર:- સેવક, ભોળોટાળો.

નવેશ્વરના અંકમાં મી. ભગવાડયાના કેટલાક ફક્ત રમુ કરવા હું કમુલી ગયો હતો પણ ભડ્ડાની લેન્ડે પાડ્યો જુઓ ને અધિપતિને જમ્યાની માસામાર પડી એટલે 'આવતા અંક પર' એવો તારારો થયા ક્યો. આ અંકે કાંઈક મહેરબાની થઈ છે તો ક્યો આજે ટુંકુ ને ટથા:

નારંગીની અડધી છાત એક કપ દી-પુરા પીણું બનાવે છે.

શીંગાળનું રાતના બુકબુ નજરીક આવતાં બારે તોફાનની નિશાની છે.

એક કામીની મુંઝમાં ૪૦,૦૦૦ ગો ટકાં હોય છે, જ્યારે માણસના આખા શરીરમાં ફક્ત ૫૨૭ ગોટલાં છે.

એક માઈલ ઉંચું વરસાદનું તારાળ જમીન પર આવતા ૧૭ કલાક લે છે.

તાંબી ટ્યુન આયની ફીડિંગ બેટલ નાના બચ્ચાંને માટે એટલી તો ભેખાન કરક છે કે કાનમાં તેનું વેચાણ પણ બંધ કરવામાં આવ્યું છે.

શીટીશ માતાઓ પોતાના બચ્ચાંને પહેલવહેલી વખતે, નહવાડવી વખતે 'દખ' મા પેમા નાંખે છે કે બલિષ્ઠમાં તે પૈસાવાળો થાય !—

શ્રીસ માતાઓ પોતાના બાળકને પા-રવામાં સુકવા અગાઉ તણ ફેરા પાર-જાની આસપાસ ફેરે છે કે જેથી 'બુત પલીરી' તેઓથી દુર થાય !

જરમનીમાં એક તડાઈ પરના ગયલા જર્મન સીપાઈની જ્યારતને માત્રીક હુ શીટીંગનું લવાજમ મે થી ઓકટોબર સુધી મળે છે, જ્યારે નવેશ્વરથી એપ્રિલ સુધી મોંગવારી રહેતી હોવાથી માત્રીક ૧૨૭ શીટીંગ મળે છે. કોઈ વખત રેકક રકમને બહો પટેરા-આટો-અને બજતણ પુર પાડવા માં આવે છે-તેઓના દરેક બાળક જેઓ ૧૫ વર્ષની અંદરના હોય છે તેઓને માત્રીક હુ શીટીંગ મળે છે.

આખી દુન્યામાં ફક્ત મેક્સિકોમાં પામે એકસન (બજા) કેન્ડેલરી છે, મરણ કે ત્યાંની ફતુ પોશાઓને માફક આવતી નથી. તડાઈના કામ માટે જો કે બજા પુરતા કેળવણી હોય છે છતાં તેઓ એટલા બધા અડધી હોતા નથી

આરટીયન પોલીસમેનને ફરજિયાત બોટીંગ અને સ્ટીર્ગિંગ જાણવું લેખકે છીએ જ્યારે ટેલીગ્રાફીની નાજીયી પણ તે અદિત હોવાનું અપ્રજ્ઞે.

ઈંટલીના રાજા વિકટર મેન્યુઅલ રણસંગ્રામની મુલાકાત વેળા એક નાનો કેમેરા પોતાની સાથે રાખે છે, અને તે વડે તેણીના લગાઈને લગતાં ફોટોગ્રાફો સેન્સર પાસે જવા વગર ગમે ત્યાં બહાર બંધી શકે છે.

જનરલ ડગલાસ હેગ લગાઈમાં ૬) વખત મરણ પામેલો, જુદી જુદી વખતે બહાર થયો હતો. જ્યારે હજી તે લગાઈમાં પોતાની ફરજ બજાવતો ખડો છે.

બગવાડીઆ.

મીઠા બગવાડયાની આ ટુંક નોંધ બેઠાં મારું લેજું' પણ કાંઈ ચવડી આવ્યું છે. હવે, સાંભળો !

પશ્ચિમ હિંદી દ્વીપોમાં દરરોજ નહાવાના ગરમ પાણીમાં ત્રણ ચાર લીંબુનો કાતરી નાંખી અડધો કલાક રાખી મુકે છે કે જેથી તેનો રસ ઓગળી જાય. કહે છે આ પાણીથી નહાતાં આમડીને બહુ તાજગી મળે છે.

ચંમૂળીનાં ખીઆં જોરાકમ આવે છે. તેનું તેલ ઉત્તમ લીનસીડ તેલ કરતા સરસ અને તેના દાંડા દોષલાના જેવો તાપ આવે છે.

કોઈ પણ જાતનું પક્ષી પાછળ ઉડી શકવાની શક્તિ ધરાવતું નથી.

એક સોય તૈયાર કરતાં તેને એસી કુમોમાંથી પસાર થવું પડે છે.

કહે છે કે મેઢાંના એક રતલ ઉનમાંથી એક વાર કપડું થઈ શકે છે.

જર્મનો ખાઈપીને આન્ડડેસ ઑફ લકસેમબર્ગને જર્મન શાહબદા સાથે પર-

ણાવવા માગે છે. હવડાં એવી ખુબ ઉરાડવામાં આવી છે કે તેણી બેવેરીઆના રાજાના ભત્રીજા બેટે અદરાય છે. વાતમાં દમ નથી, પણ મારા વહાલાઓ મનમાં અદરાય છે ને મનમાંજ પરણે છે.

ત્રણ મોટા ગોળા (તોપોના) બનાવવા એક ટન કોયલાંની જરૂર પડે છે.

દ્રવ્ય લશ્કરને દરરોજ બે લાખ મોટા ગોળા પુરા પાડવામાં આવે છે.

ઑસ્ટ્રીઅન સરકારે પોતાના લશ્કરના ૬૫ સરદારોને બેદરકારી અને ભૂલો માટે બરતરફ કર્યા છે.

ઈંટલીના વેનીસ શહેરના સઘળા બગીચા, રમત ગમતની જગ્યા ને ફરવા હરવાનાં મેદાનોમાં તરકારી રાપવામાં આવે છે.

મેનચેસ્ટરની એક સિવાય બધી બેંકોમાં સાચો હવે કામ કરે છે.

સખમેરીનનો મોટો દુશ્મન ડીસ્ટ્રોયર નામની યોટ છે જે પાણીમાં કલાકના ૪૬ માઈલની ગતિએ દોડી શકે છે.

બલગેરીયામાં દરેક રહેવાસીની જાતિ-મીલકત હોય છે. ગરીબમાં ગરીબ ખેડુત પણ પોતાનીજ ખેતી ખેટે છે.

જર્મનીમાં હવે ફક્ત ડુછરતું માંસ વપરાય છે. કહે છે કે જર્મનીમાં ડુછરો ઘણાં છે !- (તેમાં નવાઈ નથી !)

અત્યાર સુધી દરિયામાં સુરંગો ઉપરથી મુકવામાં આવતી હતી પણ હાલમાં જર્મનીએ નવી સુક્તિ રચી, સખમેરીનમાંથી તે છાંડવાની સુક્તિ કરી છે અને તે સફાઈથી તેમ હાલમાં કરી શકે છે.

ખીચારા પોષ જંમની તરફથી મુલેહ કરાવવા નીકળ્યા છે તેમાં કેથો ભરમ દેખું. કહે છે કે જંમનીએ તેમને જેડસલેમ અને બાકા ખાતે સ્વતાંત્ર રાજ્ય સંત્તા આપવાનું કબુલ્યું છે. આગલી શાહન-શાતની ઉમીદ તો ન હોય ?

જીવતી ળેરી પર ખીજી રાખવાનાં ઘણાં કેસો હાલમાં લડાઇને લીધે બહાર આવ્યા છે. લશ્કરી સીપાઇની અને લવા-જમ મળતું હોવાથી ઘણાકે પરણેલરને છોડી પોતાની રાખેલીને પરણી લવાજમ આપતું કરી ગયા છે પણ બંને બાઇ-ઓએ લવાજમની માંગણી કરતાં લોપા-ખાં નીકળવા લાગ્યાં છે. લડાઇ પણ શું કરે છે ?

રશીઆમાં ઠંડી કહે છે કે ઘણીજ પડે છે. તેનો ખ્યાલ એટલાથીજ આવશે કે ત્યાં ઠંડીમાં હવામાં લાકડાં ગળી શકતાં નથી. દારૂ, સ્પીરીટ ઠરી જાય છે, પક્ષીઓ ઉડતાંઉડતાં ઠરી જઈ નીચે પડી મરી જાય છે, માણસનાં જીભ પરની ડુંક બંધાઇ જાય છે અને ઘણાંદોના શરીરના અવયવોનો નાશ થઇ જાય છે.

ટીબેટનોને માંસ વગર ચાલતું નથી. તેઓ દયાળુ જીવનના હોવાથી કસાઇઓ માટે ખરાં જીવનની બંદગી કરે છે. તેમને શાહી ને ધાર્મિક ફરમાનથી આ પાપથી મુક્ત કરેલા છે. તેઓ મચ્છીને અડકતા નથી અને મચ્છી ખાવામાં મહા પાપ સમજે છે.

ટીબેટની ફીલમુડી જણાવે છે કે જ્યાં સુધી એક સ્ત્રી ઉંચ કામો કરી પુરૂષન અવતારમાં જન્મ લેતી નથી, ત્યાં તુલ્કીક તે નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી, પુરૂષો આ હક પાર્શ્વમેંટ પેપરપર લખાવી લો-વેન્ના હોવા જોઇએ !

‘સ્તમ, આજે મીસીસ સાથે હમે તારે ત્યાં આવવાનાં છે.’

‘ખુશીથી, પણ દોસ્ત માફ કરજું માની તારી યેરીને તેં કાલે અપાવેલી સાડી પહેરા-વી લાવતો ના. નહીતો માફ ચામફં વેતરાશે.’

‘મારા ખુદ ! નવી સાડી ખતાવવા તો જરૂર કુદી રહેલી છે !

x x x x
આદમજી બા ફરયા નીકળ્યા. હિંદુસ્થાનનાં બધાં શહેર ફરી કરાંચી આવ્યા, કરાંચીમાં કોઇ ખીજી હાય લાગ્યો તે ખરચી ખુદી ફક્ત સ્ટીમર મારફતે મુંબઇ જવાની ટીકીટનાજ પૈસા રહ્યા એક તો કાંકણું માણસ ને કરકસયું એટલે મુંબાઇ જતાં મુખી જુએ રહેવાનો ફરાવ કર્યો. જૂઠાં જૂઠાં શહેરની હવા, એ અપવાસથી ફાયદા ભરી થઇ જવાની તેમને વકફી હતી. સ્ટીમરમાં બેસા ને નાસ્તાનો ધંટ થયો, પણ આદમજી બાને કુદરતી હાજત થઇ. સાંજના ચા આવી પણ આદમજી બાને વામીટ થયું. પણ આખરે પાપી પેટ રહ્યું નહી. જીખ્યઃ દાંસ થતાં રાત્રે ટેબલ પર જોખી આવ્યું તે, ચાપ્યું, પછી વસાયાપલે મોટે વેટર તરફ જોઇને ક્યું,

‘જોય, ખીસ લાવ.’

‘ક્યસા ખીસ, સાખ ?’

‘ખાનેકા’

‘હેરે...હમારી કંપની ટીકીટકે પૈસે મેં ખાના હતા હય !’

તારો વાપ મરે તારો ! નકમો જીખ-મરો વેરો !

“ બીના સુબાન કેઈ શાન નહિ ”

લખનાર—હરમીસ.

સમજ કરવે એહી તું ધ્યાન,
તેરી છ'દગી બને આબાદ,
ને દેના હએ, વે દેના હએ,
ઉલટ રાહે બને નાશાદ.
દીએ જા'નોસે ભર ભર કર
સળ રહેવે અલ્લાહ ધર પર
કદરસે માલ કિસી પર ભર
એહી બોલ સુબાન સિરપર.
છસે કાફીર સમજતા તું
એહી કાફીર નહિ ભાઈ
નજર તેરી તો, હએ તેડી,
ઉસીમે ગયર સમજ આઈ.
દિલમે સોંચ, સમજ કર પહોંચ,
કહાં કાફીર, કહાં ઇમામ,
કાંઈ ને દૌર કહે કીસપર
એહી કાફીર હુવા ઇમામ.
કેઈ તનસે જુદા નહિ હએ
કેઈ, સિવા જુદા નહિ હએ,
એકહી સાહેબ, એકહી સુલતાન
મેગાહમે સળ એહી બહોતાન
હવસારી ટોંકરી તું છોડ,
એહી કામીસે મુંહ તું મોડ
બડી કે સાથ લડી સંગ છોડ
ઇલાહી હાલમે મન નેડ.
લહે કાલા તુંજે કેઈ કહે
... દીયા ને માલ પીછે ના દે
લવે દાવાબી હો તારા
અલ્લાહ નામીસે જાને દે. !

કીર-મતનો ભોગ.

(એક ટુંકી વાર્તા.)

ગુલરાન માટે ખાસ.

‘ વિચાર કર !...આહ !...સોહ, હુંજ વિચાર કર કે તેમ યાં દુન્યા આપણે માટે શું પાસે ? ’ દુન્યાએ અચાને, બારે ઉરકેરાઈ છતાં કાંઈક અવશતા તે સોચે સંચાલ કર્યો.

‘ દુન્યા શું પાસે !... કુલ ! ’ તેણે બારે કોપ-માં વ્યવહાર કર્યો. ‘ દુન્યાની અને પરવા નથી. આ દુન્યામાં નો મને કોઈની પરવાદ દોય તો તારી અને એકસી તારીજ છે. દુન્યા...આહ, તે એક જોળ કમકુડું છે કે ને મહારીની વાસણી પર નાચતા સાંધાની પોંડે ગમે ત્યાં દોડું ફેરવે છે. આજ પંદર દીવસ યાંનો કું બિને એજ પગાલ કર્યું. મને દીવસે જુખ નથી ફરારે કેવ નથી. જસ બેના એજ વિચાર આવ્યા કરે છે જાણુ દને મારી ખાનરી યદ છે કે દુન્યાની ઝાઝી પરવા કરવાની જરૂર નથી. આને કીમતોદને માન છે. ગમે તેવે પાપી, કણાં કણક હોવાનો રાખસ, નીચ દવસી, પૈસાને ચેર ફાલી નજ છે તો તારી ને મારી સામે આવણી પ્રવાવાની સરકારી કોણુ કમજબ કરનાર છે !...આજણુ’ બપિખ આવજાજ દાયમાં છે. તેને કોળખના ઉદય ગારમાં ફેંકડું કે જેદેસાની અખર ખુસાલીમા રાખડું આજણુ’ કામ છે તો પછી આજણુને સા માટે ચિંતા !...આહ !...આજણી પાછજ કોરાઈ દીવસ આપાઓપી થયો...કાંઈક પેલનાં ભગેઝાંઝા ગુલરાનો વસારો જાણુ ચંદેરાત્માં કો કોળખે આપી જ્યો. ’

ગુલ દાવરના દોથો સપર ચવર થયાજ કરવા દતા. તેણીના ચેદરાપર રતીરમાં નાપી રહેસો બારે નજરાઈ થગજ જાણાતો હતો. બારે દુન્યામાં તેણી તેની નજર સામે એવા પથર બોમિર દગરદગર નેતી દલી.

‘ જાણુ મારી દીવરી—મારો પણી ! ’

‘ ધણી !...નરો ધણી ! ’ તે તરડાઇને બોલ્યો. ‘ હું’ ધારંક કે આપણી વાનોમાં હવે તેવું નામ વચ્ચે લાવવાની જરૂર નથી. તેને ને તને હવે શું અનાન સુતક છે !...આહ, ને તને હવે એક પારકા રાખસ જેવો છે. એક જવાન મુંદર નારને પાણી તેણીને પોતાની પોંડે એકાંત જગ્યામાં પુરી મુકવાડું એક ખરા મગજ બચ્ચાને છાજડું નથી. ’

‘ નરો, નેત્ર, તારી જુલ છે...દીનગાદે આજ સુધીમા મારે માટે કરી વાણુ કરી નથી ’ નજ જવાલ મર્યો. ‘ મારે માટે તેણે ગમે તેવા બોલો આપ્યા છે. તે બોલો—બતોજા કરતા છે તેજ અને જાણુ ખૂદી આવે છે. કમનસીબે સ્ત્રી તરીકેની મારી ફરજમાં કું પગાન પડી જુ અને હવે...હું’ મારં ચરબાર તનુ પુ. આહ ! આજ સુધીમાં તેણે અને ના એક કરોસ સુખન કર્યો કે વાલો માર્યો. ’

‘ કેમકે તેને તારી મુનજવ તુંબા નથી ’ કાતરી જવાલ મર્યો. ‘ ને મારા પોતાની સ્ત્રીને ખરાં દગરથી ચલાવો દોય તે મરજી ફરજ છે કે પોતાની સ્ત્રી સાથે રહેડું. દીનગાદે દાવર જેવા નામગીર લેખકે કથાણી જેવાં મુકનાંઝાકનાં જામમાં જરાઈ નેસવા કરતાં દુન્યા નેવાની બદુ જરૂર છે. ’

‘ જાણુ તેની આ રીતખાનરી તેની સાથે પાછવા આવખલ કું વાલેકે દલી ’ તેણીએ પ્રિટિરક કીધો. ‘ તેની નામગીર કમ...તેની ઉગમ રાખિ માટે હું’ ખરાં દગરથી મજાર દલી. ગામડાંમાં રહેવા દું’ પોતે તૈયાર રહી દલી જાણુ તેનો ‘ દાવર લોટન ’...આહ ! તે એકાંત જાનજાન મને બદુલ કરવા આવે છે. મુંબઈની મોજાબલકમરી છંદગી મે’ બોલવેત્રી તે મને આ એકાંત જાણુ બદુલ કરવા આવે છે. રહેજાન વાકે દમે રહેજાં દને તો ખૂજ નાંખી જાણુ રહેજાનથી

જે માલવ દુર અને વરતી વરતીમા ઘાટાઓના મુખના' હેઠલા જે મરીના તો મે ત્યા બારે અકર વકરમા કાઢ્યા હતા '

' પોતાની સાથે આવા દોળખમા એક હરતા પ બેગને ગોધનારો રાખત જાળો આપ મતલબી દોત્રા ભેઠએ '

' પણ હુ ત્યા કાઢ ગોધાક નેહી નથી વરસના દત્ત મહીના હુ મારા સા સાધાદવા નદોરનઆસનાવો સાથે રી પેસા ખરતી મોજ મરુ કુ હ્યા તે એ સખદ વગી ખોવતો નથી '

' એમ ? ત્યારે તો તેને તારી મુદલ વરસ નથી તેનજ છે તો આપને તેને નુત્તાન મવાને બદલે એક કાપડો મીશું

' ખત ખારશેદ— તોડી શુ ત્યાતી પુછ્યા હા ની ' તારી હીઠી ? બાહ, તેની રી જરુ છે ? તારી હીઠી તો તેના આપ સાથે રહે છે એટલે મ્યા તારા વાર મુની મુરીન મરવાની છે ?

નહિ નહિ એલ મારાથી તેમ યવાનુ નથી ? ' તેના એમરુ રાખોને તેને બાર ફુખ થયુ તેના ફુ ખને નમચનાર તેણીને બારે હનો તેણીન હવેલ લાનુ કે જેની ગીને સ્ત્રી તી' પોતાની દાએમા તેણી પોતાના પલ્લી તરુ બેરમર રહી હતી તેથી ન બવરે તેથી મહુ વયુ તેણી પોતાના એક પુત્ર બાળમ તરુ થક હતી નાહ ' માતાને મરિ ૮૧૧૧ તા ને બચવાને તેણીએ તેના બારને ત્રે બાળુ હુ અને પોતે મોજમતલમા લીન થક હતી ' મને ના સમજવ ' પુરાને ખાતર ના સમજવ ' અને તોત્રિય પોતાની આખા પોતાના દાધો વતી ટાકી

ત્યારે મરી મણત્રીમાન નથી ? હુ સારી પેડે જલે છે કે લરનથી એમ કી થક આવવા પછી મે વર્ષો મુધી મોજમતલદ કે એસઆરામ તખ્યા હતા મમ જક્ષી વદિત્રામાન હુ સારો દિવસ શુ થાક રહેતો હતો વર્ષો પછીની મારી લેહમત અને શોગેતુ ફળ મને મળ્યુ છે કુન્યા હવે મને નામકિત લાખરતરી પીછાને છે વેદક ખાતુ વાહ માપમા કરેલા મારા મુધારા વધારાઓની અમલવા પીછાની મારે મરિ બહુ બહુ કરે છે મારી મરુ હપરાત મને માન વાનથી નવાજવામા આવ્યો છે મને લે ફોલ્ડ ભેઠતી હતી તે સ પૂર્ણ મળી છે પણ તેથી મને પરમ સતોર થયો ન હતો '

તે અચકાને ઉભો વહાવથી તેણે એમ પણ મુધી તેણી તરુ ભેધુ અને ફરી પાહ બોવવાનુ થાહ રાખ્યુ

' મારી ૮૬ નીમા સ્ત્રી ભતે અત્યાર આમજ મ્યો ભાગ બજાયો ન હતો હુ અત્યાર મુધી તેમને સ્વામિ અને હુઆપથી બરપુર સમજતો હતો પણ તે બધુ તારી સાચની બોગખ આગમન હુ ત્યા પછી દીવને દીવસ ભૂદે ભૂદે દેકાએ આ રમે મજા રદયા લા રેવીના રાદા અનુસાર આ પલ બન્નેને મેગાપ થતો જયો અને નમીને આરેની તક મે જ્યા દીધી નહી સચારમા મેવી અસર મળદ છે તે ન્યા મુધી મે તને ભેઠ નહિ ત્યા મુધી નાની નહિ કાકે રામે હા મને રામે તે કમુદ મુધુ હુ કે હ મને ખત હજ થી વદાતી હતી '

' નહિ નહિ મારી શુલ છે મારી '

‘શરીર કોણ નબળું થું છે તે દીનશાહની વિજ્ઞાન છે’ તેણી કાંઈક યાદ કરતી બોલી. ‘તેણીની સમન્વયનતે લીધેલું હું’ માંદે થઈ ઊઠી મુંઝાઈ આવી છું’ કે ત્યાં.....’

‘શુકર ખુદા કે તું આવી’ તેણે બારે બુરજામાં બેસાડ્યું. ‘કેમકે હવે તું મારીલ થનાર છે—હા, તું હવે મારીલ છે!’

તેણીના નાનકડા આંગળા તેણે પોતાનાં ખેડાં હાથમાં પકડી બચી નાખ્યાં : ‘હા, આખી અર્ધીથી ગુપ્તપણે આવી જઈશું અને તું કહેશે ને! સુરોષ કે અમેરિકામાં લઈને રહીશું’, તારે ખાતર મારી રોજન, આખર અને સર્વનો ભોગ આપવા હું તૈયાર છું. ‘વા પ્રદા!’ તે બારે ત્રિશમાં આવી બોલશે. ‘તે મહાન બાપલ ફેન નબળું છે કે તારે મારે વુ કેન્સ ટપ્પું છું’, મને વચન આપ—સોગદ ખા ગુરુ—મારા આંગળા પર હાથ મુકીને કહે કે તું મારી ને મારીલ થશે!’

તેની આંખોમાંથી જળતો અંજાર નીકળી નબળું તેણીને બાળી મુકતો હોય તેમ તેણીને લાગ્યું.

‘નહિ! એમ ના કરે !...રોજન, મને રીખાવ ના!’ તેણી કરગરી ‘મારાથી નહિ થવાનું’

‘તારે તેમ કરવું જ પડશે!’ તેણે દ્રઢતાથી કહ્યું કે જે દરવાજા આગળ તેનીમિત્ર કાચ દવામાં સફાઈથી પીગળી ગયો. હવે યોગવાની કરી જરૂર નથી. ‘તુ એક કાચ પળ મારી નાખતી દુર થાય છે ને મને કહેશે કે સમાન લાગે છે. આવતે અડવાડે તો તૈયાર થશે ને. શુભ, જોત હા!’

તે તેણીની ઊંચ કબોટ્રમ આવી ડાંગે હતો. બન્નેતે એક બીજાના શ્વાસના કુંડાકા જાગતા હતા. તેના ચહેરાપર ખાસ, ખાસ અને ખાસ જાણી રહેલું હતું. તે એવી રીતે એકા દાઢેર કે જે સામે થવાને તેણી તરફ અસહ્ય હતી. તેણીનું આખું શરીર મુલત્રા લાગ્યું અને હમખાં પડી નજ નેત્રી લાગનાં તેણી રહી. બીજી પળે તે મનજીન હાથમાં તેણી પીડાયા.

‘હા..મારે કહ્યું છે’ અતે અને આંખોનીમે તેણીએ હા બોલી.

સિપાયાની સાંભળતી અને અપમાન બહુ જ થઈ ગઈ રહે તેનો સંબંધ હતો જ્યાં દીનશાહ

દાંવર પોતાના ખંડવાના ઓરડામાં બની આવે તે આગમજ અંધુરે રહેલું પોતાની વાતોનું પ્રકરણ બનતી હટપે પુરે કરતો હતો.

હાથાઆસના ઉદગાર સાથે હવે તેણે હાથમાંની પેન બાલુએ ફેંકી અને ખુરસી ખીસાડી બારી અગળ જઈ પોતાનાં તપી આવેલાં કપાળને તે કુંડ કરતો ઉઠ્યો. તેનું બેઠું નબળું આને ચડોળે ચડ્યું હતું.

બે મિનિટ પછી તેના નોકરે અંદર આવી ટપાલમાં આવેલું કાગળ તેને આપ્યું અને બની સજા આવી તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. પાંદેલાં ઝખરે તેણે તે કાગળ ઉપાડ્યું. પળ તેની આંખો આગળ તે અંધરો નબળું લીપાઈ ગયા હોય તેમ તેને લાગ્યું. તે કાગળમાંથી આવતા સૈંટના વાસે તેને કાંઈક સચેત કર્યું. તે સૈંટ નેત્રી વાઈક ઉપચોગમાં લેતી હતી અને તેના વાસથી તે અત્યાર આગમજનો વાંકું હતો.

ખીમિથી તેણે તે કાગળ ફેરવ્યું અતે બની ઉરકરી તેના ઉત્તરમાં તે વાંચ્યું. તે કુંડને ટપ નીચે મુજબ હતું:

“વહાતા દીનશાહ,
હું મુરવારે તમો તરફ આવીશ અને બે દીવસ રહેવસ. ડાંગવજ માફ.

બુલ.”

બસ—આ હુકું ને ટપ ને કાગળ હતું. એક મહીના પછી કાગળ આવ્યું અને તે પળ ફેન પંદર સપ્તદેશનું...તે છતાં તે બહો જવાન બહુ ખુશ થઈ ગયો તેજ પળે તેના ખાસો પોતાની મુદરવાતો તરફ દોડ્યા કે જેમાંનું બેદરશી જવાપાળાનું પાત્ર આવ્યાં તેની ગુજને મજતું આવતું હતું—તે એક નમુનેદાર પુસ્તક થઈ હતું અને તેમાં તેણે યોગ્ય પોતાનાં જગવાન બેન નો અરકલ દેશે હતો.

આ વાતો આજ છ મહીનાક વ્યાં તેણે રાદ કરી હતી અને જેમ જેમ તેને વંધાવવામાં કુદગ તેને બસારન કરતી હતી તેમ તેમ તે વંધાવેલો હતો હતો. તે ચાર વૈકાંતુમમાં બહાર પડનાર હતી અને તે ચારે વૈકાંતુમે તે પોતાની વહાલી પળેતરને ખાસ આર્પણ કરનાર હતો. બનવા જેવ હતું કે તેની વંધાવતું ને ઉઠવું પુસ્તક પળ હોય.

એ વર્ષની વાત પર જાણીતા બોમ્બુલીટ દાંધર કેપનમરે તેને જે વખતે આવી હતી કે તે બે

છ મહીના સુધી તદ્દન આગમ થશે નહિ તો તે પોતાની વહાણી આગેાલુ ડુર ગુમારી બેસશે પણ આ હુકમ માન્ય કરવામા આવ્યો નહોતો. તે વખતે તેને વિરોધ કામ હવે બુકસેલરો તથા માસિકો, અકવાટિકા અને રોજ દા. પત્રવાળાઓ તરફથી તેની વાર્તાઓ મેળવવાની બહુ બેચેનતા થતી હતી તેને જોઈ માન્યા દામ મળતા હતા તે પોતે શ્રીમત હોતો નહિ આપ દાદાના વારસામા તો તે બગેરો અને દરેક વિધાની ખેતી મળી હતી પણ તેમાથી કશું વળે તેમ નહય તેની અર્થશુ પરણેવરના આકરાઓ સુકવવા તેને બારે મહેનત કરવી પડતી હતી છતાં તે તે બોલ જુશીથી ઉપાડતો હતો. મુળમની અપદુરેટ સોસાયટીમા દરેક જુવજુવ તે બહુ જોડેને ઉપાડી લાગ્યો હતો તેમુ હાલ તેને પ્રાયશ્ચિત્ત આપડું પડ્યું હતું તે બાપડીને પૈસાની દર નહતી તેણી ફક્ત પૈસા પાપરીની પેટે બગી બળબગી હતી તેણીની પધતી હાલતોને પુગી વળવાનેજ ખાતર તેણે ડાક ડરે ફરમાવેથી આસાધરનો ભોમ આપ્યો હતો પોતાના આ દુ ખદાયમ બેઠેલી વરાળ તેણે કોઈ પણ આચળ મારી નહતી પોતાની વહાણી સ્ત્રી અને બચ્ચાને ખાતર કામ અને કામમાજ તેણે પોતાની છ હગી વસી ખોસી નાખી હતી, પાડુ કુદરત આ સુધી અતેર ખમે ?

દુ ખના રચમ સાથે લેવેરો ખાતો તે જાહાર પડ્યો તેને બહુ લીપણ બહુ બાપાચુ યા ખુદા ' શુભ કયા હરો આજ પંર દિવસ થયા તે અચાન તેવું કાળજી કાતરી ખાતો હતો પણ મોટીથી જો સખ્ત વગીક તે જોની સાકતો નહોતો તેણે મજવામાથી એક બીજી નાગળ બે ની હોં માની બતીના ઉભ સમા ફરી પાછુ વાચ્યુ, જે ક તે અગાક તે તે કામગ પનીમ વખત વા રી ગયો હતો આ મગજ શુ હવે તે આપણે નેહએ તે નીચે મુજબ હવ

'વડાવા દીનરા,

તાત કટુ બી કામમા વચ્ચે પડવાની હેમા કનુ કરતો નથી પણ મને મ્લા વગર ચાલતું નથી ફતુ છતી આખે આરમો થઇને કેમ રહે છે : હે માગમ મ્લા જાણી ગમના હાજર ભાગમા આપણે અને જાણીમા માયુ ખેતી રહી પોતાની સ્ત્રીને શરીરન સ્વેરી જેવી

ક જાળ સ્ત્રીની મોખતમા મુ બાપમા રખડતી કરે તે મારે મનથી છતી આખે આપણો છે

યા ખુદા ! તારી વાર્તાઓ અને આપડી જો હ હવે બહાનમમા નાખ અને થોડો વખત મુળમ આવીને રહે તારી બેરી સાથે તુ બરેબધ ફરી જે નજસ શુદ્ધાને હડી રહ્યા છે તેને દખાવી નાખ નહિ કર તુ તેણીને જોવાથી લે તુ બહુ છે કે હુ દાવા બલ્યા સ્વલાનનો છુ હુ હ મેશા દાઢમા રાખી વાગેજ્યા કરતો નથી પણ જે હોય છે તે તુ ને દુર મોઢાપર જ કરી દેહ છુ હુ બહુ વતા અચમતો નથી કે આ બાબદમા એ મરદ સરોવાયનો છે આ રાખને શરીરન સ્વેરી સાથે બહુ સાક હોય તેમ લાગે છે તુ સારી પેટે બહુ છે કે આ ક ગાગ આસ્ત કેવી જેરી નાગજી છે

'દીનરા દીના તુ ખરેખરો મોટો છે માર કહેડ માની આ બદમાશીનો એકદમ અટકાર કર

'નહિ અને આપ ના જે કેમ છે તારી ખરો મિત્ર છુ ખરો મિત્ર તેજ છે કે જે સ ચ્યાઈ મોઢાપર મ્લેવા રાખાતો નથી

'માર માનીને દીના તુ કાઈ પણ કર હમેશનો તારો આભારી,

ફરતમ વાડચા.

આ કમજાખત મગમ દીનરાહને પદર દીવસડ મલ્યુ હવ તેણે નેમાની સલાહ માન્ય મરી નહતી જા તે પડી તેની જાનીને સુરાસ્ત થયો હોન તેમજ તેને લા યુ હવ જોઈ તુ શુવને કેમ હુકમ કરે ? તેણી તેની પ બેવર હતી અને તેનો તેણી પર પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો

શરીરન સ્વેરીના એકાદી દોષ ગરમમા બે બહુ સુખ એકમેન્ની સામે નેતા બેઠા હતા તેઓ વચ્ચે લાલમા કાઈ ચુપકીની ફેલાઈ રહી હતી ધીમેથી લેવે તે સ્ત્રીએ તેની સમલવત રદ કરતા બતાવ્યુ,

'એ બાગે વધુ જોવાવાની જાગર નથી, જોવી મે કરવાજી, દાવરોત્તમા આવતી કાંતે જવાને મ કમ કરાવ કર્યો છે મારે વિચાર કરવા સાત જાન ની જરૂર છે' થોડા અઠનાડીયા થયા માર મેલું સદતર ચમકમ યા રહુ છે '

હતી તે વખતે તેણે તેની કશી દરખાશ કરી ન હતી પણ હવે—ગોહ હરેજ તે તે બધું તેના પુર્ણ સ્વરૂપમાં જોઈ શકે છે હોતો.

પહેલાં તે તેને બારે અઢેખાઈ લાગી પણ તુર તબ તે જાત થયો તે પોતાના હરકેરાયના મનને સમન્તવવા લાગ્યો કે શુભ સદતર નિર્દોષ હતી, બુલ તે તેની પોતાની જ હતી સોસામીના તે હતા પાંચરને તેણીના જેવા સાથીની બર હતી તેને બદલે તેણે તેણીને ઉત્તર વેરાનમાં લાવીને ગાંધી મોગી બુલ કરી હતી પોતાના બુલનું પંચિ જ્ઞામ ખમવા તેણે તૈયાર થવું જોઈયું હતું બુલ સુરતીને લલચાવનારી ચીજ આ દુન્યામાં યેટલી બધી છે તે તે સારી પેઠે સમજતો હતો.

તેણીના બુખની આડે કદી ન આવવા તેણે સોગંદ ખાધા હતા તે હવે તેણીને તેની કાજ હાલતમાં બંધનમાં રાખવાની જરૂર નહતી તેણીને મરજી મુજબ વર્તવાની છુટ આપવાની વિશેષ જરૂર હતી.

તે ધીમેથી ખુરસીપરથી ઉઠ્યો તેજ વખતે થરથાનમાં નવનો ટકારો થયો દસ મિનિટમાં જમના માટે નોકર બોલાવવા આવ્યો એટલે તેનો બરમ ફુગી જવા વિના રહેનાર નહોતો વિચાર કરવાનો હવે વખત નહોતો ધીમેથી તે ટકાસતો ટકાસતો બહાર પડ્યો તેના આરતમાંથી બાગમાં જવાનો દરવાજો હતો આ દરવાજો તે હલસવાર આવ્યો અને ગયો હતો એટલે તેને બાગમાં જતા અને ત્યાંથી બહારના દરવાજા તરફ જતા કશી વાત લાગી નહિ.

બહાર આવતા હવાના કરા મુસલાટાએ તેને લગાર શાત કર્યો પ તે આથડતો તે સમય પર આવ્યો અને ત્યાંથી કાશી પગને યાદોમ આપી અને આગળ આવવા માંડ્યું તેના વિચારા વિનંતી હજી દોઢાંદોઢાં કરી તેને વડુ આગળને આગળ પસરતા હતા જ્યારે તેને ચાલતા કલાકના કલાકે વહી ૧૫ હોય તેમ તેને લાગ્યું તે તે આગળના હટની પેઠે ચાલ્યા જાયે.

એકાએક દુરથી તેના તરફ મોટાર આવતી હોત એવો અવાજ તેના કાને આવ્યો તે અચકાને ઉભો તે મોટાર પુરહરે આવતી હતી બયાનક ખ્યાલ તેને થયો શુભને તે પોતાના બંધનમાંથી મુક્ત તો

કરવાનું માગતો હતો એવો આ તમ તદન બંધનમાં હતો હતો જેવી તે મોટાર થોડે દુર રહી કે તે રસ્તાની વચમાં લાખો છડ થઈને મુક ગયો એક પગમાં તે બનાવ બની ગયો કાઠની બારડ પડી મોટાર એકદમ અગમ્યવવામાં આવી અને તેમાંથી માઇ ઉતરી પડ્યું.

‘નાગ ખુદા ! રજે એ મરી ગયો હોય’ એ બખત બહાણી જોઈને પડ્યો હતો તે હવે બેલાન આકારમાં વાગે વળ્યો.

તે બેલાન શખે હોતો ના પહેરેનો હતો ના માઇ ક્રમ શર્ટ ને સદરા લેવા રજા તે હતો ગર્ટ બોલી તેની છાતી પર ટાપ મુખતા તે વળકારા લેતી જણાઈ બરાબર તપાસ કરતા જણાય કે મોટારના આગળ પેડા તે કમનસીબ રાખસના દાખા હાથપરથી ફગી ગયા હતા જમણા ચારણના ૧૨ મેક નાનો વા નજરે આવ્યો પણ ત્યાં લોટી મુકાઈ ગયું હોવાથી તે આગમનનો હોય એમ જણાયું.

તે મોટારીસ્ટે હવે ધીમેથી પોતાનું પસરે ગરકાવ થયું કપાળ નીચું અને છુટકારાનો દમ એવો જાબા હાથને ક્રમ છલ થયની હતી પડ્યું હતું પુરતી માવજત અને સલામતી બોલી થઈ જવ તેની હતી તે ઉપરાંત કશી બાબત ન જાણતી નહતી.

તે મિનિટ પડી આ પારસી સાલનરીસ્ટ ત્યાં આવી પુર્યો અકસમાત બનેનો જોઈ તે થાજ્યો.

‘શુ થયું, રોક ?’ તેજ તે મોટારીસ્ટ એ અજી રૂસમાં હતો પણ પારસી જેવો લાગતો હતો તેને મવાવ કર્યો.

આ માઇ દીવાનો રસ્તાપર મતેનો મળી આ બોલે એ મરી કેમ ન ગયો તેજ બલતની છે જરા મદદ કર્યો બાઈ હુ હો. હવે ગોળખતો નથી એમને મ્યા લઈ જવા તે જણાવ્યો તે ઉપકાગી થઈયો.

‘માવ રાઈડ સગ શીમર ના કરો હુ મદદ હીને રીસ છુ’ તેજ પોતાની સાકકવની બતીને ઉઠસ તે બેલાન રાખસપર રેકયા તે જોતાજ બોલી ને પુમરી ઉઠ્યો.

‘યા ખુદા ! અ તો દાવર લોટલવાળા જાણીતા લેખક મીંગ દીનસાદ દાવર !’

તે નામજાણનાર ટાપ્ટ સોરાળ પોલની આ બોમ્બ અજબ ખુશાની પ્રકાશી રહી હવે તે સાવધ

યથા અને જેવા પારસીની મદદ સાથે તેણે તે બેઠાન આકારને લંચણી, મેટારમાં મુક્યા.

‘દમલા પાટણન વગર !’ તે નવો આવનાર પારસી પટપટથો. ‘યા ખુદા ! એ શું છે ? એવન પોતાનાં મકાન ચાર માઇલ દૂર કેમ આવી લાગ્યાં... કાંઈ સમજ નહિ પડતી.’

સોરાણ એક બેઠા બેઠાથી નહિ, પણ તેજ પળે દીનરાહની આંધળી આંખો ખુલી ગઈ ને તે ચોખાસ ટીકવા લાગ્યો.

‘શુભ !... શુભ !’ તે પટપટથો. ‘તું છુટી યરો... છુટી, મારા જન !’

‘ખીમારા બકબકારો કરે છે ?’ તે પારસી દમલા પટપટથો, પણ જમશેદે હવે મેટારનું એનજન ચાલુ કર્યું અને પોતે અંદર બેઠો.

‘ચાર માઇલ પર એમનું મકાન છે ને ?’ તેણે સવાલ કર્યો.

‘હાજી... સીધા જાને. કોઈ તરફ વળતા ના. પહેલું જ મકાન એમનું છે !’

‘સાહેબજી !’

ખીજી પળે તે મેટાર ત્યાંથી ધસારાળું થઈ ઉપડી ગઈ. કુદરતના મહાન સાહેબે ધણીજ અજબ ભેવી રીતે એકજ સ્ત્રીને ચલાવવાના બે આરાકાને આ પ્રમાણે એકઠા કર્યા હતા.

પા કલાકમાં તેઓ ત્યાં આવી પુગ્યા. બહાર હમેલા માણસને તેણે બોલાવ્યો.

‘તારા રોકને અકરમાન થયોજ તે હું’ મેટારમાં લાગ્યો છું’ તેણે કહ્યું, પણ તે વફાદાર નોકરને બારે ગજરાઈમાં પડેલા બેઠાને તેણે તરડાઈને કહ્યું,

‘ચુપ... ગળપ ના કર... તારાં બાઈને ગજરાવવાની જરૂર નથી !’

‘અરે મારા રોક... ઓ મારા બાપ !’ તે નોકર રડવા લાગ્યો.

‘આહ હું હજમ... અહીં આવ... આ બાજુ... પકડ... પકડ... સંભાળ... હું, ચાલ ઉઠાવ !’

ગુપચુપ તે બેઠાને ઉઠાવી તેઓ અંદર આવ્યા.

‘રોકના બોરડામાંજ લઈ જઈએ’ તે નોકરે જણાવ્યું. ‘અને પછી કાકરને બોલાવવા હું કોઈને દોડાવું !’

‘તેની જરૂર નથી... હું’ માણ તે તું લઈ આવજો... હું પોતેજ કાકર છું... આ બોરડો કે ?’

તેઓ બોંધ તબે આવેલા દીનરાહના બોરડામાં ગયા અને ત્યાં કોચપર તે ખીમારને મુકવામાં આવ્યો.

‘ચાલ દોડ, ખત્તી લાવ’ તેણે હવે પોતાની કુદરતી એમથી કામ લેતાં જણાવ્યું. ‘ખત્તી લાવી મેટારમાં નાનેર કાઢો, કોચથો છે તે લાવ. શેકુંક ગરમ પાણી લાવ... ચાલ, ઝડપ કર.’

તે નોકર દોડતો ગયો અને ખત્તી તથા ગરમ પાણી ત્યાં મુકી તબ દોકડરની બેઠ લઈ આવ્યો.

‘અરેજા... સુપ ઉભો રહે. ઘરમાં કોઈને હાથ જાણવવાની જરૂર નથી !’

પણ નોકર કાંઈ ભાસે તે આગમજ તે બોરડામાં અચબુચ શુભ આવી ઉભી. સોરાણ ને ત્યાં જોતાં તેણી ગજરાઈ ગઈ.

‘સોલ... તું !’ તેણી પુકારી.

એકએક તેણીની નજર ખીજાનાંમાં પડેલાં પોતાનાં ધણીનાં શબ પર પડતાં તેણી ત્યાં ધસી ગઈ.

‘દીના... દીના ! મારા ખુદા... શુભરી ગયો !... ઓ માવ !’ તેણીથી ચીસપર ચીસ પડાઈ ગઈ.

લગેજો ખાઈ તેણી ત્યાં ટૂંકી પડતી હતી તેવામાં સોરાણે તેણીને પકડી;

‘સખર, ખુમ ના પાડ. એ શુભરી નથી ગયો. હું નહિ ધારતો કે ધણી જમખી પણ થશે હોય !’ અને તે સાથે તેણે તે અકસમાલની વિગત જણાવી.

‘પણ એમ કરવાનું કારણ ?’ તેણી ફગલાઈ જઈ ગજરાતી બેઠી. ‘મને બહુ ખીજ લાગી. હું ક્યારની એમને રોકુંછું. રખે એમને ખબર પડી હોય... ઓ મારા ખુદા !’

‘શુભ !’ તે ખીમારને અવાજ આવ્યો. ભયમાં મૂક તે બંનેએ એકએક તરફ જોયું. તે ખીમાર હવે ખીજાનામાં બેઠો યદ ફાટ ફાટ થતે રોળે તેમના તરફ જોતો હતો.

‘શુભ !’ તે નિરાશાજનક અવાજ ફરી પાડો સંલગાથો. ‘યા ખુદા !... ગઈ... ગઈ !... ઓ બાપ... દયા... દયાકર, મારા જન... દયા !’

શુભ તેના તરફ ધસી ગઈ પણ ટુરતજ તેને સોરાણે અટકાવી:

‘તુ હાથી ન’ તેણે હવે મહાગપ્તે ફરમાવ્યું
‘તાજમા તારા હા મામ નથી મારે તપાસ કરવાની
જરૂર છે હવેથી તુ હા મને હા ત કરશે’

નગ્નપ્રાસથી પણ દ્રવ્યથી તેણે તેણીને બહાર
ગટી અને બાણ આપી દામ્યું

જે બ્રાહ્મણ આફર તેણી પર હતી તેથી
સ્તબ્ધ થઈ તેણી બાહ્ય આગળ જઈ રહી કદરત
ખેન તેણીના ગુનાહની મોટી શિના મટી હતી
બીજાનામાં પરોસે તે બીજા તેણી માંગતા પોતાના
બળવાન પ્રેમની વિગતો આપ્યું છટકી મુકરતો
હતો તેનો નમ્ર અને હીનમોલ અવાજ તેણીના
કાનોમાં લગ્યું મુગ્ધાવસ્થા કરતો હતો એ પણ
સુધી તે અનાજ દખાડી ગયો અને પછી ની પાછી
તેની ચીસ મહાગાથ

આપળો એ બાપ હું આપળો થયો દસ
દયા મારા બાપ’

તે બ્રાહ્મણ વિગત જાણના તેણી અચાચ થઈ
જુદ તેણી પોતે આપળી થઈ હોત તો કુખ તેણીને
ચાત તે મતા આ કુખ નાનહદ હતું તેણીના આખા
મગીંગલો લ વાની અચર થતી હોત તેમ લાગ્યું
હું બધી આજેન થયતી તે બાપથી ત્યાથી વાની
પોતાની શરમ છુપાવવા તેણી માગતી હતી અબ
ની જમીન ની તેણીને પોતાના પેટમાં લઈ લે
મેની તેની હઠા મના લાગી તેણીના પોતે વડુ
પ વા બની રા મના નહીં હોવામાં જવા તેણી
મોખપર ફસાઈ પડી ચાલવા મવા પડી રામર
નારાય પેટ બહાર આગ્યો તેના ચહેરા બ્રાહ્મણ
થઈ હોતો હતો તેને મહક દ્રઢ હાથ રોસ વાગતો
તે ધીમે પગરે હોલમા આવી તેની આખા ઉભો

‘સાહેબજી, ગદ’

મોસ જવાબ ન આપતા તેણી રજનીને તેના
તરફ જોવા લાગી

‘સાહેબજી’ પાડો તે જોશો તેણીનો કડો
મા હાથ તેણે પોતાના હાથોમાં લઈ દુરાજો મવા
ની ફાટ મશીસ મી તેનો મુગ્ધો ફી એમવાર
આ વેશ દેહની આગ્યો પણ બીજી પગે તેણે તે
દા પે દોરો

‘દીનસાહ આગળ ન’ તે શ્રુત્યોતે અવાજે
એ ધો ‘તેને તારી જરૂર છે ફરમામ આજુસ લવ

આટલી હદે સીને ચાલી રામર તે મેં હવરાજ બધ્યુ-
મારા ક્રતા તેને તારી વડુ જરૂર છે સાહેબજી, ખુદા
હાફેડ’

અને બીજી પગે તે તેણીની જ દમીના સ્વપ્નામાં
થી હમેશનો પસાર થઈ ગયો અને હવે

આહા! હવે લવિષ્વના મુખી ખ્યારોમાં જુરુસ
મારવાની હાવ આપણને જરૂર નથી

ભાગદ્યા

‘રોડર ખુદાને ખાતર મને કઈ ફરમાવો?’
કાંઈકે ગભીર ચહેરા નાક તપામી

‘તમેને કઈ નથી બાપુ ફક્ત આસા-
ચલાની જરૂર છે?’

‘જરા મારી જીભ જોવ જગ ધ્યાનથી
જો જો, બા!’

‘આહા! એને આસાચલાની ખુબ જરૂર
દેખાય છે’

X X X X

જે શખ્સો એક મહાકુખ પર મોટી પરના ને
તેની મહોકાણ એકમેના ગટા જેવી થયા વાત
વધી પડી અને આખરે પીરકાવની લટાઈ બને
વચ્ચે થવાનું નક્કી થયું

બીજે દીસે પોતપોતાના મિત્રો સાથે તેઓ
મેળાવના મજા એક ફરમાવું હોતો મેં બીજે
મવરો હતો

‘નારે બા’ હું બાજ ફસાઈ ગયા ‘એના કર
તા હું બેરોડો જોઈ છું એટલે મારી મોળી વખતે મેળો
આગળ આવડું ને એની મોળી વખતે ફર જરૂર જોઈએ’

વાત વિચાર કરતા જોમ થઈ પડી મહાએ નીવરો
અવે તેનું વાગ્યું નહિ અ તે એક મિત્રે જુદો તોડ
કાંઈકે તેતો અત્યાચારથી ચામ ગની તે કુળાના
પેટમાં લગી બીજી દોરી

‘આવરાહદુ બસ આપન ભાગર મોળીમાર
વી પેદા ભાગર મારવાની સહી નથી ત્યાં મોળી
મારો તે ગણ્યો નહિ’

The London Exhibitions

AND

Places of Amusement.

(A leaf from " My Seven Years in England ")

BY

Trimbakrai . adavrai Desai,

Bar-at-Law.

The London Exhibitions.

I used to go now and then to places of amusement like the Olympia, the Earl's Court, the Crystal Palace, the Royal Aquarium, the Royal Agricultural Hall, &c. I learnt much by going there about the people, their scientific progress, their wealth, their enterprise on a large scale, and their total greatness as a nation. The Olympia is a large building. I saw at different times the Exhibitions of Venice, Constantinople and "Paris in London." The whole thing was so arranged there that while walking through the different parts of the exhibition we felt that we were actually in Venice, Paris or Constantinople as the case would be. At Earl's Court I saw, in 1896, "India and Ceylon," exhibited in a life-like manner. Huge and white buildings with domes like those of the Taj Mahal were erected round an artificial lake or river filled with water. They were illuminated beautifully with gas-lights at night. Electric boats carried us backwards and forwards. Both the

sides of the long and zigzag lake or artificial river were also beautifully illuminated with fancy gas-lights at night. There were streets in which we found Indian artisans like goldsmiths, weavers, &c., actually carrying on their daily vocations. There were halls in which Indian dancing girls were amusing the people by their dancing with "Tablas", &c. There were Refreshment Rooms fitted up after the Indian fashion. There they supplied us also with strawberries and cream, a dainty of England. There was an elephant and there were also camels, and the people used to ride on them and go about the streets of India. Articles of Indian workmanship were exhibited in various stalls and sold by nice young ladies. In short, when we walked round the Exhibition, we felt as if we were walking in India. There was invariably a Rifle Range associated with all such Exhibitions. I was very fond of Shooting and I did not lose the opportunity whenever I saw a Rifle Range. In shooting at bottles I seldom missed my aim. There was also the Switch.

Back Railway at Earl's Court. There was the Gigantic Wheel, the greatest wheel ever constructed in the world. There were hanging compartments in it like the carriage-saloons of our railways. As each compartment came down, fresh persons were admitted into it. There were two classes of compartments. The wheel was moved by a steam-engine. We went up to the height of nearly 300 feet, when we had a beautiful view of London. The wheel moved very slowly. Once it was out of order and those who were in the compartments had to pass a night there. The manager wisely paid them £5 each on the next day when they got out, in order that they would not sue him for damages.

There was also a captive balloon on the ground of the Earl's Court Exhibition. It took people up in a basket, hanging underneath, to a certain height and brought them back. I had a mind to go up but on that day. The weather was not quite congenial to it and so the balloon was not let loose. The people there have made tremendous progress in aerial navigation. Once a man crossed the English Channel and got down in France at the desired place.

There was, besides, a large theatre in Earl's Court where sensational scenes from the History of India were represented. One of the scenes showed how a woman became "Sati" in former times. A huge funeral pyre

was erected on the stage, surrounded by hundreds of peoples. They were beating tom-toms, &c., and a woman with loose hair came there, knelt down and prayed to God, and, after going round the ignited funeral pyre, several times, threw herself into it with a loud and heart-rending shriek, and the people ran away into different directions, giving out terrible screams when the curtain dropped.

There was another scene in which the invasion of India by some Mahomedan Conqueror was represented. Hundreds of men came on the stage and the fight between the Hindoos and the Mahomedans was actually reproduced. In another scene we have the glorious days of the Mogul Emperors of Delhi actually brought before our eyes. The Emperor is seen receiving an European ambassador with all the gorgeousness of an Oriental Emperor.

After several scenes of this nature we have the *Grand Finale*. Big steamers full of English soldiers leave Southampton for going to India, for putting down the Mutiny of 1857. Plenty of ladies and gentlemen are seen on the stage. They bid Good-bye to the departing soldiers. The Parting scene is very pathetic. There are mothers, and sisters, wives and sweethearts, fathers, and brothers, relatives and friends, waving their hats or handkerchiefs towards their loved ones, when the bell rings and the steamer

starts. The soldiers in their turn wave their hats to their dear relatives and friends. As the steamer moves slowly onward, the Band plays the touching tune "*Shall old acquaintance be forgot for Auld Lang Syne?*" till the steamer passes altogether out of sight. When one sees such scenes he does not know whether he is in this world or in the next, whether he is in *Maya* or in *Reality*. Everything on a grand scale! That is the sum and substance of all this. The Exhibition closes at about 11 o'clock at night and the people hurry up to wend their way homeward. On Saturdays generally there is a great crush at the Earl's Court Station. Trains come in one after another, and yet the number does not seem to be decreasing, although good many persons go home by cabs, trams, omnibuses &c.

x   x   x   x

The Royal Agricultural Hall.

In June 1897, I saw the Military Tournament at the Royal Agricultural Hall. H. R. H. the Duke of Connaught was there. I saw many interesting scenes. Actual men, guns and cavalry were brought on the scene, fortresses were besieged and bombarded, bridges were instantly thrown over rivers and the whole army passed over them! There were, besides, scenes of actual fighting. The wounded were carried away from the battle-field by Ambulance corps with extreme rapi-

dity. The scouts, the animals loaded with arms and ammunitions, all presented before us vivid pictures of what might be going on in actual warfare. The final triumphant hoisting up of the Union Jack on the stormed Castle drew plenty of cheers from the patriotic audience, especially as it was the Jubilee time. Some kind of Exhibition was always going on at the Agricultural Hall. It was brightly illuminated at night. Once I saw the Laundry Exhibition there. At another time there was the Exhibition of the Salvation Army. On a third occasion there was a Cattle Show. Everything in connection with the subject-matter of the Exhibition was exhibited there in all its details. I used to practise Shooting at that place now and then. There were rows of bottles standing just opposite to us and we had to break them by aiming at particular bottles. I hardly missed my aim. I think I can be a good shot if I practise it now and then.

We learn much from such Shows and Exhibitions and they increase the general knowledge of the masses of the people.

*   *   *

The Alexandra Palace.

The beautiful Alexandra Palace was in my neighbourhood. I had a season-ticket for the same in 1898, and used to go there pretty frequent-

ly Very often I used to read there on the quiet and beautiful grounds of the Palace. It was situated on a height and commanded a very picturesque view of the surrounding districts. It was very similar to the Crystal Palace, with this difference that it was not so paying as the latter.

It enclosed extensive grounds. There was a huge Organ in it. Some kind of Music or Performance was always going on there. Excepting on Saturdays and Bank Holidays it was generally very quiet. Prof. Boyd, a Phrenologist, occupied one of the Halls where he examined the heads of his patrons. I also had my head examined by him. He had grown fond of me and I used to see him whenever I went there. Some times there was a Battle of Flowers, there and ladies and gentlemen used to throw Confetti at one another. It was made of fine coloured pieces of paper. That reminded me of our throwing of Gulal at the Holi times.

* * *

The Holi Festival at the Indian Tea and Tiffin Bungalow, London

Kumar Udaya Viri Sinha, Raghubansi of Delhi had invited Indians and a number of high class English ladies and gentlemen to attend it. An excellent Programme was arranged for the Evening. Mr. Balkhi gave a Hindustani song. After that I was

called upon to sing something from the Meghaduta. Miss Hardy struck up the notes of her Taus and Miss Mabel Hardy accompanied me on the Piano. As I was away from my wife for a long time I sang it rather feelingly. After my song was over a titled lady who was regarded as a connoisseur in Music and to whom I was instantly introduced by Mr. Edmund Russell of America told me that she was very much pleased with my song and asked me why it was so similar to and in accordance with the rules of the Science of European Music. I told her that I knew nothing of the Science of Music either English or Indian but I guessed that as the Meghaduta was written at a time when the highly cultivated Science of Indian Music had not degenerated the Tune resembled that of European Music. The Hindoos and the English trace their descent from the same Aryan Race and hence too there might be a similarity in their Musics.

Confetti was freely used at this Holi Festival and the young English waitresses were dressed up by the Manager of the Bungalow like Parsi Ladies. Indian curried vegetables and other article of food were served to all and we enjoyed ourselves immensely. It was a great Success. Mr. Edmund Russell recited his Poems on the Art India. He being a professional Shakespearian Reciter did perform his part splendidly.

ભવિષ્યની ઓલાદ કેવી પેદા કરશો?

તમોને નમુનેદાર બાળક જોઈએ છે ?

(માતા યનારી સ્ત્રીઓ માટે અતી અગત્યનું.)

શુભચિન્ત માટે ખાસ

લખનાર—મી૦ બે. પી. માદન.

આજના સુધરેલા જમાનામાં એક સ્ત્રીને બાળકનો જન્મ આપતી વખતે ઘણી વેદના ખમતી પડે છે, અને વળી ઘણાં અવતરેલાં બાળકો ટુંક વખતમાં જ મરણ પામે છે તો કોઈ બાળક સુવેલું જ પેદા પડે છે, કે જેવા દાખલાઓમાં ગરીબ બિચારી માતાઓ માટે લાગે માતને પણ શરણુ ધાય છે અને તેઓનાં નાનાં નાનાં બચ્ચાં છોકરાઓનો સંભાળ લેવાવાળું કોઈ હોતું નથી તો તેઓ પણ રવડી જાય છે.

મજબુત અને તંદુરસ્ત બાળકો પેદા થવા માટે કેટલાક અગત્યના નિયમો પાળવા જોઈએ. જે બરાબર નહીં પાળવાથી જ બાળકોનું મરણ પ્રમાણુ વધે છે અને પ્રજા કલ્પત્તિ પણ કમજોર, રોગીષ્ટ અને નાલાયક નીવડે છે. કોઈ પણ સાધારણ તંદુરસ્તીના પુરવે લગ્ન કર્યા અગાઉ પહેલાં એ વિચાર મનમાં કરવો જોઈએ કે હું સારી તંદુરસ્તી અને મજબુત બાંધાવાળી સ્ત્રી સાથે જ લગ્નના ગાંઠથી જોડાઈશ, અને ત્યાર બાદ તેને ધટારત છે કે તેણે જે સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાં ધાર્યાં હોય તેની તંદુરસ્તી વિષે ફક્ત મોઢાંપરથી જ પરિક્ષા કરવી નહિ પણ બારીક જુસ્તોજો. પછી

ખાતરી કરીને જ લાયક જણાય તો જ તેણીની સાથે જોડાવું જોઈએ. સ્ત્રીને પણ મરદના જેટલો જ હુધ છે, અને તેણીએ પણ સારા, તંદુરસ્ત, અને મજબુત બાંધાના મરદની જ પસંદગી કરવી જોઈએ. એટલું જ નહિ પણ નાની ઉંમરમાં લગ્ન કરવાની કોઈ પણ સમજી આઢમી સીફારસ કરશે નહિ, પણ લગ્ન કરવાનો ખરો વખત મરદને માટે ૨૫ થી ૩૦ વર્ષ સુધીનો છે, અને સ્ત્રીને માટે સરાસરી ૧૮ થી ૨૫ વર્ષ સુધીનો કહી શકાય. પરંતુ તે મરદને કોઈ બીતરના દરદની અસર તો નથી તે માટે ખાસ ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે, નહિ તો તેની સાથે ગાંઠથી જોડાયાથી તેણીનો જન્મ સુધી દેહ દુઃખ ખમવું પડે છે તેમજ બચ્ચાં પણ દરદીને જોખમાયલાં પેદા થઈ તેણીનો જન્મારો દુઃખમાં જ જાય છે.

મોટી ઉંમરે લગ્ન કરવામાં, જે આપણા શરીરને બરાબર જાળવી રાખવામાં આગ્યું હોય તો ભવિષ્યની ઓલાદ ઘણી મજબુત પેદા પડે છે, અને બીજો અગત્યનો ફાયદો એ ધાય છે કે મોટી ઉંમરે પરણનાર જોડું સાધારણ રીતે દુનિયાના અનુભવોથી ઘડાયલું હોય છે,

અને તેથી તેઓ થી ઉત્પન્ન થયલાં બાળકો પશુ સમજી અને દ્રઢ નીવડે છે. લગ્ન કરનાર ધણીધણીઓની ત્યાર પછીની ફરજ એ છે કે તેઓએ પોતાના હવસને મિલકતુલ કાબુમાં રાખવો જોઈએ, અને સંસાર સુખ ભોગવવા માટેનો હેતુ એટલે પ્રભં ઉત્પત્તિ માટેજ ધન્યરે નિર્માણ કરેલો વેહવાર રાખવો જોઈએ. વળી તેઓ બીજા આડોઅવળો વિચાર નહિ કરતાં માત્ર બચ્ચું તંદુરસ્ત અને ઉમદા પેદા પડે તે વિધેનાજ વિચાર (આધીડીઅલસ) બંને એ મનમાં ધ્યાન કરવા જોઈએ. આ બાળત ધણી નાનુક હોવાથી, વાંચનારની માફી ચાહી થોડીક વધુ સુચના કરવાની ફરજ પડે છે. સંસાર સુખના હેતુ ઉપરાંત તે ભોગવવાનો વખત પણ ચાહ રાખવું કે ફક્ત રાતનોજ છે, અને આપણા સુવાના ચોરડાનો જેમ બને તેમ સારી ચીજોથી જેવી કે ફુલપાન અગર, લોણાનના ધુપવાડ કરી સાફ ચોરડો રાખવો જોઈએ. તેમજ ત્યાં મહાન પુરૂષોની ચીજો સાથની સખી વગેરે બજારવાર ચીજોથીજ આરાસ્તેહ રાખેલો હોવો જોઈએ, કે જેથી આપણા નેકવિચારોની આકૃતિઓને વધુ ભેશ મળે. છેલ્લી અને અગત્યની સલાહ એ છે કે એક માતાએ બાળકનો જન્મ આપ્યા પછી, તેણીને બની શકે ત્યાં સુધી ત્રણ વર્ષ સુધી, નતો બે વરસતો જરૂર વગર આનાકાનીએ પુરતી આશાએ મળવીજ જોઈએ. બચ્ચું બેઠી ત્રણ વર્ષનું થવા પછી બીજા સંતાનની વૃદ્ધિ થાય તોજ તેણીને દેહ મજ

બુત અને તંદુરસ્ત રહી શકે. ઉપરના નિયમો પાળવા ઉપરાંત, સ્ત્રી પોતે ગર્ભવંત થયા પછી જ્યાં સુધી તેણીના છુટકારો થાય ત્યાં સુધી, કદિ પણ પુરૂષ વેહવાર કરવો નહિ અને પોતાની હીલચાલ ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપે, તો કેવી ઉમદા કીસમનું બાળક પેદા થવા પામશે, તેનું વર્ણન ચીતારવાની આ નાકેશ કલમમાં તોકાત નથી. ગર્ભવાળી સ્ત્રીની પહેલી ફરજ પોતાના સ્વભાવને કાંબુમાં રાખવાની છે, અને ઠંડા સ્વભાવને લીધે તેણીનું બચ્ચું પણ નરમ અને મિલનસાર નીવડશે. ખોરાક પણ જેમ બને તેમ સાદોજ લેવો, અને આજીવન થઈને બેસી અથવા સુઈ નહિ રહેતાં, નિયમિત જે કામ કરતા હોય તે કરવાનું ચાલુ રાખવું અથવા મોટે ઘરનાં હોવાથી તેવું કામ કાજ કરવું પડતું ન હોય તો તેવી ખાસ હીલચાલો, કસરતો કરવી અથવા ચાલવનું સાંજસવાર ખુદી હવામાં સારી પેઠે દરરોજ નિયમીત રાખવું અને પુરસદનો વખત બે સારાં માણસ સાથે વાતચીતમાં શુભરવો નહિ તો તેવી સારી ચોપડીઓ વાંચી તેમાંની સભ્યો બાળતો ઉપર મનન કરવું. પણ કોઈની તેવું વાંચન કે જેથી શરીરમાં જુદા જુદા જુસ્માઓ ઉત્પન્ન કરે તેવાં વાંચનથી અથવા વાર્તાઓથી તેણીએ જરૂર દુર રહેવું.

આજની સુધરેલી માતાઓ.

આ દુનિયાની અંદર સ્ત્રીનો માતા તરીકેનો દરજ્જો, બીજા કોઈની દરજ્જો તેણી ભોગવે તેના કરતાં ઓછો છે. માતા

તરીકેના દરજ્જાની ભેખમદારીઓ તેણીને માથે એટલી બધી હોય છે કે જો તેઓને એક પછી એક વિસારી મુકવામાં આવે તોજ ઓછી ધાય. આજની શીજેલી ભણેલી સ્ત્રીઓ ખરેખર માતા તરીકેની ફરજો ભુલી ગઈ છે. અને શુભાષ જેવાં બચ્ચાંઓને આયાદાયાઓના હવાલામાં સોંપી દે છે. જેઓજ બચ્ચાંઓને પોતાના હલકાં દુધથી ધવડાવે છે, અને છોકરાની માવજત પણ તેઓજ કરે છે. પણ સૂધરેલી બાઈઓને નમનતાઈથી કહી શકાય છે કે પોતાના પેટનાં પુલજેવાં બચ્ચાંઓને આયાદાયાઓના જતન નીચે મુકવાથી, તમારા હાથેજ તમારાં બચ્ચાંઓનું નખોદ વાળો છો.

ખુદ્દતી હવાની જરૂર.

ખરી માતાઓ તો તેજ કે જેઓ તંદુરસ્ત બાળકો પેદા કરવા ઉપરાત, જોને અચ્છી રીતે ઉધારવામાં અથાગ રંજ જેણે છે. તેવી માતાઓને બહામણ કરી શકાય છે તેઓએ જેમ બને તેમ પોતાનાં બચ્ચાંઓને તંદુરસ્ત બનાવવાની કોશિશ કરવી જોઈએ. બાળકોને જેમ બને તેમ ખુદ્દતી હવામાં હરવા ફરવા દેવાં જોઈએ, અને તેમને ધીમેધીમે પુકાં ગરમ પાણીથી ટેવ પાડીને ઠંડા પાણીએ અંગેળ કરવાં જોઈએ. તેમજ બચ્ચાંઓના સુવાન ઓરડાના દરેક બારીબારણાં આખો દિવસ અને રાત ઉઘાડા રાખવાં જેથી દિવસે ઓરડામાં સુર્યનો તડકો દાખલ થઈ ઓરડાને (ડીસ-ઈન્ફેક્ટ) સ્વચ્છ રાખે, અને રાત્રે ખુદ્દતી

હવા છોકરાંઓના મોઢામાં દાખલ થવાથી તેઓની તંદુરસ્તી ઘણી સારી રહેશે અને દુબદરદોષી નિરાળાં રહેશે. જો બાળક શંકરે મજબુત અને તનથી તંદુરસ્ત હોશે, તો આપોઆપ તેની ખૂદ્દતી ખીલશે અને ચાલાક ની વડથા વિના રહેશે નહિ.

જે માળાપો પોતાનાં બચ્ચાંઓને ઘરની બહાર જવા દેતા નથી, અને નિશાળમાંથી છુટતાનેવાર ઘેર આવવાની સખત તાકીદ અપાયલી હોય છે, તેમના બાળકો હમેશાં માંદા જેવાં દેખાય છે, અને પૂરતી કસરત અને ચોખ્ખી હવા દમમાં લીધા વગર રહ્યાથી તેવો વારંવાર માંદા પડે છે. ગરીબ વર્ગનાં છોકરાંઓ જો કે તેઓના માળાપો ખરી રીતે તેઓની પછવાડે ઘણા ઘોડી મહેનત લે છે, તે છતાં તેઓ ખુદ મજબુત અને આરોગ્ય હોય છે. કારણ કે આ બાળકો ઘરમાં બાગ્યેજ રહે છે પણ તેઓ આખો દિવસ ખુદ્દતી હવામાં-ધુળમાં રમીનેજ ઉધરે છે. તેઓને તેઓની માતા કરતાં કુદરત માતાનો વધારે આશરો હોય છે, જે તેઓને સ્વચ્છ હવા સૂર્યની રોશની અને તડકો છુટથી પુરી પાડે છે, જેથી તેઓની નસોની અંદર સ્વચ્છ લોહી નિરંતર ફરતું માલમ પડે છે, અને ખુદ્દતી હવામાં દોડધામ કરવાથી તેમને હવાની ખુદ નહિ હોવાથી તેઓ શરીરે આરોગ્ય રહે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી.

માળાપોએ છોકરાંઓને જ્યારેખી તેઓ બહાર ખુદ્દતી હવામાં રમવા જવા માગે ત્યારે જવા દેવું જોઈએ, અને તેમ કરવાની સામુ તેઓને ઉલટ આપવી

જોઈએ. થોડાજ દિવસ ઉપર ગનેલો એક તાજો દાખલો વાચનાર સનમુખ રજુ કરવામાં આવશે, જે ઉપરથી માલમ પડશે કે પારસીઓ ખુલ્લી હવાના ફાયદા કેટલે દરજ્જે સમજે છે.

એક પારસીનો છોકરો જેની ઉંમર આશરે ૧૦ વર્ષની હોશે, તે નિશાબેથી તરત આવવાને બદલે થોડા દિવસ સુધી સાંજે ઘેર આગળ મોઠો આવવાને સળખે, માથે તેના મામા આગળ ફર્યાદ કીધી કે છોકરો રોજ મોઠો આવે છે તેથી તેને તેમ કરતો અટકાવવો મામાએ કાંઈ પણ તપાસ કર્યા વગર તેને ધમકી આપી કે જો તું ફરીથી મોઠો આવશે તો તને ઘેર-માંથી જ કાઢી મૂકીશ. પણ પેલા મામાને જો ખુલ્લી હવાની પીછાન હતે તો છોકરો બહાર રમવા જવાને લીધે કે કાંઈ બીજા કારણને સળખે મોઠો આવે છે તેની તપાસ કરતે અને પછી જો તે ખુલ્લી હવામાં રમવા જવા કરતાં કોઈ આડે રસ્તે જતો માલમ પડતો તો તેને મોઠો આવતો અટકાવતું મુનાસેબ ધારતે, પણ અહીંયા તો ખુલ્લી હવામાં છોકરો ફરીફરી આવ્યો તેની જ ફરીયાદ હતી.

માંદાં બચ્ચાંઓ

ખુલ્લી હવા જેમ સાધારણ તદુરસ્તીના બાળકોને વધુ તંદુરસ્ત અને જોરમંદ બનાવે છે, તેમજ દરદી અને માળાપોને રાત દિવસ જરા પણ ઉંઘ્યા વિના, કંટાળો આપતાં બાળકો માટે પણ બહુ ફાયદાકારક છે. ડાકટર જ્યોર્જ વૉરટન જેમ્સ

લખે છે કે એક વખત ચાર વર્ષનો છોકરો પૂરતી ખરદાસ્ત વગર બીલકુલ ઉંઘી શકતો નહિ તા, અને રાત દિવસ રડીને તેના માળાપને ઘણો કંટાળો આપતો હતો. એવામાં એક સંત્ર તેઓ 'કોઈનાં લગ્નમાં જનાર હતાં, પણ તેઓ ગુચવણમાં પડ્યાં કે આ બચ્ચાંને લગ્નમાં લઈ જઈ શકાશે નહિ તેમજ તેઓએ બચ્ચાંને ઘેરમાં મુકી જવાતું પણ દરોખસ્ત ધાર્યું નહિ. સંત્રે ગ એવો બન્યો કે તેજ દિવસે પેલાં માળાપને ડા. જ્યોર્જ સાથે બાળખાણ થઈ અને તે પણ પેલાં લગ્નમાં જનાર હતો ડા. જ્યોર્જ તે સાંજે એક પાસેના ગામમાં જનાર હતો તેથી પેલાં દુખી માળાપોને તેની સાથે પેલાં બચ્ચાંને લઈ જવા કહ્યું, અને તે લોકોને ધીરજ આપી કે તમારે ખુશીથી લગ્નની કીયામાં જવું. જ્યાં તે પોતે પણ હાજર થઈ શકશે. ડા. જ્યોર્જ ત્યાર પછી પેલાં બાળક પાસે સાથે ગામમાં ગયો અને આશરે ચાર વાગતે પહેલાં તો પેલાં બાળકને એક નાળામાં પાણીની અંદર માથા સુધી બોળી કાઢ્યું, ત્યાર પછી તે છોકરાંને જમીનમાં અડધું કાટીને થોડો વખત સુધી ઉભું રાખ્યું અને પછી તે છોકરાને જ્યાં ઘાસ ઉગેલું હતું ત્યાં લઈ ગયો અને તેને આમથી તેમ ખુબ દોડાવ્યું હમેશનું રડતું બાળક આ કસરતો દરમિયાન જરા યજુરડવાને બદલે હસ્તે ચહેરે જાણે બીજાં છોકરાંઓ સાથે રમતું હોય તેમ ડા. જ્યોર્જની કુનેહથી તેની સાથે ભાગ લેતું. યશુ. છેવટે એક પાસેના બુપડાંમાંથી તેને દુધ પાવામાં આવ્યું અને ૧૫ મીનીટમાં

જ પુષ્કળ થાક ચઢેલી હોવાથી મુઠ્ઠા ગયું.
અને બધાંની અભયળી વચ્ચે પેલાં ઉંઘેલાં
બાળકને ગાડામાં બેસાડીને ત્યાં લગતની
ઠીયા થતી હતી ત્યાં લઈ જવામાં આવ્યું.
તે બાળકને ત્યાં પીઆનો વાગતો હતો તે
બધાં ડાન્સ કરતાં હતાં ત્યાં લઈ જઈને
મૂક્યું; પણ ત્યાં મુઠ્ઠી આ બધી રમત
ગમતો પૂરી થઈ ત્યાં મુઠ્ઠી તે જીલકુલ
ભળ્યું નહિ. આ બનાવથી પેલાં છોકરાંનાં
માઆપ ઘણાં અભયમ થઈ ગયાં અને
તે લોકો તો હજી મુઠ્ઠી એમજ સમજે છે

કે તેને કોઈ તેવી ઉંઘની દવા આપવામાં
આવેલી હોવી જોઈએ; અથવા તેની ઉપર
કાંઈ બદુ ડીધેલું હોવું જોઈએ. પેલું બા-
ળક ત્યાર પછી હંમેશને માટે મુઠ્ઠી ગયું
હતું. તેને આસાયશની ઘણી જરૂર હતી,
પણ કસરત વગર તેને આસાયશ ક્યાંથી
મળી શકે? પણ ઉપર મુજબ જ્યારે
તેને કસરત મળી, ત્યારે અતિશય થાકને
લીધે ઉંઘની દેવી તેના પર પ્રસન્ન થઈ
અને ત્યાર પછી પેલા નિર્દોષ બાળકની
તબીબતમાં મનમાનતો ફેરફાર આસ્તે
આસ્તે થવા લાગ્યો.

સખી મંજુર હે મુજકો.

દેસાઈ મોતીલાલ મયુરભાઈ—દસાણ.

હુકમ કર જો મેરે પ્યારે,	વોહી મંજુર હે મુજકો;	
બહેતર ના બુરાઈ હો,	સખી મંજુર હે મુજકો.	૧
કહી જંગલ રહા તો કયા,	કહી ઘર બસ્તીમાં તો કયા;	
કહી પ્રીરતા રહા તો કયા,	સખી મંજુર હે મુજકો.	૨
કહી લા મહેલમાં છોડે,	કહી દે પાકમે તોડે;	
કહી ના પાકમે જોડે,	સખી મંજુર હે મુજકો.	૩
કહી પકવાનડી બુકી,	કહી રોટી મીઠી હુબી;	
કહીના નાન જો સુકી,	સખી મંજુર હે મુજકો.	૪
કહી કઉસર પીનેકો દે,	કહી ભર દુધ પ્યાલે દે,	
કહી ના આબ દોળી દે,	સખી મંજુર હે મુજકો.	૫
કહી મહોરે બરી ઘર દે,	કહી ના કોટી થક જર દે;	
કહી જોના રોના સર દે,	સખી મંજુર હે મુજકો.	૬
કહી પરીસે નીકા કર દે,	કહી બદ સુતિકો ઘર દે;	
કહી વાંઢા પરના સર દે,	સખી મંજુર હે મુજકો.	૭
કહી જીનત મીઠા તો કયા,	કહી દોઝક મીઠા તો કયા	
કહી ખલકે રહા તો કયા,	સખી મંજુર હે મુજકો,	૮

જર્મન જસુસ

યાને

દુલ્હાંડ પર ભેટી હલ્લો.

(ગુજરાત માટે ખાસ.)

લખનાર—દીનશા કુવરજી ભાગદયા.

(વાર્તા ચોથી.)

જર્મન લશ્કરી ઢંઢરો.

‘આપણે ઇસ્રોકસમા આવેલા માવડન ચહેરમાં નજરે છે’ ગાડીમા ગોડવાયા પછી જોને મારા વગ્ન હસીને સહજ ખેલાસો કીયો.

હવે ભક્ષા એને કોણ પુછે? હમેશનો એ એવો રહી ગયો. મારું ચાલતે તો મારા હાથમાનો કાપયો છુટો મારતે પણ... હાહ! કમખાજ જર્મન જનમુગો ની ધુધ મારા નાકમાં એપી ભરાઇ ગયસી કે સહજ સુધારો યતાં શીકારી કુત્રાની પેટે હું ત્યાં દોડયો જતો તો પછી જોન તે કું ક્યાં શોધે વાણું?...

મલીનાક યયાં મારી જ્વની મીત જોન ક્યાં ગુમ થઇ ગયો હતો તેની મને ખબર નહતી. હુ ખાનતો હતો કે પોતાની બીબીની પનાહમાં રહી મારો દોગ્ત આ દગાખોર દુન્યામાં બેઢેરતની અમર્ગાનિ ડાંખે સ્વપ્ન જોતો હશે પણ ના... તેમના મારી બાઇ મને પંદરેક રીવસ પર મળ્યાં હતા તેથી લાણુ જેતું વસ-લાયલું ટાચું કરી પોતાના નાવજયાની ખબર પુછતા હતાં.

એક રાત્રે હું મારે ત્યાં ફરાધાત યધને જમવા બેઠો હતો. હાલ સુપ પુરો કરે તેટલામાં ટરરરરર્રીઝ ટરરરર-ર્રીઝ કરતો ટેલીફોન અંગ વાગ્યો. મારો મોકર તપાસ કરવા ગયો ને આવી ને સનાનના સમાચાર જણાવ્યા કે કોઇ પોતાનું નામ જણાવવા ના પાડી જાનુ તાકીદે મને બોલાવે છે. હવે બલા, ગરમાગરમ કટ-લેસ ડાડી ક્યાં નહ? મેં દરકાર ન કરી, ફજુસો દબાવ્યો પણ ના, વળી અંગ જોરમાં કુટવા લાગ્યો કે મનમાં ફફડી ચઢી, ગ્લાયમાંના બીરજોના ગોઠ ગળી હું ત્યાં ગયો તો એાગ્ન—એ તો કેથા મારો બમતો જીવ જોન નીકળ્યો.

કેથા એ મવાસી કલાકેક યયાં સહેલ કરવા ની-કળી પડેલા કલાકના જોવો એશી મેરશી યધને પો-તાતે મકાને આગ્યો હતો ને મને એક સાધારણ ઇન્-નેર જેવો ફેસ કરી એક કલાકમાં મારાં કામનો હથોરો સાથે બોલાવતો હતો. હા ખા, બીબો યયા વગર કહીસ કે પહેલાં તો હું ફફડી પડ્યો પણ જર્-મન બોલ સાંભળનાં મારાં શીફડાં ફફડયાં ને ઘાડાની પેટે મારા કાનો ઉભા કરી એક કલાકમાં આવવાની કબુલાત આપી હું જમવા બેઠો. ઉપરાયાપરી હણસા મારી, બે ચાર પેગ બીરજોના ધીચો હું મારા એર-ટામાં ભગયો અને ત્યાં રાખેલાં કપડાંઓમાંથી ઘોરાંક પસંદ કરી એક મુઠ પહેરી લઇ, મારો હાવશાવ બદલી હું રેટરાન પર નજર ઉભો, પાંચ મિ નઠ પછી ત્યાં આગ્યો અને હમેા બન્ને ત્યાં ઉભેલી દૂનમાં ગોડવાયા કે પછી જોને મને સહજ વિગત જણાવી.

‘આજ સાંજના પેપરો વાંચ્યા કે?’ સવાલ થયો.

જવાબમાં મેં ડોકુ નમાવ્યું.

‘જલન ટીલ આગળનાં ખુલની ખબર વાંચો?’

‘હા, તેનીજ તપાસ કરવા આપણે નજરે છે ને?’

‘હા, નેક. મારી તેજ મતલબ છે.’

તેણે જંબીર ચહેરે સીગાર કુકતાં જણાવ્યું, ‘આ વિચિત્ર સનાવ પાછળ થલી અગત્યની ખબરો મુખા-વવામાં આવેલી છે એવી મારી ખાનરી થઇ છે, નેક આથી મેં મારી ને પણ ત્યાં આવવા તૈયાર રહેવા જણાવ્યું છે. આ કેસને લમતી બદલ્યોની ખબર દાલ જણાઇ છે. પેપરોમાં આવેલી પોલીસની વિગત પરથી જણાય છે. એ આજ સદવારે લેયાંગાન અને સાઢય મીન્ડર વચ્ચે કામ પર જતાં એક બેરુતે ખાલીમાં

પરેહું મુઠ્ઠું જોયું. પોલીસને ખબર આપતાં જણાયું કે તે સખ નેમ્સ પેવલી નામના ૪૩ વર્ષના એક જાણીતા માગીમાર અતે વહાણોના પાઇલટનું હવું. બધાનાં ફટકાઓથી તેનું માથું ચઘી નાંખવામાં આવેલું હતું. તેનાં કપડાં લોહીથી ખરડાઇ ગયલાં હતાં અને રાત્રે પરીલાં ખરડામાં તે ખાપેરા અર્ધ દંકાઇ ગયેલા હતા. પોલીસ તે મુઠ્ઠું સાડય મીનસ્તર ખાતે લઇ ગઇ હતી. માલદનના ટકા પર મરનાર પેવલી બહુ જાણીતા અને માનીતા હતા. તે કુવારોનું હતો અને થોડુંક પર તેની રિયલી સારી હતી પણ કાંઈક બનાવ બનતાં થોડા મહીના થયા તે સદંતર બેચેન થાર, બેચેન હતો. ના, તેનો મધ્યો તેની પાસે રહ્યો હતો કે ના કોઈની સાથે તે આગીદાર તરીકે રહેવા હતો. ગમે મહીને તે તેને આપના વાખા પડ્યા હતા. તે થોડા દીવસ પર આવી તંગ હાડતમાં હતો છતાં પોલીસ તપાસમાં તેનાં પાઇલટનાં જાલવામાંથી એક કમાલમાં બાવેલી ૪૯ મીનીઓ મળી આવી હતી ?

‘કાં નહિ તેણે તે ૪૯મ એકડી કરી હોય ?’

‘પૈસા હોય તો કોઈ જુએ મરે ? મરનાર તેની કીસમનો કંલુસ ન હતો.’

‘પણ જુનજ થયું ત્યારે ચોરી કેમ ન થઇ ?’

‘જેન શીકું હરથો તે મારી ખાતરી થઇ કે તે મવાલી કાંઈ પણ જાણતો હોયો નેહજે.’

‘તે કારણ જાણવાનું છે ને બલા ?’ તેણે જાણ્યું ‘મરનાર અમ્મો પાઇલટ હતો અને હું જાણું છે ને કે હાલમાં આ ખંદે જર્મની ઉત્તરાઈ જાય છે.’

‘પણ જર્મનીને તેની સાથે શું કામ ?’

‘તેજ જોવાનું છે.’

માલદન પુગાં સ્ટેશન પર સામાન ઠોડી દબો રાહરેમાં ગયા. રસ્તાઓ ખરડાઈ દંકાઇ ગયેલા હતા જણ દાલમાં ખરડ પડતો નહોતો. પુનસ પુગળ વરસતો હતો. અધારમાં સંભાળથી હમે તે સરખા રસ્તાપર યઇને ગયા. નરીનું પાળી ખરડાઈ જાણે દંકાઇ ગયું હતું.

આગળ ચાલતાં દારૂનું પીકું આંખું અને વિચાર કરી હમે. જાને ત્યાં ગયા. ત્યાં જણ મળીમારો કારના કોપડાં ચલાવતા ને મરનાર પેવલીની પાતો

કરતા બેઠા હતા. તે પીકાને માલેક લીઓપોલ્ડ જ્યેમખરજર નામનો જર્મન હતો. આગળ તે લંડનનાં હોટલોમાં વેટર હતો અને ચાલક હોવાથી થોડાંક દોડયાં થતાં અને બધારખાનું ખોલી, ફાળી ગયો હતો.

હમે પણ બ્હીરકોનો પેગ લઇને જુલમાં બેઠા.

‘પેવલીનો જુની જો મારા હાયમાં આવે તો દીકરોને એવો લાંબો કંઈ કે સગી માય બી આગળે નહિ’ એક લાંબાંગ ખરાઓ. ‘બીચારો પેવલી બહુ બડું મળીજ હતો.’

‘બધા જાણતા હતા કે તેની પાસે આવાની ખાખ હતી નહિ તો પછી કોણે તે જદમારી કરી હશે ?’ બીજાએ દાપસી પુરી.

‘પણ પેલી ૪૯ મીની ક્યાંથી આવી ?’ તે પીકાં. વાળાએ સીપલાસ કીધો.

‘તેમાંજ બરમ છે તો !’ ત્રીજાએ જાણ્યું. ‘અન્યથા એ છે કે પેવલી પાસે એ પૈસા આવ્યા ક્યાંથી...આહ, લે, આ સારન્ટ કેમ હયાં આવ્યો ?’

તેજ પછે માલદનની પોલીસનો સારન્ટ ન્યુન્સ ત્યાં આવી ઉભો. ઉત્તર ગામમાં બેરડો. પ્રધાન નેમ આ સારન્ટ સાહેબ જામમાં હતા. તેમનું દીથકું હમેશ હથુંજ રહેલું.

‘સાહેબની સી ફરમાસ છે ?’ પીકાંવાલાએ નરમાસથી પુછ્યું. ‘આજે મરીખની મુંપડ પાવન થઈ ?’

‘નહિ, મને આજે કાંઈ જોઈવું નથી’ તે સાહેબ બહાકુરે તરડાળે કહ્યું. ‘મરનાર પેવલી વારા પીકામાં હર હમેજ આવતો હતો તેથી તેને લગલી ખબર મેળવવા હું આવ્યો છું. જાં ઉલ્હો તે ક્યારે હતો ?’

‘ચોટી, તે રાત્રે સાત વાગેને ગયો હતો ને ?’ પીકાંવાળાએ ખોળાની ખૈરીને પચ્ચે ખેંચી. ‘ના... ના, તે પોણા નવે આવ્યો હતો. ગરીબ બીચારો, ઉલ્હોજ હમેતે મર્યો તો.’

સારન્ટે જાલવામાંથી નોટજુક કાઢી વિગત લખવા માંડી.

‘તે વખતે અહીં બીજું કાણ હતું ?’

‘બીજું કોઈ નહિ. બધા ગયલા હતા. મરનાર આવ્યો, એક પેર પીરો ને યજી થાય સાતેક મિનિટમાં તો ચાલ્યો ગયો તો.’

‘તારી બુલ છે, બ્રેમબરગર’ જોનની પાસે બેઠેલા એક લાખડાળ માછીએ બરાડ પાડી કે બધા તેના તરફ જોવા લાગ્યા અને સારજન્ટે તેને સવાલ કરવા માંડ્યા

‘વાત એમ છે કે તે દહાડે મારા મછવાપર બેસી હું ચલમ કુકતો હતો બરાબર બારને ટકાવે પેવ લીને મેં અહીંથી સડે વાળાને ત્યાં ખેતીનું કામ શીખતા નવાન સાથે નીમ્નતા જોયો હતો.’

આતો નવોજા ધડાકો હતો

‘તારી ખાતરી છે કે ?’ કહ્યું સવાલ થયો

‘તદન’ નિર્દોષ જવાબ મળ્યો. એ લોકો નીકળ્યાને ટાવરમાં બાર વાગ્યા હતા મેં પેવલીને તે જવાબ સાથે કિનારે ચઢીને જતા જોયો હતો તેઓ વાત કરતા હતા એટલે તેમણે અને જોયો ન હતો.’

તે જર્મન શીકે રૂય પડી ગયો પણ સફાઈથી ફેરવી બોલતા બોલ્યો,

‘બનવાજોગ છે કે બાગ વા યા હોય અને કાઠ ધ્યાનમાં નથી’

‘પેલા જવાબનું શું ?’ મારજન્ટે હવે શીકેલા ફફડાવી પુછ્યું ‘તે કોણ છે ? તે શું પેવલી સાથે ગયો હતો ?’

‘અને તે કાઠ યાદ નથી’

‘પણ તે કોણ હતો ?’

‘બધા તેને બોળખે છે અર્ધ ઓર સડેની ભગીર પર તે ખેતીનાગીત કામ શીખતો નવાન મી કીમેન હતો અથવા નવાર તેઓ અહીં આન છે.’

‘હા અ ! જર્મન છે કે ?’

‘નાજ, અ ચેલ જોવા છે મારું જર્મન એક સફાઈદાર અ એક બોલી રાખતો નથી’

‘કહે છે કે મગવારલા જર્મનો હવે નફાઈદાર અ એક બોલી રાખે છે ?’ મારજન્ટે ટાપસી પુરી

‘પેવી બીનીની તને ખબર છે ?’ હવાલ થયો ‘ના જ’

‘ટાં બોવન પરમ દીવસે અને કહેતો તો કે હવરા હવરા પેવલી ઉડા પાણીમાં ફેરતો હતો તેણે

તેને હાડનમાં કોઈ પરદેશી સાથે ફરતો જોયો હતો’ એકે વળી ધડાકો કર્યો

‘ઓવન કયા છે ?’ સાહેબ બહાદુરના ભવાનો ચાલ્યો ચઢ્યો

‘તે તો ગઈ કાલનો નોર્વે ગયો’ તે બે મહીને આવશે.’

અરે તારૂં અલ્યાપાત ચાય તારૂં ! કમબખ્તે ગળે લગાડી ચરદન માર્યો સા જરૂર સાહેબે હવે પોતાના યાત્રી ગયેલા ભેળને વધુ તકલીફ ન આપતા બહીરકી નો પેગ પુરો મરવામાં રહ્યાં જોયું

ચોટા વધુવાર ચોલા હમ્મે હોટેલમાં ગયા અને પેટની પુલ કરી બીજાને ગયા

‘મારી ખાતરી છે કે આ બાબદમાં હશે ભરમ છે’ જોને જણાવ્યું ‘માઇ નવોજા ધડાકો બ્રેમથી નીકળી આવશે હા મારું સમજાવું નથી પણ

મેં સફાઈથી માર મરડી કે જોને વધુ બોલવાનું મોઝડું કર્યું

તપ્પ દીવસ સુધી હમ્મે બંનેએ જીવંતોડ મહેનત કરી પણ ફોટા પીઠાવાળા સાથે જોને હોરતી પાડી પણ મ્હુ વજરું નહિ જોન અબેબધ વળખા મારતો રહ્યો ત્યારે દુ ગુપચુપ મારૂં ભ કરતો નહ્યો મરનારને માટે જ્યુરી ભરાઈ અને જણીબુટને ખુન મરવાનો માઇ પર અરોપ મુમવામાં આવ્યો

તે ખુન પહી પદર દિવસ વટી નથા પણ મારી તપાસમાં મ્હું નહુ જણાયું નહિ જોન તો ચારેક દિવસનો બીજો ટેકાનો ગયો હતો નિસારા થઈને દુ બીજી સદવારે હાડન જવાનો વિચાર મરતો હતો તેવામાં સ જના રેશન તરફ જતા મેં એક ભેડાને આગળ જતા જોયું તે જીની ચાન માની બોળખમાં આવતી જવાઈ તેઓ મ્હાનું ના થઈને આવતા હતા અને જોને મ્હાએક વઢાવા હોય તેમ બનાવતા હતા જોમ પ તા દુ જણથી માગ્ય ગયો ને સફાઈથી તેમને જોવા-યા ખુદા’ તે જી માલજ નહિ પણ મારા જોનની માથુક માની દલી, અને તેણી સાથ આવતો એરકો જવાન તેણીના આસક જોવા હતો

દુ દર્વે તેમની પુઠે ગયો તેઓ રેર નપર આંચા અને તે જવાન જોનમાં બેઠો તેઓ વચ્ચે જળસ

ધરાંધરાં ચાલતાં હતી. જોન ઉપડતાં ફક્ત કીસ કરવાની જાણ રહી હતી.

હારે વમાસજીમાં હું પડ્યો. શું ત્યારે જોરત ભલ આખરે બેવકાળ હતી કે ? મારી માટે કોઈ કહેતે તો હું લડી પડતે પણ મારી આંખે જોયેલા ફારસ હું 'કેમ ભુલી નહ' ? છતાં વધુ તેલકી કરવા હું પુટેજ પડ્યો. ત્રીજે દીવસે તે મારાં હોટલમાં આવ્યો અને ત્યાંના હમાલ સાથે તેણે ચીઠી મોકલી. એક કલાક પછી તે હમાલથી તેલકી કરતાં જણાવ્યું કે તે ચીઠી પીઠાવાળા લીઝોપોલ્ટ બ્રેમબરગર પર મોકલવામાં આવી હતી, તથા તે લખનાર કોઈ નહિ પણ અર્ધ આફ્રિકેનની નજાર પર ખેતીવાડીનું સિમ્પલ લેતો મી. ફીમેન હતો.

'તું એ જુદરથને બરાબર પીઠાણે છે કે ?' મેં એક શીઝીંગ ચેરવતાં પુછ્યું.

'હાથ, ઘણીવાર પીઠાવાળા પર હું એમની ચીઠી લઇ ગયો છું.'

યા ખુદા ! આ શું કરામત હતી ? ફીમેન જેવા અક્કલદીણને ખાતર શું મારીએ પોતાનાં વર્ષે વચ્ચાં હતાં ?... યા તો તેમ કરવામાં મારીની કામ મતલબ હશે ? હું બારે વમાસજીમાં પડ્યો.

વધુ તબીબી કરવા હું મારીની પુડે પડ્યો. મારી તપાસમાં જણાવ્યું કે તેણી કોઈ બોલખીતાને ત્યાં રહેતી હતી. તે સાંજે ફીમેન તેણીને મજબો અને તેઓ બંને ફરવા ગયાં. બારીકીથી જોતાં અને જણાવ્યું કે તે સ્ત્રી તે બેવકાળે ઉલ્ટુને સાફ સાફ બનાવતી હતી.

રાત્રે હું મારાં હોટલમાં આવ્યો અને પેટની પુલ કરી, સુવાની તબીબી કરે છું તેટલામાં ભુતની પેટ જોન કુદી નીકળ્યો. ખાણું મંગાવી તે બુખ્યા શંસને વૃષ કર્યો.

'મારી અહીં છે ને ?' મેં પસગવન જણાવ્યું.

'હા... વેલા ફીમેન સાથે ઠીક દોસ્તી પાડી છે... મને આજે મળીતી !' જવાબ મળ્યો અને હવેજ મારી નજર આગળથી અધકારનો પડો નીકળી ગયો.

'જે, તું અહીં જ રહી બ્રેમબરગરની તપાસ રાખ... હું નહીં તરફ મળુરના વેષમાં મારું બનવું

કરીશ' તેણે સમજાવ્યું અને વધુ વાતચીત પછી હમે છુટા પડ્યા.

બીજે દીવસે હું બ્રેમબરગરના પીઠામાં ગયો અને મારી હમેશની રીત મુજબ તે પીઠાવાળા સાથે સપાટાબેધ દોરતી પાડી નાંખી. પાપરીની પેટ હું પૈસા વેરતો હોવાથી તે પીઠાવાળો મારાપર બોદાઇ પંથરાઇ જતો હતો.

એક દીવસે સાંજે પીઠામાં હું બેઠો હતો તેવામાં એક જર્મન ત્યાં આવ્યો. તે હમેશાનું આકુક જેવો લાગતો હતો. પાંદલાક પછી બંને જણ એક ચોરસમાં બરાબા ને બેબેક કલાક સુધી વાતો કર્યા કીધી.

મને કાંઈક શક જતાં હું મેંડે સુધી યોગ્યો. તે રાત્રે દશ વાગતાંમાં પીકું બંધ થઇ ગયું. હોટેલમાં ન જતાં હું બાહુમાં બરાબ રહ્યો. બરાબર બારને સુમારે નદી આગળથી બે ખલાસીઓ બારે પેટીઓ ઉપાડી ને આત્રા. બોક્સ જતોને અવાજ થતાં તે પીઠાની બાહુમાંના દરવાજા ઉઘડ્યો અને તે ખલાસીઓ પેટીઓ મુખી ચાલ્યા ગયા. આ પ્રમાણે ચાર ફેરા તે બંનેએ ખાધા અને તે બાદ કિનારેથી મળ્યા ચાલી ગયો.

સડવારના પહોરમાં જોનને ચીઠી લખી આ બીનાથી મેં વાંકેક કર્યો. રાત્રે અચ્ચાર વામતે પીઠાં આગળની નદીના રક્કા તરફ મળવા તેણે મને કહાવ્યું.

આખો દીવસ મેં પીઠામાં ગાળી નાંખ્યો. બરાબર વખતસર નેમેડી જગ્યાએ જતાં મને જોન મળ્યો.

'તે' ફીમેનને જોયો કે ?' તેણે સવાલ કર્યો.

'ના, કેમ ?'

'હવેજ તે પીઠામાં ગયો છે... તારી રીવોલ્વર છે કે ?'

'હવે તો ગળવામાંથી બહાર નીકળતી નથી.'

'ઠીક, ત્યારે... આજે અમત છે ખરી !'

'જો... જો... પેલા તણ જણા કોણ ?' મેં પીઠાં આગળ અધારામાં બમરા આકારો તરફ આંગળી બતાવી કહ્યું.

'એઓ આપખા દોસ્તો છે. આજ રાત્રે ગરીબ પેવડીનાં ખુનનો બદલો મળશે. હું વાદે શુપ રહીને જોયા કર ને, નેક.'

મેં જોયું કે તે ત્રણે રાખસો માછીમારો હતા. તેઓ અલ્પમસ્ત હતા અને દેશને ખાતર પોતાનો જોગ આપવા ચુકે તેમાંના નહતા.

ત્રણેક કલાક હમે યોધ્યા કે દૂર પડેલાં જર્મન ખારકસ પરથી જોઈ કિનારે આવી અને આગલી રાતની જેમ તેમાંની પેટીઓ પીકામાં ગઈ.

ઘોઢે ફેરે જોને કહ્યું 'જેક તૈયાર રહે...આપણને ધસારો કરવો પડશે. રીવૉલ્વર હાથમા લે' અને ધીમી સીપટી ફેડી.

ખીજ પળે કરમના અમલદારો અને માછીઓ મળી પંદરેક જણ નીકળી આવ્યા અને તે પીકાની કરતે ફરી વળ્યા. જે ખારણેથી તે ખલાસીઓ ગયા હતા તે ખારણે યોધવામાં આવ્યું પણ કરો જવાબ ન મળતા એ જણોએ એ ચાર આચકામા તે તોડી પાડ્યું ને બધા અદર ધુરયા.

ધરમા જળાબકાર યથ રહ્યો. તે જર્મનો જર્મન જાપામા ગાળો ભાડવા લાગ્યા ને હાથમા આવ્યું તે પકડી છુટું મારવા લા ચા. રીવૉલ્વરને ધરાકો થયો. કોઈ જીની ચીસ ચંબળાઈ અને મારામારી છુટી ચાલી. હમારા મદદગારો જોમખરગર અને કીમેનને પકડવા મારનાં હતા, જેઓ ઇવપર આવી લાડતા હતા.

જોને કીમેન પર ધસારો કર્યો પણ નકામા તેના હાથમાંની વહેલી છુટીથી જળમી થયો હતો. તે બદમાશ ઉઠેલેલે પાટલે જોડેલો હતો. તેની આંખો લાલ લોટી જેવી ચઈ ગઈ હતી. બીજે પળે જોમખરગરને પકડી હાંસરીયાં પડેરાવવામાં આવ્યાં કે જોને બરાડ પાડી.

'સખર...રીવૉલ્વર, આ બદમાશોને કેદમાં પુર્યે તે આગમજ તારી વિગત જણાવ'

મેં જોયું કે એ અમલદારો પોતાની રીવૉલ્વરો કીમેન સામે તાંકીને ઉમા દતા.

ખીજ પળે એક લાંબાંજ માછી આગળ આવ્યો 'જીમ પેવલી જોને આ બદમાશોએ મારી નાંખ્યો હતો તે મારો સાળો અને હતો.' તેણે જણાવ્યું. 'પોતાનાં મરણની આગલી રાત્રે તે મારે ત્યાં સુતો હતો. તે પીચેલો હતો અને તેથી પીચેલાંના બદા-રમાં જે કાંઈ જોઈયો તે મેં માન્યું નહિ. તેણે મને

જણાવ્યું કે આગલી રાત્રે મોરેથી બંદર પર ફરતાં તેણે જર્મન વદાણમાંથી ચુપચાપ સેકરીનની પેટીઓ આવી પીકામાં જોડાડનમાં ભરાતી જોઈ હતી. તેણે જોમખરગરને તે માટે કહ્યું હતું. જેણે તેને ચુપ રહેવા માટે મોટી રકમની લાલચ બતાવી, બીજે દીવસે પૈસા લેવા આવવા જણાવ્યું હતું. મને કાંઈક રાક પડતાં હું જીમની પુઠે પીકામાં તે દીવસે સાંજે ગયો હતો; પણ જીમને બોરડામાં લઈ ગયલા હોવાથી હું ક્યું જણી શક્યો ન હતો. મોરેથી જીમ ઘરે આવ્યો ને તેણે મને પચાસ પાઉન્ડ રોકડા અને ચુપચુપ ક્રાન્સ ચાલેલો જય તો બીજાં દોઢરો પાઉન્ડ આપવાનું કારનામું બતાવ્યું.'

'હા, પછી?' તેને ચુપ થયેલો જોઈ મેં સવાલ કર્યો.'

'જીમે મને કાંઈ કહ્યું પણ મેં તે ઠસી નાંખ્યું' હતું. તેણે મને કહ્યું કે તે તે રાત્રે એક દૈવ વદાણમાં જનાર હતો. જોમખરગરનો ભાગ્યો કીમેન તેને તે વદાણપર લઈ જનાર હતો. રાત્રે તેના જવા પછી મને વિચાર આવ્યો એટલે ચુપચુપ હું તેની પુઠે ગયો. મધરાતે મેં તેને પીકામાંથી કીમેન સાથે આવતો જોયો. તેઓ બરન્સ દીલ પર ગયા. હું ઘણે દુર હતો. તેવામાં મેં જોયું કે કીમેને જીમ પર પાછળથી હુમલો કરી તેનું માથું ફાડી નાંખ્યું અને તેના જળવામાંથી કારનામું લઈ નકાસી ગયો.'

તે ખુની આ સાંકળતાં શીકેકેડ્ય પડી ગયો. તેણે જોલવા સાંથ્યું પણ તેનો અવાજ તેના ગળામાં જ ગળાઈ ગયો.

'હું તરત પોલીસને જણાવવાનો હતો પણ જીમે જણાવેલી વિગતની ખાતરી કરવાની મને જરૂર જણાઈ...દાલ તે હું મીંગ જોને રેમંડની મદદગારીથી કરી શક્યો છું જીમને જે વદાણની વિગત જણાવી હતી તે ખરી હતી પણ તે વદાણ તો બીજે બંદરે અહીં ઉતારેલા જેવો માલ ઉતારનાર હતું.'

'કેવો માલ?' મેં પુછ્યું.

'દાડગોળા. ઇંજાંડપરના જર્મન દુમલા વખતે જર્મન હરારને ઉપયોગી યથ પડે તે માટે જુદે જુદે મથકે દાડગોળો બરવામાં આવતો હતો. પેવલીને આ વિગત બીજે દીવસે માહુમ પડી હતી. તેણે મને

આ ખબર જર્મનના પૈસા મેળવ્યા પછી લડાઈ ખાતાને આપવા જણાવ્યું હતું.''

‘ખરી વાત છે’ જોને ગંભીર અવાજે જણાવ્યું. ‘આ પીઝાનું મોટું બોયજ દારૂગોળાથી સંચાલિત છે. હવડાં પણ તેનો જ સામાન આવેલો છે !’

ખાતરી કરવા એક પેટી ઉઘેડવામાં આવતાં તેમાંથી બંદુકની કારીજો નીકળી.

‘આ ફીમેન પોતાને અંગ્રેજ ગણાવે છે પણ ખરેખરી તો તે જર્મન છે’ જોને હવે ધડાકો કીધો. ‘એ આઠાં જર્મન લઘુસનું કામ કરી આ વિભાગની બધી ખબરો મેળવે છે. એમજરૂર પણ લઘુસ છે અને એને ત્યાં દારૂગોળો એકઠો થાય છે. આ બદમાશોને હરમન હાર્ડમન-જર્મન લઘુસોના વડા સાથે બહુ સારું છે.’

‘ક્યુતું ? તું મને જાણતો પાડે ની ?’ ફીમેન ખરાશથી તે ઉગ્રામેશી પીરતોલ જતાં તે એક તરફ મસ્તી થયો. દુરતજ તેને રોકવામાં આવ્યો. ‘પણ સજવાનનું જરૂર કરી તેણે એકના હાથમાંથી રીફોલ્વર મુટળી લીધી. બીજી પાને તે કુટી અને એમજરૂર માર્શો થયો. પોતાનો સાથી રમ્પે વિગતો જણાવી દે કરી, હાર કરી તેણે બીજી ગોળી પોતાના માથામાં મારી અને હજી તે રીફોલ્વર મુટળી લેવાય તે પહેલાં તે પાપી હરતે એકેરે ઉમેરાયીની નિંદ્રામાં પડ્યો.

તે પીઝાનું બોયજ તપાસનાં દારૂગોળા અને કારી-જોની સંખ્યાબધે પેટીઓ...હીનેમાહટના ગોળાઓ... તેમજ બીજાં હથોડી મળી આવ્યાં. આ ઉપરાંત લગાઈ શરૂ થતાં ઇન્સાઈ માટે તૈયાર રાખેલા જર્મન દરેકની સંખ્યાબધે નાણાં મળી આવી હતી, જે અને ગ્રાંડેકોની નજીક મળે એમ કહી શકાય :

જર્મન લશ્કરી ફરમાન.

હવે પુર્વ ઇંગ્લાંડનાં ગવર્નર જનરલ, જર્મન લશ્કરના વડા અને શાહનશાહના નામદાર વડા શાહનશાહ કયસર તરફથી બખરામાં આવેલી સત્તાની રૂબે હમારા આ નવા છતેલા મુહમ્મદ રક્ષણે નીચલા નિયમો ફરમાવે છીએ :

કલમ ૧. નામદાર ગવર્નર જનરલ આ તેમના લશ્કરી અને સનદી અમલદારોમાંના કોઈ એકની સામે કોઈપણ રોહરી ખોટી અફવા ઉરાડો થા સામે થશે, યા હુમલો કરશે યા કોઈપણ રોહરી કેદીને નસાડવામાં સીધો યા આડકતરો હાથલેશે તો તેને ખોતની શિક્ષા કરવામાં આવશે.

સંબંધ લેઈ એવા બનાવોમાં આરોપીને વીસ વર્ષ કેદની સજા પણ થઈ શકશે.

કલમ ૨. પહેલી કલમમાં દર્શાવવામાં આવેલા ગુનાહ માટે કોઈપણ સખસ કોઈ બીજને ઉરકેરણી કરશે તો તે માટે દસ વર્ષની કેદનિકાલની સજા થશે.

કલમ ૩. લડાઈ યા રાજદ્વારી બાબતોને લગતી અફવા કોઈ ફેલાવશે તો તે માટે એક વર્ષની કેદ અને રો. પાઉન્ડનો દંડ થઈ શકશે.

જર્મન લશ્કર સામેની નાપાયાદાર વિગતો માટે ઓછામાં ઓછી દસ વર્ષની કેદની શિક્ષા થશે.

કલમ ૪. કોઈપણ રાખસ પોતાને અમલદારોએ ખી વચર પચાનમીએ દુકમો ઊડાશે તો તેને પાંચ વર્ષની કેદ અને દોઢસો પાઉન્ડનો દંડ થશે.

કલમ ૫. મહેર ખાતાનાં દફતરોનો કોઈ પણ રાખસ નાશ કરવાની પેરણી કરશે યા કશવરો તો તે માટે બે વર્ષની કેદ અને દોઢસો પાઉન્ડ મુધીનો દંડ થશે.

કલમ ૬. જર્મન સરકારની નોટીસો, સરકારી કોઈ પણ રાખસ ફાટી નાખતો યા ખરાબ કરતો જણાવે તો તેને છ માસની કેદ અને ૮૦. પાઉન્ડ મુધીનો દંડ થશે.

કલમ ૭. લશ્કરી અને સનદી સનાવાળાઓ તરફથી ખબર અજાણ માટે જે દુકમો થાય તે અંગે નાફરમાની કરનારને એક વર્ષની કેદ અને દોઢસો પાઉન્ડ મુધીનો દંડ થશે.

કલમ ૮. કલમ ૧ થી છ મુધીની દરેક સજા લશ્કરી કોર્ટનાર સમાને હરેલક પડેલો.

કલમ ૯. દરેક બનતા ગુનાહો નવા પ્રતિભાં અને તે સામે અંકુશ મુકવા વખતોવખત દુકમો ઊડવાની સત્તા કોર્ટનાર સમાને આપવામાં આવી છે.

કલમ ૧૦ જર્મન લશ્કરને હેરાનગતી થાય તથા બ્રિટિશ લશ્કરને મદદ મળે એવા વર્તણૂક માટે સખત ઉપાયો ચોલવાની મળે તી સત્તાની રૂએ બ્રિટિશ સીપાહ હોય નહિ તેના શખ્સોને નીચલા ગુનાઓ માટે દેહાંતદંડની સિપા થશે

- (૧) જેઓ બ્રિટિશ સરમારૂં યા લશ્કરના નસુસ હોઈ તેમને મદદ કરતા હોય
- (૨) જેઓ જર્મન લશ્કરને ખોટા રસ્તે દો વવાની ઠાણીશ કરતા હોય
- (૩) જેઓ જર્મન સીપાહ યા અમલદારને હાનુ વાની થાણા સખતા હોય
- (૪) જેઓ બંધનગના સાધનો તોળ ખલલ પુગા તા રોય તેમ જ ખોગાળીને નુશાન પુગા તા રોય

(૫) જેઓ જર્મન લશ્કર માટે થતા હોય

કલમ ૧૧ મુદ્દમ અને ૬ માં જણાવતી સમાને ૬ સુ ૧૮૭૭ માં બંધવામાં આવેલી દરે સત્તા આપવામાં આવે છે પરંતુ જેઓ માટે લેખતા નિયમો કરી રેવાની વડુ છુટ આપવામાં આવે છે

કલમ ૧૨ આ નવા નિયમો ને દીવમે તે લહેર કરવામાં આવે તેના બીજી દીવસથી અમલમાં આવેલા સમજવા

૦હીલહેમ વૉન કલુક

લવર્નર જનરલ-પુર્વ વિભાગ-૪ ગ્લાઝ

આ બનાવે ભાગે ગમરાઈ ક્લાબે લશ્કરી ખાતુ હપર તમે યહ ગયુ ખાન મોનીમે ખોટો ગમરાઈ થાય નહિં મરી મહા મેટનતે તે દાગી નાખ્યો

જર્મન પ્રપચને આ નસુને ખુલ્લુ બતાવે છે કે જર્મની વર્ગોની રૂબી તૈયારી મુગ હવ

અદોર ઉમરના આશક-માશુક-ચાગીસ વર્ષ ઉપર મીઠું દરશી નામનો મદરય દેરા દાઝ હંથે ધરીને ચોલાના વનન તરફથી લાઈમા બાગ લેવાં થોતે વખતે અદલાઈ સુકથો હનો લગાઈ બધ થયા પડી પાડો આવીને લગનનો બદોબસ કરવા લા થો ખમ કમબખત મગેલના મરરતા નથી 'કચેરીમા કચેરો પથો' જેક જલ અથગ પડયા જેને પરીલામે મીઠું દરશી અમેગીકા વરદ ઉપડી જલ ખાતી નામીપારી વીસરી જવાની ઠાણીશ કરવા લા થો વસવાટ માટે તેણે રૂબીકારિ

યા પસ દ મ્યુ જ્યા એક કાકી કલમસુરના કાદામા ફરથો અને તેની સાથ લગનના ગાઢથી લેડાથો તેની જીવાનીની (પહેરી) માશુકે બી બીજે શોધી લીરો અને તે પછુ પરલી ગઈ અને એવુ ધારવામાં આવતુ હતુ કે વખતના વહેવા સાથ નાઉમેદોનો જખમ બી રૂકાઈ ગયો

આ વર્ષની વાત હપર ફરીથી ચોલાની જીની કેજમે આ લેડાવાને માટે મી દરશી કલાહ આવ્યો જ્યા તેની આગતી માશુક-મીસીસ સેરીસબગીને મળ્યો જેને તેણે તરત ઓળખી કહાગી જીવાનીનો વખત બનેને યાદ આવ્યો એક બીજા સાથ અથડી પડવાતુ માલુ નવુ જણાયુ અને દદાની મરી ગયની મોહબત પાડી સર થઈ

બનેને યોગસ બાબતનો બદોબસ કરવો હતો પછુ જેમ બને તેમ જવદીથી ચોલાતુ મામ આગેપી લઈને આપણો ઘરો લગ્ની મોહબત ચોલાની પડા લી નાશુકે ઘેર પાડો ફર્યો તરતજ લગ થયા અને લાણા વખતના ઉમેદ મદગ થવાપી નવુ લોટી ઉત્પત થઈ ભાગે જીવાનજ હોય તે પ્રમાણે અમે પડ શીદા ગીરી દેખાડે છે મના અને વરરાજની ઉમર એ સરખી પગ વરસની છે અને તેપછુ જીવાનજ હોય એવા ઉમ બી અને આન દી જાણ છે કે માલુ મહે છે કે "માડી ને જીવ નાડી"

ખમલા

x x x x

કોણ ગાંડો ?

દીવાનશાળાના એક નવા ઓવરસીઅરે ચોલાના ખાનામાં રતા એ શખ્સને દોષ નાગ રેવનો જોયો અને જીલમા તેને મજુર સમજ્યો

'હાલત ગાગી કધી મે ?'

'નલીઈ, સીધી છે.'

'હુને ના મ્હુ ને ? કધી છે તે સીધી મ ?'

'હા સીધી મ કે હ નેસે ને હુને દુ ખેચુ !'

હાને એમ સીધી રેવો તો ચાનાન મુકી મારી પાસે ખેચાવી મારા સાહેબ તમે બી ઉલ્લુના રાખો જો' હીવાનો સાફ દીવાનો બાપે દાદે દીવાનો

હેલીગોલેન્ડ.

યાને....બ્રિટમાકનું બટન.

(જર્મન કાફલાનું મુખ્ય મથક)

ગુણશન માટે,

જર્મનીમાં એ બાબે કેવી લાગણી ફેલાઈ હતી તે મનુષ્ય બીરમાઈના નીચલા શબ્દો ઉપરથી વાચનાર ભણી શકશે, જેણે ૧૮૮૦ માં એ સાદું પુરૂ થયા પછી જણાવ્યું હતું કે - “ જર્મનીમાં એક સારી ધર્મજન પાટનું આપી દે તેના અર્થમાં એક બટન ખરીદ કીધું ! ”

એ સાદું થયું અને મેલકરાર લખાયા તેમાં એની કલમ દાખલ કીધી હતી કે, ઈ સ ૧૮૮૦ ની આગમનના જન્મેલા સઘળા એ કીપના રહેવાસીઓને લગ્નની ચાપ્પીનાથી મુક્ત કરવા જર્મનીએ એ બેનને ખર્ચે લીધો અને તે ઉપર દસ ખજાનીઓ અને એ નાનકડા અમરદારને મુકશે.

એ બેઠમાં મદદ નહિ પડી, રાતા અને ઉલ્લા પેલીના અને ધુરા યુનાના પત્થર છે આખરના ત્રીકાણું દોહ તેની બે બાજુએ બેસેબર મહુદની અદરથી એકમે નેડુ શીટ ઉઠા છે અને એ બેનની દિપ્તિ બાજુએ આમેરડે દના ખર્ચ અને દરિયાની વચ્ચે દેવાય કાઠાના વિરાગ મેરો વિસ્તાર આવશે છે છેક દનામાં ૪ ૧૬૦૦ ના અ બેઠના રહેવાસી નામ બે દબર તલનો દના પરતુ દર વર્ષે દહાત દોહ દરિયાના નદાવા આપતા નવન મમતની જ સા એ માં બેઠોના હમામખાના તેનની ના ૧૮ ના દના કરવામાં આવ્યા હતા તેમ જ કાઠાના વિસ્તાર ઉપર, અને આમેરડે ઉપર મુદર વિચિત્ર નાના થશે અને કોઈ બનાવી હતી, ત્યાંના રહેવા સીઓના યુનાન બેરો કોઈ રાખે ના ૧૩ નદર તેઓ અવા ચોખ્ખા, એના અને વિશ્વાસુ હતા કે તમને હોં પડે પડે યેના આવા બારમાં દાખા નહોત.

જર્મન વાગે નહોત તેને એક માસ પીવા દે તેની કરતો મુલાકાત પીધી શુભેચ્છ અને દબેર જ સામ ને કૃષી તેને ખરબની બાજુએ પાનથી રો, બાનના પી પીએ મો તેને પડુ મરવા સવાડે પુરા પા પી પી પ્રનામ બાજુઆના દરિયાનું ઉદાન દરારી ૮૫ ૬૬ નુરતેએ કીધી અને પછી પોતાની મેરુદનાદની તાલીમાં બેલી ચાપ્યા પો તે રેના એવી નહોત ફેર કે, ૧૮૮૨ ત્યા એક નાનકો વા પીના તૈયાર કરવા માંડે છે કે જ્યા તે પ્રવલ રાત પોતાના રાજવના નિકટ મામથી વાડે આ પીને નાકાનકા છે અ અડવા એક રીતે ખરી હતી.

મ્યસર ત્યા કંઈ તૈયાર કરવાની થોળના થડતો હતો તે વાત ખરી હતી, પણ બગીચા તૈયાર કરવાનો વિચાર તેના મનમાં નહિ હતો, એ જગ્યાની મુલાકાત લેવા પછી ચાર વર્ષે તેણે તેના બાદમાં ફેલાના અમરદારને અને ખજાસીઓને કહ્યું,

“ હેવીઓનેન્ડો બેઠ જર્મન માણીઓના અને જર્મન લઘાયક વહાણોના રજા નાદોને દરિયાઈ કિલ્લો બનવા માટે નિર્માણ થયેનો છે એના નસી બમા એ સરવત મોઘાયવી છે દરેક તાનુ ને ત્યા દેખાવ દે તેની સામે થવાને જર્મન દરિયાનું એ એક મેરોવર મરખુત સ્થળ થનાર છે ! ”

એ વાત પછી એ મે આવાથે તે બેઠમાં એન ટનીયોની એક દુકાન લખરના અને નામ ખાતાના ટવાક અમરદારો, અને કૃપના તોપના કારખાના વાળા લેખમદાર ગામલદારો ત્યા આવી ઉતર્યા અને તે પછી દબેર જર્મન માનદાન દાખવ થયા

મેટીક જ સાગોની પ્રવળો નેમો બોલી નાખી બીજી તરફ મેટવાક બાકા મો છિટ પુર્ષા રેની અને મળીના ને ૧૮૪૫ પાવરના નાક અને ટીમ વળો લાગી તારસ વાગત નોપો પોલા દના બખરો અને દાગોનાનો પુષ્કળ જથ્થો, દરેક જનના અને દો વર્તમાન લગાડો અસખાબ ત્યા આવી લા થો, કે જ્યા પીત્ર વર્ષ મુખી પુળ-બલક મામ્પી-કાલી રટી હતી

આ સુવચો રખત મેડો તાના દરિયાઈ પા પી ના નાદવા અ બેઠમાં નારના ૧ રજા જર્મનો, ફ્રેચમેનો, રશો, હાલ મો, નમેરિમો, ઉગ્રીસ મેના વર રૂના પી તેમે પી પીઓ, મરદો માવ તા દના ૧ મેટના તેને ના ૧ આવકાર તેને તેના દિ માની જમા ૨૦ અને સ્વદેશ માટે વન્દવાર વડો કરવા ૧૦ ૧૦ જ્યા મામદારો મામ કરતા ત્યા મુ નોડે છે ન ૧૦ નર્વર લેઈ સમુ નહિ નિવા કે જેએને જરુમો જાની પેરે પેરે પેરે પેરે જર્મનીના કેદ પા ને રોજન લેઈ રકા દના આ રીતે આવ મા પારેરેપો, મામદારો વા ત્યા નામને રોજામ કરતા અને બોલ ઉચ્ચ વાના સાના જાનને પી વડા ખાના લેઈ રકા ૦૮૫ અસ અરપુલ, એ સિવાય ૧૩ જાન્ય ન દર્ડ

રૌન ફરતી બ્રીટીશ મનવારોએ શિલ્પનના વાવટા સાધવી સખ્યાબધ એટાને કબજે કરી છે. એમાની ઘણી પરથી જર્મનો મળી આવ્યા હતા જે નૌકા ખાતાના અધિકારીઓને એવી ખાતમી ન મળી હોય કે, એ એટા ઉપર જર્મન ખનાવટની સુરગોનો જરૂર ન હતો, તો ખરી હકીકત ખાસ કારણો સારૂ છુપાવવામા આવી છે એમ સમજવું

હવાઇ વિમાનો પણ હેલીગોનેડમા છે ત્યાં સાર્વજનિક બોલારા બોલો દસ વિમાનોનો મોટો કાફલો હતો. દરિયાઈ વિમાનોએ દરિયા ઉપર ઘણી એક ઝડપી તકાવ મારી છે, અને કેટલીક બ્રીટીશ રૌન ફરતી મનવારો ઉપર હવાઇમાથી બોલો ફેંક્યા છે એ બેટ ઉપર એક બ્રીટીશ વિમાની ઉડતો વધે છે તે કોઇ નહીં પણ ફ્લાઈટ કમાન્ડર ક્રાન્સીસ હુવેટ હતો, જેણે, બ્રીટીશ હવાઈ વાહાણોએ કોઇસહેવન પર હુમલો કર્યો હતો તેમા ભાગ લીરો હતો એ વીમાનીને ડચ રહીમરે દરીયામાથી બચાવી લઈ હોવારમા ઉતાર્યો હતો તે પોતાની વિગત રહુ કરતા જણાવે છે કે “મારી સાથના બીજા વીમાનો થી યુમસમા દુર વિખુટા પડી ગયો, અને સેવટે કોઇસહેવનની પાઠળના જરમન પ્રદેશમા નીચે ઉતર્યો યુમસ નીચે જવા પડી મને માનમ પડ્યું કે મેં મારો રસ્તો ગુમાવ્યો હતો દુ પાછો હવામા ચઢ્યો અને મેં દરિયા તરફ વળણ લીધી એકએક મને માનમ પડ્યું કે દુ હેલીગોનેડ ઉપર ઉડુ છુ મેં મારા સાથની બાતુથી નજર કીવી અને આખા જર્મન કારવાને એટની પાઠળ પડેતા જોયો ત્યાં સખ્યાબધ મનવારો પણ હતા એ બેટમાથી અને ઘણીક મનવારો પાસે મારા ઉપર બચાવક નોગા ઘોરમા આવ્યા મેં કેટલાક બોલ નાખીને જવાબ આપ્યો માર એવું મન છે કે મેં એક જર્મન મનવારને મુશ્કાન કર્યું હતું મને એક બોલ ફેંકતાજ એક મોગી મનવાર ઉપરથી યુમારાના ગોટિગોટ નિકળવા લાગ્યા દના કોઈ બ્રીટીશ મનવાર કે બ્રીટીશ લશ્કર જણાય કરી મેં એપેર જ્યાનથી નજર ફેરવી, પણ આપણા કોઈથી વડાણે મારી નજરે પડ્યા નાંદ ”

હેલીગોનેડમા જર્મન મહામાના એકેએક વડાખુને જે અગ્ર પડે તો પુર્વ બાળના બાગમા આસરે મળી શકે તેમ છે, એ બેટ કચસરના દાયમા દોવાથી

ઇંગ્લાન્ડની એકસો માઇલ નજદીકમા છે. જે એ બેટ કચસરના દાયમા ન હતો તો જર્મની એટલુ નજદીક નહિ રહેતો આટલુ તો હુ નિશક ગણાય છે કે જે જર્મન મનવારોએ ઇંગ્લીશ કોરસ ઉપર નિર્દોષોની કવલ ચલાવવા સ્કારબરો, હાર્ટપુલ અને ઓટ્ટીથી ગામો પર તોષોના ગોળા ઘોર્યાહતા તે બધી હેલીગોનેડથીજ આવી હતી એજ બેટ તેમનું મથક છે.

એક અમેરિકન, જેની સખ્યાઇ અને પ્રમાણિકપણ શક વિનાહુ છે, અને જેને ઘોરાજ વખત ઉપર હેલીગોનેડની મોલાકાત લેવાની છટ આપી હતી તેની આ નીચથી હકીકત વિશ્વાસને પાત્ર છે તે કહે છે કે —

“એ બેટ તરફ જવાના માર્ગનો રસ્તો સુરગો ની દરા હાર રજા કરે છે એ કિલ્લાની અદર એમ-વન ટોરપીડો બોટો તૈયાર રહેલી છે, અને એ બોટો ની અને જર્મન કાફલાની વચ્ચે રડર ટોરપીડો બોટો અને શરટ્ટોયેરોનો એક મોટો કાફલો છે ત્યાં આગ-ળની દરેક મનવાર આખા રાખોડી રંગથી રંગાયથી છે અને એવા આજ યુમસમા પણ દુર-ઘણેજ ઉંટે પડેલી મનવાર પણ દરિયા અને ગગન સાથ મેળાઈ જતી દેખાય છે.

“એ બેટ ઉપરના અમલદારોને હૈય નેહ છે કે કોઈ પણ બ્રીટીશ મનવાર હેલીગોનેડની નજદીકમા કેધે પણ આવવાની કદી દી મન કરી શકેજ નહીં”.

“૩૦૪ તોષો જે દાલમા બેટ ઉપર તૈયાર ચઢાવેલી છે, તેમાની ૧૦૦ તો ૪૨ મેન્ડીમીટર થા તો લગભગ તેટલા વળનની છે એ બેતાવીરા સેન્ડી મીટરની તોષો છુપી જાડીઓ ઉપર ચઢાવેલી છે લશ્કરી ગરબ્યાતમા એ ત્યાં નહીં દની ગયા ગપટે-આર માસમા એ કૂપના કારખાનામાથી લાવવામા આવી હતી લાઈની સરબ્યાતમા ઉત્તર સમુદ્રમા દેગે બ્રીટીશ મનવારને ટોરપીડો લગાવવામા આવી હતી, તે આ બેટમાથી રવાના થઈ હતી જેમ જેમ જર્મનો દરિયા બેસ્ટઅમ તરફ વળતા ગયા તેમ એ સળમરીનોને શરતોયેરો તેજ તરફ મોકલવામા આવ્યા બેસ્ટઅમના કિનારા ઉપર મથક કરતા ગયા જેથી તે સળમરીનો ઇંગ્લાન્ડની વધુ નજદીકમા એળી રહી છે પણ જર્મન સળમરીનનું મુખ્ય મથક દરુ દેલીગોનેડની જ્યાં કિલ્લાની તોષો તેમનું રખતુ કરે છે.

એ કિલ્લેબંધીમાંથી દલાયતો બેઠાં રહ્યો થયો છે. કિલ્લો બંધાતો હતો તે અરસામાં એક પણ એક નસુસ પકડાયો હતા અને કેદ કરવામાં આવ્યા હતા. જ્યે બાગે એમાંનો મેટો નામાંકિત નસુસ લીધો- મોટું એવરેશ હતો જે (Helligoland) નો અસલી વતની હતો પણ અમેરીકામાં જઈ વરસો હતો. કિલ્લાની કિલ્લેબંધીના નકશા ઉતારવાં તે પકડાયો હતો; જેનો કાર્ડમાં કેસ ચાલી લીધાગીની પાસેસમાંના કેદખાનામાં રાખવાની દસ વર્ષની તેને મેટી સાબ થઈ હતી.

આ યુદ્ધ શરૂ થવા પછી એ બેટ આમજથી અને નર્મનીના વધુ નજીકનાં મથકોથી નસુસોને દુર રાખવા માટે ગુપ્તી પોલીસની મોટી દુકાન સ્થાપી હતી. દેલીગોલેંડ ઉપરની ગુપ્તી પોલીસ, કૃપની મોટી સોપાના કામ ઉપર ખાસ ચોંટી દડા પણ રાખે છે.

કોઈ પણ નસુસ જે કંઈ કિમતી અને ઉપયોગી ખાતમી દેલીગોલેંડ બાબેની જાણી આવે તેથી એ બેટ ઉપરના દુકાનમાં મદદ યાદ તેને ચૂકવી મોકલે છેનામ મળે તેમ છે.

આ ખુનખાર જંગ પુરું થવા પછી, દેલીગોલેંડનું શું થયું તે બાબેને ખત તો ઉઠતો નહીં. નર્મનીનો પરાજય થવાં દેલીગોલેંડ બીલીકાકાલમાં આવ્યો નીના રહેરોજ નહીં અને તે જખને નર્મનીને કયે દવાનું મનુષ્ય હરવા ઉત્તરના દારમાં આવશે' ખુદા, તે દીવસ જલ્દી જાવો !

બધાં સપાળાં પરોણાંઓની ટોપીઓ ખુંટીઓ ઉપર હટકવેલી હતી ત્યાં જઈ ઉતાવળમાં એક જે તેને બધે બેસતી આવી ટોપી ડાઘનીજ નહિં પણ આપણા પ્રાસદ્દ હસમુખા માર્ક ટવેનનીજ હતી ! અને ત્યારે ટવેન પોતાની ટોપીની શોધમાં પડ્યો ત્યારે તે જડી નહિ, પણ તે પાદરીની ટોપી ત્યાં પડેલી જે બધેબેસતી આવતાં પોતે ખુશ ખુશાલ ઓળખી નિકળ્યો.

હવે બુઓ કે આથી શું કરવા સરખા બનાવો બન્યા તે: ગરીબ આપણે પાદરી પોતાના દંમેશની રીત મુજબ ત્યારે અનીશ્ય મંબીર, વિચારવંત મની શીક્ષુશી ભરી વાતો અને ટીકા કરતો ત્યારે લોક તેન ટોપી ઉપરથી માર્ક ટવેનને નવા સંજ્ઞાસમાં પારી ઘણું પેટ પકડી હતું. અને આપણે વિશ્વંરેશ્વરી કાંઈ ન સમજ પડ્યાથી પાસી ઉતાર થઈ જતો ! આખરે ઉપલી સાદસિદ્ધ ટોપી તપાસનાં સપાળો બેઠા ખુંટી થયો, અને આ મુકરિમે માર્ક ટવેન ઉપર પચ લખી મારી માંગી પોતાનો અનુભવ દર્શાવ્યો !

બીજા હાલ ઉપર માર્ક ટવેન કાકાએ પેલી તકરોવેલી પાદરીની ટોપીનું રંમરૂપ થોડુંક ફેરવવા તેને કાકા અનાવવાનો નિશ્ચય કરી એક મોટી દુકાનમાં કુમી અસ્તરી કરવા માટે દુકાન આપ્યો. તે દુકાનદારે પ્રજાંજ માન સાથે તેને આદરસર કર્યો, અને પુર કપડેકામ કરી આપ્યું. તેનું દામ ત્યારે તેણે પુછ્યું ત્યારે દુકાનદારે નમી જણાવ્યું જે તે પાદરી પાસે કમરૂએ મેનો હતો નહીં ! અને મનમાં રમુજ પામતો તેમજ મન થતો ત પ્રસીધ્ધ અમરીકન ત્યારી આગતો રયો

તેની રચના, આસિયત અને ઝેરીપણું.

(લખનાર—શ્રી કાલસજી ધ મહાલક્ષ્મીવાળા, સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ વિક્ટોરિયા ગાર્ડન્સ-મુબાઈ)

લોકમા સાપો વિશે સાધારણ વણક ખોટા ખ્યાલો અને વહેમો તથા સહજાત ભરેલી ધારતી રહે છે, તે કાંઈક દરમિતે દુઃસ્વભાવી મતવખથી આજના વિષયની ખાબત ને પસંદ કરી છે.

મારે પહેલાં જણાવવું જોઈએ કે સાપોના એક ખાસ અભ્યાસી અથવા scientific expert હોવાનો હું દાવો કરતો નથી. આપોના સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટેટ વીનીકે છેલ્લા ૩૦) વરસની માત્રી નોકરી દરમિયાન ત્યાં રાખેલા જનવર ખાનાઓના ડૉક્ટરી દાખલ, જનવરો ઉપર દેખરેખ રાખવાની મારી ફરજને લીધે સાપો વિશે જે કાંઈક સાધારણ જાણવા જેગ જ્ઞાન-થોડું કે જાતી અનુભવ ડૉક્ટરી અને બાકીનું સત્તાધારી જાણો ઉપરથી-એ મેળવ્યું છે તે કમ્ત તમે આગળ રહી કરવાની માત્રી મતલબ છે.

કરોડવાળાં પ્રાણીઓ.

આ દુનિયામાં નાના મોટા સેંકડો જાતના જનવરો વસે છે જેઓ આકાર, રચના અને આસિયત વગેરેમાં એક બીજાથી તદ્દન જુદા હોય છે, પણ તેઓની સામગ્રી તપાસેલા માનવ પટે છે કે એમાંના વણક જનવરો બીજા બધી વાતમાં તદ્દન જુદા હતા એક બાબતમાં તેઓ એક બીજાને મળતા આવે છે તે એ કે તેઓ દેખી પીકમાં નાના કહી શકાય તેવા જાતોને અનેકો પેશજ નવી સાંધેના એક કંઠો હોય છે એ કાઠો તેઓના ધડને પુરતી રીતે વાકુ થીક થવાની સગવડ કરી આપવા સાથે તેને ટકાર રોકવી રાખવા, તેમજ જેન માંથી નીકળતા જ્વાનત દુઓના રેસા (spinal cord or marrow) ને કાઠાની નળીમાંથી રસ્તો આપી એ વજાન અગત્યના પણ નાહું બારેના બચાવ કરવા માટે ઉપયોગી છે એ જ્ઞાને ખરડાની કોઈ કહે છે એ જ્ઞાપણા સર્વ પ્રાણીઓને પ્રાણી નીધામાં કરોડવાળાં પ્રાણીઓ-વડીકે જોખવામાં આવે છે.

કરોડવાળાં પ્રાણીઓના પાંચ વર્ગો

એ વિભાગ (sub kingdom) માં સર્વે ચકતી જાતના પ્રાણીઓ સમાઈ જાય છે, અને તેઓને પાંચ વર્ગમાં વહેંચી નાખેલા છે. પેદારો સૌથી ચકીઆતો વર્ગ ધવડારનારા પ્રાણી (mammals) નો, જેમાં માણસ પણ આવી જાય છે બીજો તેથી ઉતરતો પક્ષીઓ (birds) નો, ત્રીજો પેદે ચાલનારા પ્રાણીઓ (reptiles) નો, ચોથો જમીન અને પાણી બંન્નેમાં રહી શકનારા પ્રાણીઓ (amphibians) નો, અને પાંચ મો તથા છેલ્લો માછલાઓ (fishes) નો.

કરોડ વગરનાં જુદાં જુદાં પ્રાણીઓ.

બાકીના બીજા સર્વે પ્રાણીઓને કરોડ દોતી નથી, અને તેઓને છ વિભાગો (sub kingdoms) માં વહેંચી નાખ્યા છે જેમાં સુવળા ઉતરતી જાતના પ્રાણીઓ આવે છે, જેના કે છીરી, મોગ, માખ, મચ્છર, ભમર, મધમાખ, કામડયા, પત-જિયા, કસારા, તીડ, વગેરે જીવડા (insects), કાનકચુરા, કરોળિયા, વીછી, કોલમી, કરચલા, શીયા, કરમ, કરમ અજસિયા, જોડજાળ તથા પાણીમાં વસતા વસતા પ્રાણીઓ જેવા કે પરવાળા, વાદળા વગેરે વગેરે.

સાપ પેદે ચાલનારાં પ્રાણીઓના

વર્ગમાં આવે છે

સાપ કરોડવાળા વિભાગના પેદે ચાલનારા પ્રાણીઓના વર્ગમાં આવે છે કે જે વર્ગમાં એ સિવાય શીડોળ, સરડા, કાચળા અને મુસવાટ જેવા જુદા જુદા પ્રાણીઓ પણ છે.

પેદે ચાલનારાં પ્રાણીઓને જોખવાની નિશાનીઓ.

શરીરની રચના, આસિયત વગેરે ને ને બાબતોમાં પેદે ચાલનારા પ્રાણીઓ બીજા બધા વર્ગના

પ્રાણીઓથી તુદા પડી ઓળખાઈ આવે છે તેમાંની કેટલી મુખ્ય નીચે મુજબ છે:—

(ક) ધવાણનારાં પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓની ચામડી ઉપર વાળ અને પીંછાં હોય છે, તે જેટલાં વાળનારાં પ્રાણીઓને હોતાં નથી, પણ તેઓની ચામડીના રણુ પાટો કેટલાકો ભેવા કે ચાપને બીજા દોષ છે અને કેટલાકો ભેવાકે કાચળા તથા મુસવટને સખ્ત રીતે અથવા દાબ દોષ છે.

(ખ) ધવાણનારાં પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓ અમ લોહીવાળાં કહેવાય છે, કારણ કે તેઓના શરીરની અમી યોગ્ય પ્રમાણમાં દમેશ ઓસરખી રહે છે, અને એ તેવા અમ અથવા કંઈ રતુ અને મુઠ્ઠાના ફેરફાર છતાં કદી બદલાતી નથી. તેથી કવકું જેટલાં વાળનાર પ્રાણીઓ કંઈ લોહીનાં કહેવાય છે. કારણકે તેઓના શરીરની અમી રેશ અને રતુના ફેરફાર સાથે તેઓનાં રહેણાણની દવા પાણી વગેરેની બદલાતી અમીના પ્રમાણમાં વધારા થયા છે.

રતુનાં ફેરફારને લીધે એ કંઈ લોહીના પ્રાણીઓની શરીરની ગરમીમાં ફેરો બનેા ફેરફાર થાય છે તેને અનરિતી "બોમ્બે નેચરલ હીસ્ટરી સોસાયટી" (Bombay Natural History Society) ના લખેલી રોહેટ્ટી ઓ ફીલ્પને (Philpott) એ સોસાયટીના રૂમ (room) માં રાખેલા એક ટબના મોડા અભ્યારતા શરીરની ગરમીનું માપ (temperature) તથા તેની નીચડી નેપ રાખી છે તે કપરથી કંઈક જાણ આપે છે:—

શરીરની ગરમી માપવાની તારીખ.	શરીરની ગરમી (temperature)
૬ મી નોવેમ્બર ૧૮૮૬.	૮૨°
૨૮ મી " "	૭૬.૫°
૩ ઇ નવેમ્બર ૧૮૮૭	૭૫°
૨૬ મી " "	૭૩°
૨૦ મી ફેબ્રુઆરી "	૭૮°
૭ મી માર્ચ "	૮૨°

(ક) જેટલાં વાળનાં અને પ્રાણીઓ કંઈક મુકે છે.

(ક) તેઓનાં હાંતો નરબામાં હોવા ઉપરાંત કેટલાકોને હાળવામાં પણ હોય છે. વળી ધવાણનારાં પ્રાણીઓમાં જ્યારે આવડા હાંતો આપી છંદશીમાં એક વખત પડી જાય નવા આવે છે ત્યારે જેટલાં વાળનારાં પ્રાણીઓના મુનાં હાંતો અવારનવાર પડી જાય નવા આવ્યા કરે છે. કેટલાકો ભેવા કે કાચળાઓને તે બીજાનું હાંત હોવા નથી પણ તેઓના નરબાં પર હાંતો જેનું સખ્ત ચામડું હોય છે, અને તેથી તેઓનાં નરબાં ચાંચને વધારે મજબૂત બનાવે છે.

(ગ) જેટલાં વાળનારાં પ્રાણીઓનું મનન પુરતી રીતે ખીણું હોતું નથી, અને તેઓની હીલચાલ ઘણી મુશ્કેલી હોય છે.

(ઘ) ધવાણનારાં પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓમાં જેટલાં અને ઊંડી વચ્ચે ચામડીના પટો (diaphanogram or membrane) હોય છે, તેવા પટો જેટલાં વાળનારાં પ્રાણીઓમાં હોતાં નથી.

(ઙ) એ જનનગેમાંનું કોઈ પણ પક્ષીની માફક દવામાં કદી રાજી નથી, અને દરિયાઈ કાચળા અને દરિયાઈ સાથે સિવાય બીજા કોઈ પણ પાણીમાં બચી રહેવાનું ક્ષમતા નથી.

(ચ) તેઓ રાખ કંઈ ખમી રાખતાં નથી તેથી મુખ્ય કરીને અમ મુકેલામાં તેઓનું રહેણાણ હોય છે.

હાલ પ્રાણી વિજ્ઞાનમાં સાપને, કીચોડ અને સર-હાની સાથે બેજાન વર્ગમાં મુકેલા છે કારણકે તેઓ વચ્ચે-મુખ્ય કરીને પગ વચરની કીચોડ અને સાપ વચ્ચે-સાથ જાણવાએમ ફરક હોતાં નથી.

દરે આવડા જાણવું છે તેમ જેટલાં વાળનારાં પ્રાણીઓના વર્ગમાં સાપ ઉપરાંત કીચોડ, કાચળા, મોસચાક વગેરે નુતં નુતં પ્રાણીઓ પણ હોય છે પણ તે બીજાં જ્યાં જેટલાં વાળનારાં પ્રાણીઓ સાપ કંઈ જાણવામાં નુરો પડી ઓળખાય છે તે સાપ ના નીચલાં સામયો વર્ગનું કપરથી માત્રમ પડે.

સાપનું શરીર.

સાપનું શરીર શ્વેત કરીને વર્ણન હાંતું અને પાટું હોય છે, અને ઊંચી આસને આસને વધારે પાટું વધુ પડી બને છે.

સાપનું માથું.

માથું શ્વેત કરીને વર્ણન અને લંબના અથવા ચિત્તોનાર હોય છે.

શરીરપરનાં ભીંગડાં તથા કોટલાં.

ઘણાખરા સાપોમાં શરીરના ઉપલા ભાગની ચામડી ઉપર એક ઉપર એક કિનારીએ ચઢેલાં નાનાં ભીંગડાં (overlapping scales) હોય છે, અને નીચલા ભાગ ઉપર એક બાજુથી બીજી બાજુ વેર આડાં (completely across from side to side) કોટલાં (shields) હોય છે જે તેઓને ચાલવામાં ઘણી મદદ કરે છે.

અળાશિયા જેવા જમીનની અંદર નતુક રહેનારા આંધળા સાપો તેમજ ગાંધારી ઉપર અને દરિયામાં વસનારા સાપોને નીચલી બાજુએ કોટલા હોતાં નથી પણ આંખે શરીરે એકસરખાં ભીંગડાં હોય છે, કારણકે તેઓને જરૂર હોતી નથી. ઘણાખરા સાપના માથાં ઉપર નીચલી તેમજ ઉપલી બાજુએ ચોક્કસ સરખા આકારના કોટલા હોય છે. સાપની પુછડીને છેડે ઘણકરીને એક જ ભીંગડું આવવા કોટલું હોય છે જે કેટલાક સાપમાં શરીરમાં ભોગાઈ જાય એવું અણી-દાર હોય છે.

સાપની પુછડી

હરીગાંધ સાપોની પુછડી માછલીની પુછડી જેની જેમ ચપટી (vertically flattened) હોય છે જે તરવામાં તેઓને મદદ કરે છે. કેટલાક અમેરીકનના સાપ જેને ગુગરયા સાપ કહે છે તેઓની પુછડીને છેડે હારકાની પોકળ કડીને બેટાપેટા જે મળે હોય છે તેથી તેઓ જ્યારે ઉરકેરાયલા હોય છે ત્યારે ગુગરના જેવા અવાજ કરે છે. કેટલાક દોડકોને પછાત છે કે એક હેરી સાપ જેમ જેમ માથું ચાલે તેમ તેમ જાય છે તેમ તેમ તેની પુછડી જુકી થતી જાય છે અને તેથી એવી રીતે જુકી થયેલી પુછડીવાળા ખાંટા સાપ ઘણા ધારડી બરેલા હોય છે. એ વાતમાં કંઈ પણ સચાઈ નથી. કેટલાક સાપને કુદરતી જુકી પુછડી હોય છે, જ્યારે બીજાઓની કાંઈ અકરમાત તરીકે જુકી થાય છે.

સાપના કાન.

સાપને કાનનું કંઈ હોઈ નથી તેથી તેઓની સ્પર્શજ્વાળી શક્તિ આપણા જેવી તો હોઈ સકે નહિ, અને એ કારણને લીધે મુદારીઓ સાપને વાંસળીની મદદથી પેલા તરફ એ જી સફવાને અને તેઓ ઉપર કાણુ ધરાવવાને દાવો કરે છે તે જાણી શકે નહિ. જીવ એટલું તો ચોક્કસ છે કે તેનું ધ્યાન એ જ તેવી

કોઈ વસ્તુ સાપની સામે ધરીને તેને લીલવી હોય તો સાપ તે લીલવાનો સાથે તે પોતે પણ લીલતો રહે છે, અને તેથી મુદારીઓ સાપ સામે વાંસળી વગાડી તેઓને એકચિત્તે પેલા સામે ડોલતા રાખી કાણુ ધરાવવાનો દાવો કરે છે. તે વાંસળીના અવાજને લીધે નહિ પણ વાંસળી વગાડતી વખતે મુદારી પોતે ડોળા ખાતી લીલવા કરે છે તેને લીધે હોય એ જાણ્યું છે. જે કે હવામાં થયેલા અવાજ (air vibrations) તેઓ સમજી શકતા નથી તોપણ જમીન ઉપર પડતા પગલાઓ વગેરેથી થતી લીલવાનો (earth vibrations) તેઓ ઘણા સ્પષ્ટ રીતે જાણી શકે છે. એ વિષેના અજાણજાણોના હેવાલ “એશિયન” (Asian) પત્રમાં ‘Ghorepore’ ના તખલ્લુસવાળા કોઈ બ્રહ્મચર્યે તા. ૨૮ મી ડિસેમ્બર ૧૮૮૭ એ લખી મોકલ્યા છે તેમાંના નીચલા ફકરાઓ જાણવા જોઈએ:—

“(૧) મેં ગારોડીને વાસળી વગાડતો અને ડોળા ખાતો નાગની સામે ઉભો રાખ્યો તેથી નાગ ઉપર અસર થયેલી જણાઈ.

(૨) હું પોતે નાગની સામે લીલવા કરી પગર ઉભો રહ્યો અને ગારોડીને નાગની પાછળ ઉભો રાખ્યો અને ગાંધારી પણ ટીટલા વગર વાંસળી વગાડવા કરી તો નાગ ગુપ્તગુપ્ત ફક્ત મારી સામે જોતો ઉભો.

(૩) અમે બેઠકે બેઠકે બેઠકે, ગારોડી નાગની સામે વાસળી વગાડતો ઉભો અને હું તેની પાછળ ત્રણ વાર હુર ઉભો અને જોરથી તાબડપાડાં ફાટ્યા પણ નાગ કાંઈ હાલ્યો નહીં, પણ જેવા હું ખરેખર કે નાગે તરત પાછું ફરી જોયું કે કોણ આવે છે.”

સાપની આંખ.

સાપની આંખના બચાવ માટે આપણાં જેવાં હવાઈ દાંડ પડે તેવા પોપચાં હોતા નથી પણ તેને બદલે આંખના ડોળા ઉપર ઘડીઆળના કાચ જેવું પારદર્શક ચામડીનું પટ હોય છે. જ્યારે સાપ કાચળી કાઢે છે ત્યારે એ પટ ઉપરની ખોલ પણ તેની સાથે નીકળે છે જે કાંચળીમાં ચસમાના કાચની આકૃતિ દેખાય છે.

સાપના અવયવો.

સાપને પગ જેવા અવયવો બીજાકુલ હોતા નથી બેકે કોઈ સાપને અપૂર્ણ પગની નીશાનીઓ (vestiges) સફા આગળ બહાર કાંટા (spurlike

૭. તે મહાન લેખક પોતાનું દુઃખ રડતાં જણાવે છે કે તેની જૈરીએ તેની બાધી મોતમલક હોવાથી છે.

જ્યોર્જ એક સાચા પાંડે રાજેશી હોવાથી તેમાં ફરવા આવવાને પારખરીને ધનન કરે છે. પારખરી ખુશીથી કબુલ થાય છે. આ લેખા બંને મીત્રો ન્ધ છે ને મીત્રીસ પારખરી રૂખસદ કરેલા પોશાકને જોઈ ચોકે છે.

જ્યોર્જ હવે મીત્રીસ પારખરી ને લગની મોતે બરી પર લેખ્યર આપે છે કે પારખરી ત્યાંથી સઝી નજ આઈકલ પુરી કરે છે. દરયાઈ સફરમા પોતાને સામેલ કરી ન હતી એવું જણતા મીત્રીસ પારખરી રાંધ્યું ધાન ખાવા દેતી નથી. તેણી રો છે કે તેણીનો ધણી બદલાઈ ગયો. જ્યોર્જ બહારાઈને નહાસી ન્ધ છે ને રડતી જૈરીને પદાવવા આખરે પારખરી નહિ જવા કબુલ થાય છે.

‘ચોરત...ચોરત .લડલક !’ તે બાપડો બારે નિરાશમા બબડે છે.

અંક બીજો.

જ્યોર્જ ગર્ભાગને ખાનુ લેવા સમબલવામાં આવે છે અને ત્યાં તે મીત્રીસ પારખરીના બાપકર્નલ આર-મટિજને મળે છે. તે જવાન પોતાના મીત્રની નિરાશ જણે છે અને તેને માટે તે તેને ટોકે છે. પારખરી રો છે કે તેની મીત્રીસ હવે તેને બરાબર લખવા પણ દેતી નથી. લગની મુંઝરીમા પડવા આગમજ વિચાર કરવાનું જ્યોર્જ પોતાના મીત્રને સમજાવે છે પણ તે મીત્રની સેક્રેટરી મીસ ગુડવર્થ તેને ધણી બે છે એટલે તે તેણીને સોઢ સાધતો ફરે છે.

તેણીની હાથકત તે સાબળે છે. તેણી જણાવે છે કે તેણી પાદરીની સાત દીકરીઓમાંની એક છે. કંઈ-બની ગરીબાઈ બાબે બહુ કઠણારસ બ્યાન કરે છે, પણ ટ્વરત પરવાઈ તેને જવા કહે છે. તે ન્ધ છે અને ‘ગરીબ બીચારો’ કરી પદાઈતો તે સુંદર સેક્રેટરી મીસ પારખરીની છબીને યુગ્મ લે છે.

તેજ પળે મીત્રીસ પારખરી ત્યાં આવે છે અને ગુરસામાં સ્તબ્ધ થઈ ન્ધ છે. તેણી ક્ષ નેનમાં જનાર છે તે હવે તેણી તેને પુછે છે.

તેણીને ત્યાંથી જવાનું કમ્મ કારણ ન હતું એક જણાવી મીસ ગુડવર્થ ના પાડે છે પણ મીત્રીસ પારખરી ટાઇમ ટાઇમ લાવી ટ્રેન પસંદ કરે છે.

‘હું નથી જવાની’ તે સુંદરી બરાડે છે. કે મીત્રીસ પારખરી પોતાના ધણીને બોલાવી તેણી કે મીસ ગુડવર્થ ત્યાંથી જનું તે પસંદ કરવા સુચવે છે.

પહેલા તો તે હસી કાઢે છે પણ ધુરસે થઈને બબાળે છે કે તે પોતાની સેક્રેટરીને રન આપી શકતો નથી.

હમેશાની પેઠે આસુઓના ધોધ વહે છે. તેજ વખતે કર્નલ આરમટિજ, જ્યોર્જની સાથે હસતો હસતો અંદર આવે છે. પોતાની દીકરી પોતાની સાથે આવનાર છે તે જણી તે બહારાઈ ન્ધ છે ને તેણીને સમજાવે છે, પણ હેરાયલી મીત્રીસ પારખરી બધું ના પાડી પોતાનો સરસામાન તૈયાર કરવા ન્ધ છે.

અંક ત્રીજો.

બીજી સહવારે બાગમાં નારતો ખીરસવામાં આવે છે. પારખરી કે જ્યોર્જને જુખ લાગતી નથી. તે બાપડા રાતના બે વાગતા સુધી વતો કરતાં ને દારૂ ધીચતા બેઠા હતા તે હાલમાં તેમનાં માથાં ફુલાં હતાં-રામખીનનો ચોરડર થાય છે.

મીસ ગુડવર્થ પોતાના ચોરડામા નારતો લઈ બાગમાં ફરે છે. તેણીના હાથમાંનો સુલાખ જ્યોર્જની માંગણી છતા ના પાડી તેણી વગર માંગણીએ પારખરીને આપે છે. કર્નલ પોતાના જમાઈને તેના મીત્રને સહવારના પહોરમાં દારૂ પીતા જોઈ દારૂની બરીપર લાપલ આપે છે ને તે પછી મોટું ટંબલર બરી પોતે રામખીન ગયાવી ન્ધ છે. મીત્રીસ પારખરી, જ્યોર્જને મળવા માગે છે એવું તે જણાવે છે.

પારખરી ચાલ્યો ન્ધ છે. ને તેની મીત્રીસ ત્યાં આવે છે. મીસ ગુડવર્થને કાઠી મુકવા તેણી જ્યોર્જને સમજાવે છે કે જ્યોર્જ પારખરી પોતાના મિત્રની સલાહ માન્ય કરે.

જ્યોર્જ પોતાનું બનતું કરવા કબુલે છે અને પોતાના મીત્ર ને જૈરીને છોડતાં યુ પરિણામ આવે છે તે પર લાંબુલય લાપલ આપે છે. પારખરી હવે મીસ ગુડવર્થની સલાહ લે છે. અને તેણીનું મત માગે છે. તે જણાવે છે કે તેણીએ જનું જોઈ. તે સાંબળતાંજ તેણી નીરાશ થઈને ફસાઈ પડે છે. દયાથી તે તેણીને પસંદ કરે કે તેજ પળે મીત્રીસ પારખરી ત્યાં આવે છે ને તે જાની પુલવાનો નાચ જોઈ વિચારમાં પડે છે.

“મહાપુરના મહારાજ”

(હિંદુ રાજ્યસ્તાનનો જીનો રંગ.)

(નવલકથા)

લખનાર:—કવિ ભવાનીશંકર નરસિંહરામ.

(ડીસેમ્બર અંકથી ચાલુ)

પ્રકરણ ૧૨ મું.

“શ્રીમુખસિદ્ધાંત.”

(૫૬)

ઇસ તન, ધનકી કાણુ બઝાઇ,
દેખત નયનમેં માટી મિલાઇ. ઇસ. (ટક)
હાડ જલે જૈસી લકડેકી મોલી,
બાલ જલે જૈસી ઘાસકી પોલી. ઇસ. ૧
અપને ખાતર મહેલ બતાયા,
આપહી બકર જંગલ મોયા. ઇસ. ૨
કહત કબીરા મુન મેરે જૈયા,
આપ કુબે સગ કુળ ગઇ દુનિયાં. ઇસ. ૩

બ્રહ્મ ભગ્નથી ભગ્નાલયનો મંડપ ગાજ
રહ્યો, ભક્ત મંડળા સંત મહારાજની ગાદીને
તમા સંત ગુરને પ્રણામ કરીને પોતપોતાના
આસન પર પુનઃ ગોઠવાઇ બેઠી, એટલે સંત
ગુરુએ “શ્રીમુખસિદ્ધાંત” શિષ્યમંડળને
સંભળાવવાનો પ્રારંભ કર્યો.

“પ્રિય શિષ્યો ! નરથી ઉત્તમ કોઇ જન્મ
નથી, વેદ શાસ્ત્રથી ઉત્તમ કોઇ ધર્મ નથી, વિપ્રથી
ઉત્તમ કોઇ વર્ણ નથી, ગૃહસ્થાશ્રમથી ઉત્તમ કોઇ
આશ્રમ નથી, કર્મથી કોઇ પ્રવળ નથી, પૃથ્વા-

વસ્થાથી વિશેષ શ્રમ નથી, સ્ત્રી શરીરથી વિશેષ
કોઇ ભુક્તવણી નથી, ગુર સમાન કોઇ વૈદ નથી,
વિચાર બરાબર કોઇ ઉપચાર નથી, અસાની જેવો
કોઇ રોગી નથી—અસમર્થ નથી, મનથી વધારે
કોઇ અપકારી નથી, બુદ્ધિની બરાબર કોઇ દેહ-
ધારી નથી, દેહના સમાન કોઇ દેવળ નથી, અને
આત્મા સમાન કોઇ દેવ નથી. જે વિશ્વરૂપી પીંગ
રાંના પાપ તથા પુણ્યરૂપી નીચે ઉપર મજબુત
પાટીઓ છે તેને લૌકિક તથા અલૌકિક, આગામી-
વાસના રૂપી ખારી છે, કામ, ક્રોધ, તથા લોભ
રૂપી ખોસાઓથી તે પીંગરોને જડેડું છે, અને
કર્મ રૂપી મોટાં ચક્રો છે. તેને પછાડી—ભાગી ભુકા
કરી નાખીને તથા વર્ણાશ્રમની અભિમાન રૂપી
સાંકળોને તથા સુખ તથા દુઃખ રૂપી બારણાંને
તોડી નાખીને બ્રાંતિનું નિવારણ કરી, પોતાના
અવરૂપને સંભારી આ પ્રમોદરૂપી સિંહ એ (જગત
રૂપી) પીંગરોને ફાડીને બહાર નીકળે છે.

છવ ઇન્દ્ર ને માયા અનાદિ છે. સંસ્કાર
એગે કરીને છવ ગિવ થાય છે. “તત્ત્વમસિ-તત્-
હં ઇન્દ્ર યુ. ૧૨ છવ ભાંતિ એ બનેલી એકાંતતા
જણાઇ છે. યોગ કાંઇ આકાશમાં, પૃથ્વીમાં કે
પાતાળમાં નથી છવ અને પરિવ્રજાની અભેદ
અનુભવવામાં આવે એજ યોગ છે. યોગ સાધ-

વાના આઠ અંગ છે. યમ, નિયમ, આસ, ધ્યાન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર સનિકટપક ને સમાધી એ યોગિઓનાં યોગ સાધવાનાં આઠ અંગ કહેવાય છે.

યોગિઓએ કોઈને પીડા ન કરવી, સત્ય બોલવું, ચોરી કરવી નહિ, આઠ પ્રકારનું મૈથુન છોડી દેવું. પ્રાણિયો ઉપર દયા રાખવી, સરળતા ધારણ કરવી, અદ્ય અહાર કરવો, અને અંદર તથા બહાર પરિવ્રતા રાખવી, એ દશ યમ યોગિઓએ પાળવા: વિધિમાં કહેલું કરવું. સંતોષ રાખવો, આસ્તિકપણું રાખવું, યથાશક્તિ સુખાવને દાન દેવું, દુશ્મનનું પુન્ય કરવું, વેદાંતનું શ્રવણ કરવું, દુષ્ટતાથી લગ્નનું, સારાં કર્મ તથા સારાં શાસ્ત્રો સમજવાં, મન્ત્રોનો જપ કરવો, અને નિત્ય દોષ કરવો, યોગિઓએ બ્રહ્મવિદ્યાનો અભ્યાસ કરવો.

શ્રુતિમાં કહ્યું છે કે,

“યુદ્ધો વેદં સર્વં સચિદાનંદ માર્ગ.”

“આ સર્વ જગત સન્નિધાનંદ માત્ર બ્રહ્મ જ છે.”

મીમાંસાકાર ભગવાતથી જૈમિનીનો મત છે કે, “વેદ છે તેજ બ્રહ્મ છે.”

પાતાંજલયોગના કર્તા ભગવાન પતાંજલીનો અભિપ્રાય છે કે—“કેસ કર્મ વિષાદ-સાધેર પરામુક્ત: પુત્રવિવેક દેશ્વર: એટલે “કલેશ, કર્મ, વિષાદ અને આશયનો કાલાત્રયમાં પણ જેને વિશે અંધ નથી તે પુરુષોત્તમ ઈશ્વર છે.”

સાંખ્ય શાસ્ત્રકાર ભગવાન કપિલ મુનિએ કહ્યું છે કે—“મૃત્તિ, પરપના વિવેકનું જે જ્ઞાન તેજ મોક્ષ છે.”

મૃત્તિના અટકવાથી જન્મ ટળે છે, અને જન્મ ટળવાથી ત્રણે પ્રકારના દુઃખની આત્મતિક નિવૃત્તિ થાય છે. ત્રણ પ્રકારના દુઃખની આત્મતિક નિવૃત્તિ એજ પરમ પુરુષાર્થ અને મોક્ષ છે.”

બીજું ન્યાય શાસ્ત્ર કે જેને વિશેષિક શાસ્ત્ર કહે છે, તેના કર્તા ભગવત કણાદ મુનીનો મત પણ મહાત્મા વૈાતમના મત સાથે મળતો છે. જીવ ઈશ્વર ને જગત એ સર્વ આત્મ સ્વરૂપજ છે. આત્મ દ્રવ્યથી કાંઈ લિન્ન નથી.

“શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા” નો મૂળ આશય એવો છે કે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી પણ લોક સંમદને વાસ્તે લૌકિક તથા વૈદિક કર્મો કરતાં રહેવું; પરંતુ માત્ર કર્મોને વિશે સ્ત્રી, પૂત્ર, ધન, જન, જમીન, ધર તથા કુટુંબ, અને દૃષ્ટ મિત્રોએ આદિકને વિશે પદ્મપત્રવત નિલેપ રહેવું એટલે કે તેઓની સાથે રહેતાં છતાં પણ અતારાક્ત રહેવું.

કર્મપાદીનો મત કર્મથીજ દહતા કરાવે છે. તેઓ કહે છે કે, જીવ કર્મથીજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને કર્મથીજ મરે છે. મુખ, દુઃખ ભય અને શોક પણ કર્મથીજ પ્રાપ્ત થાય છે, જીવ કર્મથીજ ઈંદ્ર થાય છે, કર્મથીજ બ્રહ્માનો પૂત્ર થાય છે, કર્મથીજ ભગવાનનો દાસ થાય છે, કર્મથીજ જ્ઞાનનો અધિકારી થાય છે, કર્મથીજ સપ્તગી સિદ્ધિઓ પામે છે, અને કર્મથીજ અમરપણું પામે છે. વિપ્લવ સંબંધી સાલોક્ષ્ય આદિ ચાર મુક્તિઓ કર્મથીજ મળે છે, અને મૂરખણ, મનુષ્ય, ગર્ભદમણ પણ કર્મથીજ પ્રાપ્ત થાય છે.

હું, શિવ, બ્રહ્મા, અને સનકાદિક મુનિઓ પણ એ માયા જીતવાને સમર્થ થતા નથી. દેવતું, મનુષ્યતું, પશુ-પક્ષિતું અથવા બીજા પણ કોઈ પ્રકારતું જેણે શરીર ધરેલું હોય, તે તો એ માયા કેમ જીતી શકે ? માયા જીતવી હોય તો શરીર રહેવાનો સંભવ નથી. વેદ બ્રહ્મનારા, યોગ બ્રહ્મનારા સર્વેય અથવા જીવેદિય ગમે તેવો હોય, તોપણ જે પુરુષ ત્રણગુણથી બનેલાં શરીર વાળો હોય, તે માયાને જીતવામાં કેમ સમર્થ થાય ?

જે જન્મ લે છે, તેની પાસે દુઃખ નિરંતર પથરાયેલું રહે છે, અને તેને માથે મૃત્યુ અવશ્ય હોયેલું છે. યુવાવસ્થાની શોભા શરદ ઋતુનાં વાદળાંઓની છાયા સમાન ચંચળ છે, અને વિપથો પ્રાપ્તિ કાળે રમ્ય લાગે છે; પરંતુ તેનો ન્યારે અંત આવે છે, ત્યારે તો સર્વે દુઃખ રૂપ થાય છે. એ વાત વિચારી સર્વથા ત્યાગ કરવાને લાયક જે આ સંસાર છે, તેમાં લભ્ય પુરુષો મોક્ષ મેળવવા યત્ન કરે છે.

હું હિતૃન્ન થતો નથી, હું મરતો નથી, હું બંધાયેલ નથી, હું મુક્ત નથી, જ્ઞાનિઓને આ સંસાર, હોડેલાં બાણુની ગતિ સરખો છે.

જેમ અણુહદ મ્હોટા મ્હાસાગરની સપાટી-પર તણાતાં લાકડાંના કડકા એક બીજાને અથડાય છે, અને પાછા છુટા પડી આગળ ખેંચાઈ નય છે તેમ આ જીવગીના દરિયામાં પણ એક માણસ અનાયાસે બીજાની પાસે ખેંચાઈ આવે છે, તેને મળે છે, અથડાય છે, અને પાછો તેનાથી છુટા પડી આગળ વધ્યો નય છે.

જીવગી અસાર છે. જ્ઞાનિઓ ને અજ્ઞાનિઓને ભગવત્ ભજન અવશ્યતું છે. શુભ-અશુભ કર્મનો વિચાર કરીને, તેનું પારણામ બ્રહ્મીને મનુષ્યોએ જીવગીનો વિકટ રસ્તો કાપવો, માનપાન છોડી દેવું. સર્વ મતમાંથી સાર શોધી લેવો. ન્દાના પ્રકારનાં પુરુષોમાંથી

મધમાખીઓ રસ યુંસી લે છે, તેવી રીતે અનેક મતમતાંતરતા ગ્રંથકામાં પડ્યા વગર સર્વ શાસ્ત્રમાંથી સાર ગ્રહણ કરવો એ તત્ત્વજ્ઞાનિઓનું કર્તવ્ય કર્મ છે. સંસાર સાગરના તોફાની પ્રવાહમાં તણાતાં મનુષ્યોએ ભક્તિરૂપી નાવનો આશ્રય ગ્રહણ કરવો.

ભક્તિ અનેક પ્રકારની છે. તેમાં ભેદભાવ ન રાખવો. ઇશ્વર અનેક રૂપ ધારણ કરે છે તેમાં સંશય ન ધરવો. ગમે તે ભાવ, ગમે તે શુભ ક્રિયા કર્મે પણ ભગવત્ ભજન કરવું એવો અમારો ઉપદેશ છે. હવે આપણે અનેક રૂપે, અનેક અંશે જણાતા, ગવાતાં, ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરવાનો પ્રારંભ કરવો જોઈએ.

“ ઉત્તમ કીર્તિવાળા-ઉત્તમ શિળવત, અને લક્ષણવાળા, મનને જીતનાર, લોક રીતિને અનુસરનાર, સંજ્ઞાનપંથાની કસોટીરૂપ, બ્રહ્મ-વ્યવેવ, મહાપુરુષ, અને મહા ભાગ્યશાળી, રામચંદ્ર ભગવાનને અમે વારંવાર નમસ્કાર કરીએ છીએ. શુક્લપક્ષમાં દેવતાઓને, અને કૃષ્ણ પક્ષમાં પિતૃઓને પોતાના કિર્ણોથી અન્ન વહેંચી આપનાર અને સઘળી પ્રજાઓના રાજ્ય ચંદ્ર પ્રસન્ન થાઓ. ”

હે અગ્નિ ! તમે સાક્ષાત્ પરિબ્રહ્મ ભગવાનને હવ્ય પહોંચાડનાર છો, એટલા માટે ભગવાનના, અંશરૂપ દેવતાઓના નામથી કરેલી પૂજા ભગવાનને પહોંચડવાનો.

હે જળ ! હમને ઇશ્વર પાસેથી સામર્થ્ય મળ્યું છે, તેને લીધે ત્રૈલોક્યને પવિત્ર કરનાર અને પાપને મટાડનાર, તમે તમારો સ્પર્શ કરનાર અમ લોકોના શરીરને પવિત્ર કરશો.

સાક્ષાત્ અંતર્યામી ઇશ્વરરૂપ વાયુ કે જે સર્વમાં અંદર પેશીને પ્રાણ અને અપાન આદિ પોતાની વૃત્તિઓથી પ્રાણિઓનું રક્ષણ કરે છે, અને જેના સ્વાધિનમાં આ સઘળું જુગતું છે, તે અમારી રક્ષા કરો.

તેજના આશ્રયરૂપ, કાળરૂપ, અને દેવતા-
ઓના સ્વામી મહારૂપને અમે તમીએ છીએ.
અમે તેમનું પ્ધાન ધરીએ છીએ.

કર્મના ફળરૂપ, પરમજ્ઞને જણાવનાર પર-
બ્રહ્મમાંજ સમાપ્તિવાળા, અદ્વૈત અને ચાંત
જે સ્વરૂપને લોકો પૂજે છે, તે ભગવાનને પ્ર-
ણામ હજે.

સંત મહારાજની સાથે પ્રભુપ્રાર્થના કર-
વામાં ભક્તિમંડળે એકસરખો ભાગ લીધો.
પોતાના હૃદય ભક્તિભાવથી અને " શ્રી મુખ્ય
સિદ્ધાંત " અવજી કરીને અર્ચા. શુર મહારા-
જના ધર્મજ્ઞાનથી તારૂં પોષ્ઠો મચીત થયો.
આ સંસારમાં સાર રૂપજ્ઞાન-ઉપદેશ અને દરિ-
રમજી છે, એવું તેના માનવામાં આવ્યું. ક્ષણિક
મુખ્યવિચારને માટે અનેજ તરફના કર્મોની
જગમાં ઉપાધિયુક્ત પુરો જોધાય છે એજ અ-
જ્ઞાન છે, પોતાની સ્વેચ્છી જગમાં કરોળીઓ જાણી
જોધને જાતેજ જોધાય છે એ જ્ઞાનનો અશુદ્ધાદ
જ્ઞાનિ શિષ્યોના મગજમાં થયો.

દાજવાર નિરામ પામીને સંત મહારાજે
કહ્યું " શિષ્યો ! તમારે સ્વભાવિક ધર્મને અનુ-
સરીને ચાલવું જોઈય છે. સ્વભાવિક ધર્મ સ્વ-
અહ હોય છે, અને તે સ્વઅ અંતઃકરણવાળા
સાધુ પુરોને સેવના લાયક છે. હવે તમારા પ્રયે-
નો સાધારણ ઉપદેશ પુરો થયો છે, પણ મારા
મનમાં પ્રતાપસિંહજીને સંદેશો પહોંચાડવાની
પ્રમુ તરફથી પ્રેરણા થઈ છે, તે સંદેશો પહોં-
ચાડવાને આ સિંહ પુરુષ કરતાં વધારે યોગ્ય
પુરુષ મગવા મુશ્કેલ છે. " એમ કહીને તરૂં
પોદ્ધા ભણી અમી દ્રષ્ટિ કરીને શ્રી શુર મહારા-
જના લોધ્યા, " સિંહ પુરુષ ! અમારા વખત
હવે ભરાઈ ગયો છે. કર્મનુસાર આ લોકને
વિરેથી કૃમ કરવાનો સમય આવી સુધ્યો છે,
તેથી તમારા પ્રતાપીને પુલ્લશાન્તી માલિક
પ્રતાપસિંહજીને મગવાની-મનને હેલા
સમસમ કરવાની ઉત્કંઠા રહે છે, માટે તમે

પ્રતાપગઢના પારધીને આ અમારો સંદેશો
પહોંચાડો અને વિશેષ કહેવાની કૃપા કરો કે,
શુરપ્રતાપથી અધર્મ અને અન્યાયનો નાશ કરવા-
માં જેમ અગ્રેષ્ઠરૂપ આજ સુધીમાં પ્રાપ્ત કર્યું
છે, તેવું ને તેવું અવિહિત સાચવી લેશો એવી
અમારી ઇચ્છા છે. અધર્મ પર ધર્મનો હુમેશાં
જય થાય છે, અસત્ય પર સત્ય ફતેહ મેળવે છે.
તેમ તમે પણ આ લોકને વિશે સત્ય કર્મ
કરીને વશ પ્રાપ્ત કરશો ને પરલોકને વિશે પરમ
ફળ પામશો. રાજના ધર્મને વિશે મહાભાર-
તમાં શાંતિપર્વમાં શ્રી બિષ્મપિતાએ મુધિ-
ષ્ટિર પ્રયે આ પ્રમાણે કહ્યું છે.

" રાજાએ સદા ગર્ભિણીના જેવો ધર્મ પા-
ળવો. જે કારણથી આવું ઇષ્ટ છે તે હે મહા-
રાજ, સાંભળો ! જેમ પોતાના મનને અનુકુળ
નિજપ્રિયનો ત્યાગ કરી, ગર્ભિણી ગર્ભનું
હિત ધરે છે, તેમ હે ! કુરુમેષ્ટ ! ધર્મનું અ-
નુવર્તન કરનાર રાજાએ પછી પોતાનું પ્રિય
હોય તેનો તો ત્યાગજ કરીને લોકનું જે જે
હિત હોય તે નિઃસંશય કરવું. "

વળી ડાઘા પુરો આવા પ્રભુપ્રિય રાજાને
આશ્રય શા માટે કરે છે ? મિત્રોને ઉપકાર કરવા
અને યતુઓને અપહર કરવા. બાકી પોતાનું
એકલું જાદર ભરવાનું જ કામ તે તો જાણ
નથી કરતું ? હોયો ઉપદેશ એવો છે કે તમારે
" ઘરના વિરધીવ કિલામ " કાંઈ દિવસ સદસા
ન કરવી "

હવે આપણે પરમપામના પ્રકરણ પર-
માત્માનું પ્ધાન ધરીને તેની કરૂંજા મામવાને
અટક થવું ઉચિત છે. ઐ શાંતિઃ શાંતિઃ

ભક્તિ મંડળીને સંત મહારાજની આજ્ઞા-
નુસાર પૃથ્વી ભણી શિવ નમાવીને પરમાત્માની
દાજવાર એકધ્યાનથી પ્રાર્થના કરી. પ્રાર્થના
કર્મ પૂર્ણ થયા પછી ભક્તમંડળીએ શુર
મહારાજની ઇચ્છાનુસાર વાજનો સાથે
નિયતું અક્ષતજનનું પદ ગાધું-

(જંગલો.)

અમે રે અહ રસતણા બોગીઆ,
અહ રસ પર ભાવજી,
રાતને દિવસ હૃદય વિષે,
અન્ય રસનો અભાવજી. અમે રે. ૧

રૂચી ચાતાં અહ રસ તણી,
ખટરસ પર ખેદજી,
પરમ મુનિજન પારખે,
અહરસ તણો ભેદજી. અમે રે. ૨

રસમસ છે અહરસ વિષે,
જેને રસની છે જાણજી,
તલભાર પણ અહરસ તણી,
શકે જનને ન સાનજી. અમે રે. ૩

અહરસના જે જે બોગીઆ,
તેના તનમાં ન તાણજી,
તૃષ્ણા વિષય સુખ ત્યાગીને,
કેવળ છૂટે કૃત્યાણજી. અમે રે. ૪

કલ્પના મુકીને જો કરે,
પ્રેમે અહરસ પાનજી;
જીવન મુકિત તો તેને જડે,
ધરતું ન પડે ખ્યાનજી. અમે રે. ૫

લવાની અહરસ પીને ભાવથી,
શુદ્ધમાં શરીરનું ભાનજી,
સુખનું ગમે ના સંસારનું,
ગમે નહિ જ્ઞાન તાનજી. અમે રે. ૬

અહ ભજન પૂર્ણ થયું, અને સર્વે સાધુ
પુરોએ અને શિષ્યમંડળે શુરૂ મદારાજની
અદ્વાર્પક મદશિષ્યા કરી પાદ પુજા કરી. મુખ્ય
શિષ્યે આરતી ઉતારી પુષ્પદાર પહેરાવ્યા, દેશર
ચંદનની ચર્ચા કરી, ચરીર પર અખીલ શુદ્ધાલની
વૃષ્ટિ કરી, અને સંતમંડળે શુરૂ મદારાજના
ચર્ચામૃતનું પાન કર્યું; એટલે શુરૂ મદાનાજની
જપ મોક્ષાવીને સર્વે મંડળ “ જય સિતારામ
જય સિતારામ ” ના આદાય સાથે અધ્યાય
એવા અન્વયે કરીને વિસર્જન થયું.

તૃણપોદ્ધાની અને તેની સાથેના; ભાલા-
દારા સરદારની તથા તીરંદાજ સ્વામીની
સાથે કેટલાક ઓળખીતાપાળખીતા કિસ્તાના
રજપુત સિપાહીઓ મળી બેઠીને સતોપ પાખ્યા
અને કિસ્તામાં પધારવાનું આમંત્રણ કરીને
વિદાય થયા.

આપણા ત્રણે મિત્રો પોતાના વિરામસ્થાનમાં
દાખલ થયા, અને ભોજનનો ઘંટ વાગવાથી
જરૂરદેવને શાંત કરવાની સાવધાનીમાં પડ્યા.

મકરણ ૧૩ મું.

નિવૃત્તિમાં નિવાસ.

Far in a wild, unknown to public view,
From age to ago a reverend hermit grew
The moss his bed, the cave his humble cell
His food the fruits, his drink the castle
well,

Remote from man, with God he passed
his days;
Pray'r all his business, all his pleasure
praise.

“ વનને વિષે દૂર અને દુનિયાના
લોકોને અદ્રશ્ય, ઘણો કાળ રહીને પૂજ્ય (માન
આપવા યોગ્ય) સાધુ થયો. ઉપરક્ષ એ પો-
તાની શય્યા અને શુદ્ધ એ પોતાની સાદી નિવા-
સની જગ્યા હતી. વનજી એ પોતાનું ભોજન,
અને ઝરાતું જળ એ તૃષ્ણા મટાડવાને હતું.
મનુષ્યથી ઘણે દૂર રહીને પરમાત્માની સાથે પો-
તાના દિવસો નિર્ગમન કરતો. પ્રાર્થના એજ
પોતાનો ઉદ્યોગ, અને દૈન્યરતો મરીગા ગાવો
એજ પોતાનો આનંદ હતો. ”

(પાર્નલ)

“ સ્વર્ગાશ્રુવન ” ના પવિત્ર પામને રામ-
રામ કરીને આપણા ત્રણે મિત્રો અને દૈન્યમિતિ-
ને વશ થયેલા પેલા પામર પ્રાણીઓ સન્નિદના
કિંદા બણી જવાને સત્વર સાવધાન થયા. મં-

ભાતનો પૂર્ણાનંદ પ્રાપ્ત કરાવનાર શાંત સમય હતો. પ્રાણી માત્ર, વનસ્પતિ માત્રનું પોષણ કરી જીવન આપનારા પ્રત્યક્ષ દેવ, સવિતાનારાયણનાં દર્શન દેવાની પૂર્વ દિશામાં કુદરતે તૈયારી કરી હતી. સવિતાનારાયણ જગવાનના અસ્ત સમયમાં પતંગીઓની માફક પ્રકાશ આપીને ઉન્મદપાણું પામેલા તારાઓ ઝાંખા પડ્યા હાથ્યા. પૂર્વ દિશામાં પીળા, ઝાંખા સોનેરી રંગને ધણે અંશે મળતા આવતા, સિંદુરીયા રંગના બહુક મારતા પડદા પથરાયા માંગા. "સ્વર્ગભુવન" ના શાંતવન-ઉપવનમાંથી નિકળેલા શિતળ ને સુગંધમય પવન મંદ મંદ ગતિથી વાવા લાગ્યો. રક્ષાની કુંજ જલતામાં રાત્રી કાળ નિર્ગમન કરીને કુધાની શાંતિ પમાડવાને પચ્ચરંગી પંખિઓ કામળ કંઈથી મધુર ગીતો લલકારતાં, પાંખો ફરડાવતાં, આમ તેમ ઉડ્યા હાથ્યાં. "સ્વર્ગભુવન" ના સંત સાધુઓ-નિંદાનો ત્યાગ કરીને હરિભરણી પુન્ય મચાયા હાથ્યા.

આવા શાંત સમયના નિવૃત્તિ સુખનો અનુભવ અવલોકતા આપણા મુસાફરાએ અશ્વરૂદ ગદ્યને મંદ વેગે કિણ લક્ષી કુચ રાફ કીધી. "સ્વર્ગભુવનની શાંત ટેકરી અને તેના સ્વર્ગ સુખનું સ્ફરણ થતાં મુસાફરોનું મન મુદિત થતું હતું. સંત સમાજમધી મનુષ્ય પ્રાણિને સ્વર્ગ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. એ સુખનો અલૌકિક દહાવો આપણા આ પ્રવૃત્તિમાં અદોનિય રમ્યાપમ્યા રહેતા રજુપીર પુરોને ચમેએ આપણે જોયો. પ્રવૃત્તિ એ મનુષ્યોને નાશવંત પદાર્થોનું ક્ષણિક સુખ મેળવવાને પુરુષાર્થપણું બને છે. એવા પ્રવૃત્તિમાં પડેલા પુરો આ લોકને વિશે ન્હાનાવિખની સરીર સંપત્તિ મેળવવાને સામર્થ્યવાન થાય છે, પણ તેથી કરીને તેનનાં મન સ્થિર થતાં નથી, મન સ્થિર થયા વગર ચિત્તનું ચંચળપણું નાશ પામતું નથી, સ્વાભાવિક સુખ થતું નથી, આત્માનંદ પ્રાપ્ત થતો

નથી. નાશવંત પદાર્થોના મોહમાંથી અતે ક્લેશ થાય છે, નિરાશા ઉપજે છે, અદોનિય અસંતોષ રહે છે, અધીરતા અને અદેખાઈ વધે છે. દેહ ભાવને લીધે ક્ષણિક સુખ દુઃખને વશ મન થાય છે, તેથી તે પોતાનું સમતોલપણું ત્યાગ કરે છે, અને સમતોલપણું તજી દીધેલા અસ્થિર મનથી સ્વર્ગ સુખ મેળવવાને પ્રયત્ન થઈ શકતો નથી. એટલે આ જગતને વિશે એવા પ્રવૃત્તિના ક્રિયામાં ગળી ગયેલાં પ્રાણિઓ સ્વભાવિક સુખનો અલૌકિક દહાવ લઈ શકતાં નથી. સ્વર્ગ સુખ તો રહ્યું, પરંતુ તેના દૈવીદાર સુધી પણ તેઓ પહોંચી શકતાં નથી. એવા વિચારના વમળમાં આપણા મિત્રો ધીમે ધીમે અશ્વચલાવતા "સ્વર્ગભુવનની" ટેકરી ઉતરવા લાગ્યા. એ ટેકરીના ઓણાળામાં-ખીજાના ગોણામાં એક ન્હાની સરખી ગુફા નજરે પડી. એ ગુફાની પાસે એકાદ બે પર્ણકુટીઓ હતી, અને તે અતિશિ-અભ્યાગતોનું નિવાસ સ્થાનક હશે એવું અનુમાન થતું હતું. આ ગુફા ને પર્ણકુટીઓનો સ્પર્શ કરીને મુસાફરાને રસ્તા કાપવાનું હોવાથી તેઓનું ધ્યાન તે શાંત સ્થળ બધી સ્વભાવિક રીતે ખેંચાયું. અંધારીને ઉંડી ખીજામાં જ્યાં આગળ મધ્યાનકાલે સવિતાનારાયણનાં ઝાંખાં કિણો ધડીવાર પ્રકાશ આપીને અદસ્ય થઈ જતાં હતાં. તેને લીધે આ એકાંત સ્થળને વિશે અદોનિય આછો અગ્રહાર વ્યાપી રહેતો હતો. તે છતાં જાન રૂપી સૂચના પ્રકાશે કરીને તે ગુફા અને ન્હાની પર્ણકુટીનું આ એકાંત સ્થળ પ્રકાશિત દેખાતું હતું. જાન સૂચ અવિષા-અધિકારને ક્ષણ માત્રમાં દુર કરી નાખે છે. એ પ્રકાશ, એ જાન મહિમા, જાની પુરોજા જળી-પીજાની શો છે.

હું પડી અને ગુફાની હદમાં પ્રવેશ કર્યા પડેલાં પામેલા રક્ષકજનમાં મુસાફરાએ પોતાના અશ્વો રક્ષો સાથે ગાંધ્યા, અને તેઓએ પેલા

સ્વામીજીએ સ્મિત હાસ્ય કરીને કહ્યું—

“ પ્રિય આર્ય ! ગંગા નદિના કાંઠાના મુળા-
આં એજ રહેલાજી, ભુમીએજ સુવાનું, મૃગચર્મ
એજ લુગડાં, સર્વ પરિગ્રહ અને ભોગનો ત્યાગ,
તથા વેરાગ એ કોને સુખ ન કરે ? અમારે
ચોગીઓને એકાંતવાસ સરખો આનંદ નથી.
વૃત્તિઓને ચંચળ કરનાર, ઇંદ્રિયોને ઉચ્છેરનાર,
દાણિક વિષયોને પોષણ કરનાર, વ્યવહાર અમને
વિષ કરતાં પણ વિષમ લાગે છે. અમારે તો
આ સ્વપ્નવત્ સરખા અસ્થિર, મથ્યા, માયાવી
સંસારમાંથી મોક્ષ ઉઠાવી, ચિત્તનો દાષ કરી,
પ્રવૃત્તિનો પરિત્યાગ કરી, પરમપદ પામવાના
પ્રયત્નમાં પડવું જોઈએ; એજ અમારો ધર્મ,
એજ અમારું કર્તવ્ય કર્મ, અને મનુષ્ય જન્મનું
સાર્થક્યપણું છે. તે મંત્રકાર ચોગે અને જન્મ
ચોગે સાદૃશ્ય થાય છે.”

સ્વામિશ્રી સંભાવણું કરી રહે એટલામાં
પ્રવાસીઓના અધ્યાએ તોફાન મચાવ્યું. તેના
ટોળાદળથી શિળોની અને સ્વામિજીની વૃત્તિ
ચચળ થઈ. પ્રવાસીઓનાં ચિત્તે પણ અસ્થિરતા
પડી, તેથી તરૂણ ચોધાએ અને ભાસા-
દાર સરદારે સ્વામિજીની આજ્ઞા માગીને
આશ્રમમાંથી ઉઠીને ચાલ્યા માંડ્યું.

જેણે માથે બાંધેલા અશ્વો પાસે જઈને
તેમને સાંત કીધા. પેલા પશુધીન પ્રાણીઓ
આટલો વખત મુશ્કેલી ઝાડના ચિતળ છાંયા નીચે
બેસા હતા. તેમના હાથે સસીથી બાંધેલા હતા,
શરીરો વચ્ચે વચ્ચે ઉઘાડાં હતાં. ભુખથી તે
પ્રવાસના દુઃખથી તેમનાં મુખમાં નિસ્તેજ ધ્યાં
હતાં. એ સપ્તગો દેખાવ જોઈને સાધુ પુરોના
મનમાં ગર્હાન ઉત્પન્ન થઈ. મનુષ્યો અધુરપણું
ભુલી જઈને સ્વાર્થ લુહિથી અને પરાક્રમના
ઉન્મદપજાથી પોતાના જ બંધુઓને કેટલું કંટ
આપે છે તે જોઈને સાધુઓને સંસારી લોકો પર

અભાવ થયો. એટલામાં પેલા ઘોડેસ્વારો અને
તેની પાછળ ધસડાતા પરાણીઓ અદસ્ય ધણું-
જ દુર થઈ ગયા.

‘ સ્વર્ગભુવનની ’ સાંત ટેકરી અને તેના
દિપાયમાન દેવાઓનાં વેત શીખરો અને તે
પર આવેલાં મોનેરી કળસો પ્રવાસીઓની નજરે
પડતા હતા. તે હવે અદસ્ય થવા લાગ્યા. ટેક-
રીઓનો ખડખડો રસ્તો પ્રવાસીઓએ હળવે
હળવે કાપવા માંડ્યો. તેમ તેમ તેમનો ઉચ્ચ-
નિવૃત્તિ-નિવૃત્તિ સુખને આનંદ ઉતરતો ગયો. હવે
કીમતી નદિના વિશાળ તટ પર આવી પહોંચ્યા
હતા. જે પવિત્ર નદી સૌરાષ્ટ્રના ઉંચા પર્વતો
માંથી નીળાકેને તેના દત્તિકાસ પ્રસિધ્ધ પ્રદેશને
અને તેમાં વસતાં કરાંડો પશુ-પંખી-
પ્રાણીઓને સ્વચ્છ પાણીથી તૃપ્ત કરતી
નીજ સ્વામી, રત્નાકરને બેઠવાનો પ્રવાહ
રૂપે વહન કરતી હતી. તેનો રમણિય અને
સાંત ચિત્તારો હાવાવાળાં અને ફળથી ભરી
રહેલાં વૃક્ષોથી ઢંકાઈ ગયો હતો—આછાદિત
થયો હતો, અને તેમાં અગણિત પશુ-પંખીઓ
એકાંતવાસનું અસૌકીક સુખ અનુભવતા હતાં
સતા મહોળના કપિઓ, આ ગળથી પેલી ગળ
પર ફળો ભરતા હતા—કૂદતા હતા. મોર ટિલક
ટિલક કરીને રિસાયેલી ટેલોને રીઝવતા હતાં.
કામલો ટિલક ! ટિલક ! કરતી હતી. બગલાઓ
મુનિટલ ધરીને કિનારા પર બેસા હતા. બતકો
નદિના આછરં પાણી પર તરતી હતી—કુખથી
માનતી હતી. એવી વિચિત્ર રચના જોઈને પ્રવા-
સીઓ વિસ્મય થયા.

આ નદિના કિનારા પરની ઘાટીઝાટીમાંથી
કાળા પચરથી બાંધેલા પ્લાટી કિટ્ટો સસામની
માફક તેના ભયંકર કદ સાથે ઉભો હતો.

નદિના પાણીનાં તરંગો મંદમંદ વાપુની
સદરથી ઉડ્યા હતા, તે પનાર કરીને દાણવાનમાં
પ્રવાસીઓ સામે કાંઠે કુશળ શેમ જઈ પહોંચ્યા.

ગુલશન

GULSHAN.

Gulshan is popular
among the Parsis.
Baroda Ad Report
1913-14

માર્ચ ૧૯૧૬

વૉલ્યુમ ૮

Vol 8

March

1916.

સાંકળ્યું.

નંબર	વિષય	લેખક	પાન
	કાન્થ (ફોટો)	...	૧૬૬ (સામે)
૧	ગુલશનને આશિષ	શ્યામજી રવાળી	૧૭૦
૨	મુખ્યારો અધિવનિ	ચેમ્લા	૧૭૧
૩	બે બેન	ભાગલા	૧૭૨-૩
૪	મેડેનતાની મીઠી દા	મુસેતાન	૧૭૩-૪
૫	Thoughts about Homo	Thelma	૧૭૫-૬
	કારના નમુના (ફોટો)	...	૧૭૭ (સામે)
૬	બરત-મુલન	પીરબ કાશા	૧૭૭-૮
૭	Serbian appeal	Serbian Legation	૧૭૯
૮	વાર્તા-વાચક-વર્ષ	શ્રીમાદુ વાચકોદ	૧૮૦-૨
૯	શુદ્ધી બાતી કે મોતી	M. P. B.	૧૮૩-૭
૧૦	પ્રાર્થના બાનુ—	પ્રાર્થના બાનુ	૧૮૮-૯૦
૧૧	બદાશુ પ. વમચી	કીરમ	૧૯૧
૧૨	૨ રા તિનાનો વમુક	બાનુ એમ.	૧૯૨-૬
૧૩	સરજતની માકા	ચીરીન	૧૯૭-૨૦૮
	સાચા (ફોટો)	...	૨૦૯ (સામે)
૧૪	એલો આપસં માત્રી માય	કોદાવાળા	૨૦૯-૧૬
૧૫	જમશીરી નવરોજ	અમર દારખાનાવાળા	૨૧૭-૧૮
૧૬	આબેગ મુજની મુજ	શ્યામજી રવાળી	૨૧૯-૨૬
	... સર્વિઅન (ફોટો)	...	૨૨૧ (સામે)
૧૭	સર્વિઅન આપીય	...	૨૨૧
૧૮	બાપ માટે એમ	નેદમી ખુદે ન	૨૨૮-૭૪
૧૯	સૌ માપ-સૌમે પાપ	K. C.	૨૩૫-૩૮
૨૦	જોરજીયર		૨૪૦

ગુલશનને આશિષ.

“ જપું નમું રૂરું ” (એ રાઠ)

જપું દાદાર તને, દાદાર નમું તને—“ ગુલશન ” થકી હું માશુરે !
તુંજ માત-પિતાની સેવા કરીને—ઉધરું એ હુલકું સીંગારે !
ભોગવી ભવના આયુષ્ય લાંબા—જહોજલાલી ભોગવે રે !
એવી છે એના પિતાની આસ્થા—પરમેશ્વર ખરે લાવો રે !
અદલ-ઈનસાફ-ન્યાય થકી બસ—મેળવો નામના સારી રે !
આખાદીની ટાંચે ચડોને—પિતાની કરે બળીહારી રે !
શું સંસારે શું વ્યવહારે—ખરે ઠરેલ ને ઉપયોગી રે !
એ બાળકની કુનેહને—દાનાઘથા—રંક-રાય બને રાજ રે !
શું બાળ-વૃદ્ધ, શું નર કે નાર—દિવે આવકાર સારી રે !
જે વડે પંથરાય સંસારમાં પશુ—ગોલાબનો ખુશ બહાર રે !
જપી દાદાર તને, નમી દાદાર તને—“ ગુલશન ” થકી હું માશુરે !
એ સર્વ આશિષો પામીને—થાય વૃદ્ધ એ હુલકું વહારે !

રૂપાંબાઈ દોરાબજી રખાદી

સુખ્યારો અધિપતિ!

અધિપતિની આપહાનો ખરો ખ્યાલ તો જે એ એકધો લોગવે, તેનેજ આવે; બાકી બાહેરનાઓને મનથી તો એક પત્ર યા માસિકના અધિપતિ થવું, એ નાનું સરખું રાજ લોગવવા જેવું લાગે છે.

અધિપતિ બાપડાને જેમ પોતાનાં વાંચકો, તેમજ લેખકો ખંનેને રાજી રાખવાં પડે છે, છતાં કેટલાંકો એવોજ ખ્યાલ ધરાવે છે કે, અધિપતિના હાથમાં કલમનો નેત્રો પકડેલો છે, એટલે તેને કોઈની દરકાર નથી; મગર વાંચકો અને લેખકોને સાચી તેની દરકાર છે, કાચુ કોણને છાપડે ચલાવવું, અને કોણને ખાકમાં રગડાણવું તે તેનાં ફાંટા ઉપર આધાર રાખે છે.

હા, એવા પગ કેટલાક અધિપતિઓ હસતી ધરાવે છે, કે જેમને માત્ર પોતાની અને પોતાનીજ બડાઇ મારવાનો મેન્યા લાગેલો હોય છે, અને તે મેન્યામાં તે એટલો બધો તો લીન થઈ ગયેલો હોય છે કે, તેને પોતાના લેખકો-કે જેઓને તેઓની મહેનતનું કામ તો રહ્યું, લેકીન તેઓના લેખો જે અંકમાં પ્રગટ થયા હોય તે અંક વટીક વગર કામે મોકલી આપવા જેટલી ઉદારતા તે મરાવતો નથી, છતાં તેઓ-નાં સ્વમાન યા લાગણીની પણ દરકાર હોતી નથી, અને તે બેધડક તેઓને અપમાન કરે છે; મગર તેમ કરી તે કોઈ રીતે પોતાને લાભ કરતો નથી. આ જાતના અધિપતિઓ ધણા જુજ છે, માટે તેઓ વિવેચાત્રુ લખવાની હું જરૂર એતી નથી.

અત્યાર તક હું પોતે પશુ એવાજ ખ્યાલમાં હતા કે. અધિપતિઓને કાંઈ બહી ટીકલીક પડતી ન હોય, અને તેઓ

ખાસ પોતાની ટેબલ નજીક ખુરસીમાં અરડાઈને બેસતા હશે, અને માણસો ઉપર હુકમ ચલાવવા ઉપરાંત “અધિપતિની નોંધ,” “અધિપતિનો પેશામ” “લેખકોને ખતર,” યા એવુંજ એક હુકું લખાણ ચિત્રી કાઢી મુક તપાસી પોતાના આદ્વાની કરજ અહા કરેલી માની લેતા હશે; મગર આ “ગુલશન” ના બેજ અંકો એડીટ કરતાં મારી પુરેપુરી ખાતરી થઈ ગઈ છે કે, અધિપતિ બનવું એ કાંઈ સહેલું અને સુતરું કામ નથી. ગઈ વેળાએ મારાં જે લેખક બેનોએ પોતાના લેખો મોકલી મારાં કામમાં સવળતા કરી આપી હતી, તેઓ માહેલાં યોડાકો આ વેળાએ તેમ કરી નથી શક્યાં, છતાં બીજાં કેટલાંક નવાં લખનારાંઓ એટલે નવાં સવાં નહિ; લેકીન જેઓએ આગલા અંકમાં પોતાનાં લખાણો નુકિ મોકલ્યાં હતાં તેઓએ આ વેળાએ પોતાનાં લખાણો એકે બોલે મોકલી આપી માફ કામ સહેલ કરી આપ્યું છે, તેઓનો તેમજ જે આગલાં લેખકોએ પણ પોતાનાં લખાણો મોકલી આપી, અને જે મદદ કરી છે, તેઓના હું ખરાં દિલથી ઉપકાર માનું છું, અને ઉમેદ રાખું છું કે આ અંકનાં વાંચકોને મારી પસંદગીના આ લેખો પસંદ પડશે.

હવે ઉદ્દેશ આ માસિકના બાધુકના અધિપતિ અને માલિકને જણાવવાની હું રજા લઉં કે, માત્ર બેજ અંકો એડીટ કરતાં મારી ખાતરી થઈ ચુકી છે કે, એડીટર માંડ સહેલથી થઈ શકાતું નથી, અને તે કારણે હવે એ જનજા મારે શીર ઝાળવવાની મહેરબાની કરશે નહીં.

“ થેશમા. ”

બે બોલ.

! બે બોલ ! યા પરવર, બાનુ લેખકોના આ ખાસ અંકમાં બે કે મારા ભવાનું કશું કામ નથી, છતાં મારી તરફના બે બોલ વિના બે હું તે પસાર થવા દઉં તો મારી ફરજમાં પછાત પડેલા ગણાઈ શકું. એટલે ફરજનું કરજ અદા કરવા બે બોલ લખવાની સરકશી કરીશ તો તે હુમારાં અધિપતિ સાહેબા બ્લેન ચેલમા લઈ ચલાવશે એવી મને પૂર્ણ હમીદ છે.

X X X

અંકની વખાણમાં બે કાંઈ લખું તો “મામાને ત્યાં લમ ને મા પીરસનાર” વાળી વાત થાય, તેએ લખ્યા વિના ચાલતું નથી કે આ અંકને મુંદર લખા- નોથી તૈયાર કરવા બ્લેન ચેલમાએ બારે તકલીફ લેવાઈ છે. ભેંકે રાજેતા પ્રમાણે વાર્તાઓએ મોટી જગ્યા શોધી છે પણ તે બાબેની ચુટણી થઈ સલાબ મરી થયલી બીરાક લાગે છે. વિષયો પણ થણા વાંચવાભેગ છે. કથો લેખ કમદા છે તેની ખટપટમાં મારે લગતું નથી; કેમકે ફરે લેખક બ્લેને પોતાની કલમને જળ આપવા બનતું ફેરું છે. આ તકે મારી પોતાની તરફથી તેમજ મારા વાચક વર્ગ તરફથી શુભશાનની આ શાળના હાર પાડવામાં કિમતી મદદ કરવા માટે હું એ બ્લેનોનો ખાસ ઉપકાર અત્રે માનવાની જરૂર ભેંકું છું. બ્લેન ચેલમાનો ખાસ ઉપકાર માનવા મારે બૂલડું ભેંધએ નહિ પણ શુભ- શાન તો એમનું લાડકું બાળ છે એટલે જરીબડું શુભશાન પોતાનાં મમતાશુના આવા અનહદ પ્રેમ- ની ખુશાળીમાં નાયકુદ કરઈ થાય તો તેમાં કરી નવાઈ નથી !

X X X

મગર એઓ બ્લેનના બોલસાનો છેલ્લો પેરા મારે ગળે ઘુટી છે અને તે કાંઈનલ મુકમાપી સતાજરો ઉપવી દેવાનો દયુષ્ય, વિચાર મને થયો હતો; પણ તેમ યતાં વિવેકનો લંબ ચતો દોવાપી “ગળે ગાઠ ને મોટા હુચી” મારી તે પસાર થવા દીનો છે. બીરાક એઓ બ્લેનને કુરસદ જાણી હોતી નથી પણ વર્ષ

દહાડે એટલો વખત કાળલ પાડી ન રાકાય એ તકરાર બેલ છે. શુભશાન પોતાનાં મમતાશુને કેમ છેડે છે તે હવે ભેવાનું છે. આખેર કરને એ નોરાકું જીદી બચ્ચું છે એટલે તેની ‘બાંસ’ (બહોસ) આગળ એઓ બ્લેનને પોતાનો કશવ હવામાં પીગળાવી નાંખ્યા વિના છુટકજ નથી.

X X X

પણ એ બધી અકળામણ શાને ખાતર ? બોગ- લીસ મારના અરસામાં બે અંક એટીટ કરતાં એઓ કંટાળી ગયાં તો પછી ગરીબ બિચારા અધિપતિઓને શું અવતાર પડે છે ? બ્લેન ચેલમાએ રોરેલા મુખ્યારા અધિપતિનો જમાનો હું ધારું છું તેમ એકાદ બે જમાનો પણ આવે અરો ! કેમકે હાલને કાળ અધિપતિ તો બાપડા બારબરદારી જનવર કરતાં પણ કેટલીક ખાખોતમાં બહતર છે. બહારથી ચલકતી ચાઇ ચાઇ ભેવી લાગતી આ છાંંગી અંદર- ખાનેથી કેવી હાડમારી બરી છે તે તો ભરી અનુભવ વિના ભણી યા ભેંધ શાકાવું નથી એટલે અત્રે તો એ “લડેકા લડુ પર મોડો ગારોન” મુકેલો બહેતર થઈ પડશે.

X X X

મેરી અધિલી મત બૂલશે ! હા બા, “પીંજ્યો પીંજ્યો ને રૂને રૂ” તેવી વાત છે તો એ તે કરીશું ! કેમ-તો ૧૨ મી માચ્ચ પાદ છેને ? તે ફીવસે ચાઇ લવાન્ય વસુલ કરવા તમે ૧૨ બેટનું પુરવઠ વી. પી. થી આપશે. જે ને શાદકો પર વી. પી. આવનાર છે તેમને આ અંક સાથે ન્હી વાદ આપી છે કે નેથી તેમની ગેરહાજરીમાં વી. પી. નો સ્વિકાર કરવા પા કરાવવાનું બની આવે. આટલી બધી ઠોડકાક કરવા- ની ખાસ જરૂર એટલા મટિલ પડે છે કે કાંઈ ગેર સમજાવીને લીધે વી. પી. પાછું ફરે નહિ અને નાહક કડવાસ થવાનું કારણ મળે નહિ.

X X X

આજના અંકનાં ચિત્રો તરફ સહજ ધ્યાન એ ચવાની જરૂર ભેંકું છું. તેઓ અંકને અનુસરતાં

કે દેવતાએ સુખ ને મજાદ વેચે છે તે કાંઈ પૈસાથી આપણાથી ખરીદી શકાતું નથી, પણ તે ખરીદવા માટે મહેનતનું કીમતી હાથ આપણને આપવું પડે છે. ચાને સુખ કાંઈ પૈસાથી નહીં પણ મહેનતથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. મહેનતનાં ફળ કાંઈ અજબ મીઠાં હોય છે. 'Labour is the key to happiness & success.' મહેનત દરેક સુખ અને ફતેહની આવી કહેવાય છે. આપણે દુન્યામાં ઘણાં એક એવાં મહાન કાર્યો જોઈએ છીએ, જે અણુટ ધીરજ ને અથાગ મહેનતનાંજ પરિણામો હોય છે. અત્રે થોડાક નામો આ અધિકારીની બારે મહેનતને ધીરજના હાથલા ટાંકેલા પ્રસંગોપાત થઈ પડે. આજે દુન્યામાં કયા કંઈ એવા મશહુર અંશે પડેલા છે જે તમામ આલમ બારે વખાણ ને માનની નજરથી જુએ છે, પણ ને બહાર પાડવા આગમજ તેમના કર્તાઓને પોતાના બીકટ અંશે રચતાં શી જોડમત ને મહેનત કસવી પડે છે, તથા સાચે દેવી ધીરજ રાખવી પડે છે તેના કાંઈક આંખો ખેંચ લીધેલી થોડી ટુંક નોંધો ઉપરથી આપણને મળે છે. પેલા મહાન ફિલસૂફ "રહેલો" એ જાણીતો "રીપબ્લીક" નો અંથ રચવાનો શરૂ કર્યો, ત્યારે ફક્ત તેનો એક પહેલોજ વાક્ય નવ જૂઠી જૂઠી રીતે ગોળીને લખી જોઈ હસમી વખત નહીં કરી રહ્યો ત્યારેજ તે સંતોષ પામ્યો. "ટેમ્પ્સ એ" એ એક દુઠ્ઠો વિષય

એક મહિને તૈયાર કીધો ! ફક્ત હસ લીટીની પણ એક સુંદર કવિતા રચતાં કવિ વૉલ્ફરને એક આખે ઉઠાળો લાગ્યો ! આપણુ જાણુઓ ? લગાર માનીતી નવ-લકથા લખનારી શારલેટી પ્રાન્ટે અકેક શબ્દ પાછળ ખાસતો અકેક કલાક મનન કરતી ! મશહુર કવિ પોપ અકેક બચત (કળી) જોડવા માટે આખા, આખા દિવસો લેતો ! પેલો આપણો જાણીતો એલીવર ગોલ્ડસ્મીથ પણ આખે દિવસે ફક્ત ચાર લીટી જોડી રહેતો, અને એ દિસાખે તેની ડેઝરટેક વીલેજ (જે દરેક વિધાર્મીને મોટે આપણે પરપર સાલજાયે છીએ) તું પહેલું સુદર કાવ્ય સાત વરસે પુરું કરી રહ્યો ! અઢારમી સદીનો પેટ્રો પ્રખ્યાત તવારીખનવેશ બીબનની "સેમન રાજ્યની પડતી ને નાચ" ની તવારિખ જે આજે બી જગજાણીતી છે તેનું પહેલુંજ પ્રકરણ ત્રણ ત્રણ વખતે લખી જોયા પછીજ બીબનને પુરતો સંતોષ મળ્યો, અને એ મુજબ ત્યારે તેનો તે આખો અંથ લખતાં લગભગ પચીસ વર્ષની લાંબી સુદત લાગી તેમાં કાંઈ નવાઈ છે? આહા ! મહેનત ને ધીરજ તે એનું નામ ! આ નામો આ અધિકારીની જગ આશપ્રદ ફતેહ અને કીર્તિ શાને આસારી છે ? ખચીત તેમની અણુટ ધીરજ ને અથાગ મહેનતનાં બે મૂળ ખજાનાનેજ ! જે માટે આફ્રીનના ઉદગારો આપણાં મોંઢમાંથી નીકળ્યા વિના રહેતા નથી. બેશક, મહેનતનાં ફળ મીઠાંજ છે !

Thoughts about Home.

(FOR GULSHAN.)

[Written by—"Thelma"]

The average theory of home life is that the happiness of home depends almost solely upon the wife & mother; that woman's first and highest mission is her home; that there are no clouds that ever overhang the home that sunbeams, bright and joyous, cannot penetrate. Love and reason, hope and aspirations, blend in a glorious, gorgeous rainbow of promise that arches the holy circle of home.

Home means much in this twentieth century; it means all that makes life really worth the living. It is the object to which all unselfish endeavor is directed. It is the one solitary spot in the desert of the world where all those principles taught us in childhood preserve their living green, and reach out of the twilight of the past into the sun-gold of the future, preserving unbrokenly for generations to come the lessons therein taught.

Home is a word that we love to linger on. It brings around our hearts

a confident trust and repose. It has been said that there is no sweeter word in all the dialects of earth than the word home, unless it be the word "Mother," and home always suggests her and clusters about it more happy and hallowed associations than any other place. Its impressions are the strongest, deepest and most inextinguishable. It means life after death, the hereafter, to all who are blessed with offspring, to whom their own characteristics and energies are perpetuated.

It is the golden chrysalis, wherefrom the hope of the future takes wings at last. The home life is the nucleus around which all life has its growth, and that its tone and coloring are transmitted not to one generation alone, but to many generations, is an indisputable fact.

Mother.

Some writer has said that each member of the family contributes his

or her share towards the making of the home, but the principle, presiding spirit is the wife and mother. She is, or should be, its life, heart & center.

The mother holds the key of the soul, and she it is who stamps the coin of character for her sons and daughters. Then crown her queen of the home. We should make our homes as tasteful as possible and beautify them with all the adornments which nature and our purse can provide. We should adorn our grounds with those natural attractions which the creator has so profusely spread around us, and especially should we adorn the family circle with noble traits and kindly inclinations, fill the atmosphere with affection and thus induce others to love rather than fear us.

What Makes an ideal home?

The ideal home is not made up simply of furniture and fixtures and decorations. The furnishing may be elaborate and luxurious, the decorations of the most artistic character, the arrangements for comfort, perfect in every respect, still, if it lacks the sunshine and warmth of love and affection it is not an ideal home; it is cold and dull and without life. It

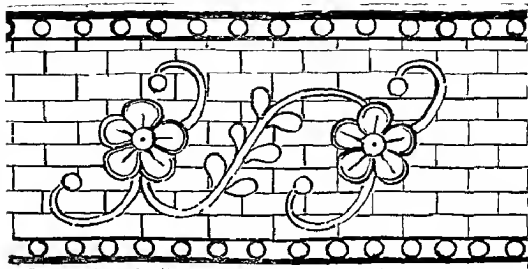
is marvellous, too, if the home lacks this element, how soon it will be manifest. The absence of it permeates the very atmosphere. There are Homes, however, whose memory is a perpetual joy, and to which we always turn with emotions of gladness and pleasure. Neither statuary nor paintings may grace niche or wall. They are plain and unpretentious, lacking everything but the necessities of life. Yet they are filled with beauty because of the spirit of love and affection abiding therein.

It is the duty of every father and mother to make the home attractive. Make the living rooms pleasant, give them the sunniest side of the house. The plant that lives in the shade is sickly and unsightly.

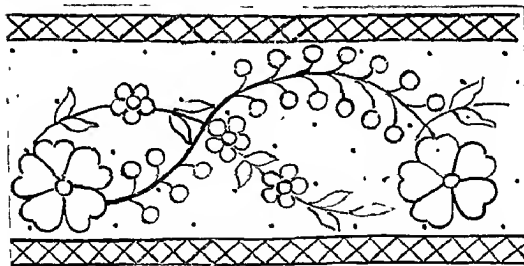
One of the indisputable conditions of a pleasant home is the preservation of order. Have a plan for everything and put everything in its place. "Order is Heaven's first law." We should cultivate a habit of reading, if we have it not. We need it as well as we need air and sunshine, sleep and food. How refreshing it is to be able to leave one's self, even for a short time, in places where nature reigns.

સાડીની કેરોના બે નમુના.

(૧)

(૨)

ભરત-ગુંથન.

(મુલ્યાન માટે ખાસ.)

જાનનાર—મિરિસ પીરિંગ રૂસ્તમ કાપડયા

સાડીની કોર ને માટેના બે નમુના.

“ આશ્વીક ” વર્ક ને તીલી કસબ સાથ મેળવી ભરાય એવા સાડીની કોરને માટેના કોમવેનશલ ડીઝાઇન.

આ નમુના, માંહેલો પહેલો નમુનો ભરવાની સમજણ હું પહેલે આપીશ.

સફેદ બેવડી સાડીનનો પટો આવે છે તે માંહેલો છાપની પહોળામુના પ્રમાણમાં આવે તેવો લઈ તેની પર નમુનો લઈ તેની પર નમુનો ચીતરાવવો થા છપાવવો.

સફેદ પીઅરસલ રેશમના બે તારસો-યમાં પોઈ પહેલે પાતરી શરૂ કરો. છાપની અંદરની અંદર સાંકળી ભરી જઈ ઉપરથી આઠે ટાંકે ઉઠાવકોર પાતરી ભરવી. એક શાંત ટાંકો લેવો, ને પાતરીનો ઘાટ બરાબર કાઢવો. કુલને માટે પતળો લેંગ કલોયનો કટકો લઈ પુલ ચીતારવું, ને પછી છાપની અંદરથી ગોળ સાંકળી ભરી એકેકી પાંખડી આઠે ટાંકે બે છુટા ભાગે ભરવી, એટલે પાંખડીની વચ્ચેવચ્ચ કાપો આપેલો છે, ત્યાં વચમાં સીધો કાપો દેખા-

ય. જો એમ નહિ ભરવા ગમે, તો સાદું કુલ ભરી જવું, પછી આનુબાનુ સાંકળી કાઢી સાંકળીની ઉપરથી આઠે ટાંકે સરખું ભરીજવું. વચ્ચેવચ્ચ એક તીલી નહિ તો કુલ્યું ટાંકી લેંગકલોયને કુલની ભરતની દીનારીથી સફાઈથી કાપી કાઢી કુલને કોરના છાપ પર સરખું મુકી સફાઈથી ગોળતું ગોળ ટાંકી જવું. એને “ આશ્વીક ” કરી ને કહેવામાં આવેછે. “ આશ્વીક ” એટલે વલગાડેલું. રેશમતું ભરત થઈ રહ્યું. રૂપેરી લાકડી કસબને બે તાર સરખા કરી પુલની આનુબાનુ ગોળ ટાંકવું. કુલની બન્ને બાજુએ બે ગોળ વલગાથા જેવા ઢાંડા છે, તે ત્રણ ચાર વખત રૂપેરી લાકડી કસબે સીધા ઢાંડા ભર્યે છીએ તેમ કસબે ટાંકી જવા. વળી પાતરીની વચમાં બે બઠો ઢાંડો છે, તે પણ એમજ ભરવાનો. બન્ને ઢાંડાની છેક નાકે એકેકું કુલ્યું ટાંકવું. હવે આનુબાનુ બે સીવાઈ છે તેમાં ગોળ ઢાંડાની ઉપર એકેકું રૂપેરી કુલ્યું ટાંકી સીધી હારોમાં મુનેરી લાકડી કસબ બે તાર સરખા કીધેલા સીધા ટાંકી જવા. પણ છેલેના ભાગ.

પર તથા છેક ઉપરના ભાગ પર ન્યાં
જનાક જાડો દાંડો છે, ત્યાં ત્રણ વખત
લેવું. હવે વચમાં જે જાળી જેવું રહ્યું,
તેની ઉપર સીધો ને સીધો સુનેરી લાકડી
કસળ ટાંકી જવો. પણ બધાં ભરતની
આગળ તે ટાંકયાથી વધુ સારૂ થશે. નહિ
તો બધાં ભરતની ઉપરથી એ ટાંકયાથી
ભરત દબાઈ છાપનો ને ભરતનો ઘાટ
બગડી જશે. એ સીધી લીટીઓ પહેલે
ટાંકી પછી ઉભા ટાંકા સુનેરી મુંડાના કસળે
એટલો એટલો કટકો કાપી સરખો ભરી
જવો. સફેદ યા કીમ, ખુલ્લો ગુલાબી,
ખુલ્લો વાયોલેટ, ખુલ્લો ખડુ એ બધા
રંગની સાડી પર શોભશે.

ખીજો નમુનો.

ઉપર મુજબ જ સાટીનનો પટો
લેવો, યા સાડી પર જ ભરો. કુત્ર ઉપર
મુજબ “આપ્લીક” જ ભરી ટાંકો. ઝીણી
પાતરીઓ પર હેઠળ સાંકળી ભરી ઉપર
આડે ટાંકે બટ ભરી જવું. પણ ટાંકા
તદન આડા લેવા નહિ. ઝીણી “ફરગેટ”
તમામ ખાખાએ કાઢવી. વચમાં ઝીણી
તીલી મુકવી. પણ તીલી ઘણી જ ખારીક
લેઇએ. “ફરગેટ” ને પાતરીઓની
વચ્ચેનો દાંડો સુનેરી મુંડાના કસળે ભરવો,
તે એમ કે “ફરગેટ” ને પાતરીની
વચ્ચે જે તફાવત રહે તેટલો તફાવતનો

કટકો કાપી ટાંકવો. પણ જો વધારે ન્યાં
લાંબો પડતો હોય ત્યાં જે યા ત્રણ કટકા
લેવા. એક કુલને ખીજાં કુલ સાથ જે
દાંડો જોડે છે, તે દાંડો સુનેરી લાકડી
કસળે ભરી જવો, પણ જે વખત કસળ
લઇ જવો ગોળ દાર્યા પર કુલ્યાં ટાંકી દાર્યા
ને છેડે મુંડાનો કસળનો કટકો ટાંકવો.
વચમાં ઝીણા દાંટ છે, તે ફેપેરી ઘણાજ
ખારીક કુલ્યાં યા તીલી છુટાં ટાંકી જવાં.
હવે રહ્યાં દીવાલાં સીધી ને સીધી લાકડી
કસળની હાર ટાંકી હેઠળ ને ઉપર ન્યાં
વધારે જાડું છે, ત્યાં ત્રણ યા ચાર વખત
હારો લઇ જઈ અંદરની હારો પર પહેલી
એક વખત લાકડી કસળની હાર દાયમ’ડને
એક નાકેથી ખીજે નાકે આડે ભાગે એક
ગમથી ખીજી ગમ, વળી ઉપર જવું, એમ
ટાંકી જવું, જેથી છાપે છાપે ભરાશે, ને
કસળ કાપવો પડશે નહિ. એક હાર ભ-
રાયા પછી ખીજી હાર ભરવી. ખીજી હાર
પહેલી હારની ઉપરથી કેસ થઈને જશે.
દાયમ’ડના ઘાટમાં વચમાં ઝીણું કુલ્યું
મુકવું, પણ રંગીન કુલ્યાં આવે છે, તે
માંહેલું એક લાલ, એક લીલું એમ ખુલ્લાં
ટાંકયાથી રહ્યું શોભાયમાન લાગશે.

કાઢને વધુ સમજ લેઈતી હોય ને
ભરવામાં મદદ લેઈતી હોય, તે ગુલશા-
નનીકેરમાં મારે નામે લખ્યાથી સમજ
આપવામાં આવશે.

APPEAL

for the help of Suffering Serbia.

January 1916,

The Serbian Minister in London has the honour to convey his warmest thanks to all the benevolent donors who generously have sent until now their donations through the Serbian Legation for several Relief Funds existing in Serbia.

At the same time the Serbian Minister has to announce that several Relief Funds in Serbia are sending through him their appeal to all benevolent men and women, fathers and mothers and all philanthropic institutions, painting the horrible suffering of the Serbian Refugees, the starvation of the population staying at home in Serbia, the painful scenes of the desperate mothers and frozen children. Many thousands of Refugees are dispersed in the villages of Greece, in the Albanian desert or in the rocky hollows of Montenegro, without home, without food ! The life of these Refugees is now nothing else than a slow dying out. This help will be a real help only if it comes as quickly as possible.

Such appeals have been made from the following Funds :—

The Serbian Archbishop of Belgrade's Relief Fund for the Families of the Fighting men.

The St. Helen's Relief Fund for the Orphans, whose fathers were killed in the war.

The Parliamentary Fund for the Relief of Serbian Refugees,

The Serbian Red Cross Fund for the Wounded Soldiers,

The generous donors, who would help any of the above mentioned funds are kindly requested to send their contributions through the Serbian Legation, 195 Queens Gate, London, S. W.

Please do not forget to mark for which of the Funds the donation is destined, which will be duly acknowledged.

Legation Royale de Serbie.

January, 1916.

To

THE EDITOR,

OF THE GULSHAN,

NAVSARI (INDIA.)

The Serbian Legation presents its compliments to the Editor, and would be greatly obliged if he will give place in the columns of his esteemed paper to the enclosed appeal of the Serbian Relief Funds in Serbia for help to the suffering population caused by the War.

વાર્તા-વાંચક-વર્ગ.

(શુભસત્ર માટે ખાસ)

(લખનાર:—મિસ લીખાકજી લી. પાલમકોટ.)

આજની ઘણી પારસી છોકરીઓને વાર્તાઓ વાંચવાનો શોખ હોય છે, અને તે શોખ એટલી બધી હદે વધી ગયો છે કે કદત વાર્તા વાંચનારો એક ચોક્કસ વર્ગ ઊભો થયો છે. આ વર્ગને માત્ર વાર્તાના પુસ્તકો, તેમજ વર્તમાનપત્રો અને ચોપાનિયાંઓમાં આવતી ચાહુ વાર્તાઓ વાંચવાનું એક બત્તનું ચેટક લાગ્યું છે.

વર્તમાન-પત્રો અને ચોપાનિયાંઓમાં આવતાં બોધદાયક તેમજ નીતિના અગણીત પાઠો, ચાહુ જમાનામાં થતા વિદ્યા-દુન્નરના સુધારા-વધારાનાં લખાણો, દુન્યામાં બનતા રોજતા ચાહુ બનાવો અને તાલ સમાચાર વાંચવા-બાંધવાને બદલે, ખરી બનેલી યા દ્રષ્ટિપત દાહાણી-કથા વાંચવાની આજની ઘણી ઉધરતી છોકરીઓને એટલી બધી તલપ થાય છે, કે તેઓ પોતાના અભ્યાસમાં પણ ખલલ કરીને વાર્તાઓ વાંચે છે.

આ વર્ગમાંથી કેટલાકો સારો સાર જોયવાને બદલે હમઅકલીપણને લીધે દાણી બાલુ મૂકવા મદ્રીમાં તૈયાર થાય છે;

અને વાર્તાનાં વળાંકોમાં વિંટલામલા વિધવિધ વિષયોને વશ થઈને, “વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ” બતાવવા બીહતાં નથી. તેથી જે ખરાબી થાય છે, તે કવચિતજ બાહેરમાં આવે છે; કે જે ઇનસાફની અદાલતમાં ચાલતા બે-પાંચ મુકરદમાઓથી સિદ્ધ થાય છે. પણ સેંકડો બનાવો જાનગી ધરોમાં બને છે, કે જેમાં તેઓ મોટે ભાગે વાર્તાઓ વાંચનારાંઓના કુર્મિ કાર્યોનાં ભોગ થઈ પડે છે.

જેઓનાં ભેત અંગ્રેજી બીજીથી ચોથી ચોપડીનો બજ્યાસ કરવા ઉપર ચાલતાં નથી, તેઓનાં ભેત કહાણી-કથાની વાર્તાઓ વાંચ્યા પછી, પ્રપંચી કાવાદાવા કરવા, કાવત્રાં કરવા, ચોકડાં ગોકવત્, રવાયિ નેમ પાર પાડવા, બીજાં ઓને છેતરવા, કઠાઈ રમીને બીજાં ઓડું છુરું ઇચ્છી નાશ કરવા, મુખી સંસારને તારાજ કરવા, નિર્દોષોને સતાવવા અને નિંદા કરવા, પોતાનાં ખર્ચાં ઉપરનો સુનાહનો બોલો બીજાંઓનાં ખર્ચાં ઉપર ઓખડી દેવા, અને પોતાની નીચ નેમ પાર ઉતારવા નિખાલસ મનનાં બહાં

ખાતુઓને વિના કારણે વળોવી બીજા-
ઓની નજરમાં હલકાં ચિતારવા, ચાલે
છે, એજ આપણી અચરતી છે. વાર્તા-
વાંચનારીઓ, પણ વિદ્યા-હુત્તરથી અભણ
ઓરતો, આ બધું કરે છે; અને તેઓ,
પોતાના પંજામાં પુરુષોને પકડવાની પૂ-
રતી હિન્મત નહિ હોવાથી, નિર્દોષ,
ભલી અને શંકા સ્ત્રીઓને, કાળી કવચ
માફક વળગે છે.

જેઓનાં લેખ વિદ્યા-હુત્તરમાં આ-
લાક હોય છે, તેઓ તો ઉપલી ખરીથી
તમામે તમામ નિરાળાં હોય છે; કારણ
સારી બાળતોમાં મન ચાલુ રોકાયલું રહે-
વાને લીધે, દુર્ગુણ ગ્રહણ કરવાનો, યા
કુકર્મિ કાર્યો કરવા માટે વિચાર કરવાનો
તેઓને અવકાશ મળતો નથી, અને જો
નવરાસ મળે, તોપણ દુર્જનોથી દૂર વસ-
વાને લીધે, “પાટિયાં ગોઠવવા” અને
“ગોઠકાં બેસાડવા” માં તેઓ ઠોક હોય
છે. તેઓની હુસિયારી અને ચપલતા
બીજાજ બાબુ હોય છે, અને તે સારે
માર્ગે દેખાય છે.

વાર્તાઓ વાંચવાના એક જાતના
આવા હલકાશો અને લીધે, વર્તમાન-પત્ર-
વાળાઓ અને ચોપાનિયાંવાળાંઓ ગરબપુ
હોવાથી, પોતાનાં વર્તમાનપત્રો અને
ચોપનિયાંઓ નિભાવી રાખવાની નેમથી,
લોકોના ઉત્તરતા શોખને તૃપ્ત કરવા ઘણા
તત્પર રહે છે; કારણ વાર્તા-વાંચક-વર્ગના
શોખને જો તેઓ નહિ પંપાળે, તો ઘણા
આહુકો બંધ થાય, અને તેથી શુન્નરાતનાં

સાંધનો ખુટી જવા સાથે સઘળી દળ-
દેસરી પાણીમાં જાય !

પદ્મ-વીસ વર્ષોની વાત પર જે
સંભાળથી વાર્તાઓ લખાતી હતી, કે
જેથી તે નહાનાં કે નાદાનોના હાથમાં
વિદ્યાસથી મૂકી શકાતી, તે સંભાળ અને
કાળજી ઉપર આજે કેટલાંક વર્ષો થયાં
વાર્તા લખનારાંઓએ પાણી ફેરવ્યું છે. હવે
અંધકારો અને તરબુમા કરનારાંઓ કે
વાર્તા લખનારાંઓ, અને વળી છાપનારાં-
ઓ, જેમ પોતાનાં લેખમાં આવે છે, તેમ
છડેચોક છાપી મારે છે, અને વિચાર
નથી રાખતાં કે તેથી નહાન મગજે ઉપર
કેવી અને શું અસર થયે. ઘણાં મારાં
અને મુખી ઘરોમાં જે નાશ અને ખરાબી
થઈ છે અને થાય છે તે વાર્તાઓ વાંચીને
“પાહવરડાં” બનેલાં ઘેરાંઓથી ઘઈ છે,
અને હજી પણ થાય છે; કે જેઓ વાર્તા-
ઓ વાંચવા આગમજ ઘણા નેક, ભલાં
અને નિર્દોષ હતાં.

આજનાં મા બાપો અને વાલીઓ
પોતાની ઢિકરીઓ કેવી વાર્તાઓ વાંચે છે,
તેની વિશેષ કાળજી રાખતાં નથી. ૧૫૫
અને ૧૭૭ વર્ષની છોકરીઓએ જે નહિ
જાણવું જોઈએ, જે નહિ વાંચવું જોઈએ
ને જે નહિ શિખવું જોઈએ, તે તેઓ
જાણે છે, વાંચે છે અને શિખે છે ! કે જે
ઉમરે એક છોકરી તમામ નિર્દોષ રહેવી
અને હોવી જોઈએ. પાકટ ઉમરનાં હાથાં
અને ઊંચી સમજશક્તિ ધરાવનારાંઓ,
જ્યારે વાર્તા વાંચે છે, ત્યારે તેઓ તેમાંથી
સારો સાર ઉપભવી, ખરું ખોટું પારખી.

“અંતે ધર્મો જય” નો યોધ લે છે; પણ ઉધરતો વર્ગ, કાહાણી-કથા વાંચીને તે પ્રમાણે ચાલવા જતાં, કમ અકર્ત્રીપણાને લીધે, ભે કંઈ તાગડો રચવા જાય છે, તે હુશિયારી ઉધે રસ્તે ઉતરી પડેલી હોવાથી સામી ફળેતીમાં આવી પડે છે. અહિં જે સુખ્ય દેખાડે અને તકેદારી રાખવાની છે, તે મા-આપો અને વાલીઓને માથે છે; કારણ સઘળીજ છોકરીઓની વિચાર-શક્તિ અને સમજ-શક્તિ સારી હોતી નથી.

વિદ્યા-હુન્નરના આ જમાનામાં મા આપો કે વાલીઓએ છોકરીઓને ફક્ત કાહાણી-કથાની વાર્તાઓ વાંચવા દેવા કરતાં, સંભાળથી લખાયેલાં સારાં પુસ્તકો, વિદ્યાભ્યાસને લગતા ગ્રંથો, વિદ્યાનો અને શાસ્ત્રોની છાંદગીના હેવાલો, તિબોધક લખાણો, વર્તમાનપત્રોમાં આવતા દેશ પ્રદેશના બનાવો, હેવાલો, અને તાજ સમાચારથી તેઓને માહિતગાર રાખવાં જોઈએ, કે જેથી તેઓનાં મગજ ઉપર તંદરોસ્ત અસર રહે. ધર્મને લગતાં પુસ્તકો અને ખુદાઈ રાહ પર ચલાવનારાં લખાણો વંચાવવાની ચોતરફથી ભલામણ થવી જોઈએ. વળી શહેરમાં બનતા ચાલુ બનાવો, તેમજ રાજદારી બાબતોથી તેઓને વાકેફ કરવાં જોઈએ, કે જેથી તેઓ જ્યારે બીજાઓનાં સમાગમમાં આવતાં તાજ બનાવો ઉપર છુટથી વાદવિવાદ કરી શકે, અને રાજ-તાજ તરફની ફરજ અને વફાદારી દર્શાવી શકે.

ફક્ત વાર્તાઓજ વાંચવામાં લીન થયેલી એક ઉધરતી છોકરી, કે એકાદ અમણુ ઓરતને જોઈશું તો વાતચિત્ત દરમિયાન તેણી આફ્રિકાનાં જંગલમાંથી આવી હોય તેવી બેખબરી અને બેવકુફ દેખાશે; પોતાના શહેરમાં કે દેશ-પરદેશમાં કે રાજ્યમાં બનતા ઘણા અગત્યના બનાવોથી તમામે તમામ બિન માહિતગાર અને જંગલી જણાશે.

આવી છોકરીઓ અને સ્ત્રીઓને વાર્તાઓ વાંચવાનો વખત મળે છે, પણ તાજ સમાચાર વાંચવાનો વખત નથી મળતો એજ આપણને અચરત કહે છે ! જ્યારે બીજાઓ સાથે મળીને વાદવિવાદ ચલાવે છે, ત્યારે તેઓ બેફામ બેસી રહે છે. વાર્તા-વાંચક-વર્ગની હાલના જમાનામાં આ દશા છે. અને તે દશા હવે બદલાવી જોઈએ. વખત હવે એવો આવે છે, અને આવશે કે તવંગર કે ગરીબ સર્વેને વિદ્યા-હુન્નર અને કેળવણીની વિશેષ જરૂર પડશે, સઘળાંઓને રગડાઈને સહુ વારથી રાત્રી સૂઈ મહેનત કરવી પડશે; અને ખુણાઓમાં ભરાઈને, કે સોફા ઉપર બેસીને કાહાણી-કથા વાંચવા અને આરામથી ફરવાને, છેલ્લી સલામ કરવી પડશે. રાજ-તાજ તરફ વફાદારી દેખાડવા માટે કેળવણી અને વિદ્યા-હુન્નરના બળથી મન-શક્તિ અને ચપળતાનો રૂઝો ઉપયોગ કરવો પડશે. જેઓ તેમ કરશે તેઓની; જીત છે. બીજાઓની હુદ્દશા છે !

હંદગી ભલ્લી કે મોત ?

એક ટુંકી વાર્તા.

ગુલશન માટે ખાસ.

લખનાર—M. P. B. (મીસીસ મહેરબાનુ કે. અમરેશ્વરીબાનુ વાળા.)

“ પેલો ” નવો મદદનીશ ઘણાં દુઃખીખ્યાલોમાં
દમેશાં મગમગ જણાય છે. ” ડૉક્ટર હોરેસ
હેમીન્ઝને ટીકા કીધા.

તે ત્યાંનો પડો સરખવન હતો, કે જે દરદીઓ-
ની તપાસ પછીથી ગુરતનો પરવાર પામેલાં એ
પછીની સહાત ભોગવતા ગેડો આસપીટવની
સુંદર હમારતનાં વિશાળ વરંડા પર ઉભેર હતો.

“ જવાન ફેમન્ટ મનની બેમારી ભોગવતા
જણાય છે. ” મીસ રોલમરે જવાળ કીધો. તેણી
ત્યાંની વડી નર્સ હતી. કાળજીપંત દેખાવનાં,
માયાળુ એડેરાની તે એક અધોર કમરની અગ
ળા હતી. દુઃખી દરદીઓનાં માત્રુ રસવાટમા
તેણી દરે સગભગ પડી યઇ હતી જેથી દુઃખ
પીછાજવામાં તે એક તખીજ નેટકીજ સમગજ
પરાવતાં રીખી હતી. “ મને ભય છે, ” તેણી
એ જરા અચકીને ઉમેયું કે “ એનાં દુઃખનું
કારણ પ્યારની નિષ્ણતા છે. ”

અંબણ હતો. પ્યારનો જુસ્સો, અસર, કે આ-
નો અનુભવ તેનાં કંઠજ દેડાં પર હજી કદી ચલો
નહિં હતો.

તેરલાંમાં રમરદાવરની એમ્બ્યુલન્સ ગાડીનાં
ધંટળો ભણીતો અવાજ તેઓને કાને પડ્યે
ખીજ પાંચ મીનીટમાં લીફ્ટ મારફતે સંદેહ દનેમલની
દરદીની પૈડાંનીએ ગાડીએ ઉપર ચઢાવવામાં આવી.
એક માડી ખાનુઓનાં વિભાગ તરફ પછી ન્યારે
ખીજ ગૃહસ્થોનાં વિભાગ તરફ જવા તે ડૉક્ટર
અને નર્સ ઉમેશાં હતાં તે ખાનુધી ઘઇ જવામાં
આવી. તે માર્ગમાં એક જવાન માણસ બેગુદ
પડેલો હતો તેનું જખ્મી ચપલું માથું ખુંસાઇ
પડ્યુ હતું. તેની બેમાન આંખો અડધી ઉપાડી
હતી. ભયંકર વેદનાનો છાપ તેનાં ખુખમુરત
એડેગપર છવાઇ રહેલો દેખાતો હતો. ડૉક્ટર
હેમીન્ઝને તે એડેગ જતાંજ એજખીને અભય-
ખીચી હાજ્યો.

હારવે હીલીઝ, મોહરનો સૌથી મોટો ખેંકર હતો, અને આ ઠાંટની તેનો એક પૂરો દીકરો થતો હતો. વળી હેનરી લેડલો કે જેણે તે મોટી ઓસ્પીટલ સ્થાપી હતી, તેનો તે લાલ્લુજી થતો હતો. તે એક ઉછાંછળો જવાન હતો. વચ્ચેથી આની ઝડપે મોટર હાંકવામાં તે મોટી મોજ લેતો જણાતો હતો. મોટી વસતીના રસ્તાઓ પર તેમ ચલાવતો તે ધણીવાર જણાયો હતો. તે એક લખપતી હતો. એટલે કાચવાની તેને પરવા નહિ હતી. આને એક ગીરદીવાલો રસ્તા પસાર કરતાં એક ન્હાની છાતરી તેની મોટર હેઠળ આવી ગઇ હતી. તે ગરીબ ખાળખી તેની ઉછાંછળા મોજનો બોગ ધક પડી. ઠાંટની હીલીઝ તેણીને બચાવવાની કોશિશ કરતાં એક ઝાડ ગાયે અડધી પડ્યો. તેની મોટરને તુકશાન થયું. અને તે પોતે બેશુદ્ધ બની બહાર પડ્યો. એમ્બુલેન્સની મદદથી તુરત હીલીઝ અને તેનાં બોગને લેડલો ઓસ્પીટલમાં મોકલવામાં આવ્યાં.

તે બેમાન દરદીને કંણ, કંડી ઓપરેટીંગ ટેબલ પર લેવામાં આવ્યો. તેની બધું આંખો મંદ અને અડધી ઉપાડી હતી. તેનાં સુનેરી બાલો લોહીથી ખરગમલા હતા. ડોક્ટર હેમીલ્ટને વાટકાપ વખતનો સફેદ પોશાક પહેર્યો. દરદીને સરખો ગોઠવીને તેણે પોતાની તબીબી તપાસ શરૂ કરી. તે જખમી માથાના સુનેરી ઝુલ્ફાંઓ વચ્ચે તેનાં સફેદ આંગળાંઓ આમ તેમ ફરતાં દેખાયાં. હુંક તપાસમાં માથાની ખાતરી તે ભાગેલી નેહ રાહ્યો. એક ઉતાવળાં વાટકાપ ની તેને તુરત જરૂર નેહ, ઝડપથી બીજી બે નર્સોને તેણે ગદદ માટે તોડાવી. તેજ વખતે ક્રમનંદ એક રૂમાં તૈયાર કરેલાં ઝગદતાં દધીવારા સાથે દાખલ થયો.

“મી. ક્રેમન્ટ,” ડોક્ટર બોલ્યો, “એડુર્યાની કરીને મને લેબોરેટરીમાંથી એક કલોરોફોર્મની ફાદલ લાવી આવો.”

હોરેસ હેમીલ્ટને એક જાણીતી સરજરીની મુરોપ્ચન સ્કુલનો ગ્રેન્યુએટ હતો. તે હમેશાં ધથર કરતાં કલોરોફોર્મને વધારે પસંદ કરતો અને ધથરની દરખાસ્ત કરનારની તે મજાક કરતો. તેનાં ફરમાવ્યા મુજબ ક્રેમન્ટ લેબોરેટરીમાં કલોરોફોર્મ લાવવા જતો હતો. તેટલામાં તેની નજર દરદી પર પડી. તેનાં સુરત એહેસ પર એકાએક ફેરફાર થયો. તે બે પળ તેને ટીકતો સ્થીર બિભો.

“કલોરો ફોર્મ !” ડોક્ટરે પૂછાર કીધો. “ડોક્ટર ક્રેમન્ટ હું કલોરોફોર્મને ખાતર ખોટી ચાલું છું.”

“કલોરોફોર્મ એના જીવને ઇબ્બ કરશે.” તેણે ધીમે અવાજે જવાબ દીધો. “એવું હાર્ડ થલું નખતું છે સાહેબ.”

તે મોટા સરજનને અજાણ્યથી તેની તરફ જોયું. “હું તમને ફરીથી કહું છું” તે કરડા અવાજે બોલ્યો. “જલદી જઇને કલોરોફોર્મ લઇ આવો.”

“એવું હાર્ડ થલું નખતું છે, ડોક્ટર હેમીલ્ટન,” તે જવાબે આજીબી કહ્યું. “હું ઠાંટની હીલીઝને સારી રીતે પીછાણું છું. હમે એકજ કોલેજમાં સાથે શીખ્યા હતા. અગાઉ એક અક્સમાત વખતે કલોરોફોર્મ એના પર વાપરવામાં આવેલું મેં જોયું હતું. તે જીવલેન નિવડ્યું હતે. ધણી નેહમતે તે વખતે એને બચાવ્યો હતો. તેથી હું તમોને આ કેસમાં ધથર વાપરવાની અરજ કરું છું.”

“ખીઝ, મેં હમણાં સુધી તમોને કલોરોફોર્મ લાવવાની અરજ કીધી હતી.” ડોક્ટર હેમીલ્ટને તુરતથી કહ્યું. “હવે હું તમને હોકમ કરું છું. જાઓ જલદી, હું ખોટી ચાલું છું.”

એક પળ તેણે લાઇલાજ આંખોએ તે ડોક્ટર અને નર્સો તરફ જોયું. તેણે તેની દુનિયા ભરી બે અજાણ્યી દેશ ધપલાં દેખાતાં દતાં. વિચારોનાં વમળમાં વિટલાવતો તે બે ખ્યાન

પગલે બહાર પડયો. દુવે તેના ખ્યાલોમાં એક બીજા ચેહેરાએ જગ્યા લીધી. તે ચેહેરા મનોહર મેરી મીડલટનનો હતો, કે જે એકવાર તેની અદરાયલી પ્રેમીયા હતી. મીસ રોલમરની આગાની ખરી હતી. તેનો ખ્યાલ એવડા નીવડ્યો હતો. મુંદર મેરી મીડલટન આ માતખર કોર્ટની લીલી-મની હવ ધણીઆણી થનાર હતી.

લીલીજ તેણીનીબેદદ ખુબસુરતીથી અંગાઇ ગયો હતો, એક લખપતીનાં ચેહેલ મેહેલની અસર તે મુખ છોકરીનાં બીન અનુભવી જગર પર થતાં વાર લાગી નહિ. એક આમડાનાં ગરીબ ડોકટરની ખ્યારી પરજેતરની સાદી છ'દગી બોળવવા કરતાં તે લખપતીની મોજીલી ભાગ્યશુ યવા તેણીને વધતું બાવ્યું. ગરીબાઇમાં તે જન્મી હતી, ગરીબાઇમાંજ તે ઉછરી હતી. તેથી ગરીબાઇમાં બાકીની છ'દગી અટવાવી નાખવાનાં ખ્યાલે તે પસ્તાવા લાગી, અને તેથી ત્યારપાદ કોર્ટની લીલીજ જેવા એક માલેતોચાર જવાનની મંગણી કમુલ રાખવામાં કમું ખોટું તેણીએ માન્યું નહિ.

તેની ઉમેદો તો તમામ નાશ પામી હતી. કોર્ટની લીલીજ કે જે તેનો ખ્યાલ પૈસાના બળથી છુટી ગયો હતો, તે મોતને કંઠે હતો. મેરી મીડલટનનાં લોભી જગરપર તે એક સારો ફટકો પડેલો તેને લાગ્યો. ધણીવાર તેણે મોત ધમ્મયું હતું. તેની અધારી દુન્યામાં એક ન્હાતું રેરાણીનું કિરણુ તેની બ્હાલી બહેન એમેલી હતી કે, જે આ બોલેણી દુન્યામાં તેને એકલવી ચાહનારી હતી. તે ફક્ત સાત વરસની નાણુક બાંધાવી બાળકી હતી તેણીનાંજ ખ્યાલે તે મોતનાં વિચારથી દુર રહ્યો હતો.

લીલીજ, જે કે તેનો હરીફ હતો, તો પણ તેને કમેતે માર્યો થયેલો જોવા તે રાજી નહિ હતો. તેણે ડોકટર હેમીલટનને તેનાં નખણાં હાઈ ને માટે ચેતાવ્યો હતો. તેની ખફગીની તેને પરવા કાપી નહિ હતી. તે હાઈનાં દરને ખ્યાલ અબ્યાસી હતો. કારણુ એજ બિમારીમાં તેણે માખાપને ગુમાવ્યા હતા. તેની ન્હાની એમેલીબી

નખણું હાઈ ધરાવતી હતી. તેણીને ખચાવાની તેને મોટી ઉમેદ હતી.

ઉપસાં વિજ્ઞાપક વેગે દોડતા વિચારમાં લીન થયેલો તે લેબોરેટરીમાં દાખલ થયો.

“ હું ધમ્મયું કે બીબા ડોકટરો પેટે હેમીલટનખી મોડો ધણો ધયરનો ઉધેગ કરે ” એસ-પીટલનાં કેમીસ્ટે હસતાં કમું “ ધયરનો જયો હમેશ પડી રહે છે. જ્યારે કલોરોફોર્મ ખુટી જવાની દરેક વેળાએ બૂમ પડેછ. નવો રોગક દમણું આવી પુગે તેટલામાં આ છેલ્લીજ ખાટલી મારી પાસે છે. ”

ક્રેમન્ટ તે ખાટલી લઇને ઉતાવળે ઓપરેટીંગ રૂમ તરફ દોડ્યો. તેને લાગ્યું જે લીલીજનું મોત તેનાં દમણું હાથમાં હતું. તેને થયલી ધળ મી તે અચી રોકે, પણ આ કલોરોફોર્મની કાતી લ અસરમાંથી તે પાછો કદી બચવા પામે નહિ. ઓપરેટીંગ રૂમ તરફ આવતાં તે જોરથી બારણાં ને અઘરી પડ્યો તેનાં હાથમાંની ખાટલી જમીન પર અસખ્ય દુકડા થઇને પડી. તે દવાનો રોંગ વાસ ઓરડામાં ફેલાયો. ડોકટર હેમીલટન અને વરી નર્સ ગમરાટમાં ત્યાં દોડી આવ્યા.

“ હું ધણોજ દલગીર છું. ” ક્રેમન્ટે ખુલા મો કરતાં લજવાઇને કહ્યું. “ કલોરોફોર્મની ખાટલી મારા હાથોમાંથી છટકી મઇ. આરસોસ કે તે કેમીસ્ટનાં કહેવા મુજબ રોકમાં છેલ્લીજ હતી. ”

ડોકટર હેમીલટને ઘણાં ગુસ્સાથી ધુરડીને તેની તરફ જોયું, “ તમે જુદા છેઓ, મી. ક્રેમન્ટ, ” તે તરકાયો. “ હું એની ખબર પછીથી લેવસ. જઓ ટેબલ આગળ તમારી જગ્યા લેવો. મીસ રોલમર, મેહેરવાની કરીને કાઇને ધયરને માટે મોકલો, અને કેમીસ્ટને તાકીદે ખીજું કલોરોફોર્મ મંગાવાનો દુકમ કરો. ખીજે દેસ હજીખાતુઓનાં વિભાગમાં તપાસવાનો રહેલો છે. ”

ક્રેમન્ટે મોઝ કોન મારફતે આપવાનું શરૂ કીધું. લીલીજનું જન્મખી માથું પેહેલાં સંકા-ધધી અસાવતી સાફ કત્વામાં આવ્યું. ત્યારપાદ તે વિખ્યાત ડોકટરે શાંત હાથોએ તે નાણુક ખીકટ ઓપરેશન શરૂ કીધું. ક્રેમન્ટનાં પતલાં

પારસી બાનુ-

હાલની અને આગળની.

લખનાર-મિસ પૌરુષ જીજ્ઞાસુ માદન.

એક અસલી બાનુને નિહાળીને જો-
ઈશુ તો આપણને માલમ્ પડશે કે તેણી
શરીરે, આત્માએ, ધર્મે અને ગુણે હાલની
બાનુઓ કરતાં ઘણે દરજ્જે ચઢીયાતી
છે, પણ હાલમાં સીવીલીઝેશન એટલું
આગળ વધ્યું છે કે જેથી હાલની બાનુઓ
અસલી બાનુઓ કરતાં ચઢીયાતી ગણાયછે.

અસલી બાનુઓ પોતાની શારીરિક
સ્થિતીને સારી રીતે જાળવી રાખવાને
ઘટતા નિયમો અપભ્રમ કરતાં હતાં.
તેઓ ઘરનું સઘળું કામ પોતાને હાથેજ
ઉઠાવતાં હતાં. હાલમાં આપણી બાનુઓ
તેવું કામ કરવાને અશક્ત ગણાય છે.
તેઓ સઘળું કામ માણસો રાખી પૈસા
ખરચી કરાવે છે અને પોતાનાં શરીરને
તેવી કાંઈ પણ વળાણ આપતાં નથી. જો
કદાચ ઘરના એકાદ બાવરચી કે આયા
કાંઈ કામસર ચાકરીથી દુર રહે તો તેઓ-
ને પોતીકા બચ્ચાઓને કે ખાવોદ માટે
પકવાન પકાવી તૈયાર કરવાને ખીજવાટ
ઉપજશે, જે વખતે તેઓ પોતાની ફરજ
અને ધણીની તાબેદારી ભુલો જશે.

અસલના વખતમાં જ્યારે નળ ન
હતા, ત્યારે સઘળાને કુવે કે ટાંકાંએ

પાણી ભરવા જવું પડતું હતું, ત્યારે તે
વખતની બાનુઓ એકી વખતે 'એમાં ત્રણ
તાંબડી લઈ છેક દુર વેરથી ઘરે વીજળી-
ના વેગે ચાલી આવવામાં આનંદ સમજ-
તી હતી તે વેળાએ તેઓના નહિ હાથ
દુઃખતા કે નહિ પગ દુઃખતા, પણ જો
હાલની બાનુને એક નાની તાંબડી પાણી
થી ભરેલી લઈને ચાલવા કહેશે તો મારા
ધાર્યા પ્રમાણે ના તો નહિજ કહેશે પણ
થોડા દીવસમાં ખલકે બે કે ત્રણ દીવ-
સમાં તેઓ એ કામથી પોતાની
નાતવાનીને લીધે કંટાળશે. તેમજ કોઈ
દરદના લોગ યઈ પડયા વીના રહેશે નહિ.
તેવું કારણ એકે હાલની ઓલાદ જે અ-
વતરે છે ને હવે પછી અવતરશે તે સઘ-
ળાના શારીરિક ભાગોનું બંધારણ ઘણુંજ
નબળું હોવાથી તેઓ કાંઈ કરી શકતાં
નથી, તેઓ પોતાના શરીર પર કાબુ ધરા-
વી શકતાં નથી ને તેથી, તેઓનું શરીર
જેવું કસાવું જોઈએ તેવું કસાવું નથી. હા-
લમાં ધણીજ થોડી બાનુઓ એવી હશે કે તે
ઉપલું સઘળું કામ પુર ઉમંગથી કાંઈ પણ
વધા વગર કરી શકતી હોય. જેઓ એ
શુષુ ધરાવતું હોય તેઓ ખરેજ જ્ઞાત્રી
આર્થન વંચથી ઉતરી આવેલી ઓલાદનાં

ગણાય છે, અને તેમાં આપણે નવસારીના તથા ગામડેનાં બાનુઓને સામેલ કરી ચક્રી.

એ ઉપરાંત વળી આપણે ઇરાની બાનુઓનાં ધર્મ પરનાં એકીનનો ખ્યાલ કરીશું તો માલમ પડશે કે તેણી પોતાના ધર્મને માટે પોતાની સઘળી માલ મીલકત, દાસત, સુખ અને છેવટે પોતાને જાન પણ આપવાને તત્પર રહેતી. જ્યારે ધર્મીક બાનુઓ પોતાની માલ મીલકત ને સુખશાંતિ વધારવા માટેની ઘણી કાળજી રાખે છે.

હાલમાં જણું ખરું ધર્મનું એકીન ઘણી બાનુઓ અને ગૃહસ્થોમાંથી નાબુદ થવા પામ્યું છે. આગલા વખતની ઇરાની બાનુઓમાં પોતાના ધર્મનું ઘણું જીવન હતું. ને કોઈથી તેણીના ધર્મની વિરુદ્ધ બોલતાં કે કરતાં તો તેઓને ધર્મમાંથી કાઢી મુકતાં એટલુંજ નહિ પણ કેટલીક વેળા જાન પણ લેવાને સુકતાં નહિ. જ્યારે હાલમાં ને કોઈ ધર્મને બોલે તો તેની સામે સરાસરી તકડામાં ઉતરવાને બદલે સામા તેની શીલમુદ્રી માટે સલાહ કરે, કારણ કે તેઓમાં ધર્મનું રક્ષય જાળવવા માટેનું અંકોગ નથી.

અસલી ઇરાની બાનુઓ જેવી કે ફેની, પ્રીતી, પૌરુષીસતી, રોજડો, હયોની અને બીજી બાનુઓએ પોતાથી જનતી કોયેશો કરી મરદ માણસ લડત ચલાવી પોતાના ધર્મને કંઈ પંક્તિ? ઉપર મેર્યો હોય, પણ કમનસીબે હાલમાં એની ધર્મી-

જ યૌદી બાનુઓ હશે કે જેણી પોતાના ધર્મ માટે આટલી બધી દીલોઝની બતાવે હાલમાં વિદ્યાર્થ્યાસ એટલો બધે આગળ વધ્યો છે, ને સઘળાં તેનેજ માટે હાલ હરીફાઈ કરી રહ્યાં છે, તેઓ સ્કુલમાં પોતા ઉપલાવી કોલેજની મોટી મોટી ડીમીઓ ખસાર કરે છે ને લોકોમાં માન પામે છે, એ એક મોટા આનંદની વાત છે, પણ તેજ બાકીઓને અરોમ કે યથાની શીલમુદ્રી ઉપર કાંઈ લખવા, બોલવા કે સમજાવવા કહીશું તો સાફ ના પાડશે કે અમને એ બાબત આવડે નહિ. એ ખરેખર હતગીર થવા ભેગ છે.

એક અસલી ઇરાની બાનુ જેને ચોપડીઓનું મુદત જ્ઞાન ન હતું તોપણ જેટલું ભેદભેદ એટલું નહિ પણ કોઈનીથી સમજમાં ઉતરે એટલું ચમત્કારી ચકતી હતી.

એ ઉપરથી માલમ પડે છે કે જ્યારે કેળવણીમાં બાનુઓ આટલું નજીવું સમજી ચકતાં નથી તો પછી ફીલમુદ્રીઓ ક્યાંથી સમજી શકે? માટે મુખ્ય અને પહેલી ફરજ મામાપની એ છે કે તેઓને ધર્મનું જ્ઞાન પુરતું આપવું.

વળી હાલમાં વચલે તથા ઉતરતા વર્ગનાઓ માટે ઘરોની નકલ કરીને જણાવવું, અસવચના, આજસાધ અને સાહેબીપણ એ દુર્ગુણોને ઉત્તેજન આપે છે; કારણ કે માટે ધરનાંઓ પોતાના પેશાના ભેરે ગમે તે નીચે ખરીદી શકે, મોજ યોગ્ય કરી શકે છે; જ્યારે નીચલા વર્ગના જેઓ તે મેજવવાને શક્તિવાન નથી. તે

છતાં પોતાના સઘળા પૈસા તેવી ચીજો ખરીદવા પર અને મોજશોખમાં ખર્ચી પાછળનો મુદત વિચાર કરતાં નથી. તવંગરે પોતાના સારા સદ્ગુણોથી ગરીબોની દાઝ હેડે ધરી તેઓને મુખી કરવાને ઉમંગ ધરે છે; જ્યારે ગરીબો પોતાથી ઉતરતી પંક્તિનાને ટેકો આપી ઉઠાડવાને બદલે ગરીબાઈમાં સળડવા દે છે.

નવજોતની ક્રિયા એ જરવોરતી ધર્મમાં આગળ વધવાનું એક પગથિયું છે, જે ક્રિયા આગમજ બાળકને ધર્મની ખુબી સમજાવવી જોઈએ. ધર્મનો પાયો મનશની, ગવશની, અને કુનશની પર રચાયેલો હોવાને લીધે તે સઘળા શુભો કેમ અખ-
. કરવા તેની પુરતી નહિ તો શરૂઆ-

૧. પણ સમજ જોઈએ; પણ અફસોસ, હાલની રૂઢી પ્રમાણે કેળવણીના પ્રતાપ વધ્યા છતાં, વરસમાં લાખણ કર્તોઓનાં કેટલાંક નીતિથી અને ધર્મની ખુબીથી ભર પુર લાખણો સમજવા છતાં તે પ્રમાણે વર્તવાને હજી ઠાંઠ કરી ચકતાં નથી. બચ્ચાને નાનપણથીજ સલા ખ્યાલો, સુખન, સાથે સલાં કામોને વખાણવાની તાલીમ આપ-

વાની જરૂર છે જેથી ખુદાપર શીશ થઇને પાપથી નિરાળાં રહી શકે.

હાલમાં ખુશી થવા મેગ એ છે જે જશન કમીટી તરફથી ધર્મ તરફ માન ભરેલી નજરે જોવાને અને તેની મૂળ મતલબ સમજવાને તથા તે પ્રમાણે વર્તવાને નાનાથી મોટાં છોકરાંઓને સારી રીતે ધર્મનું જ્ઞાન આપવાને, સંભાળ ભરી મહેનત લેવાય છે. તેઓએ એ કામની શુભ શરૂઆતમાંજ છોકરા તથા છોકરીઓ ને જેઓ ચઢતે નંબરે આવે તેઓને ઇના-
મો આપી ધર્મનો ફેલાવો કરવાને શક્તિવાન થયા છે. હાલમાં કેટલીક છોકરીઓ તેમજ છોકરાઓએ પરિક્ષામાં હરીફાઈ કરવા માટે ધર્મની ચોપડીઓ વાંચે છે કે જેથી વાંચનારને પોતાના ધર્મની ખુબીઓ અને મોટાઈ સમજ પડે છે અને તેથી તેઓ કુદરતી રીતે તે તરફ વળણ લે છે. માટે સઘળાં માળાપે એ પોતાનાં બાળકોને એ પરિક્ષાની હરીફાઈ કરાવવી કે જેથી તેઓ પોતાનો ધર્મ સમજી શકે અને પાછો આપણો પડી લાગતો ધર્મ સજીવન કરવાને શક્તિવાન નીવડે,

૨૨ વિનાનો રમુજ.

એક ઢંકી વાર્તા.

(શુકશન નૌરોઝી અંક માટે ખાસ)

લખનાર—મીસ બાલુ એમ.

આહ ! આજે શીરોઝ વીલા અજબ ખુશાલીમાં
ધમધમી રહ્યો હતો. તેનો જવાન માસેક આજેજ
ધુરોળી સફરથી પાછો ફર્યો હતો. તે અપ દુ—ટેટ
જવાન પોતાના લખની સાથે મેલ રૂમર ‘મદીના’
મારફતે ધુરોળ જવા કપડી ગયો હતો. પાચેક માસ-
ની સફર પછી તે પાછો ફર્યો હતો, અને તેજ દીને
મુંબઈમાં પણ મુંકતાજ તેણે જળરી ધનુખર કરી
સુધી હતી. તેના આગલા મિત્રોને તેણે ખાસ તેડવા
હતા, અને તે બધા આજે છાંડા પાણીના બદારમાં
શીરોઝવીલા અજબ ગમતી મુકતા હતા. તેઓમાં રજ-
રાગ જળરો જમી રહ્યો હતો. તેવામાં એકાદ મિત્ર-
નું ધ્યાન તેના મેજબાન દીનસાદના નેકેટમાં લટ-
ગવિલા સોનાના છેડામાંના ચાર્મ તથા મોટી લોકેટ
તરફ ખેંચાતાં તેણે તે જોવા માંગી. તેની માગણીના
સ્વીકાર થયો. તે લોકેટની અસાધારણ મોટી સાઈઝ
તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચતા તેણે હસીને જણાવ્યું કે
“એતો હતીકાસીક છે, ને તેના મને પાચ હ-
નાર બેઠા છે. એની હાકલ રસીકી છે, હં ! સાંભ-
ળો તો કહું.”

દુરત બધા કથુલ થયા અને તે જવાને પોતાની
વાત રાજ કીધી.

“આસાં ગાંધી મલ્લી ગરીબ ને મુફ્તેસ છાંડી
હતી. તેણીનો તારદેવ ખાતે વાડયાની ચાકી પર
એક નાનો ટ્યુશન ક્લાસ હતો. ત્યાં તેણી ગરીબનાં
છોકરાઓને શીખવી પોતાનું જુજવાન બરવા ગુચ-
વાના કામ સંચે કરતી હતી. તે જળરી નેદમદ
હસી છાંડગી હતી, પણ તે બદાદુર, બહુ દિંબજ
રાખી, ખોડા પર વિશ્વાસ રાખી, પોતાનો ગુબ્બો
કરતી હતી. સગાં બ્વાલાઓમાં ખાદ્ય પોશી તેની

માથ સિવાય બીજી કંઈ હતું નહિ. પોતાની માતા-
ને જરા પણ રાગવડમાં રાખવા તેણી રાતના પશુ
ઉભગતે કરી મહેનત મસાગત કરતી હતી, પણ તેણી
ખાપડી ચાર માસ થયાંનીજ આ દુન્યામાંથી પોતા-
નો અસળાળ હડાવી ચાલતી થઈ હતી.

“લસા તમે બલો છો તો ખરા કે આપરે કેવા
વિદી પરના નંગ બીએ, મનક કરવામાં કે માંને
છેડવામાં તમારો સેવક સૌથી પહેલો છે.”

“એક શુકવારની સાંજે તારદેવ પુલ આગળ
અધારામાં લગભગ સાડા સાન વાગવાને મુમારે તે-
ણીને એક જવાન અથડી પડ્યો. તેનાં કપડાં સુથક
હતાં, પણ સત્તર ટેકાણેથી ડાંગરો મારેલાં હતાં. માથા
પર ફાઇ ગયેલો ફેટો બોલો બેસી ગયેલો હતો, તેનો
દેખાવ લખી ખાગેલા જેવો હતો. તે લેવાયેલો હંધ-
યેલો, જેવો લાગતો હતો. તે બંધે કંઈક દિવસનો
બુખ્યો ડાંસ હોય તેવો દીસતો હતો. કંગાલપત ને
ગરીબાઈનો છાપ તેના મોખર ખુદલો દીસતો હતો.
તેણે દરગુજર ચાલતાં કહ્યું.

“બ્લેનજ ! મને તારદેવ ઢાડસ કાં આજ્યું તે
જરા જણાવરોજ.

‘જમણી બાલુએ—સીધા જાતે.’

એમ કહી તેણી હડપથી ચાલી ગતી હતી તેવામાં
તે ચીકરે હાલ જવાને આગળ આવી, કમડીને કહ્યું,

“આઈ, એક બે રૂપાની દયા કરો.” તેનો
સાદ દીસ પીગત્રાવનારો હતો, અને બીજા માગવાં
તેનું બંધે મોત થઈ જવું હોય તેમ લાગતું હતું.

“દીલગીર છું—માફ કરોજ.”

‘જી તમે બીચારાં દરો કે મારા જેવો હતો
કતો બાજુસ સા આટે બીજા માંગેલો દરો ?’

‘હું દલગીર છું કે મારી પોકેટમાં કંઈ નથી.’

“બાપ તમારે ઘરે તો રૂપાળ રૂપા હશે.” અને હાં તેણે આંખમાંથી બોર બોર જેવાં આંસુ પાડતાં બહાળ્યું.

‘હું તમો બહેનનો નાનોભાઈ આભારી થઈશ. કંઈ પણ આપસો તો મોકું હેસાન ચરોઈ. હું આજ આખો દિવસ થયાં—

“તમે બુખા છો ?” તેણીએ કાંઈક અચકીને પુછ્યું. જવાબમાં તેણે ડોકું નમાવ્યું.

‘આજ બે દિવસ થયાં તો—’

“વેલ રીકર નહિ, તમે મારા કલાસમાં આવો. હું તમને કંઈ આપીશ.”

તે તેણીની આંખમાં ચાલ્યો.

“હું મારાં પંચરશીઓને પુછી જોવશ, પણ અહિં બધાં ગરીબરો ક્યબાર છે. એટલે મને લાગે છે કે તમારું કંઈ વજવાનું નથી, છતાં મારે બનવું કરશ.” તેણી પછપડી “તમે કોઈ રોકવાને બ ગમે કેમ નહિ થયા ?”

“ત્યાંથીજ હું યાકેરો આવ્યો છું” તે કડવાસથી બોલ્યો. “કાલાવી થોભાવીને તપાસ કરીશું ના બહાના કાઢી, બે દિવસ પડી બધા આવવા બહાને છે. હું ગરીબ પણ મગર છું. મને ના છટકે બીજા માંગવી પડે છે; કેમકે મને ચોટા રૂપા ચારેક કલાકમાં તો જોઈશેજ.”

તે ચુપ થયો પછી રડમસ ચહેરે બોલ્યો,

‘મારાં માથાં બીચારાં થઈ પડે છે. તે પણ પુના રહે છે. મારી પાસે એર ખાવાની પણ એક પાઈ નથી કે હું ત્યાં જઈને તે વેલજીને લેઈ’ અને હાં તે બે અખત્યાર રડી પડ્યો. “મારે આજે કંઈબી કરીને અચ્ચારની ટ્રેનમાં બેસવું જોઈશે.”

‘તમે એટલી સખત ગરીબાઈમાં કેમ આવ્યા છો ? તેણીએ પુછ્યું.’ બે અઢી માફ-પણ આથી તમને ધનસહ્ય થતું હોય તો જવાબ ના આપસો—ચાલોજ આ મારો કલાસ રગ છે.”

તે તેણીની પછપડે ગયો.

“મારી જોશીગુની છુંપી બાળકુનહેર કરવાનો ખોટો આશોપ મારા પર મારા વડાએ મુજી મને કાઢી મુકાવ્યો, તે મારા પર અસહ્ય અદેખો હતો. વા-

ખોટો રશી, તેણે મને સપડાવ્યો. ને હું જેમ તેમ પોલીસના સપાટમાંથી બચી ગયો. નિર્દોષનો વાલી ખુદા છે, પણ ખુદા રાત્રી માટે નિર્દોષને મારતો હશે ?” તે કડવાસથી બહાળ્યો. “આજ દિવસે થયાં હું નોકરી શોધું છું પણ કંઈ મળતું નથી.”

તેણીએ પાંચ મીનીટ પછી, પેતાને મરેલું સુકું પાકું બોતું તેની આગળ મુકતાં નરમાસથી કહ્યું,

“બેસો બાપ, ધીરજથી જમો. ગુરસો ના કરતા, પણ તમારા જેવા તંદોરસ્ત માણસે તો બીજા માંગવા અગાડ કંઈ પણ ધર્યો કરવો જોઈએ.”

“હું તંદોરસ્ત નથીજ. મારા જેવો કાવંડી બીજો કોઈ હોરો નહિજ. તમે એમ ના બોલો. હું એમ લાગું છું કે પણ મને હાર્ટ ડીઝીજ છે. ને લીવર એચાઈ, ફેફસાંને સોજા આવેલો છે ને ખાંસે મને.....”

“ઓહ ! —માફ કરજો” તેણીએ તેને દુખના રોદરા રડતાં અટકાવી કહ્યું.

“હું મુલો કમબખ્ત” તે દુસરો મારતો, આંસુ ખેરવતો બોલ્યો. “મારા જેવો અગાગો આ દુન્યામાં કોઈ હોરો નહિ. માફ કરજોજ તમોને તકલીફ પડી. મારે કોઈબી કોસમે રૂપા મેળવવાજ જોઈએ નહિ તો.....”

“તમારાં કોઈ સગાં નથી, જેઓ તમને મદદ કરે.”

“નહિ કોઈ નહિ, હું દુન્યામાં તદજ વાથે બન છું.”

‘તમારા કોઈ દોસ્તો ?’

“નહિ તે લોકો મને દુઃખમાં છોડી ગયા. મારે એવું કોઈ નથી કે હું મરું કે છડું તેની તલકારથી દરકાર કરે. ને હું હવડાં દરીયામાં પડી આપલાત કરું તો એક પણ જણ મને મરતો અચાવવા સાફ મારી તરફ જાય નહિ.”

‘આપઘાત ! તમે એમ ના બોલો’ તેણી દશાથી બોલી.

“તે વિના હવે બીજો કશોજ નથી,” તો નિરાશ થતો બોલ્યો.

“એ બતવું મોન લીવકારાઓન રોને છે” તેણી હિમ્મતથી બોલી. “તમારા જેવા મરે એવે

વિચાર કરવો બેન છે. જરા સખર કરો. હું દલપટાં આવું છું” કહી તેણી બહાર ગઈ. આહ તે ખરેખર દયાની બ્લેન હતી. ગરીબાઈ-કંગાઈ ગરીબાઈનો તે-ણીને ભત્તી અનુભવ હતો. કમનસીબ સંકટામણી અકાગમણ તેણીને અનેકવાર લાગી હતી. એટલે તે-ણીનું દયાળુ જીવન તે ગરીબને મદદ કરવા પીગળ્યું. તેણી આખી ચાકીમાં ફરી વળી, પણ તે કાંઈ ગરીબ માટે બે રૂપ્યા આપી શક્યું નહિ. આહ ! તેઓ નાટકમાં જવા બબ્બે રૂપ્યાની ટીપ્પણી ખુશીથી લઈ આવ્યાં હતા, પણ બે રૂપ્યા પોતાના ગરીબ હમદીન માટે આપવા તેઓ પાસે ન હતા !

એથી ખરેખર અન્નદાત્રી છે. ઘણાંજ દુઃખી છુએ તેણી પાછી આવી તેની મારી માંગતી ટોચ તેમ દયાથી બોલી,

“હું દલગીર છું” ને રામઆવું, કે તમોને જરા પણ મદદ કરી શકતી નથી. વાર તમને ઓછામાં ઓછું શું લેકરો”

“ઓછામાં ઓછા ચાકીરા પચાસ તો લેકરજેન.” તેણી અજબ યાદ “પુના કંઈ એટલું—”

“હા” તે વચ્ચે દોભાથો ‘કદાચ ને મારાં માનાણ ગુજરીથી બચે તો તેમનું રવાન રખાઈ ન બચ, માટે ચાર દિવસની કિંયા ગરીબાઈથી કચાવવા તે મને કામ લાગે. એમ તો પગી ત્યા શેફયાઓને ત્યાં જઈ પાવડી ઉતારી રહી પરસ તો કંઈબી થયો’

“પચાસ રૂપ્યા” તેણી પરપટી. તેની કહાંણી સાંજળતાં તેણીની આંખમાં આંસુ આંધ્યાં હતાં.

દોડક પગ સુધી તેઓ ચુપ બેઠા.

“મારે જરૂર નેકરે. મને બધી દુઆ દેઓ, હું એકાદ બે ટેકાંને જીખ માગવા જરૂર છું, પણ રાત પડી ગઈ છે—” અહિયાં તેણે દુખનું રચકું ખાધું.

‘જરા દોષો’ તેણી બોલી, ‘હું તમને મદદ કરીશ. હું હમણાં થોડી મીનીટમાં પાગી આવું છું.’

તેણી ગઈ અને અડધા કલાકમાં પાગી ફરી. તે-ણીએ હવે તેને પચાસ રૂપ્યા ગળી આપ્યા અને તે તેણીને દબાડે દુઆ દેતો પોતાની માતાને મળવા દોડ્યો.

+ + + + +

“સુલતા મવાણ બ્લેનછ.

બેબાબી માફ કરશે, તમો બ્લેનનું નામ તમા-

રા કલાસના બોર્ડ પરથી મને મળ્યું છે. મને કહેવા દો, કે તમે ખરેખર દયાનો બંદાર છો. તમારી બહા-ઈનો અચુક દાખલો મને મળ્યો છે. હું તમે પર પચાસ રૂપ્યાનો ચેક આ સાથે બીડું છું. મને કહે-વાની રત્ન આપશે કે ગઈ કાલે હું તમે બ્લેનને સર-કંઠી ગયો હતો. તમેને બહાવેલી ફરેક વિગત સદતર બોધી હતી, હું હરહરતું બહુ બાધે હતો. હું કંઈ ગરીબ નથી. મારાં મના સીક છે તે ખરે પણ કંઈ ઘણું નહિ. મારા એક ફ્રેન્ડે મારી સાથ સરત બગી હતી કે હું જો લાખ માંથી પચાસ રૂપ્યા લાઉં તો હું મારું તે તે મને આપે. આ કારણે હનામની કશી દરકાર ન કરતાં મારી મગદી-ને ખાતર મેં કંચાજ દેખાવ કરી મારી કહાણી રહી હતી, અને તમારી દયાળુ મહેરબાનીથી, હું ગરતમાં પડ્યો છું. મને કહેવા દે કે એક બાઈ માણસ આ પ્રમાણેની ઉદારતા વદન અનુપયા માણસ માટે બતાવે તે સાફ નહિ લેખાય. કાં નહિ હું લઈએ હોઉં ? કેાકની કાકતુદી પર દોરવાઈ જતાં તમારે બે વાર વિચાર કરવો નેકરો હતો ! કાં નહિ હું ખરે-ખર એક કોરગો હોઉં ? આંખુઓ પાડી કાકતુદી કરતાં કેટલી વાર લાગે છે ? તમે બહાં છો, પણ બહાઈને તમે કાકતુમાં રાખી ગાફના નથી. એમ જન-સાચ કરશે તો દુન્યામાં તમે કેમ રહી શકશો ? મારી આ સલાહ તમે માન્ય કરશે. અને તે રીતે તમે આ દુન્યવી પાક શીખ્યા છે, તે વાદ રાખશે. તકલીફ માફ.

હીઠ દુવાગો સેવક,
દીનશાહ વોરન.

+ + + + +

પોતાના હોસ્તોને રાત્રી વકાસીને જતાં નેકર તે જવાને સદતર દંતીને પોતાની વાન આગળ ચલાવી.

“બીજે રીવરે તેણી મને મળવા આવી. મારાં માણસો મને નામ લાવી આપ્યું.

“આવાંબહ ગાંધી” એ કોણ કમળખન છે ? મેં સલાહ કર્યો પણ બહાવવા ફરમાવ્યું.

બીજી પળે તેણી અંદર આવી. અને મેં હંસવ તેણીને ઓળખી.

“તમે કેમ છેવ” શોહેન્ટ માટે હાથ લંબાવતાં હું ખુશાદ ચહેરે બોલ્યો.

હારે કોઇમા તેણીએ તે રૂપા મારી પર છુટા ફેંક્યા ને ચીચવાઇ “હુઆ માણુ પર હવે કોણ બરોસો રાખે ? હુ ખરેખરો બદમાશ છે એક હેવાન કરતા નવેતર-હેવાન છે.” અને બીજી પથે તેણીની આખમા ધસી આવેલા આસુઓ છુટાવવા ત્યાંથી ચડપથી ચાલી ગઇ.

ત્યારપછી મેં હસવાની ઘણીમી કોરોસા નીધી પણ મને તેના રાખ્દો તીરની ચેકે લાગ્યાં નીધા ને કે તે દહાડે આપણા દેડ ફરતબબા સાથે વાળ્યા માફ મન ખુશ કરવા લાગ્યા ગયો તો, પણ તેણીનો યસ્તાબાજ દેખાવ ને ધિક્કાર બરી રાખ્દો મારા બેલ ગાથીજ નીકળ્યાજ નહિ મેં ફરીથી મારાથી શુ બૂલ થઇ હતી, તે પ્યાનથી તપાસવા માફયુ પણ મને તો કાઠિજ ખોટું નહિ લાગ્યું મને તો ફક્ત એક મરાકરી જ લાગ્યા ફરીથી હુ તેણીના કલાસમા ગયો, ને નરમાસથી કહ્યું.

“ખાનુ ! મેં તમોને જો તુર્યાન કીયુઝ તેની માફી માગુઝ ખરેખર હુ એક દમાખોઝ બદમાશ નીવડ્યો હુ મસ્તીની ધુળમા તદન અવિ ચારીપત્રે વર્યો છું” હારે ગુસ્સામા તેણી શેવા ના બેરરામા ચાલી ગઇ ને બારગુ બધ કીયુ હુ પાઠો ફર્યો ને તેજ રાત્રે મેં તેણી પર મારી પર લખી લોકેટ કાખને વેચી હતી તેનું નામ જલ્લુના માગ્યુ પણ તેનો કયો જવાબ મળ્યો નહિ બે દિવસ પછી પાઠો હુ ત્યાં ગયો એક ખુદા બાઇ બેસીને ચાનરી કાતતા હતા.

“મીસ ગાધી ઘરમા છેજ” મેં નરમાસથી પુછ્યું

“નહિ, તે તો મીચારી બેઢાલ મારી પરી તે તેના સ ॥ આવીને લઇ ચીઆ, પણ જ તમે કોણ ?”

“તેની માફ જર છેજ ?”

“નહરે મફતે કોઇ મુવો પારસી ધોતો ધાતો થઇ, મારી ગાય જ્યોને હુ ખી ફરી નામી બીએતેતો તમે નથી ને ? તેમ દોષ તો હુ કઇમી કહેવાની નથી ચાલોજ સીખો.”

અને ખરાખસર કરતા તે રોસાએ આવી

બારજ બધ કીયું પાઠો હુ વર ગયો ને મીસ ગાધી પર બીજા માફતે સગાસુ મેગી, મગજ લખ્યો. પણ મ્હો જનાળ મર્યો નહિ હવે મેં ડીકેટીવની મદદ મેળવી અને તેની સાથ દરેક ઝવેરીની ફકાને ફકાન ફર્યો, તેમજ મુબઇ ઇલાકાના દરેક રોજદા તેમજ અસ્વાકીક ને માસીકમા જહેરખબર આપી તે લોકેટની તપાસ મેં હવે પુર જરથે કરવા માફી મેં જનબધ લોકેટો ખરીદીને મીસ ગાધીને જોવા મોકળી, પણ ક્રોડ જવાબ આપ્યો નહિ આખરે એક મારવાકીથી તેનો પત્તો મર્યો જહેરખબર લેતા તેણે આટલો વખત મુધી મને તપાસા કીયો હતો તે લોકેટમા “નાજુજમરોદ” એવા રાખ્દો હતા અને અદર આદાના માતાજીની સમી હતી મહા મહેનતે તેનો પત્તો લા થો ખરો હવે મારવાકીની તમી ઇચી ચડી ને તે એકનો બે નહિ થયો હારે રક્ષક પછી પાચ હબર રૂપે તે લોકેટ ખરીદી હુ બંતે લઇ ગયો તેણી એપીજ હતી મેં તેણીને લોકેટ બતાવી, તે હા બહાર ખુશી થયી દેખાઇ ને મારો મલ્લો મલ્લો ઉપતાર માગ્યો.

‘મને તમરી ઘેન્ડસ જોઇતી નથી’ મેં નરમાસથી કહ્યું તમે મારે નમિ કહેવા સખત રાખ્દો પાઠો ખેચી લેજ એમને મને પુગતો બદલો મળી મારો હુ જલ્લીસ’ અને આખરે નેમા હુ ફતેહ માર્યો.

x x x x x x

અને હવે બીરાદરો મારી વાત પુરી થાય છે આ હુન્યામા એક સ્ત્રી કેટલી બધી હદે બરી દોષ છે તે હુ હવેજ જલ્લીસ રાખ્દો હતો આજા મધી સાયની મારી ઓગળે દોસ્તીનુ રૂપ લીધું અને દોસ્તી પછી વેલ વધુ કહેવાની શી જર છે ? આ લોકેટ મારી વાધક તરફથી મને લાગી પ્રેમ છે હુ દલ ધીર છુ, કે આજા યાદી ખરીતી દોનાથી તમોને મારી સમી નથી પણ આવતી કાલે આપને પાઠો મળીશું તારે તમો સર્વને આવધાર આવવા દાજર ૧૬૨૦.

ફરી પાઠો કારો બીજીના પોતથી બરવામા આવ્યા અને મીઝ અને નીસીમ વોરદનનીસલામતી દુરનેના જબર પોઠો વચ્ચે લેવામા આવી

સુરજ તરી સોંકળ.

યાને

અદલ ઈનસાફ !

તેના કરતા ઉલટી જ હતી પોતાના લાભનુ યા તે પોતાના ફાયદાનુ કાઈ હોય તે હમેશા રત થી છુટુ રાખતી તેણી મ્હોરા પર મીઠાસ રાખતી, જ્યારે અદરખાનેથી કપડી અને અદરખી હતી પણ અદર સોસ કે રતા પોતે ભયી અને ભોળી હોવાથી, તેણીને પણ તેવીજ નજી દેરે જાળદમા તેણીને વિશ્વાસના લેતી હતી રતા માખાપ વીનાગી હતી તેણીના લાઈ બહેન કોઈ નહીં હોવાથી "રત રીય" તેમજ બીજા એસ્ટેટા ઉપરાત મોગી દોલતની એ થી વાગસ થઇ હતી પોતાની એવી તવ ગર હાવત થવાથી તેણીએ માખાપ વિનાગી એવવાઇ સડી મેહતાને અવારનવાર મદદ કરી હતી અને ખરી રીતે બેતા તેણીનીજ દોલતે આજે મેહતા ખખાખા ડીવ ઉપર વાડી બ મલાની રોકાણી બનીને રહેતી હતી એવી ટુક આજબ પડી આપણે આપણી વાત્તામા આગળ વધીશુ.

રોળા તણાવી તણાવીને છેક છ વાગે મેહતા આવી પુગી

"શુ થયુ, મેહરા ! ચાલની, આજે એટલુ લેટ કાય કીધુ ? હુ સ્વામી વાઝ નેકેલ મારે એક ખુરાખખર વુને આજે મ્હેવાની છે " તેણી દાખવ થતાજ રતા બોલી ઉઠી,

"એકરમ્મુલ મી, દલગીર છેલ કે આજે આ વતા લેટ થયુ વેલ, પણ કહે તો ખરી કે ખુરાખખર શું કહેવાની છે ? " મેહરાએ અધીરી બની સનાવ કીયો

"તે ખુરાખખર એજ છે કે સોરાખ ભરવાએ આજે સવારે મને પ્રોપોઝ કીયુ અને મે તે મ્મુલ કીધુંક " રતાએ પોતાની હદ બહાર ખુશાલી દેખા દતા કહ્યું

પણ સખર, એ એકએકે શુ થયુ ? મેહરા ને હમણા કુધી હસતી અને ખુશાન હતી તે ચોક્કી અને મલકીર બની ગઇ તેણીને મ્હેરો શીમે પડી ગયો, પણ તુરતજ સમમચુચના વાળી નેમી શીમ્કુ દસી,

"આઈ, સી, એમ થયુ કે ? હ તો નજ કે શુજ કહેવાની હરો ? " તેણી બોલી,

"એટલે ? " રતાએ અજબ થઇ પુછ્યુ "આજે એમ કાંવ, મેહરા ? અગાઈ તો જ્યારે પણ હુ તને કે ઇ ખુરા વધાઈ નજાવતી ત્યારે હુ ખુશીથી કુદમા

મારતી મારી સર્વથી બોલુ એન્ડ ડીસરેક્ટ ફ્રેન્ડ હોવાથી મે એ હેપી ન્યુઝ વુનેજ પહેલા મી હુ મારી આય ખુશાચીમા પાઈ નથી ચેતી ? "

એ મીનીમ વિચારમા ઉભી રહેના પડી તેણી રતા નજદીક આવી, અને હસતુ મોઝુ મી બોરી, "ઓ નો, " મી રીઅર, "હુ એમ શુ બેલેડ ? એ ? એ વધાઈ સમજને હુ વહીજ હેપી થઈઠ, અને ખરા જીમરથી વુને મુખાનકબાદી આપી ઘણુ મુખ હમ્મુલ છે તે આમીન ! "

અફસોસ ! ભોળી તા એ કપડી સ્ત્રીના જીવ તો શેદ નહી નજવાથી વળતા જગણમા તેનો ઉપખર માન્યો

"પણ ત્યારે હુ એન્દમ સીગીયસ બની ગઇ તેનુ કાઈ નતલ્ ? "

"તેનુ કાનલ્ ? આ-હા-હા તેનુ મારપ્પુ તો-તેનુ કાગા તો એન્ડ હવે હુ તો પરપી જરો એન્ડ તારી આગવી નડીને ભુવી જરો "

'નડી, નહી ! નેવર, એમ તો કડી બનવાનુ જ નહીં હુ એ વિરે જરા પણ શીમ્ક કરતી ના મારો મોલી એવો છે જ નહીં કે મને માત ફ્રેન્ડથી નહીં પાડે હુ બેલેંગી, એ મારો હોઝ એવો તો ભડો અને ભોળો છે કે હુ તારા એ વિચારો માટે પાઠજ થી થતાસે " અને એ ઉપરાત બીજા ત્રીજા વાતો કરી તે બંને સડીએ છુગી પડી

"મેરાખ અદરાયો ! અને તેણી એની સાથે " બાગમાથી બહાર પડતાજ મેહરા ઉરકેરાઈ પડપડી "મારી બધી આરા કુળમા ગઇ મે એને ચાહો લાખા વખતથી હુ એને કુધી મ્હાલતી આવીઠ, તેનુ આય પરીલામ ? યા ખુદા ! કાઈ નહી કિનો ! મિનો ! હા, હુ તો ખરી કે એની ઉપર કિનો લેઝ હુજ તેડ છે કે એ રતા સાથે કેમ પત્નોડ ? એને ભમાવતા મ્હેનો વાર ? એ ભોળો છે એટલે વહેમી બનાવતાશુ વખત લાગવાનો હતો ? "

અફસોસ ! આ પાળી સ્ત્રી, દોરવના સાહચામા હુ રનનની - સી મજલ સારે છે "મ્હેરોત્તરવત અને ચેટમા કરવત "એ કહેતીઆર ડોળી સ્ત્રીના બાખમા ખરીજ પડે છે પાપી કરવમા લપકાયલા હનસાનો ખુદાને ભુવી જઈ તેના દુક હનમાકુનોમી ઉર રાખતા નથી

X O X X X
"હવે, શુદ મોર્ગી મા મીસ મોદી કેમ છેઓ ? " ઉપવા બનાવ પડી રીને દહાડે મારે મેહરા પોતાના

“હીક છે, ત્યારે આજે સાંજે જતીને રાઈમે વીક ટોર્થ ગારન્ડરમા જતે અને ત્યાં મોટું ઓફિસ ઝાડ ત્યાં જ બનાવ બને છે તે જોઈને તમારી ખાતરી કરજો ચાલો સાહેબજી” અને હજારો તો કઈ પુછે થા કહે તે અગાઉ તેણી સીટીંગમાં ચઢી અદર ચાલી ગઈ

“વેચાયો સાબુત વેચાયો તેને જતો ગેતી બારીએ ઉભી રહી તે પગપગી “હવે મેં બરાબર વહે માથેજ, એટલે માઈ અરબુ કામ તો સહેલ થઈ ગયું હશે મારે સાવચેતીથી અટકો પાઈ જળવવનો રહ્યાંજ તેમાથી મુશ્કેલી મઈ નથી કમલુ આજે સાંજે રથા વડને હું નળવાનીજ છડ જોડના ડા. નીચેજ મળજી, અને કુદરતની મી શું મેહર છે હું મે રહી અ ને હું જોડ દેખાવમા અને ઉચાઈમા સરખાજ છબે હું આજે ઠાંને બહાને શોગ ખાધી લેવસ એટલે પછી એ મુખ શું લાલવાનો હતો પણ છે ને કાલુ નહી વાહ મુશ્કેલી પાસાન છે રતથ દાવર હવે હવે જોરો કે તારી હોઈ જો છે ફેન્ડ થઈ તો હું થયું ? એને લીધે શું હું માઈ મુખ જડ મુક ? ખાડ ખાડ તેજ તો ! કુદરત પોતેજ જ્યારે મારી વરફાલમા છે તો પછી બીહારાનું શાનું ? મેં ધાર્યું તું તે મરતા સરસ રીતે માઈ મામ પાર પાડ્યું એજ સુધી ફેતેલી અને જાણે સીનલ મળી મુકી છ હા હા હા

અને તે પાપી ચોરત ! પોતાના પાપી બો મટિ હરખાઈ હાન તો કુવણજ બની ગઈ

મેહરાના ભમાચાથી વહેમી બનેનો જોરુક સોરાખ તે સાંજે ગાર્ડનમા ગયો અને આપણે ઉપર વાચી ગયા તેમ મેહરાને ત્યાં જોઈ રતા સમજવામા જુલ થાપ ખાધી

થા જુદા તે દાવ કચકચાવતો જોડથો, ‘આ હું શું જોઉં છ મેહરાએ કહેલું બોનેબાલ જરૂર છે આ ચોરતને મેં એક રીજિસ્ટો માની વફાદાર ગણી પણ એતો એક નીમજ્જરામ રક્ષણ નીકળી મેં એને ખરે રતન વાર્યું પણ એતો બિટ્ટા હીરો નીકળી ! જેવકા બેઈમાન સ્ત્રી ! તે મને કયો તે મને ફસાવવાની મરોશ કીધી પણ આભાર જુદાને કેડ નાજણથી અરો બચાવ કરવા તેણે મેહરા જેવા એક રીજિસ્ટો જોડ દથો અરે, મેં આંધળાએ તેને આરામ રી કેવા ગજબગજ પ્રીતી’ અને બજારતો અને કાતો

અને એ આરગા પેડે લપેરા ખાતો, હામરાતો પેર લઈ મુઝો તેને રાતો રાતજ એક મજાજ નીચે મુજબ નીમરી મહાદુખ અને નોકર પામે પોરથમા નખાચું - ‘મિસ દાવર,

જાત આજથી આપણો મળધ તુરેજો લાલુજો. મારા મેહરદાર થવાના તમારી પાસેથી લીવેલા વચનમાથી હું તમને છુટા કરજી હું મરી તમને પરણી રાકનારનથી શા માટે નહી તે હું તમને જાણવી સકતો નથી, અને કહી જાણવીશ નહી માટે મને મજાસાની કે કાજજ લખી પુછાવવાની હવે પગ કોસેસ કરતા ના મારી ધારણમા મેં તો મોટી જુલ થાપ ખાધી છે, પણ તમે તમારી ખાસ પસંદગીના આરાક સાથે પરણી વલ્લ મુખ જોજો.

સોરાખ બહુથા”

બાંને દીને તેને મેહરા પર એક ચીકી લખી મળવાનું ‘એપોઇન્ટમેન્ટ’ કીધું તે ચીકી વાચતાજેતું રેખી ગોરત થરી દીવાની જેવી બની હરખાવા લાગી જ્યારે પેથી તરફ ગરીબ બાપડી રતા મજાજ વાચી બેકામ જેવી બની ગઈ તેણીને મળ સમજ પડી નહી કે એકાએક એ શું થયું તેમજ કોઈપર તેણીને વહેમ પણ ગયો નહી તેણીએ આખરે સોરાખને ઘરમા તેમજ ચોરીસમા મળવાના ઘણાની ફાંફા માર્યા પણ સમજી ફાંફા તેણીએ પોરથમા કાગળે લખીને નાખ્યા તો તે પણ વાર્ય આખરે નીરાસા સાથે તેણી મુખ બેઠી ઠેગેને રાઈમે સોરાખને મળવા પેની તરફ ચડાજ મેહરા બની કહીને તૈયાર થઈ રહી તે આજ અને વધારે લખાણ નહીં કરતા એમજીબ ખસ થશે કે તેણીએ પોતાના દોગી ચરીત અને નખરાઓથી તેને એવો તો આજેજ કીધો કે છુટા પડતી લખતે તેજો એકમેમને પરણવાનું પ્રેમીસ આપીનેજ છુટા પડરા પણ તે બાગ અબજાએ જ્યારે ફેરબજ મારથો તો તે મળ અધુરો છેડે ? તેણીએ તેની કને એવું માંગી લીધું કે લગન જેમ બને તેમ જલદી કરવા અને તેજી છુટીથી, કરી પણ ધામડુમ વગર અને તે વહેમાયલા વેચાણના વરે કાઈપણ કાલુ જાણવાની દરકાર વિના તે કણુય કીધું અને છેક નજીકનો દીવસ નક્કી કીધો તેજો પરણીને એમ થયા વાદેની અચારીમા મરી પણ ધામડમ વિના લગ્ન મરી તેજ દીવસે હતી

બલ દોડલમાં ફેર્યા. તેઓ પોતાને પણ મુખી સમજતા હતાં, પણ તેવામાં સખર, - જુદાની ગેરી લાકડીને કાંઈ અવાજ નથી ! એક પાપી આખરે પણ પોતાનાં પાપેન મરે છે. તેનું પાપ પાંચ દસ વરે કહેકે પચ્ચીસ પચાસ વરે પણ પકડાય વગર રહેતું નથી, અને તેજ મુજબ પાપી અને કર્તુકિ મહેરાનાં બાળમાં બન્યું. તેઓ દનુરતો દોડલમાં બરાબર ફરીકાંમ થયાં હતાં તદ્દાં તેડલાંમાં એક વેટરે આવી સોરાબનાં હાથમાં એક એનનેલપ મુકી નજાબ્યું કે “કોઈ અબલ્યાં શેઠ તમને હાથોહાથ આપવા હવે રાંજ આપી ગયા છે.” સોરાબે અચરતી સાથે તે લીધું અને ઉભેલી વાંચવા માંડ્યું. જેમ જેમ તે વાંચતો ગયો તેમ તેમ તેનો ચહેરા શીકે પડતો ગયો. તેનાં હાથ ચરચર થુજવા લાગ્યા અને આંખે અંધારાં આવવા લાગ્યાં, મહા મુરકેલીએ તેને આખું કામ ન પુરું કીધું, અને પછી નજીકની પુરસી પર ઢબ દબને બેસી ગયો.

“શું છે સોરા તમને શું છે ?” મહેરાં દંડમાંનાં કપડાં કઢાડતી હતી તેણીએ એકદમ દોડી આવી પુછ્યું.

“ફર રહે, ફર રહે, ખબરદાર ! મારા દીકરને હાથ નાં લગાડતી,” યથાચતારા રેહાદે તેણે તેણીને અટકાવી.

“કાંઈ ?” શીકમંદ બની તેણીએ પુછ્યું.

“કાંઈ ?” તે પુરસી પર ટકાર થઈ બેસતાં બોલ્યો ! “કાંઈ દગાબોર ચોરત, આ વાંચ ને પછી પુછવાની હીમત કર.” અને એટલું બોલી તેને પેટું કાગળ તેણીનાં ફીટ પર ફેંક્યું.

તે કાગળમાંનાં અંચર જોતાંજ તેણી ગભરાઈ ગઈ, તોપણ હીમત ફરી તે કાગળ વાંચ્યું. તે કાગળ ફક્ત થોડીક લીટીઓનું નીચે મુજબ હતું:—

“સાહેબ,

તમે જે ચોરત સાથે પરચાઈ ને એક હાલતની કમારી છે. તમે જે સ્ત્રીને પરણી કમાયા. દગાનો તમે બોગ થયા. વિદ્યાર્થી ગાર્ડન્સમાં જે સ્ત્રીને તમે બ્રેક તે બે પોતે હતી. એકને વચતથી બધાં બીજાને પરણી જતાર એ શીતુરી જુડી ચોરતથી જુદાને ખાતર ચેતેલા રહેતો.

લા. એક સાંચો ખચરખવાહ

એ મુજબનું તે કાગળ હતું જે તેણીએ હીમતથી

વાંચ્યું. પણ કાંઈ બોલી શકી નહી. ઉભી પુછી. જો તે કરતુકાનો ચહેરા તેણીનાં પાપની ગવાહી પુરતો હતો.

“કેમ હવે મુંઝી કેમ થઈ ગઈ ? હવે જ્યાં કેમ સીવાઈ ગઈ ? દગાબોર ચોરત, મને જવાબ આપ ! આ કાગળમાં લખેલી બીનાં ખરી છે કે બોલી ? સોગંદ આ, અને મારા સવાલનો અત્તરવડી. મને જવાબ આપ !”

પણ જવાબ આપવાની તે પાપીને હીમત નહીં. કાંઈથી હોય ? તેણીને ચુપ રહેલી. જોય તે વધારે ઉરકેરાયો.

“દગાબોર, તારાં પાપનો જવાબ તારો ચહેરાન બરાબર આપે છે, કમબખ્ત ! તેં આપ શું કીધું ? મારાં મુખનું તેં સત્યાનાથ વાલ્યું ! મારા સંસારનું. તેં નખખોદ વાલ્યું. જનમેજનનો તેં મને ફુખી કીધો. હું આંખો તારા બમાઆથી વહેમી બન્યો. કાંઈ કાનનો થયો. એક નિર્દોષને તારા કહેવાથી સદાની ફુખી કીધી. બોલ નાપેકાર, તેં એમ કાં કીધું ? તેં એક નહી પણ ત્રણ ત્રણ નજાંનું મુખ કાં હટ્યું ?”

“તમારે ખાતર મેં આ બધું કીધું ? વળી. બીજું શું ?” આખરે તેણીએ જવાબ કીધો.

“મારે ખાતર કીધું ? બેઠા ચોરત, નકલ થઈને કહે છે કે તમારે ખાતર કીધું ?” એક હાંચ મારી તેણીનાં ફીટ પર ધસતાં તે બરાબર.

“હા. તમારે જ ખાતર કીધું. હું તમને ચઢાતી હતી અને તમે રતી દાવરને પરણવા નીકળ્યા તે માં રેથી દેખી શકાયું નહી, તેથીજ મેં એમ કીધું. હા. હું કબુલ કરું કે મેં બીજાને ચઢાવાનાં ટોંચ કીધા હતા. તેને મેં પ્રીમીસ પણ આપ્યું હતું. અને પેલી સાંજે ગાર્ડન્સમાં તમે જે બે જણાને જોયાં હતાં તેની હું ને જોઈ હતી.”

ફરશું, 'પણ ખાનગી જીંદગીમાં તો નહીંજ. તારે મટિનો મારો ખ્યાર આજથી ધીમારમાં ફેરવાઈ ગયો છે. આજ પછી મારું નામ તારાં મ્હોંપર લેતી નાં."

"નહી, નહી, સોરાળ એમ ના બોલો. હું કબુલ કરું છું કે મેં ગુનાહ કર્યો, પણ હું તેની માફ માંગુ છું."

"કદી નહી, ગુનેહગાર ચોરત ! તારો ગુનાહ માફ થાય એવા છેજ નહી. તું એક સ્ત્રી જત છે, નહી તો આયશીએ તારી જાજીએ તો કોઈ મરદ હતો તો જરૂર જ હું તેનું ખુન કરતે. અફસોસ ! વહેમી અને કાચે કાનનો બનવાની આખરે અચ્છી શિક્ષા છે. રતાં ! ભણી વફાદાર સ્ત્રી ! મેં તુને વગર ફોફાળની કુખી કીધી છે" અને એમ બોલતો તે ચારજાર રડવા લાગ્યો.

"ખરી રીતે તો તારાં વાક વગારોજ છે." તેને રતાતું નામ દેતો સ્વમજ તેણી છેડાઈ પડી. "મેં તો તમને વહેમી બનાવ્યા પણ તમારી શુદ્ધ કદા ગણવી ? તમે કાંઈ તમારી અક્ષર ગુમાવી ? હવે રતાં-રતાં કરો છું કે ? મેં કદાં તમને પરણવાની પહેલાં આફર કીધી હતી ? તમેજ આફર કરતા તો આપા દતા ને હવે એમ કાંઈ કરો છ. હવે તમે મને તેટલું જાણીની, મને તેની શું દરકાર છે ? હું લગનનાં મળખુત ગાઢથી તમારી પરણેલ તથા મુકી છ એટલે જ મારો કિનો બરાબર લેવાઈ મુકો છ."

"હા, તારો કિનો લેવાઈ મુકો છ, પણ વાદ રાખજે કે ખુદાનો કોપ તારી ઉપર કેવો ઉવરે છે. તું હાલતો હરખાવ છ પણ તુંજ જોજે કે કુદરત તારી પર કેવો કિનો લે છે." અને જ્યાં તે નસોસ થઈ પડ્યો, કે જ્યારે તે પાપી ચોરત મગરૂરી સાથે હસતી પાસેનાં રૂમમાં જતી રહી.

બીજી બીચારા સોરાળની હાલત અતી શણી દુઃખી થઈ હતી, અને ખરી રીતે તો તે વાજબી જ હતું, તે મહાન ગેમી પીતાની તેને એક સખત શિક્ષા હતી. કુદરત તરફનો તે એક મુંઝો માર હતો ! એકમેક સાથે જોડવાનું પાક વચન આપી પાછળથી વહેમી બની ફરી જનારાઓનાં એજ દાહ થાય છે. તે આ દોરંગી દુન્યામાં નજરે પડતું આખું છે.

એક સવારે રતાં રોજન રૂમમાં દશમીર મેદરે એક ઇંડી ચેર પર લેટલી હતી, તેવામાં તેણીની આજી

એ આવી એ તણ કાગળો સાથે એક ન્યુસપેપર લાવી આપ્યું. કાગળે પહેલાં વાંચવા પછી તેણી ન્યુસ વાંચવા માંડ્યું. ઉપર ટપકે તોતાં તેણીની નજર એક ચોક્કસ પેરા ઉપર પડતાં જ તેણી ચોંટી, અને 'ખા-નથી તે પેરા પાઠો ને પાઠો વાંચ્યો "જો ખુદા !" તેણી મુલતા રહાદે પડપડી. "એ હું શું વાંચું છ. ખુતાના હોટલમાં મેહરાનું ખુન ? અને તેનો ખુનીખી વળી તેનો વર પેટ્રો-પેટ્રો સોરાળ ! એ કેમ બને ? શું એ એનેજ પરણી હતો ? અરે, ત્યારે એણે મને કેવી કહી ! એણેજ સોરાળનેજી જુડો ભમાવ્યો હતો ? એણેજ-પણ નહી મારે હવે આડું અનારું કાઠ બોલવું નહી જોઈયે. કારણ એ બીચારી એને ફેરે પુગી મુકી છે. એનાં પાપની સજા એને બરાબર થઈ છે. પણ ખુન કોણે કીધું હતો ? સોરાળ તો નહીજ હતો. એ, ગમે તેવો હતો પણ ખુન-તો કદી કરેજ નહી. કદી નહી, બીચાર બીચારો, હમણાં કેવો જોઈતાં સખરતો હતો ? પણ મરે-હું" એની દયા સાંની ખાંજી ને ! એણે તો જોઈયા થઈ માફ જ્યાર તોડ્યું, એટલે હવે એને ને મને શું ?" તેણી થોડાવાર વિચારમા બેઠીને પાછું પડપડવા લાગી, 'નહી, નહી એને મને દગો દીધો તો શું હરકત ? મારે એમ થાત-ખી થઈ નહીં જોઈયે. મારે તો એને એવી વખતે કલહી મદદ કરવી જોઈયે. એ બિચારાનાં કદા માથે બાંપ છે, કે ભાઈ બહેન છે ! ભણે નીંદાખોર જોજ-લીઓ મારી વિરોધ ગમે તે જોયે. મને તેની દરકાર નથી. હું આજને આજ જાલ બેરીસ્ટરને મળું ને તેની સલાહ મેળવું." તેણી એકદમ ઢીક અને આથાને જોલાવી ગાડી જોડાવવાનો દુકમ કર્યો. બીજી દસ મીનીટમાં તો તેણી તૈયાર થઈ પોતાને કુખી કરનાર જોઈયા જવાને બચાવવાની મક્કસથી બહાર પડી.

"સાદાબ, કોઈ બાઈ આપ કુમીલના મંગતે." જાલ બેરીસ્ટર પોતાનાં બેડરૂમ અરડાઈ પડેલા હતો. તેટલામાં તેનાં રમીસીએ આવી જણાવ્યું.

"કોઈ બાઈ ગળવા માગે છે ?" તે અચરત થઈ વિચારવા લાગ્યો. કોણ બાઈ હવ, સ્ત્રીમ ? તેણે સવાલ કીયો.

"માધુમ નહી સાદાબ, લેડીન ડોનો આપડું જાલ બેરીસ્ટરને મંગતે"

“અચ્છું જાવ !” તેણે કહ્યું, અને પછી આજસ ખાધ તે ઉઠ્યો. હાથ મ્હોડું ઉતાવળે ધોઈ, પળવારમાં તૈયાર થઈ નીચે ઉતર્યો.

“હવે, સહજબજ મિસદાવર, તમે એઓ કે ?” ફોઈંગ રૂમમાં સ્ત્રીને જોતાંજ તેને પુછ્યું. “કેમ કાંઈ બની ફરતે સેવકનું કામ પડ્યું.”

“હા, મી. જલ, મને તમારી સાથે કાંઈ ખાસ કામ હોવાથીજ આવવું પડ્યું છે. સવારને પોઢોર તમને ટીચરની કીધા માટે હું ઘણી દિલગીર છેલું.”

“ઓ-નો-ઓફોર્સ ! નોટ. સેવકને કામ શું હોય ? બેડ પર પડીને આજસ ખાયા કરતો તો તેમાં ફક્ત ખવડ થઈ, હાં-હા-હા ચાલો બહેન તમે શું કામ આજ્યાં છે તે સુઝેથી ફરમાવો.” અને હયાં તે તેણીની નજરીક ખુરશી ખેંચી બેઠો.

“મી. જલ, મને એક ચોક્કસ કામમાં તમારી મદદ જોઈએ અને મને તે માટે આશા હોવાથીજ હું અહીં આવી છું. તમે મને હેલ્પ કરશો ?”

“એ. યસ, સર્વનથીય. તમે મારો નેચર સારી રીતે જાણો છો તો ખરાં કે મારે મકામે આવતાં ગરીબ કે તવંજર દરેકને હું ખુશીથી વેલકમ કંઈ, અને મારે થી બનતી હેલ્પ કંઈ તો પછી તમનેજ હું મદદ નહીં કાંઈ કરું ? તમે બેલાસક ને કહેવું હોય તે કહો.”

“કેમ ? હું તમારી ઉપમારી છેલું.” તેણીએ ઉપકાર માંગ્યો અને પછી તે દીવસનું પેપર ખતાવી પોતે શા માટે આવી હતી તે જણાવ્યું.

“આઈ-સી, તમે એ બંધવાને બંધાવવા માંગો છો, એમજ કેની ?” તેને પુછ્યું.

“હા એમજ ! મારી ખાતરી છે કે બીચારો નિર્દોષ છે. મી. જલ, તમે એક દુરંધાર જેરીસ્ટર છેઓ, અને તમારી ચંચળતાથી તમે બીકટમાં બીકટ કેસો આસાનીથી છતાવી આપશો છે, તો મારે ખાતર તમે એ બંધવાને બંધાવો.”

“હું તમારે ખાતર બનવું કરવા તૈયાર છું, મિસ પાન્ડ અને જણાવશો કે એ કેસ ક્યારે નીકળનાર છે ?” તેને પુછ્યું.

“આવતી વીસમીએ.”

“આવતી વીસમીએ ? તે હવે તો ચારસન-વાળો કેસ નીકળનાર છે, અને તે લોક મનેજ જોશે.”

“હા, તે હવે !” તે એક પળ કાંઈ ઉડા લીધારમાં બેઠો.

“કાંઈ નહી, બ્હેન, તમે કાંઈ રીકર નાં કરો. મારા હાથમાંના કેસ હું મારા ફ્રેન્ડ મીં વેલીગટનને સોંપશ. આજ કેસનો ચાર્જ હું લેવશ. એ જલ દીવ-સમાં હું પુને ઉપદી જઇશ. તમે મને કદાં મળશો ? આજણે બંધવાને મળી વીગત જાણવી જોઈએ.”

“હું જરૂં ખરું કાલે પુને જવસ અને વોટસન હોટલમાંજ ઉતરશ. ત્યાં તમે મને મળજો, અને પછી આજણે બંધવાને મળવાની તજવીજ કરશું.”

“વેરી ગુડ ! એ પ્લાન ઠીક છે. હું પણ ત્યારે તો એજ હોટલમાં એક રૂમ એન્જોલ કરશ.” અને બીજી બાજુએ ઉપર ચાતચીત ચલાવી તેઓ છૂટાં પડ્યાં.

તેજ દીવસે જલ જેરીસ્ટરે પોતાના ફ્રેન્ડ સાથે સરળો બહોળસ્ત કીધો અને બીજે દીને ઉત્તર પુને ઉપદી ગયો. ત્યાં તે ડેલાવ મુજબ રતાને મફતો, અને થયતી તેલકાક પછી તેઓ સોરાબને મળવા જલમાં ગયાં, ગરીબ ખાખો. એક બાંગી ટ્રેડી ખાટલી, પર માંધે હાથ દઈ બેઠો હતો. રતાં પહેલાં અંદર દાખલ થઈ. તેણીને જોતાંજ તે ચોંક્યો, અને પુકારી ઉઠ્યો- “કાણ ! રતાં, અહીં ? કદાંથી ? રતાં, ઉત્તર તેની આમજ ગઈ અને તેનાં બન્ને હાથો પોતાનાં હાથમાં લઈ દાખ્યા.

“હા, હુંજ છેલું, સોરાબ ! અરે. આયં તારે શું હાથ ?”

તેનીથી બોલી રાકાણું નહી, તે અરજાર રડવા લાગ્યો.

“હીંમત રાખો, સોરાબ ! એમ નાહીમંત બનેાં નાં. હું જાણું કે તમે નિર્દોષ છેઓ. હું ખાતરીથી માનું છું કે એકું કામ કરી તમે ફ્રીજ નહીં. વાંદ, તમે તમારા બંધાવ માટે કાંઈ જેરીસ્ટર સોંપેછો ?”

“નહી, કોઈજ નહી. મારું એજખાણ પીહાણ-વાણું અને કોઈજ નથી કે હું મદદ માગી શકું. અફ-સોસ ! હું દરેક રીતે ફરી પડેછો. ખુદા સીવાય મારું કોઈ મદદજાર નથી. હું નિર્દોષ છું વગર ફોકટનેાં માર્યાં જવશ.” તે કપાળ કુટાં જોડ્યો.

“નહી, સોરાબ, એમ નાં બોલો. ખુદા કેવો બળ,

વાન છે. તે સાહેબ પર વિશ્વાસ રાખો. હાલમાં તમારે મારે એક દુઃસ્વાર બેરીસ્ટર ખાસ રોકવોજી, તે તમે મારે.....”

“હું મુલો બદલખત, ” તે કપાળ કુટતો બોલ્યો.
“હાથા કાનનો પછ મેં નાહક.....”

“સોલી હાલ તમારે બીજો વિચાર કરવાનો નથી. હું બધું જાણુ છું. બધો મરનારનોજ કસુર હતો. પણ તે બીજાની પોતાના ફેલે પુગીજી. લેવ, બેરીસ્ટર આપા.”

તેજ થકીએ જલ બેરીસ્ટર તે બોલીમાં દાખલ થયો. તેજ સોરાબને સાહેબજી રોકેલ જીધી ખજી તેની નજીકમાંજ બેઠો અને સમજું વિગતથી કહેવા જાણાવું. સોરાબે પહેલેથી સમજી બીના તેને કટી અને છેલ્લે જાણાવું કે “પેલું નેલેસ્ટ કાગળ મળવા પછી હમે વચે ને ટપાટપી ચાલી તે મારા કમનસીબે બહાર બેલેલ એક વેરના સમજવામાં આવી. ને આ વખતે મારી સાંમે એક મુજબ પુરાવો રજી કરે છે. બીજું હું બાહાર જવા પછી મરનાર જણ કેયે બહાર ગય હતો, અને થોડે વારે પાછી ફરી ત્યારે થલી ઉરકેસાયલી હતી. વળી તેણીએ ખાતું લેવાની બી નાં પાડી, અને બારણાને અંદરથી સાંકળ દબાવી મુઠ બંધ હતી.”

“વારું, હું એક સવાલ પુછું કે તમે બહારથી આપા ત્યારે અંદરથી બંધ થયેલું બારણું કેમ ખોલી શક્યા ? ” તલે પુછ્યું.

“તેનો જવાબ સેહેલ છે. હમે દોઢલામાં જ ફેસ એનજોન્ડ કીધા હતા. અને તે બંને રૂસમાં જલ આવ કરવા મારે વચમાં એક બારણું હતું.”

“તે બારણું તે આખી રાત તેમજ રહ્યું હતું, અંકસોસ, કે મરનારે જો તે બંધ કીધું હતે તો મારી ઉપર આ આકત આવી પરતે નહી. વળી બીજી બેદલરી બીનાં એ છે કે મરનારની લાસથી થોડેક દુરથી એક નાની પેન-નાઈફ મળી છે. ને ઉપર આબાદ જલે મારે નાંમનો પોનોમામ કાઢેલો હતો, અને એક રમાલ પણ મલેલો છે ને ઉપર પણ તલે મારા નામનાં ત્રણ અપર પાટલાં છે. મારી પોતાની કને તો એવી પેન-નાઈફ કે રમાલ છે નહી, અને ખુલાને ખબર કે તે કોણું હશે ? અને, એ બીજે તો મારે નખોદ વાસું છે.”

“વારું, તમે મરનારનાં રૂમમાં કાંઈ મટબક થતી સાંભળી હતી ? ”

“કાંઈ નહીં. જરાકબી નહી. છેક સવારે હું મારા રૂમમાંથી બહાર નીકલ્યો ત્યારે મને ખબર થકી કે ખુંન થયું હતું.”

“બારણું ? ” તલે બીજે સવાલ કીયો.

“નહી, તે બધ કરવામાં આગળું હતું. મારી સામુદીયો તેને સાંકળ દેવામાં આવી હતી.”

“અને મરનારનાં રૂમમાંથી ? ”

“કમ જાણે નહી. એજ એક બીજે પુરાવો છે.

“અરસર, સાઈ ફેન્ડ હું અરેખર દરેક બાબુથી થરાઈ ગયોજી. તમે બને વચે થયલી ટપાટપી ઉપરથી જ વાજબી છે કે તારી ઉપર ખુંનનો વહેમ લઈ જવાય. તુંને કાંઈ ઉપર વહેમ છે ? તારા પોતાના કાંઈ ફરમો છે, યા તેણીના કાંઈ હતા ? ”

“મારા પોતાના ફરમો તો કોઈ નથી, અને તેણીનાં પણ હોય એમ હું ધારતો નથી. સિવાય કે પેલો તેણીનો આશક, ખુદા માલમ કે તે કોણું હશે. કાંઈ નનામે કોણું જાણે કદાંથી કુટી નીકલ્યો. અંક-સોસ, કે તેની મોહકાંજમાં આપ બધું બનવા પાગ્યું.”

“પેલું કાગળ કદાં છે ? તે તો કેખાડ કે અપર-થરી તો કાંઈ માલમ પડે ? ”

“કદાંથી લાંબી ? ઉરકેસાયલી હાલતમાં તે તો તેજ થકીએ કાડી નાંખ્યું.”

“અને રમાલને પેન-નાઈફ ? ”

તેનો પોલીસનાં માણસો લઈ ગયાં હતાં.

“આ ફેસ જરા બીકટ છે. એમાં સંજાગ અને જાકસાઈડું થયું કામ છે. વેલ, તમે હાંમલ ઘાટતા નાં. હું તમારે મારે માંજે બનતું કરસા. અને જો પટેલી દાયે તુરતાતુર કાંઈ નહી બનશે તો હું લાયવગ ચલાવી ખરો ખુની પકડાયું. તેટલાં ફેસ પોસ્ટપોન કરાવસા.” જલ બેરીસ્ટરે તેને ધીરજ આપનાં સમ-જાણું અને ત્યારબાદ તેઓ પાછાં ફર્યાં અને દરેકે દીવસે ફેસ નીકલ્યા. કોઈ કોઈથી ચીઝરબરાઈ ગઈ. કાંઈ બંધવાની દયા આવું તો કોઈ તેને જાણે રેલું હતું. ત્યારા ઉર થઈ, અને અંકેક પાંડીનાં મળખુત પુરાવાઓથી બંધનાં બીલી કહ્યા. જલ બેરીસ્ટરે બંધવાના બચાવ મારે એક ઘડાદાર બારણું કીધું.

છોડી નાં તારી લલાઈને લાયખો હું નથી જાણ, તમેગી હવે મહેનત ના કરો. સઘણ ફેફડ છે મારા બચાવને માટે એકબી બારી નથી ખરો જુની પમ-દાય એમ મને લાગતું નથી ” અને હજી તે નરોસ યજ્ઞ ખુરસી પર પડ્યો.

“ હું એમ ટી મળ છોડી દેરો તો પડી એમ થો, સોરાખ ! ” ભરે તેની આગળ જઈ માયાથી મ્હુ, “ હી મત રાખ, હું નિર્દોષ છે એમજ હમેગી માન્ય છે ખુદાને યાદ કરું હું નિર્દોષ જ છું તો તે હું બચાવશેજ. ખરા જુનીને શોધી કાઢવા હું માત્ર બનવું કરશાં જીવનકે હું ટીકકીનો છોડશાં હું રાખર કર દોસ્ત, ખુદાનો ઇનસાફ સાચો જ છે ”

તેઓએ તેને ઘણાં દીવાસના સખુનો કહ્યા અને પછી તેને છોડી બીધા કમનસીબ સોરાખ ! અંક દીવસ તેને અંક વરમ નેટલો લાખો લાગતો હતો. ભુખ અને થય વગર જોયા ને હાડપીજર બન્યાં હતાં. આખરે કેસનો દીવસ આવી પુગ્યો. પણ ખરો જુની પકડાયો નહીં જાણ જોડીરહે પોના થી બનવું કીધું પણ સઘણ ફેફડ તે અને સ્તા બન્ને અતી ઘણાં રજા થયાં સ્ત નીકળવાને દીર સે સવારથી કાઠેમા લોક ચીકાર બરાવા લા પુ કેસ પાછો શરૂ થયો અને આખરે જલજ અને જુનીએ એકમત યજ્ઞ બધાં વાને ખરો જુની ડેડો.

“ આ કેસમા રજૂ થયેલો બચાવ ખોટો છે બધવાં પેતેજ ખરો જુની છે અને તેટલા વારસે એને સજ દાખલ ”

“ થોખો, થોખો, ” જલજ હંજુર તો સેનટન્સ પુરો કરે તેટલામા કાઠેની બહારથી ખુખો સ બગાડ કાઠેનું લોક અજબગી સાથે એકમેકનું મેહુ દીકરા લા પુ, તેવામા એક જવાન પારસી એક હાથે લોક ની નીરવી ખસાડતો અને ઝીલે દાયે માથુ દાખલો આવી સાંકળના પીજરા આગળ ફસાઈ પડ્યો તે ખુખચુરત અને ખાનદાની લાગેલો હતો. પણ હાલ મા તેનો ચહેરો લેવાયેલો અને શીકો દતો.

“ સખુર ફો, સખુર ફો ” તેણે જલજ તરફ દાય લાખો કરી કીધું, “ આ જવાન તદન નિર્દોષ છે એ જુની નથી, ખરો જુની હું છે ” હાં તે દાશી જવાથી દમ ખાવા દોષો.

આ નહીં ધારેલો બનાવ જોઈ લોક યજ્ઞ અચરત યજ્ઞ મોગળને પછી અમલ પડી નહીં કે બનતો બનાવ ખરો છે કે સ્વપન છે જાણ અને સ્તા હરખ થી મોખા થેવા બની ગયા થાડેવારે પેલા અજાણા રાજો પાડુ બોલવા માંડ્યું — “ તામદાર જલજ અને જુનીના મહરથો, તમેજી પીજરામા હમેલા આ જવાનને જુની ડેડો છે પણ તે એ જુની નથી જુન મે કીધું છે વોટસન હોલમા થયેલા બેદલગી જુનનો જવાબદાર મોરાખ બેદરામજ બચવા નહીં પણ હું સાનક બહમનજ બનાવું છે. ફેરબી દગારો હું એક કમનસીબ ભોગ બન્યોજ, અને મારી કુખી કહાણી અગ્રે રજૂ કરવા હું તૈયાર છે ”

જલજના હુકમથી તેણે નીચે મુજબ પોતાની કુખી કહાણી કહેવા માંડી.

“ મરનારને આજે લગભગ ત્રણ વરસ થયાનો હું ઓળખતો હતો તેણી મુખપમા વાદરે પોતાના પિતા માથે એકબી રહેતી હતી, ત્યારની હમે વચ્ચે દોસ્તી પડી હતી દોસ્તીએ ખારતુ રૂપ લીધું અને તેણીના પીતાની રમથી હમે બન્નેએ એકમેકને પરપવાનુ વચન આપ્યું પણ પાડગથી હું તેમા કમીયો લગનની ત્યારેબી હું વાત કહાડતો ત્યારે હું મેમા તેણી મને કમીયા કરતી અને કમીયા એક જાણવતી કે તેણીના નેક પીતા અવારનવાર માદગી ને બીજાણે પરકાતા દોવાથી તેણી હાવ તુરત તેજણ ને છોડી જવા ઇચ્છતી નહીં હતી એ ઉપરથી મે તે વાત જતી મુશી ત્યાર બાદ થોડે વખતે તે રોસો મરણ પાગથો અને તેણી તદન એકબી પડી તે રોસા ની છમસીને ટાંકણે ફરી એકવાર મે લગનની વાત છોડી નેમા જવાબમા તેણીએ પાડુ ના કટી જલાવ્યું કે હંજુર તો તેણીના પીતાને જુલદવાને ફક્ત છ માસ થયેલા દોવાથી તેણી હંજુર તેનો વખ ઊડતી ન હતી તે સમજ હું નીરાસ બન્યો અને તેણીને જેલું જલાવ્યું કે હું ઇત્યાદ મુશાફરીએ જતાર છું માટે ત્યાથી પાછો ફરશા બાદ લગન ઉતાવળે કરવા પડ્યો, વડુ વખત હું હવે થોડીસા નહીં તેણીએ તે જુલદ કીધું અને હું મારા રેન્ડો સાથે મુશાફરીએ નીકળ્યો ત્યાં જવા પછી મે લાખા કાગેલો લખ્યા લેખાના ફક્ત એ કે ત્રણેના મને જવામ મલક્યા ને પંજુ બેદરામગી ચીન લખારવા દવા મે તેની દરમાર કાંધી નહીં

ખરોડ અને ધીરથી જલ્યાબુ કે, હું તેણીનાં વરને મળવા માગતો હતો. એ સમય તેણી છતાં અને મને મ્હેલાંમાં ને આવ્યું તે બોલવા લાગી. “તમે તેવણને મળી શકશો નહીં. તેવણને તો કાંઈ એકા એક અહીં કામ નીકળી આવ્યું” તે બહાર ગયા, છેક સવારે આવશે. તમે તેવણને મળીને કરવાના છો. તમે તેવણ પર ચોડી લખી તે અગાઉ મેં તેવણને બધું કહી દીધું. તેવણે બધું જાણ્યું. પણ તેની તો એવણને એક તલવારની દરકાર નથી. નકામો કામળ પેનસી-લનો તમને ખરચ થવા માટે હમે બેઠાં દીલગીર છીએ. હું કાંઈ તમને ચલાવીતી નહીં તો પછી પરણીને શું કરું? મારા સોરાબને પરણીને હું સુખી થઈશ. તમારી સાથે મને હવે કાંઈ કામ નથી. “એ કપાળ તેણી થયું બોલી ને સમય હું જ્યાંદા જરાકેરાધો અને એ એવ-કાંઈનું જે કાંઈ દહાડે ખી લઈશ એવા કસમ સાથે હું પાછો ફર્યો પણ તે દીવસે મારે માટે ખરેખર બદબખત હતો. તેણીની એવકાંઈની પાદે મારાં જીવનમાં કાંઈ તરફવાર ઉઠવાપાડવા કીધી. મારું દીલ એ એવકાંઈ એવ-તને છડવા નહીં હેવાની ચીરો પાડવા લાગ્યું. એ ઉપરથી ઉસ્કેરાઈ જઈ હું રાતને વખતે ત્યાં જાગ્યો છીએ, અને છેક મોડી રાતે બધું નવું જોઈ હું જેલી નાકેની બારી આગળ ગયો. મારાં સારાં નસીબે કદા કે મારાં નસીબે કદા-તે બારી ફક્ત અળગી બાંધ કીધેલી માલમ પડી. મેં ધીરથી તે બોળી, અંદર ડોકાવ્યું તો તેણી રૂમમાં એકલી જ જલ્યાબ. મેં ધીરથી આખી બારી બોલી અને અંદર દાખલ થયો. મારી પાસે બીજું કાંઈ જલ્યાબ હતું નહીં. સી-વાય કે એક પેન-નાઈફ. તેથી ખુદા જાણે કદાં હાલ-માં પડી હતો. હું તેણીનાં બેડની છેક નજીક ગયો અને વાકેવળી તેણી કંઈક કહી હતી કે નહીં તેણી ખાતરી કીધી અને પછી એક હાથે તેણીનું મ્હે-હું દાખી બીજા હાથે છરી તેણીનાં ગળામાં આરપાર ચલાવી દીધી એક પળ તેણીએ તરફમાં માર્યા અને પછી ખલાસ! મારું ખુની કામ પૂરું થવા પછી જ મને શુદ્ધ હંઠકી કે અંદર મેં આપ્યું કીધું! હું ગમ-તોયો પાતે જાગે મળવામાંથી રૂમમાં કહાલી મેં છરી નુંકી અને ચોરોવાર ત્યાં જોવા પડી જેવી રીતે હું આવ્યો હતો. તેવી જ રીતે પાછો બહાર નીકળ્યો અને મારે મુકામે જઈ જરાકેરાધો બીજો દીને મેં એ ખુન વિધેની ચક્રવાર સાંભળી પણ જાણ-તોતો નહીં હોતું તેમ મુખમાં ઉપડી ગયો. પણ ખુદા સાહેબ કે મેં એક ઘડીથી સુખની કાઢી નથી. એક મીનીટની કારતની મેં જોઈ નથી. મર-

નારનો ખુત જાણે મારી નજર સાંમે આવી આવશે અને હેરાન કરવા લાગ્યો. ઘડીમાં વિચાર કરતો કે પોલીસમાં એકદમ હજાર થઈ ખુલાસો કરું તો વળી ઘડીમાં ફોરેસીનાં લાકડાંથી મુંઝાવું. પણ એતે-ફક્ત મારા વાંચવામાં પેપર આવ્યું. જેમાં એને લગતાં કેસની બીના વાંચી મને મારું અંતઃકરણ બેવડું ટંખવા લાગ્યું. ખુન જેવો અજમ સુનાઈ કરી, ઉપ-રથી વળી એક નિર્દોષ બેચુનાહને ફોરેસી લાકડે ચલાવવા એ મારેથી તામોરા થયું નહીં; અને તેથી આજે આ ઘડીએ હું મારું કનફેરાન કરવા હા-લર થયો. મને મારાં પાપની સજા મારાં અંતઃક-ણનાં ટંખથી પુરેપુરી થયેલી છે. ખુની માણસને દીલને રાહાત હોતી નથી એમ મારા અનુભવે મને દેખાઈયું છે. અફરોસ! સદહનર અફરોસ! હું એ સ્ત્રીનાં ફાંદામાં ફસતે નહીં તો મારા આ હાલ થતે નહીં. હવે છવું એ મારે માટે ફેરફાર છે. સંસાર મારે માટે સુનો છે. એ મેહરા, હું પણ તારી પુત્રે આવું છું. અને એટલું બોલતાં જ તે અમાર્યા જવાને પોતાનાં ગળવાંમાંથી એક નહાની શીશી કહાલી અને હજી તો કાંઈ અટકાવે તે અગાઉ અંદરનો પ્રવાહી ખી ગયો. તે ખાપડાએ કુસીક એસીડ ખીને પોતાનો જન તે દીવસને હવાસે કીતો. આખી કેટલાં હો હા થઈ રહી. સોરાબ પર મુંબાર-કબાદીઓનો ગોષા વરસાદ વરસવા લાગ્યો. પહેલી મુંબારકબાદી તેને નામદાર જરૂર તરફથી મળી. જેનો તે જવાને આંખમાં આંસુઓ સાથે ટાંકી નમાવી જવાબ દીધો. મહા મુસીબતે લોકની ગીરદીમાંથી હરેના પુકારી વચ્ચે તે રતાં અને જલ સાથે હોટ-માં ગયો. ત્યાં તે તેઓને ઉપકાર માનતાં એટલું જ બોલી રાકેરા કે, “રતી, હું ખરેખર એક રતન છે મારે ખાતર તે જ ને જોઈતો ઉઠાવી નહીં હને તો, અને લાકડાં તે પહેલો કેસ પોરકેપોન કરાવ્યો નહીં હને તો આજનો આપ દહાડો હું જોવા પામતે નહીં!”

દીઅર રીડર, હવે થયું લંબાવવાની કાંઈ જરૂર છે? આજનાં જમરોદી નૈનિહાનાં મુંબારક દીને રતાં અને સોરાબ ધામધુમથી પરણીને એક થયાં છે! સરજત! સરજતની જે સાંકળ મુંબાયેલી હોય છે તો કાંઈથી તોરાતી નથી. રતાં અને સોરાબની સરજતમાં એક ચવાવું જ હશે તો મેહરાં જેવી પાપી સ્ત્રીને એવો ખુરો ફેર થયો. આખરેથી તેઓ તો એક થયાં. ખુદાનો ઇનસાફ સાચો નથી એમ કોણ કહેવાની હાંમત કરશે?

रशिया.

વાની હીંમત કીધીજી તો મારે એને ધડા એ-
સાડવો નેહએજ. એમ્મોસ ચંગ વગાડીને
પરકીન્સ ને બોલાવ !

તરતજ પુટમેન પરકીન્સ દાખલ થયો.
તેનો ચેહરો ગુસ્સાના થોથરા સાથનો હતો.
“મારા દરવાજા આગળ મને એવી ગડબડ ને-
હતી નથી” સર ચાર્લ્સે સત્તાથી કહ્યું.

“સાહેબ તે જવાન મહત્ત્વ ચાલી જવા
સાફ ના કહે છે.”

“મારા હોકમ પ્રમાણે થવું નેહએ. હું
મારા ઘરનો ધણી છું, તેં એને કહ્યું કે નહીં
મારી મુલાકાતનો વખત આ નથી ?”

“હા સાહેબ તે કહેવા માટે મને દરવાજો
બોલવો પડ્યો, તે વખતે તે જવાને અંદર
ધુસી આવવાનું કહ્યું, તેટલાં મેં તેના મોઢા
ઉપર દરવાજો બંધ કરી દીધો.”

“હીક કહ્યું, પરકીન્સ” સર ચા-
ર્લ્સે કહ્યું.

“મગર સાહેબ તેણે બહાર એટલું રોખર
મચાવી મુકાયું કે આડોસીપાડોસી બધાં
બારીએ ટીંગાઈને અને ઝૂંપા ઉપર નીકળીને
તમારો નેવા લાગ્યાંજ”

આ બધો વખત ધમધમીતો અવાજ
આવ્યાજ કરતો હતો. “હીક હું એનોજ એક
તમાસો કરી નાખુંજ. મારી કેરનાની લાકડી આ
ખુશામાંથી લઈને એના બરડાની ધુળ પખોરી
નાંખ, ત્યારેજ એ હુકનો ફેંકાણે આવશે.”

પરકીન્સ મુઠમાં સહેજ હસ્યો.

થોડા વખતમાં નીચેથી લાકડીના ફટાફટ
ફટકા પડતા હોય તેવા અવાજ આવી રહ્યા.
એમ્મોસને લાગ્યું કે કોઈ જાણે સેતરુંની
ધુળ પખોડવું હોય તેવો ધમધમ અવાજ થતો
હતો; પરંતુ સર ચાર્લ્સે હવે ગંભીર થઈ ગયા.

“નહી નહીં રહે પરકીન્સ છેકજ છુટો હાથ
મુકે. દોડ એમ્મોસ, એને પાછો બોલાવ ! પેલા
પોર્ચને કાંઈ ઘણું વાગી એસસે તો પીધા.”

પણ હજુરતો તે પોતાનું બોલવું પુર કરે
તેટલામાં તેમના ચોરડાના ઉં ૨ ઉપર એક પા-
તળો મળર જવાન હાથમાં તુટલી લાકડી સાથે
ને બેરીકર ચેહરે આવીને ઉભો. તેની ખુ
આંખોમાં મસ્તી ઝળકી રહી હતી. તેનું તટાર
બદન અને સીધી ડોક ટ્રેલીસ ખાનદાનની આંધે
ઉતરતી ગરરી બતાવી આપતી હતી. ખચીત
પીસ વસ્ત્રની વાત ઉપર સર ચાર્લ્સે આ-
બાદ તેના આ ભત્રીજા જેવોજ દેખાતો હતો.
તેણે પોતાના હાથ માંહેની લાકડીના બે હુકડા
બતાવતાં કહ્યું,

“મને બીક છે સાહેબ, કે તમારા એક બે-
અંદાજ નોકરની પીડ બોખરી કરી નાખવા
જતાં તમારી આ મતાનું મેં નુકશાન કીધું
જ. ખાત્રીથી માનવો કે તેમ કરવાની મારી
મતલબ ન હતી.”

સર ચાર્લ્સે બે પળ આ નકકર જવાનને
ટીક્યા કર્યો.

“તમે મારા ભત્રીજા રેજીનેટડ ટ્રેલીસ
છેઓ ?” તેણે પુછીધું.

“તમારા હુકમને તાબે” રેજી નાટકી બો
નમીને બોલ્યો.

“મેં તારે લગતા કાંઈ સારા રીપોર્ટ
ઓફમરફેટરી સાંભળ્યા નથી.”

“હા સાહેબ ! તેમજ હોવું નેહએ. હુંજ
તે” રેજીએ ગંભીર ચહેરે કહ્યું.

“તમે અહીં કા આવ્યા ?”

“મારા માનવંત કાકાને મળવા !”

“એને તેથી તમે મારો દરવાજો ગગડાવી
નાખ્યો ? મારા પુટમેનને અપેટી કાલ્યો અને

મારી મેંથી લાકડીના દુકડા કોધા ?”

“હા સાહેબ !”

“તમુને મારું કાગળ મળ્યું તું ?”

“બરાબર વખતસર.”

“તેમાં મેં ચોખ્ખું લખ્યું કે હું તમુને મુલાકાત આપસ નહીં ?”

“આખાદ એમજ લખેલું.”

“ત્યારે હું કહું કે તમારા જેવા બે અદ્ય આદમીને મેં આગળ કેથે જોયો નથી. મારા ભાષ્ટને તેના એવા તમારા જેવા દીકરા માટે હું મુઆરકયાદી તો આપી શકુંજ નહીં.”

“હું ધારું કે તમે ખરા છેવેલ કારણ હજુર તમે મને પુરેપુરો જોળખો નથી.”

“જે દસ મીનીટ થઈ હું તમુને જોળખું છું તે બસ છે.” સર ચાર્લ્સે તીખાસથી “કહ્યું તે ઉપરથી હું તમારા માટે શું મત ધરાઉં છું તે તમોને જણવા ગમશે ?”

“હા ! નહીં, કંઈ સાહેબ ! જે બધા આસામી તમોને જોળખે છે તેઓ જ્યારેખી મારા સમાગમમાં આવે છ ત્યારે એમજ કહે છે કે હું તદન તમોને બધી વાતે મળતો આઉં છું.” તે નરકરાએ ગાલમાં જીભ પકડી રાખી, પોતાના કાકા તરફ જોયું. સર ચાર્લ્સે લગારે જંબવાણા જેવા લાગતા હતા “અને હવે સાહેબ મકુંજે હું જરા ચાકી ગયો છું તે એમ દરાગતથી જરા બેસતે.” અને આટલું કહેતાં તે જવાને એક ખુરસી ઉપર બેઠક લીધી.

“હા ! ત્યારે શું તું સીધેસીધો નથી જવાનો ?”

“નહીં, સાહેબ ! હું તો અહીં થોભવા આવ્યો છું.”

“એમચોસ નીચેથી બે ચાર આદમીઓને ખોલાવતો.”

“મારી સલાહ માનો તો એનો કાંઈ ચિચાર

પડતો મેલજો. બાપડા નાહકના પખોરાંરૂ જરો. બાચારા તમારા પુટમેનની કંસકરાંજ હજુર પુરી નહીં થઈ હોશે.

“હું તુંને મારે હાંથે ઉંચકીને દાદર પરથી ગખરાવી દેવસ,” સર ચાર્લ્સે ધણાં ગુસ્સામાં કહ્યું છતાં તે જવાન ખેરીની નરકરી રીત ને હીમતવાન દખાજીથીતે કાંઈ જોછો અજળ નહીં થયો હતો.

“ભલે ! મને પાછું ચડી આવવાની તકલીફ લેવી પડશે, કારણ હું અહીં આવ્યો છું તે તમો શુ જ સાથે કંઈ ખામ વાત કરવા આવ્યો છું.”

જે રીતે તે જવાન અદ્ય વાળને એક પગ ઉપર બીજો ચઢાવી ધચ્ચારનો ધણી હોય તેમ ખેરીકર બેઠો હતો, તે જોઈ સર ચાર્લ્સને હવે લગાર મુજમાં હસવું આજ્યું. તેમણે પોતાના નોકરને ઘરાસરત કરી એટલે તેણે પોતાના માંલેકને તૈયાર કરવાનું કામ પાછું ચાલુ કીધું.

દશેક મીનીટ પછી સર ચાર્લ્સે પરવાંથી, “હવે મો. રેજીનાલ્ડ ટ્રેલીસ તમોને શું કહેલું છું તે ધણાજ થોડા શબ્દોમાં બોલીને પુરું કરે. મારો વખત કીમતી છે. આજે પ્રીન્સ આંફ વેલ્સ પારલામેંટ ખોલનાર છે અને મારે ત્યાં વખતસર હાજર થવું જોઈએ, બોલો તમે અહીં શું મંગિા છું ?”

“એક દઝાર પાઉંજ.”

“બસ એટલુંજ, કાંઈ ખીજું વધારે નહીં ?” સર ચાર્લ્સે અનકા કીધા.

“બીજું બી. તમારા જનતી મિત્ર મી. જીન્સલે શેરીડન ઉપર એક મારી મલામજ કરનારો પત્ર.”

“કાં વાંરે ?”

“કારણ મને એમ કહેવામાં આ શું છે કે કુચરી લેન થીએટરનો તે કરતોકરવનો

અને મારી ખાહેશ એક નાટકકારે ચવાની છે. મારાં બધા મીત્રો કહેછ કે મારામાં તેવી વળણ કુદરતી છે. ”

“ હવે બધું થઈ ગયું ટ્રેલીસ ! ખ્યાનદાનને એમ લાગે એવું કાંઈમી મવું નેહજો નહી. ચાલો સીધા એકસફડે સીધાસે અને અબ્યાસમાં ખ્યાન આપો. ”

“ ત્યારે તો તમે હજુર મારે લગતી કાંઈજ ખજર થરાજર સાંભળેલી નથી લાગતી. ગઈ કાલે ટ્રીન્સીપાલે મને કહ્યું કે મને તે વધારે વખત કોલેજમાં રાખવા ખુશી નથી, કારણ અબ્યાસમાં મારું ખ્યાન લાગતુંજ નથી. અને તેમણેથી થયેલરની લાઈન માટે મને લખામણ કીધી. ”

“ પણ ત્યારે તુંને એક હજાર પાઉન્ડ કાંચ નેહજોછ ? ” તે કાકાએ આ પોતાના ભત્રીજાની સન્ધ્યાઈ મનસે વખાણતાં પુછીયું.

“ તે તો કોલેજનાં મારાં કરજ ફેરવા. ”

“ પણ તારો બાપ કાંઈ પૈસાવાળો નથી ? ”

“ નહીજી, તેથી તો હું તમારી ખામે આપોજી. તમે મારા કાકા છો અને વળી મા-રાજ ખવાસના અને મારા જેવાજ દેખાવના. ”

“ હું એક હજાર નથી આપવાનો ! ”

“ ને તમે આપી નહી શકો એવી રિચનીમાં હોવો. ”

“ હું એમ નથી બોલ્યો હું કદાચ કે કદી આપીશ નહી. ”

“ ઓ ! ત્યારે તો મને ફીકર નથી, કારણ કે જરૂર તમે મને આપશોજ. ” રેજીનોલ્ડે હસતાં કહ્યું.

સર ચાર્લસે જુસ્સાથી કહ્યું “ તમે એમ ધારવાની ગુસ્તાખી રાખતા હશે કે મને સીસામાં ઉતારી શકાશે, તો તમારી ભુલ છે.

એવા હજાર પાઉન્ડ મફત્યાઓ પાછળ નાખી દેવા મારી પાસે શક્ય નથી. ”

“ પણ ત્યારે તેજ હજાર પાઉન્ડ મફતમાં નહી લેવાજે પણ તેના બદલામાં કાંઈ સંગીત કાપદો હું તમનેખી કરી આપું તો ખરી કાંઈ ના છે ? ” રેજીએ પોતાના કાકા તરફ દગર દગર નેતાં કહ્યું.

“ હું તુંને સમજી શકતો નથી ” કાકાએ હવે પહેલીજવાર ભત્રીજાની વાતમાં રસ લેવા માંડ્યો “ કેવી રીતે તું માગ કાપદાતું કાંઈ કરી શકશે ? ”

“ લોડ બેરીમોરને જાહેરની હાંસી, મદા-કરીમાં લાવી નાખવા હું તૈયાર છું. ”

પોતાના હરીફને જાહેરમાં નામોશી લાગે એવું તો સર ચાર્લસનું રાજકું આહવું હતું. એટલે રેજીના આ શબ્દોથી તેના એકરા ઉપર ખુશીનો રંગ ધાઈ આવ્યો મગર જાહારથી તેને તેમ કણવણ હતું નહી.

“ બેરીમોર ને લોકની હાંસીમાં આવી પડે તો મને શું લાગે વળજે ? ” તેણે એકરકાર અવાજે પૂછ્યું.

“ તો તમારી રાતો દીવસની માગી મુરાદ ફળે. ” રેજીએ શાંતિથી કહ્યું સર ચાર્લસને લાગ્યું કે તેના હરીફ બેરીમોરની પડતી થાએ તો તે માટે ઘણાએક હજાર પાઉન્ડ કડવા કરવાને તૈયાર હતો. છતાં આ નાદાન છોકરા આગળ તેમ કણવ કરવા તેડું દીલ ચાલ્યું નહી

“ અને શું આ મકસદે તું એકસફડીથી આવ્યો છ ”

“ નહી, કાકાજી ગઈ કાલે વાકહોય ગોરડા-નમાં રાતના મેળાવડામાં હું ગયો હતા, અને ત્યાં મેં એ લોડ બેરીમોરને જોયો અને તેની ચાલ નજરે નજર વંતાં અને તેની રીત-લાત માટે બીજાને મોટેથી સાંભળતાં મને લાગ્યું

કે આવો એક શખ્સ જાહેરમાં હીણાઇને મોટા-
ઓની સંક્રમાંથી દુર થવા પામે તો સારું, અને
તેટલાં મેં તમારા સાથના તેના જગરા અણ-
ખનાવ માટે સાંભળ્યું એટલે એક કાંકરે એ
પક્ષી મારવાનું મેં નક્કી કર્યું છે. ”

“ તે કાલે શું શું બોલે ? ” સર ચાર્લસે
પુછીયું.

“ લોડ બેરીમોર ઘણાજ લલકારદાર પો-
પાકમાં સજ્જ થઇને ત્યાં આવ્યો અને એની
સાથે એક જાડો દેગરા જેવો માતેલો શખ્સ
એક ધર્મશુદ્ધના વેપમાં ચાલતો હતો, લોકોએ
કહ્યું કે આ ધર્મશુદ્ધના વેપવાળો શખ્સ આપે
દાદે તો એક કલાકગર હતો પણ તેનામાં છુલ-
કાજ જેવું જોર જોઇને બેરીમોરે તેને પોતાના
અંગત હજુરીયા દાખલ રાખ્યો હતો કે
જ્યારેથી એ પૈસાથી માતી ગયેલો લોડ જહાર
કરવા નીકળે અને પોતાની તુમાખી ચાલથી
મરદોને અપમાન કરે તો તેઓ એના સાથના
કલાવર આંગથી હરીને એનું અપમાન શુષ્ક
સાંખી જાય. આવીજ તે ઘણો ફાવી ગયેલો છે
અને ત્યાં તે જાએ છે ત્યાં ખાતુઓને છડેચોક
અપમાન કરીને ફાવી જાય છે. એવા એકને તો
સખત ધડો બેસાડવોજ જોઇએ અને તે તદ્દન
જાહેરમાં ચાએ તેટલું વધારે સારું છે ”

સર ચાર્લસ ખુશીને માટે ફુજવા લાગ્યા.
અંતે આ કુકરાજથી ફાટી ગયલા અહંદારી હરીક
પુરૂષની જાહેરમાં હાંસી થનાર હતી !

“ વારું પણ તું કરવા શું માંહે છે ? ”

“ તે નહીં કહેવાય ! મસ લોડ બેરીમોરને
જાહેરની હાંસીમાં લાવી મુકું અને એના માલે
તુઝાર મીઝો એની હીણપત્તી જોઇ જણી
એને તરત વેળાસર તઃછોડી જાય અને એને ક-
લખમાં વરસ દહાડો મુઠી મોંઢ જતાવવાનું ભારી
પડી જાયે એટલું યાએ તો બસ કેની, સાહેબ ”

“ પણ કાંઈ ગંભીર મગલું તો તું નહીં
ભરવા માંગતો કેની ? ”

“ આવો એક ન લાયક પુરૂષ જોણે સેંકડો
વખત નિરાધાર બાઇ બાવરીઓને અપમાન
કર્યો હશે, જે પૈસાથી એટલો બધો ફાટી ગયેલો
છે કે પોતાના જેવો ખીજો કાઢજ ન હોય
એમ ધારે છે તેને જન્મોજન્મનો ધડો બેસા-
ડવા માટે શું કરવું તે હું જરાબર સમજું છું
અને તમે તો જાતે જોઇનેથી કશું કરશો.
કાકા ! મેં ઇનસાફ હાથ ધરવામાં વાજખીજ
કર્યું છે. ”

“ પણ હું તે કેમ એવા પામરા ? ”

આજ રાત્રીએ વૉકહૉલ ગારડન્સમાં જરૂર
નવ વાગે તમે વધારજો. આપણા મહારાણીના
પુતળાની સંગે મરમરની પગથી ઉપર બેસી રહેજો.
ત્યાં તમને જોવાનંગ તમારો દેખાશે, ગમે તો
હઝાર પાઉન્ડનો એક તમારાં ગજવામાં તૈયાર
રાખજો, જોકે કાલ મુધી તેની મને કાંઈ ઉતાવળ
નથી. સાહેબજી ! કાકા, આપણે રાત્રે મળીશું. ”

રાત્રે નવ વાગે સર ચાર્લસ પોતાની
મુદર ફેટીન ગાડીમાંથી ગારડનની બહારની
રેલીંગ આગળ ઉતર્યો અને જ્યારે તેમની ગાડી
ખીજ ગાડીઓની હરોલમાં ઉભી રહેવા બાલુમાં
ચાલતી થઇ, ત્યારે સર ચાર્લસ પોતાની ટોપી
છેક નીચે મુધી ઉતારી આવરકાટનો દોલર
ઉંચે ચઢાવી બાજમાં દાખલ થયો. નક્કી કરેલી
જગ્યાએ જઈ પુગી તેણે શુષ્ક બેઠક લીધી.
તે આખો બાજ ગ્રાડેગ્રાડે લટકતી વિજળીક
બત્તિઓથી અંજી રહ્યો હતો. ઠેકઠેકાણે
બેન્ડ પોતાના મુરવરોથી હવા સુરીલી બનાવતું
હતું, અને મુદર પોપાકોમાં સજ થયેલી બા-
નુચો ડાન્સની મજાદ ભોગવતી હતી. ત્યાં
નજર ફેરે ત્યાં આદમી જાતનાં મુખનાં સાધનો
પુરાં પાડવાની ઝોલકણો દેખાતી પણ ત્યાં તેમ-

નહર્મા ભાગ લેવા વગર સર ચાર્લસ ગુપ્ત્યુપ પેલી બેઠક ઉપર બેસી રહ્યો.

‘પૈસાવાળાનું’ ચક્ષુ જ્યાં જુવો ત્યાં વધા-
વેજ હોય છે, તેમ ત્યાં ઉભાઈ ગએલા મોટા-
ઓનો દમામ જેવા જોગ હતો. જે કે ગરીબ
અને મધ્યમ વર્ગનાઓ પણ ત્યાં ઘણાં હતાં પણ
તેઓ પોતાનાં ગજવાં પ્રમાણે વર્તતાં હતાં.

આવી તે ધમાન વખતે બે શખસો દમામથી
છાતી કાઢી ત્યાંનાં ટોળાં વચ્ચે આવી ચઢ્યા.
પેહેલો ચાલનાર લપકાદાર પોપાકમાં સંગ
ચલ્યો, બેઠેલાં ગયાનો, ગરીબ લયોં લોડ બેરી-
મોર હતો અને તેની લગોલગ પાસેથી ચાલતો
ધર્મગુરના ઢોંગી વેપમાં પેલો કલ્લગર પોતાના
જુલડોગ જેવાં મતિલાં અંગ સાથે પોતાના
બદીથી લરપુર શેકની મુસ્તાફી ઉપર ડોક ઉઠાવી
ચાલતો હતો. ગરીબ આસામીઓ આ બન્ને
જળુને જળુ ત્યાંની ધત્તીના માલેક પોતેજ
હોય તે મીસાલે દમામથી ચાલી આવતાં જોઈ
આપણાં ડાંખાંય થઈ ગયાં. લોડ બેરીમોરે
તેવામાં પોતાની નજદીકથી ઝડપમાં ખસી જતી
એક ગામડીયન છોડીને જોઈ તેણીનો માલ
પસવારતાં ઠટ્ટાથી કહ્યું “કમ નહાસે છે મારી
ખીલાડી ?” તે છોડીની સાથે ચાલતા તેણીના
ભાઈએ ગુસ્સાથી ઉકળતે એકરે તે પૈસાથી
ફાટી ગએલા ઉમરાય તરફ જોયું ! પણ ઝ
પેલો ગોધા જેવો મસતાન કલ્લગર આવીને
તે જવાન્યાની સામે ઉભો કે તે ખીજ દૈત્ય
જેવાને જોઈ તે ગરીબ જવાન ગુપ્ત્યુપ પોતાની
બેહેનનો હાથ ધરી ત્યાંથી વધુ કાંઈની ત્રણ પાંચ
કર્યા વગર ચાલ્યો ગયો. તે બન્ને બદકારો આ
જોઈ કુતેકથી હસ્યા. હવે તેઓ ગેલાં પુતળાં
આગળ આવી પુજ્યા. ને જગ્યા ઘણીજ
સુંદર રીતે આરાસ્તે કરેલી હતી અને ત્યાં ધણ
ખરા અમીર ઉમરાવો પોતાની બાનુઓ સાથે
ખીરાજમાન થયલા હતા. સર ચાર્લસે જોયું કે

જેવા તે બે શખસો શેક અને નોકર તે તરફ
આવી પુજ્યા કે એક બાંકે ઉપર બેઠેલી અટોર
ઉમરની અને લટકતા ઝુલકાંની સ્ત્રીએ ઉડીને
લોડ બેરીમોરની આગળ ધસી ગઈ
અને સર્વ કાંઈ સાંભળી શકે તેવા મોટા
સાદકે પુકારી,

‘ઓ મારા લોડ ! જરૂર એને પરણી
જવો ! ખોદા ખાતર તમારે વચન પાળો !
મારી ગરીબ એમીશ્યાની સાથે અદરાઈને
હવે તમે ફરી ના જવો ! નહીં તો એનું કામળ
જીગર તુટી જશે !”

લોડ બેરીમોર ડંગ ચઢીને ઉભો રહી
ગયો. આસેપાસે લોડા એટલામાંજ
જમા થવા મંડી ગયું અને વળી તેઓ વચ્ચે
હસાહસળી ચાલુ થઈ. બેરીમોરે આગળ
ચાલી જવાનું કયું પણ તે ચોરતે પોતાના
બન્ને હાથોની દુશ્વેલી તેની છાતી ઉપર મુકી
તેને આગળ ચાલતો અટકાવી રાખ્યો.

‘ઓ ! ખચ્ચીત, ખચ્ચીવ, તમે એટલું
પુનતું કામ કરશો, ખીચારી એમીશ્યા રાત દ
હાડે તમારુંજ નામ જખ્યા કરે છે. ગમે તો
આપ તમારા નેક ધર્મગુરની સત્તાહ લવો !
પેલી ચોરતે કચકાં ખંચતાં બોલવા માંડ્યું.
“તમારું વચન તો થાદ કરે” અને તે ચો-
રતે એક જવાન નાલુક કદની છોકરીને હાથથી
પકડી લોડ બેરીમોર નજદીક લઈ આવી. ને
છોકરી આંખે રમાલ દાખી કચકાં ખંચતી હતી.
તે હવે બેરીમોરને જોઈ તેનાં ગળાં આસપાસ
હાથ વિંટાળી ફાટી કરી પડી. “ઓ મારા
હેનરી ! મારા હેનરી !” તેણી મજબુત વિંટલાઈ
રહી ધસાધસ રડી પડી.

“જલ્દી-નમમાં જાવ યુ રાકહસ ! એ તમે
બન્ને વંત્રીઓ છો કેણ ?” લોડ બેરીમોરે
હવે મીજાજ ખોલી દઈને કહ્યું. પણ જેમ જેમ

તેણે પેલી જવાન નારને પોતાને ગમેથી છુટી કરવા માગી તેમ તેમ તેણી અજ્ઞાત ચીવણથી તે જોડલા ઉમરાવની પાતળી ગરદનને મળજી-તીથી પકડી રહી.

“ઓ ? મારા લોડ, એતો મારી ભત્રીજી એમીલ્યા છે. હું એની માસી માય થાઉં મને શું તમે જુલો ગયા, પણ એમીલ્યા તમારાં આંખોની રોશની, તમારી વચને બંધાયકી મોહરદાર ! એહ, લીધયદીલ્લનું હમારું સુખવાસી મકાન જ્યાં તમે કેટલા મુખી દલાડા પસાર કર્યા હતા તે બધું યાદ કરો.”

“લીધયદીલ્લમાં મેં મારા બાપ જનમમાં ખગમુક્યો નથી, અને એમીલ્યા કે તેની માસીને હું ખીલકુલ જોળખતો નથી.” લોડ ગુસ્સામાં જોણવા ગયો તેટલામાં પેલી ન્હાની જવાન નાર મોટે ઘાટે રક્તી પુકારી ઉઠી—“ઓ હેનરી એમ ના જોલ, હું તારી મીઠી એમી છું. જેને તું પરણીને તારા જેરીમોર હોલની લેડી કરવાનો છે. એતો આપરાં માસીમાય છે ! હેનરી ખચીત તું તારાં વચને બેવચની તો થવા નહીજ માંગતો હોય.”

“હા, મારી લાડકી, એ સંગદીલ ઉમરાવનું હેયું તુંજ પીગણાવી શકશે અને એની ફરજ તુંજ શીખાડી શકશે !” પેલાં માસીમાયે લાન-છને કર્યું. જે સાંભળી ભાનજી આપમે જુલુલુલુલુ કરતાં લોડનાં ખભાં ઉપર માયું નાખી દીધું.

“હુપર, હુપર કાં ગયો ?” જેરીમોરે ઘાટે તાણી પોતાના સાથીને જોવાબો. પેલો કલ્લગર નજદીક દોડી આવતો હતો તેટલાંમાં માસીમાયના કૂસની તેને આંડી લાગી એટલે પડતો જમવા તેને પેલી આપને પકુડી લીધી. એમીલ્યાની માસીએ તરતજ ત્યાં રમખાણ મમાવી મુક્યું.

“ભુવો મહરથો, આય આદમી એક બાનું તરફ કેવી રીતે વર્ને છે. અરે ધમગુર થઈને આવી બેઅદમી ! તુને તો તમાયે તમાયે જોખમે કરી નાખવો બેધએ.” એમ જોણતાં જઈ માસીજીએ જે સડાસડ ને તડાતડ તમાયા પેલા છુટકોઆ શુભામના ગાલ ઉપર લગાવી કાઢ્યા કે આ એક ઓરતના હાથમાં આટલું બધું બેરબેધ પેલો કલ્લગર દલાડા ગયો, આ વખત સુધીમાં તો ટોળું વધતુંજ ગયું અને જેરીમોરની હીજુપસ્તીથી તે ફાટી ગયલા ઉમરાવને જોય ભારી પડી ગઈ; પણ પેલા કલ્લગરનો હવે પુરપુરો પીતો ઉછળ્યો. ઓરત હોય કે કોઈની હોય તેને હવે પેલી માસીને પોતાની મુક્ત બાજીનો સ્વાદ ચખાડવા ધાર્યો, પણ તેની આખી જીંદગીમાં તેને કદીની આવી એક અસાધારણ ઓરત જોઈ હતી નહી. એ-મીલ્યાની માસી તો બડી તાલીમખાજ નીકળી. પેલાના ફટકા અચુક ઉડાવી દઈ તે ગપોગપ મજજીત મુકીઓ પેલાના માંસથી લથપથ થતાં પાંસળાંમાં પેહેરાવતી ગઈ અને તેના જડાં બદન ચોપાસ નાચતી ગઈ, “ઓ ! બે અદમ, બદમાશ, કોરગા તું એક બાઈ માણસ. ઉપર હાય ઉગામતાં ધરમાતો નથી ? અરે કોઈએ આવો હેવાન જોયો છે કે ” એમ જોણતી ગઈ અને ગરમગરમ મુકકીઓ પેહેરાવતી રહી. લોકોને મનસે આ ખરેખર રમુજ હતી, તેમાં બરેખાઓએ હવે સામેલ થવા માંડ્યું અને જેરીમોરનું પોતાના માથે તુઝાર મિત્રો માંહેલા કાઈકોને ત્યાં બેઠાને મોત ચઢ ગયું. હવે કેટલો વખતસુધી દરેક કલખોમાં અને કોઈજ રમોમાં એમીલ્યા અને તેની માસીની વાતો સાચ જેરી-મોરનું નામ બેઠાઈને મજકરી થશે, તેના વિચારે તે મગર ઉમરાવને બરડે પાણી ઉતર્યું. કેમે કરીને એમીલ્યા હજુર તેની ગરદનેથી છુટતી નહતી. તેટલાંમાં માસીજી પોતાની મુક્તબાજીમાં

હાથ કરવા જતાં પોતાના કેસની આંટી લાગવાથી નીચે તુટી પડ્યાં. લોકોએ ધાકું કે બીયારી સ્વીગત પડી ગઇ એટલે લાગ્યું બહુ હોતું જોઈએ, અને તેવાજ કાંઈ વિચારોમાં પેલા કમળગર હુપર ત્યાંથી ન્હાસવાની તજવીજમાં હતો, તેટલાંમાં લોકોએ પોતાનીલાકડીઓ આડી કરી તેને રોકી રાખ્યો અને ઘણા વખતનું લોકોને આ હેવાન તરફ વેર હતું એટલે હમણા વ્યાજ સીકે તે ફેરવાતો ચાન્સ મળવાથી સર્વેએ ચોખ્ખાનુથી તેની ચાકરી કરવા માંડી. ન્યારે બેરીમોર અને તેનો સાથી અતે લોકના હાથમાંથી છુટીને પોતાની ગાડી તરફ જઈ લાગ્યા ત્યારે બન્નેનો દેખાવ તેઓ ન્યારે દાખલ થયા ત્યારે જે ગુસ્તાખી લયે હોતો તેના કરતાં જુદોજ લાગતો હતો.

અને ન્યારે હસતાં હમનાં ઉચ્ચાર્થ ગમલે દહેજે સર ચાર્લ્સ પોતાની એક ઉપરથી ઉઠી પોતાની ગાડી તરફ વળ્યો, ત્યારે તેને જે આકાશને ગાડીમાં દેખાઇને બેઠેલા જોયા. તે એકે તકાદે પામી ગયો કે તેઓ દોણુ હતા ! માસીમાય પોતાનાં લાનજીની સાથે ત્યાં બીરાજ્યાં હતાં અને બન્ને મોઢે દુયો મારી ખુબ ગેલમાં હસતાં હતાં.

“લુચ્છ પોર્બાઓ !” સર ચાર્લ્સે હસતું અટકાવતાં કહ્યું. પેલા બન્ને સ્ત્રીના વેપમાં બેઠેલા આકાશો હસી પડ્યા માસીમાય થયલા રેજનરડે પોતાના કાકાને કહ્યું, કાકાજી તમારી સાથે મારા મિત્ર જેક જાડવીસને ઇન્ડોડ્યુસ્ટ કરવા દેવ. કેમ ! એમીટયા દાખલ એણે કેવી બજારી અને મકુળે માસીમાય દાખલ પેલા ખરીસને કુદીપાક જમાડતાં કાંઈ ઝાણી કસરત મને નથી મળી અને તેથી મકુળે જાગરી લુખ લાગીજ પણ તેમ કાકાજીને

તમે કયે વખતે ઉઠશો વાડ ? હું સવારના એક હજાર પાઉન્ડનો ચેક લેવા તે વખતે તમારા રૂમમાં હાજર થઇશ.”

બેરીમોરની પડતીથી સર ચાર્લ્સે એક હજાર પાઉન્ડ પોતાના નાટકી ભરીજી રેજનરડે કાઠી આપ્યા એમ કહેવાની કશી જરૂર નથી.

“કેમ બહેન, આજે તમારા મીસ્તર મારાં લાપણુમાંથી અધવચ્ચે ઉઠી ગયા ? તબ્બન તો ઠીક છે ને ?”

“હાજી, એવનને ઉંઘમાં ચાલવાની ટેવ છે તે તેમ કીધું હોસેજી. એમ તો મને સૌ અવાચી આવીતી !”

બાપણુ કેવું હશે ?

× × × ×

નાનો કશી હજી બાળપોથી શીખતો હતો. એક દહાડો પાઠ વાંચતાં તે બાપ પામે દોડ્યો.

“પપા—પપા—પીછણુ તે શું ?”

“ચુપ—ચુપ, દીકરા—ફરીથી તા બોલતો હં ! તારી માય સાંભળશે તો તારો ગુણુ રોટલો કરશે !”

માયજી બહુજ બહાં હશે !

× × × ×

જમશેદજી પીસ્તાલીસ વરસ સુધી કુવારા રહ્યાને પછી પચીસ વરસનાં મીસીમાયા ઉપાડી લાગ્યા ને દાંતમાં ખાસકું પકડ્યું.

“તમે બાગબની માફક મારી સાથે વાત નહિ કરતા, દીકર !” મીસીસ આંખ ચોળતાં બોલ્યાં—“શું હવે હું તમને અકારી થઇજ ?

‘શું કરવા ?’ સવાલ થયો. ‘વળી તું રડી કે ? એ શું ચેક ? બાપા, હું તને મારી હજી કરતાં પણ વધારે ચાહુ છું. હવે ખુશ થઇ ? ચાલ, મુંગી મગરી મર ને મને ન્યુસ

જમશેદી નવરોઝ.

યાને
નવું વર્ષ,

(ગુજરાત માટે)

જ ખનાર:-મીસ બપર્થ અરદેશર દાફખાનાવાળા.

નવરોઝ યાને નવું વર્ષ કે જેણે આપણાંમાને મોટા ભાગ ભૂલ ભરી રીતે પતેલી તરીકે ઓળખે છે તે-ફરવદીન મહીનાનો દોરમજલ રોઝ-પૂર્વની ચાલ પ્રમાણેની ખરી ગણતરી મુજબ ૨૧ મી માર્ચ અથવા આગમનો આ જમશેદી નવરોઝન ગણવો જોઈએ.

સર્વથી પહેલાં તો આપણે આપણાં નવાં વર્ષને પતેલી તરીકે ઓળખે છીએ તેમ ધનું ભૂલ ભર્યું છે. પતેલી એટલે તો થયલા ગુનાહોની પતેલયાને પસ્તાવો કરવાનો દહરો અને તે દિવસ તો વર્ષનો સૌથી છેલ્લોન છે કે ને વહીરતોફરન ગાયા છે, જેને ઉઠી રીતે નવરોઝ કહેવામાં આવે છે, તેમ ગણવો જોઈએ. જે દિવસે વર્ષ દહાડાના અરસામાં આપણાથી ને ભૂલ, ચૂકા અને ગુનાહો થયા હોય તે મટે પતેલયાને પસ્તાવો કરી નવા શરૂ થતા વર્ષથી તેથી ભૂલથી ખાજ આવવા માટે કસદ કરવાનો છે.

હવે ખીજ જે સર્વથી મોટી અને સુધારવાને ખાસ અગત્યની ભૂલ તે ૩૬૫ દિવસે યાને મોટી ગણતરીથી ગણતાં આપણાં વર્ષની છે. સર્વની ચાલ પ્રમાણે ગણતાં ૩૬૫ દહાડેન વર્ષ ગણવું જોઈએ. અને તે મુજબ દરેક કોમો ગણતરી આવી છે. ત્યારે સુધરેલીમાં ખપતી આપણી કોમ પોતાની એ અતિ મોટી ભૂલ બહુવશ છતાં તે ચલાવવાની ખેદશરી બતાવતી આવી છે તે ખરેખ ખેદશરક છે.

હાલમાં જેમ યુરોપીઓને પા દહાડાની કસર ઉમેરવા માટે દર ચાર વરસે એક લીપ્થિયર ગણે છે યાને દર ચાર સાથે એક દહાડો ઉમેરે છે તેમ આપણા કહીમ જરાની જમાનામાં દર ૧૨૦ વર્ષે એક મહીનો યાને ૩૦ દહાડાનો ઉમેરો કરતાં જેને ખાસો કહેવા

તે ધરાનથી નાહસભામ કરી, હિંદુસ્તાન આવવાની ગરબમાં કરવાને સુધી ગયા તે હજી સુધી તેમ ભૂલ ચાલુ છે. કેટલાકો કહે છે કે તેઓ દર ૧૨૦ વર્ષે ૩૦ દિવસ ઉમેરવાનો કબીસો ન કરતાં યુરોપીઓનો ખાફા દર ચાર વર્ષે જ ગાયા પણ એક દિવસનો ઉમેરો કરતા, જે વખતે તેઓ એક મોટું જરાન કરતા, જે અવરદાદ સાલગાહથી ઓળખાતું, જેનો અર્થ વરસનો એક ખીજો વધારે મુકરર કીધેલો ગાયા એમ યાચ છે. હાલખી આપણામાં અવરદાદ સાલગાહનું જરાન યાચ છે, પણ તે કાંઈક ગફલતીથી દર ચાર વર્ષે બદલે દર વર્ષે અસરૂનદાર મહીનાના ખેરદાદ રોજે યાચ છે. કોણથી રીતે હોય પણ તેઓ ૩૬૫ દહાડાનું વર્ષ ગણતા હતા, એ તો પુરવાર થયેલી ખીતા છે; અને ત્યારે આપણું નવું વર્ષ કહીમ જમાનામાં જમશેદી નવરોઝના દિવસે ને માર્ચમાં પડતું તે હવે આ ભૂલથી છેક સપ્ટેમ્બરમાં પડે છે. અને તે કારણે આપણાં જરાનો અને ખીજ દરેક તહેવારો તેના અસલ ને ખરા વખતથી કેટલા બધા વેગળા બન્ય છે કે દાખલા તરીકે ખેદયોરાહુમ ગાહખાર અથવા ગુરમીનું જરાન તે છેક ડીસેમ્બર મહીનાની કકડતી ઠંડીમાં પડે છે; તેમજ એમ ગાહખારની મુલતમાં પડતું નામીચું તીરજાનતું યાને વરસાદ વસાવવાની ખંદની માટિનું જરાનખી તેરહુંજ કવખતનું થઈ પડે છે. અને ત્યારે આપણી પવિત્ર ક્રિયાઓ આ રીતે પોતાની અસલ ઉમદા ને મયી વલદાઈન બન્ય, તેની સંપૂર્ણ અસર કેવી રીતે યાચતે તો વાંચનારાઓએ જ વિચારી લેવાનું છે. પણ હાં હું લખવાની જરૂર નેહું છું કે જે બહાનું દેખાડવી જરાનો અને ક્રિયા કામોમાં સામીલગીરી ન આપવાનો વિચાર લેણે

ખોટા છે, કેમ કે તેવી ખેડકારી ખતાબ્યાથી તો ધાર્મિક એતેકાદનો સમૂળગો નાશ થાય, અને આપણા ધર્મની પડતી પછી જે થોડું ચૂંટણી જળવાઈ રહ્યું છે, તેનો છેડો આવી જાય અને તેમ થવાથી તો એ બૃહદ્ અધિષ્ઠાતા સુધરવાની કદી આશાથી ન રહે! વળી એ ઉપરાંત કબજતનીથી પણ ખરાં યજ્ઞીથી કીધેકી બદલીની શુભ અસર વધતા કે એકા પ્રમાણમાં થયા વગર તો રહેતી નથી.

ઘણીકવાર એ બાબતે તકરાર અને ધુલદેખતો જગાડી છે પણ તે દરેક વખતે પારસી ખવાસ પ્રમાણે પહેલાં ઉલટ જગાડી પછી પાછી સુસ્ત પડી છે. એ માટે આપણા તમામ અચોરનાન ને બેહેલીન વચ્ચે એકમત થવું જોઈએ. અલખત એ બુદ્ધ સુધારવા જતાં ઘણા શુચવાદા ઢંઢા થવાના સભવો છે; તો પણ પોતાના પવિત્ર ધર્મની ઉત્તમ ક્રિયા કામોની જુલદ અસરો જળવી રાખવા માટે પારસી જેવી સુધરેલી અને સહારીકા ખપતી કોમ એકલાથી નહીં જાય એ ખરેખર ખેડકારક છે.

હવે આપણે જમશેદી નવરોઝને આપણું નહું વર્ષ માની લઇ એ તહેવારની ખુબીઓ વિશે વિચાર કર્યું.

સૂર્યને માટે આખાં વરસમાં ૧૨ રાશી યાને ૧૨ વિભાગમાં ફરવાનું નિર્માણ થયલું છે. તે બારે વિભાગોમાં ફરી, છેલ્લો મીન રાશીમાંથી નીકળી વળી પાછો મેષ રાશીમાં દાખલ થાય છે, તે શુભ દિવસને જમશેદી નવરોઝ કહે છે, જે કલા જહાનને વર્ષ ગાંઠને દિવસ છે હવે એ દિવસ કહીમ જમાનાથીજ અતિ ઘણો મોતેબર અને ઉત્તમ આ માટે ગણાય છે કુલ જગતની હસ્તીને આધાર સૂર્યના ઉગવા પરજ છે. એના પ્રકાશથીજ તમામ ગરીબોએ નાશકારક છબાઈઓ અને 'ચુરાઈને ઉતેજન આપતો અંધકાર નાશદ થાય છે; તેમજ એની ગરમી જાડપાન લાજપાલા અને પ્રાણી વર્ગને કૌવત તેમજ જીવનશક્તિ પુરી પાડે છે. અને કુલ જગતને નિર્ભાવતી ને આજાદ રાખતી આવી પ્રતાપી શક્તિને તહેવાર અતિ ઘણો મુખ્યતઃ જુલદને મોતેબર ગણવાને જોઈએ.

વળી ધરાન જેવા સારદ ઠંડા મુલકમાં શીયાળાની રતુ અતિ ઘણી સુસ્ત અને કંઠાળા ભરેલી પસાર થાય છે, તે એ દિવસથી વસંત રતુ બેસી તેમજ એક જગતની ગરમી આપનારી અતિ ખુશનુમા હવા કે જે આપણામાં રખીયવનને નામે જાણીતી થયેલી

છે, અને જે માટેની ખુશાલીનું જરાન રૂસ્વદીન મહીનાના અરદીબેહસ્ત રોજ કરવામા આવે છે-તે કુકાઈ કુલ કુદરતમાં તદ્દનજ નવો ફેરફાર કરે છે અને તે દિવસથીજ જગતની દરેક પેદાયસો ને તરોતાજી, મુંદરતા અને આખાદાની મળે છે, તેથી એ દહોડો અસલથી તે હમણા સુધી ધરાનમાં બમણો યાજાર ને ખુશાદ ગણાતો આવ્યો છે.

તવારીખ પરથી એવું દીસે છે કે એ આકૃતાબી સાલના દિવસને એક મોટા તહેવાર તરીકે પાળવાનું જગ મહુસાર જમશેદ પાદશાહેજ સાર કીધું હતું, તેથીજ એને જમશેદી નવરોઝ નામ આપવામાં આવ્યું છે. આ નવરોઝ કહીમ જમાનામાં નવરોઝ આમ થી બી જોળખાતો હતો, જેની મતલબ આ છે કે રાત્ર કે રંક, ગરીબ કે તબંજર દરેક સાથે મળી ખુદાની યાદમાં અને ખુશી ખુશરખીમા ગુમસ્ત હતા.

એવું કહેવાય છે કે આપણા પુરાતન ધરાની પાદશાહોએજ નવરોઝની નામને અનુસરતી રીતેજ પોતાની તમામ રૈયતની સાથે ખુદાની બદલીમાં મસજુલ થવા પડી પોતાના ઉચ્ચ દરજ્જા કે રિયતીની દરકાર રાખ્યા વગર ગરીબમા ગરીબ માણસ સાથે ભેળાઈ સામટા મળી ખુશી ખુશાલીમાં દિવસ પસાર કરતા અને હાલ જે કે ધરાતમા મોહમેદન અમલ જાય છે તોપણ એ અવસરને હજીબી ઘણો મોતેબર ગણી તેની ધામધુમો પહેલાંની માફકજ ત્યાં લગભગ એક અઢવાડયાં સુધી જરી રહે છે.

આપણે જમશેદી નવરોઝનેજ આપણું નહું વર્ષ માની લીધું છે તો તે કેવી રીતે ગુલરડું તે માટેનો વિચાર કરે? સર્વથી પહેલાં તો તે દાદારે આપણી જાગીમાં એક સાલનો વધારો કર્યો છે તે ગણે તેનો આજ્ઞાક માનવાની બદલીમાં રોકાવાનું છે. ત્યાર પછી મયા સાલમાં જે જે બૃહદ્ થયો યદ્દ હોય તેથી નવા સાર થતા વરસથી બાજ રહેવાનો મક્રમ કરાવ કરી સદ્ગુણોમાં હર દિવસ વધારો કરવા માટે ખુદાની મદદ માગવી જોઈએ! તેમજ લલા વિચારો કરી દરેકને માટે સારી મુસાદા અને રી રી ફવાઓ ચાલવી જોઈએ!

આપણું લખી હવે હું કુવા ગુલરીસા કે આપણા માનવંત ધર્મ સુરજો, અને તેવાજ વિદ્વાન બીજા ધર્મ અભ્યાસીઓ ખરી ગણતરીથી વર્ષ ગણવાના અતિ અમત્તા સલાહ પર પહેલું ધ્યાન પોંદ્યાડો અને કોમને એક અતિ બંધીર ભૂલમાથી હજીબી જચાવવાનું મોટું પુનઃ ઠાંસલ કરો!

આખેર ધૂળની ધૂળ.

(જર્મન પ્રેમચની એક કહાણી)

મુલકન માટે ખાસ.

લખનાર-મીસીસ રૂપાંબાઈ સોરાબજી રૂબાડી.

“મુદાનખાસ્તે કંઈ અસાધારણ કામ નહિ બન્યું.” વિલહેલ્મ બોલ્યો-“તો તેડું કંઈ નહિ બન્યું-તો આપજું શું થશે તે હું કહી શકતો નથી.”

“પણ એમ કાં, બહાલા ?” ઇનીડ ફીફીરમંદ ચેહેરે તેના તરફ જોતાં બોલી-“શું થયું ? તમે કાંઈ અવકાશ કે સુનાહ કે કંઈ એવું કામ નથી કીયું ને ?”

“એમ કહે કે મેં” કંઈ મારે લાયકતું-કે કંઈ જરૂરી કામ કયું નથી.” વિલહેલ્મ ઘણાં ચહેરે બખડ્યો. તેનો અફસોસ કરતો દિલગીર દેખાવ ઇનીડને સમભવ નહિ એવો હતો. તે સોહામણે જર્મન લેફ્ટેનન્ટ, ઘરાલીલા લશ્કરી લેખાસમાં સમજાવેલા હતો. તેનો દેખાવ તેનો લેખાસ, તેની ચકચકતી તરવાર તેનાં પેલીસ છુટ તેમજ ‘યુનિફોર્મ’ ઉપરનાં ચકચકતાં બટન-છ. સર્વ કંઈ આબાહી અને ચઢતી પટ્ટીને બાસ આપતાં હતાં. તે અંગે જ એ પવલો, બધું આંખિવાળો સોહામણે જવાન્યો આસરે ત્રીસેક વર્ષનો હતો. ઇનીડ જોકે તેની ફિક્કર જોઈ પોતે પણ ફિક્કરમાં પડી હતી તોપણ તેને એકની એકજ વાત પાછોને પાછી બોલતાં સાંભળી, લગ્ન વિરમય થઈ હતી. “મેં જરૂરી કરવાનું” કંઈ નથી કીયું-કંઈજ નહિ-એવો ખર્ચ ?”

“હા, ખર્ચ કદું છે. હું નકામો છું, હું મુખે ચેરો છું, અને જે ફરમાસ કરવામાં આવેલ તે બરાબર મને સમજ પડતી નથી. કોણ જાણે એવું શું મારણ અને વળી જે કંઈ કંઈક તે મુખે જાયું કંઈક. તેથીજ હું અભાગ્યો રહી ચેલો છું, અને તેથીજ હું લાયક નહિ ગણાય પડી રહ્યો. એમ સમજ કે હું આ

ચાર માસમાં જ્યાં પહોંચે નહિ ચઢ્યો તો મેં તને આગળ જણાવ્યું હતું તેમ જે અમલદાર ત્રીસ વર્ષની ભરતીમાં આવે ત્યાં લગી લેફ્ટેનન્ટનીજ પટ્ટીમાં રહે તો-પણ હાલ લગ્નરની વાત નથી-વાત એટલીજ છે કે, જે આવતી અઢારમી તબેખરે મને જે કેપ્ટનની પટ્ટી નહિ મળી તો સદાએજ જગ્યા ઉપર સજ્જત કરવાનું થશે. તેમ થયું તો મારું આવીજ બન્યું એમ માનવું.”

ચેરો વખત લગી તે છોડી કંઈ બોલી નહિ. પોતાના ખ્યારા અદરાયવાના અફસોસ અને દુઃખે તેણીનું છત્તર જખ્ખી થયું. પોતાનાં વહાલાનો દુઃખો ચેહેરો જોતાં ઇનીડની છાતી ભરાઈ આવી હતી, અને રડમસ થઈ ગઈ પણ તેણે જોયું કે આ વખત હિંમત રાખી રહેવાનો વખત હતો, અને લગ્નની વાત હાથ કરવા પોતાના પ્રિયને સલાહ કે પીરજ આપવાનો વખત હતો.

“તમેને એ લોક જ્યાં પહોંચે નહિ આપવાના ?” તેણે ધીરજથી પુછ્યું.

“નહિ; અલગત નહિ જ તો.....” વિલહેલ્મ વૈન ટોલને ટુરત જણાવ્યું. તે લેફ્ટેનન્ટ જે જર્મન હતો પણ ઇંગ્લીસ સાફ જોડી નાલ્યો હતો, પણ આવા દુઃખ ને અફસોસમાં તેને ધામ્ય શબ્દ નહતા નહતા. “સિવાય કે કંઈ અસાધારણ કામ... કંઈ જે ખાતાંને લાયકતું કંઈ મહાન કામ કરું તો પહોંચે ચઢું, નહિ તો કંઈ નહિ.” એમ બોલતાં તે બાઈડેળે તેણીને જોવા લાગ્યો; પણ તેણીને કશો જવાબ ન મળતાં તે બોલ્યો-“હું” એ જાસુસી ખાતામાં નકામા જોવા છું. એ કંઈ ખાતમી..... કંઈ અજાની.....” એ વેળાં તેઓ બંનેની નજર

એક થતા ધનીડને એવું જ કંઈ લાગ્યું કે તેણીને એ વહાલો તેને કંઈ કહેવા ઇચ્છે છે પણ જુલુ બોલી શમ્તો નથી

“પણ મારી પાસે થોડીક પુછ છે, તે તમે જાણો છ વહાલા, મ્હાય તમોને લશ્કરી નોકરી છોડવી જી પડે તો તમો કંઈને કાઢ કમારો અને આપણું પરણીશું”

“શું લશ્કરી નોકરી છોડુ ?” વૉનટોલન બ રાડી હકથો “ના કહી નહિ-હુ છોડી શકુ નહિ” હુ કહી જી છોડનાર નહિ ! એ નોકરી છોડવા પછી હુ શું કામમા આપવાનો છુ-અમેરિકા જઈને વૅટર ની નોકરી કર એવું હુ ઇચ્છેછ શું ? ને તેવું જ મારે કંઈ કરવું પડશે ? હુ ધાર છ-સિવાય કે તું-પણ બોલવામા ફાયદો રો ? “તે અગત્યે આવ્યો બોલ્યો

“એ તમે શું બોલ્યા વિલહેલમ ? સિવાય કે હુ શું કર ?” “અરે કંઈ નહિ” તે બખડ્યો તે બાપડીને બધી લાગણી થતી હતી પોતાને સમજ નહિ પડી તેનો બળાપો કરવા લાગી કા કે પોતાના બહાવાને મદદ કરી તેનો બળાપો દુર કરવા તે બધું ઇચ્છતી હતી. એ પછી બંને કેટલોક વાર મુઠા બેઠા, પછી વિલહેલમ ઉઠી ઉભો થયો

“ચાલો, ધનીડ-મારે છ વાગે મારી ડ્યુડી ઉપર હાજર રહેવાનું છે” બાગ આગળથી છુટા પડતા પાછું ધનીડનું મન આસાથી ચિ તાતુર બન્યું, કા કે વિલહેલમે એકાદ બળ, જાણે કંઈ કહેવા જતો હોય તેમ ધનીડનો હાથ પકડી રાખ્યો, પછી મન ફેરવી નાખ્યું અને જતાવળે સલામ કરી મળે કંઈ અડકત થી નહાસી જતો હોય તેમ ચાલી ગયો આખી સાજ ધનીડનું મન ઘેરાયલું ને ઘેરાયલું રહ્યું “કાઠ પણ છે ખરૂં-પણ શું ? કાઠ પણ એની નોકરી-કે છ ઇંગીના સવાલને લગતું છે-પણ શું ?” તેણીએ સઘળા સંજોગો ધ્યાનમા લીધા ને શું હશે તે જાણવાની ફાકટ તબવીજ કરી, પણ પરિણામમા મોટું મીઠું આવ્યું, અને યાકોને તેણે જર્મનીના પાયતજ બલીનમા આવેલા બ્રિટિશ એલચી ખાતામાના પોતાના ઓરડામા બીધાને ગઈ

પણ હવે તેણીને આવી નહિ તે મનસે બખડી-“આજે હું એક જર્મન અમલદારની અદ-રાયસી સ્ત્રી છુ, જેની પાસે કરી દોલત નથી પણ

ચાહુ આવક છે હવે એની ઉમ્મર લગભગ જવાને લીધે એને ચાકરી ઉપરથી ખસેડવામા આવનાર છે લશ્કરની ચાકરી છોડી દેવી પડવાની-અને તેથી એનું જીવન તુટી જવાનું એ મને ખરા જીવરથી ચાહે છે મને અજબ લાગે છે-” હા ધનીડ મનસે વમાસ લુગા પડી કે, વિલહેલમને તેના પોતાના કરતા લશ્કરી નોકરી વધુ વહાલી છે કે શું ? પણ પાછી એ જોમ માટે પોતાના મનને ડપડો દેવા લાગી વિલહેલમને તે અતિ વહાલી હતી, તે વાત તેના હાથને હાથ લાગતા જ નહોતી આવતું હતું, તો આ તેનો જોમ ખોટો હતો

ધનીડને લાગ્યું કે આજે તે પોતે તેના કરતા બદલત હાલતમા હોતે પણ સારું છે કે વરસ દહાડે તેની પોતાની શોઝ ચાહુ પુછ છે તે મળ્યા કરશે તે પર જર્મનીમા ગરીબાઇથી છુટી ગુલરી રાકશે એટલે જી આધાર ન હોતે તો આજે તેમની કેવી હાલત હોતે ? એલચીખાતામાની ‘બરનેસ’ તરીકેની તેની ચાકરી નામનીજ હતી, ફક્ત જર્મન લાખા તે શીખે કરી રહી હતી, કા કે લેડી ટારકાન જેને લા તે રહેતી હતી તેની તેણી પિત્રાઇ બહેન હતી

બીજા દિને સહવારે બિછાણેથી ઉઠતા જ વૉનટોલનનું કાગળ મળ્યું, જેમા ગઈ કાલનીજ વખતે અને તેજ જગ્યાએ તેને મળી જવાનો આગ્રહ થયો હતો ફિક્કરમદ થઈને તેણી ગઈ, અને એક રાતના ઉભજરાએ વિલહેલમનો ચહેરો કેવો લેવાઈ-લુગાઈ ગયો તે જોતા તેની ચિ તા ઉલટી વધી ગઈ આજે તેના બાલ પણ ખરોખર સાફ કરવાનું જાણે વીસરી ગયો હતો, અને કંઈ વિલ બ ન લગાડતા, જાણે હિ અત રખે હારી જાય, કરી બીહતો હોય તેમ એકદમ વાત કરવા મડી ગયો “જને મન, માફ કહેલું ધ્યાનથી સાજજ હુ ગઈ કાને તને કહી નહિ રાક્યો, કેમકે મારી હિઅત નહિ ચાલી પણ હવે તે વગર બીજા છુટકો નથી ધનીડ ! મારા ખ્યાર ! મારા પર ખ્યાર હોય તો મારે ખાતર તારે એટલું કરવું જ હુ તને કેવા અયાગ ખ્યારથી ચાહુ છુ તે તો હુ જાણેછું ? વાતમા દમ નથી પણ...

હા તેણી ધનીડનો હાથ પકડી કાનમા કાઢ કહેવાજ તે બાપડીને કહીનું લખલખું ચડી અબ્બુ, અને તેણીના હાથ પર જાણે કા યદ ગયા

“ઓહ ! નહિ...નહિ...મારાથી એ કામ નહિ બને ! કદી બી નહિ !” તેણી દુઃખથી તેતરાતી બોલી. “નને મન, મારે ખાતર !” તેણે કુસલાવવા માંડી. “મારે માટે તેમ કર. એ એકલ માગ બાકી છે, એ ઇનીડ તું એટલું નહિ કરશે તો હું આ દુન્યામાં વધુવાર જીવી શકીશ નહિ. મારે માટે કોઈ બીજો માર્ગ રહ્યો નથી. આપણે આગળ વધી શકીશું નહિ, એટલે આપણાં લગ્ન પણ યથા સકવાનાં નહિ. ઓ ! મારા ખ્યાર ! વિચાર કર...જરા વિચાર કર...બીજો કંઈક ઇલાજ નથી.”

“વિલહેલમ !” ઇનીડ પુકારી. તેણીનો ચહેરો ઉત્તરો પુણી સંદેષો યથા ગયા હતા. “મારાથી તે નહિ બને ! તમે જાણો છો કે મારાથી યથા રહે તેટલું તે કામ નથી. હું સર ચોખ્ખો કેમ છતાં ? મારાં વતન ઇંગલાંડને તુકશાન કેમ કરે ?”

“પણ મારી સાથના લગ્ન પછી તું જર્મન થશે. તારે તે કરવું-કરવું પડવાનું. એજ એક ઇલાજ છે !” એક કલાક તુકીકે તેઓ વચ્ચે રહ્યા ચાલ્યા કાઢી. ઇનીડ જાણ કરતી કે તે તેણીની દોલત છે અને વાપરે ત્યારે તે કોઈ બદનામીભર્યું કામ કરવાની બહેંસ કરતો હતો. બન્નેએ એકબેકને સમજાવવા બહુ કોશીસ કરી પણ બન્નેમાંનાં એકે પણ જીત મેળવી નહિ. તે દીવસે મોડી રાતનાં ઇનીડને પોતાનાં મન સાથે લગાડ ચલાવવી પડી. ઘડીકમાં તેણી નક્કી કરતી કે દેશબંધિત કરતાં પ્રીતિ અને પ્રેરણાવત વધુ જોશવર અને વધુ અગત્યનાં હતાં; અને ઘડીકમાં એવા સિદ્ધાંત ઉપર આવતી કે દેશને ખાતર પોતાના સંસાર સુખનો ભોગ આપવું રવા છે. ધર્મપ્રેમર આંસુ વહેવા લાગ્યાં અને એ બતામાંથી છુટવાનો માર્ગ શોધવા તેણી કોશીસ કરવા લાગી. પણ ફેંકે, છેવટે સહવાર પડી; અને ટસટસ યયડી આંખે બીજાના ઉપર પડી રહી. તે રડી રડીને યાકી હતી. હવે આંસુનો ઝરો ખાકી થયો હતો, અને તેણી પોતે હારી હતી. આખરે પણ વિલહેલમ તરફનો તેણીનો ખ્યાર ફાગ્યો અને તેને ખાતર તે કોઈ પણ કર્મ કરતાં અચકનાર નથી એવા અનુમાન પર તેણી આવી.

બીજો દીવસે ફરી પાછાં તેઓ મળ્યાં અને ત્યાં વિલહેલમે આંખમાં આંસુ સાથે પોતાની માંગણી કહી લવા અરજ કરી કે તેણીનું જીવન પીગળી જાય, અને તેને

પોતાની છાતી સરસો ચાંપતાં તેના હૃદયને માન આપવા કબુલ થઈ, કે તે દીવાનો બની ગયેલો જવાન તેણીને શુભાશીર્વાચી શુભજાણવા લાગ્યો.

“મારી બહાદર ઇનીડ ! શાખાશ ! ધન છે તારી માતને...ધન છે !”

“ચાલો, મારે શું કરવાનું તે ચોક્કસ સમજ પાડીને કહો” ઇનીડે કંઈક ખભાળીને કહ્યું.

તે પોતાનું ઘણું સારું હતો. સર થોમસ ડાર-ક્રીનની તિલ્લેરીમાં રથાન સરકાર સાથના ચાલેલા કોલ-કારારનો એક ખરડો હતો, જેની મૂળ મતલબ જાણવાની જર્મન સરકારને ઘણીજ અગત્ય હતી, તેથી વોન ટોલેન તેની નકલ એ એકવાર હાથ કરે તો બહુ હતું. એ કે તે એક સાધારણ કામ હતું; પણ તે યત્નાં તે પછી લગ-કેપટનનો ઓફીસ, અને મુખી જાણીની વિગતવાર હકીકત સમજાવતાં વોન ટોલેનની બહુ આગ્રહો યમકવા લાગી. એ વેળા તે છુપા જાણ કરતાં મસ્તીખોર પોર્ચા જેવો વધુ લાગતો હતો.

“કામ તો સાધારણ અને સહેલું છે” તે કુસલાવતો બોલ્યો. “જેની સર થોમસ ફરેશન રાતનાં અચ્ચાર વાગતાં તુકીક લખવાનું કામ કરે છે. તેમની તિલ્લેરી એ વખત ખુલ્લી રહે છે, કાં કે તેમને માંહેના કામલાંબિયો કામ પડે છે. સુકરવારને દીવસે તેવલ્થ થરમાં રહેશે, તેની મેં ચોક્કસ ખાતરી મેળવી છે. તારે તે દિવસે રાતના ઇસમાં પાંચ બોલોએ તેવલ્થનાં ઓરડામાં જવું અને કહેવું કે તારી તખ્ત સારી નથી લાગતી તેથી તને એક દીવસની છૂટી જોઈએ, ત્યાં મુખી ટેલીફોન વાગતો સાંભળે નહિ ત્યાં હલીક તું વાત કર્યો કરજે. ટેલીફોન થતાં સર થોમસ ટૂંકીને પોતાના સેક્રેટરીના ઓરડામાંની પોતાની ખાનગી કેબીનમાં જશે અને ખારડું ઢાંકશે.”

“તેવલ્થ ખારડું ઢાંકશે એમ તમે કેવી રીતે કહી શકો ?”-ઇનીડે કંઈક શંકાથી સવાલ કર્યો.

“હું નહિ ધારતો કે તે પોતાની વાત કોઈને સંભળાવવા માગે. ખાસ કરીને કોણે ટેલીફોન કર્યો તે જ્યારે તે જાણે ત્યારે તો તદન ખાનગી રાખશે.”

“તેવો તે કોણ રાખશે ?” ઇનીડે પુછ્યું.

વિલહેલમ લગભગ અચકાયો. “નને મન, તે એક એવા રાખશે કે જેમનું નામ લેવાની જરૂર નથી; પણ તેની ચિંતા નથી. તેમની વાત કોઈ કેબી-

નમાં સાંભળશે નહિ તેમજ તેવણ પણ કોઈની વાત સાંભળનાર નથી. તે રાખસ તેવણની સાથે સાત આઠ મીનીટ હલીક વાત કરશે, અને સર થોમસ તે વાત છોડીને આવી સફનાર નથી; કેમકે તે કાંઈ જોવા તેવા માણસ નથી. એટલા વખતમાં તું તિલ્લેરીની પાસે જઈ તેની કુચીઓનો છાપ લઈ લેજે.

“તે કેમ લેવા તે હું કેમ જાણું ?” છનીડે હીલ્લાં બીધાં કાઢ્યાં. તેને મનથી એ સઘળું બિહામણ સ્વપ્ના સરખું હતું.

“તે હું તને સમજાવરા.” વૉન ટોલને જણાવ્યું. “ત્યારે તને રત્ન આપશે એમ તું ધારેછ?”

“હા, તે તો આપશે.”

“ઠીક ત્યારે તું તે લઈને માર્જર્જ જાજે. ત્યાં રહેશન આગળ ખાનુએ ગીચ જગલ છે પણ ત્યાં તે તરફ આખી રાતે ટ્રેનની આવજા થઈ રહે છે. તું પાછી છાંં રાતનાં એક વાગે આવી સફરો, કા કે હું એ કલાકની અંદર તે કુચી ઇબનવાલી લાવીશ. તારી પાસે બારણાંની બીજી કુચી તો છેકેની ? ઠીક બહુ સારું. ત્યારે તો તું એલચી ખાતામા દાખલ થઈ તે તિલ્લેરી બોલી હું નિરાની આપું તે લેખ કાઢી સફરો.”

વિલહેલ્મ હવે કાન પર પડીને બાકીનું બધું શિશુણ આપ્યું. એવી ચતુરાઈ બધું શિશુણ હતું કે તે મૂર્ખ વિલહેલ્મને મોહનતે જ હસેછત કહેશે. તે લેખ પીછાણવો સહેલો હતો. તે કાઢી લઈને વિલહેલ્મને કોઈ ચેકકસ ડેરવેલે રથને મળવાનું હતું. ત્યાંથી વિલહેલ્મ પેલો ખરડો લઈ ઘેર જઈ નકલ જતારી પાછો લાવી આપે તેટલા છનીડે ગાલીમાં જ બેસી રહેવાનું અને ખરડો લઈને પાછો તેની અસલ જગ્યાએ મુકી દેવાનો હતો.

“એટલું જ કરવાનું છે, મારા પ્યારા જુલ-જુલ” તે હેમકે હરખાતો બોલ્યો. “મારા પ્યાર, તારા ઉપર આ તુચ્છ જીવ કુરબાન છે; તું ખરે જ લલી અને જહાફર છે. આપણાં મુખનો સૂર્ય આજથી તરુ ચયલાજ સમજાજે.....પણ હું એટલું કામ કરશે કેની, મારી મીઠી !”

“હા !” બોલતાં છનીડ રડી પડી. વિલહેલ્મ ઘડાપણથી સુખ જ રહ્યો. આખું મુખી છનીડ બોલી-

“હા, વિલહેલ્મ હું તારે ખાતર તે કરશ.” ખી તાણીતોડી હસવાનું કરતી હોય તેમ બોલી- “આલો હવે મને ચોરી કેમ કરવી તે શીખવો. કું ચીનો છાપ કેમ લેવા તે દેખાડવો.”

આખરે કમલાચ વખત આવી પુગ્યો. દરેક ચીજ બહુ જ સહેલી હતી. જાણે તે જન્મથી જ ચોરી કરતાં શીખી હોય તેમ તેણી તે કુચીનો છાપ લેવા શીખી હતી.

તેણીના અંતઃકરણમાં ફરી એકવાર સાતો નર-સાંગી તકરાર લડી અને એકવાર ફરી પાછી તેણી નિરાશ થઈ; પણ બીજી જ પળે તેણીનો જળવાન પ્યાર ફાવી ગયો અને તેણીએ ઘાંતો કચકચાવી અને તે બોગે મોતાના વહાલાને નિરાશ નહિ કરવાનો કઠાવ કર્યો. મોતાના વહાલાં વતનની યાદે તેણીને ધુનવી પણ આખરે તે એક સ્ત્રી તરીકે પુરવાર થઈ. સ્વદેશના બોગે તેણીએ મોતાના સ્વાર્થને આગળ ધર્યો.

બયાનક ખ્યાલોમાં રાતના ઢંચ ન આવે તેથી તેણીનો ચહેરો એવો લેવાઈ-ઘુટાઈ ગયો હતો કે સર ચોમસ પાસે રત્ન માગતાં ને વાર ઘણી સહેલાઈથી રત્ન મળી ગઈ.

“હા, છનીડ !” તેઓ બોલ્યા. “તમારી તબક્કા ફરસત નથી લાગતી. તમે છોકરાંઓને તાલીમ આપવામાં વધુ મહેનત લેતાં હશે, તેથી કે પછી હાલ ગરમી પડે છે તેથી હોય; તમે સૂચેથી માર્જર્જ તરફ સોહેલ કરી આવો.”

ઉપરું બોલતાં તે રજા ડોસાએ એવી માયાથી હસીને જાણે કે છનીડે જેમતેમ મોતાનું મોહં બંધ રાખી રાકી. પછી તેમને વાતમાં રોકી રાખતાં જીવ પર આવી ગયું અને ટેલીફોન વાગે તેટલો વખત જાણે વરસો જેવો લાગ્યો જણાયો. ઉવટ ટેલીફોન વાગ્યો ! ! પછીનું સર્વ કંઈ જાણે અંધકારમાં બન્યું. સર ચોમસનો ઘરો આવજા અને પરશે-પોહેલાં જર્જનમાં વાત કીધી પછી દેંચમાં. “હા, નામવર ! હા, જહાંપનાંહ !” તેટલાંમાં સર થોમસે બારડું બંધ કરીનું. તેનો અવાજ વધુ સંભળાયો નહિ. તેણીએ હવે વિલહેલ્મને કરેલી સઘળી મુચનાઓ યાદ કીધી અને જળવામાંથી મીણ કાઢ્યું. ત્રણ દહાડાથી તેણી આ રાખો મોટું કરતી હતી. વિલહેલ્મે કહ્યું હતું કે, “જતાવળ ના કરતી, કુચી લઈ દાખતી ના-

અને દાખ્યા પછી કુંચીઓમાં મીણુ નહિ રહી બચ તેની ચેપસાથ રાખજે. એક એક કુંચીનાં બધે છાપ લઈ લેજે.” તેમજ હમણાં યાદ કરી કરીને બધું કહ્યું. એ યથા રહેવા પછી તેણી વિચારવા લાગી કે તે આ રાત તેણી જીવતી રહેશે કે તેણીનું બેનું ખસી જશે. તે એની નબળી પડી ગઈ હતી કે જ્યાં ઉતરવાનું હતું ત્યાં ઉતરવાનું ભાન પણ નહિ હતું અને ટ્રેનમાંજ બેસી રહી કોઈ બીજા દેકાણે ચાલી જતે પણ પોર-ટરે તેણીને ઉતારી.

ત્રણ કલાક પછી તેણી બ્રિટિશ એલેચી ખાતાના કમ્પાઈન્ડમાં આવી પુગી. પોતાના ગળવામાંની ફાલતું કુંચી વડે તેણીએ બહારનો દરવાજો ખેલ્યો, અને માળ પર ગઈ. ત્યાંથી નીકળી અજાણે પગલે તેણી સર થોમસના લાઇબ્રેરી રૂમમાં ગઈ. બીજી ચાવી વડે તે ઓરડાનું બારણું ખોલી તેણી અંદર ગઈ અને સંભાળથી પોતાની પાછળ તે બારણું બંધ કર્યું. આ પછી ગળવામાંથી બત્તી કાઢી અને તેનું બટન દાખતાં વિનયિત પ્રકારે ફેલાઈ રહ્યો. બત્તીના ઉલ્કામાં હવે તેણી તે કિંમતી તિલેરી આગળ ગઈ અને ગળવામાંથી વૈન્ટોલનવાળી કુંચીઓ કાઢી તેનો દરવાજો ઉઘાડ્યો. તે ઉઘાડતાંજ તોણે અવાજ યથો. તે સંભાળતાંજ તેણીને બારે ગલ્લરાઈ યથો અને પૂતળાંની પેઠે તેણી જડ થઈને ઉભી. બીજી પળે તેણી દુરચાર થઈ. તેણીએ પોતાની પાસેની હસી કાઢી. તે અવાજ બારણાઓને પુરતું તેજ નહિ આપવાથી યથો તેણીને હાથો. તે દરવાજો વદન ખુલ્લો કરી બત્તીના ઉલ્કાસ તે કળાટ તરફ ફેરવ્યો અને અંદરના કાગળો ઉપલાવવા માંડ્યાં.

તેણીને ઉપરના કાગળો ગણી લેવાના હતા કેમકે તે લેખ પાછો મુકતી વખતે તેજ રહેશે ગણીને નીચેથી મુકવા માટે કામ લાગે. એક-બે-ત્રણ-એમ સત્તર લખી ગણી જવા પછી લેખ દેખાયો. સુરથી યથ તેણીએ તે વાંચી લેયો-અને ખાતરી કરી કે તે તેજ છે કે કંઈ ભુલ થઈ છે.

એટલામાં મોટો અવાજ યથો. તેણીના હાથમાંની બત્તી શોધ પર પડી ગઈ, અને અધકારમાંથી સર થોમસનો અવાજ તેણીને કાને પડ્યો. “કોણ છે ? બહાર આવ !”

છનીડને હવેનું ભાન થયું કે પેલો ઘોંઘાટ તો

સર થોમસે બારણું કાંધ્યું તેનો હતો, ફરી પાછો તે અવાજ નજીબ લાપામાં ગાઈ રહ્યો.

“બહાર નિકળો ! કંઈ કાચો નથી ! મારી તિલેરી ઉઘડતી મેં સાંભળી છે અને મારી પાસે રીવોલ્વર છે.”

છનીડ હાલીચાલી નહિ. તેણીના અવયવો જડ થઈ ગયેલા લાગ્યા. ત્યાંજ તેણી ઠસકી ગઈ હોય અને તે કદી હાલીચાલી રાખવાની ન હોય તેમ તેણીને લાગ્યું. સર થોમસનાં પગલાંને અવાજ તેણીને કાને પડ્યો.

“જે તમે નહિ બહાર આવશો તો મારે આવીને પડવાનું, અને હું તમોને ચેતાવું છું કે મારા હાથમાં બેરેલી રીવોલ્વર છે.”

અને તે તરારા સાથેજ સર થોમસનાં પગલાં અંદર આવતાં સંભળાયાં. બીજી પળે તે ઓરડો વિનયીત લાઇટના બમ્બકામાં ઝળકી રહ્યો, અને તે પછી રીવોલ્વર તાકેલી રાખીને સર થોમસ અંદર આગ્યા. છનીડ ઉપર નજર પડતાંજ તેણીને ઓળખી અને અનયબીમાં ડંગ થઈ તેઓ ક્યાં ગયલા જોવા લાગ્યા.

“છનીડ !” ઓખરે સાહે બારે ઉશ્કેરાઈમાં તેઓ પુકાર્યા. તેમના કુળતા હાથમાંથી રીવોલ્વર સરકી પડી, સર થોમસ ડારકિન પાસેની ખુરશી ઉપર ફસડાઈ પડ્યા; અને તે બંને થોડી વાર એક બીજાને ટીકવા લાગ્યા. તે દૃઢની ચરખોમાં ફાંજ પસરી રહ્યું હતું-“છનીડ ! છનીડ !” પાછો અવાજ આગ્યો ! પણ છનીડે કયો જવાબ આપ્યો નહિ. તેણી ચરચર કુળતી હતી અને તેણીના પગો તો ખરેખર ઘસા રમતા હતા.

“છનીડ !” સર થોમસ બોલ્યા-“મને આપી દેઓ તો ! તમે શું કરતાં હતાં તે પુછવાની મને નજર નથી. હું પ્રાર્થિત તેમ મને સંમત પડી ચુકી. તમારા હાથમાં શું છે ? મને આપો તો !”

તે બાપડા હાલી ચાલી સંકીર્ણ નહિ. તે દૃઢ પોતે તેની આગળ આગ્યો. “આપો, મને એ આપી દો તો !” તેમનો કરોડ અવાજ ગાઈ રહ્યો, અને તેણીના એકદમ નબળા પડી ગયલા હાથમાંથી પેલું કાગળ છીનવી લીધું અને તે કાગળ ભોળાંજ તેઓ ધડકી ગયા.

“આહ ! આ તમને ભેધવું હતું ? પણ કારણ ? છનીડ ! મને ઘાત મહો કે એ લેખ હું લઈ જતી હતી

કે પાછી લાવીને મુકતી હતી ? જલદી જોલ ? ” તે એકદમ તરડાયો.

“હું લઈ જતી હતી.” ઇનીડ ગમખવારીથી બોલી. “હું લઈ જતી હતી.” “યા જોહા ! કદાચ હજી કંઈ તુકરાન નહિ થયું હશે. પણ તું ઇનીડ-તું-મને સમજ નથી પડતી. કારણ ? તું આ કામ કેમ કરતી હતી ? મારી ગરીબ દીકરી, તને એ શું અવર સુઝ પડી ? તું શું કરતી હતી તેની ખબર છે ? તું કોણ કહેવાય, તેણે તને જાન છે ? જોહા ! હું, શું નહિ જાણતી કે તું એક જલસુસ કે રાજકોટીનો ભાગ બનવતી હતી. તારા દેશના હરહડતા વેરીનો ભાગ તું શું બનવતી હતી ? ”

ઇનીડે ડોહું હલાવ્યું-તે પોતાનો ખયાલ કરવા માંગતી નહિ.

“એનું શું ફળ આવતે તું સમજેછ કે ? ” સર થોમસે તરડાઈને જણાવ્યું.

“હું તે કહી શકતો નથી. હું ઉતરાતે અને લઈએ છું કરતો. એ જાતનીને જો કાંઈ જર્મન ઉપયોગ કરતે તો હું નાણેસીમાં આવી પડતો-મારી આજ્ઞાનાં કાંકરા થતે ! અરે, તેની પણ કાંઈ બીજાત નથી. તારાં વતનની-તારા પહોળા દેશ ને શું ખરાબી થતે તે હું જાણું ? તેના સઘળા ઢિલને ધોકો પુગતે-અને તે કેવા ધોકો ! હું ધારૂં છે તેમ ખરેખર મોટી લકાઈ જરૂર લગતે ! ”

“હાજી હું એ બધું સમજું છું.” ઇનીડ બોલી.

“પણ ત્યારે કે તે” એવું કામ કાણું ? કેલનાની લાંચ સામાવાળાએ તને આપવા કહી છે ? ”

“સર થોમસ ! એ શું બોલેછ તમે ! ” ઇનીડનો ગુસ્સો ઉઠકરાયો.

“વારું ! વારું ! ” જ્યાં જુદાજુદા જગત નરમ પડી માયાથી બોલવા લાગ્યા. “કદાચ તે લોકો પૈસા નહિ આપ્યા હશે. પણ તારે એવી હાલતમાં મિલન જોહી દેવા ન જોઈએ. હું ચોરી કરતી હતી તે હું જાણું ને ? ”

“હું પાછળથી પાછું સુઝી દેતો-પરજી...” “તે લોકો જોઈ લીધા-વાંચી લીધા પછી કે ? ” સર થોમસે અનકા કીધા. “આવરાઈ ! તને જોત નહિ તો દેશનું સત્યાનાસ વાળનારી કહું તો ચાલશે ? ”

“હું મુઠ અલ્લાજી ! ” ઇનીડ બોલી.

“વેલ, ઇનીડ ! એ કામ તું સા મરિ કરતી હતી તે મારે જાણવું.”

“હું કહેવા ના પાડું છું. હું તે કહેવાની નથી.”

“તારે કહેવું પડશે ! એ હું નહિ કહેશે તો હું પાછી ઇજ્જત જઈ શકવાની નથી. તીજેરીમાંથી કાંગ-લ્યાં ચોરી કરતાં પકડાઈ તેની સાક્ષી આપવા ખાતર હું મારાં સઘળા નોકરોને જ્યાં બેસા કરીશ. ડોવર પુગતાં ઇજ્જત પોલિસ તને કેદ કરશે.

“મને તેની દરકાર નથી, હું તો જોઈ રહેવાની અને જર્મન થવાની છું.”

“જોહા ! ” સર થોમસ તેણીને ચહેરા ટીકવા લાગ્યા એકાએક તેની આંખો ચળકવા લાગી, “હું સમજ્યો-પૈસા ખાતર નહિ ત્યારે પ્રિતી ખાતર !... તું એક જર્મન સાથે બેઠાવાની છે. વૉન ટોલન...”

“તમે કેમ જાણો ? ” ઇનીડ ઘુલતી પુછવા લાગી.

“જોહા ! ત્યારે વૉન ટોલન ખરો ? ”

ઇનીડનાં ચહેરા ઉપરનો કિરમલ રતાસ તેનાં જવાબમાં પુરતો હતો. સર થોમસે તેના હાથ પકડેલા.

“ઇનીડ ! ” તે ધીમેથી બોલ્યો. “મને સમજી કહે. હું તારો મિત્ર છું; મારી ફરિયાદની તું પિત્રાઈ થાય. તું નાની છોકરી હતી ત્યારનો હું તને જાણખતી આવ્યાં છું. મને કહેની. હું તને તુકરાન નથી કરવાનો, ઉલટું મારાથી બની શકું હશે તો તને હું મદદ કરશ.”

“તેમા કંઈ ફાયદો નથી-કશું થવાનું નથી-મને જવા દેવ. તમે કંઈ કરી શકવાના નથી.” તે જોલતાં ઇનીડે લપેટો ખાધો અને જો સર થોમસે વખતસર તેણીને પકડી ન હોત તો હેઠળ તૂટી પડત. સર થોમસે તેને જેમજેમ રોકા પર બેસાડી, પોતે પાસે બેઠા. ઇનીડ હવે જાર જાર રડવા લાગી. સર થોમસની આંખ પણ આસુઓથી ભરાઈ આવી. તેણી સમજતી હતી ખાવા લાગી. એ ટકાઈ બંધ થવાનું નથી એવું સર થોમસને જાણતાં તેમનો ગુસ્સો હતી ગયો, અને મુગે મોહડે માયાથી પસવારવા લાગ્યો.

“મારી ગરીબ દીકરી ! હું બીડ નાં અને બધું કહે-જોલારો કર.” તે પછી ડચકાંબો સાથે ધીમે ધીમે બધું ઇનીડે કહ્યું. ઇનીડ અને વૉન ટોલન કેવાં

મોહબળના ગાંઠે જોડાયેલાં દંતાં-વિલહેદ્દમને શા માટે લશ્કરી નોકરી ઉપરથી રબ મળનાર હતી અને તેથી તેની આખી જીંદગી બરબાદ જનાર હતી ને જીવવાની આ કામગીરી માટે જે જે યુક્તિઓ રચાઈ હતી તેની સહજી કડીયતથી સર થોમસને જાણીતી થઈ. અને આ વખતે વિલહેદ્દમ સ્ટેશન આગળ ધનીડની વાટ ભેનો બેઠેલા હતા તે પણ ધનીડે જાણ્યું.

“તમે તેને કંઈ તુઝાણ નહિ કરો કેની ?... જો લોની, ભેઈએ તો મારો જીવ લે ભે પણ મારા પદાવાને ક્યું કરવા ના ભો” તેણીએ ઉશ્કેરાઈને સવાજ કર્યો.

“નહિ, જર નહિ, મારી લીધરી ! ભે કું” યાદુ તો પણ તેને કંઈ તુઝાણ નહિ કરી રાખું, મારી ધનીડ ! મારે તને કંઈ પણ મદદ કરવી છે.” તે જુદા રાજદ્વારી હવે સોફા ઉપરથી ઉઠી બોરડામાં ફરવા લાગ્યો અને ધનીડની અધીરી નજર નજી દરજ્જાગર ભેઈ તેનું જીવ વાંચવા માંગતી જીવવાની જીવવા. માત્ર ધનીડને તે કંઈ કહેવા જતો હોય તેમ થોડી જતો, “નહિ-એમજી નહિ બને !” કરી જણવી પાછો ફર્યા ખાતો, એ રીતે ફરો મીનીડ પસાર થય. એ જગી એમએક નિરાળે જતા મસતીબોર પોર્ષાની પેઠે ભારે હરખમાં આવી જઈ તેઓ ધનીડ આગળ ઉભા.

“ભે કું તને એ લેખ લઈ જઈને વૉન ટોલને આપીને તેને એની નકલ ઉતારી લેવા રેડું તો તું શું ખારે વારું ?”

“મને સમજ નથી પડતી.” ધનીડ ગમરાતી બોલી, સર થોમસ પાણું બોલ્યા અને તેણીને સમજ પડતાં અભગનીથી તેણી હંચ થઈ, તેમનું કોણું બોલવા લાગી.

“તમે એમ કહેા છે વિલહેદ્દમ એ ખરડાને ઉતારો કરી લે, એમ કરવાથી તેની આંધ વધશે અને ચાહરીમાં ઉભી પડી મળશે ? એવું ! પણ મને સમજ નથી પડતી. કું મારતી હતી એમાં કુંજ રાજદ્વારી ભ્રમ સમાવેશો છે. એ એક તમે કોઈ પાર-કાને આપી દો તો નહિ !”

“નહિ કંઈ તુઝાણ નહિ.....કું” ભેઈએ કે તેનાં તરફ તું થણી વફાદાર છે.” સર થોમસ હસીને બોલ્યા—“તેને એની નકલ ઉતારી લેવા દેલો. અને મને ખાતરી છે કે એના પરિણામે તેને ચદતો બોલો મળશે. તમે પરજીરો અને સુખી થશે. યાદ રાખજો કે આ ગરીબ કામને લીધે વૉન ટોલને કું થણો દોષિન ઉતરતો કે બદમાશ ગણતો નથી. તે પોતાના રવરેશ તરફની પોતાની ફરજ બજાવે છે. કદાચ મારા પધામાં પણ મને એવું—” જ્યાં સર થોમસ અચાગા “મને એ વાત કહેવાની જર નથી. એ કામગીરી જીવવા; પણ એક શરતે. આજે કંઈ બન્યું તે વારે કોઈને કહેવું નહિ. કોઈને નહિ-વૉન ટોલને પણ ખબર પડવી ન જોઈએ. કું તારા પાર બરોસો રાખું કે ?”

“જર” ધનીડ શીકું હસીને બોલી.

“બોલશો, ત્યારે ! એક વાત તું તારાં જીવમાં કોતરી રાખજો કે ભે આ કામગીરી લઈ જઈ તું વૉન ટોલને કંઈ કહેશે નહિ તો નાહી માન-ભે કે આ મતિનામાં એનો બોધો વધીએ પેપરોમાં છપાશે અને તારી માસદ પાર પડશે; પણ ભે તું આ વાત તેને કે કોઈ પણ આસામીને કહેશે તો બધું બધે થઈ જશે-ના ચાહરીમાં બદતી મળવાતી કે કંઈ ફાપો થવાનો. હવે તું કું કહેવા માગે છે ?”

ધનીડ વિચારમાં રહી, જગી ધીમેથી ઉઠીને રમી થતી બોલી:—“તારે, મને કામગીરી આપો. મને સમજતો નથી પડતી, પણ છે તે કરતાં વધુ તુઝાણ તો થનાર નથી. કું કંઈ જ કહેવાની નથી.”

ઉપજા બનાવને આજે ત્રણ માસ પુરા થયા; એ અરસામાં ધનીડ અને વૉન ટોલન લગનની ગાંઠે ગાંઠ મુજાં છે. તે જીવનને તેની મરજી મુજબને કપડાંને બોધો મળી મુજા છે. એ પેલા એક દી-વરો વૉન ટોલન દર્શી રમરાતાં જીવે પોતાની પત્ની આચર આચરો. તે સામે મળવા થઈ અને એની ભેરથી તે પોતાનાં પતિને વગળી પડી કે તેનાં ‘યુનિફોર્મ’ નાં બદનેને છાપ તેની ગરદન ઉપર પડશે. “આદિસ્તે...ધીરે-અનેમત.....પંડું”

“હા-કંઈક બગાડ થયોછ ખરો.” તે હઝીને બોલ્યો. “પણ તે શુ છે અને કની રીતે થયો તે હું જાણતોજી નથી, કે મને દરકાર પણ નથી વિચાર મરી જોતા મને એક હું જ માવમ પર છ કે આપણા તરફના લોકોને જાણે અનજાણે ઘોઠાળો કીરો-કાઠાણા કીરો છે-આપણા રાજદ્વારીઓએ કંઈ છખરડો કીરો છે ને તેના પરિણામમાં કંઈક રાજદ્વારીઓ આપણી આખ આમગ જેવો મુલમ સફાઈથી દોઢયા કરી ગયા ખરેજ અથવા જાણતા ચપરખાને હુરયા છે.”

“પણ તમોને-તે લોકે તમોને શુ કશું વિગ હેમ?” ઈનીડ અધીરી પડી પુછવા લાગી.

“મને તે લોક કશું મહેતા નથી મે મારી ફર જાણેખર બનવી તે વાત તે લોક જાણે છે-કેમ જોડુ તે લોકને મધુ નથી ને બમાયા નથી મે સવળા કાગળા એ જાણે દેખાડયા-હવે એ વાત જાણે છે.”

“એ શું ઘોઠાળો થયોછ તેની કોઈને સમજ પડતી નથી કે?”

“આટલું હું જાણું છું કેપરત વોન ટોલન થયેલો છું અને સૌથી મીઠી વહાનીને ખુબસુરત ઈનીડને પ્રણી થયો છું. તેમ મહેતા હરખ સાથે ઈનીડને ગળે લગાગી અને તેના હરખ સાથે તે પણ પોવાના પતિને ભેગી જે ઘોઠાળાની સમજ કોઈને નહિ પડતી હતી તે જો બોવાસો કરવાનું થયું મન તેણીને થયું પણ વધુ છખરડો ન મતા એટલું જ બોલી,

“કદાચ સર થોમસ એના બોલાસો કરી શકે! મને અનજાણી લાગેછે કે શું બોલાળો થયો હશે.”

“અલબત્ત સર થોમસ બોલાસો મરી શકે ખરા પણ તેવણ મરે નહિમી?” વોન ટોલન હસી પડી બોલ્યો. “ખરી વાત છે કે કાગળ મુદત થયા તે સર થોમસને જોવાજ નથીની? હનની કંઈ એ પણ તેવણ તરફથી આવી નથી.”

“નહિ-કંઈ નહિ, “ઈનીડ જાણ્યું અને હસતી ચુપ થઈ તેજ સાથે તેમનું બારણું કાઢ્યું જોરથી ઠોક્યું અને પોરકમેને ઈનીડને સરતાબેનું કાગળ આપ્યું.

મર ફાગી જોતા અદરથી નેક એ બોય પર પડ્યો, જે વોન ટોલને મે હચકી લીધો, ખોરી જોવા ખુબ થાય હશે,

“દસ હનર માન્સ-હની.”

ઈનીડ શુપચુપ તે ગળા તાયલી બેઠી હતી, જે નીચે મળળ હતું -

“મારી વહાની ઈનીડને માતા લખવાનું મે ખાજ લખનની રોસા કરવાની માતા તરફની મે અન્યાર ટીમ મુલમી રાખ્યું હતું કે બોલાસો થયા પછી તમોને લખું નારે તમોને થયું મહેવાની જરૂર નથી માતા ધ્યાન રાહતલું કે રોસા ખરો તમારા મિત્રોને હાથમાં જવાથી હમારો જોડુ ફાલો થવા. હું શું કરવાનો વિચાર ખતા હતો તે અન્યાર ને રોસા જાણ્યા આજે કે પછી તે રોસાને લખે નામ દોઢી લઈ જવાનું મને વડા દહેલ પર તેનાથી લલો ૧૨૦ લઈ અમેરિકન બોલીના બોડુ તોતેમજ ભમાવી હફાવવાનું સહેલું પરો મેમ હતું આખા પેપરોએ તમોને ખખર આપી હો કે છુટા ઈસ્ટરિ આખરે સામે દેખાવ કીરો છે, અને એ મમની જરૂરીયાત માટે નાણાની પેમી રમ મારા હાથમાં મેલાયથી હોવાના સળગે, અને તમોએ અનજાણે તમારા સ્વદેશની અચ્છી સેવા બનવથી હાવા થી, તમોને તેમાથી પાચ હનર પાડનનો ફાળો મેલજતા મને હર્ષ થપ્પે છે.

હી તમારો શુભેચ્છક,

થોમસ હાર્ડીન

જેવ તમામ શુદ્ધ જર્મન માવાદાવા છતા આજ રે ઘ જોડો જરૂર થયો અને કહેવાની જર્મન મુદિત જોને હફાવવાને તે નસીબવત નીવડ્યું વોન ટોલને જ્યારે ખરી વિગત જાણી તારતે જાણી નીચવાયો પૂરું મેટા જોગ્યો ને પોતાની પ્રિસાતરફના અખડ ખારે તેને જાણીથી મનાવી લીધો પોતાના દેશને ભોતે આ આખા મેગી નાકેજો હતો તે જાણવાના હવે વ અખાગ કરી ગયો હતો તેના નસીબમાં આ શુખ હતું એટલે તે શુ કરે? પ્રારમ્ભ!

सवित्र्या.

કમનસીબ સર્વિઆની અપીલ.

મદદ માટે અરજ.

અધિષ્ઠિત,

લીગેશન રોયલ ડી સર્વિએ

ગુવર્ણન બન્યુઆરી ૧૯૧૬.

નવસારી (ઈડીઆ)

સર્વિઅન એક્ઝીક્યુટીવ નામ સક્રામ સહ યજ્ઞાવવાની રજા લે છે કે તમારા માન પામેલાં જગ્યાં લડાઈને લીધે હાડમારી સદન કરતી સર્વિઅન પ્રાંત માટે ઉપાડેલાં મદદનાં ફંડોની અપીલ પ્રગટ કરતાં મોટા આભાર થશે

અપીલ.

સર્વિઆમાં હાલ દરેક બોયવતાં મદદનાં ફંડો માટે જે પરમાર્થિ સંખ્યાઓએ મદદનો દવાશુ હાથ લગાવ્યો છે તેમનો લાંબા ખાનેના સર્વિઅન એક્ઝીક્યુટીવના વડા અંતઃકરણ પુરેક આભાર માને છે.

સર્વિઅન જજ્ઞાવવાની રજા લે છે કે સર્વિઆના ધૂણાંક મદદ માટેનાં ફંડો તેમની મારફતે દુન્યાનાં સમગ્ર સંખ્યાઓ નરનારીઓને, આથવ આપનારો ફંડોને મદદ માટે અરજ કરે છે

નવાસી જુદા સર્વિઅનોની કંઝાળ હાડમારી, સર્વિઆમાં રહેતી પ્રાંત પર પડતો ભુખ-મરો તથા ખૂબે યજ્ઞાવવાની માતાઓનો ફંડોમાં ફંડો યજ્ઞ જતાં યાગો સાચના જવાનક દેખાવનાં જવાનક ગિનો દરેક ફંડોએની રજા કરવામાં આવે છે. હજારો ન્દાસી છૂટેલા સર્વિઅનો મીસનાં ગામડાંઓ, આલખેલીઆના રજામાં વાનો મોટેનિએની ફુંગરી યુદ્ધો, ધરબાર કે ખોરાક વિના કળાવતા પડેલા છે. આ કમનસીબો માટે મોત ત્રિસાથ શ્રીમું કાંઈજ રજાં નથી જેમ અને તેમ પખતસરની મદદ તેમને ગદુ જવદીથી આપવા આ અરજ બદાર પાડી છે,

આની અપીલો નીચલાં ફંડો તરફથી થઈ છે:-

લડાઈમાં લગા મરોના કુટુંબો માટે લેફ્ટેનન્ટ સર્વિઅન આર્થ લિગે (પર્માથમે) ૧૧૦૦ મદદનું ફંડ.

ભાઈ માટે ભોગ.

કુદરતના ફાંટાની અજબ કહાણી.

ગુલશન નારોજ અંક માટે ખાસ.

લખનાર-મિસ તેહમી મહેતા.

પ્રકરણ ૧.

“મને સહવાર સુધીમા વીસ પાઉન્ડ મળવાજ નેધએ; સહવારનાં હમારો વડો સાહેબ આવી હી-સાળ તપાસે તે આગમજ મને તે પૈસા અંદર સુધી દેવા નેધએ. ઓહ લીલી, મને હું શું વીસ પાઉન્ડ નહી આપે ? જો કોઇની રીતે આવતી રાતે સહવાર સુધીમાં એટલા મેળવ નહિ તો એમજ નણ કે તારા ભાઇની આખર સદાની ગઈ.”

લીલી થાગને જાળના પુણી જેવા ચહેરે પોતાના ભાઇનાં તરફ દુઃખી જીગરે દીકરા કીયું. “તેણી પોતા ના એક પુરા વડાલા ભાઇને કદી કપડો નહિ આપતી હતી, પણ આજ તેણીને બોલ્યા વગર નહિ આપ્યું.”

“રોબર્ટ તે એમ કાંય કીયું ? તારેથી આવું કામ થાય ? હું ને માનવત સાહજસાહનો સીપાહ તે આવું કામ કરે ?”

તે જવાનનો ખુબસુરત ચહેરો શરમંદીમાં હ ખ-વાનો પડી ગયો. તે ઘણેજ સોહામણ અને નિર્દોષ લાગતો હતો. નળળાં મન સિવાય તેનામા બીજી કશી એજ નહિ હતી. પણ તે બહુજ નળળાં મનનો હતો.

“તારો ગુસ્સો વાજબી છે વ્હાલી બહેન, મેં પોતે મને ઘણો કપડો આપ્યો છે. અને હું કાંઈ બોડો શરમંદો નથી.” રોબર્ટ ઘણા ગમજતા અવાજે બોલ્યો “હું વચન આપું છે કે ફરી કદી એકું બનશે નહિ. મને જોઈ એક કલણમાં લઈ ગયો જ્યાં ફક્ત મેળને ખાતર હું બીજાજ રમવા બેઠો. તે હું બોલું છું. એટલે મને લોભ લાગ્યો કે હું

થોડા પૈસા તારે માટે જીતું, અને તને આવી દળદેસરી માધી ઘોડયું. ખરે માનજે, વ્હાલી બહેન કે તારા સિવાય મેં કોઇનો વિચાર નહિ કીયો હતો. ફક્ત સારીજ નિઘાથી હું રમ્યો અને હારી ગયો અને ત્યાં તો મારે બદલે જોઈ રમ્યા આપ્યા. આખરે મને કાંઈ સુધ નહિ પાડ્યું. મેં જોઈને વીસ પાઉન્ડ રેજ-મેન્ટલ તીજરીમાંથી લઈને આપ્યા, અને હવે જો મહ સવાર સુધીમાં તે પૈસા હું નહિ લઈ તો હું પચાઈ જવશ “તેણે હમેયું” અને પછી—

“બસ રોબર્ટ, હું જો એવી વાત કરશે તો મારું જીગર ટુટી જશે !” લીલી રડતાં બોલી “ઓ, હવે હું શું કરું ?”

લીલી અને રોબર્ટને માથે વાંસે કોઈ નહિ હતો. એક વરસ થયું તે લોકની માતા મરણ પામી હતી.

જ્યારે બાપનું છત્ર તો તે લોક વરસો આગમ જ શુભાવી બેઠાં હતાં. રોબર્ટ રેજમેન્ટમાં સોલજનનું કામ સીખતો હતો. જ્યારે લીલી ખીસ હેરીંગટન સ્મીથ નામની ખુબસુરત પણ જળરી અદેખી છાક-રીની ખાનગી સેક્રેટરી હતી. તે બીચારીને તેણીની પૈસાવાળી શેકાણી ઘણી જ દુઃખી કરતી હતી.

લીલીનો પોતાના એક પુરા નાના ભાઈ પર ઘણો જ પ્યાર હતો અને તે ભાઈ પણ તેણીની પર પો-તાનો જાનતુરખાન કરતો હતો. અને આજ તે જ ભાઈની પર આવી આફત આવી પડી હતી. જેમાં તેણી મદદ કરવાને અશક્ત હતી એ વીચાર તેણીને, દીવાનો બનાવતો હતો.

“રોજન્ટ, હું એટલા પૈસા ક્યાંથી લાડું ?”
લીલીએ બળાપો કીધો. “મારી પાસે હવડાં વધુ
પાડનું છે તે તું જાણે, અને પંદર દિવસમાં મારો પચાસ
મળે ને.....”

“મારી બહેન, પંદર દિવસમાં તું મને ચાલીસ
પાડનું આપે તો તે નકામા.” રોજન્ટે વચ્ચે બોલી
પડાયા. “મને તો આવતી કાલે સહવાર સુધીમાં
લેઈએ. તું મીસ હેરીંગ્ટન સ્મીથ પાસે આંગ પસ
નહિ લઈ શકે ?”

તે એમ યાચ તો લીલીને મહીનાઓ સુધી એ
એ પાઠ વગર રહેવું પડે. પણ તે ગરીબ છોકરીએ
તેની કરી ફરાર નહિ કીધી. રોજન્ટને ઇનસાફ
આપવા કહેવું નેઈએ કે તેણે તે વખતે એણે ખાત
ગણા નહિ હતો.

“હું કોયોડ કરીશ, રોજન્ટ” તેણીએ એકદમ
કહ્યું “હું મારેથી બનવું બંધ કરીશ.”

આઠવી વાન ચીત કરી તે લોડ પુડાં પડ્યાં. તે
લોડ મીસ સ્મીથનાં બાગમાં મળ્યાં હતાં. આજે
મીસ સ્મીથે નાની ડીનર પાડી આપી હતી એટલે
લીલી નજીવી હતી કે તેણીને માટે અત્યાર આમ-
મનની પુમ પડી ગુપ્તી હતો, કારણ કે તેણીને એક
પ્રાઇવેટ રોકેટરી તરીકે રાખવામાં આવી હતી, છતાં
તેણીને તે ઉપરાંત બીજા અનેક ફરતે બનવડી પડતી
હતી...તેની કે માણસોની પર દેખરેખ રાખવી-ચોના-
ની રોકાણીને કપડાં પહેરાવવામાં મદદ કરવી, કુકો
ગેડવરા વગેરે બહોં ફરતે તે બાંધવી મુગે મોકલ
બનવતી હતી.

તેણી પોતાના બાંધથી છૂટી પડી કે તુરંત
બંજરમાં દાખલ થઈ.

“મીસ સ્મીથ તમેને ક્યારનાં લોવાને છે”
સાચે બાંધ મકથો તેણે તેણીને ખબર આપી
“તેવળનાં એક રૂમમાં તેવળ ગમારી રાહ લેજો.”

બધે લીલી મીસ સ્મીથના મેડામમાં આજે
તેણીને કાંઈ ની ને ખુશી કરાવેને ડેકાવ ગતી દાખ-
લ થઈ, ત્યારે તેણીએ પોતાની રોકાણીને કામની
પોતામાંનાં દેશ વચ્ચે ગાળ પસ ગુરુક્રમો આરંભ
આપી બેઠી નેઈ.

“કેમરે, તું તારાની કાંઈ હતી કે તારાની હું હતે
રોકાણા માણસો મોખું ને તું મજાની નથી !”

મીસ સ્મીથે લીલીને યદ્યાવી; પણ તુરંત બંધી ગઈ.
આજે તેણી કાંઈ અનબ ખુશ મીનમાં હતી.

મીસ સ્મીથ વચ્ચે પાનળી અને રોકાણાની આર-
ત હતી. તેણીની આંખો મોટી અને બુઢ હતી,
બધે તેણીનાં બાંધો સુંદર ગુલાબી હતા. તેણી પચી-
સેક વરસની હતી. તેણીની ફોલ્લ બહોં મોટી હતી
અને તેણી ફરે રીતે અમનચમનમાં રહેતી હતી
પણ કાંઈ દીવસ કાંઈ એક અરખી ગીગરીમાં પુછતી
નહિ હતી, એથી તેણી રાખત દીવની હતી. તેણી
બહોં અરખી અને માનની ખવાસની હતી. અન-
ચની હતી કે લીલી અને તેણીની વચમાં સ્વભાવ
તેમજ રીવજામાં આસમાન નમીનને ફરક હતો,
જ્યાં અરેરામાં તે લોડ એકાએક બહોં મળ્યાં આ-
વતા હતાં. તે કે મીસ સ્મીથ પોતાના કામમાં
દીવતી હતી પણ તેનાં કરતાં ગરબી લીલી પોતાનાં
સાદા પોવામાં વળું રીપતી હતી.

“લીલી, મારી રોકી બાંધ બેરબર નથી કરતી.
માટે તું મારા બાંધ મ” તેણીની રોકાણીએ કાંઈક
નરમ સારે કહ્યું “મને આજે રોજની માફ ફેરન-
બલ દેશ નથી કરે, કારણ આજે એક વળુ કાંઈ
આવવાનું છે નેને બંડું સાફ બંડુ મને છે.”

લીલીએ પાપું કે આજે કાંઈ આવવાનું હતો
તે હવેનાં આવનાં મીસ સ્મીથનાં પડેલાં કરતાં
કાંઈ નુકસાન હોતું નેઈએ, કારણ એ હવેનાં ત્યાં
આવનાં હતાં તે તો પૈસા, અને ફેરનમાં મરીયરી
રોકાણાનાં આવનાં હતાં. તેણીએ બહોં મહેનત લઈ
પોતાની રોકાણીનાં બાંધ હોરી તેણીને આખી
તૈયાર કરી.

લીલીને ટેરક એટલો સુંદર હતો કે તેણીની
રોકાણીને જુગ મુગ કરી વખર ચાલું નહિ.

“આજે બેરબર તે” મને મનની દેશ કરીછ,
તે કે હવે એવી આરક ક્યાંથી આવે એ અનબની
છે. ચાલ હવે મારો પાંચો આઈ, અને તું બ, હવે
તારે કાંઈ કામ નથી”

હવે લીલીએ પોતાની વાન કહેવાની હીમ્મત કરી.

“મીસ સ્મીથ, મને તમેને એ અરમ કરવી”
તેણીએ પડાવી બાંધીએ કહ્યું “તમે બેઠો છો કે
પંદર દિવસમાં મારા પચાસને દીવસ છે. માટે
તે મને હવેનાં આપો અને સાચે ફર પાડનું

મને આગપર આપો તો હું તમારી ઘણી ઉપકારી થવરા એ પૈસા જ્યાં સુધી પુરા થશે ત્યાં સુધી તમારી પાસે એક બચ્ચીબી બીજ નહિ માગસ "

તેણી પોતાનું બોલતું પુર કરે તે આગમળ તેણીની છાતી ઝુલવાવા લાગી કારણ લગભગ પેદે લાજ બોને મીસ સ્મીથે દીચકુ ચડાવ્યું હતું

"પગાર આગપર આપુ ' અને તેથી દસ પાઉન્ડ ।" તેણીએ લીલીના હાથમાથી પોતાનો પચાસ પાઉન્ડનો પાપો છુટા રતા બદલુ હુ દીનાની તો નથી બની ગઈ ? એવું માગતાં તુને શરમ નહિ આવતી ? દસ પાઉન્ડને તું શું ખવવાની છે ? "

"મીસ સ્મીથ મને પૈસાની એકાદ ધારી જરૂર પડી છે હું ઘણી મોગી આસ્તમા છું મારા બાઈ, તમેજી મારી માફ જવાન છેવે અને તેથી તમેને મારે માટે જરા તો લાગતુ જ નેહએ વળી તમારે મનસે દસ પાઉન્ડનો કુઠ બીસાઈમા નહિ ગણાય " લીલી કનઘને બોલી

' પૈસાની એમાજ જરૂર પડી છે । તારે માટે । ' હું મારેથી છુપાવેલ જોઈ દેખાડેલ કે હું સારાને માટે નથી માગતી નહિ હું મોઢીની નોકરને આગપર પૈસા નથી આપવાની મીસ સ્મીથે દીચકુ ચડાવી કહ્યું "પગાર આપુ ને નહાસી નહા તો મા પડવા નહુ આ વળી ને પૈસા શીટલા પાચ મહીના નેહએ, અને તેજો વખત કદાચ મારે હું નેહાંબી રાખવી પડે ' "

આટલું મોની હસી ત્યાંથી ચાલી ગઈ તેણીને લીલીને તોગ પાડવા ઘણું જગમગ હતું, મારણ લીલી મોનાતા સાદા કપડામા પણ તેણી કરતા વધુ ખુબ સુરત લાગતી હતી એ તેણીને મોગી અદેખાઈ હતી

લીલી તો એક ચાલણાની માફક જ્યાં જ્યાં હતી ત્યાં જગતા જગરે જગીજ રહી આરા ઘાગજી જવાની તેણીએ વજી નરી નાખી હતી હવે તેણી શું કરે ? સવાર સુધીમા પૈસા નહિ મળે તો રોજઈ શું મરશે ?

" મારે ખુદા, શું મીસ સ્મીથમા જરાજી જગ નહિ હશે ? " લીલી બજબજ " હું આવી જહેમત કરૂં તોને તેણીને જરાની ખ્યાવ નહિ હશે " "

તેણીને હજી ઘણી ફરતે બલવવાની હતી મહી તેણી ત્યાંથી ઉઠી અને લાઇબ્રેરી રૂમમા જઈ જ્યાં સાંજના ટપાકનો મેચબો પડેતો હતો મીચ સ્થાપના મવના કાગબો બોલવાનું તેણીનું એક મામ હતું - પણ હવડા તો તેણી ઇશાને સામે મુકી ટચકા ખાતા જગરે હવા મા દીપ્તી બેઠી તેણીને કશું સુખ નહિ પડતુ હતું તેજા તેણીની સામે એક ખુબસુરત પણ ઘણા મજ રૂર દેખાવની સ્ત્રી આવી જહી નેહાંબીને નેહ લીલી એકદમ ચોક્કી પણ પગી તેણીને ધાકુ કે પસોલા માની કોઈ હશે કરી પુછતુ

' તમેને માઈ નેહએલ છે ? "

" નહિ ' તે જાકરીએ હડપથી કહ્યું " મારે તમારી સાથે કાંઈ વાત કરવીજ, તમેજ રોકેટરી છેવાની "

લીલીએ તે ઠરસાવાળી બોરતની તરફ અબધ બીચી દીપ્તી કહ્યું " હાજી હું જ મીસ સ્મીથની રોકેટરી, તમેને શું નેહએલ ? " તેણીએ સમ્ય તાથી પુછ્યું .

" હું તમેને ત્યારની નેહુ છે કે તમેો કરા માટે ઘણા જ ફૂંખી છેવે । ' ચેવી જોઈરીએ કહ્યું ' તમે રડતા હતા એ તમે શુરમે ન થાવે " લીલી શુરસાથી કાંઈ બોલવા જતી હતી તેણીને અટકાવતા ચેવી બોલી ' હું મોતેબી ઘણી જ ફૂંખી છેતુ અને તેથી હું તમારે માટે ઘણી દલગીર છું અને હું ખમાથી તમારા હાથમા છે, અને મને એમ લાગે છે કે કદાચ હું તમેને જી મદદ લા રી રાકું "

' અને તમે શું કહોજ તે નહિ સમજ પડતી " લીલીએ કહ્યું તેણીતો તે જાકરીને ક્યવાયો ચહેરે બેતી જહી

" હું તમેને સમજતુ " તે જાકરીએ કહ્યું " જુ અને પડેલા મહેલો કે તમારી મુરાકેબી પૈસાની છે ની ? "

લીલી કાંઈ બોલી નહિ પણ તેણીના ચહેરાપરથી પેલી ધાંખી ગઈ અને " બોલી તમેને પચાસ પાઉન્ડ મહે તો બસ કે ' "

" બીસડરને તો બસ યાવ ' " લીલીને ફીમે ચહેરે કહ્યું ' જુ એ તમે મારી મજકરી કોઈ, તમે શું જાગો કે મને બીસ પાઉન્ડની એમહી જાગ છે કે હું તે નાંદે કાઢ ની કરી

આગળ જાણે તરવા લાગ્યો, પણ રોબર્ટને તેનું કશું ધ્યાન નહિ આગ્યું. તેતો તેણીને અંદર ઘસડી લાગ્યો.

“આ મારી બહેન થાય, રેવરંડ માતા,” રોબર્ટ નમીને તે બધી સ્ત્રી આગળ પોતાની બહેનને લઈ જતાં જોઈયો. “હીલી, એવલુ સેન્ટ અગાથાના કોનવેન્ટના વડાં બાપુ થાય. ઠાઠાં માતા, હું હીલીને પેલી ખુશ ખબર કહું ?”

“જરૂર, પણ હું ધારૂં કે મીસ વોગનને પહેલાં જણાવે; એવલુ ઘણાંજ થાકેલાં માલમ પડેછે” મેરી લેટીમરે માયાથી કહ્યું. “હું તમારી આગળ થઈ તે ઘણી ખુશી થઈ !”

તેણીએ માયાથી હીલીને જણાવી અને રોબર્ટ વાત કરવા માંડી.

“હીલી, એમ માલમ પડ્યું કે આપણાં માતાનો કોઈ ઘણો જીવો હોસ્ત હશે જે બચ્ચાં વગર મરી જવાથી તેણે આપણાં માથાંને ખાતર પોતાની હોલ ત આપણુ બનેની વચે સરખે બાગે વેહે ચી આપી છે. તેવલુ ઘણાંજ પૈસાવાળા હતા. અને રેવરંડ માતાને તેવલુ આગળતા હતા તેથી દૂસ્તી ઠેરવી ગયા છે. “આપુને એક એક જાણને બાગે પચીસ પચીસ હજાર પાઉન્ડ આપશે, પણ હું એટલી રીકડી કેમ પડે છે. રીઅરી ? હું તને ખરું કહું છું”

હીલીનો ચહેરો તદન રીકડો મારી ગયો હતો તેણી અધીરી પણ મેરી લેટીમર તરફ ફરી જોઈ,

“શું આ ખરું છે કે હું સ્વપ્નો જોતું છું.”

“એ તદન ખરું છે” મેરી લેટીમરે કહ્યું “પણ હું એમ ઠેકઠેક ના જા, એમ કરશે તો સીક—”

“કેડું અજબબ જોતું.” તેણી વચમાં બે ધ્યાને જાણે સ્વપ્નામાં જોઈતી હોય તેમ જોડી પણ. “પચીસ હજાર પાઉન્ડ ! અને ગઈ રાતે વીસ પાઉન્ડ મેજવવાને ખાતર હું કાંઈથી કરવાને ચૂકતે નહિ ! અને ને બપો વખત મારા પચીસ હજાર પાઉન્ડ તૈયાર હતા. પણ તે જરા-જરા જલદી આગ્યા હતાં અને, મે પેહું—”

એકાચ આઠવું જોઈતાં તેણીએ આંચકો ખાગો, અને કોઈ પડે તે આગમન તેણી શુંક થઈ ટૂંકી પણ.

રોબર્ટ ટુરત તેણીની આગળ ચુંહણ મરડે પડેલા અને મેરી લેટીમરની સાથે તેણીને દુશ્વર કરવાની કેમોસાંકરી જઈ હીલી દુશ્વર નહિ થઈ.

મેરી લેટીમર સમજી ગઈ કે હીલીનું બે શુધ્ધ ચવાનું કારણ ફક્ત ખુશાળી નહિ હતી, પણ તેણી પોતાની પર પડેલા કોઈ ન જાણવાના જોવાથી ક્યારેક ગઈ હતી એ તેણીની અનુભવી આંખો દુરત જોઈ શકી અને તેણીએ ટુરત ડોક્ટરને તેડવા રોબર્ટને હોડાગ્યો.

ડોક્ટરે ઘણી મહેનતે તેણીને સાવધ કીધી અને પછી મેરી લેટીમર તરફ ફરી જોઈયો—“આ બાઈના બેજાં પર મણા મોટા બાર છે. જો એનું મન ખુદકું નહિ થશે તો ઘરુંજ નુંકયાન થશે અને કેંચે એરે ઠેકાણે લઈ જવી જોઈએ, કે જ્યાં એની ઘણી સારી માવજત થાય.”

મેરી લેટીમરે રોબર્ટ સાથે મસકેહત કરી હીલીને પોતાની કોનવેન્ટમાં લઈ જવાનો બહોવજ કીધો અને વગર દીને તેણી પોતાની સ બાગ-હેથળ હીલીને કોનવેન્ટમાં લઈ જઈ એક નાનાં ચોરડામાં સંભાળવી રાખી. હમેશા કાપડા મુજબ તે બધી બાઈએ હીલીની પાને જે કાંઈ હોય તે પોતાની પાસે રાખ્યા અને તેણી દુશ્વર થાય ત્યારે આપવા કાંઈપુ તો તે છાકરી પાસે વીસ પાઉન્ડ નિકળેલા જોઈ તેણી, ઘણી અજબ થઈ. તેણીને તેના બાઈએ કહેલું કે તેણીના પગાર તો ઘણાંજ નાનો હતો ત્યારે આઠવા બધા પૈસા તેણીની પાસે ક્યાંથી આગ્યા ? હીલી જણાવે ચવાની આગમન તે ફાટું ફાટું બકી હતી તે મેરી લેટીમરને યાદ આગ્યું. રજા તે છાકરીએ કાંઈ કીધું હોય ! પણ નહિ, બીજાં પળે તેણીએ તે ખ્યાલ પોતાના મનમાંથી કાઢી નાંખ્યો કારણ હીલીનો નિર્દોષ ચહેરોજ તેણીના પાંખ છગરની ગવાહી માટે પુરતો હતો.

તેણીએ પૈસા લેવા કીધા, અને જ્યારે હીલી પુરતી સારી થઈ ત્યારે એક બી જોઈ જોઈવા વગર તેણીને સ્વાગિત કીધા.

હીલી જ્યારે તે પૈસા સાથે એકલી પણ ત્યારે વીચાર કરવા પડી કે જો મેરી લેટીમર અને બીજાં જોઈ તે લોક તેણી પર જીવ પ્રાણ આપતી હતી તે લોકને ખબર પડે કે આ પૈસા મેજવવા માટે તેણીએ એક છાકરીનું પગારનું કાગળ લેખું લઈ તે લોક શું કરે ?

“પણ હું નહિ ધાસ્તી કે મેં કોઈને નુંકયાન કીધું” તેણી પોતાના મન સાથે જોઈ “લસી

“મી, દેરલનાં મરણ પછી આઠેક દીવસમાં રૂપઈ-
ને મોટર અકસ્માત થયો. અને તે એવી રીતે કચડા-
ઈ ગયોછ કે ટાક્ટરો પારિષ કે તે સદાનો લંગડો
રહેશે. ”

તે દેવરંડ માતાનો ચહેરો એટલું બોલતા ધલોળ
થલોળ ગંભીર અને દલગીર થઈ ગયો, તે બેઠ
લીલીને થ ચુંલ લાગી આવ્યું.

“એ માતા, કેવી દલગીરી કરી વાત ! તે
ગરીબ બાપરાને ત્વર કાઢી મળવું બેઠબે. તમે
મને કહ રહ્યો કેહવો અને હું મારા વડીલને કહેવું
કે તુરત મી. દેરલને એટલા પૈસા આપી દે. ”

“મારી દીકરી, તારી ઉલટ માટે હું થઈ મગર-
ર છું, પણ હું પારિષ તેટલું કામ કાંઈ સહેલું નથી
રૂપઈ થલો મગર છે. અને વળી એ જે પ્રમાણે બદ-
લાઈ ગયોછ તે ઉપરથી મને એમ લાગેછ કે એ કદાચ
ખ્યારમાં પડ્યો હશે, અને એના પૈસા ગયા તે ઉપરથી
અને એને કાંઈએ દગો દીધો હોય તેથી એ નિરાશ
થયો હોય તેવું મને લાગેછ.” લીલીનાં બદનમાં કંપારી
છુટી જે માટે તેણી પોતે સમજ નહી રાખી. શું તેણી
એ પૈસા બીજાને જેનું ખ્યારનું કાચજ ચોખું હતું
તે યાદ આવી ગયું હશે ?

આખરે એમ કહ્યું કે લીલીએ પોતાનાં વજીયા
પર લખવું કે મીંડ દેરલપર ફરાહબર પાંડડો એક
મોડ્યો અને લીલી પણ મીંડ દેરલને તે રિવકારવા
માટે એક સ્વચ્છ કાચજ લખે એમ તુરત અમલમાં આવ્યું.

આખરે થોડા દીવસે જવાબ આપ્યો. જેમાં તેણે
મીસ લેમનનો થલો આભાર માની પૈસા રિવકારવા
ના પાટી. લીલીને થલોળ નાસીપાસી લાગી. પણ
હવે તો મુગું બેસવા સિવાય છુટક નહિ હતો એમ
મેરી લેમનને સલાહ આપી પણ લીલીનાં બેનમાં તે
નહિ હતું. તેણીએ તો કાંઈની નેજાએ મીંડ દેરલને
મળવાનો પકડો ઠરાવ કર્યો. પૈસા નાનો વીલા લેવાય
ચુક્યો હતો, જ્યાં તેણી પોતાની કારભારી મીસીસ
રેન્ડલની સાથે રહેવા ગઈ હતી. એક અવારનવામાં
તો તેણી પોતે મોટર હાંડમાં શીખી અને એક
માસમાં તો તેણી મોટર વગર બહાર જવા લાગી કે
તુરત તેણીએ રૂપઈ દેરલને મળવાનો વિચાર કર્યો.

પ્રકરણ ૩૯.

લીલી એક દીવસે પોતાની કારભારણ કાંઈ કામ-
સર લડન ગઈ હતી તે તક લઈને રૂપઈ દેરલ આગળ
જવા તૈયાર થઈ.

તેણી ધુનતે કદમે તે મોટાં ધરની સીડીપર ચડી
અને અંગ વગાડ્યો, જે એક નોકરે ઉઘાડ્યો.

“મીંડ દેરલ ઘરમાં છે કે ? ”

“હા, મેડમ, શું નામ કહું ? ”

“નહિ, હું મારું નામ કહેવા નહિ માંગતી.
તમે એક લેડી મળવા માંગે છ એમ કહો. ”

તે નોકર લીલીને એક ઓરડામાં બેસાડી પોતાના
રોકને ખબર કરવા ગયો.

“સાહેબ, ” તે નોકરે પોતાના રોકના ઓરડામાં
જતાં કહ્યું “કાંઈ બાઈ તમારે મળવા માંગે છ પણ
પોતાનું નામ નથી આપનાં, પણ કહે છે કે મારું
જરૂરી કામ છે, ”

જવાબ રૂપઈ દેરલ પોતાની આરામ ખુરશી
પર બેસી પોતાનાં કમનસીબ પર વિલાપ કરતો
હતો, તે નોકરના બોલવાથી અજબ થતો હતો.
અકસ્માતથી તેની આંખને પણ ધમ થઈ હતી.
જેથી તે બરાબર બેઠ રાકતો નહિ હતો.

“હું શું બોલ્યો શીલી ? ” રોકે નોકરને
સલાહ કર્યો “કાંઈ જવાબ ઓરત મને મળવા
માંગે છ, પણ નામ આપવા ના કહે છે ? તે દેખા-
વમાં કેવી છે તે બોલ ? ”

“હાજ, તેવલ્ થલું જ ખુબસુરત, ખુબ આં-
ખવાળું છે. તેવલ્ થલું—”

(આ વાર્તા આવતા અંકમાં સમાપ્ત થશે.)

ગુજરાતી અક્ષરોમાં છાપેલું છબીઓવાળું
રંગીન સચિત્ર કોકશાસ્ત્ર

પ્રકર ૩. ૧ માં અમારી પાસેથી મંગાવો.
મળવાનું દેશનું:—

“ એમ. આર. જી. ”

પોસ્ટ ડીબાર્ડ, જી. કુચંદરોદેર (ધ. પી.)

પૈસે શ્રાપ-પૈસે પાપ.

ત્રણ અંકી નાટક.

(ગુલશનનાં ત્રીસાંકી અંક માટે ખાસ.)

• લખનાર-મિસ કે. સી.

નસરવાનજી માણેક હોમજી-એક માનવર રોક્યા, અંદરીના માણેક મેદાવના ધણી.
મેદરવાન-તેમનો એક પૈય, પીસીલ માણેક મેદના સાથ પરજુવા ઇચ્છતો જવાન.
પાદવનજી હોમજી-આશરે પીસતાલીસ વર્ષની વયના એક રંગાયલા મદરસ અને નસરવાનજી
રોડના ફરના સગા.

ફરેદુન તીરંદાઝ-એક સીપીયન, પૈસાકાર સ્ત્રી સાથ પરજીને થર જમાઈ થયા ઇચ્છતો એક
ઉદાર પુરુષ.

નંદાનાબાઈ મહેતા-એક ઉમરતો વેપારી. મેદરવાનજી હોમજી સાથ પરજુવા ઇચ્છતો આખરાક જવાન
લેડી ફરંગીજ તરીમાન-એક ઉદાર અને શરીરનેજલ વિધવા, પાળી પરજુવાને આવડાર.
અરનવાઝ-તેમની એક પુત્રી બેટી.

પીસીલ માણેક મહેતા-નસરવાનજી રોડની ફરની સત્રી, મેદરવાન સાથ અદાપલી.
મેદરવાનજી હોમજી-પાદવનજીની એક પુત્રી બેટી.

આવાંબાઈ અંગ્રેસશર્મા-એક વિધવા પાદવનજીના ફરનાં સગાં, અને જાનાં મારનારજી.
ગોપાળ નસરવાનજી-રોડનો બુઢો પાણવાળો, ઉમર આશરે ૭૦.

ગોર્લીઠ-રોડનો વિજાણુ મસાલ.

ઉપરાંત, બોલ, બદલ, આવાંબો વિગેરે.

સ્થળ અંદરી.

હેવાર-પાદવનજી હોમજીના જાનો એક સાપારજી શલ્યગારોડો યોરો; જ્યાં આંવાબાઈ જરોજી
જોવામાં બેઠાં હતા. મેદરવાનજી તેમની આવજા જાન કરી ઉભી હતી. નંદાની મેદના હાથમાં ટોપી હતી,
જ્યાં ઉભો થયો હતો-

આવાંબાઈ અંગ્રેસશર્મા-નંદાની તું જતો દેવોં તો જ, તું આવેજ ને જાજ, તેથી મારું થક હાજરું નથી.
અને જનું જામ છે.

નંદાની-હું જ્યાં તો માનું છું, પણ અહિં તો લોકજીવન છે, તે માદરાથી જવાનું નથી.
જ્યાં આજે હું જયારે જસોલયો છું. મારું જાણું આ નસરવાનજી રોડ કુળમાં, તે જાણ જાણીને એક
થકું દરો. અંદરીમાં જનું જામતે એવો જનાર જાણે છે, હં!

આવાંબાઈ-હા, તેમ છે તો ખરું.

મેદરવાનજી હોમજી-હું તો એવજી છતાં હતાં તો પણ એમનું કહેવું કે એવજી જાણ માણજી
છે પણ હવે મરી ગયા ત્યારે તો એમ જોણું નહિ લેધ.

નંદાની-હા, હવે તેવજી મરી ગયા છે. તેથી હું તો હંધ જોવનો નથી; એ કે તેવજી સાચા માણજી
તો નહિ જ હોવાજ. આપ મતલબી અને ડાપી-

મેહરા—નહાની !

નહાની—મને અટકાવ ના, મેહર, પણ તે દગલખાન, અને એ મહેરો-

આવાંબાઇ (અલયબીથી) -કેમ, નહાની એ શુ શુત કરાયો ?

નહાની—પણ આવાંબાઇ, તમેજ લુચોની ? આપણા મેહરવાન સાથે એવણે કેવી ચાલ ચલાવી ? તેવણના દીકરાનો દીકરો તેનીજ સાથે એવા આરા થયા !

આવાંબાઇ—પીરોજ તેમનાં નણી મિત્રનીજ દીકરી, તો પણ એવણે એમ સામા થયા એ એક અન-
બી છે. મહેરવાન એવી ગરીબની દીકરીને પરણે તે તેવણથી એવાયું નહિ. પણ હવે તો મેહલ્લી મરજી
પ્રમાણે કરવા છુટો છે. બપાવાના મરવાથી તે વારસ તો થયોજ હશે.

મેહરબાનુ—પણ એ રોઠે વીલ ફેરવ્યું હોય તો ! તેમ કરવા વારંવાર તેવણ બોલતા હતા.

આવાંબાઇ—છટ ! રોક ધરમમાં તો કદી કંઈ આપેજ નહિ. એવાં બલાં કામ કરવા તેવણ રાજ ન
હતા, તેથીજ એ હકદાર વારસ હશે.

નહાની—માથેક મહાલની સઘળી જમીન અને પારોનું ખેતર વડીક તેવણને આપી દેય તો આપી
સકે. વખતે પોતાના કપડા-તેમા પેલો રગબેરગી રગેલો દગલોની મેટ આપ્યો હશે ! (તેણે મનક કરી)

મેહરબાનુ—(હસીને) તે કંઈ આપવા લાયક છેજ નહિ, મુલો તદ્દનજ રદ. એવણેનો બોય પણ
હજી સારાં કપડા પહેરતો હતો.

નહાની—તેવણ છટ્ટી અને પાછ સ્વભાવના હતા, તેથી તે હું એમ સાંભળરા કે, મેહલ્લી તેમરો
વારસ નથી નેમાથો, તો હું જરાબી અલયબ યથરા નહિ.

મેહરા—ત્યારે તો તે જરૂર આવતે મહિને પીરોજ સાથ પરણશે. હું છંદુકું કે તેમ થાય તે
વણી બલી ને રાહી છોકરી છે.

નહાની—તે કેમ અને વારં ? કશી આવક થા કમાવા વગર તેવું પગલું તે કેમ ભરે ?

મેહરબાનુ—એ તેઓ એકમેકને સામ્યા ખારથી મ્હાતાં હશે, તો જરૂર તેમ કરશે. પણ હું
થયું ? (ઘરયાજ મમ નજર ફેરવી ને) હવડાં બાર વાજશે, તોબી બાવા કેમ પાપદરતેથી આવ્યા નથી ?

(તેણી બારીએ ટંગામને લેય છે. ફરથી રેશન આગળથી પાંચ દરા માટીરાએનું ટાગું, સફેદ
કપડામાં ચાલતું જણાય છે. તેમાં પાહલનજ હોમજી પણ મેટિ મેટિ દરતા, અને વાન કરતા
આવે છે).

પાહલનજ—(અદર દાખલ થતાંજ પાણી મેહરાને આપે છે.) —આહ ! હવે છુટકો થયો ખરો !
ચાર વાગ્યાથી જુદા દોગ, અને દીલગીરી બૂતાવતાં મરવા પડ્યો હતો. મેહરાં દીકરી, કરતી કરવાનું પાણી
ને ન્હાવાનું પાણીબી કહરાવજો, ગેવણનાં હૈયાત સગાંથી હું તો બેલર થઈ ગયો બા ! કાણબી એ બધા
આદમી મટિ સારો વિચાર નહિ મરાવે, તોપણ બધા અમયા અમયા તેમના મુલ્લદોડની વારીફ કરે, ને કાંઈ
કાંઈ બોલે. પેલા પાવરી જેવણ બપામાં પોતાને સૌથી ચઢતા અને આખરદાર ગણે છે તેબી આને માથે
દોમજતા આનદાનની વગાવણી યાદ કરવા બેઠો હશે અને તેનેજ ચઢતું ગણું ! એ પણ એ
અલયબીજ કેની ?

મેહરબાનુ—પણ બાવાજી વીલ વિચે શું થાયું ? રોઠે પોતાના પૈસાનું શું કાંયું હશે, તે નજણ હું
વણી આતુર છું.

પાહલનજ—હું તારી આતુરતા તૃપ્ત કરી સકતો નથી કરી ફિજગીર યાજ છું. દીકરી, આજે
સાંજે વીલ વાંચવાનાં છે, ને રોસામાઈ વધીએ અને તેડું પણ કાંઈ. હું તો બા વીલ વચાય, ત્યા વેર એક
વજસાયસી દાજનું મેહાડું રાખી ફેરવું પડે કરી, અદિજ નીકળી પડશે ! !

આવાંબાઇ—વખતે તમને કંઈ નામ પાડી આપું હોય તો પાહલનજ ? રોક સાથે તમને તો દી
બેસતી હતી.

પાહલનજ—વેલ, આ ઘર બોઠે બોઠે મહેરા આપું મરે, તેજ તેમની ઘણી મેહરબાની ગમ્યા. મને
જરા દીક દડું

હો તેથી ચાલ. " પણ મેં કંઈ તે માન્યું નહિ, એવા પૈસાને શું કરે ? હું તેનાથી સઘળા આદર આવતી થાય ને મહેરા, કંઈક, થતા હોય ! તેના કરતાં તો ઝૂંપણી સારી, ને મોઢું ને રોટલી ખાંચેલી પરવડે ! વખતે પાંચસો એક રૂપાનું નામ પાડ્યું હતો, તો તે હું તમને મેદરાં દીઠીને વહેંચી આપીશ,

મહેરાજાનું—ઓ મહારા બહાણ બારા કેવા મેદરાજાનું છે !

પાદરજન—દીઠી મહારી મેં કોઈ પણ હજારે પૈસા સંબંધી નીચ ખવાસ બનાવ્યો નથી; બધી રીતે મજાં પ્રમાણે સંબાળી ખર્ચ કરવાળી, આ હાલને હું પુઝો મું, નેથી બપો મહારો દાખલો આપે છે કે, હોમજીની રીતે રહેવું લેઈયે. એમ કરવાળી મહારાં કુટુંબીઓ મને ખારથી પુને છે અને ઘર હસતું ને ખુશાળ રહે છે કે ત્યાં દાખલ થતાં " ઘર...વહાતું ઘર " એ ગીત હું હજારે મું. (અહિં તેવસું દોમરિવંદ દોમની રાહ પર ' ઘર...વહાતું ઘર ' ગાય છે.)

આવાંબાણ—પાદરજન !

પાદરજન—એ પાદરજન પાદરજન મં આજે બોલ્યા કરે છે આવાંબાણ પાદરની કીરને નથી બોલા-

હોમજ-આપણે કંઈ કર્યું તો ! હું તુને કંઈ મદદ કરું ? આપણે કોઈમાં જઈએ અને કહીએ કે વીલ ક્યું ત્વરે રોકની અકલ બરાબર નહતી...જરા ગાંડા હતા-તો કેમ ? ચાલ ને ખર્ચ થાય તે હું આપીસ દીકરા, તું કંઈ કરે ના કરતો.....'

મેહરબાનુ-(વચમાં)-હા હા, મેહરબાનજ રોક અમે બધાં એક મતે એમન કહીશું કે-

મેહલ્લી-(લાગણીથી) તમે બધાં થણાંજ મેહરબાન છે હોમજ. તમારી એ કાળજ મટે ઉપાર થયો ને હવે મને હિમ્મત આવી છે તેથી હું ને બાબદ મટે વાત કરવા આવ્યો છું તે કહી શકીસ. અસલ કુટુંબી દોસ્તી અને લાગણીને લીધે મને લાગે છે કે તમે મારી અર્જ ના પાડશો નહિ.

હોમજ-હા બાબ બોલ, તું ને કહેવો તે હું ખુશીથી કરગ. આપણ એક લોહીના સગા છીએ. તું એમ અચકા ના દીકરા, ને ખુલાસાથી બોલ.

મેહલ્લી-તમારી થણી મેહરબાની યદ હોમજ. હું મુંબાઈ જઈ કંઈ ચાકરી કરું. હવે તે રોડું તેટલાં મારી પીરાબને તમારે ત્યાં રાખો તો મને જરા સંધારો મજે. તેણી પોતે રીખવવાની ચાકરીએ જવા મંગિછે પણ અત્યાર સુધી ને રીતે તેણી રેહતી આવી છે તે પરથી તેવાં કામને માટે હું એને લાવક પારતો નથી માટે એટલું કરશો ?

હોમજ-હા ખુશીથી; જ્યાં સુધી તું પુરલું કમાઈ તેણીને પરણીને લઈ જાય ત્યાં સુધી તેણીને હું મારી દીકરી દાખલ રાખીસ લાઈ. તું નવીંત રહે. કેમ આવાં તકરિશું વિચાર ?

આવાબાબ અને મેહલ્લી (સાથે બોલી ઉઠે છે)-અમે બેક એ ગોઠવણથી ખુશ થયાં છીએ મેહલ્લી; તમે બે શીકર સીધારજો "

(મેહલ્લી તે સાંભળી લાગણીથી હોમજનો હાથ હલાવે છે ને બાનુઓ તરફ નમે છે)

મેહલ્લી-હવે હું નસલી રોડે વારસ કાણુને નેમ્યો છે તે કહું ? હોમજ મેં તમારી કસોટી કરી જોઈ છે અને તેમાં તમે તમારાં સદગુણથી જીત્યા છો. કોઈ બીજે હોયતો હોમજ તમારી અદેખાઈ કરે ને ધિક્કારે.

હોમજ-(અભયબીથી)-મને ધિક્કારે ? કાચ મે કાઈ કોઈનું છુદ્ડ ઇચ્છું નથી.

મેહલ્લી-હા, તે હું જાણું તોખી તમે મારા બપાવાની દોલતમાં મને નર્યાછો ને તમારી તરફેણમાં ટળી તેવણે મને વારસામાંથી બાતલ કર્યો છે.

હોમજ-રોક જરા ખુલાસાથી બોલો.

મેહલ્લી-એટલે એમ હોમજ રોક કે માણેક ગઢાલ અને તેની આસપાસની બધી જમીનના તમે વારસ નેમાયા છો. તમારું નામ ફેરવી અમારી અટક અને દોલત તમે જલદી તમારે રવાણીન લો. એવું તે લખાણ છે. રોક હવે તમે મારી લાગણી સમજ્યા હરો.

મેહર-(દુખથી)-ઓહ ! મહેરબાનજ રોક ! એ કેવી નાખુશ ખબર !

હોમજ-(પોતાના મનમાં)-હું પાહલતજ હોમજ તે હવે મોટા માણેક ગઢાલનો થણી ! છટ કંઈ છટ માનવામાં તો નથી આવતું. નામ ફેરવું ? કદી નહિ. હું તો હોમજ માણેક હોમજ એમ નામ લઈશ. હજારો રૂપ્યા સાથે આવો મહેલ જેવો બંગલો—

(તેવણ બોલતા અટકી પડે છે ને બારીકીથી મેહલ્લીને જોય છે. મેહલ્લી તેમની માલમ સમજ જાય છે).

મેહલ્લી—કેમ હોમજ હજી પણ રોડે વીલ યેલાપણુમાં ક્યું છે એમ તમે માનેછો કે ?

હોમજ-જેની બાઈ, હવે એવો બનાવ બન્યો છે કે જેથી આપણી સઘળી નેમ જલદાઈ જાય છે. જો જો તારા બપાવાએ પોતાની દોલત ધરમ ખાતે આપી હતે યા કોઈ દુરના અબજા રાજસને આપી હતે તો હું એમન કહેતે કે તેવણે યેલાપણુમાં એવું કીડું છે પણ આ તો મને એટલે પોતાના સગાને રાજ ખુશીથી આપ્યું એટલે તે બીજાન વાત યદ. મારી પોતાની અટક પણ હોમજ ને તમેા માણેક હોમજમાં કંઈ થણો વફાવત નથી. ને લોહી તારામાં છે તે હું પણ ધરાઈ છું.

(અહીં તેવણ છાતી કાઢી ચાલે છે તેમની ફેરવાયથી વર્તીલુંક જોઈ મેહલ્લી જવા બેઠે છે.)

એપ્રિલ ૧૯૧૬

વૉલ્યુમ ૮

Vol. 8

April.

1916.

સાંકલ્યું.

૧. બહેરખમર	...	૨૪૧-૨૪૪
૨. સાંકલ્યું	... ..	૨૪૫
૩. આ તમારે કાળે	અધિપતિ	૨૪૬-૭૭
૪. પહોંચ	... ..	૨૪૮
૫. પારસી બાનુ હુપીન	સસ્પેક્ષ તીન પાઉં	૨૪૯-૫૦-૫૨
૬. શેઠ મહેરવાનજી મહેતા	અધિપતિ	૨૫૨ ક-ખ
૭. ભાઈ માટે ભોગ	તેહમી મહેતા	૨૫૩-૫૮
૮. રિંગ્યુ કોલમ	... ..	૨૫૯-૬૦
૯. પૈસે શ્રાપ-પૈસે પાપ	K. C.	૨૬૧-૬૮
૧૦. બલગેયનિ લોખી રામ	રૂપાંબાઈ રખાડી	૨૬૧-૭૫
૧૧. નાટક	દુરખીન	૨૭૧-૭૭
૧૨. સતિનો શંગાર	દરમીસ	૨૭૮
૧૩. ખાનદાનની મગરૂરી	ભાગદયા	૨૭૯-૮૯
૧૪. The Diamond jubilee	T. J. Desai	૨૮૦-૩
૧૫. સાપ	મહાલક્ષ્મીવાળા	૨૮૪-૯૫
૧૬. એક ઇલાજ-એક ઉપાય.	મે. પી. માદન	૨૯૬-૯૯
૧૭ સર્વિઅન અપીલ	અંગ્રેજી	૩૦
૧૮ સર્વિઅન અપીલ	ગુજરાતી	૩૦૧
૧૯. મણીપુરના મહારાજા	જવાનીસંકર	૩૦૨-૩૦૮
૨૦. બહેરખમર		૩૦૯-૩૧૨

આ તમારે કાળે!

માર્ચ અંક હમારા વાંચકોની અચુક પસંદગી પામ્યો છે તે જણતાં કારે હર્ષ હપજ છે, આ માસિકને ખીલવવાના પ્રયાસનું આ પહેલું પગરું છે. ઈશ્વરે આ હરો તો હજી કંઈ વધુ અને વધુન કર્યા જઈશું. જીન માસનો અંક હિંદુ બહેનોના લેખથી સુરોક્ષિત થતાર છે ત્યારે પારસી નવા વર્ષનો “ચોપેટી નંબર” કંઈ જૂની જ ધોસમનો બલકે રમુજી તોરનો પ્રગટ થતાર છે. ગુલશનના જે ભાગા ખચરખચાડો તેની દોરા વખત પરની રીખતી હાલ-તે મટિંખરાં અને દીલગીર થયા હતા તેઓ હવે મુશ્કારાનો દમ ખેંચ્યા વિના રહેશે નહિ.

... ગયા અંકમાં મુ'બાઇ ખાતેના પારસી કોરગાઓ...
બાબે હુંક ઇસારો હમો કરી ગયા હતા, ઘણીજ શર્મીજરી વાત છે કે પારસી જેવી મુધરેશી કેમમા અક્ષલ વગરનાં કેટલાંક બદમાશ હલ્લુઓ જાળજ છે કે જેઓ ઘરનું આઇ પી પારકાની ટાઢ નિંદા કરી કોઇ પણ કિસ્મે થોડું ઘણું પણ તુકસાન કરવાની બેવકુફીબરી મસ્તીમાં મસ્ત બની પોતાનાં નામ અને હુકુંબને હિતપસ્તીના હડા ગારમાં ફેંકી દેવાની સરકશી કરે છે. અત્યાર હુલીકમાં મુ'બાઇના પારસી કોરગાઓ મટિં આપણે થવું જાણ્યું ને વાંચ્યું છે પણ તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો હમારા બાબમાં બનવા પાડ્યો છે.

... આ પત્રને વધુ ખીલવવા માટિની રૂખા નવવા-ળી પોતનાને લગતા કડોં બાઇબંધ જામે જમરોડનાં આહુકા પહેંચવામાં આવ્યા હતા. કાઈ પ્રમાણે તે મળતાં ચોપકીઓ વી. પી. ચી મોકલવાની હતી. તેનો લાલ કોઇ નીચ હરામખેરે લીધો અને બહે દીવસને અંતરે હમો તરક ખીજ ઓરડો સાથે આ ઓરડો આવતા રહ્યા. પહેલા બે દીવસ તો વી. પી. રવાના કર્યા પણ પોસ્ટમાંથી પાછાં ફરતાં હમોને

શક પડતાં જે તે સાહેબોને લખી પુછાવ્યું તો જણા-યું કે કોઈ બદમાશ કોરગાએ આવી કગાળ હોસી કરી પોતાની અધમ ભુન્યાદ બતાવી આપી હતી! જૂને જૂહાને લતા તરફથી કડોં આવતા હોરાથી હમોને કોઇ પણ જાતનો શક કે શુભેદ રાખવાડ કાચલ મળ્યું ન હતું. મગર એથી થયું એટલુંજ કે હમોને ફરીથી ખાતરી કરવા માટે એક પૈસાનો વધુ ખર્ચ કરવો પડ્યો! મુધારામાં મસ્ત થયલી પારસી કેમ, મુધારાની ધુધમાં આવી હલકી પકિત પર ઉતરી પડી હોય તો હમો એટલુંજ કહીશું કે જાણો એ મુધારો ને જાણો તે દોળખી હાથ કે જે ખેડી રાતાવળી માટે ઉચકાયા કરે છે!

... ગયા ફેબ્રુઆરી માસમાં માર્ચ અંકના લેખકો બાબે તે અંકમાં પુરવું બોલાયું છે છતાં હપકારની બે લીટી લખવાની રહી ગઈ છે. ગયા અંકનાં ટાઇટલ કવરનો ડીઝાઇન ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડીયા વાળા ભણા ભાઇ મીં બોલાબજ કે. ઇરાની (આટીંરે) એ તૈયાર કર્યો હતો. આ ભાઇ ગુલશનના સલાખચરખચાડ છે અને ગુલશન માટે પોતાની મુદર ખીછીતું પરિણામ અવારનવાર મોકલતા રહે છે. મીં ઇરાનીનો આભાર માનતાં હમારે લલા મિત્ર મીં જીજીસાઇ ન. ખરેલાટ, આટીંરેને બૂલવા ન જોઇએ. લલા જીજીસાઇ ખાવાની મહેરબાની આ મરીખજાં બૂલકાં પર બહુ છે, બ્લોક બનાવવા વગેરેનાં હમારાં કાર્યને સરજતા કરી આપવા માટે એ દીલસોજ ખીરાદર હમેશાં તત્પર રહે છે. એ કાઈ લખતાં પોતાની ગમે તેવી શેકાઓ પડતી જેલી એઓ હમોને પહેલી સમગર આપે છે. એઓ પોતાનાં હુદરમાં અચ્છા કીરાખી છે. હ્યોકો બનાવવામાં જીજીસાઇ બાવાએ મેળવેલી હચ ખ્યાનિ જાણીતી છે.

૧૯૧૫ ના સપ્ટેમ્બર માસથી સર થતાં માર્ચ કામાંના ગણતરીનાં થોડાં પર વી. પી. કરવા ગયા

અંકમાં હમે કબુલત આપી ગયા હતા પણ કેટલીક અનિવાર્ય કીલને લીધે તે આજુ-ભાસ પર મુલતવી રાખવાની ફરજ પડી હતી. આ કારણે તો, રા. મી. એપીલે વી. પી. એ રવાના કરવામાં આવશે તે માટે જ તે તરફથી ધ્યાન ખંદોળસ્ત થવાની જરૂર છે. બીજી જાહેર યાદ પણ તે સાહેબોને-આ સમય આપવામાં આવી છે.

હિંદની જાહેરનાં પ્રાહરોને તેઓ પર નીકળતાં લવાનમની યાદ આપી ચુક્યા છીએ. દૂરનો મામલો હોવાથી આ સાહેબો વર્ષની રાજ્યાતમાજ પોતાનાં લવાનમો મોકલી આપવાની ગોડવણે કરે તો ખરેખર પાછળથી બેઠનાં પુસ્તકો પુરાં થઈ જતાં તેમને બહુ-બહુવાળું કારણ રહે નહિ. કેટલાક સાહેબો હિંદુસ્થાન આવી પોતાના લવાનમ મોકલવા માટે જણાવે છે તેઓને વધુ એકતેમાસ કરવામાં આવે છે કે જનતાં સુધી એવાન્સ પૈસા મોકલવાની તકલીફ લેવી. કોઈકોની બદમાશીથી હિંદની બહારનાં પ્રાહરો એવાન્સ પૈસા મોકલતાં અચકે છે પણ તેમણે જણાવે તેમણે છીએ કે એકને પાપે આખા વડાણને દુખાડવું સંભવ નથી. કેટલાંક પ્રાહરો દેવ જેક પરના મોકલે છે તે વડાવનાં હમેને વધુ કમીશન આપવું પડે છે તે તરફ પણ ખાસ ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર જોઈએ છીએ.

* * *

ગયા અંકના રહી ગયલા વિષયોને લીધે આજુ અંકમાં જર્મન જસુસની વાર્તા તથા ચિત્ર વિચિત્રની રસમજ ચુંદણી આવતા અંક માટે રાખવામાં આવી છે તે બાબે રાહજ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે. જર્મની મારામાર ફરેક વખતે પડે છે. અલખત કાનવેનો આગળનો ભાવ હોત તો એકાદ બે ફોર્મ વધુ કાઢતા

અટચાલુ ન હતી પણ-પાઠો એ રફન પાત્રો શા કામનો ?

* * *

ગુલશનનો વાંચકો જાણી ખરેખર પુરા અને મગરૂર થશે કે આ માસીકના એક લલા શુભેચ્છક અને લેખક લેફ્ટનન્ટ રાકટર સ્થાવર અરદેશર જેમાસ્ટર આઇ. એમ. એસ. હાલમાં નામદાર રાહજ રાહજની સેવા ભગવવા પશ્ચિમ આફ્રિકા ખાતે આવેલા કેમેરુન વાળા ભાગમાં જોખમ ભરેલો આધીકારી છે. લેફ્ટનન્ટ જેમાસ્ટર તે તરફ એકલા જ હિંદી રાકટર છે અને ગોરી રીન્ટોમાં તેઓ માન વંત આપેલા થરાવે છે. જર્મનો સામેની લડાઈમાં તેઓ પોતાના દયાવંત કામમાં ઉત્સાહ ભરેલો બાંગ લે છે. આ લલા ખીરાદર લખે છે કે " મને તમેને મગરૂરી સાથે લખવા દો કે જ્યાં જ્યાં હું મારી નોકરીના સળબે રજૂમીઓમાં ફરેલો છું ત્યાં ત્યાં તમારા અંકો મને પહોંચતા રહ્યા છે અને થણાક પર તો મેં તોપોના પ્રહારો ને બંદુકના પુલરાઓ વચ્ચે કોતરી કાઢેલા કોઇ કોઠારમાં "કાયરિંગ લાઇન" ની ઉલ્લી હારોમાં મારી દોરપીટલમાં થાયલ યવલઓની સારવાર કરતાં મેં હતાવળી નજરે નાખી છે-કે જ્યારે હું દીવાના બની ગયલા માણસોનાં લોહીની ધારો વચ્ચે મુજબનાં-મારાં મુજવાસી મકાનમાં બેસી તેને માટે લેખ લખેલી વેળાના દીવસોની હકીકત યાદ કરતો હતો..... "

રાહજરાહજની સેવામાં જીવંત રહેવાની લડાઈમાં ઝીંપલાવી દુઃખીઓને રાહજ આપવામાં રોકાવતા બલા લેફ્ટનન્ટ જેમાસ્ટર માટે ગરીબ ગુલશન ખરેખર મગરૂર છે અને એટલું જ ચાહે છે કે પરમાત્મા એ બલા ભાંધેને પુરતો જંશ ને લાજુ અરુપ્ય બની. !

સર્વિઅન અપીલ.

ગુલશનના માર્ચ અંકમાં કમનસીબ સર્વિ-
આના લડન ખાતેના એવથી આતા તરફથી ગુલશન
વાંચકોમા જે હૃદયભેદક અપીલ કરવામાં આવી હતી
જે માટે આ અદના કઠારોમાં એક ફટ ગુલશનના
વાંચકો તરફનું ખોલવામા આવ્યું છે જેમા સૌથી
નિર્જવમા નિર્જવ હિરસો ખે આના સુધીનો લેવા
મા આવશે તે તરફ દીલસોભિતુ ખાસ જ્ઞાન
ખે ચવાની અરજ કરવામા આવે છે.

અધિપતિ.

ખડાફરજ સેનેટોરીઅમ,
દેવલાલી, ૨૧ માર્ચ ૧૮૨૬

જ્ઞાતા મીઠા સાગલ્યા,

આજુ માસના ગુલશનના અંકમાં તમારી અપીલ
વાંચી અત્રે મેં એક લીસ્ટ ફરતુ કરી એક નાની રકમ
એકઠી કરી છે જે આજે મનીઓર્ડરથી તમે તરફ
મેકલું છું ભરનારાઓના સતોષ માટે આ પૈસાની
પહોચ તમે કોઇ રીતે ફિવજારી આભારી કરોજ.
પૈસા ભરનારાની દીગ આ ભેડે સામેલ છે.

આ રકમ મહેરબાની કરી " સર્વિઅન નહાસી
કુટેલી પ્રભ માટે પાર્લામેન્ટરી મદદનું ફંડ " ખાતે
રવાના કરોજ.

તમારો સાચો,

એ. એમ. મેહરહોમજી.

મેડીકલ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ

જવા ડાકટર મહેર હોમજી ને પગલે ગુલશનના
ખાલ વાંચકો પણ ચાલશે એવી આશા કમનસીબ
સર્વિઆ માટે થું આપણે ન રાખીશું ?

અધિપતિ.

પહેાંચ.

ગુલશન.	૧૦	૭
D. M. L.	૧૦	૧
અ. મ. મેહર હોમજી	"	૫
બીખાજી નવરોજી મીનોચેર હોમજી	"	૬
એક જરથોસ્તી બાનુ	"	૦૧
પાલનજી શાપુરજી ક નાકટર	"	૨
ફરામજી પેસતનજી કુકા	"	૬
ખનબાઇ સોરાખજી મીચી	"	૦૧
અરશેદબાઇ આદરજી કાતક	"	૬
ફરતમજી મનચેરજી લાકડાવાળા	"	૬
બમનશાહ ફરતમજી લાકડાવાળા	"	૬
ધનબાઇ અરદેશર પારેખ	"	૬
ખાંરશેદ અરદેશર પારેખ	"	૬
હોમાય અરદેશર પારેખ	"	૬
હીરાબાઇ ફરામજી બળં	"	૨
દોસીબાઇ ફરામજી બળં	"	૬
દીનબાઇ ફરતમજી તવાડી	"	૦૬
ફરામજી બીખાજી તવરીઆ	"	૬
એલજી ફરતમજી કલ્લીઆ	"	૬
દીનરા આદરજી કાતક	"	૦૬
રતનબાઇ પેસતનજી અરીવાલા	"	૬
પરિાલ જમરોદજી ક નાકટર	"	૬
શીરીનબાઇ જમરોદજી દારવાળા	"	૬

જુમલે ૧૬ ૩૭

પારસી બાનુ લુપીન. !

(ધરાનતી તવારીખના નકશાઓ સાથે).

“ સુવચન ” ની હીટોકૃતી વારતાઓમાં સૌથી વધુ ખેંચાણ કરનારી આ લેઃ ભરમણી ભરપુર વારતા વાંચો અને પુઝરાં છુટે તો મનપ્રયુત સફળી સુખની જોડીને પોદી જાવો.
(લખનાર—સરસેશ ત્રીન પાંડિ.)

પ્રકરણ આઠમું.

(જેમાં નીચેનું બેઠી ભેસમાંથી ભેડાંપાતનું અને તેના ગેપરમીટ નહીં આવતા નવાબથી મુજાજક થવું મહાન શરતીય માસ બહેતીનું.)

५२२२२ ! ५२२२२२ ! ! ५२२२२२२२ ! ! !

આ સમયે યોગેશ્વરે યજ્ઞનું કારણ આપ્યું છતાં
મનુષ્ય મને વિષે તે વાંચી આવ્યાં હશે. ઈશ્વરકૃપા
પ્રતી પાસીકનાં વડાં ઈશ્વરદીવ મીસ સુના મરેડોને
ન્યારે શાકેપારના વાસ-ઓડુ રહીશો તરફનું
મનપર આપના લેવા મંગાસીયે પોતાની માનીતિ
મેંડ સાથે હાજર થયા ત્યારે તે ભેંસને જે
હાથે વખત બીજ કોઈકરની માફક ઉઘું રહેતાં રીસ
થરી કેવી, તે યાદોમ ધસતા ભારતી સામી દોડી
આવી, જેને લીધે ઉપર લખેલે અવાજ થયા હતો.
હવે કમનસીમે બન્યું કું કે ભેંસના તે ઓગિંતા
કુમલાની અસર સોમવાની અવગ્રહન શાખામાં
થવા પામી, અને ત્યાંના વાપુચાસરસાસીએ તરવ
રીપોઈ બહાર પાડ્યો કે હીઆકથાની દોષ ઉપર
સવા રવજ બરક વધારે પડ્યું દોષ તેવું મેંવાયું હતું.

ਐਥ' 1

આગે ચેમ છે.

માને નહીં પણ એમજ તે ।

મુનાબાઈ મરેડીજીએ જ્યુ કે તે તે બેસ એક
 રમતું થયું બેરે તો તેજાનું નામ, કામ, સમાઈ,
 ઉમર, મરવાનું કારણ, વિગેરે વિગેરે "ભણે" માં
 તાજાં ભણાઈ લય, પણ ઈરેકીવ થયા તે જુ' અમ-
 થાંલ કે ? પોતાની આવી ઈરાદ હાલવ પાછી નહી
 ભથ તે ઈરેકીવ થી ખપતી ? આવી ભેવી તે બેસ
 એક હરોલમ આવી પુત્રી કે મુનાબે એક જાણી
 ખાંખ માંડીને આપણે "ભુલે માંડીસના ભણે-
 રા" કહીને બોલે તે અચાંખે તો તે બેસના બર-
 મા પા થઈ બેડી.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

સૌ અન્નયજ્ઞીને વધારે તેવો અન્નયજ્ઞ ।

अथ नोऽप्यभ्यासोऽपि न भवति ।

박근영출판 · 조영래책임

ऐसी भ्रामरी भेंसना पड़े तो 'हेयु' पाए
हो तो याने ते उग्रभती भेंस शोते सङ्तर भनापरी
हती. भेंसना यामुआं ऐयो भेरी पारशे न्हा-
गीर भरायतो हुते.

નવી મુના તે બેંસના ખરડા પર કહીને જોડે
 હસતે તે બેંસ ચાલે પણ પોહોળા કરીને ફસાઈ બેસી,
 અને અંદાથી નેહાંનાર હસતો હસતો અને બો—બો...
 બો...બો...ઉ... ઉ...બો...બો...બો...હ...બોંહ
 ...વ...વ...બો...બો...કરતો કરતો બહાર ની-
 જી આવેલા.

આએ જેઠાંઝીર તે તેજ જેઠાંઝીર હતો. કે જે પારસી બાબુ હુપીન મીરા આંદાજ કેકટ સાથે બાલકોષર ન્દાસી આવીને કોઈક ગલીમાં બસાયેલો. જેના રમથા કમલે પારખી આપેલો હતો. એ, તેજ જેઠાંઝીર હતો કે જે "૧૮૫૭" માટેનાં કસીક મી. મોતીરામનાં હાથે મરણપાલદાર હતો. એ તેજ જેઠાંઝીર હતો કે જે શંકરજી ન્દાસી આંરંના હાથે બાઈ નવલકથકમાનાની—.

24.0.0.0

વળી બધા બરમ અમારેથી ખુલ્લો થઇ જશે.
બસ, આપણાં પાસેથી જેટલોની જેમ મહા
રીડ કે વારતા વાંચવા માટે ત્યારે ઉપદ્રુ મારે
પહેલેથી જાણી જવાની ઉતાવળ કરવા માટે.

"આણે બેંસનાં ચામડાંના રંગે પાથી કું પા-
રખી રાકું, ઓ પોરીઆ, કે તાર નામ બદલ-
તીરે છે ?"

"ਭਈ' ਤੇ ਭੀਸ਼ ਨਹੇਰੀ !"

“હે! મીઠા જણે! તે માં નામ જેમ
મળે!”

“તમે એક કઠોડીય હરો, મુનાબાઈ, તો સેવ
તોડ છે. તમે ખીચરીને માજીની સાદાસ ખાઈ
ખાવેલાં છે, વાઈ ?”

“અરે નિપણ તે ત્રે કેમ નવચુ ?”

“તમારા પેટમાંના વાસ પરથી !”

આપણી મહાન ઈતિહાસી સુના તે આટલા સરીખા ચેકુસની અપૂર્વ ચતુરાઈ જોતાં બસ છાત્ર ચઢ ગેઇ ને ! માત્રા થમ ! હજી તે તેણી અન્યબીમાંથી ફરેંગ થાય, તેટલામાં જેહાંગીરે વળી ધડાકો કરેલો.

“તમને રસ્તામાં સખત સસેખમ થયેલા વાડ ?”

“હા—તદન અરે ! કેમ નવચુ ?”

“આજે તમારો રમાશ પડી ગયેલો મેં જ્યકણે તે ઝીણો ને ચીકણો લાત છે તે પરથી.”

સુનઇછની અન્યબી ધીમે ધીમે વધતી વધતી છેક સવા સત્તાવણ મહાલ હ ચી પુગી બઈ, તેણીએ છુંચી આંખે અવલોકન કરી લીધું કે જે આજે પોતાને પેપરમીટની હાલત આપી હોય તે અપ દેવું કે ખર્ચુ પકાઈ નય, એટલું તે હવે સિદ્ધ થઈ ચુક્યું હતું કે પારસી બાનુ હુપીન મેરેમ આંદ જીખાઈ કોઈકની સાથે ન્હારસી આવેલો છોકરો તેજ આ બેંસમાંથી બહાર પડેલો જેહાંગીર હતો. હવે સુનઇ ઈતિહાસીને જે બેરી મુદાઓ મેળવવાના હતા તે નીચે મુજબ હતા.

(૧) આંદણના વિહિટિંગ કાર્ટની પછાડે રાખેલ દંબી ત્રણેનું ચીર હતું તેની ગી મવલખ ?

(૨) આંદણની ઉમર શી ?

(૩) આંદણ પરણેલી હતી કે કુમારી ?

(૪) આંદણ હમેશાં બાઈથીમીન રંગની સાક્ર માં પહેરતી હતી ?

(૫) આંદણ જે પરણેલી હોય તે તેણીના મમાવા સસરાનું નામ શું ?

(૬) આંદણ જે પરણેલી નહીં હોય તે કાંચે ?

(૭) આંદણ જે પરણેલીની નહીં હોય અને નહીં પરણેલીની નહીં હોય તે ત્યારે નહીં પરણેલી થાય અને ક્યારે પરણેલી થાય અથવા નહીં પરણેલી કાંચે થાય અને નહીં પરણેલી કાંચે નહીં થાય ?

(૮) આંદણ.....

૧. પછી સખર, ડીયર વાંછુદાસ, આપણે એ બધી મુદાઓની વિશ્વ મીસ સોનાબાનુ ગરેરીછની રાજ-રી (જુલો રંગીન ચિત્ર પ્રકરણ છકામાં) માં રેડવા દઈ આપણી આ ઐતિહાસિક કથામાં આવજી વધી-શું. (સ્પીડ લીમીટ—નલાકના બાર માઇલ)

હવે હપલા મુદાઓ મેળવવા, સુનાને લાચું કે, આ જેહાંગીર કણો કામ લાગતો નેહથે. જે હપલા મેજ બીન કેટલાક મુદાઓ મળી આવે તે પછી પેલાં “૧૮૫૭” વાલાં ચિત્રનું હસલ કેમ ક્યાં અને ક્યાં થયું તે જાનું ધરાનીની ખારી બીરમીટ (જે પૈસાની ત્રણવાકી) નાં પડની માફક ખુલ્લું

થઈ નવા પામે. હવે તે બેરી જેહાંગીરને હાથમાં લેવાની તાલ લગાવતાં સુનાબાબે પુછ્યું.

“ભુચા, હંધ આવ ! તુને પેપરમીટ ગમે કે ?”

“નહીં છ, હં કાઇ દહાડો મીકું ખાતો નથી છ.”

આવો કાનીક નવાબ સાંભળતાં મીચ ગરેરી મુર્છાવત (એટલે મેશુઈ) થઈ ગયાં !

પ્રકરણ નવમું.

(જેમાં ચોરાનું મીસ ગરેરીની બાદશાહી મોટ-સકરનું તથા પકાવું એક ટપીકાળના નંબરમાંથી બેરી BOM લેખનું.)

હુંચા જેહાંગીરે મીકું ખાવાની પોતાની અસ-કથતા દાખવી એ આપણી સદાની વહાત્રી બેરેન સુના મઠે એક નહીં ત્રાપેશા થઈ શકે એવી ગંભીર નિરાશા હતી. ઈટીકરીવપણનાં તેણીના પચાવન વચના અનુભવમાં આ પહેલેલી વાર તેણીને પોતાનાં ચતુરમાનમાં થાપ ખાવી પડી હતી અને ત્યારે તે સમજ નામોશીના સખત ફટકાના પરીણે તેણીને મુર્છાંગ થઈ જવાની ગોચ ફરજ પડી હોય તેમા અજબ થવા જેવું કે જોયુંગો પા-મવા જેવું કશુંચે વિચારનું કે સમજનું થઈ નહીં.

ત્યારે મીસ ગરેરી શુદ્ધીમાં આગ્યાં ત્યારે આખો જાળીને નેતાં નેતાં તેણીમીને વિહિત થયું કે ત્યાં આવજી નહીં હતો કૈયા ગંગાસંગ કે નહીં પેલો બેરી જેહાંગીર ! નહીં હતી બેંસ કે નહીં તેણી નામદારની પોતાની રાજસ રોઇસ મોટર કેચાર !

હવે ?

હવે ગયા મહવે !

કરે શું ?

ખાપલા વગરનાં થઈ બેરેલાં સુનામાય રહ્યા જેવાં થઈ ગયાં. આ કાંઈ જેવો તેવો ફટકો હતો વાર ?

“૧૮૫૭” ની રોષ પ્રવા આવતાં પોતે એ જણ જેવો ચેકુસના હાથે કેવી થાપ ખાધી તેનો ત્યારે સુનાએ ધીરથી કેચાસ કર્યો ત્યારે તેણીએ સરમથી નીચું જોવામાં હડાપણ વિચાર્યું.

નીચું નહીં જોય તે પછી ?

આજે કાંઈ જેવી તેવી નામોશી હતી ?

નાપાક આંદણે જોડેલા નાગરામાં પોતે કેવી સાચુત સપડાઈ થઈ હતી તે ત્યારે ઈંગ્લેન્ડની છપી પોલીસની વડી ઈટીકરીવ સુનાએ ધીરજે નવરું જોયું ત્યારે તેણીથી બસ દમન નહીં લેવાયો; અને નજા ઇસ્મેલીંગ સાચરને છુટથી હપથાગ છોડો ત્યારે અને ત્યારે જ નજા નજા છરનું પી રહેવાયું.

“ત્યારે કૈયા ગંગાસંગ અને માંનપત્ર આપવા આવ્યો અને ત્યારે તેણે મને નજાણું કે, તેની સાથે

ચસરાઈ આવેલી પેલી નાપાક બેંસ રોક વચ્ચે વન-
દાસની હતી લાજીર મારે ચેતી નહોતું હવે કે એ બંને
પોંચાયા શું હતાં ! મરે, મુઠ હું આટલાં વરસની
ચબરાઈ ડીટકીય, તે આટલું સહેલું ને દેખઈતું હતું
તેજ પામી નહોતું ગેઈ ! ખરેખર પેલા કુખીનની
સાળી તે પેલી મોરબાટનું ધનદન ચાંદણ કોઈ જળી
મહારી તો ખરી હું ! એ ઘાટકોપરમાં જ એ
ચસરાઈ બેઠેલી છે તેટલું તો ખરું ! ”

અરેરે જમાના ! બદમાશમાં બદમાશ કોને
કાનગારી આ નામીયો ડીટકીય બાનુને કાંઈથી
ખ્યાલ હોય, કે પોતાની મોટર બોલી બેસીને તેણી
ને વિચાર બાંધતી હતી તેથી સદંતર ઉલટું તેણીની
જીવેલનની મુઠ ચાંદણ તેણીની આફીસમાં
પેલી અમેરિકન બનાવની રોકડાપ રેકર આજળ
બેસીને “એવરેડ” ની ચમત્કારિક મદદ પરે પેરું
માનીમાર્ગવાણું કાગળ વાંચતી હતી !

અરે ! અરે ! ! અરે ! ! !

ઓ !

હાથાઆથાસ !

કોઈ પડે !

કોઈ પડે !

પોલીસ !

પોલીસ ! !

(ગેઈ સરસા, એટલી બધી ગળબડ સાની કરી
મરે છે ?—આગલ્યા.)

(તો ! તો ! ગળબડ નહોતું કરે તો પછી ? મારા
સાહેબ, બકાઈ તેની કંઈ શુદ્ધિથી છે કે નહોતું ? જેના
નથી, બચારી સુનકાળની બાનીસ હાલની મોટર-
કાર પેલા શુદ્ધ લેવડા પેરેમો વસમદાસી ઝીણા
છે તે ?—અરસો.)

એ વરી મોલતો નહોતું તાંબ વેર ?

પછી સીકી મારીને આપણું બાનુ ડીટકીયે
દેતી બોલાવી. સુનાએ માદીમાં બેસવા પહેલાં
તેનું નંબર પોતાની રાફરી (નુવો પ્રકરણ છકામાં
મજબૂર રાખતીની આકૃતિ) માં ટપકાવી લીધું. ખૂબ
સંખર ! તે નંબર ટપકાવતાં મીસ ગડેતીનાં કપાલ
ઉપર કચચકી કેમ વળી ? શું વળી કાંઈ બેદની વાત
હતી ?

એ વળી નવો બરમ શું હશે ?

એક વાંચક બીરાદર, તારાં પોકક બેનમાં
કાંઈ વાત ઉતરે ?

મોરડું ગડેતીએ તે ટેલીકારનાં નંબરનો કુખો
ફેરિયાઈ લીધો અને પોતા પાસની નફૂક કાપી તે
ફેરિયાઈ નંબર ઉપર કાપી. અમે તે નામાકીલ ફેરિયાઈ
ને બા જમણેનાં છે તે નીચે પ્રમાણે ફેરિયાઈ કા
ફેરિયાઈ ફેરિયાઈને ખાસ રજુ કરવાની તબદીર
લખી બેઠો :—

ટેલીકારનાં નંબરનો ફેરિયાઈ

BOM.

ઉપલા ફેરિયાઈની ખાસ સમજા :—ઉપલા
સુંદર રંગ બે રંગીન ફેરિયાઈ આપણને પેલી ટેલી-
કારના નંબરની પેટનો ઉપરનો ભાગ આપણે
દેખાડે છે, એ ઉપલા ભાગ એક વિચિત્રતા દાખવ
બહી રાકશે. ઉપલા ફેરિયાઈમાં દેખાડેલા મુલ્ય ભેદી
આપણે કાંઈક ઉડા બરમ ફેરિયાઈ લેખે એમ આ-
પણે તાબડોતોય કબુત કરીશું, નહોતું ? ત્યારે વળી
ખીલું શું ?

મીસ સુના સડેતીએ તે મનમોહન ચીતરક
એકી ટ્યારે પારી પારીને રીકા કાપું. તેવલ્ય એક-
લામાં તો પોતાના વીચારોમાં રોકાઈ મગતાં હતાં કે
તે ટેલીકારના ફાઈવરે ક્યાં જવાનું તે પુછ્યું તેના
જવાબ આપવાની વીક મુશ્કેલી નહોતી. તે બા-
પરો કાંઈ બકો જરબોસ્તી હતો. તેણે સુનાબાઈ
વિચારોના વમજમાંથી ફરિજ થાય ત્યાં સુધી માદી
ત્યાં જ રહી રાખવાનો કસાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો
અને મીડરનું થડીયાળ ચાલુ કરીને પોને કાચરાનાં
સાલનું “લખે” કહાડીને બેદરામસાહબાનાં બા-
પણે રશ્મરસતો દેવાવ વાંચવા બેઠો. આશરે પોણી
અઠાવીસ મીનીટ થયા બાદ બાનું- ડીટકીય મીસ
ગડેતી પોતાના વિચારોમાંથી એકાએક અને અચબચાં
ફરિજ થયાં. તેવલ્ય મોટી મીસ મારીને રોકરને
ઉપમાંથી જમારો અને તુરત તે માદી રોકાઈ તરફ
દંકારવા જણાવ્યું.

પ્રકરણ દશમું.

(જેમાં સપરાડું થાય છે રોક અરહેશર હોરમં
એલવજ વાતકોપરવાણું.)

“રોકાઈ ?” પેલા ટેલીવાલાએ પોતાની
રાખીને આંગળી જમારતાં સવાલ કીયો..

“હા બા, હા ! રોકાઈ ખબર છે કેની ? નહાં-
ગીરજ પોલીટની એફીસની સાંભળે મોટો બગીચો
છે તેની સામજેનું ઉચી સીદલીવાડું થર.”

“આવરાઈ મેટમ !”

“જરા, જરા નહાં બકાવો. તાંબ અને રોકાઈ
એશીઆકી સોસાયટીમાં છવનજ મોદી બાપણ
આપવાના છે. તે સાંભળવાની વહી જરૂર છે.”

એટલા વારમાં ડીટકીય મીસ ગડેતીએ પેલા
દી BOM વીરે તરફવાર અટકો બાંધી દીધી

હતી, અરેરે તકીર ! એ સર્વો અટકો મ
કુલ એક જનન અટકજન ખરી પડે કેની. તો, બા

વસ્વાઈ. તેની મદદ મીલા બચા. પેલાં ૧૯૫૦

વાતાં પેનટીંગમાંનો કસ્ટીકુ મોતીરામ ક્યાં, ક.
અને શું કામ ચોરાઈ ગયો તે સજ્જનો પત્તા
મળી નથી.

પણ તે મજરો કે ?

જરાં વેટી ના, માઈ ડીયર રીડર, જરા પેરાંસ

પકડ. જરાક દેરડી ના પા.

હહહહહહ ! ગરમી કેવો પડેલ !

ઓ ઓ ઓ ઓ ઓ !

આધા મીતાસ બરફ પાણી !

રાઈડ ! હવે આપણે પાછા ડીટકટીવ બાઈની
પુક પકડ્યે.

તેવણની ડાયરીનાં એક પાણું પર, બીરાદર
વારતા વાણ વીકાઈ, ઘંચુંથી નજરે વાંચી લે. તે
પર લખેલું હતું કે “ ચોર રાઈવર અથવા તેના
ધણીનું નામ બનનજ હશે તેથીજ નંબર આગળ
હાથે, હોવાએ BOM રંગાનેલું લાગેલ. એ તેમજ
દોષ તો પેશા કસ્ટીકુ હમણા કોઈની બુબાખાનામાં
મરાઈ બેઠેલા હોવાં લેઈયે. ”

વાંચ્યું ?

હાથે ! એમ જોતાં હોઈની ડાયરીમાં ડીકરી
બોપ કરતાં શરમ નથી આવતી ?

મીસ ગરેટીએ ચોતા પાસ જેટલી હાંમત હતી
તે સજ્જનો એકી કરીને પેલા ટેપી રાઈવરને પુછ્યું.

“ બા તમારું નામ બનનજ કે ? ”

એડિયો જવાબ આપવાને બદલે તે ચોક્કસ
કહ્યું “ ના ” નું ટોડું ધુણાવ્યું.

નીરાસા ન બર વન.

“ વાણ આંખે કારના ધણીનું નામ બનનજ છે ”

વળી પાણું “ ના ” નું ટોડું.

નીરાસા નંબર ૬.

“ ઉઠું ! તમારા બુચાનું નામ બનનજ,
વાણ ? ”

“ મારે વાંદ બુચોજ નથીજ. ”

“ અંરે તારી ! દલગીરી વધતી ચાલી !

“ તમારા ઝસઝાનું નામ તે બનનજલ દોરો ? ”

“ હ, હું પંચોજ નથી. ”

એનો બપોરો મરે એ BOM નો ! કમબખત
કોઈની મુઠું છગડું બનનજ નામનું તો મળે નહીં.
હવે બચારા ચળચળ પાસરી બાનુ ડીટકટીવ મીસ
સુનામાય ગરેટીજ તો અમરાઈમાં પડ્યાં કે કરવું
કેમ ! આટલા સરીખા નાના બરમળી શોષણેજ
નહીં ઘરો તો પળી પેલી રાંડ ચાંદનું કોઈવડું તો
ઉજા ચડી વાગ્યે.

તેનીએ વચ્ચે મોંખાર મારીને પુછ્યું.

“ તમારું નામ શું છે વાણ ? ”

“ હ આરદેશ. ”

“ હ આરદેશ, કે આરદેશા ? ”

“ બેમાંથી કંઈબી નહીંજ, અમથું આરદેશ. ”

“ ને બાવાનું નામ. ”

“ હોરમજ ”

“ ને બપાયાનું ? ”

“ તેવણ તો ગુજરી ગીયાહ છ. ”

“ અરોમનેહ—એકરત બચાગને, પણ તેવણ
છવતા હતા તાહરે કંઈ નામ તો હોયોની ? ”

“ હાજ, ઉતું. ”

“ હાજ ? કાંઈ તેવણ મુસલમાન હતા કે ? ”

“ નહીં રેજ, હાજ ચાનું ? હાજ કરીને તો હું
અમથું જોડેલા. નહીંજનું ઉપું હાજ. ”

“ પણ તાહરે તેવણનું નામ શું ભે ? ”

“ એકલજ. ”

“ હે ? અરદેશ હોરમજ એકલજ ? વાણ ?
ને તમારી આટક શું વાણ ? ”

“ કાલકેપરવાલા. ”

આંખે ઉલ્લેા પ્રકાશે બચારી સુનાથી નહીં ખમી
રાકાય તેવા અંબીર હતો, તે વિચિત્ર ટેપી રેખના
રાઈવરની અટક સાંભળતાં સુના ગરેટી સફત
જાણી રાપ મારી ગઈ ! તેણીના ગોલાબી રોષસાર
ઉપરનું ટીપે ટીપું લોહી ગોયા ગેળ થઈ બધું. પણ
તેરલામાં એક ટેલીગાફ એફીસ નજરે પડતાં તેણીનાં
મ્હોલાં પર બધાં લોહીનાં ટીપાં પાળાં સરતનાં પાણ-
ની માફક ધસી આવ્યાં અને તેણી ચાલતી મરે
હતરી પડી.

તેણીએ તુરંત બહુચિસ્તાનતા બાણીના સીતાસ
ખાન સાંદેળ ઇચીસ જોગ જોમ ઉપર એક તાર રવા-
ના કરીયો કે બંનતી તાગેદે અંમેજ બારાખડી અને
તેના દરેક અમથનું ગુજરાતીમાં નંબર જોવી મતલ-
બનું એક ર. ઉપગું ની કીમતનું મેંબર જોઈજ
પેનટીંગ બનતીને તરતજ ટોંગલને સરનામે વી. પી.
થી રવાના કરવું.

એ મતલબનો તાર રવાના કરીને મીસ ગરેટી
તુરંતજ પેટી BOM વાલા બરમળી બરેટી ટેપી-
કારમાં ગોઠવણ જોડાં અને આપણે “ મેરવાનજ
મેંજુસીના મોલ્યામાં માંકર ” એમ જોઈયે તેરલામાં
તો ટોંગલની સીટી આગળ તે રાજ્ય આપીને જ-
બીબી રડી ! ચમત્કાર !

[હવે આપણી આંખે અંબવર સીરીયલ આવતા
અંકમાં વસંતના બદારમાં ખીલી વહેરો. બહુચિ-
સ્તાનતા મદાન સીતાસ ખાનસાંદેળ ઇચીસ જોમ
જોખની અજુબ પીચીને જેબ આપે તેનું એક અં-
બવર જોઈયે પેનટીંગ તૈયાર થઈને આવી પુરો તેડું
તે બપો અમારા આવતા દફનામાં મરે મરવી
વાંચકેને પાસેજ કરણ, અને હવે પેલા ટેપીજ
રાઈવર મીજર અરદેશ હોરમજ એકલજ બન્યો
પર વાલસી શું થાન કોનાવણ તે બહુરા બો બસો
કુરતીખાન જાણેતીએ, ટંકમાંથી બીરાસ થાન !]

Mr. MERWANJI N. MEHTA,

(Datar Mandal Gold Medalist.)

नोशाकरो सखीशाह सोदागर.

શેઠ મેરવાનજી નાનાભાઈ મેહતા.

ગુણશનના આ અંકનાં ખાસ ચિત્ર તરફ હમારા વાંચકાનું લક્ષ્ય એંચવાની હોમ વિશેષ જરૂર નોંધએ છે. મી. મેરવાનજી નાનાભાઈ મેહતા કલકત્તાના જાણીતા શાહ મોદાગર છે અને તેઓ ચીન, તથા જાપાન ખાતે ધીકની પેટીઓ ધરાવે છે. જેવા તેઓ આપારમાં સાહસિક છે તેવાજ તેઓ સંખ્યાવતમાં ઉદાર છે. પૈસા કેમ પેદા કરવો અને સંખ્યાવતમાં કેમ ખર્ચવો તે તેઓ બહુ અચ્છી રીતે જાણે છે. અવજત શ્રીમંતિ તો ધણા હોય છે પણ સંખ્યાવત કરવાને તેઓ એટલા બધા ઉદાર હોતા નથી. વળી કેટલાક કહેતાતા સખીઓ એવા હોય છે કે પાચ રૂપ્યાની ધમ દધને સંખ્યાવત કરી પોતાના નામની બોલબોલા વગડાવાનો લોભ તેમને બહુજ હોય છે. ધોળાકડાં વાળી સંખ્યાવત આજ-કાલ બહુજ જાણીતી છે. તેવા વખતમાં ગુપ્તગુપ્ત હાતમંદીલની સંખ્યાવત થતી આપણે જાણ્યે છીએ ને સાંભળ્યે છીએ ત્યારે ધડીભર તાણુજ થયા વિના રહેવાનું નથી, અને દુન્યા કશાથી વાંઝણી નથી, એવો વિચાર ક્યો વિના રહી શકતા નથી. મી. મેરવાનજી મેહતાની જીંદગીનું ચારિત્ર્ય લખવા જતાં આ માસિક ભરાઈ જાય તેમ છે. તેમ ધનું શરીરમાં ગુણશનને પાવવે નહિ એટલે અત્રે હોમો તેની ટુંક નોંધધીજ સંતોષ પામીય.

નવસારીના જાણીતાં મેહતા ખાનદાનમાં જન્મ લઈ, નવસારીમાંજ કેળવણી લઈ, જવાન વયથીજ એમણે વ્યાપારના બહોળાં ક્ષેત્રમાં સ્થિપાવ્યું હતું, અને તેમા તે મહાન્ જાપની બરકતથી પોતાની જાતી અઠવ દુસ્વારી અને વેપારની કુનેહથી ફતેહ મેળવી તેજો શાહ

સોદાગર થવા પામ્યા છે. કેટલાક ઇલકાં બેળ એવાં હોય છે કે જે “ નહિ દોડાનું દોડું ” કરતાં પોતાનો મૂળ સ્થલાન સદંતર ગદવી નાખી નાખ પર માંખ બેસના દેતા નથી, પણ બાપ દાદે ખાનદાની ગૃહસ્થોમાં તેની એમ જોવામાં આવતીજ નથી. મી. મેહતા જેમ જેમ શ્રીમંતાઈમાં રોળાવા લાગ્યા છે તેમ તેમ નમનતાઈ ને સાદાઈ વધુ પ્રહાસ કરી સંખ્યાવત તરફ દોરાવા લાગ્યા છે. આ લખા ગૃહસ્થે પોતાની જન્મભૂમિને માટે પોતાનું બનવું કયું છે. જે શાળામા એમણે પ્રાથમિક શિક્ષણ લીધું હતું તે શાળાને ન બૂલતાં પોતાનું વીસ હજારનું બાદશાહી મકાન કરાં પણ ધોળકડાં વગડાવ્યા વિના એટ આખું છે અને તે સાથે નવસારીની બહુજ અગત્યની જરૂરીયાત પારસી સુવાવડ ખાતું હતું તે એકે તરફ એમણે પૂરી પાડી છે. પોતાના મરદુમ ભાષના ઉકમણામાં સાત હજારની સંખ્યાવત જાહેર કરવી. આ રકમમાથી સુવાવડ ખાતું સ્થાપવાની એમણે ગોઠવણ કરી હતી. આ સાત હજારના પાછળથી વીસ હજાર થયા અને તેવીમના જ્યારે સુવાવડખાનાનું મકાન એમણે પારસી કેમને હસ્તક કયું ત્યારે એસી હજાર થયા ! સુવાવડ ખાનાને આ પ્રમાણે તેમણે એક લાખ રૂપ્યાની બાદશાહી સંખ્યાવત કરી છે, જે માટે નોંધાકરી પ્રજા તરફથી સુવાવડખાનાનાં વાસ્તાને દીને એમને જાહેર માનપત્ર એનાયત કરવામાં આવ્યું હતું.

જવા મી. મેરવાનજીની સંખ્યાવતો કાંઈ આ બે કામોથી સંપૂર્ણ થતી નથી. એઓ અત્રેનાં તેમજ બહારનાં ખીળાં અનેક ફાંડેને

ચાલુ મદદ કર્યા નથી છે. ગુપચુપ બચુમાં કુકા-
વ્યા વિના સંભાવત કરવી એ એમનો હાલનો
કાળ મુદ્દાલેખ છે અને તેથીજ તેઓ બધેબધે
બહુ જાણીતા થઈ પડ્યા છે. મી० મહેતાની
સંભાવતોની યોગ્ય કદરવાન નાથી નામદારશ્રી
સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે કરી છે. તા० ૨૫
માર્ચ ૧૯૧૬ ને દીને શ્રીમંત મહારાજશ્રીની
બર્ષ ગાંઠની બરાબરી દરબારમાં શેઠ મેરવાનજી
નાનાબાઈ મહેતાને તેમની મોટી સંભાવતોની
અદના પીછોણમાં વડોદરા રાજ્યનો દાતાર મં-
ડળનો (સોનાનાં ચાંદવાળો) ખેતાળ એના-
મત કરવામાં આવ્યો છે. નામદાર સરકારનું
આ પગલું સ્તુત્ય છે. સંભાવત કરનાર પોતાના
મનના પરમ સંતોષ સિવાય બીજા કશાની
અભિલાષા રાખતો નથી છતાં તેની આવી કદર
છુગતી જરૂરી છે કે જેથી બીજાઓ ઉત્તેજિત
થઈ પરમાર્થના કાર્ય તરફ સહેલાઈથી પ્રેરાય.
મી० મહેતાની સંભાવત માટે નામદાર સરકાર
તરફથી ધણા સારા શબ્દોમાં પ્રશંસા કરવામાં
આવી છે, જે ખરેખર યોગ્ય છે. હમો તેમને ખૂબ

જીગરથી અભિવંદન આપતાં પરમાર્થ અને
સાહસના ક્ષેત્રમાં તેઓ લાંબી જીંદગી સાથે વધુ
જયવંત નીવડે એવી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરીશું.

શ્રીમંત ગાયકવાડ મહારાજ સાહેબની
ઉપલી દરબારમાં જાણીત તખીમ ડાકટર ધનજી
ભાઈ હો. મહેતાને " રાજ્યસત્તનો રૂપાનો
ચાંદ " એનાયત કરવામાં આવ્યો છે તેની પણ
અત્રે ટુંક નોંધ લેવાની જરૂર નોંધાઈ છે. નો-
શકરું મહેતા ખાનદાન એકીવેળા વડોદરા
રાજ્યના બે ખેતાળો મેળવવાને સામર્થ્યવાન
થયું છે એ ખરેખર શુભ ચિન્હો છે. ડાકટર
મહેતાએ આ રાજ્યની સેવામાં એમ્બ્યુલેન્સ
વગેરેનાં શિક્ષણનો ખોળો ફેળાવો કર્યો છે, તે
માટેનાં અનેક પુસ્તકો તેમણે તૈયાર કર્યાં છે
અને ચાલુ કરે છે. વડોદરા ઉપરાંત બીજાં
રાજ્યોને પણ એમણે આ કિમતી જ્ઞાનનો લાલ
આપ્યો છે. એઓ ગુલશનના એક લેખક હોઈ
તેના મોટા ખર્ચખાહ છે. ગુલશન ખરાં જીગરથી
તેમને વધુ સુખ અને જરા લાંબી જીંદગી
સાથે ઇચ્છે છે.

“બાઈ, માફ કરજે, પણ માનારોઠળે બાઈને હમેશા બે શુદ્ધિમા તેમજ ઉધમાની બોલાવેજ, અને જેમને માટે ઘણાજ ટળવગેજ તે તેમજ કે ?”

લીલી શીકરી પડી ગઈ. હવે તેણી શું જવાબ દે ?

“જેવણ જેને બોલાવતા હતા તેનું આજુ નામ શું ?” તેણીએ દમ હ મો રાખી સવાલ કર્યો, “જેવણ તેને શું નામે બોલાવતા હતા ?”

“જેવણ હ મેશ તેમને પોતાની પામે આવવાના ફાલાવાલા કરતા હતા, અને તેમનું આજુ નામ હુ ધારૂ તેમ મીસ હુસી હોરીગન રમીય છે.”

તેજ પળે ગર્હ આખ બોલી અને લીલી તરફ ઘણાજ દયામણે ચહેરે લેયું

“હુસી, મારી આ ! આ આવ, અને મારી ખાતરી કર કે તું આવીજ” તે ઘણા નયણા સાંજોહ્યો, અને લીલી કાઈ બોને તે આગમજ શીવીપ બોલી પડ્યો.

“જેવણ મીસ હોરીગન રમીય છે સાહેબ અને તમે સાન થાંચે તો હુ જેવણને તમારી આ ! બેસાડી બહાર જાડુ” તે બરા નોડરે પોતે લીલીને હુસીજ ધારી છાપડો ખોલો.

હવે હુસી શું કર ? તેણીતો દવાદળ નજીક શું તેણી તેને કહે તેણી હુસી નહિ પણ જેણે તેનું કમળ મોયું હવે તે લીલી હતી.

“હુસી !” તે જવાને પાછું એવા મીઠાસથી બોલવા માડ્યું કે લીલીથી વડુવાર તામોશ નહિ થઈ શક્યું અને તેણી એકદમ તેની આગળ શુશ્ક મરણે પગ બોલી.

“હુ—હુ તમોને યંદ કહેવા માગુછ” તેણી અચકાતા આવતા બોલી “મે તમારૂં યજ્ઞ સુર કીધુંછ અને તે મરિ હુ ઘણા—ઘણીજ દીલગીર છું અને તમારી મારી ચાહુજ, જે કરાથીગી મને મારી મળતી હોય તો તે કરવા હુ તૈયાર છું.”

“તું શું કહેવા માગેછ ?” તે જવાને એકદમ હરેરાઈને બોલ્યો. “અરે, શું તું ખરેખર પસ્તાઈ ને મારી મારી માગવા આવીછ ? બહાવી ! તું ખરા દીલથી માફ કરજ મારી મીઠી, મારી હુસી” અને તે સાંજે તેણે હુસીને કીલ કરી અને બીજા જ પળે લીલીને સત્તર સરતર કરતી લેતા હોડી દીધી.

“હા હુસી હુ મમલુછ કે મારી આવી હાલતમા મને તુંને કીસ કરવાનો હક નથી તું પૈમા

વાળી છે. જ્યારે હુ તદન ગરીબ થઈ ગયોછ અને તને મારી વાઈડ થરાને પુછવાનો હક નથી, કારણ જેકે મારી આખ આખી થરો હતા હુ કદાચ જીવી બર લગે ગરીબ ! ન બહાવી તું મુજે કા ? શું મને આવી હાલતમા જોઈ તું ને મારે માટે કુખ થાયછ ?”

“હા” લીલીથી બોલાઈ જવાયું

“હુની તો પેલું કાગળ હમેશા વગર પાછું મોપ્ટયુ તે મને ઘણજ વાગ્યું, અને તેટલામા મારા મારા ગુસ્સી ગયા અને હમારા પૈસા ગયા—જે બધું સાથે હુ કેમ ખમ્યું ! પણ હવે તું બહાવી આવીછ એટલે મને મારાની દસ્તાર નથી હવે તો મને ખુશાલીજ છે.”

ગરીબ બીયારો ! હવે લીલી બીયારમા પડી કે એની હમેદ તેણી કમ તોડી પાડે જો હવે તેણી ખર કહે તો એમા શું ફારો ? હુસી અને હોડી—વીક્ટનના લગન પેપરમા છપાઈ ગયા હતા અને લીલીની ખાતરી હતી—હુસી જીવી હવે રૂપડીના પેમા ગરા એને આ હાલતમા તેની સાથે પરજોજ નહિ જો તે લોક આગમજના અદનારા હોતે તોની હુસી તે તોડી નાખતે, એરી લીલીની ચાકસ ખારી હતી પણ તે બધું જતા લીલીને ખસતાજો કંઈ આઝ નહિ હોતો.

તેણી આરા વિચારમા હતી તે આખો વખત રૂપડીના હાથે તેણીની ગરદન આનપાસ બહાલથી વિટાવેવા હતા, અને તેણીને તો તેનાથી છુટ પડવા અચ્છુજ નહિ.

“તમે અહિ એખવાજ છેવે ?” તેણીએ અચ્છુચ સવાલ કર્યો કારણ તેણીને જાણે પેલી ઓડીની યાજ આવી કે નેણીએ તેણીની પામે પેલું કાગળ વેચાતુ લીધું હવે.

“હા” તેણે જણું “મારી કઝીને આવવા મા શુ, પણ મે તેણીને આવવા નહિ દીધી” મને તે નહિ ગમતી તું જાણેછ—મે તારી આગળ વાત કીમેલી કે એ મેરીનો મારી પર થયો જવ છે, પણ મને એ નહિ ગમતી.”

લીલી હવે જરા હડી જેનેક રૂપડી બોલ્યો.

“તું જાણે કે બહાલી ? ના તને હજી તો ઘણું લાગે છેરાતુ હરો પણ તું કાંતે આવવો કે ? મારી હુસી હુ કેવું ધમ્મુછ કે હુ તને જોઈ સકતો

હતે? તારો સાદ જરા બદલાયોછ. તું આજય કરતાં વધુ મીઠાસથી બોલેછ, પણ હુસી, તું બીજા વખતે આવશે ત્યારે હું તુને કીસ નહિ કરસા. આજે તો હું કહ્યોં ઉશકેરાછ મથે હતો, પણ હવેથી હું સાદ સાખસ કે મારી હાલત જોતાં મારે તારી સાથે ફક્ત એક ફેરની જ હાજરીથી વાત કરવી જોઈશે.”

આખરે તે થોડા પુરા પડયાં. હીલી, તુરત પોતાનાં ચોરડામાં ગઇ અને બારણું બંધ કરી દુરકે દુરકે રહી.

“ઓ, હવે હું શું કરું? મેં એને શું કામ કયો? અરે...પણ મનેખી જાણે એમ શું યશું કે એની આગળથી ખીસવા નહિ ગયું? ઓ, તે મીઠી થીસ હતી!”

મરીબ ખીચારી હીલી! તેણી વગર જાણે પોતાનું દીલ રૂપઈને આપી ચુકી હતી. એ કેવો સંભેજ!

“હું આજેજ એક કાગળ લખી એને બધી વાતે વાકેફ કરસા! કાગળ એ એક જ રસ્તો છે. કાગળ તેની આગળ તો મારેથી કદી બોલાવાનું નથી” તેણીએ તાવની જુમમાં બાધા માંડ્યું “હું હવડાં જ લખું અને સડવારે તે કાગળ પુઝી જશે...મરીબ ખીચારો!” અરે તેણીને શું ખબર કે થીસ પાંડનું મેળવવા જતાં તેણીએ આસી રીતે એક આદર્શને દુઃખી કીધો હતો.

તેણી આ મુજબ પોતાનાં મન સાથ વિચાર કરતી હતી તેટલાં તેણીની મોઢે આવીને કહ્યું કે મેરી લેડીમર તેણીને મગવા આવી હતી અને આખી છાંદગીમાં પેહેલીજવાર લીલી મેરી લેડીમરની ચગોર ચરમો સામે જતાં બીધી, પણ મેરી લેડીમર પોતે આજે એટલી રીઝગીર હતી કે તેણીએ લીલીના ચહેરાપર કંઈ ધ્યાન નહિ આપ્યું.

“જ્ઞાણમાં માત્ર, આજે તમે કહ્યા યાદેલાં લાગે છે” મેરી લેડીમરની તરફ નજર પડતાં લીલી બોલી.

“મારી બેટી, હું યાદેલી નથી તેરલી રીઝગીર છું” મેરી લેડીમર એક નીસાસો નાંખતાં બોલી “મેં હવડાંજ સમજ્યું કે રૂપઈ, રોલની છાંદગી જેખમમાં છે. મને હવડાં એનો રાકર મરથો તેજે અને કહ્યું કે બગાવાથી તેની છાતી નબળી પુરી છે અને જલ્દી મારાબી જો ના પોતાં બાજુ!”

લીલીનાં ચહેરાપરથી લોડીનું ડીપેટીયું ડડી ગયું “શું એવણ—એવણ મરી જશે કે?”

“હું ખાંદે છે કે એ નહિજ જાણે” મેરી લેડીમરે કહ્યું “રાકરનાં બોલાવાપરથી તો એમ લાગે છે કે એને હવે જરાખી ઉશકેરવો નહિ જોઈએ અને એમની લણી સારી માનજન થવી જોઈએ. પણ તેમ કાણ કરે? એ તો કાઢને આગળ આવવા નથી દેતો.”

“શું જાણેજ મરી બધું?” લીલી ખરાં દીલથી બોલી. તેણીનું આજુ બહન ધુલવા લાગ્યું પણ મેરી લેડીમર લીલીએ લીધેલી મુલાકાતથી અબજ હતી અને વળી તેણી પોતે પણ એટલી નીસાસ ગઈ ગયેલી હતી કે લીલીની તેણીને દરકાર ન હતી. થોડવારે તેણી રૂખસદ લઈને ગઈ કે લીલી પાછી પોતાના ચોરડામાં બસાઈ અને તેણીની છાતી શું મગવા લાગી.

“હવે હું કેમ એને ખંદે કહું?” તેણી રડતાં ચીચાર કરવા પડી “કદાચ—કદાચ તે સમજતાંજ મરી જાય તો” નહિ, નહિ હવે તો મારેથી નહિ કેહેવાય? એ થોડો વખત એ આ દુન્યામાં છે તેટલાં હું હસી છું કરી આલવા જેવું તો હું ખાંદે કે મેરી લેડીમર જાણે તો તેની વાંધા નહિ હો! એ કેવો મુખી યાચ અને મેં એને દુઃખી કીધો તેનો જરા ખરડો વણે”

એ તેણીની ખાતરી હતે કે મેરી લેડીમર વાંધા નહિ લેતે તો તેણી ક્યું શું કામ કરે? પણ તેણીએ નેની દરકાર નહિ કરી. તેણી પેહેલીજ નજરે તે સાથેજ ખાતરમાં પડી હતી એટલે તેણી તેનાંજ સુખની દરકાર કરવા લાગી.

તેણી બીજે દીવસે સદવારના મોકાબના કુલો લઈ પાછી રૂપઈ આગળ ગઈ. રીલીપ તેણીને સાથેજ મથ્યો. તેણે તેણીને મેરી લેડીમરને ખબર આપી હતી તેની ખાતરી આપી.

“મીસ, કુદા ખાતર મારા રોડને મારે તમારેથી બનવું કરજે” તે વડાદાર મોઢે કહ્યું “કાલેજ રાકર કહી ગયા કે એવજી જાડા દીવસ નહિં કાલેજો.”

લીલી આંખમાં આંસુઓ સાથે રૂપઈનાં ચોરડામાં ગઈ, અને પેલાં કુલો તેનાં હાથમાં ચૂક્યાં.

“મારી જ્ઞાણી, તું આવી” રૂપઈ તેણીને પોતાની વડે ખેંચી કીસ કરતાં કહ્યું. અને યાદેલી,

લીલી તેના ખભા પર માથું નાખી રડવા પડી તેણી રૂપરૂને ખરા જીવનથી ચાલતા શીખી હતી

“હુસી, જન મન, રા મોઢા ધારે કે હું કાઠ હવે લાગે વખત જીવન નહિ ” રૂપરૂને તેણીને પણ રાવના કહ્યું “અને, એ મારા જન, તેથી હું તને નીસ કર અને થોડો વખત પ્યાર કર તો હું નહિ ધારતો કે કંઈ ખોટું હોય ”

“રૂપરૂ, તમે મેન ના બોલો, તમે જરૂર સાચા થશો, હું તમારા વગર નહિ જીવું ” લીલીથી બાઈ ઉદ્ગેષ્ટમા બોલાઈ જવા “હું હવે તમારી આજ બધી ખસવાની નથી ”

x   x   x   x

લક્ષા વાયજ, હવે આ નાટક લખાવાની જરૂર નથી ઉપદા બતાવેને પહેરે દીવસ થા કે મેઝ દીવસ લીલી અને રૂપરૂના છુપ્યા લગન થયા ફક્ત રૂપરૂનો વજાદાર નોખ અને તેની વાઈડ સિવાર બીજી મેઝને તે વિરોધી ખબર નહિ પણ હતી લગ્નની બીજી દીવસે તો તે લોક ડાઁડરે રૂપરૂને ફરમાવ્યું હતું તેન દરવાજા લાગી મુસાફરીએ જવાનું હતું

લીલીએ રૂપરૂના સુખ સિવાય આગરો પાછો કાઠ પડી વીચાર નહિ કરી હતો તેણીએ ઘણી આજીવન મીઝે થોડો વખત લગ્ન છુપ્યા રાખવાનું લક્ષા રૂપરૂની નામરજી છતાં તેની પાસે કબુલાવ્યું હતું મેરી લેમિનરને એકની ને જણાવવા રૂપરૂને ઘણા કાલાવાકા કર્યા પણ લીલીએ બીકની મારી તેમ કરવા પડ્યું ના પાડી

લગ્નની કીયા વખતે લીલી ઘણી જાત રહી હતી જ્યારે રૂપરૂ ઘણી જુરમ આજીવન હતો જ્યારે તે કીયા પુરી થઈ અને પાદરી રૂપરૂને લઈ ગયા કે રૂપરૂને ઘણા ઠંડાથી લીલીને પોતાના પાસામા લીધી

“મારા પ્યાર, આખરે તું મારી પોતાની થઈ ” તેણે ઘણી જીવનથી કહ્યું “ તારા જેવો ભોગ કદી કાઠ ઇસ્ટરી આપે નહિ મારે કેવી રીતે ઉપકાર માનવો તે મને સમજ નથી પડતી મારા જેવો સીકલી અને વળી લંગડો કે જેની પાસે પ્યાર સિવાય તને આપવા લાયક બીજું કશું નથી ” તેણે ઘણી જ નરમાશથી કહ્યું “હુસી હું તને મારા સાથે

જીવનથી ચાલું છું ”

“અને હું પણ તમોને ખરા જીવનથી ચાલું છું ” લીલી તેને વળગી બોલી “રૂપરૂ” તમે ચા” રાખોગોની કે હું તમોને ઘણી જ સાચા પ્યારથી ચાલું છું મારા ઠંડાના મેઝે એવા સજોગો વચ્ચે પણ એવું જા” મળે કે હું તમોને જીવો જનથી ચાલું છું જે તમો માટેથી કાલે નાસીપાસ થી થાવો તો એવું જા” મળે ” અને રૂપરૂને થયેને ચહેરો બોલી “રૂપરૂ, મારી જ રાખ ના થવા ”

રૂપરૂ તેની કાઠ જવામ આરે તે આગમન બાજુ ખુલ્યું, અને મેરી લેમિનર અંદર દાખલ થઈ, જેને જોઈ લીલીથી મેઝ ચીસ પડાઈ ગઈ

મેરી લેમિનરને બહારથી શીનીરે કહ્યું હતું કે તેનો નેડ હવે જા” મળે જેની જા” મળે સમીયની સાથે પરજો હતો જેથી તેણી ઘણી જ અનુભવ થઈ, કાલું હુસી તો આજ જા” દીવસ થયા થોડું કદી ફક્ત સાથે પરજી પુરી હતી તે મેરી લેમિનર જા” હતી પણ તેણી સમજ કે જા” આ મીજ બહેન હશે પણ ત્યાં લીલીને અને તેની વળી તેણીને લગ્નના કપડામા જોઈ તેની ખરેખર જોઈ

એ પગ તે ઇસ્ટરી અને મેરી લેમિનરની નજર એ જા” મેરી લેમિનરના ચહેરા ઉપર અનુભવ થી તથા તે ઇસ્ટરીના ચહેરા પર બીક હતી રૂપરૂ દુરત જ લગાડા લગાડા મેરી લેમિનર આગળ ગયા અને ખુશાલ ચહેરે તેણીનો હાથ પકડ્યો તેનો ચહેરો પણ રાખથી લાલ થઈ રહ્યો હતો

“ઠંડાવા માતાજી, તમે કેમ છેવો ? ” રૂપરૂને લગ્ન લગ્નવાઈને કહ્યું “હું તમાની સાથે જીવનને બી લગવાનું, મારું તમોને-મને તમારા જેવો ભવા ફેન્ડથી મી મારા લગન છુપાવવા પડ્યા છું પણ આજા છે કે તમો હમોને માર કમી સારા આ” શીરવાદ આપો ”

“હું આ તારી ધણ્યાની છે, રૂપરૂ ? ” મેરી લેમિનરે લીલી તરફ જોઈ પુછ્યું .

“હા, માતા, એક કલાક આગમન એ મીસ હે-રિંગટન સમીય હતી પણ હવે મીસીસ રૂપરૂ, દેર થઈ છે.”

મેરી લેમિનરનો ચહેરો એકદમ કરોડ થઈ ગયો અને ઘણા જ ગુરસાથી તેણી લીલી તરફ ફરી, પણ

લીલીના ચહેરા પરની મુંગી આછા જાંબુ તેણી પાછી નરમ થઈ ગઈ. તે ઠાકરીનો ગમે એવા બી બરમ હોય પણ હાલ તેણીએ ૩૫૬ કે જે મળે જ મુખી દીકરીને હોતો તેની આગળ લીલીને ઉઘાડી પાડવાનું હરત નહિ પાડું.

“હું તમે બન્નેને જણાવું છું” મેરી લેદીમરે આખરે કહ્યું “પણ ૩૫૬ મને દસ મીનીટ તારી મજૂરીની સાથે એકલી પડવાની રત્ન આપ. મારે જરા વાત કરવી છે.” તે ૩૫૬ જણી ખુશીથી કહ્યું. “તે તો એમના સમજાશે કે તે હમેશની કાળજી પત માતા હસીને પેલાની સંભાળ મઠિ ચેતાવવા લાગે ગઈ હશે.”

લીલી મેરી લેદીમરને અંદરનાં એક ઓરડામાં લઈ ગઈ અને બાથરૂમ બંધ કરી તે બધી માતા આગળ બેસી બેઠી પડી.

“ફેરવડ માતા, મને માફ કરો અને મારી વાત છુપી રાખો” તેણીએ રુદ્ધાં બાનાં માંગી લીધું.

મકરણ ૪ થું.

લીલીની બધી વાત ૩૫૬ને મારેનો તેણીનો સંબંધો ખાતર વધીક નહેર થઈ ચૂકેલા હોતો, જે સમજાતાં મેરી લેદીમરની આંખોમાં આંસુ આવ્યા ગયાં.

“મારી બહાલી દીકરી, હું જાણું છું કે તે ખાતર ખાતર બધું કીધું, એટલે હું તને કાંઈ નથી કહેતી” મેરી લેદીમરે દયાથી કહ્યું “કારણ હું જાણું છું કે તને પુકારી શિક્ષા થઈ ચૂકી, પણ મારી બહાલી... તને મું એટલી સમજ નથી કે તારી કમી નહેર થયા વગર રહેશે નહિ.”

“એ, માતા, તમે ૩૫૬ને તો નહિ જ કહે-શોની?”

“નહિ, હું તો નહિ જ કહીશ. મારી તેમ કરવાની એની આવી હાલત જોતાં હિંમત નહિ થાય. પણ કાર કે આજે જેમ અકસ્માતીક હું આવી હામી તેમ કાંઈ બીજું આવી બધ તો.....”

તે બધી બાત જોવાતો અટકી ગઈ, કારણ પાસેનાં ઓરડામાં જ્યાં ૩૫૬ હોતો ત્યાંથી કાઢતો મોઢેથી વાત કરવાનો સાદ આપ્યો. જે સાંજેની લીલીનાં ચહેરાપરનું લોહીનું દીવે દીવું હતું.

“તું મને એમ કહેવા માંગે છે કે તું મોસ સમીય સાથે પડ્યો?” ૩૫૬ની કઠીન મેરી જોને લીલીએ સાદ પરથી ટુરત પેલાં કાગળની ચાર તરીકે પીછાણી, તેણી બોલતી હતી “૩૫૬ તારું બેઠું તો નથી ખસી ગયું?”

૩૫૬ હસીને મેરીનો હાથ પકડી મેરી લેદીમર લીલીને છુપાવે તે આગમન તે ઓરડામાં હસીને હસીને હાલ આપ્યો.

“હસી આ મારી કઠીન મેરી” તે લીલી તરફ ફરીને બોલ્યો. “અને મેરી, આ મારી વાઈડી.” એક પણ પેલી ઠાકરીએ લીલી તરફ જુલુસારથી બેઠું અને પાછી બોલી,

“તું આ તારી વાઈડી! ૩૫૬!” તેણી ચીંચવાઈ. “એ કાંઈ મોસ સમીય છે નહિ. એ તો તેની સેક્રેટરી મોસ લીલી વોગન છે.”

“એ તું મું બંધ છે?” ૩૫૬ ઉરેકાઈને બોલ્યો.

“હું ખાતર જોઈ છું. હસી સમીય તો આજે આજ દીવસ થયા પછી ગયું” પેલી ઠાકરી જે બહીન ખાલીલી અને અદેખી હતી. તેણી બોલી. “અને આ ઠાકરી તો તેની સેક્રેટરી હતી. હવે હું જાણું છું કે મું થયું. મારા ગરીબ ૩૫૬, તારી આંખે બરોબર દીકરું નથી લેતો હાલ હાલ તારી સાથે હાલ સમજા આપ્યો છે. આ ઠાકરી કમ છે” તેણી ઉરેકાઈ ગઈ “અને તેથીજી થયું ખરાબ-એક ચાર છે!”

તેણી આટલું જ કહી અટકી નહિ પણ અદેખીની મારી જ્યારે તેણીએ બેઠું કે ૩૫૬ની મજૂરી આવી થવાની તેણીની આસાનો બંધ થઈ ગયા હોતો તેથી તેનાં અને તેની પાછીયાનીનાં મુખનો નાસ કરવાની તે કીનાબાજ પ્રયત્નોએ વેચી કરી નેહી પોતે ઉઘાડી પેટ તેની જરાગી દસકાર કરવા પગર તેણીએ કેવી રીતે લીલીની પાસે કાગળ વેચાતું લીધું હતું તે સમજી કુતેદના હસવા સાથે કહ્યું. લીલી વચમાં એક બોલબોલી બોલી નહિ. તેણીનો શીશા ચહેરા સાથે મેરી લેદીમરના હાથનો ટેકા લઈ પુતળાંની પેડે જઈ ગઈ રહી હતી.

“મેરી તું મું દીવાની થઈ જ. ૩૫૬ જનુનથી બોલ્યો.” “તું મારી મજૂરીઆનીને મઠિ એવું” બોલવાની હીમત કમ કરે છે?” તે બહીન માયાથી લીલી તરફ ફર્યો. “આજ બહાલી, મારી આગળ આવ”

પણ લીલી ત્યાંથી ખસી નહિ જો જોઈ રૂપડો
ચહેરો કીકડા પડી ગયો.

“હસી આ શું ખઈ છે ?” આખરે રૂપડો
બારે ગભરાટમાં પુછ્યું.

“ફક્ત એક ચીજ સિવાય બધી વાત ખરી છે.
અને—અને તે એ કે મેં કંઈ પૈસા મેળવવાને ખાતર
તમોને કન્યા નથી” લીલી ધણાજ ધીમા સાદે
બોલી. “હું તમોને પેહેલાંથી ચહાતી હતી, અને પેલાં
પેલાં કાગળ ચોરાવામાં પણ તમોને દુઃખી કરવાની
મારી મનઃશય નહિ હતી. હું તમોને ખસા છોડતી
ચાહું છું”

મેરી લેડીમર તેને સમજાવવા હડી પણ તે આગ-
મળ રૂપડોનો અવ બીગડી આવવાથી શીલીપને
અંદર બોલાવી મેરી લેડીમરે તે બંને છોડીઆને
બહાર કાઢી. તેણીએ તુરત લાકડાને બોલાવવાનો
હુકમ કીધો, અને પડી મેરી તરફ ફરી તેણીએ
ધણાજ દુઃખી પણ મક્કમ સાદે કહ્યું “તમારો કઝીન
ચોરાજ દીવસ મરિ આ દુન્યામાં હતો. અને તારી
વાનગી ચાલે કદાચ તેટલો વખતબી બીનવી લીધો”

પંદર દીવસ મોત અને છઠ્ઠી વચ્ચે લગાડ
ત્યા પડી રૂપડો પર આખરે બોપરિશાન કરવાનું
પડી થયું. જેનું વહા ઇતેભર દીવસો પડી સાથે
પરિણામ આવેલું મેરી લેડીમરે લીલી કે જેણી હવે
કોનવેન્શનમાં રહેતી હતી તેની આગળ બહેર કીધું.

“ઓ, માતા, ત્યારે એવજુ સારા યરોની ?”
લીલી કઝકીને બોલી, “પડી મારે મરિ છુડાડેડા
મેળવવાની નજનીજ કરતે કે એવજુ-એવજુ કોઈ
એવજુને લાગતી છાકરી સાથે પ્યારમાં પડી પાણે.”

મેરી લેડીમરે તેણીને કાંઈજ કહ્યું નહિ. તેણી
રોજ રૂપડો આગળ જતી હતી પણ તે તદ્દન સારો
યરો એવી બખર સિવાય લીલી આગળ તેને મરિ
કરીની વાત કરવાનાં અખાશ કરતી હતી.

લીલી બીચારી રોજ ગળાતી જતી હતી; તેણી
રૂપડો સાથે કાગળી પાણી કરી મેરી બોલી હતી તે
ચિંતાર તેણી પોતાનાં મનમાંથી કાઢી નહિ શકી.
અને કોઈની રીતે રૂપડોને છુટા કરવા તેણી બારે
બદલે મેરી લેડીમરને કહેતી હતી.

એક દીવસ લીલી બાગમાં ચોપડી લઈ દુઃખી
ચિંતારમાં બેસી હતી.

“લીલી”

તેણી કુદકો મારી હતી, અને બેયજ તે રૂપડો
તંદોરેસત અને હસતે ચહેરે તેણીની સામે જોશો
હતો.

“મારી લીલી, મને માફ કર !” તેજવાને તેણીની
આગળ આવતાં કહ્યું. “મેરી લેડીમરે મને અગ્વલથી
આખર તુલીકની હડીકત કહી છે. તેણીએ મને કહ્યું
કે તે ફક્ત મારા સુખને ખાતર તે આ ભુજ આલવા
લીધી હતી, તથા તારા બાઇના પ્યારને ખાતર મેં શું
કીધું તેણી મને બખર છે. વળી તેણીએ મને હુંસી
કેવી એકલપેડી અને ન લાયક હતી તેમી બચું
સમજાવ્યું હતું. ઓ મારી લીલી, હું કેટલા દીવસ
થયાં તુને જોવા તલપી રહેલો પણ તદ્દન સારો યજ
નેજ આવવાનો મેં ઠરાવ કીધોતો. બહાલી તું મને
માફ કરેછની ?”

“રૂપડો, બહાલી, મારા જન !” કરો લીલી
મોતાના બહાલાને વળગી પડી.

સમાપ્ત.

x x x x

ચાલીસ વર્ષે ઠેકાણે પડયાં—ચાલીસ
વર્ષ સુધીની વિરજ, ખંત અને પ્રિદાગીરી
પછી, મીઠો ટોમસ મેથ્યુસ, અને મીઠો પરકિન્સ
નામનું જોડું ડરબીશાયરનાં આલફ્રેડન નજદીક
રીડીંગ્સનાં એક દેવળમાં હમણાંજ, થોડુંક
થયું લગનનાં ગાંઠથી જોડાયું છે.

આટલી લાંબી મુદતની ઉમેદવારીનું કારણ
એ જણાવવામાં આવે છે કે કન્યા, તેજાનાં
એક દુઃખી બાઇની દેખરેખ રાખવાને, પોતાની
માતાનાં મોતને જિજ્ઞાસાં ઉપર વચનથી બંધાઈ
હતી. તે દુઃખી બાઇ થોડુંક થયું મરજુ
પામ્યો તેની સાથે કન્યાનો પિતા પણ તરતજ
મરજુ પામવાથી તેણીનું ખીન્નું કોઈ સચું
વહાલું ન રહેવાથી, તેણીની અંગત લાગણી-
દારી રાખેલી મોહનતની યાદ આવી. અને
ધારેલા ધણી સાથે લગન કીધાં. એ જોડાંની
ઉમર ૫૪ અને ૫૭ હતી, અને કહે છે કે તેમ-
ની મહામત છેક જયપણની હતી. બસના.

રિવ્યુ કોલમ.

જીવપર જોરાવરી.

રચનાર—ફીરોઝ શાહ લા. મરઝબાન.

પ્રકાશક—દીનશાહ એ. કરકરીયા.

કિંમત રૂપ્યા અઢી.

અણીતા પાદરી લેખક અને નાટક લેખક મી. પીલમથી આજે કથો વાંચક અલગ છે કે મી. પીલમનું આ વાંચક પુસ્તક સુદરતાના દરેક સાનમાં થયું ન મનદર બદાર પડ્યું છે. તેનો એટલો અપ તથા છપાવ્યું કે કામ એટલું જુડુ ઉત્તમ થયું છે કે આ મોટું પુસ્તક આટલી કિંમતમાં કેમ પણ વહેશે તે એક મોટા સવાલ છે; તેમાં જ્યારે અંદર સમાવેલાં પ્રેવીસ ચિત્રોનો ખાસ કથો ઈશ્વર તારે તો કિંમતનો સવાલ બારેકું થયેલો જોઈએ. યદ્યપિં છે. અલબત્ત એ પરથી ખુલ્લું નજારું છે કે કમાવા કરતાં સાહિત્યમાં એક સુંદર સફેા ઉમેરવા માટેના આ ખાસ કોશિશ યદ્યપિં આ વાર્તાના મુખ્ય પાત્રો કેટલી દાવર, દાઝ અને વજ્રદાર અને થકીવ ગુસ્તા દર કાનફાલ્યા બારે એવાજામર છે. ગરીબોને જેઈ સુગાઈ ઉઠતા ને પર્યાયોના મુલકમાંથી દરતના આ વેલા દાઝદર વજ્રદારનો ફેસતો કેટલી દાવર નજા નામ ફેડળ કરે છે ને વાંચવા ભેગ છે. અપુરો થશે હમેશાં છલકાવાળું કરે છે, તેમ અપુરો કેળવણી લીધેલાં આજકાલનાં પોતાને આપ-પુ-રેટ સમજતા અજ્ઞાન ઉરડુઓ બાપદાદા સુધી મુંઝીને પછી પછી એકઠી કરી ગયા હશે તેનો લાલ વારો મુખી ગરીબો કાંઈ અજ્ઞાન નસકોડ ચલાવે છે, તેવા એવકુદો હાલમાં દરેક દેશને ઉઠરાના નજાવ છે—અજર હાલ રિવ્યુથી વેચના જવાની નજર નથી. કર ને જો નો દુન્યવી નિયમ આ પુસ્તકનો સાર છે. પાપીઓ ભરો પોતાના પાપમાં જબકોઈ માટે—ભરો તેઓને સજિત ફોલેડ તેમાં મળે પણ—અતે તેણે મદાન બાપની જેમી લાગડીને ફરકો પડ્યા વિના રહેતોજ

નથી. ગુસ્તાદ વકીલ અને તેના નેકનામ બાજેજ વાનજનાં પાત્રો કયાજ દારઘાઓના નમુના છે. મામા કરતાં બાજેજને કેવો કહેવો તે ન જણાવતાં એટલું જ કહેવું બસ યશે કે બન્ને એકમેકનાં મોઢાંમાં થુકે તેવા હતા. શીરીન ગાંધીનું પાત્ર પણ થયું ન સુદારીને રહુ કરવામાં આવેલું છે. નવસારી જેવાં અણીતા મયતમાં પારસી રીનેરી ટાળી તથા ત્રાય આપી રહી હતી અને બર બનરમાં જુનો યતો હતો ને વિગત તો બાઈ પીલમ તરફથી હવે આજેજ નાખી નેજ એ દેશને જોવીજ રીતે નજર થુક થયેલી લાગે છે પણ ને જાડુ નિર્દોષ છે. પુસ્તકની બાપને જમક મટે નો કાંઈ કહેવાની જરૂર નથી કેમકે બાઈ પીલમની સ્ટાઈલ પીલમોથી કાંઈ જુદી છે. એ મરઝબાન ખાનદાન પોતાનાં મોંમાં લેખણ કલમ સાથેજ નજમ ઉં લાગે છે. આ બાપીકો વારસો શેઠ નહાંનીરજ મરઝબાનનાં ફરજંદોમાં થયું અન્ને દરજે ખીલેલો લાગે છે. આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના અણીતા પારસી સોલર મીઝ રૂ. પે. કરકરીયાએ લખી છે. મી. કરકરીયા ઇતિહાસના મોટા અજ્ઞાસી છે અને તેઓએ પોતાના દીવારામાં બાઈ પીલમ માટે ને કાંઈ કહ્યું છે તે બેશક યોગ્ય છે. અધિપતિ યદ્યપિં એ કાંઈ કુકલી માંતો નેજ નથી. તેમાં જામે જેવાં રોજ દાના અધિ પતિની જાંજલો કેટલીબધી હશે તે તો ને જાણે તેજ ન જાણે, પણ તે છતાં પોતાની કુરસદનો સંદ ઉપશોજ આવી રીને યાજ તે બેશક બદ્દખ માન લઈ છે. એક અજ્ઞાસીને માટે પોતાનાં થાંડુ કામથી પરચારી એકાદ સુંદર પુસ્તક લઈ તેનાં પાનાં કંચલાવવાં એ

એક મોગી મોજ સમાન છે—તે તેની આસપાસ અને સાહસ છે

ફેબ્રુઆરી આ ઠંડો આ પુસ્તકના પ્રકાશક બાપ દીનશાહ મજરીયાના સહારા માટે મળક લખી ગયા છે બાપ દીનશાહે આગળ પુસ્તકો બહાર પાડ્યા છે પણ તેમાં “અપર નેરાવરી” ખરેખર હાલમાં છે એક નાનકડા પ્રેસમાંથી વધીક એક જ તીનો શબ્દો શુ મામ મેળવી શકે છે તે મીઠા દીનશાહના આ સહાસપરથી અત્યુત્તર છે બાપ દીનશાહે ખરેખર આ કામમાં અપર નેરાવરી કરી, આવા સુદર ગ્રંથ આપી થયું પુસ્તક બહાર પ્રત્યક્ષ મનમુખ રહ્યું કરી ખરેખર કમાવ કરી છે અને હમો તે માટે એમને સાબાસી આપવા વિના રહી શકતા નથી ભૂદા ભૂદા લેખકોના પુસ્તકો એક પછી એક પ્રગટ કરવાની ખતીશી પ્રેરણા એ બાપ તરફથી ચાલુ થઈ છે તે ખરેખર માનકાર હાય છે સાહિત્યની સેવા માટે ચોતલા અમ્મી પ્રસાસથી જે સુદર ફોનો આવા પુસ્તક પ્રગટ કરીને આપે છે તે હેમને ખરેખર માનમય છે હમો ધન્યજીય કે સિમ્લક અખરાન દના સસ્તા ગુજરાતી સાહિત્યના જેવી કાંઈક રક્ષીત એનો તન્મયી ગર કરવામાં આવે તેમાં લેખકો અને બહાર પ્રત્યક્ષ મેટિા લાભ છે એ કલ્પ છે સરસ્વતીમાં એ લાભનો ખોવાયો પ્રગટ થયો છે તે ખુલ્લું બતાવે છે કે ભોલે પોતો માણસ ભોલે પી રહેતો નથી દસ વર્ષની નાનકડા બાપ દીનશાહને નવસારી ખાતે જોતા મજા મ્હેરાની હિમ્મત કરી શકતું હતું કે ત્યો એક પારસી મેન્મીનની ઉપમા પામી સાહિત્યની અપાવ સેવામાં મોળાનું નાવ તરતું મુકે છે રહે હમો આ સુદર પુસ્તકના લેખક તથા પ્રકાશકને ધનનાદ ગાપે છોએ પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું—દોગમોગ એરીસ, માટરોટ, મુબાઈ

સગન સંગિત.

સ્વનાર—હરમીસ (હોરમજ સો મીસી)

કિમત છ આના.

ગુજરાતના બહીતી કવિ અને લેખક હરમીસ તરફથી તેમનું બહાર પડેલું ઉપમા નામનું બીજું

પુસ્તક હમોને મળ્યું છે પારસીઓમાં શુભ અવસર આવતા ગારનો ગાવા “ગાયનો” જો વધારો દેવાઈ છે કે જેઓ તે વખતને બધા પ્રેસતા પુરાણ વખતમાં સ્વવામાં આવેલા ગાનો ગઈ ધરની ગઈઓમાં રૂઢિ રે છે આ ગાયનો આગળ વખતના હોવાથી હાલના અર્થ—દુ—ડેટ નમાનાને બરના નથી એ નિશક છે પણ તેથી ને છેલ્લે ફેબ્રુઆરી પછી નથી એ પણ ઉધક છે જુનું તે મુનું એ મુનુ થોડે થયું અરો પણ મ્યાનમાં તાખડુ જેઠે છે આ પુરાણા ઢગડા વિનાના ગારનો તગ-તગણી વગરના હોવાથી હાલના અર્થ આઈના વખતમાં તે ગાતા મોગ લાગને શરમ લાગી જાય છે તેઓ માટે આ રજા બતા મિત હરમીસે આ આનકાર દાયક પુસ્તક બહાર કાઢ્યું છે પરમાત્માની પાદ સાથે રાર મરી પ્રેમના પ્રકાશને આનદની લહેતમાં રહ્યું કરી અમ્મીયા (આદરણીય થયા) પછીની દરેક પારસી શાહ રસમોને બરના ગાયનો આ નાનકડા પુસ્તકમાં સમાવ્યા છે—બધા મળી ને રજા ગારનો છે આ ગાયનો રાગીતની બહીતી શામ તાગમીઓમાં જોવાવા હોવાથી બહુ મનહુ આપે છે વડુ ખુશી થવા લોગ તો એ છે કેમ દરેક ગાયનની નીચે તેની સામેમ આપનામાં આવી છે કે જેથી એક વાર સમજા મેલુ ગાયન મડેવાઈથી તે જેઠે ધરમાં વગડી શકાય ગારનોમાં જે સુદર લાવાઈ લઈ કવિએ ઉચ્ચમો આપ્યો છે તે ખરેખર પ્રસાસ બર્ષો છે આવા ભોધમ ગારનો ચાલુ ગરાવા જેઠે છે, કે જેથી ગાનાર તેમજ સાંભળનાર પર તેની ઉચ્ચ અસર થયા વિના રહેજ નહિ આ નાનકડું પુસ્તક અમેજ પુસ્તકોના જેટ સુદર જનારવામાં આવ્યું છે અને તેમાં સમાવેલી મ્હેનત તથા સુદર ગ્રંથોના જેવા છ આનાની ગિમત કાઈજ નથી મીઠા હરમીસ આરીજ આનકાર દાયક હારમાળા ચાલુ પ્રગટ કરતા રહે એક આપને ખરા છ તથી ઈચ્છીશુ

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું,

દોન ફેટિા શીક રહીયો—ગોવાવટિક રોડ

મુબાઈ

पैसे आप-पैसे पाप.

मनु अंकी नाटक.

(गंगा अंकी नाटक.)

लभनार-मिह. डे. सी.

ખાતર હું હવે એક ખરા મરદ બન્યાના રૂપમાં આગ્યો છું. નાન, માટે ધીરજ ધરજો.

(તેઓ વાત કરતાં ધીમેથી ચાલી નીચે છે. પાછલનજ દોમજી વાત કરતા કબાટમાંથી કપડાં કાઢી ગોઠવે છે. આગળ મેહરાં દીલગીર એહેરે ઉભી રહે છે.)

મેહરજાનુ—ખાવાજી ! ખરેખર તમે અહિંથી જવાનો વિચાર રાખો છો શું ? જરા છુટ સુધી મેહ-લસીને માટે કંઈ ગોઠવણ કરો તો ઠીક. ખાવા તમે આવા સમજુ ને એ વાત તુર્ત પ્રકડી પાડી તે મને જરા ગમ્યું નથી.

દોમજી—ફકતી, કુન્યાનો કાયદો હું સમજતીજ નથી. જુવાન માણસો કદી મહેનત કરતાં નથી. જો તેઓ પૈસાવાળાઓ હોય તો તે વળી મુશ્કેલ નહિ કહે, ને આ તો આવી તક મળી ગઈ ત્યારે જરૂરજ એને એમ કુન્યાદારીમાં પાડવો જોઈયે.

(દોમજીના ફેરવાયલા વિચારો સાંભળતો ન્હાની ને દુર ઓઠા હસતો તે હવે મહેરજાનુ સાથે વાત કરે છે. બીજા થરમાં જઈ તેણી કરી સુખી થવાની નથી એમ તેણી ન્હાનીને જણાવે છે. ન્હાની ટરીને પોતાના વિચાર બહાર કરે છે કે હવે તેણીની સાથે પરણવાની આજ્ઞાને સલામ કરવી પડશે. દોમજી તેઓને વાત કરતાં જોઈ આગળ નીચે તેથી ન્હાની ખુશસો કરે છે.)

મેહરજાનુ—ખાવાજી, ન્હાનાબાઈ ધારે છે કે હવે તમે પૈસાદાર થયા તેથી જુના ફાસ્તોને ભૂલી જશો.

દોમજી—માણેક દોમજીના નખીરાઓ પોતાના ફાસ્તોને કદી ભુલ્યા નથી. તેઓ વફાદારીથી ફાસ્તી-ને વળગી રહ્યા છે. હું તો એમ વિચાર કરતો હતો કે હું મ્હારા સેકેટરી દાખલ રહે તો ઠીક. હવે મને આવી મોટી મીલકત પર જરૂરજ કોઈને રાખવો તો પડશે, તેથી કોઈ નવો રહે તે કરતાં તુનેજ હું વધારે પસંદ કરું. ત્રીસ રૂપિયા ને ખાવા પીવાનું અને મ્હાલમાં રહેવાનું તો તને ગમશે નહિ !

મેહરજાનુ—(મનમાં) ત્રીસ રૂપરહી ! (ઘેરે થી) પપા જરા વાર પર તો તમે મને અહીંસો રૂપિયા આપવા નિકળ્યા હતા. ફકત કપડાંનિજ માટે ! એ કંઈ થણા નહિ કહેવાય !

દોમજી—દીકરી ત્યારે તો હું ગરીબ માણસ હતો ને ગરીબો હમેશાં ઉદાર દીલના દોષ છે !

ન્હાની—(મનમાં) નામની રોઠાઈ અને મ્હાલ-ની તો લાલચજી મુકીધ, પણ મેહરજીની આગળ રહેવા હું સુખ તો મળશે. તેટલાને ખાતરજી કબુલ કરી દઉંની.

આવાંબાઈ—દોમજી હવે નસિબ સંજોગે તમે એક માતબર રોક્યા થયા ત્યારે મારેથી કંઈ બીજી ગોઠવણ કરી લેવી જોઈયે નહિ.

દોમજી—હું તમારી માફ માગું છું પણ હવે દોમજી નામ મારું નથી. દોમજી માણેકના એમ ફરીથી બોલો ત્યારે પાદ રાખજો.

આવાંબાઈ—(આસ્તેથી)—જેવું હવે એ પણ એમ નથી કેહતા કે મને પાછલીજી કરીને કહેવો. કેટલો ફેરફાર ! હું હવે અહીંથી ખાલી કરી મુખબ જઈશ.

દોમજી—નહિ બાઈ, મારા મ્હાલમાં ૧ પુણ તમારા વાસ્તે રાખી શકીશ. ત્યાં તમે મુખેથી રહેજો પણ આ બધા ગરબડ પોતાનામાં ભોળું ખાવાનો વખત પણ થઈ ગયો. શુંક ખુદાના કે આ થરમા છેલ્લો જ દહાડો છે. કેવી ખરાબ જગ્યા ! ભીત, ભોંય, બધું કેવું ઠંડી ! ચાંચો ચાંચો વેડો—જલદી જલદી ખાણું મંગાવો. સલામતી લેવા સાર દાઝ અને વાઈન કોઢજો, આવાંબાઈ !

દોમજી એક ખુરશીપર અજાણને બેસે છે. તેનો અહેરો ઉરકેરાટથી શીકો પડી ગયો છે. તે ખુરશી ઉપર ડોક નાખી દે છે. મેહર તે જોઈ ગભરાટથી જીમ પાડે છે. સંજોગે આસપાસ ગમ-રાઈને જલાં રહે છે. તેટલાં “ પૈસા ! પૈસા ! ! પૈસા-ની વાહુવાહ ! ! ! ” વાહુ ગીત લલકારતા તેવણ હો છે ને જમવાના ઓરડા ભણી રાધણાં નીચે છે.

અંક બીજો.

જેખાવ—માણેક મ્હાલનું રાણગરેહું દીવાનખાઈ એને સાધારણ વપરાસમા નવા દોમજી માણેક રોક વાપરતા હતા, તેને નાકે ન્હાની મ્હેતા હીસાખ તપાસતો બેઠો હતો. ટેબલની સામી બાજુએ આવાંબાઈ વિચરત અદાએ બેઠાં હતા, અને અનાજ વાળા સાથે ને તકરાર ન્હાની કરતો હતો તે સાંભ-

જનાં દનાં, ગોપાલ ધારાવાળો બી પક્ષ તેને સામા
ન્યાય દેતો ઉગ્રો હતો.

ન્દાની—આંકડાને જેટ તમને આટલા જ રૂપ્યા
જરો, દેવચંદ. કારણ કે રોકે ગોખા દાખનો આવ
દાખો છે, અને તમે દરેક ચીજ પર બે રૂપિયા વધારે
માંગ્યા છે, તે હિસાબથી આંકડામાં રૂ. ૨૫) નો
ફરક પડેલો છે. તમે ચણાનો છું આવ માંડી લાવ્યા
જી કંઈ વિચાર તો રાખને કેની, કે રોક તપાસ્યા
વગર આપવા દેતા નથી.

દેવચંદ અનાજવાળો—રોક સાહેબ, એમ ના કરો,
દર બીજામાં તમે પંદર વીસ રૂપ્યા કાપીશો તો પછી
અમારું છું માય જ ચણા પછવાડે જે વધારે માંગ્યું
તે તો આ ગોપાલ ધારાવાળો સરો, એટલે ચારથી
પાંચ રૂપિયા કમીરાન એ આવ છે. નસરવાનજી રોક
હી એમ હીસાબ તપાસવા નહતા, કે એ એમ લેતો
તે પક્ષ ના નથી કહ્યું. પુણીને ખાવી રોક સાહેબ.

ન્દાની—હું તે કંઈ જાણતો નથી, રોકના દોષ
મને હું નો તાણે છું. ગોપાલ ધારાવાળો અંદર પક્ષ એજ
રીતે જામ લે છે, એમ તે માલુમ પળ્યું મને એને.

ધારાવાળો—આને વીસ વરદથી લીધેલું તે
નવું મેલું કે જે ના આવ, નહરવાનજી હોજર હારા
કેવાય. બાકી આતો દો કંઈ કાઢને આવતો ની. દો
ને કેને કે બધા દાણે એમ કરશે નો ચાલશે પક્ષ મારી
દાણે ની રૂપે, ઉતો નેમ છુડા હોડના વખતમા
મતો ઉતો તેમજ કરદ. દેવચંદ હું પુરા પૈદા લેને,
જ કંઈ હોડા નહ.

ન્દાની—તું જાહેર રોકને કહે મે તો તેવજ
ના હોમ મુજબ હિસાબ કરી રૂ. ૨૫ વધારાના હતા
તે કાપી લીધા છે, કેવો, દેવચંદ સહી કરો.

(દેવચંદ ફરડનો સહી કરે છે ને નાવ છે. તેની
પછવાડે દેડને મળવા લાડ કરી ગોપાલ પક્ષ
જાય છે.)

ન્દાની—આ રીતે કરતાં તો હું બેલર થઈ
ગયા, આવાંબાહ. હોમજી પહેલાં નો એવા નહર
વિચારા મરીમને આ રીતે કરવા હું ખુશી નથી
આપજી જેવાં પાસથી વધારે ખાર નહિ હો તો
જાણની પાસથી યે વાર. જરીજ મિત્રાગા.

આવાંબાહ—ખરેખર બહીજ દલગી ખાસત
હોમજી જતાવે છે, આ પૈસા મળવા અગાઉ તેવજ
કેવો લાલો, માથાજી અને સવળા પર મહેરબાન હતા.

ન્દાની—હવે એવજ એમ ધારેલ કે આપજી
બધાં મળી જઈ એવજને કંઈ છીએ ને રોકતને
બીજાડ કંઈ છીએ.

આવાંબાહ—ખાડી સપાસપાડા કરવા પર
પૈસા ખરચવા અચક્તા નથી. પક્ષ વચ્ચે ખાતે પાંચ
રૂપ્યા આપતાં કેટલા બહુજો છે ને સામા માય છે.

ન્દાની—જે સખાવત કરવાથી નામ બહેરમાં
આવે તે કરવા પહેલાં નીકળે છે, ને માંગ્યા વગર
દર્જન તેમાં મદદ કરે છે.

(પીરોલ દાખલ થાય છે તે જોઈ આવાંબાહ
તેજીને થાડ બતાવી આવે છે.)

પીરોલ—શું ધારેલ આવાંબાહ. હોમજી રોકે
દોષમ કીવો છે કે આને મોડા 'ડાઈનીંગ રૂમ' ની ચેન
સુંદરમા મુદર ફુલોથી શણગારવી. જમવા માટે
વજુ પીરોજી આવનાર છે, તેઓ આડ દસ દિવસ
રહેવાના છે. માગીને કુલને માટે કુટુંબ, તે તો
મારી સાથે મરાય છે, પીરોજી આવવાના છે તે
વાત તમે જાણેલ કે, આવાં માય.

આવાંબાહ—હા કીરી. આને વધારે રંધાવાનો
હોમમ મને બે દિવસ અગાઉથી મળ્યો હતો, પક્ષ
કેણ આવવાના છે તેનાં નામ જણાવવાની કૃપા
તેવજે કીધી નથી.

(મેદરવાનુ દાખલ થાય છે, તેજીએ આવાં
બાહનું યોગ્યું સંભર્યું હતું.)

મેદરવાનુ—આવાંમાય તમે એમ જાહેરો ના.
હું તમને તે જોડતી ખબર પૂરી પાડું. બારાજ
મુંબાઈની સીડનમાં રહેવા ગયા ત્યાં કેહ લેલ
નરીમાન અને તેમની કીરી અરનવાજ સાથે તેમને
પીઝાન પડી. આવાં મોડા લોકમાં એવજે પોતાની
ચોરાર્થ અને બેલર રોકતની બાજી દાંડી નેથી તે
બાજ સાહેબ આપજો માણે. મુદાલ નજરે એવા
માંગે છે, વગી એ નવી બીના કાઢું કે તેવજ રંધા.
વડાં છે અને પૈસાવાગા પળીની રોખમાં છે, સમ-
જ્યાં, તેવજની સાથે તેવજનો એક પીરોજી નામે
નામે ફરેડન નિરંદાજ સિચીસન છે. બહોજ ખુબ-
સુર ને ચોટલો નુવાન છે.

ન્દાની-તમારે માટે ઘણી સારી કંપની એકઠી
કરે છે.

મેહરખાનું—છટ ! ન્દાની વળી એમ ગાંઠા યથા
કે ? પરાણાઓનો માર્ગ મલિના વેર રહેવાના છે.
જમશેદી નવરોજ પછી તેઓ જશે. ત્યાં વેર કોણ જાણે
કારણ સંઘ કેમ જશે. ફરંગીજ નરીમાન બહી હરતાદ
છી છે. પીલાં, બંદાલી ! આને તું એટલી શીકી કેમ
લાગે છે વારં ? મેહરલીનું શું કાગળ નથી આવતું
વારં ?

પરિણ—કાગળ આજેજ આવ્યું છે, ને સારી
પેઠે છે. જમશેદી નવરોજ પર અહીં આવવાના છે.
આજેટબલ રાણુગારવા તારા બાવાએ કહ્યું છે પણ
કુલ સાર હું મેળવી શકતી નથી, તેથી વિચારમાં
હું. જો હું તેમના હોકમ પ્રમાણે ન ચાલુ તો ઉપકારનો
ખડો વાળેલો ન કહેવાય.

મહેર—વળી તું અદલાબદલીની વાત લાવી ?
મેં ના કહ્યું ની ! આ મોટા ગઢાલની જાળજ,
સોસાયટીની રીતભાત, વગેરે હું ક્યાંથી શીખતે ?
કળનની ચીકી કેમ લખવી, જવાબ કેમ કરવો વગેરે
હું ખડું શીખી તે તેજ શીખવું છે.

પરિણ—તું ખડું એટલું અડપથી શીખી
બંદાલી, કે મને તો શીખવવાની ઘણીજ મનહ પડી.
પણ રોઝ સારેજ જરા મુશીબત પડે છે. ઘણાજ
છટી છે.

મેહર—હા ખુદેન ! આ ફેરફાર ખડી તો ઘણાજ
એવા થઈ ગયા છે. મેં કેટલું ના કહ્યું કે આવા
માણસોને એટલા બધા મલિના વેર અહીં ના બો
લાવો, પણ એવાજો માન્યુંજ નહિ.

(રોઝ અંદર દાખલ થાય છે ને છેલ્લું વાચ્ય
સંભળે છે જોયી બબડે છે.)

માત્રેક હોમછ રોઝ—રોઝ માનવાજ નથી !
અવબત રોઝ માંજ નહિ ! આવા મોટા ગઢાલનું
રાજ ચલાવવાનું તે મરણ સુજબજ કરવાનું તેમાં
દીકરી બાઈ આટલાંજ તે કેમ પરવડે ? હું તે
ખમીરા નહિ. પરિણેઆઈ ! આજનો દેખલનો રાણુ
ગાર એવો કરને કે બધા દિવસ ચાદ કપડે, ચૂલક
સુધરેલી રીતનું—આજના વખત પ્રમાણે કરને.
પીચર રમ સાફ કરાવ્યો કે આવાંબાઈ ?

આવાંબાઈ—હાજ ખડું તૈયાર છે, રોઝ.

રોઝ—ટબલ ઉપર 'મીનુ' તૈયાર મુકજે, કે હું
શું રંધાવું છે તેની સમજ પડે. તે મેં છપાવી
મંગાવ્યાં છે. હમમાં આવશે.

(આવાંબાઈએ 'મીનુ' બોલ કોઈ દહાડે સાં-
બળેલો નહિ તેથી તે કંઈ બલતું ખાવાનું હરો કરી
ગભરાટમાં પડી પુછે છે જોયી રોઝ ચીરડાય છે.)

મેહરખાનું—આવાંબાઈ એ તો એક બીલ છે.

રોઝ—વળી તું વચમાં પડી કે ? હું ત્યારે અમેજ
બોલું છું ત્યારે તે સાફ ઈમેજ હોય છે. કંઈ પણ બુલ
હું કરતો નથી. વળી હું એક ગાફી થોડો, અને મોટા
ધરાવનારો રોઝથો છું !

ન્દાની—એક થોડાનો ખર્ચ જે કપાટમાં બબડે
એવા રોઝથા તમે તો છો રોઝ. (ન્દાનીનું પાકી મળું
હતું તેથી તે બોલ્યો.)

રોઝ—હા, એમ કરી તું મને યાદ આપ કેમ
સથળો હિસાબ ચુકવેલો કે ?

ન્દાની—હાજ—પણ ગોપાળ બહુ સામે થાય છે
ને તમારી સાથે એવાત કરવાનો છે. દસ રૂ. તું ખી-
રાન એ છોડી દેવા માંગતો નથી.

રોઝ—હા—કમીરાન લેઈએ ! દર મહીને દસ
રૂપિયા. વર્ષના ૧૨૦ રૂપિયાની ધાડ ! તે કંઈ આલો
નહિ. દળવાના રંચનના ચોખાનો શું ભાવ છે વારં ?

ન્દાની—આઠ રૂપે ફરો છે, સાહેબ.

રોઝ—તેથું ! જાણે હુટવા બેઠો છે. એક લેઈને
રોઝ કંપની સારા પાંચ રૂપે ફરો આપવા તૈયાર
છે. ઘડી ઘડી થોતાનું માણસ મોકલે છે માટે હવે
ત્યાથી ખડું મંગાવજે ને દેવચંદને બધ કરને.

મેહરખાનું—બાવાજ, ફરો પછવાડે બે રૂ. નરતી
હરો તો શું થયું ? આજેજ ક્યાં ફરો ચોખા મલિના
માંબાજ જઈથે છીયે ? ગરીબ માણસ એટલુંજી
નહિ લે ?

રોઝ—લેવો બાઈ સાહેબને ચચરી આવ્યું ? ને
ક્યા નાંખી દેવાના છે શું ? એમ દરેકમાં સંભાળ
લઈથે તો પછી કોઈ રૂપાના ઘણી થઈ શકથે. એવા
ખર્ચમાં જ પૈસાની ખુટ પછી આવેજ કેની ? મેં
કહ્યું છે તેમ તમે હોકમ લખજે, ન્દાનાબાઈ.

ન્દાની—વાંછ.

રોઝ—(આજુ બાજુ જોઈને) સાક્ષી હવે બધી
તૈયારી ચર્ચરી હરો. તેટલામાં હું કપડાં પહેરવાનર—
તમે લોઝ પાંખ તૈયાર રેહજે, છોકરાંઓ.

(તે પણ ભય છે તેટલામાં મહેરાં અડકાને છે.)
મહેરાંભાનુ—બાવાજી ! મને એક પચાસ રૂપયા
જોઈએ તે એક લખી આપોતો.

રોડ—(અભયળીથી) પચાસ રૂપિયા ! એ દિવસની
રાત પર તો મેં તુંને એટલા આપ્યા ! હવે કંઈ માંગે છે ?
મહેરાંભાનુ—આ વર્ષે કંડી લખી પડે છે ને આપણી
મીઠકાત પર દેહવાં બરીએને પાણી કામળાઓ વગેરે
આપવા મેં તે અર્થે તોમાં એટલા થઈ છે.

રોડ—ધાવણી કામળાઓ વગર આટલાં વર્ષે તે
રોડ છતાં તો ખરાં કેની ? એ લખી સખાવત કરવાની
રીત એવો ! હું જે જાણું તે હું એવાં કામમાં તે
પૈસા વાપરવાની છે તો હું કરી ને આપેને નહિ.
બસ એટલા અર્થે તો પુરા થયા. હવે બીજા નહિ
મગશે.

મહેરાં—પણ બાવાજી દર કંડીમાં મોટા રોડ એમ
જુદાં ચાલુ કરવા દેવા હતા. તમે ગમે વર્ષ બંધ કરાવ્યું
ત્યારના તે બરીએ દેરાન ગાય છે. વાસ્તે એક પચાસ
રૂપયામાં કંઈ થયું નહિ, બહાર બાવાજી.

રોડ—મોટા રોડ કરાવવા હતા તે તેવળી રોલ
હતી તે ચાલું. આ તો મને પાંચ રોલ મળેલી.
તેનો હું એમ ઉપયોગ કરું તો રોડ મારે મારે મું મળ
બાપે ! મને ખાં મરતી વખતે રોડને દિસાજ આપ-
વાનો, મારું હું એવા આડા અર્થે કરવા નથી દેવાનો.

(તેવળ મુસ્તામાં ભય છે, કે બધાં બડબડવા
માડે છે. મોડીવાર વાતચીત કરી સબળાં પુરા પડે છે,
ને પડોળાએનો આવવાનો વખત ગાય છે કરી
તૈયાર થવા ભય છે. તૈયાર થઈ મહેરાંભાનુ પડેલી
દિવાનખાનામાં ભય છે, જ્યાં રોડ જ્યુતેટલામાં આવી
લાગે છે ને રીડરને એકલી જોઈ તેણીને ન્દાની
મહેરાં સાથે તે પુરાથી વાતચીત કરેલ કરી અટકાવ
નામે છે !

રોડ—મને તારી એ સાચ જરા નથી ખબતી.
આખાં અંદરોનો હું રીડરો કરેવાડ તેની એક
પુરી રીડરો મરબારીની સાથે પાળે એ ખ્યાલ
જોઈ છે. જોડરી-વં ચીતને ચાલે નહિ તો
પડોળો.

મહેરાં—બાવાજી ! તમે મારું સાંકુળો રોડ ભ-
ધામાં તમારી મરબ મુજબ થશે પણ આ બાજુમાં

નહિ. આખું અંદરો ભણે છે કે હું ન્દાની સાથે પર-
લુવાની હતી. હવે તેટલામાં આ જોડો ફેરફાર થયા
તેથી હું મારી લાગણી ને ખ્યાલ ફેરવી શકું એવી
જેવડા તો નથી. ગમે એવો છે પણ મારો ન્દાની
છે ને હું તે જોડો સાથે પરલુવાની. ગામમાં બધાં
આગળ તમારી તારીફ કરવા હતા તેઓ આને
કુટ્ટે છે, એવી તમારી કંડોરી રીતમાત થઈ ગઈ છે.

રોડ—હું મને શીખવ ના ! હું કરવું તે મને
માણુ છે. મોટા દોઢમ મુજબ તારે ચાલુ જોડો;
નહિ તો મારી રોલતમાંથી એક પૈ પણ હવે
મગશે નહિ.

મહેરાંભાનુ—બાવાજી, એ તો મોટા રોડ વાગી
વાળ થઈ. મને નહિ મગશે તો કાલ બીજે લાપક
પૈસાનાં લખી થશે. વખતે મેદલી ચોમો વારસો
પાડે લઈ શકો. વળું પુરી છું, તમે રીડર ના કરતા,
પણ મારો કરાવ નહીં છે, હવે રીડરો એ
બાજુમાં થઈ જોડવા ના.

ગોવિંદ-તે કહ્યું તેને માલમ છે તે મળવાનું માંગે છે. બાહરના સાબ લોકો આવે તે અજાણ વાત કરવાની છે કેહેલું.

રોડ-(વિચાર કરીને) ના મોકલ.

(ગોવિંદ નય છે તેટલાં તેવણમાં સુચવાઈને બેસે છે. એ બુદ્ધા ધોરાવાળાથી તેવણ થણા બિહેડે, સૌ પર દમામ કરી તેવણ ફાવતા પણ એ બુદ્ધા પર તેમનું કશું ચલણ નહોતું. ગોપાળ દાખલ થાય છે.)

રોડ-કેમ ગોપાળ વળી શું ગરબડ છે.

ગોપાલ-હેઠ ગડબડ એમ કે આ નહાની દેડ હાથ તપાલી અમને નુકસાન કરતા છે તે ની ચાલવા તું ! ગરીબ માનહતી રોજ બંધ કરી પાંચ દહ રૂપ્યા બચાવે તો હું ફાવેલો છું !

રોડ-અનાન્યાવાળાના પૈસા ઓછા કાપા તેમ વને શું થયું.

ગોપાલ-તેનાં ઓછા કાપા તે વારે મને કેમ તે કમીલન આપે ! મારા જેવા બુદ્ધા મતીખની દહ રૂપ દીધી હું થવાનું આ રીત હારી નઈ હેઠ. પૈદાવાસો હેઠથી થીઓ ને આમ પાંચ છ રૂપાડી માટે તવલાવે તે ઠંઈ હાથે માનહ ની કેવાય-

રોડ-(શુરસાથી)-ન્યારે મે તુને મારી ચાકરીએ રાખશે ત્યારે-

ગોપાલ-ની હેઠ, તમે કેવારે મને ચાકરીએ રાખજો ? હું તો મારા બુદ્ધા હેઠના ચાકર તેને મને ચાકરીએ રાખેલો, તે પાનને તીલ વગડ થીઆ. હો-મલ હેઠ તમારા કરતાં હું બડ જુનો. ઉઠ. આ મેલ લનાં હથલાં ખુના હું બનુ ! ને એ ઘર માફન છે. હેઠ મરી ગયા તે હું થીલ. મારા પૈદા કાપી લઈને હું કુખ નેહો, કાણ નને !

(રોડ તેના બોલવાંથી ગમરાઈ જઈ મુંઝા બેસે છે અને મનમાં બડખેડે છે કે વખતે બુદ્ધા શકેના દુરનો સગો ને ખરો વારસ એવો શે તેથી દર વખત એમ તેમને દબાવે છે.)

ગોપાલ-(ચેંકને મુંઝા બેઠેલા બેઈ)-હોમલ હેઠ, નહાની દેડને હવે અટકાવજો, વમે તો નવા ને હું તો જુનો ચાકર કહેવાડ, મારે મહેરબાની કરજો દેહ.

(રોડ એક ધુણાવી તેને નવાની ઈસારત કરે છે. જેથી થસ ચતો તે બુદ્ધા નય છે. પલ રોડને ખરો પડે છે તેથી દિલગીર થાય છે. તે બેદમાં એ તલ વખત ને રીતે બોલશે તે પરથી તેમને રાક હાથ થાય છે. એવા વિચારમાં તેવણ બેઠા છે તેટલામાં ગોવિંદ હમાલ પંદોણાઓ આંચા છે કરી બખત આપે છે. લેડી ફરગીઝ, ચારનવાઝ, ફરદુન દાખલ થાય છે તેજ વખતે દીવાનખાનાની નાકેથી પીરોલ અને મેહરબાનું અંદર આવી પંદોણાઓને આવ-કાર આપે છે. રોડ તેઓ વચ્ચે ઓળખાણ કરાવે છે. પીરોલની ઓળખ મેહરની મિત્રણ દાખલ કરાવે છે. જરા શાત ચતાં લેડી નરીમાન આસપાસ બેઠ ખુરાલીથી વાત કરે છે ને દીવાનખાનાની ચતના વખાણે છે.)

લેડી નરીમાન-મીઠ માણેક હોમલ, કેડું સુંદા મકાન-કેડું ઉમદા ફરગીચર-

રોડ-ખાઉ સાહેબ એ મકાન નથી. એનો મેટો મ્હેલ છે, અને ફરગીચર ખાગ ટેરફથી હવરાન નહું ગોડવું છે.

મીઠ તીઝ દાડ-ખરેખર ઉમદા તેરફ છે. પૈસાનો ઉપયોગ ખરેખરે થયેલો દેખાડ આપે છે.

પીરોલ-(મેહરબાનુને કાનમાં)-ફરગીચર અને ચતનાથી છડ થઈ ગયા છે પલ આપખાથી નરા પલ છડ ચતાં નથી હો !

લેડી નરીમાન-ખરેખર મીઠ માણેક હોમલ એવા મ્હેલમાં રહેવાથી અને આખો જન્મ એવામાં કાડવાની ખુરાલી તમને ગાડ લાગતી હશે.

રોડ-રહેલો જન્મ આઠા યથા નથી. તે વખતે તો હું બીજેવ કેળવે હતો.

લેડી-હું-હું સમજ ! તમારા માતપિતા મુસાફરીએ નિરૂદ્ધમાં હશે ત્યાં એ શુભ બનાવ બન્યો હશે. તમે કણી મુસાફરી કરી હશે.

રોડ-હા, નહિ, કણી તો નહિલ.

(તે બેની નેડી વાત કરવા પડે છે તેટલામાં અર નવાઝ મેહર અને પંદોણ સાથે વાનગીત કરવા માંડે છે. ખજાનો ઘંટ થાય છે. ઓફીસીઆની વતના થોડા રાખેડો રોડને કાને પડે છે.)

રોક—(ગુરુસાથી)—કાંય મહેર ! ત્હારી બાંધ લટકતી હતી તો પશુ તેં આપા પાસે સીવાઈ કાં નહિ ?

મિત્ર નરીમાન—નહિ, નહિ, મીઠા માણેક હોમછ ! છુટી ને લટકતીની હવે ફારીન નથી એમ હું તો તમારાં દીકરીને કહું છું. કારણ આ ફારીન તુની યથા યથા છે. હમેશાં બૂઠા માણસોને એમજ જરા સાંભળ્યું કે નીકળી પડે છે !

રોક—(મનમાં)—એટલી બીલાઈ ! મારાં મોઢાં પરજ મને બૂઠો કરી ખુશાલ કહે છે !

(તેઓ બધાં જમવાના એકઠા બહારી બધા છે. મેહરબાનુની પાસેજ ફરેદુન બેસે છે. તેઓ જમવા બેસે છે તેટલામાં ગાળીંદ ત્યાં આવી મેહરબાની આવી પુગવાની ખબર કહે છે, તેથી પેશાણુઓ અનજાય થાય છે. રોક જરા ગુરુસામાંજ બેસી રહે છે, પણ પીરિઅ અને મેહરબાનુ તેને આવકાર આપે છે અને જમવા બેસાડે છે. પીરિઅની ખુશાઈનો પાર નથી, અતિ આસપાસનાં ખાતર રોક વાત કરે છે.)

માણેક હોમછ રોક—કેમ મેહરબાની કેવી ખબર ! તું આવવાના હતો એમ અગાઉથી લખ્યું કા નહિ ?

મેહરબાની—હાલમાં એકાંતમાં કામ નથી તેથી પંદર દહાડાની રજા લીધી છે.

(સેડી ફરેંગીઝ આમો વખત પાનચીત કર્યા કરે છે ને સાંભળનાં તેઓ વળે છે. મેહરબાનુ તે ટાઢેલાં સાંભળીને કંટાળી બેઠે છે એ રીતે બધા દહાડા કેમ જશે તે વિચારમાં તેણી પડે છે.)

વખત સહવારનો.

નાસ્તાના વખતે અગાઉથી પીરિઅ ખેલ ગોઠવવા કહ્યું છે તેટલામાં ફરેદુન તીરદાઝ અંદર ગઈ પીતા દાખલ થાય છે. અને કબોલજ આવી બેઠો રહે છે ને વખાણથી પીરિઅને ટીકે છે.

ફરેદુન—આહ ! શું સરય તમારો ટેકર છે, મીસ પીરિઅ. રાવની હુન્નરમંદીનું ગરિબુઅ પશુ તમારા કાબેલ દાંધેથી જ થયું હશે.

પીરિઅ—(સારમાધને)—હાહ, મને એ કામ કરવા થયું અને છે. (તેટલામાં તેણીની નજર હાથમાં ની સીમાર પા પડે છે તેથી તેણી રોક ચીટાસો એક.

તેને કહે છે પશુ તે છતાં તે ઉભો રહી પીએ છે તેથી પીરિઅ ગુરુસો થાય છે.

પીરિઅ—રોકની તમને દરકાર ન હોય તો હાથે, પશુ સોસાયટીનો તરીકો શીખવે છે કે એક લેડીની દાનવીમાં બીડીનો કુમારો કાઢવો ન જોઈયે.

ફરેદુન—હા ! ખરેખર ! મહારી ફર્નમાં હું બુલ્બો. તમારી મણી મહેરબાની યથા. બહાવાં બાતુ, કે મારી ફર્ન શું છે તેં મને બતાવી. આજની છોકરી છાંડરી. એની માફક મોઢાં પર મીઠાં યથે ને કરે તે કરવા કે ને પછી બખરે તે જાનનાં તમે નથી.

(અહિં તેણીનો હાથ તે પકડવા બધા છે. ને પીરિઅ મુઠાવી લે છે.)

ફરેદુન—એમ ચીરડા ના, બહાલી મદાખુઅ. તારી ખુબસુરતી પર હું યથા રાતનો શીદા થઈ ગયો છું. મને નહિ લાગતું કે તું મીસ માણેક હોમછની એક મિત્ર થાજલ અહિં રહેતી હોય. તેમની રીતભાત પરથી એ શક મને કાપન થયો છે. વાસ્તે મને ખરું કહે બહાલી.

(પીરિઅ ગુરુસામાં ટોળા કાઢે છે, તોપણ તે કંઈ કંઈ બોલે છે અને લામ જોઈ તેણી ન્હાસી જવાની વેતરણ કરે છે તેટલામાં નેણીને કમરમાંથી પકડી ચુમી લેવાની કોશિશ કરે છે. પીરિઅ ગભરાધને ખુબ પડે છે. મેહરબાની તે ધાંભળી અંદર આવે છે ને તેણીને ડાઢવે છે. બન્ને દાંધોદાય થઈ જાય છે. તીરદાઝ સાહેબનો બસાખર ખુરદો થાય છે. તેમને પીરિઅ એમ તેમ ડાઢવે છે.)

અંક ત્રીજો.

દેખાવ માણેક મદાલતું દીવાનખાતું.

મી. માણેક હોમછ વીચારમાં ફરે છે. તેવજો મહામારવ શોધ કીધી છે તેથી હું કરવું તેના વીચારમાં હસકેરાયવા ફરે છે.

રોક—(બખરે છે)—મને લાગતું હતું કે ગોપાળ થોડાવાનો કંઈ બરમખી વાકેફ છે અને અંતે એજ નીકળ્યું. ફેની (ફરેંગીઝ) તદ્દન લડી ગઈ છે. ફક્ત પુછવાની બોલી છે. પશુ આ નવા ધુન.

તે એવાજ સુંદર વિચારો ધરાવતો આન્યો છે કે જો એકવાર ખાદશાહી તાજ-રાજ હાથ કરી લીધું તો ખસ છે; પછી તે ગમે તેવા છળ કપટથી કે ખોટા કાવા દાવાથી હાથ આંચું હોય તેની કોઈ પરવા કરતું નથી; કેમકે હુન્યામાં ઝુકાનેવાળા હોય તો ઝુકાનેવાળા બહુ છે.

માતાનો મદદ.

જે કામમાં યુડી જોસો “શીર જાવે ઝોર પુલાવ આવે” વાળી વાત કરવાને બેટનમર્ગનો કુંવર એલેક્ઝાંડર નખજો જણાયો તે કામમાં માયું મારવા ફરડી-ન’ડને પહેલવહેલું કહેવામાં આંચું ત્યારે તેણે પોતાની માતાની સલાહ લીધી. તેની માતા, તે આર્લિન્સની પ્રજ્યાત શાહજાદી કલેમેનટાઇન હતી. તેણીનાં બીજાં છોકરાંનાં કરતાં ફરડીન’ડ ત’ માતાનો વધુ માનીતો હતો.

જનવા ભોગ છે કે બીજાં છોકરાઓના કરતાં ફરડીન’ડ તેણીનાં કુટુંબ ઉપર વધુ પડેલો હતો, અને તેમનો ખવાસ ધરાવતો હતો તેથી કદાચ તે વધુ માનીતો હશે ગમે તેમ હોય પણ તેણે પોતાની માતાની સલાહ લીધી અને તેણે ઉમેદ રાખી હતી તેવોજ જવાબ તેને મળ્યો.

તેણીએ પોતાના બેટાને બલગેયોના પ્રીન્સ થવાની માગણી કળુદ રાખવાની સલાહ આપી તે વેળા તેમાં તે નિરાશ ન થાય તે માટે તેણીએ દરેક ગેઠવણ કરવા માંડી તેની મદદે પોતાની સઘળી યુક્તિઓ અને સાધનો મુકી પોતાની બહોળી દોલતનો ઉપયોગ કીધો. તે સામે તેણીના

બીજા બે બેટાઓ થયા, અને તેઓએ તે બલગેયોન સહાસને ધિક્કારી કાઢ્યો કેમકે તેમની માતા તે નાનકડી શાહનશાહત માટે આટલી બધી ઉદાર થાય તે તેમને રૂચતું નહોતું.

ફરડીન’ડની પૂઠેજ તેની માતા સોફી-આ ખાતે આવી ત્યાં પોતે કરી કામ થઇ. રાજ્યના મુદ્દા બુદ્ધા પક્ષના સઘળા આગેવાનો માટે તેણીએ પોતાનાં દરવાજા ખુલા રાખ્યા ઘડીકમાં વડા પ્રધાન સાથે તેણી હમતી, જો કે તેજ ઘડીએ છુપી રીતે તો તેનાથી છુટવાનો ઇલાજ શોધતી હતી. તો ઘડીકમાં તેના હરીફ આગેવાન સાથે નખરાં કરી કરીને શેકહેંડ કરતી, અને એ રીતે બલગેયોના સઘળા આગેવાન પુરૂષોને પોતાની બાજુમાં પુસલાવી એકઠાકીધા. તેમની અસહ્ય રીતસાત ને ખાના પરની અયોગ્ય વર્તણૂંક તરફ આંખવિંચામણ કરી કંઈ કલેજે અને સહ્યતાથી તેણી તેમને પોતાની તરફ ખેંચતી હતી.

જંજળની શરૂઆત.

પ્રીન્સ ફરડીન’ડ સોફીઆ ખાતે આન્યો તે વેળા તેની સ્થિતી બહુજ મુશ્કેલી ભરી હતી. સઘળાં મોટાં રાજ્યો માંના એકે પણ તેની પિછાણ કરી ન હતી. રૂચાએ તો માત્ર આંખવિંચા-મણાંજ કર્યો હતો અને નામદાર ઝાર એલેક્ઝાંડર ત્રીજા હરહમેશ એમ કહેતા હતા કે, એ બાળકમાં જેટલું એણું તેઓ સાંભળે તેટલું બેહતર હતું. બલગેયોના

આ નવા હાકેમની રાજદારી કુનેહમાં તે એક ગંભિર નડતર હતી. આ સઘળી નડતરો અને અડચણો સામે તે પોતાની સત્તા રાખી રહેશે એમ કોઈ પણ આસા-મી માનતું હતું નહિ. પણ રાણી કર્જેમ-નટાઈનનો આ લાડકડો એક મોટો ગુણ ધરાવતો હતો, તે એ કે આપું યુરોપ, જ્યાં એનો સંબંધ હોય ત્યાં ગમે તેવું હઠહુડતું અપમાન થાય તોય તેની કશી દરકાર ન કરતાં ત્યાં ખુશાલ જતો હતો. તે જળશે નફ્ટ હતો. સોશીઆમાં કર પડતાં તેને જણાયું કે તેની ગાદી અચળ હતી નહિ, છતાં તેની લેશ ભાર દરકાર કે પરવા ક્યાં વિના જે દેશે પોતાની સરહદો તેને આપી હતી તે દેશ ઉપર અત્યંત ઠંડાઈ અને દ્રઢતાથી રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો. તે હંગેરોશ રંગીલો, આનંદી, અને મજા-તાવડો રહેતો. રાજ સહવારે લાંબો વખત પોતાનાં બાવરચી સાથે રોકતો, જેથી તે આનંદી સુકરા ઉપર નોત્રેલાંઓને અત્યંત સતોષ મળતો હતો. પોતાના હરીફો અને શત્રુઓની વાત તે કદી કરતો ન હતો. આખા યુરોપે તેને બોય-કોટ દીધો હતો, તે તરફ તે એટલી જ પરવાઈ દેખાડતો રહેા કે, ઉવટે, તેની હિંમત અને શૌર્યને વખાણનારા એકે-એકનું તેણે માન મેળવ્યું.

તેની શાહનશાહતના પહેલા દિવસો ખ્રીસ્તી પ્રીન્સ ફ્રેડીનંડને માટે ખરેખર સખત કસોટીવાળા હતા. જેવો તેણે બલગેયોની ભૂમિ ઉપર પગ મેલ્યો કે થોડાજ વખતમાં તેની બાજુમાં આનંદ

કે એક મજબૂત બળવાન પક્ષ તેની વિ-રુદ્ધ કાવત્રાં રચતો હતો. વળી એમ પણ તેને જણાયું કે સોશીઆમાં બલકે, આખા દેશમાં એકજ બળવાન આગેવાન મશ્યુર-સ્ટામ બોલોફ હતો જેને મશકેરીમાં “ફીગ” મેકર ” ના નામથી ઓળખવામાં આવતો હતો. તેનો દરેક શબ્દ કાયદા તરીકે માન મેળવતો હતો.

મશ્યુર-સ્ટામ બોલોફ સાથે પ્રીન્સ ફ્રેડી-નંડને મુદત બનતું નહતું. બન્ને અભિ-માની અને હડીલા હતા, પરંતુ તેઓ વચે એકજ તફાવત હતો જે અવશ્યનો ગણાતો હતો. એ બન્નેઓનું રાજ્ય કારો-બારી, ગમે એવો ખાતરીથી ભરપૂર હતો, અને લગાર નિર્દય પણ હતો જે કબુલ ક્યાં વિના ચાલતું નથી, છતાં કોઈપણ પ્રકારનું હલકું, અધમ, કે કપટી કામ કરનાર તે નહતો. એક દીવસે સાંજે પો-તાને ઘેર પાછો ફરતાં તેને કોઈએ મારી નાખ્યો, અને તેનાં મોતે બલગેયોના તેજ એકલા શખસને માર્યો કે જે પ્રીન્સ ફ્રેડી-નંડને તેની આપઘાતિક યુક્તિઓમાં અટકાવવાની શક્તિ ધરાવતો હતો.

જ્યાં તુલીક રશિયાનો ઝાર એલેક્-ઝાંડર ત્રીજો હૈયાત હતો ત્યાં તુલીક પ્રીન્સ પોતાની ગાદી પર નિર્ભય બેઠેલો છે એમ તેને લાગતું નહોતું. કેમકે રૂશ્યા તે રાજ્ય હતું કે જેનું બોલેલું બલગેયોમાં હુકમ સમાન હતું, અને જો રૂશ્યાએ ઈચ્છ્યું હોત તો પ્રીન્સને સઘળું બધું છોડી દઈ ગાંસડાં પોટલાં તુરતજ માંધવા પડી જે સુશોભિત મહેલ તેણે બંધાવવા માંડ્યો હતો તે પણ છોડી જવો પડતે.

૧. પ્રીન્સને “ ઉછાછળા હુકતા ” તરીકે નામદાર ઝાર ઝોળખતો હતો. તેણે રૂશ્યા અને રૂશ્યાની મહેરબાનીનો તુચ્છકાર કર્યો હતો તેથી તે બલગેર્યા ખાતે ઠર પડે તે રૂશ્યાના ઝારને ગળે ઉતર્યું નહિ. તેણે તેનો તુચ્છકાર કરી ચુપ રહેવામાં હુકાવણુ બેસ્યું, અને તેના આવવાથી પોતે બિજવાયો છે એટલું પણ જાણીને તેને મઘન થવા ન દીધો. તેને કશી ગણત્રીમાં ન ગણ્યો, એટલું જ માત્ર થયું. ખુલ્લી હુશમનાઈ જે સામે જાહેરમાં બાથ લીડી શકાય તેના કરતાં આ મુજે મ્હોડેનો તિરસ્કાર બહુ હાનિકારક હતો. જર્મન ક્યસરે એકવાર પ્રીન્સ તરફથી રૂશ્યાના ઝારને સમજાવ્યો કે પ્રીન્સ ફરડીન’ડ ધારવા જેટલો ખરાબ નહોતો, પણ ઝારે તે વાત સાંભળીજ ન હોય તેમ ઉડાવી દીધી હતી.

તે આ મોટી મુશ્કેલી હતી તેટલામાં નામદાર ઝાર મરવા સુતા છે એ ખબરે દુન્યા ચોંકી અને એ અફવા બહાર આવ્યા પછી થોડાજ વખતમાં તે આફાની દુન્યા છોડી ચાલી ગયો અને તેની જગ્યાએ હાલના ઝાર નામદાર નીકોલાસ બીજા ગાદીએ આવ્યા એ વેળા, જર્મન શેડેનશાહ જે હમેશાં મોટી મોટી થોજનાઓ અને પ્રપંચો રચવામાં શુ’યાયો હતો. તેણે એક અસાધારણ પ્રમાણની થોજના તૈયાર કરી, અને તે જાણી તાલુબ થયો કે પ્રીન્સેસ કલ્મેનટાઈન અને તેણીનાં પુછડાંઓની તેને સંપૂર્ણ બહાણી મળી ગઈ. એ થોજના ફક્ત રૂશ્યાને બલ-

ગેર્યાના પ્રીન્સ ફરડીન’ડની તરફેણમાં ખેંચવાની હતી; તે એ રીતે કે પ્રીન્સનાં બચ્ચાંઓને કેથોલીક ધર્મમાંથી ગ્રીક ધર્મમાં પ્રજા સનમુખ લેવાં-ફરી બેપટાઈઝ કરવાં, જેથી રૂશ્યા પ્રીન્સ પર મહેરબાન થાય.

બલગેર્યાન વિરુદ્ધતા.

પણ પ્રિન્સ જાણીને અજબ થયો કે, બલગેર્યાનાં ઘણાંએ તે યુક્તિ ના પસંદ દીધી. તેઓમાં મુખ્ય તો પ્રીન્સની પોતાની પત્નિ પ્રીન્સેસ મેરી લુઇ હતી. તે સાદી પણ પ્રમાણિક જીવનની સ્ત્રીએ તે વાત કબુલ કરવા સાફ ના પાડી. પોતે રોમન કેથોલીક ધર્મની હોવાથી, પોતાનાં બાળકો બીજા ધર્મમાં ઉધરે એ વિચારે જ લડકી. તે પહેલાં તો તેણીએ સાફ સાફ ના પાડી, પણ જ્યારે એમ કહેવામાં આવ્યું કે એમાં સવાલ ઉઠાવવાનો તેણીને હુક છે જ નહિ ત્યારે બલગેર્યા છોડીને બહારગામ જવાનો પોતાનો વિચાર જણાવ્યો. પહેલાં તેણીએ એવી આશા રાખી હતી કે આ બારિક સંભોગમાં નામદાર પોપ તેની મદદે આવશે તેથી તેણીએ નામદાર પોપને કરગરીને લખ્યું પણ પોપ લીઓ તરમો કંઈ કાચો ન હતો. તે તો માત્ર તેણીને દિલાસો દઈ તેણીની કદર ખાઈ બેસી રહ્યો, પણ અંદરખ નેથી સોપ્રીઆ ખાતેના પાદરીઓના વડા આર્ચબીશપને નામદાર પોપ તરફથી જણાવવામાં આવ્યું કે, બે પ્રીન્સ ફરડીન’ડને મદદ કરે અને જે સમજુત કરવા ધારી હતી તેમાં મદદ

કરવા પાઠરીઓને સમજાવશે તો તેનો
 હરજને ખુલ્લું કરવામાં આવશે. અને
 સોફીઆની કૅથોલીક ધર્મોદ્ધક્ષની ગાદી
 'પેટરીઆશ્ટ' ની પદ્વીએ ચઢાવશે અને
 તેણે પદ પણ તેને આપવામાં આવશે,
 જેથી ગ્રીક ચર્ચનાં વડાની તાબેદારીમાંથી
 તે છુટશે. આ ઉપરાંત કૅથોલીક પાઠરીઓ
 ને આખા બલ્ગેયીમાં વસવાટ કરવાની
 નિશાળો રચાવવાના અને ગમે તેટલાને
 વટલાવવાના હુકોની કબજાત અપાઈ.
 તે વડો શુભચાસમાં પડ્યો. આથી નામ-
 દાર પોપે તેના ઉપર સંદેશો મોકલ્યો જેમાં
 એણે લખવામાં આવ્યું હતું કે " તમે
 જો બલ્ગેયીની ધાર્મિક જાગૃતિ માટે
 મહેનત કર્યો અને દેશનાં ચર્ચને સ્વદે-
 શપ્રિય અને સ્વંતંત્ર યજ્ઞરહેવામાં મહેનત
 અને મહત્ત્વ કર્યો તો પરમેશ્વરની કૃપા
 તમો ઉપર ઉતરશે. " તે સાથે પૈસાની
 એક મોટી રકમ મોકલવામાં આવી હતી,
 જે ખુશીથી ગળે ધરી અને તે પરગણુનર
 તે કાળાં કાવનાંમાં મહત્ત્વ કરવા તૈયાર
 થયો. તે કાવણું પ્રીન્સેસ કલ્મેનટાઇને
 ઉણું કીધું હતું જેથી રૂશ સાથે ભેડાણ
 થવાને બદલે ઉલટું બલ્ગેયી રૂશયાં
 કેવળ ઉડું પડી ગયું-સંબંધ તૂટી ગયો
 અને બલ્ગેયી ને આર અને તેની પ્રજા
 તરફ જેથી જવાને બદલે અલગ કરી
 જર્મનીનું હથ્થાર બતાવ્યું.

આખાં મુશ્કેલીમાંનો એકપણ રાજદારી
 તર તે ઉડી બાજુનો મર્મ નહિ સમજ્યો.
 ઓસ્મા કે જ્યાં હુકાં વ્યાપિ રહેયો
 ભેદજે ત્યાં પણ કોઈ સમજાયું નહિ,
 જેથી ઉલટું પ્રીન્સ ફરડીન'ડનાં જે હસવ
 ઉપર આર વિલાપ થવા લાગ્યો કે એથી

તેની અને રૂશ્યાવચ્ચે દોસ્તી પ્રપથે.
 જે વાત ઓસ્માન રાજદારી અગ્રેસરોને
 ઘણીજ અણગમતી હતી; પણ રૂશીઆ
 અને બલ્કનમાં એ હિમતવાળા કામથી
 બિહલ હુકાં પેદા થયો, અને જર્મન કયસર
 બીજાઓની ભોળાઈ પર મુછમાંને મુછમાં
 હસવા લાગ્યો કે પ્રીન્સેસ અને તેણીના
 ભેટાએ શા મટે એવું પગલું બધું, તેની
 ખરી મતલબ તેઓ સમજી ન શક્યા.
 કયસરને કૅથોલીકોની હરકાર ન હતી
 પણ રૂશીઆ કરતાં તેઓ વધુ પ્રિય તેની
 નજરમાં હતા.

આ ન છાજતા પ્રપંચમાં એકેએક,
 એક બાંબથી સફાઈથી ઠગાયા હતા.
 રૂશીયાના લોક એમ માનવા લાગ્યા કે
 ફરડીન'ડનાં વિચારોમાં તેઓ મળ્યા
 થવાયો ઓસ્મા સાથેનો તેનો સંબંધ
 જરૂર જુટયો; પોપને તેના અનુયાયીઓ
 એવી આશા રાખતા થયા કે હવે લંડીન
 અને ગ્રીક દેવલો ભેડાઈ જશે. ઓસ્મા
 એવી ઉમદમાં હતું કે બાહકન્સમાં એ
 કામથી તે લોકપ્રિય થઈ પડ્યો, જ્યાં તે
 હાલ તેનાથી ઉચ્ચ ક્ષાત્રમાં હતું, પ્રીન્સે-
 સ કલ્મેનટાઇન એવી આશા રાખતી
 હતી કે તેનો વાહલો ભેટો પોતાની રાજ-
 વશાવગીને એકત્ર કરવા ખાતર જે ભારી
 લોગ આપવા કબુલ થયો હતો, તેથી
 તેની રિયતી વધુ મજબુત અને વધુ
 સલામતી ભરી થવા પામશે, પ્રીન્સ ફર-
 ડીન'ડ એવી ઉમેદ રાખતો હતો કે એ
 પગલું ભરવાથી પોતાની ખ્યારી ઉમેદો
 પાર પાડવાનો રખત વધુ નજીક આ-
 વતો જાય છે કે બલ્ગેયીનાનો રાજકુવર
 તો શું, પણ ત્યાંના રાજા તરીકે તે ગણા-
 યે; પણ જર્મન કયસર એકલોજ કયા-

ની આથા નહિ રાખતો હતો; કારણ કે તેણે જોયું કે ઘણી ગુંચવણોનાં બી વંવાઈ સુકાં.

ફિશિયાની મુલાકાત.

એ પછી થોડક મહિને બાર ગાલીએ બેઠો તેને સલામી આપવા પ્રીન્સ ફરડી-નંડ રશીઆ ગયો. મોસ્કો ખાતે તેને સા-રો સત્કાર નહિ મળ્યો. સર્વ કોષ્ટકો તેને ફરનો ફર રાખ્યો. બાદશાહી કુટુંબ પશુ તેની સાથે એવા સંકોચથી અને અદ્ય પ્લાવથી વર્ત્યું કે તે ઘણું નાખુશ થઇ ગયો. પણ મેસ્કોમાં રહો તેણે એક કામ બળવ્યું. જર્મન એલચી પ્રીન્સ રેડલીન ને એ અરસામાં તે ધણીવાર મળવા ગયો, અને પોતે જે જે જોયું અને અવલોકન કીધું હતું તેનો જાતિ અનુભવ તથા વિચારો અને ખ્યાલો તેની મારફતે જર્મન કયસરને જણાવ્યા, અને તેણે ખુલ્લે ખુલ્લી ચેતવણી આપી કે તેના અનુભવ અને જ્ઞાન મુજબ રશીઆ કો-ઇથી મોટી લડાઈ માટે તૈયાર ન હતું.

પોતાના દેશ પાછા ફરવાની રજા માંગવા અગાઉ પ્રીન્સે નામદાર બાર અને ઝાનીનાને પોતાની પત્નિ જે બલગેયો છોડવા પછી કેટલાક મહિના રીવીએરા ખાતે ગુજરવા પછી પાછી સોફિઆ ખાતે જઈ રહી હતી તેને તેમની મુલાકાતે લાવવાની ખાહેશ જણાવી. નામદાર ઝારીના આગળ એકદમ એ ખાહેશ બહેર કરવાથી તેણીએ જણાવ્યું કે શાહબદી મેરી લુઈસીને મળવાથી તેણી-ને ઘણો સંતોષ મળ્યો, જેથી ત્યાંને ત્યાંજ કેમ અને ક્યારે મુલાકાત લેવી તેની ગોઠવણ પ્રીન્સ ફરડીનંડે પોતેજ કીધી.

તાતે ધાયેજ કામ કાઢી લેવામાં ફાયદો હતો એમ તે પ્રીન્સ અચુક માનતો હતો.

દોઢેક વર્ષ બાદ પાછો એકવાર તે ફરયાનો મુલાકાતે ગયો. આ વેળા તે પોતાની રાણી સાથે ગયો તાજપોષીનો વેળાએ તે એકલો મોસ્કો ગયો હતો તે વેળા જેવો આવકાર મળ્યો હતો તેનાં કરતાં અતિ વધુ હાવભાવ અને હથથળા ભર્યો આવકાર તેમને પીટરહોફ ખાતે મળ્યો, જ્યાં નામદાર બાર અને તેડું કુટુંબ રહેતું હતું. નાહનો શાહબદી બોરીસ પોતાના શિક્ષક સાથે તેમની ભેટ એ વેળા આવ્યો હતો.

આવો સારો આવકાર મળવાથી પ્રીન્સ ફરડીનંડને હિંમત આવી અને યુરોપની સઘળા દરબારોની એજ રવેશે મુલાકાત લઈ આવવાની તકબીર લે રચવા લાગ્યો, અને જો નસીબમાં કાણું નહિ પડતે તો તે ઘણું ખર્ચ લાંબે પ્રવાસે નિકળતેજ. શાહબદી મેરી લુઈસી અત્યાનક બાળકને જન્મ આપતાંજ મરણ પામી, અને તેનો ધણી ચાર બાળકો સાથે દુન્યામાં એકલો પડ્યો અને તેનાં ઉપર તેના બાળકોની સંભાળ-તું અને કેળવણીનું કામ આવી પડ્યું, અને તેને મહિનાના મહિના શાંતિમાં ગુજરવાની ફરજ પડી, જેને માટે તે લાયક હતો નહિ. તેની માતા તેની મદદ આવી. બર શિયાળામાં વિએનાથી આવી અને સોફિઆના મહેલમાં સદાતું રહે-કાણુ કીધું. તેના હીકરાનાં માવિનાનાં બાળકોની કેળવણી પોતાના હાથમાં લીધી, અને એવી એકનિષ્ઠાથી તેમની દેખરેખ અને સંભાળ લીધી કે કશી ખામી રહી

નાટક—દુન્યવી તખ્તો !

શુભશન માટે ખાસ.

લખનાર—દુરખીન

(૨)

ઢોળકડું !

અંક પહેલો.

શીલીપ મેકવર્થ નામનો ચાલીસ વર્ષની ઉમ્મરનો જવાન અઘ્છો વાર્તા-લેખક છે, પણ તે જાણીતા મોટા લેખકોની સંક્રમાં હજી આવી પુગ્યો નથી; કેમકે તેની હાલત કાંઈ ઘણી સારી નથી. કમાવું ને ખાવું એ તેનું કામ છે; પણ બેભાંમાં દોઢ મણુ રાધ રાખે છે. પોતાના તેમજ પોતાના મિત્રોનાં પેપરોમાં ઢોળકડાં વગડાવતા લેખકો ને જાહેર પુરૂષો સામે તેને ખારે ધિક્કાર છે. તેને ઘણાંક પેપરોમાં સંબંધ છે પણ તે કોઈનુંબી ઢોળકડું થવા સાફ સાફ ના પાડે છે. દસ વર્ષને અંતરે તે પોતાના મિત્ર રૉબર્ટ રૂપના મકાનમાં લીલીઅન ડીગામી નામની અમેરીકનને મળે છે. આ સ્ત્રી સાથે આગળ તે ખારમાં પડ્યો હતો પણ કમનસીબે કચેરીમાં કચરો પડ્યો હતો. તે બાનું અમેરિકન હોવાથી તેણીને પેપરોમાં વાહવાહ થાય તે ઘણું ગમતું હતું. તે વખતે શીલીપ બે આગેવાન પેપરોનો પેરાસનો ખગરખમી હતો. લીલીઅન તેને તેણીનાં માતપીતાનાં ઢોળકડાં તેનાં પેપરોમાં વગડાવવા સમજાવ્યો, પણ તેણે સાફ ના પાડી અને તેમ થતાં વાત બીચકી ગઈ.

લીલીઅન તે મેળાપ વખતે શીલીપને જણાવે છે કે તેમની આરામગારી પછી ત્રીજે વર્ષે

તેણી કાઉન્ટી-શોમીને પરણી હતી પણ બીજે વર્ષે વિધવા થતાં તેણી પોતાનાં માત પીતા સાથે લાંડનમાં આવી હતી કે, ત્યાં પૈસા-ખરચતાં લાગવગ મળી શક્યો અને તેણીના ખાખ ને સર નાઇટ બનાવવામાં આવતાં તેઓ બધાં ધપધપ્યાં મંડળમાં ઘુસવાને શક્તિવાન થયાં હતાં.

લુદાઈનાં દસ વર્ષો તેઓએ એકમેકને ચઢાવામાંજ ગાળ્યાં હતાં. વધુ વાતચીત પરથી તેમની બન્નેની ખાતરી થઈ કે તેમની વચ્ચેનો મિનાકેશો તદન નિર્જીવ હતો એટલે તેણીએ સમજાવીને શીલીપને સીસામાં ઉતાર્યો અને તે પ્રેમધેડો પોતાની ગરીબાઈ જતાં તે શ્રીમંત વિધવાને પરણવા ક્ષુણ થયો.

અંક બીજો.

સર રેન્ડલ શીવસન એક મોટેખાંચરેની પાય-દસ્તથી પાઠો ફરે છે. પેપરમાં નામ આવે તે ખાતરજ તે પાયદસ્તે ગયો હતો. ઘર આવતાં તે પોતાની સ્ત્રીને પેપરોમાંથી તેમને લગતી જૂદી જૂદી હકીકતો કાપી કાઢતી જોય છે. તેણીથી તે જાણે છે કે સરન્ટી-મોધી બારાડેલ ને લીલીઅન બાગમાં ફરવા ગયા હતા.

સર ટી મોધી બારાડેલ બોબડો હતો પણ કુદરના ગોસ્તના વેપારમાં તેણે મોટી દોલત એકત્રી

કરી હતી અને તે જાણીતા મોટા કુટુંબનો અત્યંત લગ્નનો એકી હોવાથી મોટાઈમાં મરી રહેલા લેડી અને સર શીલસન તેની સાથે પોતાની શ્રીમંત વિધવા દીકરીને પરણાવવા આરંભ રાખે છે કે, જેથી તેની મારફતે હજુ વધુ મોટા ખાચરે એટલા ધુસી શકે. અડધા કલાક પછી સર દી મોઢી ત્યાં વસણાવડી દાખના, જેવું : ધણુ ! કરી પાછો આવે છે ને તે લોખી માંતપીતાને જણાવે છે કે તેને તો લીલીઅન તરફથી આડ મળી હતી પણ તેની જાણ મુજબ કોઈ બીજા પર તેણીના ડાળા હતા.

હાલકે પછી લીલીઅન ડોઈંગ રૂમમાં આવે છે અને ત્યાં બાપ-દીકરી વચ્ચે સખત ટપાટપી ચાલે છે તેમાં લીલીઅન પોતે ગરીબ શીલીપ મેકવર્થ સાથે પરંબુનાર હતી તે ખબર જણાવી તેમને ધુનવીત મારે છે. મહેલના તો લેડી શીલસને પોતાના જુલુ અને દીકરાની મદદથી લીલીઅનને ખુબ ગલરાવી પણ બ્યારે તેણીએ શકડું પરખાવ્યું કે વધુ કરશે તો તેણી જુદી જાહેને રહેશે ત્યારે જ તેમને નમવું પડ્યું. લીલીઅને તેમને બીજા ખમર આપી કે શીલીપ તેણીના આપની રૂબ લેવા તે વખતે આવનાર હતો. શીલીપ આવે છે પણ બધાને ઉચાટ જાણે પડેલા જોઈ તે ખાતરી આપે છે કે જ્યાં મુખી તેની ડાળકુટું નામની નોવેલ મરાટ થઈ તેને જાહેરમાં લાવે નહિ ત્યાં મુખી તે જગ કરશે નહિ. મોટાઈમાં મરી ચરી રહેલાં તે કુટુંબને આથી મોટા સંખારો મળ્યા પણ લીલીઅન આપડી ગલરાઈ.

અંક ત્રીજો.

છ મહીના પછી શીલીપ પોતાના અદરાવાની ખબર પોતાના મિત્રોને આપવા એક મોટી પાર્ટી નીમોહવણ કરે છે; કેમકે તે અરસામાં ડોળકડાની પત્નીસ હબર નકલ સફાવટ થઈ ગઈ હતી; તેમજ તે અરસામાં લેડી અને સર શીલસનનો ચાહ નોવેલો ગાંધવા તરફ દીક ખેંચાયો હતો.

તે પાર્ટીમાં શીલીપ પોતાના ખાસ મિત્ર જર્ટ રૂપને ખોલાવવાનો આમંત્ર કરે છે.

ડોળકડાની આટલી બધી નકલ આટલા વખતમાં બપી ગઈ તે બાબે સર શીલસનના એક પુરા બેટા જુદામને કાંઈક શકે જાય છે, તેથી તપાસ કરવા તે એક ડીટકરીવને શકે છે આ ડીટકરીવની તપાસમાં જણાય છે કે, પત્નીસ હબર નકલોમાંની એક પંચ મત જાહેરમાં વેચવામાં આવી નહતી પણ તે બધી સંદેરમાં એક વખારમાં પેક કીધેલી પડેલી હતી. તે વખાર લીઓનાર્ડ વેરત્રેપના નામ પર હતો અને તે તેનો ઉપયોગ કરેલો હતો.

તપાસમાં જણાયું કે લીઓનાર્ડ વેરત્રેપ કોઈ જ નહિ પણ સર શીલસનનો સેક્રેટરી હતો. આ હકીકત જાહેર થતાં બધાઓ દેખતાં લીલીઅનને કણકવાની ફરજ પડે છે કે રખે તેમનાં લગ્નમાં હરકત થાય કરી તેણીએ પોતે તે પત્નીસ હબર નકલ વેરત્રેપની મારફતે ખરીદી હતી એટલે ગુનેહગાર શીલીપ નહિ પણ તેણી પ્રેતે હતી.

આ સાંભળતાં ભારે ટુચકારમાં ઉઠી તેણીની મહેલમાંની માંદે રસમાં ઉપધાર માની, શીલીપ ત્યાંથી ચાલ્યો જાય છે અને શીલસન કુટુંબ દવાખાને એકબીજાને જોય છે.

અંક ચોથો.

આખી રાત બીજામાં પર જાગૃત હાલતમાં પડી રહ્યા હતા. શીલીપના બેગમાંનો રાઈ નરમ પડે છે. લીલીઅનને ખરાં જાગરથી ચાહે છે તેની ખાતરી થાય છે કે તેણી પણ તેને ખરાં જાગરથી ચલાતી. હોવીજ જોઈએ; કેમકે ન કર આવું કામ તેણી કદી કરે નહિ.

બીજો દિવસે વિચાર કરી શીલીપ કાગળ લખે છે. થણા કાગળ બગાડ્યા પછી શીલીપી કાગળ લખી મોકલે છે. તેના જવાબમાં એક કલાક પછી લીલીઅન ખુશ થતી આવે છે અને તેને ગળે વળગતી ગાયન શરૂ કરે છે.

સતિનો અંગાર.

લખનાર “હરમીસ”

માયા મમતામાં મઠી—એવી કોમળ નાર છે:
એવા ભવને ભોગવવું—તે “સતિનો અંગાર” છે:
સાચું શિયળ સાચવી—જતે ઈજ્જતદાર છે.
એવા વૃતની વાવણી—તે “સતિનો અંગાર” છે:
કુળ વંશની લાજ ધરી—રાખવા સમજદાર છે:
એવી ચલગત ચાલમાં—તે “સતિનો અંગાર” છે:
દુખ સંકટ ને વેઠમાં—ફરજનો એકરાર છે:
એવી રૂઢી દપતિ—તે “સતિનો અંગાર” છે:
રાય હોય યા રંક ધણી—સંત, અગર મક્કાર છે:
તેને પાળી પોષવું—એ “સતિનો અંગાર” છે:
રૂપી હોય યા રાજવિર—કોધી, યા, ધાડપાર છે:
ધૈર્ય રાખે સેવામાં—તે “સતિનો અંગાર” છે:
ધર્મ, માત તાતને—પાળવું જોતકરાર છે:
ભાઈભાંડથી હીતે વર્તવું—એ “સતિનો અંગાર” છે.
કહેવત એવી કહી કે—“વૈરી આદર ભાવ સાર”:
તેમ હર સ્થાને “નેકજ” કરવું—એ “સતિનો અંગાર” છે:
પતિ તો પ્રભૂનેજ—હર હાલ જવાબદાર છે.
પ્રથમ પતિની સેવામાંજ—“સતિનો અંગાર” છે:

ખાનદાનની મંગરૂરી !

(પારસી સંસારી દુઢી વાતો.)

(શુદ્ધન માટે ખાસ.)

દી-શાહ દલાલ પોતાની વાછરૂના ઓરડામાં તારે ઉશ્કેરાવેલી હાલતમાં દાખલ થયે અને મોરડામાંના સોફા તરફ ગયો.

રેશમી તકવાઓને અદેલ છ પડેલું તે સુંદર કુલ્લુલ ઉચું થયું અને કાંઈક કરાંછને અવા-વી ખાતું બોલ્યું.

‘દીના...તમે ! કેમ એટલા જલદી !’ શીમેથી તેણી ઉઠીને બેઠી અને તેના તરફ ઘર ઘર નેવા લાગી.

‘કેમ, શું છે ? બખશમલા જેવા કાંપ ! તખ્ત દીક નથી !’

‘આજ સુધી હું સીક પડ્યો !’ તે ઘોરપણે હસીને બોલ્યો.

‘ના...ના...હું બહુ સારી પેટે છું. મને કશું નથી. મને ધાડ ખાવાની નથી. હું તો તારી સાથે વાત કરવાં આવ્યો છું, ફેની !’

‘ખરેખર ! મારી સાથે વાત કરવાનું ખાસ આવ્યો !’ તેણે જવાબમાં ડોકું નમાવ્યું.

‘તો ટેલિફોન કાં ન કર્યો !’

‘તમે બને તેમ નહતું. મારે કાંઈક અગતની વાત તારી સાથે કરવી હતી.’

‘એમ !’

બીજી અવાચી ખાંધ તેણી ટટાર બેઠી અને બોળા પર રમતો ચેંપ ડોંગ બાજુએ મુક્યો. જે જાનવર અમલકથીમાં ગરકાવ થઈ પોતાની શેઠાણીને નેવા લાગ્યું.

દી-શાહે ગજવામાંથી રૂમાલ કાઢી પોતાવું પરસેવે ગરકાવ થયેલું કપાળ નુછ્યું.

‘પરમ દીવસે તારી વરસખાંદ છેને ! તેને માટે આવતી કાલે તું ખાતને ત્યાંથી પેલે દીરાનો નેકલેસ લાવવાની છેને ?’

‘હા...તેવું શું ?’ સવાલ થયો.

તેના અહેવા ઉશ્કેરાવેલા હતા અને તેને બારે દુઃખ થતું હોય તેમ લાગતું હતું.

‘આજે, તારા ખાતામાં બેંકમાં મેં દસ હજાર રૂપિયા મુકવા કબુલ્યા હતાને !’

‘હા...પણ છે શું ?’

‘હું દીલગીર છું ફેની, કે હું તેમ કરી શકતો નથી. મારી પાસે હાલમાં શક્યતુ પૈસા નથી. નેકલેસનો આછડીઆ તારે ‘ગીવ અપ’ કરવો પડશે.’

‘વેટ !’ તેણી બારે જુસ્સામાં પુકારી.

‘એ કંઈ જાતની મશ્કરી !...મને એ જાતની બેંક પસંદ નથી, દીના !’

‘તારી બૂલ છે.’ તેણે જુસ્સાથી કહ્યું.

‘મારી છંદગીમાં આવના જેવો મંબીર હું થયોજ નથી. તું શું મને એમ કહેવા માગેછ કે ત્રણ વાગતે હું મારી ઓફીસનું કામકાજ છોડી તારી મગ્નક કરવા અહીં આવું એવો શું હું જુમખ છું ! મારે તને ખુલ્લે જણાવવાની જરૂર છે ફેની, કે મામલો તદન મંબીર છે. તને દસ હજાર તો શું પણ એક હજારમી હાલને કાજ મારી પાસેથી મળી ચકવાના નથી !’

તે હવે તદન શાંત થઈ ગયો હતો અને નિર્દોષપણે પોતાની વાછરૂ તરફ નેતો હતો.

‘એ જાતી ભયાનક મુપકીદી તેઓ વચ્ચે દેશાઈ.

‘પણ એમ કેમ બને !’ બીજી પળે તેણે છેડાઇને બખાળી. તેણીનો અવાજ ભારે ગુસ્સામાં ધ્રુજવા લાગ્યો. ‘એ કાંઈ ચાલમે બાલસે નહિ ! એમ ગળે લગાડી છેલ્લી ધડીએ-મને ફસાવી ગરદન મારવાતું તમને શું કારણ છે ?’

‘એ પૈસા મને બીજી અગત્યની જરૂરયાત માટે જોઈએ છે’ હુકોને ટચ જવાખ મથ્યો.

‘શાની જરૂરયાત ?’

‘દીલગીર છું કે તે તને કહી શકતો નથી.’

‘બાહ !’ તેણી ભારે ધિક્કારમાં તેના તરફ તુરંતી જોતી બોલી. ‘હું ધારું છું તેમ તમારા સદાપંજમાં સપડાઈ ગયા હશે ને કોઈ ધુવાને હસાવી આપ્યા હશે તે મારા જેવા બકરાં રહેંસવા તમને ગમી આવ્યું હશે !’

તે સાંભળતાં તેનો અહેસા ભારે ગુસ્સામાં કાળો હાથ મારી ગયો.

‘મને આવી રીતે કહેવાનો તને કરો’ હકિ નથી, ફેની !’ તેણે કાંઈક તણાતાં કહ્યું. ‘તને યસાદ કરવાતું કારણ જ, ક્યાં છે, શું તું એમ કહેવા માગે છે કે તારી કોઈની સખ્ય માગણી મેં આજ સુધી ના પાડી છે ? શું મેં તે માન્યું તે તારી આગળ હાજર નથી કર્યું ? આજે-તું જે માગે છે તે આપવાને, હું અશક્ત હોવાથી તું-શું એમ કહેવા માંગે છે કે તને રહેઠાણ આપ્યો-છ ? ..યા બુદા ! શું ત્રી જાતને કોઈ પણ રીતે સતોપ જેવી ચીજ નથી ?’

તેઓને પરસ્પરને બે જગ્યાં થયાં હતાં મથ્યું. તે અસ્સામાં એક પછી, વખત તે પોતાની વહાલી, પરણેતરને આ પ્રમાણે કહી બોલ્યો ન હતો. તેના થયરાવનારા અવાજે તેણી કાંઈક દબાઈ ગઈ અને તેથી નરમાસથી બોલી.

‘મને નેકલેમની એટલી, બધી, જરૂર નથી-પણ બે ચાર દીવસમાં મને પૈસા જોઈતા હતા કેમકે.....’

‘તને અઠવાડિયે અઠવાડિયે મો સો રૂપા મળે છે તે છતાં વધુની તને શા માટે જરૂર પડે છે ?’ તેણે પૂછ્યું. ‘તારી મોજ મળેલી તેમજ ગમત માટે તને દરેક પુરતાં માધનો છે છતાં તને ધડીધડી પૈસા શા માટે જોઈએ છે ?...જે વૈભવ... જે મળે છે તે તારે ત્યાં બોગવી ન હતી તે તું મારે ત્યાં બોગવે છે છતાં...’

‘બસ કરો છો ! મારા પપાની ગરીબાઈની યાદ ધડી ધડી મને આપવાની કશી જરૂર નથી. તેણી એકદમ તરડાઇને બોલી.

‘ત્યારે તને શા માટે પૈસા જોઈએ છે ?’

‘મને બીજાં કામ માટે જોઈએ છે.’ તેણી પોતે પણ હવે ગરમ બનતાં બખાળીને બખાળી. ‘મારે મેહરાં ચાડવાની...’

‘તે શયતાન સાથે તને શું સનાન’ સુતક છે ?’ ભારે ગુસ્સામાં તે ચીચવાયો. ‘ફેની, હું તને પહેલાં પણ કંઈ ગયો હતો અને આજે પણ ભાર મુકીને કહું છું કે તારે એ કંચાળ સાથે સહેજ મથું સંબંધ રાખવો નહિ !’

‘કુહ !’ તેણી તુરંતી જોતી બોલી ‘ખાલી નાંઈ છલ શું કરેલા લગાડો ?...તમે ઠાણ એવા મોટાં આપા કે એમ કરો ! સોસાયટી કીમ મેહરાં સાથે રહેલી હસીને દોસ્તી પાડે છે તોપછી તમે ઠાણ એવા.....’

‘બનવા જોગ છે’ તેણે બેપરવાહ થતાં જણાવ્યું. ‘સોસાયટી, છતી આંખે આંધળા થઈ રહ્યાં હોય તેથી એમ નથી હરતું કે આપણે પણ આપણી આંખો ફેંટી નાંખી. એવા મોટાં રી સાપથી તો કમકોમીને દુર થવું જોઈએ છે !’

‘મારા સોલે મને મેહરાં સાથે ઇન્ડોડયસ કરીતાં, તેણી કાંઈ તિખ્ખાસથી બોલી. ‘મારા ભાઈની ફેન્ડો અંકબતોં મારાં પોતાનાં ફેન્ડો છો’

‘બનવા જોગ છે’ તે વધુ નરમાસથી બોલ્યો ‘પણ હાલના બંતાવમાં મામલો તદ્દન ઉચ્ચે છે !’

તાની તરફ જોતાં ભારે બહાલથી તેણીએ તેને ઉંચકી લીધો ને ગળે વળગાડ્યો.

‘જાબ, માઇડી અર...માફ કર...સોરી ડીઅર...તે નોંટી થયો તેમાં હું શું કરું ?’

હસ મિનિટ સુધી તેણે તેમ પડી રહી તેટલામાં બાલુગાંના ઘડયાણે ચાર વાગવાની ખબર આપી.

‘ખોરા !’ તેણી તુચ્છકારથી પુકારી ઉઠી. ‘મારે હજી તો ડ્રેસ કરવાનો છે. દીનાને આજે રામતાન્યત સુઝ પડીજ તેથી મારે ડ્રેસ કર્યા વગર પડી રહેવાની જરૂર નથી !’

અને આવાને બોલાવી બાઇ સાહેબ ડ્રેસ કરવા પોતાના રૂમમાં ગયાં. તેજ પળે તેણીએ બંગલામાં સુકવામાં આવેલી લીફ્ટનો ઉપર હવાનો અવાજ સાંભળ્યો. ખીજી પળે તે લીફ્ટમાંથી ખુબ ઠંડેરામાં સજ્જ થયેલી એક એરાકી બાઇ બહાર આવી.

‘આપ ડ્રોઇંગ રૂમમાં બેસશો, તો બાઇને મેં ખબર આપું છ.’ આવા નરમાસથી ખુરશી બતાવી ને ગઈ અને પછી પાછી ફરી ખબર જણાવી દે ‘બાઇ ડ્રેમ કરેજ તેજલદી આવેજ !’

તે પંદરાણીએ સંકળ ડોકું નમાવ્યું અને રૂમમાંનાં પીકચરોની ઉડતી સરવે કરવા માંડી. તેણીને આવ્યાને બે મિનિટ થઈ ન હશે તેટલામાં ફરી લીફ્ટ ઉપર આવી અને તેમાંથી એક અકળાયેલો, ગલરાયેલો જવાન બહાર આવ્યો.

તે તો ધારતો હતો કે ફ્રીજ ત્યાં ઉભી હતી અને તેણીનું નામ બોલતો તે રૂમમાં આવ્યો કે આજીને ગદ્દે કાંણીને જોઈ અચકી ગયો.

‘મેહરાં--તું--તું--’

‘હા’ તેણી નખરાં કરતી હસીને બોલી. ‘હા હું, તારી મેહર છું, પણ માઇ ડીઅર જાબ, એ તું હવડાં લેવાયેલો હુંટાયેલો કેમ ? શું છે ડીઅરી !’

‘જાહનમમાં જાવ સુ !’ તે ઝનુનમાં પુકાર્યો. ‘તું--તું’ શયતાન આ બધાનું મૂળ છે ! મારો નાશ કરી તું કંવાળ હવે મળહથી હમેજ અને વળી પૂછેજ--કર્સી યુ, હમબગ !...ફ્રી ક્યાં છે ?’

ખીજી પળે મેહરાં વાડચાના નખરાં ને હસવાનું હવામાં પીગળી ગયું, અને ભારે ઇતેજ-રીમાં ચિંતાતુર બની તેણી તે જવાનની આગળ જઈ ઉભી.

‘સોલ-સોલ ડીઅર શું છે ?’ તેણી ભારે ઉરકેરાટમાં તેને પસવારતી પુછવા લાગી. ‘ખુશ-ને ખાતર શાંત થા. હાં ફેસતા ફજેતા કરવાની જરૂર નથી. ફ્રેની ડ્રેસ કરેજ, મને તું જલદી કહે કે શું બન્યું છે ?’

આહ ! તે જવાન આ જીના હાથમાં અજબ જેવું રમકડું હતો. તેણીના હાથનો સ્પર્શ થતાં તેણી તરફનો તેનો હેવાન્યત જુસ્સો ધરી પાછો ઉભરી આવ્યો. લોહીથી લાલ લાલ થયેલા ટસટસ ડોળાએ તેણે એક પણ સુધી તેણી તરફ જોયું અને પછી પોતાનું પરસેવે ગરકાવ થયેલું કપાળ તુછતાં તે બોખરા અવાજે બોલ્યો.

‘જેલ ખલાસ-ખુ આવી બન્યું !..... દીનરાહને બધી ખબર પડી ગઈ !’

એક પણ સુધી ભારે ગભરાટ તેણીના ગોગ મહેરા પર છવાઈ રહ્યો પણ ખીજી પળે તેણીએ અજબખીનો ટોંગ કરી પૂછ્યું :

‘શું આવી બન્યું ?...શાની ખબર પડી ? જરા બોલાસાધો તો બોલ, ડીઅર !’

‘રોટ !’ તે ઝનુનમાં બખાલ્યો. ‘રાં-આ-હથી તું વળી અંગણી અમ્મા શાની ધક મરે છે ! તું બાણીની હતી કે હું બદમાશી કરતો હતો. અત્યાર સુધી હું તારી પુકે પાપરીની લેડે પેસા વેરતો હતો તે ક્યાંથી આવતા હતા ? શું માસા ચારસે રૂપરડીના પગારમાંથી હું તારી ખરચાણ મોજ મનહો પુરી પાડતો હતો કે !’

અલગત તું તે જાણતીજ હતી અને તેમ કરવાને ઓર તું મને ઉરકેરતી હતી. તું જ્યો કંજાળ દહાને જો મેં 'ઓળખી ન હોત તો આજે એક દગાખોર ચોર જનવાનો મને વારો આવત નહિ—નાપાક, તેં તારાં નખરાંઓથી મને તેમ કરવા ઉરકેર્યો હતો—' તે દાંત પીસતો બસાડ્યો. 'અને હું આપિગાની પેઠે કાંઈ પણ વિચાર વગર મસ્તીની ધુનમાં મસ્ત થઈ મારી બદમાશીમાં ચકચુર થઈ રશો હતો, કોઈની પછે મને બચવાનો ચાન્સ મળી જવાની મને આશા હતી તેટલામાં તો આજે...

'પણ થયું શું?' તેણીએ ઉરકરાધને પુછ્યું 'તેણે શું તનેજ ચુનેદગાર મર્યો?'

'ઓહ, મને ના પુછા' તે કમનસીબ જવા ન રકમસ ચલેરે થય દધને જાણુ મંત્રના સોશ પર પડતો બોલ્યો. 'તે ખરેજ જવાનક હતું! જાણે આખી છાંદગીબર મેં બદમાશી કરી હોય તેમ મને લાગે છે. દીનશાહ—ખુદા એને સુખી રાખો—ખરો પ્રમાણિક ને મુદ્દો છે. લાઇ હોન્ટે તો એ વાજ હોન્ને—એણે મારાપર ખરેખર બાધ્મ્ય હેન રાખ્યું છે—પોતાની રૂમમાં મેનેજરનો જ્વેજમ બર્ગો ઓહો એણે મને આપ્યો હતો કેમકે હું ફેનીનો ભાઈ થાઉં છું!—અને તેની જાણતો બદલો મેં છુંડાછથી રાગા આપ્યોછ!'

'પણ શોઝ' તેણી તેના કોટની ગોંચ ખેંચતી બોલી. 'તેમ જો થયું હોય તો પછી તું જાં'...

'એટલે પુછવા મગિજ કે હું જોશમાં કેમ પડ્યો નથી?' તેણે બારે જુસ્સામાં પુછ્યું. 'મારે તેમ કરવુંજ હતું અને—આઈ ઝાંડ, તું ચપતાનને પણ મારી સાથે જોશમાં પસંદથી જોધનીતી?'

'સુપ! તેની તેનો હાથ ખેંચતી ગાયવાણ. 'ચેંકની પેઠે જો ચમે તે ચક ના—મને કેડે—

અજાટ મારી તેણે તેણીનો હાથ ફેંકી દીધો અને ચીરડામાં ઉભો થઈ બોલ્યો,

'હું ખરાં છગરથી ઈંચુંછ કે તું હીચકારો થયો ન હોત ત મેં તેના બોલે મારું છુરાપણ ખરીદ્યું ન હોત, કેમકે'

'શું?' તેણી અજાબખીમાં પુછારી 'તું શું કહેવા મગિજ કે તેણે કાંઈજ કીધું નહિ—પોલીસનેથી બોલાવી નહિ? !.....

એક જોડ પણ બોલવા વિના તે ઓરડામાં પાંધરેલા ગાલીમાને દીકતો ઉભો.

'સોઝ' ફરી તેણી આગળ આવી તેનો હાથ ખેંચતી બોલી. 'તું શું એમ કહેવા મગિજ કે તેણે કાંઈ પણ ક્યાં વગરજ તને—'

'નહિ, મને તેણે એમનો એમ ઠોડ્યો નહિ. તેણે મને સંગજક ફટકાવી કાઢ્યો!'

'ફટકાવ્યો!'

'હા—ચાલુકથી નહિ પણ તેની છમથી! હું ઈંચુંછ કે તેણે ચાલુક વાપર્યો હતો; કેમકે તેનો અમથમાટ તેના શબ્દો જેટલો યતેજ નહિ—યા ખુદા! એના જોડી બીજાં નામેથી શું છે?...મારે જોશમાં જવું જોઈતું!'

'ચાલ—ચાલ, ધમટ ના થા!' તેણી તુચ્છકારથી બોલી. 'એ નાટક બાટક ઠોડી કે દીગ્મત રાખીને મને કહે. તે શું કરવા માંગીમરેજ તે તો જણાવ'

દરડાં તેણીને જાણે કરડી ખામ તેમ બારે ઝનુનમાં તેણે એક પણ મુધી જોડ્યું અને પછી પિઝારથી તેણી તરફ જોડને બોલ્યો

'ફેનીને ખાતર તે આ નામેથી છુપાવવા મગિજ. તું શું એમ કહેજ કે તેમ ન હોત તો તે કદીખી મને ઠોડાને કે?'

'પણ પેસાતું શું થયું?...જે રકમો તેં ઉચાપન કરીજ તેનો જવાબ તેણે પોતાના બાબ્યાને શું આપ્યો?'

'તેણે તે બોટ પોતાના જનવામાંથી બરપાઈ કરી આપી છે.' તેણે ચરમના માપાં

પોતાનું 'સર' નમોવીને 'ધીમેથી' જણાવ્યું. 'હું
ને મુજબ છોડી-રંગુમ' નહિ તો ફેનીને ખાતર
તે ઘોડાના પર પાણી ફેરવવા તેણે કહ્યું છે.
રંગુમ નંવાનો અર્થ પશુ તેણે કહ્યો છે ને
મારે માટે નોકરી પશુ ત્યાં શોધી આપવો કહ્યું-
લ્યું છે. હવે પછી મારે કાળું મોંઢે તેનો ઘરમાં
નહિ બેંતાવવા તેણે ફરમાવ્યું.

'ત્યારે બેવકુફ' ઉલ્લુ' હાં 'શું' કરવા
આવ્યો? 'તેણી બેસી. 'તારા જેવો બેવકુ-
ફનો પાદશાહ મેં—'

'હું ફેનીને મળવા આયોજ' તે ઝડપમાં
બેસી. 'મારે ફેનીને મળવું છે. તું સમજ
નહિ શકે. ફેની મને ખેરાં છગરેથી ચાહિ છે ને
મારી બંદમાશી તેના તરફથી તેણી સાંભળે તે
પહેલાં હું મારે મોટું જણાવવા મંત્રિ છું.'

'મર, ઉલ્લુ.' મારે ઘરસામાં તે સ્ત્રી
છોડીને પુકારી. 'તારો જેવા બેવકુફ
છેલ્લેથી બીજી શી આશા હોય? હવે મને
તારે ફેનીને એક બોલ પગ કહેવાની
જરૂર નથી. તારા કહેવા પ્રમાણે દીનશાહે ફેનીને
ખાતર આ પર ઢાંક્યું વાળ્યું છે તો શું તે કદાબી
તેણીને જણાવશે? બેવકુફ, જરા તો સમજ
રાખ. શું તેણી તારા જેવો ઉલ્લુ છે કે નહિ
તે બધી મારે પાદ. છડવટ, તે અહીં આવી
લાગે તે પહેલાં મારે માનની ગુપ્તચુપ આલ્યો
નહિ.'

'તેણીએ તેને ખભામાંથી પકડી હવે મન્યા-
વ્યો ને તેનો હાથ પકડી બેસ્યો. તેણીની હાથ-
માં તે નરમ ઘેસ જકડે થઈ ગયો.

'જા-જા.' તેણી તેને આરજાં આગળ
લાઈ જતાં બોલી. 'હજી કાંઈ તને બેસ તે
પેહેલાં જા. અહીંથી મીધો હું મારે બંગલે
જાઉં ને માત્ર આરજામાં બેસજો. હું આવું
ત્યાં સુધી થોળજો. આપણે બોલાસાથી વાત કરી
એનો કાંઈ તોડ કાઢીશું.'

તેણીએ ખાતર દાખ્યું કે લીફટ. આવીને
ઉભી. 'તારા જેવો બેવકુફ મારે માટે
જરૂર નથી. મને કહ્યું કરે.' તેણી તેને લીફટમાં નીચે
મોકલતી બોલી. 'તારા જેવો બેવકુફ મારે માટે
જરૂર નથી. મને કહ્યું કરે.' તેણી તેને લીફટમાં નીચે
મોકલતી બોલી. 'તારા જેવો બેવકુફ મારે માટે
જરૂર નથી. મને કહ્યું કરે.'

તેને ફરમાવી જતો બેસાવ્યો. તેણીએ
છટકારાનો ક્રમ મેંચ્યો. ત્યારબાદ લુચ્ચાઈથી
હસી. ફરી પાછી તેણી આરજામાં આવી ને
બીકથરાની સરવે કરવા લાગી.

પાંચ મિનિટ પછી ફેની ખુબ કહેવામાં
ત્યાં આવી.

'આવે મેહરુ થીકસા' તેણી હસીને આ-
વકાર આપતી બોલી. 'માફ કરજો... મને લેટ
થયું.'

'નથી તું લીફટ... બોલ માઇ... ફેની! તું
આજે અજબ ત્યામીંગ લાગે છે હવે કે બહાર
જાય છે લીફટ?'

'ના.' ફેની એ હસી કહ્યું. 'નસીમ દેવીની
નખરાંની સામે થવા મેં કેસ ક્યોઈ... ને, લી-
આવી.'

તેઓ બંને હવે એક નાની ટેબલ આગળ
રોકી ગયે. પર પડ્યાં. ફેની આજે અજબ રંગ-
માં હતી. પશુ તે બધું જાણી તોડીને કરવામાં
આવતું. બુધ્ધિ જણાવું હવે.

'મેહરુ વાડ્યાં ખાડે. ડાળે આ બધો મહેમાર
જોતી હતી. ફેનીની આજની હાલત તેણીને અ-
જબ ફરતી હતી. તેણીની ખાતરી થઈ કે આજે
કચેરીમાં કોઈ બી કચરા પડેલો હોવા જ નોંધ્યો
અને તે બહુવાની તેણીને ખાસ જરૂર હતી.

'કમ લીફટ, આજે દુન્યા મુખાં કે દુઃખી!
તેણીએ હસીને બીકટ "મન્ય" કરતાં મે-
કાર પાછો સવાલ ક્યો.'

જવાબમાં પાછા સાહેબનાં ખભાં ચડ્યાં પણ
કશો જવાબ મલ્યો નહિ કે ફરી પાછું તે કં-

કાઝા ભારતી ડંખેલ નાગજો ધીમેથી કુંડારો માર્યો,

‘ માઇ ડીઅર, આજે તું સુખી લાગતી નથી. ઝંડ....વેરી બેડ, માઇ ફ્રેન્ડી ! તારા ગુલાબી માલો પર દુઃખનો આ છાપ હોયો નોંધ્યો. તોહ, તને કંઈ ચિંતા હોય તો દીકરા મારા, તું કંઈ નહિ મારી સલાહ લેતી ! તારા કરતાં મેં ફક્ત માર દીવાળી વધારે નોંધ્યું પણ આ દુઃખનો મને જાણે. અનુભવ છે. તું જાણે છે એક સગી બહેનની જેડે હું તને તારા દરેક કામમાં સલાહ આપું છું. ’

તે કુસલાવનારી લાલચે ફ્રેન્ડીને પીગળાવી તેના કપાળ પર ગુસ્સાનો ચિરલો ચડ્યો. એક પળ સુખી તેણી વામાદામાં કરતી થોભી અને ત્યારે સ્થિત થોતાની જેડે તરફ ફરીને બેઠી,

‘ મેહર-તું કહે છે તેમજ છે. આજે કંઈક અસાધારણ બન્યું અને તેથી મારા જીવનમાં હવે આમનાં બહુકા ઉડે છે ’ તેણી મારે ગુસ્સામાં થરથરતી બોલી.

મેહરે ચુપજ રહી. તેણી જાણતી કે સહજ દીકસોજ બતાવતાં આખો બેઠ મળી આવે તેમ હતો પણ વધુ જાણ કરવા જતાં વળી કંઈકાં કહેસર થઈ જાય તેમ હતું.

‘ દીનસાહ—આજે મારી સાથે બહુજ ડીસગસ્તી આવી, વર્તમાન ! ’ તેણી ગુસ્સાના બહારમાં બખાળામાં લાગી. ‘ આજે તેણે મને પૈસા આપવા પ્રેમીસ કાપું તું ’ તે હવે ફરી બેઠો. આજે બપોરના એણે અચ્ચુચ આવી મને ગમતારી મારી કે હવેથી મને બહારના ખરચની પાછ પછ મળશે નહિ—મારે પર ખરચમાં કાપ-કપ કરતી અને હવે ફરીથી મારે તારી સાથે...’

તેણી અચ્ચાને ઉભી. સરખતી મારી તેણી લાલ લાલ થઈ ગઈ.

‘ જોહ ! હું ખાઈ છે કે મારે માટે એ કંઈ ને કંઈ બોલોજ દરો ! ’ મેહરે એ શીકડું દસતાં

જણાવ્યું. ‘ મારી ગરીબ ફ્રેન્ડી, તારે ચરમાવાનો જરૂર નથી. હું સારી જેડે જાણું છું કે તારો એ ગમારો મને ધિક્કારે છે ! ’

‘ દીનસાહની એ રીત મને જરાબી ગમતી નથી ! ’ ફ્રેન્ડી ગીચવાહ.

મેહરે એ બાલુમાંના એક ચિત્ર તરફ જોવા માંડ્યું અને તે પછી ધીમેથી પોતાનું ઝેર રેડવા માંડ્યું :

‘ અજાણી એ છે, માઇડીઅર, કે મરદો પોતાની સ્ત્રીઓ નીતિરીતિના ઉંચા પ્રકારે જોવા છોતજર રહે છે ત્યારે તેઓ પોતે તો—’ તેણીનાં ખભાં ચડ્યાં અને પોતાનું વાક્ય પૂરું કર્યા વગર તેણીએ પૂછ્યું, ‘ બસા, તે પૈસા નહિ આપવાનું કંઈ કારણ તો તેણે આપ્યું દરો ને ? ’

‘ કશું નહિ ! તેને કાંઈ બીજાં કામ માટે તે જોઈતા દરો. મને તેજ બહુ લાગ્યું કે છેલ્લી ધડીએ મને રક્ષાની ચોરી પર સરજોરી થાની કરે ?—આજે હું ખરેખર દીવાની બની ગઈ છું. હું ખાઈ છે તેમ એણે સંજોગદો કર્યો દરો—તે ચક્રમાં આવી ગયો દરો. આજના જોયો અનુભવે મેં તેને કદી જોયો નહતો. હું ધાસ્તીતી કે...’

‘ મારી નિર્દોષ પોપરી ’ દરોને મેહરે એ જણાવ્યું ‘ તું ધાસ્તીતી કે તારો દીનસાહ તો ફરેસ્તો છે પણ બધા માદીસ હમેશાં બહારથી પિતાપાતા હોવાનો દેખાવ કરી પાતાલ પાણી મલાવે છે. હવેથી તારી આંખ ઉપડી તે દીકજ થયું. હું ખાઈ છે તારો દીનસાહ જોયો ને સ્ત્રીઓ છે પણ—’

‘ એટલે ! ’ ફ્રેન્ડીનાં ખભાં ચડી ગયાં. ‘ મારો દીનસાહ મારા પર આંખો છે. ’

તે ડંખેલ નાગજો કશે ગુસ્સો ન કરતાં નરમાશથી તેણીને પસવારતાં કર્યું.

‘ દીકરી મારી, હું હજી નાદાન ને નિર્દોષ છે. જીવન રીતે મરદો પોતાની સ્ત્રીની બલાધ-નો બોટો લાલ લે છે. ’

‘મેહરાં, ખુદાને ખાતર બોલ કે તું શું કહેવા માગે છે ?’ ફેની બારે ઉશ્કેરાટમાં પુકારી, ‘પ્લીઝ, મને ટળવળાવ ના. મને જે તે ખર્ચ નર્ચ નોંધવો છે. તું શું કહેવા માંગે છે તે બોલાસાથી બોલ.’

તેણીની અખિમાંથી નીકળતો અડુની અમ-કાર જોતાં કોઇ સાધારણુ દધાઇ જતે પણ મેહરાં વાડયા બારે ગાંઠ પૂરી હતી તેણીમાં અંતઃકરણ જેવી ચીજ ન હતી એટલે સામાની લાગણી બાજુવાને તેણી સદંતર અશ-કત હતી. વર્ષો પર તેણીએ દીનશાહને પોતાના પંબમાં લેવાં અનેક બળે પાથરી હતી તેમાં નિરાશ થઇ હતી. તેણી તેના પર અજબ શીદા પામી હતી પણ તે તેણીની હલકી રીતભાતો-થી વાંકેડી હોવાથી તેણીથી સઘ દુર ને દુર રહ્યો હતો. આથી તેણી તેને ખર્ચ છગરથી ધિક્કારતી થઇ ગઇ હતી.

પોતાના કંઠગળ પુછડાં સૌરાખ કામા માર-ફતે તેણીએ ફેની સાથે ઓળખાણ પાડી હતી અને તે નિર્દોષ, પણ આકળા સ્વભાવની છોકરી તેણીની બળમાં સદાપ્રથી સપડાઇ ગઇ હતી. આ બધું, તે ડાંખેલ નાગણે પોતાનું વેર લેવાજ કરવા માંડ્યું હતું. એકવાર દોસ્તી પડી એટલે તે ધણીજ અંગત કરી દેતાં મેહરાં જેવી સ્ત્રીને વખત લાગે તેમ ન હતું. દીનશા-હ એકવાર પોતાની વાછરૂને મેહરાં વાઝા જેવી સ્ત્રીથી દુર રહેવા સમજાવી હતી, પણ તેણી-એ તેની દરકાર કરી ન હતી. પાછળથી દીન-શાહે પણ તેની ઝાઝી કનવાર કરી નહિ. કારણકે તેની ખાતરી હતી કે ફેની ગમે તેવી બોળી હતી છતાં ખર્ચ ખોટાનું તોલ કરવાની અચ્છી કુનેહ ધરાવતી હતી. સાધારણ મિત્રાચારીમાં નાહક રખણો કરવો તેને ગમ્યો નહિ પણ તે બાપડાને તે ઝેરી નાગણના કાલીલ ઝેરની ક્યાં ખખર હતી. તે ક્યાં બાજુતો હતો કે તેના પર વેર લેવા

તેણીએ ફેનીને પોતાનો ભોગ બનાવવાનો નકકી વિચાર રાખ્યો હતો. ફેનીને દુઃખી કરવી એ દીનશાહને વધુ દરજ્જે દુઃખી કરવા બરાબર હોવાથી તેણીએ હવે પોતાની મીઠાસા ભરી રીતે વધુ ઝેર રેડતાં બાજુ તેણી તે કહેવાને અચકાતી હોય તેમ અચકા અચકાને બોલી,

‘મારી ગરીબ ગાય, હું સારી પેઠે બાજુ છું કે મોઝે વહેડે તને ખખર તો મળ્યા વિના રહેવાનીજ નથી. ખુદા બાજુ છે કે હું તને જણાવતાં અચકું છું પણ કોઇ બીજી તરફથી તને, તે ખખર મળે તેના કરતા તારા અંગત ફેન્ડ તરફથી તે તું સાંભળે તો બહેતર છે.

‘ફેની, એના પૈસા ક્યાં ગયા છે ને ગમ્ય છે તે તું તને નથી ખખર ? કર્ચેર રોડ પર તારા એ સમ્પ્રદાઈના ભાંડાર કોને રાખીને રહેલો છે તે તું તું બાજુતીજ નથી ?’

તે ભયાનક ખખર બાજુતાં આકળી પણ બોળી ફેની દધાઇજ ગઇ અને મેહરાં તરફ સાવ-જની પેઠે જોવા લાગી.

‘તું-તું એમ કહેવા માગે છે ?’ તે ખારી-લી નાગણુ ફસફસી. ‘કે તું તારા આ નેકનામ-ની મોડી રાતની હાજરી ને કોઇ કોઇ વારની ગેરહાજરીની તને ખખરજ નથી.’

‘પણ તે તો કામને લીધે એમને ઓફી-સમાં રહેવું પડેછ-બહાર જવું પડેછ ।’ તેણીએ નરમાસથી બચાવ ક્યો

હસીને મેહરાંએ ડોકું ધુણાવ્યું.

‘અરે મારી બોળી-કામ કોણનું બર્ચું !-હા, કર્ચેરરોડ પર મોડું કામ હોસે. તારા સોલને પુછની ? હમે બ-નેએ તેને તે દદા સાથે તે દહાડે તાજમાં બેસેતો. હમેને જોતાંજ તેઓ-

‘મેહરાં !’ શુસ્તામા થરથરતી તેણી પુકારી. ‘બોલ, એ ખર્ચ નથી, । તેમ બનેજ નહિ ।’

‘બોલે બોલ ખર્ચ ।’ રોડકો જવાબ મળ્યો. ‘અફસોસ કે તે બધું અફસ ખર્ચ છે.

માઘ ડીઝર, હવે તારે તારો પોતાનો વિચાર કરવાનો છે. તું જ કહેજ કે તે આજે ગમરાયલો ને ગુંચાયલો હતો તે તને ખરૂં કારણ આપી શક્યો નહિ. દીકરા મારા, જ્યારે એક જથ્થોને બળે મોટાં ખાંચાં પાળવાનાં હોય ત્યારે—

‘જુકું’ !—મારો દીનો એવો છેજ નહિ.

‘નાદાન, સમજ’ તે. નાગણે સમજવવા માંડ્યું. ‘હું તેમજ તારો સોલ તે જળવેજ. તને હું ખાયા કરીને અત્યાર મુખી તારો બાઈ તને બોલ્યો નહોતો પણ તેને એ બામે દીનશાહ સાથે ભારે તકનાર થઈ હતી, ત્યારે તેણે સોલને કાઢી મુકવાની ધમકી આપીજ. તારો એ ફરે-શતો આજ મનીનાઓ થયાં તને હજેજ. તે તો કાઢી ગયું તના સપાટામાં સપડાયેલો છે અને તેને રા... રાખ્યા તે હવે તને રખડાવેજ !’

‘પણ એ બધું તું કેમ જાણે ?’ ફેનીએ ભારે ઉત્તેજાટમાં પૂછ્યું. ‘તું જાણીતી તો પછી તેં મને આગળથી કેમ નહિ જણાવ્યું ?’

‘કારણ હું પારતીતી કે સોલીતી સમજાવત ફાગરો ને તે સુધરી જશે.’ ધીમેથી વધુ ઝેર રેડાયું. ‘પણ આજેજ મને ખબર થઈ કે સોલી ફરી પાછો કહેવા ગયો, તે બાપડાને ઓશીસમાંથી એમનો એમ કાઢી મુકવામાં આવ્યો છે. હું તને હુઃખી કરવા માંગતીતી નહિ. તું જાણેજ હતી કે ‘નિર્દોષનો વાકી ખુદા છે.’ હું આજે પણ તને કહેતે નહિ પણ તને હુઃખી જોઈ મારો જીવ બળી ગયો. મેં જોયું કે હવે હજી થયે લાગી છે એટલે પછી તને ચેતાવ્યા વિના ખીજે માર્ગે છેજ નહિ.’

એક પળ મુખી ફેની ધરધસ્તી ઉભી અને પછી પોતાનો હોઠ પીસતી ચાંચ ચવાની તળાઈજ કરવા લાગી. તે ઝેરની અચુક અસર થઈ હતી. ‘વધેટ યુ આર ! મારે તે જાણવું જોઈતુંજ. હું ઇન્કુર કે મને આગળથી ખબર મળી હોત, તેમ હોત તો એક મિનિટથી આ કંગાળ મકા-

નમાં હું ઘોળતે નહિ !’ તેણી ભારે ક્રવાસથી પુકારી—

‘હું હું કરવા માજેજ ?’

ફેની બાપડી શું જાણતીતી કે તેણીના આકાશ જવાબની તે કંબેલ નાગણે ફેવી આ-તુરતાથી શહ જોતી હતી.

‘કરે ! બીજું શું કરે ? હું અબધી કાંધી ચાકી જઈશ. તું શું એમ ધારેજ કે આ... ચીજ હું એક મિનિટથી સાંખી શકું ? આવી નામો-શીમાં રહેવા કરતાં તો મોત બહુ ! હું કાંધી જતી રહીશ.’

‘તું ક્યાં જશે ?’ સલાહ મળી. ‘મારૂં માનીને તું મારે ત્યાં હાલતો આવ. આપણે કાંધી બહાર ફરવા નીકળી જઈશું. તેને હવે જણાવવાની જરૂર નથી. પૈસાની ચિંતા ના કર. હું તને જોઈશે તેટલા આપીશ. મારી ખાતરી છે કે બીજામાં તું ધુમ છંતરી એટલે પછી શીકર શાની. આપણે ગામે ગામ ફરતાં જઈશું. આપણી સાથે દાદી સકાટ ને ફરી જેમીસન આવવાના છે એટલે મજાદજ મજાદ ! હાથ તેની વાત નથી, કાલે આપણે હું પેટે બધી ગોઠવણ કરીશું... હવે વખત બોલવાની જરૂર જી છે !’

‘મારે માટે અડધો કલાક વેટ થશે ?’ ફેનીએ મક્કમ મને પૂછ્યું.

મેહરાં તો હા કહેવા જતી હતી તેવામાં સોરાખ ગામ ને તેણીને મકાને જઈને બેઠો હતો તેનો ખ્યાલ થયો. કાઢખી કાસમે એ બન્ને બાઈ બહેનોનો મેળાપ હાલતુરત કરવાની જરૂર ન હતી.

‘ના, ડીઝરી. હું વેટ થઈ ચકસ નહિ. મારે હવે જરા બહાર જવાનું છે. તું એક કલાકમાં આવ. તે આવી લાગે તે પહેલાં તું નીકળા આવજો ને ક્યાં જાય છે તેની ખબર તેને આપી ના. એવા સંકાગ ઠારગાઓને તો એમજ રીજાવવા જોઈએ છે !’

એ મિનિટ પછી તે અદ્યક્ષ પોતાના બાન કુલેલા ચિતરને વધુ જકડી ચાકી મઈ.

પોતે જે કંઈ પોતાની સાથે લઈ જવા માંગતી હતી તે પેક કરતાં ફેનીને વાર લાગી નહિ. આના કોઈ વખતની તેણી તૈયારીમાં જ હતી. ફક્ત પૈસા મળતાં સલાહ સંપથી તેણી થોડો વખત બહાર જવા માંગતી હતી પણ તેવો વખત હવે આવી શકે તેમ ન હતો. અલખત સંભોગ અને સ્થિતિ બદલાઈ ગયાં હતાં એટલે તેણી પોતાના વિચાર પ્રમાણે હવે ગમે ત્યાં જવા અને ગમે ત્યાં ફરવાને છુટી હતી.

અડધા કલાક પછી તેણીએ બધી તૈયારી કરી અને બહાર નીકળવા ખારણાં તરફ ફરી કેકાંઈક વિચાર થતાં તેણી પાછી પોતાની ટેબલ આગળ ગઈ અને બેસીને એક ચીઠ્ઠી ચીતરી કાઢી જે નીચે મુજબ હતી:

‘દીન્શાહ,

તારે હવે શરમ ભરી છાંછી ગુલસ્તી પડશે જ નહિ; કેમકે આ કાગળ તને મળશે તે વખતે હું તારાથી ક્યારની દુર ગયલી હોઈશ. કાફરનો ખબરો પણ મને આપવામાં આવે તોએ મારા ધણીના મારી તરફના ખારમાં કોઈ લાખ્યણુ થાય તે જોવા હું કદી ઇચ્છું નહિ. તારી ડગાઈ ને શરમ ભરી ચાલ માટે મારે હાથ કશું કહેવું નથી. એક છુજખ ગમાર તરફથી આ ઉપરાંત બીજી શાની આશા રખાય ? મારે પહેલાંથી જ તે સમજવું ને જાણવું હતું. હવે પણ મારી આંખ પર ફરી વળેલો પડદો દુર થયો છે તેગનીમત છે. મારે માટેના પૈસા જે દાને આપવા તે રાખ્યા છે તેને તે ખુશીથી આપજે—મને શોષવાની કોશિશ કરતો જ ના. હું કદી—કદીથી હવે તારી સાથે રહીશ નહિ. ફેની.”

તેણીના હોડો ફુગ્યા અને તેણીની અખિભાં આસું આવ્યા પણ હોડ પીસી તેણીએ તે કાગળ પરખીડામાં મુકી તે પર સરનામું કરી ખીડી દીધું. તે કાગળ પોતાની ટેબલ પર ન મુકતાં, જતાં જતાં દીનશાહની પોતાની ટેબલ પર મુકી જવાઈ તેણીને કાંઈક ગમી આવ્યું.

આયાને બોલાવી પોતાના બેગ ને પોર્ટ મેટા હોડળ મોકલાવ્યા અને પોતે નીચે જવા પહેલાં દીનશાહનાં ઓરડામાં ગઈ અને ટેબલ પર તે પરખીડું મુક્યું.

તેજ પળે લીફ્ટ ઉપર આવી અને તેણીએ બે અવાળે તે ઓરડા તરફ આવતા સાંભળ્યા. આહ ! એક અવાજ તેણીના એક પુરા વહાલા ભાઈના હતો ત્યારે બીજો—ઓહ ! તે તો દીનશાહનો હતો. યા ખુદા ! તેણી તે ઓરડા તરફ જણાયો. તેઓ તે તરફ જ આવતા હતા. શું કરવું તે તેણીને સમજું નહિ. ઓરડામાં ચોપાસ જોતાં બાજુમાં મુકેલો મોટો જોપાનીઝ રફીન તેણીને જણાયો કે ઝડપથી તેણી ત્યાં ભરાઈ ગઈ. તક મળતાં ત્યાંથી સફાઈથી છટકી જવા તેણી માંગતી હતી.

તે પગલાં નજદીક આવ્યાં અને બીજી પળે દીન્શાહ ત્યાં પોતાના સાળા સોરાબ કામા સાથે અંદર આવ્યો.

‘માફ કર દીનશાહ’ સોરાબ કસગરતો અવાજ સંભળાયો. ‘મને તારી રજાની જરૂર લાગી. હું તો આજ રાત્રે હાંધી માઈ કાળું મેહ સંઘાતું દુર કરવા ઇતેજાર હતો પણ ફેની—મારી વહાલી બહેનને છેલ્લો વાર મક્કા વિના હું જઈ શકતો નથી. ઓહ ! તે મારી બહેનને હું—’

‘પણ મેં તને કહ્યું’ જે તું મળી જજે. ‘દીનશાહે કાંઈક કડવાસથી કહ્યું. ‘પણ એટલું તું પાદ રાખજે કે તારે આ વાતનો સંસારો વડીક ફેનીને જણાવવાનો નથી. તારે ગમે તેમ ઉલટાંમુલટાં પાડીયાં તું ગોઠવજે. તારા ખાન-

દાનની મગરૂરીમાં ફેની મસ્ત થઈ રહેલી છે. તેણીને મનથી પોતાનાં ખાનદાનની મગરૂરી બીજી દરેક ચીજ કરતાં ઉત્તમ છે. તે મગરૂરીના સંગજડ ફટકા મારવાની જરૂર નથી. તારે તેણીને કહેવાની જરૂર નથી કે.....'

'કે તેણીના ખાનદાની બાધ કગાળ ચોર છે.' સોરાબે ભારે નિરાશમાં જણાવ્યું. 'હા, હું તે જાણું છું અને તેથી મારી શરમ, મારી ખેનસત—'

'ચુપ !' કહી કુકમ થયો. 'જાત્રી ટકટક ના કરે કાષ્ટ નોકર આવી લાગશે. ફેનીના ચોર-ડા પાસે છે તે કદાચ અહીં આવી ચડશે તો ઓળખતી વાત થઈ પડશે.' બે મિનિટની ચુપડીની પછી તેણે નરમાસથી તે ઓળખણ બચકડી જવાનના ખર્ચા પર પોતાનો હાથ મુકતાં કહ્યું.

'સોલ, ખુદાને ખાતર તું હિમત રાખ. હવે તારે જાણવું થવાની જરૂર નથી. તું જાણે છે પણ ડંઘડા વિનાનો છે. મરદ થઈ રંચુ નમાં કામ કરશે ને ખુદાનું ચકાવું છે તો તું મારા કરતાં વધુ સારો થઈ શકશે. ફેનીને ખાતર મારા ભોમે મેં તને આ ચાન્સ આપ્યો છે. તું જાણે છે આ થતાં હું ફેની હાલતમાં આવીશ પણ મને તેની શીકર નથી. 'શીર સત્યામત તો ખોતેર પડી.' આજે એક નવું ચોકડું ગોઠવ્યું અને ખુદા કરી તો જુડું પાણું ફીક ફીક થઈ જશે તારે માટે હું યજ્ઞ દીવળીર છું. તું જાણે છે મેં તારે માટે મારૂ જનનું કયું છે. હું દીવળીર છું કે તું મેહરાં વાડ્યા જેવી પ્રપંચો ને એરી નાગણીની જગમાં જડકાઈ આ હાલત પર આવી પડ્યો છે. તે જો પહેલાંથીજ મારું માન્યું હોત-આહ !...આ શું ! આ, તો ફેનીના અક્ષર છે. ફેની બહાર ગઈ છે શું !...

તુરતજ તેણે તે પરબીકું ફાંટ્યું ને તેમાંની છેડી સત્યામ વાંચતારે તે ભારે યુવચાસ ને ગમ શરમાં પડ્યો. તેના પગે ઘેરવા રમવા લાગ્યા. તેના ચહેરા પરસેવે ગરમાવ થઈ તે તૂટી પડે તેવો થઈ ગયો અને સોરાબે જો તેને પકડી ખુરસી પર બેસાડ્યો ન હોત તો તે જરૂર બેચિપડ્યત.

'ચાત્રી અહીં !—ફેની ચાલી ગઈ ! એ મારા જાપ !—એ શું થઈ ગયું ?' દીવાનની પોંડે તે પોતાનું કપાળ ફટકો પૂકાવ્યો.

ચાલી ગઈ ? કેમ અને ? ક્યાં ગઈ ? કારણ ? સોરાબ પણ ઉલ્કુની પોંડે ભારે અજબગીમાં ગરમાવ થઈ તેના તરફ જોતો પૂછવા લાગ્યો.

બીજીપણે તે કુસ્થાર થયો અને તેણે દીન-સાહના હાથમાંથી તે બદબખત કાગળ ખેંચી વાંચ્યું.

'ચા ખુદા !' તે પુકારી ઉઠ્યો. 'એ તો પેલી લયતાનું જ કામ છે. મારી ખાતરી છે કે તેણેજ કાંઈ મહોકાણ વાળીજ...એ દહા બે કલાક પર અહીં હતી' એટલે એ ફેનીને કુસલાવી ગઈજ, પણ દીના...તે પોતાના સુના સાવજ જેવા થઈ ગયલા બન્નેવીને પસવારતો બોલ્યો. 'તું જરા શીકર ના કર. હું એ દાના સપાટામાંથી ફેનીને લઈ આવસ. તેમ કરતાં મારો જન આપવો પડશે તો ખુશીથી આપસ.'

અને બીજી પછે તે ધસારા બંધ ત્યાંથી ઉડ્યો ગયો. લીફ્ટ નીચે ઉતરી ગઈ અને તે જવાન બહાર ઉમેલીગાડીમાં બેસી ચાડ્યો ગયો.

'ફેની !—ફેની !—એ મારા ખુદા !—આવું ગરીબ તોહમત-તેં માન્યું !—ચા મા-લીક !' તે જવાનનું દુઃખી છગર પુકાર મારી ઉઠ્યું.

એહ તે દેખાવ ફેની કેમ જુએ ! તે સાળા બનેલીની વાને તેનીની આંખ પર ફરી વજેગો અપકરનો પડો ખસેરી નાંખ્યો. બીજી પછે તેણી ઘોડતી આવી તેના પગ આગળ ફસાઈ પડી. તે તો સાવજ જેવો ટગર ટગર જોતો બેસી ઝેલા. ઘોષમાર આંસુઓ વચ્ચે હવે તેણી તેને વંજગી પડી અને ત્યારેજ તેને જાન આપ્યું. તે ચોકેયો અને ખ્યાનથી જોતાં તેને પોતાની વહાડી ફેની જણાઈ. જેણી અજળ જેવી રીતે તેને વંજગી રહી હતી.

'ફેની !' તે અજાણગીમાં ગરમાવ થઈ બોલ્યો.

'માફ—માફ કર જાને મન !—હું મુઠ્ઠા અપેગી !—મારા દીરાને મારે ગરાગર રોળ-ખેગજ હતો !—માફ !—' અને બીજી પછે તેણીના હોઠો તેના હોઠોને વંજગ. ૨. પછી—વાદ ! તમોને તે મુખી લખમાં વધુ વાર કાઢ્યું કરવાની શી જરૂર છે રે, બહા !

The Diamond Jubilee Procession of H. M. the Queen Victoria, Empress of India.

(A leaf from " My Seven Years in England. ")

By—*Trimbakrai Jadavrai Desai, Barrister-at-law.*

Now came the Jubilee Day on the 22nd of June 1897. Huge buildings were pulled down in order to erect stands for spectators. I had to pay three guineas for a single chair in the last row of seats in a shopwindow in the Strand. The front seats cost ten guineas each. In one place along the route of the Procession it was reported that so much as three hundred guineas was paid for a prominent seat. The owners of some of the buildings earned so much by thus providing spectators with seats that they could erect new and magnificent buildings in the place of old ones that had been pulled down for the said purpose. The people were going to the route of the Procession from the early morning. By 8 A. M., there was no walking space left on both the sides of the road. Illustrated programmes of the Jubilee Procession were sold all over London. The day was cloudy. Her Majesty was to leave the Buckingham Palace at 11 a. m. The Representatives of the Army and the Navy appeared in their respective uniforms. Exactly at 11 o'clock just as H. M. the Queen placed her foot in

the State—Carriage, the clouds dispersed and we had the most glorious sunshine. We had, in fact the proverbial "Queen's weather"! I was located, as said above, in the window of a shop in the Strand near the Temple Bar. In spite of paying three guineas I had such a seat in the rear that every time anyone wanted to pass through, I had to get up. Before the Procession came a gentleman who had engaged a ten guineas seat in the front row came to me and asked me whether I would exchange seats with him, as he wanted to be with the lady who was sitting near me. I obliged him with the greatest pleasure and took my seat in the front row. I was so uncomfortable in the back row that I regarded it as a real God-send to me. The gentleman was also happy in the company of the young lady.

I bought a copy of the Programme of the Procession sold there in a book-form. It gave all the details with illustrations of the actual Procession that was to be expected. The Procession now commenced. The Police had kept and maintained an excellent order.

Long lines of Cavalry and Infantry began to pass by us one after another. Each part of the British Empire was duly represented. There was also an Infantry from Hongkong in typical Chinese dress. There were American Indians, Negroes, and in fact, peoples of all kinds, creeds, and colours. The Police or rather their Representatives passed on with their Bands. Each Force had its own Musical Band. The English, Scotch, Irish, and Colonial Infantries and Cavalries passed by us in sweet succession. The Scotch Highlanders and their Bagpipes had always a peculiar charm for me. The important Colonial Representatives preceded by us in State-Carriages. The high Officers of State, European Princes and the Prince of Japan passed on horseback. There was in the Procession Colonel Sir Pratap Singh of Jodhpur who made a visible impression. He had Indian attendants on both the sides and was marching on horseback with all the dignity of an Oriental Potentate. There were also therein Representatives of the Imperial Service Troops. Lord Robert of Kandhar, the Commander-in-Chief, and other Field-Marshal passed on horseback, receiving the ovations of the jubilant Public. H. R. H. the Duke of Connaught, H. R. H. the Duke of York, and other Princes of the British Royal Family passed on horseback through the Police lines on both the sides of the route. At last after about an hour there appeared the August Figure of Her Most Gracious Majesty the Queen

Empress, seated in a State-Carriage drawn by six cream-coloured horses. The Indian Cavalry, acting as Her Majesty's Life-Guards, was just in front of the State-Carriage, while H. R. H. the Duke of Cambridge and H. R. H. the Prince of Wales rode on horseback on each side of Her Majesty. H. R. H. the Princess of Wales and H. R. H. the Princess Henry of Battenburg were with Her Majesty in the same carriage. At once there was an outburst of enthusiastic and continuous Ovarions from both the sides of the road. Her Majesty had been graciously returning the salutations of the Royal Public all the while by bowing her head to them every now & then, and I think she must have been completely exhausted on her return to the Palace. There were other ladies of the Royal Family in other carriages. A long train of Life-guards &c. followed the Queen, and when the Procession arrived at the Temple Bar, the Lord Mayor of London presented the Sword to Her Majesty. He, the Mayor of London, being not used to going on horseback, seemed to feel awkward while riding on that State-occasion. Still, it had to be done, and the Procession proceeded via Ludgate Circus to St. Paul's Cathedral where a grand and imposing Thanksgiving Service was performed in the presence of the Representatives from almost all the parts of the world. It is noteworthy that the European Sovereigns pray to God on all such occasions and attribute all the good

received to his Grace and Mercy and thank Him gratefully for the same with all their heart & soul. H. H. the Thakore Saheb of Morvi and H. H. Thakore Saheb of Gondal were also there but they did not take part in the Procession. An English lady of our acquaintance, who had seen H. H. the Rani Saheb of Gondal, came to our house in the afternoon and was in raptures. She was quite surprised with what she had seen on the person of H. H. the Rani Saheb by the way of ornaments, clothes &c, of exquisite price and beauty. H. H. the Rani Saheb was in regular Indian costume, and so was H. H. the Thakore Saheb of Gondal. I, however, had not the opportunity of seeing them as I was located in the Strand.

After Her Majesty had passed by us, I went to the Common Room of the Middle Temple, and an English Barrister, who had seen the splendid Indian cavalry in front of Her Majesty's State-carriage, told me that they were not afraid of a dozen Russians when they had such fine fellows in the Indian Army. They were tall, broad-built and majestic. Through the Temple Gardens I went to the Thames Embankment and thence along the Thames to the Houses of Parliament at Westminster. By that time the Procession was coming back over the Westminster Bridge towards the Houses of Parliament. I did not know that the Police had made such an arrangement that no one could see it twice. They had formed themselves into living walls all along both the sides of the Route of the Procession.

The Sun was shining in all his glory and was intensely hot (on that longest day of the year), and the push of the crowd from the front and from behind hemmed me in so hard that I was half-breathless owing to the double pressure, made more unbearable by the strong rampart of the Police standing close by. I therefore requested the latter to let me pass through their wall to go to the Westminster Station just behind them. They were good enough to let me pass through them, and I recovered my breath when I was on the platform of the Station. I had thus to feel happier without seeing the Procession a second time, under such trying circumstances. I took an underground train to Stroud Green in the North of London, and reached home at about 3 p.m. I had left home early in the morning. I had got a strong head-ache and so I did not go out again to see the **Grand Illuminations** at night—although the temptation was too great to resist.

Her Majesty the Queen, before getting into her State-carriage, had sent the following **Message** to her **Subjects** in all the parts of the world:— "**With all my heart I thank my beloved people. May God bless them**". Within fifteen minutes replies began to pour in from distant parts of the world like Canada and Australia—thus indicating the tremendous **Progress** made by **Science** during her **Record Reign** of more than **Sixty years**.

H. R. H. the Princess of Wales had written a letter to the Lord Mayor

enclosing 100 pounds, to open a Fund for giving a Dinner to the Poor of London on the Jubilee Day. Directly that letter appeared in the Times, it was announced on the following day that a merchant had sent a cheque for 25000 pounds i.e. Rs. 375,000, with a promise to send more money if required, & with a request that his name should not be made public-and consequently the said Fund had to be closed, as that sum was more than sufficient. That gentleman was no other than Mr. Thomas Lipton (of the world-renowned "Lipton's Tea"), and he was immediately turned into Sir Thomas Lipton. Look at the Public Spirit of these men! Look at the quick appreciation of Her Majesty! and, also look at the extreme concern of H. R. H. the Princess of Wales for the Poor—amidst all the Festivities of the Jubilee Day!

As President of the London Hindoo Association, I had the honour of presenting Addresses of Welcome to several Indian Princes, including Sir Pratap Singh of Jalapur. I was at that time Vice-President of the London Indian Society and was kindly called upon by the President, Mr. Dadabhai Naoroji, the Grand Old Man of India, to read out at a Public Conference, and to move the adoption of, an Illuminated Address, to be presented to Her Majesty the Queen-Empress, in honour of that august occasion, on behalf of the Indians resident in Great Britain and Ireland.

The Jubilee was celebrated with great éclat and enthusiasm. Grand Dinner Parties and Entertainments

were going on all around. One of the Colonial Guests humorously said during his after-dinner speech that if he died in England at that time, they should write on his tomb:—"Killed by the Hospitality of the English." Mr. M. Bhownagjee was knighted, and H. H. the Thakor Sahib of Gondal and H. H. the Thakor Sahib of Morvi were decorated with G. C. I. E. A Grand Indian Concert was organized by Dr. Mullick of Calcutta. The Prince of Shahpura State, in Rajputana, had come to England on that occasion, and an Evening Party was given to him by Kumar Shri Udaya Vira Sinha Raghubansi of Delhi, at the Cavendish Rooms in London. Indian and English Songs were given by various Indian and English ladies and gentlemen. I was introduced to the Prince and was requested to sing something from the Meghaduta of Kalidasa, while Miss Harly accompanied me beautifully with her Indian "Taus" and her younger-sister with an English Musical instrument, with remarkable skill and dexterity. By the bye, let me say that Music and Dancing have not fallen into disrepute in England, as is the case in India. They are regarded as necessary accomplishments of ladies and gentlemen—even of the highest families. Mr. Edmond Russell of America, a well-known Shakspearian Reciter, recited his stirring poem on the Arts of India, and after partaking of the excellent Refreshments specially prepared for the occasion, we all dispersed with—"Three Cheers for Her Majesty the Queen, Empress of India!"

તેની રચના ખાસિયત અને ઝેરીપણું.

અખતાર—મી૦ કાવસજી ધ. મહાલક્ષ્મીવાળા.

સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ વિદ્યોત્તમ ગાર્ડન્સ, મુંબાઈ.

(દેશુઆરી અંકથી ચાલુ).

સાપે કરડેલા ભાગો પર દાંતોની નીસાની પડે છે તે ઉપરથી ઘણીક વેળા તે ઝેરી સાપ કે વગર ઝેરના સાપના ડાંગ છે તે કહેવાઈ શકાય છે, પણ એ તપાસ કરવામાં ઘણી સંભાળની જરૂર છે; કાનૂલ કે ઘણીક વેળા તેમાં ભલ થાય છે.

ઝેરી દાંતો સાધારણ રીતે શીકારને વળી જવા આગમન મારી નાખવાને ઉપયોગના છે, પણ આપણે ધ્રુવિ ઇએ તેમ કાઈકાઈ વેળા દુરમનની સાથે ભયાર કરવામાં પણ તે વપરાય છે. સાપના સાધારણ બદ દાંતો માફક એ ઝેરી દાંતોની કોથળીઓમાં પણ નવા જગના અપૂર્ણ દાંતો હ મેગ રહે છે જે પુષ્પ થએલા ઝેરી દાંતો કુદરતી રીતે અથવા કાઈ અકસ્માતથી પડી જાય તો તેઓની જગ્યા લેવા તૈયાર હોય છે. જૂના દાંતો પડી ગયા પછી નવા ઝેરી દાંતો આવતાં દાંત દહાડાથી એકથી દોઢ મહીના લાગે છે. ડૉક્ટર ફેરરે (Dr. Fejrer) એ બાબતમાં અખતાર કરી જોયું તો માલમ પડ્યું કે કુરસા સાપના ઝેરી દાંતો કાઢી લીધા પછી ત્રણ દહાડામાં નવા આવ્યા ત્યારે નાગને નવા દાંતો આવતાં એક પખવાડિયું દાંતું અને ત્યારે પણ જગનાં સાથે તે દાંતો જગજગ મળ્યું નેદાયા નહીં દતા.

સાપની કરોડ.

જ્યાં સાપમાં કરોડના દાંતોની સંખ્યા ઘણી હોય છે. એ દાંતોઓના એક છેડા ગોળ અને બીજા છેડા પાછળની દાંતોની ગોળ છેડા સમાઈ રહે તેવા ખાસવાળા હોય છે, અને તેથી એ જ્યાં દાંતોની વચ્ચે એવા સાંધા (ball and socket joint) બને છે કે જે પુઠ્ઠી બધી બાજુ વળી શકાય, અને તેથી છાપ વરેદવાર રીતે પેલાના સરીરને વગ આપી

કુચળા થઈ શકે છે. પણ એમુખ્ય ગોળ સાંધા ઉપરાંત એ હાડકોઓ વચ્ચે બીજા કેટલાક નાના સાંધાઓનું પણ જોવાણું રહે છે અને તેને લીધે સાપો પોતાનું સરીર ખીડ અથવા જેટ ઉપર વાળી શકતા નથી.

સાપની પાંસળીઓ.

સૌથી મરદન અને પુછડી આગળની હાડકો સીવાય બીજા દરેક કરોડની હાડકો સાથે બેઠ બાજુ અડક પાંસળી જોડાયેલી હોય છે જેના સાંધા પુઠ્ઠી વળી શકે એવા હોય છે. પાંસળીઓ જાંબી, પાનળી અને સોદન પાછળ ઢગલી વાંકાર (curving in a slightly backward direction) હોય છે. એ પાંસળીઓના બીજા છેડા જેમ મરદાવનારા પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓમાં છાતીની હાડકો (scapula or breast bone) સાથે જોડાયેલા હોય છે તેમ નહીં પણ નીચલાં આડી કોરલાંઓ સાથે વજગેલા હોય છે.

સાપને ખભાનું હાડકું (scapula or shoulder blade) તેમજ દાંડણી અથવા મજાના કાંઠાનું હાડકું (clavicle or collar-bone) હોતું નથી, અને તેઓનું આપણું હાડકાંનું કુશ્વ જોડાયેલી, કરોડ અને પાંસળીઓ તથા કોઈ કોઈના કેડ અથવા પૂકું (hip) અને જાંઘ (thigh) ના અપૂર્ણ હાડકાંનું બનેલું હોય છે.

સાપની ચાલ.

સાપનું જમીન ઉપર ચાલવાનું બીજા જ્યાં પ્રાણીઓ કરતાં તદન જુદીજ રીતે હોય છે. જો તેવા અવયવો તેઓને બીજકુલ નહીં હોવાના સખ જથી તેઓનો આવવાનો આખાર પાંસળીઓ વધારે રહે છે, અને તેથી તેઓને 'પાંસળીએ આવવાના

એક ઈલાજ—એક ઉપાય !

બાળકોનાં ભેજનું બંધારણ.

શુભશન માટે ખાસ.

લખનાર—મી. એ. પી. માદન.

આજ કાલ બાળકોનાં હાલોં મરહોં યાચ છે એવી કૃષીજ્ઞ જગેજ્ઞ હડી રહી છે. તે વેળાએ, બાળકોની તનદોસ્તી વિશે, કુદરતી ઉપાયોના આધારે યોગ્યક ઉપયોગી તેમજ વ્યવહાર સલાહ દરેક જવાન પરણેલાં ભેડાં તેમજ સાધારણ કુટુંબનાં ઘરમાં મીમતી યથ પડયા વિના રહેશે નહિ.

નાનાં બાળકો મટિ આ વાત તો સાધારણ રીતે જાણીતી છે કે જે બચ્ચાંઓ બાઈલીઓના (બહારના) કુધ ઉપર ઉછરાય છે તેઓના સરીરનો બાધો કદાચ કમલેર થતો ન હોય તોએ તેમના ભેજનું બંધારણ તો ઘણા ઉતરતાં પ્રકારનું જ થાય છે, તેનું કારણ કે તે કુધમાં ઘણો ઓછો પોષણકારક શુણ્ઘ હોય છે. બહારના કુધના ખોરાક બચ્ચાને માફક પણ હોય અને તે ખોરાક ઘણીજ સારી રીતે સમતોલ પ્રમાણમાં બનાવેલો છે એવી ઉકમાઈ સેવાય છે છતાં તેને શુણ્ઘ જમ્યાને જોઈએ તેવો થતો નથી. કુદરત પોતાનાં રાજ્યમાં પોતાની નકડી કીચેલા ચીજને જાહેર બીજી બજારી ચીજો વાપરવા દેતી નથી. બાઈલીનાં કુધ ઉપર ઉપરેલું, દેખીતી રીતે ગ્રાજ અને મજબુત દેખાતું બાળક બીજાં તેવાં બાળકો જેઓ પણ બાઈલીનાં કુધ ઉપર અજાણતાં હોય પણ પાતળાં કાવલાં અને વારંવાર પેટનાં દુઃખારથી હેરાન થતાં હોય તેમનાં કરતાં વધુ તનદોસ્ત લાગે પણ જે કાંઈ ખરેખર પરિચા કરનાર હશે તેને તો જાણ્યા વિના રહેશે નહીં કે પેલાં દેખીતાં, ફરજે ગ્રાજ અને મજબુત દેખાતાં બાળકો જેમ જેમ થોડાં

થતાં જાય છે તેમ તેમ તેઓ વધુ જડાં થાય છે, તેમની ચામડી ખરબચડી થાય છે, અને હાંત આવડી વેળા બહુ વેદના ભોગવે છે. તેઓ ચાલતાં થવાને પણ વધુ પડાત પડે છે એટલું જ નહીં પણ તે બાઈલીઓનાં કુધ ઉપર વખત જતાં તેઓ તદ્દન કુબળાં-મરકટનાં થતાં જાય છે. આના પુરાવા જગેજ્ઞ તમને મળશે અને તે માટે આગળ તેઓ વધેલા સાધરીસો જેઓ એ બાળકોના ખાસ અવધાસ કર્યા છે તેઓ એ અવાજે આ વાતની પુરવારી જાહેર કરે છે.

હાલમાં કુધની ઘણી પરિખાઓ થાય છે. દરેક જનાપરોના કુધનું પુષ્ટકરણ થઈ તેના શુણ્ઘ તથા સવામાં આવે છે અને બચ્ચાંઓને ક્યું કુધ વધુ સરસ થઈ પડે તેના પ્રયોગો થતા ચાલ્યા છે. ત્યારે આ બાળક માટે આપણને યાચુંક જાણવાનું મળ્યું છે. સાચરસે આ સોધ કરી છે કે, કુધના માખણની ચરબીમાં લેસીથીન (lacthen) નામનો પદાર્થ રહેલો છે કે જે તરવો ભેજમાં તથા જ્ઞાનતત્ત્વો (neres) નાં બંધારણમાં મોટા ભાગે હોય છે-મનુષ્ય જાતનાં કુધની “કેમીકલ” તપાસ લેતાં તેમાં, આ “લેસીથીન” પદાર્થ બીજાં બંધારણનાં વરો કરતાં વધુ મોટા જથ્થામાં માલુમ પડેલો છે. આ કાંઈ અકસમાતિક નથી-તે જાણીતી હાલની ત્યાં કહેલી છે તે દેખાડે છે કે જે ચોક્કસ કાર્ય તેને કરતું છે તેને અનુસરીને તે રહેલો હોય છે, કારણ કે એક દારતનું એકે બાળક તદ્દન નિરાધાર-હોય છે અને જે “નરવસ” રાખી, મેડાં, બકરાં, ધાસ, વાછરાં

વગેરે જનાવરોમાં રહેલી હોય છે. તેનો ઘણેજ એકા નથી તે (મનુષ્યનાં બાજક) માં રહેલા હોય છે જનાવરોનાં બચ્ચાં ઉઠ્યાં રહી શકે છે અને ચોટાકા વખતમાં દોડવા કે રમવા માંડે છે જ્યારે મનુષ્યનાં બાજકને તેમ કરતાં ઘણુંક મદીનાઓ લાગે છે. બાજકની વધ યણીજ ધીમી, પણ વધુ રકનારી સક્રિય સાથે થાય છે અને તેની હાલતો નીચલા જનાવરો કરતાં ઘણી જુદા પ્રકારની તેમજ વધુ પ્રમાણમાં હોય છે.

‘લેસીથીન’નું તત્વ, આ મનુષ્યના અભ્યયજન જેવા બેન’ માટે ઘણું જરૂરનું છે. આ કારણને લીધેજ એક બહારના કુખ ઉપર જીવતાં બાજક કરતાં, માને ધાવીને ઉધરેજી’ બચ્ચું વધુ સારી રીતે અને સમાન-તાથી ઉધરી શકે છે, પછી તે બચ્ચું, જેવા બીજાં બચ્ચાં કરતાં જન્મતી વેળાએ વધુ નળજી કાં ન હોય ! આથી આપણને ખુદજી જણાય છે કે બાજકને ઉપરનું કુખ બાટલીનું પીવાડનું એકેટલું સુકાનનારા છે. અમેરિકા-માં જ્યાં આ વિષે બહુ તપાસો થાય છે ત્યાં માનુષ્ય પાશુ’ છે કે આ પ્રમાણે બચ્ચાને ઉપરનું-કુખ પાચાથી લગભગ ૧,૫૦,૦૦૦ (એક લાખ પચાસ હજાર) બાજકો દર વરસે મરણ પામતાં રહ્યાં છે. આ સંવર્ણ મરણો જેમાં આંતરડાનું દરદ લાગે છે કે જેનો ઉપાય કર્યાથી બાજકો બચી શકે, તે સંવર્ણ આ ઉપર મેટલી અડુ-રની રીતે, બનાવવા યા જનાવરના કુખ પાચાથીજ નીપજે છે. ઘટ્ટી રીતે તેનો ઉપાય થઈ શકે એમ છે. તેના ઉપાય માતાઓના પોતાના હાથમાંજ છે, અને તેનો ખરો જ્ઞાણ આપવાને માટે માતાઓ અકલ્પત યશો ત્યારે આ ટુંકા ઇલાજે લેવાનું બંધ થઈ, બાજકો નો બચાવ થઈ શકે એવી રીત તેઓ ઉપયોગમાં લેશે.

એવું કહેવામાં આવે છે કે આજ કાલની માતાઓ યતી બાઈઓ એટલી તો સુધરેલી થયેલી છે કે જેથી કુદરતે જેમ ધારણા રાખી છે તેમ બચ્ચાંઓને પોતાનું કુખ પાચાને માટે ના લાક યતી નય છે અને તેથી તેમનાંમાં કુખ કમતી થતું નય છે; પણ જેઓએ બારિક તપાસો કરી છે તેઓ જણાવે છે કે આ અમરણ પાચી લીધેજ ‘જાટું’ નાનુકપણું છે, અને દાહરો માત્ર પોતાનાં પાંખાની બારિકાને લીધે તે જણાવનાં અચકાન છે. જો ખરેખર તેમ ચોરસ નાલાયક થવી હોય તો ને પગી મુખારો નથી પણ કુપતિ છે એટલે કે આપણે આગળ વધવા કરતાં પાછળ દાહરો ચા-

લે લીએ. એક સંપૂર્ણ ચોરસના સારીનાં તપાસેલના સંવર્ણનાં બાજકો પૂર્ણ રીતે ખીટલા હોવા જોઈએ. ઘણાં સારી રીતે ઉધરેજી જનાવરોમાં તેમનાં સારીરની ખુણસુરનીમાં સંપૂર્ણતામાં કરી ખામી હોતી નથી, ખીલાડી કે ગાય, બેસ યા બકરીને પોતાનાં બચ્ચાંને કુખ પાચા માટે જરા અડચણ કે મહેનત પડતી નથી. માત્ર જેઓ દરદી થયલાં હોય તે જનાવરમાંજ કુખની કેતાલી હોય છે.

ત્યારે મનુષ્ય જન્મમાં તેની અસાધ્યતા શા માટે હોય ? અને તેમ થતું હોય તો સારી વિદ્યા મારફતે પુરતી તપાસ કરવી થઈ છે. યજ્ઞ’ ખર’ ને મોટું કારણ છે તે સમય તંતુઓ ઉપર બહુ બોલે પડ્યા-થીજ થાય છે, કે જે આજના જમાનાની ધપધપા છંદગી તથા ફેજલગીની ખામીને લીધે થતું હોય છે.

જ્યારે આજની માતાઓ સમજતી થશે કે તેમના બચ્ચાંને તેઓ કુખ પુર ન પાડે તો બાજકના બેન ને જે જ્ઞાન તંતુઓને (Nerve food) ચોરાઈ જોઈએ છે તે મળી ન શકવાથી તેમનાં બેન’ જોઈએ તેમાં ખીટી શકશે નહીં, ત્યારે તેઓ જન્મ થશે અને પોતાની ફરજ બાંધવાને મહેનત લેશે. આજકાલની સહેલી રીતો, કે એક માતા યતી ચોરસને કુખ કમતી છે માટે બાજકને તેણીએ ધવાડનું નહીં. એવી ને વાતો બેપાક કાંઈગી તપાસ વિના ચાલુ થઈ છે તેથી ખામીઓ ઘણી બગડે છે. કારણ કે છાતી કરતાં સીસીથી કુખ પાચાનું એટલું તો સગું વડ બહુ થઈ પડ્યું છે કે તેમાં શું જન્મન છે, શું જોરલાય છે, તેનો કાંઈગી ચિચાર કે તપાસ કર્યા વિના પૂરપૂરથી માતાઓ ઉપયોગ કરવા લાગી છે. જો કે તેઓ બચ્ચાનાં કુખદરદ માટે કાગળ ધરાવે છે છતાં અનુભવજે બચ્ચાંની આ સૌથી મોટી ગરજને પીગાળી શકતી નથી.

આજના સાર્વજીકરોએ વારંવાર અખતર કરી પૂરવાર ક્યું’ છે કે જે એક માતા પાછી પોતાનાં બચ્ચાંને ધવાડવા માટે તો તેણીને કુખ આવવાનું કાર્ય થઈ શકે છે. ઘણીક ચોરસો, જે કે કુદરતી રીતે નળજા બાંધાની હોય, છતાં તેમના બચ્ચાંને ધવાડવાનું ચાલુ સુખ્યાથી ખરેખર નંદોસ્તીમાં અને શક્તિમાં વધેલી માત્રમ પડી છે, અને જે કે સાધારણ માન્યતા એવી છે કે બચ્ચાંને, ધવાડવાથી એક માતા નળજી પડે છે છતાં ખર’ જોતાં તો

તે વધુ તનદોસ્ત અને મજબુત થાય છે. ધવાડવાની હાલત વેળા ને નખળી હાલત આવે છે તેને પાઝી મજબુત કરવાની પણ હાલત શરીરમાં થતી હોય છે. ખરું જોતાં આખાં શરીરની સામાન્ય હાલતમાં એક જાતનો એવો ફેરફાર થાય છે કે તેથી કરી ધવાડનાર ઓસ્તનાં શરીર ઉપર તનદોસ્ત અસર થઈ તેમની જીવનશક્તિ ઉપર આવી પડતો બોને કમી થાય છે, અને ધવાડવાથી નરવસ સીસ્ટમ પર સારી અસર થાય છે, અને તેથી માતાને તેમજ બચ્ચાને સારી રીતે ઉંઘ આવી તે વેળા તેમના બનેલી અદર જીવનશક્તિનો જાણે સારી પેઠે વધતો જાય છે; કે જે, બાટલીના દુધ પીવાથી થતું નથી એને જેથી તેજે સારી પેઠે ઉઠાતા નથી અને કટાણો આપે છે તે ખરેખર જોતાં, માતાને એક મજબુત શિશુ સમાન છે કે જેને મટિ તે લાયક થઈ છે.

બચ્ચાને ધવાડવાની હાલત વેળાએ બીજી બધી અગવડો કે વિચારો એક બાજુએ મુકવા જોઈએ. મરને લગતી બીજી ત્રીજી બાબદો ઉપર જાણું ધ્યાન ન આપવું, સિવાય કે ઘેરઘણી તરફની થણી અગત્યની ફરજો અદા કરવાની હોય, તેટલીજ બાબતની જાન-જાણ સાથે રાખવી. તે વેળા દરેક ફરજ કે કામ, કંઠાજ્યા વિના કે દલગીર થયા વિના, હસ્તે ચેહરે મુખી સ્વભાવે થાય તેટલું કામકાજ કરવું. એક બચ્ચાને ઉઠેરવું એ ફુનિયામાં સૌથી વધુ અગત્યનું કામ છે, કારણ કે બચ્ચાના પહેલા મહીનાઓ, તેની આખી જીંદગી ઉપર અસરકારક અસર નીખાવે છે.

માતાએ પોતાની નર્વ તથા મસ્તિષ્ક સંક્રિને સમાન હાલતમાં રાખવાની થણી જરૂર છે. દુધ આપવું કમી થાય તે નીસાની છે કે તેણીની જીવનશક્તિ પણ કમી થતી જાય છે તેથી તેણીની હાલત ઉપર ઘણું ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. તેણીએ સૌથી સરસ રીતે પાચન થઈ શકે એવાજ ખોરાકો લેવા જોઈએ. તેમજ જે ખોરાકોથી દુધ સારી રીતે આવે તેવાજ ખોરાક લેવા જોઈએ. એ મટિ દરેક જાણે પોતે પોતાને અનુભવ સારી રીતે જાણી શકે કે તેણીએ કયા ખોરાકો લેવા, મોડી રાત મુખી જમવું ન જોઈએ, જોઈએ તે કતાં વધુ કસરત યા શરીરને મહેનત પડે તેવું કશું કરવું ન જોઈએ, પણ બને ત્યાં મુખી થરની

બહાર રહી જેટલી કસરત-હવા મળે તેમ રહેવાથી ઘણો ફાયદો થશે. વળી મનની હાલત વિશે પણ ખુબ સંભાળ રાખવી. જાઝી ચિંતા શીકર કે મુંઝવણ કર્યાથી દુધ આપવું કમી થાય છે. ગુસ્સો કરવાથી દુધ ઝટ્ટેરી બને છે. બચ્ચાને વારંવાર ધાવવાનું આપવાને ખંત રાખવાથી ઘણા ક્રીમી અને તાત્કાલિક પરિણામો આવે છે. બને ત્યાં મુખી વધુ વેળા બચ્ચાને ધવાડવાથી તેણીને હમેશાં દુધ આગળ કરશે. એ જેટલી કોશિશ કરતાં જોઈએ તેટલું દુધ ન આવે તો એ બચ્ચાને મટિ કાંઈથી જોઈએ એવું મનમાં રાખવાથી કરીને પણ ફાયદો થશે. સહેજની છાતીનું દુધ બચ્ચાને પીવાડવાથી તેને જેલુ લેસીથીન તત્વ મળવામાં કાંઈક મદદ થાય છે, કારણ કે એવું કહેવાય છે જે માતાએને દુધ કમી આવતું હોય છે તેમના દુધમાં આ તત્વ ઘણા પ્રમાણમાં હોય છે એવું કુપાડુ કુદરતે કહ્યું છે. અગર એમની ન થતું હોય તો એ છાતીના દુધમાં જે 'કેમીકલ' એક્રાન થાય છે તે સહેજની દુધ આવવાથી બચ્ચાની હોઠની ઘણી મદદ આપે છે અને તેથી પાચણ ક્રિયા સારી રીતે થાય છે. જ્યાં અકુદરતી રીતે ઉપરનું દુધ પાવાની ગરજ પડે ત્યાં આટલી વાત જરૂર થાઉં રાખવી કે દુધથી ભરીને લેસીથીન તત્વ મળી શકે છે અને તેથી જે જાના વરનું દુધ માતાના દુધને લગભગ મળતું આવે તેનું દુધ બચ્ચાને પીવાડવું. એમેરિકા તથા યુરોપના મહાન ડાક્ટરોએ, અખતરાઓ ઉપરથી સિધ્ધા કહ્યું છે કે બકરીનું દુધ, માતાના દુધને ઘણુંજ મળતું આવે છે. ગાયના દુધ કરતાં તેમાં વધુ સારા ગુણો સમાવશા છે. જેથી બકરીના દુધથી ઘણાં સંતોષકારક પરિણામો આગળ છે. તેનાં બીજાની કારણે છે, જેમાં સૌથી અગત્યનું એ કે, બકરામાં ત્યુબરક્યુલોસીસ (ખડી) રોગ થતો નથી અને એજ એક કારણને કીધે બકરાનું દુધ બાળક મટિ ભલામણ કરી શકાય છે.

જ્યાં ગાયનું દુધ મળી શકે એવું હોય ત્યાં તે તે તનદોસ્ત ટોરનું છે તેની તપાસ રાખવી જરૂરની છે; તેમજ તે દુધ થટ્ટે હોવાથી તેમાં પાણીનું ભાજ હમેશા જોઈએ છે. આ દુધ, બીજા સ સાથે બનાવેલાં બનાવકી દુધ કરતાં વધુ સારું છે. દુધમાંથી ગાઠાં બાદી દેવાથી તેમાં જે દહીની જેટલી બાંધવાનું થાય

છે તે કમી થાય છે. એથી તે જલદીથી પાચન થાય એવું બને છે.

કાયદા તરીકે, એક તનદોરત બાળકને ખાસ કરી બોડી આકેતો લાગુ પડતી નથી, પણ જે નરવસ, નાનુંક બચ્ચું હોય તેનેજ વારંવાર લાપાસવાની અને અડાવવાની જરૂર પડે છે. ખરાબ સ્વભાવ, ચીરડાઈ પૂનું, હીસડીયાં, હાથનાં નખો કરડવાં વગેરે બીજાં એવી કેવાં બચ્ચુંખરું નરવસપણું અનિશ્ચય દોષાને લીધે થાય છે. એવાં ઇલાસને જેમ બને તેમ તેનો ખીરડાઈ સ્વભાવ ઉસકેરાય નહીં એવી તપાસ રાખવી જરૂર છે. તે બનતાં સુધી જેટલું બચ્ચું ઉભાય તેમ કરવું જોઈએ. બાળકોમાં સૌથી જે સાધારણ અસ્વસ્થ દોષ છે તે રજરની બેનરી થા રીંગને ચૂસવા કરવાની છે. તે માટે સૌથી સારમ ઉદ્ધાર એ છે કે તેને આ રજરની આડવ પાડવીજ નહીં. અલબત્ત એક ચર-પદમાં બાળકને મુઝો રાખવો એ માટે નેરે રજર આપવાની જે લાઘ્ય આશરેને થાય છે તે અલખજે મારી રીતે રામલ રાખીએ બીએ, પણ તેથી યોગ્યાર દેવ પાડ કે તે ઇડવવી બદૂજ મુશ્કેલ થાય છે. નાની વયે એટલે ખજેલા એ વળુ મહીનામાં તેની દેવ પડી દોષ તે ઇડવવી સહેલ છે. પણ જે તે દેવ વધુવાર ચાલુ રાખી તેા પડી યોડું થતાં પણ તે બાળકને તે દેવ રહેવાની કે ત્યારે તેમ કરતાં તે સરમાય છે પણ છતાં તે દેવ જલ્દી નથી. બાળકનાં હાડકાં જમ્બાજ નામ દોષવાળી, બાળી રીતે રજરની નોઠાળી હપેલા મુશ્કેલાં કરતાં, તેઓનું બંધારણ વળુ ફરતુ જાય છે. તેની અસર ત્યારે હાંત આવવા માટે છે ત્યારે જલ્દાય છે, કે ત્યારે જેનેડા હાંત બાજેર આજેા કે બીએ રાજ તેની જમ્બા આજક નીજતો અને નહીં કે તેની જરાજર લાઇનમાં, કે જેમ થતું થાતું છે. હપેલાં રહેવાવાગા હાતો, હાડકાં આ બાબી વડુ રેખાય રે છે.

જથી અંકુડો મુસલેર એ કપવાં કરતાં વડુ ખરાબ રત છે અને જે વધુવાર એ દેવ ચાલુ રતી તેા અંકુડો મોઝા વડી જાય છે. તેમજ કાંતો દોષ કરડો થય મોઝ હાંત ખીરડોતો જેવું થય જાય છે. બીજી રીતે સાગ રેખાવનું મોઝ દોષા છતાં બાળી કરડું રેરડી તે કરડું રેખાય છે. આ દેવ ઇડવવા માટે એવે તેા જમ્બાને હાથ મોળું પડેરાવવાં વાનો હવાર મજબુત

એળીયાનું પાણી કરી હાથે લગાડવું કે તે કરવું લાગવાથી અંકુડો લેતા બાળક અરડરો. પણ એ જલદીથી ધોવાય જતું દોષવાળી તે એળીયાનું પાણી કરી વાસલમાં રાખવું અને પેલા નાનાં બાળકનાં આનલાં વારંવાર તેમાં બીજરવાં અને એમ જ્યાં સુધી પેલી દેવ જાય ત્યાં સુધી કરવું.

જળી હાથના નખો કરડવાં, એ પણ જ્યાંખરા નરવસ ઇલાસોજાજરતાં દોષ છે, એથી હાથનો રેખાવ કરડો થાય છે—એમાં પણ પડેાગા થાય છે અને કેરલી-કપાર અંગુઠાના ડેરા જડા અને કરડપા બને છે, એ માટે પણ રજલીજ રીત વાપરવી રીક થય પડરો.

બચ્ચાંમાં મરવામાં એટલાં તો ચાચુર થય જાય છે કે ખીરાજ તપા વાળવા વાળી દોષ તે પણ કરવા મા બેકરમા થાય છે. તેનાં બંધિખામો જ્યાં જ બંધિર બાને છે. ચાલુ જમ્બાવા થય હાંત છે અને રીવટ “એવનરાડરીસીસ” થય જાને છે અથવા ખીરા-બનો કુઝો નજનો પડી જાય છે.

બીજાનામાં ખીરાજ કરી રે; ને કાંઈ ખાસ કરી નજવાઈની તીરાળી નથી; અને તેથી ઇલાસને જમખી આપવી થા ખારતું એ સારું નથી; માત્ર કે તે અંબાજખજે થય જાય છે. એ માટે સહેલી રીત એ છે કે રાત્રે માત્ર મુવા જાય ત્યારે બચ્ચાને ખીરાજ આપવી, અથવા ખાર વાળવા જની જમ્બા નેમ કરવું. જમ્બાનાં મુશી રંજમાંથી લડન જડવા કરવું નહીં. (અલબત્ત મોઝાં બચ્ચાને માટે નેમ જમ્બા કરવું પડે) એ વળુ નેવા બાળી રીતે ખીરાજથી કુઝો ખાળી જરાયો નેમજ સવારે કડમા રેડે જમ્બા ખીરાજ આ-અજો બીજાનામાં ખીરાજ કરવાની દેવ મરી જાને.

રેકની રીતે બચ્ચાને સાંમુદ મજબા કરવું જોઈએ. ખાળીથી મોઝ નેહજે, તેમજ નેનાં કરડાં, નીર જ્યાં વગેરે હપેલાં થેલાંને સાંકે રીયાં નવાં વાપરવાં જોઈએ છે.

APPEAL

for the help of Suffering Serbia.

January 1916.

The Serbian Minister in London has the honour to convey his war mest thanks to all the benevolent donors who generously have sent until now their donations through the Serbiann Legation for several Relief Funds existing in Serbia

At the same time the Serbian Minister has to announce that several Relief funds in Serbia are sending through him their appeal to all benevolent men and women, fathors and mothers and all philanthropic institutions, painting the horrible suffering of the Serbian Refugees, the starvation of the population staying at home in Serbia the painful scenes of the desperate mothers and forzon children. Many thousands of Refugees are dispersed in the villages of Greece, in the Albanian desert or in the rocky hollows of Montenegro without home, without food? The life of these Refugees is now nothing else than a slow dying out. This help will be a real help only if it comes as quickly as possible.

Such appeals have been made from the following Funds:—

The Serbian Archbishop of Belgrade's Relief Fund for the Families of the Fighting men.

The St. Helen's Relief Fund for the Orphans, whose fathers were killed in the war.

The Parliamentary Fund for the Relief of Serbian Refugees

The Serbian Red Cross Fund for the Wounded Soldiers.

The generous donors, who would help any of the above mentioned funds are kindly requested to send their contributions through the Serbian Legation, 195 Queens Gate, London S. W.

Please do not forget to mark for which of the Funds the donation is destined, which will be duly acknowledged.

Legation Royale de Serbie

January, 1916.

To,

THE EDITOR,

OF THE GULSHAN,

NAVSARI (INDIA.)

The Serbian Legation presents its compliments to the Editor, and would be greatly obliged if he will give place in the columns of his esteemed paper to the enclosed appeal of the Serbian Relief Funds in Serbia for help to the suffering population caused by the War.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

મણીપુરના મહારાજ. ”

(હિંદુ રાજ્યસ્તાનનો જુનો રંગ.)

(નવલકથા.)

લખનાર:—કવિ લલાનીશંકર નરસિંહરામ.

(ડીસેમ્બર અંકથી ચાલુ.)

આ ઠેકાણેથી કિલ્લાની હદ શરૂ થતી હતી. હવે તેઓ કિલ્લાની ધણીજ અડોઅડ હતા, તેથી ત્યાંના રખેવાળને જાણ કરવાને માટે પ્રાચીન કાળની રજપૂતોની રીત પ્રમાણે તીરં-દાએ રણશિંગડું વગાડ્યું, અને તેથી આસ-પાસનું અરણ્ય ગાજી રહ્યું. અહીંથી તેઓએ નિવૃત્તિ નિવાસને રામરામ કરીને પ્રવૃત્તિમાં પ્રવેશ કર્યો. નદિનો પેલો કાંઠો જાણે નિવૃત્તિ નિવાસ કરનારાઓને માટે સુખદાયક હતો. આ કાંઠો પ્રવૃત્તિમાં રમ્યાપર્યા રહેલાં પ્રાણી-ઓને માટે અનુકૂળ હતો. આ કેવળ સ્વભાવિક સંજેત હતો.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

“ પ્રવૃત્તિમાં પ્રવેશ. ”

“ મોહ રૂપી મદિરાપાન કરીને આ જગત ઉન્મત્ત થઇ ગયું છે. ”

રણશિંગડાના અવાજથી કિલ્લાના પહેર-ગીરામાં ખળખળાટ થયો. તરતજ હજારોના અણીઆળા અને અતિ તિક્ષ્ણ બિજાઓથી રક્ષિત કરેલા મુખ્ય દરવાજાનાં મજબુત દ્વારો ઉઘાડવામાં આવ્યાં. તેના કિયુડાં કિયુડાં

થતા અવાજથી તીરંદાજનો અશ્વ મસ્તી પર ચડ્યો, અને તેને પીઠપરથી પૃથ્વીપર ફેંકી દેવાની તૈયારી કરે છે, એટલામાં એક રજપૂત સિપાહીએ ધાધ આવીને ધોડાની લગામ હાથમાં પકડી લીધીને શાંતવના કરી દીધી. પહેરેગીરાએ સાંકેતિક શબ્દો ઉચાર્યા એટલે હસ્તાસિંગન યયું ને મિત્રની માફક પરાજાઓને આદરસત્કારસહીત કિલ્લામાં દાખલ કરવામાં આવ્યા. આ કિલ્લો સુરાષ્ટ્રના ખીજ પ્રખ્યાત ને પ્રાચીન કિલ્લાઓની અંદર સર્વોત્તમ સત્તા ધરાવતો હતો, તેની રાક્ષસી કદ-ની ને આકાશમેદી ને ઉભેલી દિવાલો, તેને ટેકા આપવાને માટે બાધેલા જબ્બા છુરો અને હાથણીઓ, તથા તે પર ચઢાવેલી શત્રુઓના દળકટકને ગર્ભાંટના ગોળાથી છેદી-મેદી નાખનારી તોપો ને જંજળો ભેંસને તરફ યો-જીર્નું રજપૂત લોહી ઉઘળી આવ્યું. તેની વૃત્તિ ચંચળ થઇ, અને પરમાર વંશના અદ્યતન પરાક્રમનું પુનઃ સ્મરણ થઇ આવ્યું.

પ્રાચીનકાળના પરાક્રમી પરમારોએ વીર-ખળથી સુરાષ્ટ્રનાં ન્હાનાં મ્હોટાં સંસ્થાનોમાં સર્વોપરી સત્તા સ્થાપન કરી હતી, અને એ

સત્તાનું સારી રીતે સંરક્ષણ કરવાને આવા અનેક બળવાન કિષાઓ પોતાના રાજ્યની સરહદ પર બંધાવ્યા હતા. "રાજ્યનું" બળ કિષામાં છે." કિષાનું બળ ધીરવિર સિપાહીઓમાં છે ને સિપાહીઓનું બળ અસ્ત્રશસ્ત્રમાં છે, ને અસ્ત્રશસ્ત્રનું બળ તે વાપરવાની ચતુરાઈમાં છે." એ સંપ્રથમ બાણીને—અનુભવીને પોતાનું અતબ બળ એકદુન કરીને—સાચવી રાખીને "મણીપુરના મહારાજાઓ" એ પોતાની સ્વતંત્રતા સુઘટ્ટમાં સ્થાપન કરી હતી, અને તે સત્તાને ટેકવી રાખવાને માટે તેા અગીરદારોએ, રજપૂત વિરપુરોએ તન, મનથી મજબુત ટેકા લીધા હતા.

કિષાનો ઘેરાવો આરેક ચોરસ મેક જોઈતો હતો, અને તેમાં અનેક વર્ગના અનેક કામદારોના નિવાસને માટે ન્દાનાં-મ્દોટાં મકાનો બંધાવીને તૈયાર રાખ્યાં હતાં.

"મણીપુરના મહારાજાઓ" વર્ષની અમુક ઋતુમાં એકાંતવાસને! યતુબળ લેવાને અર્થે અથવા શિકાર ખેજવાને માટે આ કિષામાં આવીને ઉતરતા, લાંબી મુદત સુધી વસતા હતા, તેથી તેમની યોગ્યતાને સોદાવે એવાં રાજ્યમંદિરો અમીર-ઉમરાવોની પદ્ધિને અનુકૂળ પડે એવી મોટી હવેલીઓ લગાયક અમલદારોને રહેવા લાયક મકાનો, અને તેમનું દાસ-ત્યાગ્ય કરનારા દાસ વર્ગોના રોકાણોની આ કિષામાં સારી યોજના કરી રાખી હતી. કિષાના અને સરહદના સરક્ષણાર્થે તેમાં રજપૂત સિપાહીઓની અહોનિશ સારી સંખ્યા રહેતી હતી. તેમની સગવડતાને માટે ઢેટલાક સાહસિક ને હિતોગી વેપારીઓએ આ વરકરી મથકમાં દુકાનો ઉઘાડી હતી, અને તેમાં ખાધા ખોરાકની જથ્થા-ઉપરાંત બીજી સિપાહીઓના જરૂની ચીજો એકસરખા મુદ્દે વેચાતી હતી.જોને લીધે વેપારીઓને પણ સારી કમાણી થતી હતી. સ્વ-

સંશ્રમમાં ઉપયોગમાં આવતા અસ્ત્રશસ્ત્રો સંપ્રદ સાચવી રાખવાને માટે કિષાની અંદર મુખ્ય ભોંયતં હતાં, અને તેમાં દાખલ થવાના રસ્તા વિચારી લોમિયા વગર બીજા લોકોને ખેમાણુમ હતા. એ ભોંયરામાં દારૂગોળાઓ, બંદુકા અને તરવારો, બરછીઓ, અને ફરસીઓ, તીર અને ભાથાં વિગેરે આયુધ સામગ્રી ભરી રાખવામાં આવતી, અને ને યુદ્ધ પ્રસંગ પર કાગમાં લેવાતી હતી. રજપૂત સિપાહીઓને સ્વસંશ્રમ વખતે પોતાનું કરવાને માટે દ્રોહારો પણ કિષાના ભોંયરામાં જ હતા ? અને તેમાં હજારો મણ અનાજ ભરી રાખવામાં આવતું હતું. કિષા ફરતો શત્રુઓનો ઘેરા હોય, તે સમયે પાણી પૂરે પાડવાને માટે યુના કામથી ને ખચરથી બંધેલી પાણી ટાંકીઓ અને ટાંકાંઓ સ્વચ્છ વરસાદના પાણીથી ભરીને તૈયાર રાખવામાં આવતાં, તેથી પાણીની ટાંચ ગમે તેવા શિબ્દ-કાળમાં પણ પડતી નહોતી. લગાઇમાં છંદેલી અર્ધજી કરીને આ યુધ્ધકળામાં અહોનિશ આનંદ માનનારા રજપૂત સિપાહીઓને પ્રભુ પ્રાર્થના કરવાને-ધર્મધ્યાન ધરવાને માટે શિયાલય, અને વિષ્ણુ મંદિરો હતાં. તે ધર્મમંદિરો પણ કિષાના એક ભાગ તરીકે ગણાતાં, અને ખચરની પાણી બંધાણીથી બંધાયેલાં હોવાથી તે મજબૂત તથા મનોહર માકમ પડતાં હતાં. કિષાની અંદર લગાયક પ્રકૃતિના માણ્યોને ઉદ્દવાસ આપે એવાં અન્ય સ્થળો પણ અનેક હતાં. રાત્રિ-દિવસ અવકાશ કાળે ને નિયમિત વેળાએ સિપાહીઓને આ યુદ્ધ શિક્ષણ લેવાના અમુક-એક મેદાનો હતાં, અને તેમાં કસરત ક્યાપત ને નિશાનખાણની રમત ગમતો થતી જોવામાં આવતી હતી. કુસ્તી કરવાના અને પટ્ટખાણ ખેલવાના અખાડાઓ પણ ધ્યાયદા હતા. આવાં સ્થળોની સાથે કિષાના લોકોનાં મનરંજન કરવાને તથા આરામતા

સુધારણાથે આગ બગીચા પણ એક કરતાં વધારે હતા.

કિસ્તાની અડોઅડ અને તેની જાડી પત્થરની દિવાલોને સ્પર્શ કરીને ઘસાધને ઉછાળા મારતી જોમતી નદિ વહન કરતી હતી, ને તેના મંદમદ પવનના યોગે કરીને ખળખળ થતા સારંગી સરખા તરંગનાદની સાથે કિસ્તાના સુંદર ઝરખામાં ખેરીને સાંજ-સહવાર અવકાશ ઢાળે લગાયક ગીતો લલકારતા સિપાહીઓનો સાદ મિશ્રિત થવાથી પરમાનંદ પ્રાપ્ત થતો હતો. સિપાહીઓની મોજ મઝા, ખરે આનંદ વીરરસનાં ગીતો ગાવામાં, લગાયક અખાડાની રમતો રમવામાં અને ઇશ્વરી પ્રાર્થના કરવામાંજ સમાપ્તો છે. કિસ્તાનો પ્રમંડ દેખાવ ને રમ-શ્રુતિ રચના જોઇને પ્રવાસીઓનાં મન પ્રદુલ્લિત થયાં. તરૂંણ ચોદ્ધાના લગાયક જુરસાઓ, ઉભરાઇ આવ્યા. પરમાર સરદારોપર પૂજ્ય શુધ્ધિ છતાં તેના અડુણના નગળા મહારાજાપર કંઈજા આવી ક્ષણવારમાં કંઈજા દયાભંગ ને કોઈ સળગ્યો, અને પ્રતાપગઙના પારધીના વીર પરાક્રમનું રમણું થતા તેના હાઠો ધ્રુજવા લાગ્યા.

આવા કિસ્તાના અને રાજ્યસત્તાના અતુલ-બળથી, આવા બળવાન સિપાહીઓના બળ-ની કુમકથી મદા-મતપણું પામીને પોતાની ગાય સરખી રોકડી રમતને રંભડે તેના કુર રાજ પર સ્વભાવિક રીતે તેને તિરસ્કાર છુટ્યો. એ તિરસ્કાર-એ પ્રવૃત્તિનો વિકાર દયાની દેવાની તરૂંણ પુરે ઘણીએ કાશિય કરી પણ અનેક વર્ષના અભ્યાસને લીધે તેનાથી ને પ્રમળવૃત્તિનો પ્રવાહ મેડા શક્યો નહિ. ગમેનેવા સખજ શક્તિના પુરૂંધથી પણ દદ મુળ નાખી રહેલી જ્ઞાતિઓનું દંદન ક્ષણવારમાં થઇ શકતું નથી. સંતસમાગમને લીધે અને સરગંધુવનના પાંચ દેવના પ્રતાપને લીધે તેની વાંચનાઓ

ધડીભર દયાઇ ગઇ હતી, તૂટે તથા હતી. પ્રવૃત્તિ શાંત થઇ હતી, અને આ લોકની તુચ્છ તૃષ્ણાઓથી ઉદ્દાશીનતા પામીને પર-લોકનાં પરમસુખ પામવાયોગ્ય નિવૃત્તિ સુખના પ્રકાશે કરીને તેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ-નંદમાં તરતું હતું. તે આનંદ-તે પરમસુખ ક્ષણવાર ભોગવવાનું, તેનું પ્રારબ્ધ હતું. એ સંત સમાગમનો મહિમા હતો. તે પરમસુખ-તે સાધુ-સંતની કૃપાનો પ્રસાદ પૂર્વ સંસ્કારથી પ્રાપ્ત થયા પછી અધ્યકાળ સુધી તેનો અનુભવ લીધા પછી પ્રવૃત્તિના કીચડમાં પડવાનો યોગ હતો, તેના મનમાં ઉચ્છલપાથલ થતી હતી, ચિત્તે ચંચળતા પકડી હતી અને ને ચક્રોળે ચઢ્યું હતું, નિવૃત્તિના શાંત સુખમાંથી તે હવે પ્રવૃ-ત્તિના પ્રવાહમાં પડ્યો હતો. તેના તરંગોના તાણમાં તણાતો હતો, અને કુજવાની છેક અણી ઉપર આવ્યો હતો, એટલે તેનું ખ્યાન કિસ્તાની ઉંચી દિવાલો આજગીને “મણીપુર” સુધી પહોંચી ગયું હતું. એટલામાં રમખૂત સિપાહીઓના મુખ્ય સરદારના નિવાસ મંદિરમાં ભોમિયા સાથે તેઓ જઇ પહોંચ્યા. એ નિવાસ મંદિર લગાયક સિપાહીઓને રહેવા લાયકું હતું, અને તે જાણે કિસ્તાની દિવાલોની સાથે જોડી દીધું હોય. ઐક્યતાથી બાંધી દીધું હોય, એવો તેનો દબ્બો, દેખાવ હતો. પરાણીઓને મંદિરની અંદર ત્વરિત માનસહિત દાખલ કરવામાં આવ્યા. તેમાં પ્રવેશ કરતાંજ એક વૃદ્ધવયનો ભરેલાં મ્હોડાનો, ચમકની આંખો વાળો, ઉજળો મ્હોડો અને ઉજળા થોળીઆથી દીપતી, લમ-લગ સોઠેક વર્ષની ભરતીમાં આવેલો પણ વીર્યવાન, બોંધી દડીનો, બળવાન બાહુનો પુરૂંધ શ્વેત ગાદા પર હુકકો ગગડાવતો ખેડો હતો, તેજ આ કિસ્તાનો સરદાર છે, એવી પિજાણ કરાવવામાં આવી એટલે પ્રવાસી પુરૂંધોએ વાંકા વળીને રૂધ્ધ સરદારને રામરામ કીધા. આ

આવકારમુલક સમ્પત્તિ ઉત્તર તેવાજ મળતી આપીને આતિથ્ય સત્કાર કરવાને માટે ગાદી પરથી વૃદ્ધ સરદાર ઉભો થયો ને રજપૂત રિવાજને અનુસરીને બાગમાં બાથ બીડાણીને એક પછી એક પરાણુને પ્રેમપૂર્વક એટલે ને યોગ્યાસનપર બેસાડીને આનંદ પામ્યો. એ દેખાવ હૃદયભેદક હતો. સિપાઈ સિપાઈને ન્હાના મ્હોટા દરજ્જાનું માનપાન ભુરી જઈને અરસ પરસાના બંધુત્વનાવધી કેવી રીતે મળે છે એટલે, તે આ યથાર્થ ચિત્ર હતું.

ફાજલવારમાં પરસ્પરની ઓળખાણ-પિછાણ થઈ એટલે ક્ષેમ કુશળતા પૂછવામાં આવી. તેમાં પ્રતાપસિદ્ધિના પદાવતની મુલાકાતથી પોતાને મોટું માન મળ્યું હોય, ને પરમાનંદ થયો હોય, એવો સરદાર મુખમુદ્રા પર ભાવ દર્શાવ્યો. અધ્યક્ષાળ વિરામ આખા પછી પ્રવાસ શ્રમથી શ્રમિત થયેલા પરાણુઓને કિસ્સાના વિરામગૃહમાં લઈ જવાની અનુચેને આજ્ઞા કરી. એટલે તરતજ તેઓને આદરમાન સજ્જિત ગોડડી રાખેલા ઉતારામાં લઈ જવામાં આવ્યા. યોડાઓને લશ્કરી તબેલામાં બાંધવામાં આવ્યા અને પેલા પરતજ મનુષ્યોને ચોક્કી પહેરા નીચે કિસ્સાના બંદિગૃહમાં પુરવામાં આવ્યા.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

“કોટડીમાં કાળગંભન.”

પ્રવાસી પરાણુઓ કિસ્સાની કોટડીમાં સ્વસ્થ થયા, અને જાણે પોતાનું લાંબા કાળનું નિવાસસ્થાન હોય એવી રીતે સ્વતંત્ર હૃદય થયાથી શાંતિ પામ્યા. તરૂણ સ્વારે તરતજ પોતાના શરીરપરથી હથિયાર ઉતારીને કોટડીની ભીંતપર લટકાવ્યાં. અંગપર ધારેલો પ્રવાસનો પોષાક મુસાફરીની રજપૂતરી અસ્વચ્છ-મલીન થયો હતો, તે ધીરે ધીરે ખેંચે.

ધરમાં પહેરવાનાં આઝા-સાદાં ને સ્વચ્છ કપડાં પાછળ કરી લીધાં વસ્ત્ર બદલવાથી ને ફાજલવારનો વિરામ મળવાથી તેનું શરીર દલકું થયું, એટલે જરા ભમણ કરવાનું-અવલોકન-કરવાનું મન થઈ આવ્યું. તે પોતાના આસનપરથી ઉઠ્યો, અને કોટડીની દિવાલોની અંદર આમ-તેમ ભમણ કરવા લાગ્યો. તેની ચપળ આંખોને આ ન્હાની કિસ્સાની કોટડીમાં ધણું ભેવાનું મળે તેમ હતું. તેના મનથી આ પ્રાચીન કાળનો કિસ્સો, તેની અંદરનાં મકાનો, અને આ તેના ઉતારાનું એકાંત સ્થાન અવનનું હતું. સિપાઈઓને કિસ્સા અને લશ્કરી તમાસા ભેવાની અભિગ્રાપા ને આતુરતા રહે છે, તેવી ઇચ્છા ને અભિગ્રાપા બીજા વિચારસી પદાર્થો વિલોકવામાં, વિલોકીને સુખ-મજા માણવામાં હોતી નથી. રાજ્યમંદિરા ને મેડી-મ્હોલાઓ રૂપી બંદિગૃહમાં રાત્રી-દિવસ એક બંદિજનની માફક બસઈ બેસવાના સુખની તૃષ્ણા તરફ સ્વભાવિક રીતે ઘસા પુરેલો અણગમો ધરાવે છે, તેને ખરેખર ન્યતંતતાની સ્વચ્છ હવામાં ઇચ્છા માફક ફરવામાં કિસ્સા, કોટ અને લડાઈ અખાડા અવલોકવામાં અને રણસંગ્રામમાં અલૌકિક સુખનો દલાવો લેવામાંજ સિપાઈઓ સ્વર્ગિય સુખ માને છે. આ કિસ્સો અને તેને લગતાં પ્રાચીન ઇતિહાસિક યત્નાઓની ચુલ્હાં થવાથી આપણા તરૂણયોદ્ધાના અંતઃકરણપર અદ્ભૂત અસર થઈ. જે પ્રયત્ન કિસ્સાએ પરમાર વંશની રાજ્યસત્તાને લાંબની માફક પ્રાચીન કાળથી આજપર્યંત રક્ષી હતી, કિસ્સાએ પોતાનાં માણીક સામે માથું ઊંચકનારા પરદેશી શત્રુઓના દળકટકનો હુમલાનો ધસારો તોપ, બંદુકોનો અસહ્ય માર મળજી, મનનાં પુરૂષની માફક સહન કરીને રાજ્યભેલા બંધવી હતી. જે કિસ્સાએ પરમાર વંશના રાજાના રણધીરા રજપૂત સિપાઈઓને પોતાના અંતઃકર-

જુમાં રહેલા આપીને પિતાની માફક રક્ષણ થયું હતું. જો સમાન પ્રતિષ્ઠા એકઠા ને હજારો નિર્દોષને દોષવાન, રાજ્યદ્રોહીને, રાજ્યલક્ષ્ય લોભને પોતાના હૃદયમાં નિવાસસ્થાન આપીને સાંતવના કીધી હતી, તે કિસ્સામાં ઉતરવાનું માન મળવાથી આપણા તરફ ચોંટાટ મન મુદિત થયું હતું. કિયાની કોટડીની અંદર પરાણાઓને માટે કામ ચલાઉ સારી સોજ હતી. કોટડીની કાળખળથી જાંખી થયેલી દિવાલો પર પ્રાચીન કાળના પરમાર રાજ્યવંશી પૂર્વજોની દેશીચિતારાઓએ ચિતરેલી મુદર છખીયે. ટાંકી હતી, દત્તિહાસ પ્રસિદ્ધ લડાઈઓના આબેહુલ પ્રસંગ, આબેહુલ દેખાવો, રણસંગ્રામમાં રજપૂત સિપાહીઓનો કૂચ કરતી વખતનો દેખાવ તથા કવાયત ને કસરતના અખાડાઓના રંગીત ચિતારો, બહુ સારી તજનીજ્ઞથી દિવાલો પર સાચવી રાખ્યા હતા. આવા દેખાવો જોવાથી ઉત્સાહ વધે છે. પ્રાચિનકાળના ખનાવોનું, સ્મરું થાય છે, અને એવા ઉત્સાહ સ્મરુંથી મન ચંચળ બનીને અદ્ભુત પરાક્રમે આરંભવાને આતુર બને છે. આ સંધળા લડાયક ખનાવો જાણીતા હોવાથી આપણા તરફ ચોંટાટ મન જાગૃત થયું,

રજપૂત સિપાહીઓની જીંદગી એક આરામમાં ને ક્ષણિક મોજમઝામાં ઉછરતી નથી. તેમની જીંદગી સાદી, તેમની પ્રકૃતિ સરળ અને સંસાર વ્યવહારની હાજતો સહેલાઈ ને સગવડથી પ્રાપ્ત થઈ શકે એવી હોવાથી, ગમે તેવા સમયમાં, ગમે તેવા સ્થળમાં અને ગમેતેવી સ્થિતિમાં તેમનાં અંતઃકરણમાં ઉણું રહેતું નથી. સદાકાળ શાંત અને સાદી-સરળ ટેવોના અભ્યાસને લીધે એક જાવળીની કુંપડીમાં પણ પરમાર્નવ પ્રાપ્ત કરે છે, ને ઇશ્વરી ઇચ્છાને આધીન થઈને તેઓ કાળગમન કરે છે.

આવા સુખ વિદ્યાસથી સર્વ કાળને વિશે

હિદાયતીતાવાળા, રણસંગ્રામને વિશે આસક્તિ ધરાવનારા રજપૂત સિપાહીઓના ઉતારાવાળા આરણ્યોમાં સરસામાન જોઈએ તો, સાદા હોતો. કોટડીની ભોંયપર કાકિયાવાડી કુચળ વણકરોના હાથથી વગેરે શોભિની શેત્રંજળિયાં હતી, અને તેપર શ્વેત ગચેર ચઢાવેલા ગાદી તકીઆની બેઠક જોડી હતી. ખીજ બેઠકો કરતાં દેશી-અમીર ઉમરાવોને ગાદી તકીઆની બેઠક વિશેષ ખર આવે છે. સિંહાસન એ વા ખુરસીઓની બેઠકમાં બચડાઈને બેસવાના નહોતાં ગાદી તકીઆની બેઠક પર લાંબાં પગે કાંઈની સુખદાયક રીતે બેસવાનું, સ્વતંત્રતામાં ઝંરેલા રજપૂતોને કીક માફક આવે છે. પાંખી ખીજ કોટડી બિજાનાને માટે મુકર નાખે હતી, અને તેમાં પડોળા પટ્ટાની પાટીથી ભરેલા રંગીન ટોલીયા પર પરાણાઓને ધચન કરવાનું હતું. તેની નજદીકજ સ્થાન કરવાને માટે ન્હાની કોટડી હતી, અને તેમાં ઠંડા પાણીની તથા ઉષ્ણોદ્ધની નળીઓ ઉતારીને ન્હાવાની સારી યુક્તિ રચી હતી. રસોઈ કરવાની પ્રવાસી પરાણાઓને ઘણું કરીને જરૂર નહોતી પડતી; કારણ કે પરાણાઓને માટે નિયમિત-રીતે અને નિયમિતકાળે રાજ્યના રણેકામાંથી સરદારની આજ્ઞાનું સાર મોજન આવતું હતું. રજપૂતોની અંદર ખીજ ચાંતિઓની માફક મોજન વ્યવહારનું પ્રતિબંધન હોતું નથી. એક લડાયક પ્રજાને મોજન વ્યવહારનું-આલસ-છેડતું બંધન પાલવે નહિ. આપણા તરફ ચોંટાટ કોટડીનું અવલોકન કરતાં કરતાં ન્હાના પ્રકાશના તરંગ પર ચઢેલા હોતો, ત્યારે લાલાદાર સરદાર પોતાના પ્રાણ કરતાં વધારે પ્રિય એવાં આયુધો ધણી સંભાળથી સાફ કરવામાં રોકાયેલ હોતો. જાણે એ આયુધનો ક્ષણવાર પછી ઉપયોગ કરવાનો હોય, એવા ઉત્સાહપૂર્વક

તેની મલીનતા, કાંટ કાઢવાના કામમાં એક
ખ્યાનથી મંડળા હતો. એ મને ગરવીર સિપા-
દી પોતપોતાની રૂચી અનુસાર કામકામમાં
ગુંચવાયેલા હતા, ત્યારે આપણુ તીરંદાઝ
સાહેબ પણ નવરા નહોતા. તેઓ શરીર પરથી
તીરના બાથાને બાર ઓછા કરીને પ્રવાસના
કપડાં અંગ પરથી ઉતારવાના કામમાં રોકાયે
હતાં. કપડાં લતાં ઉતારવાનું કામ ખલાસ કરીને
તેમણે નવાં કપડાં પહેરવાનું કામ હાથમાં લીધું
હતું. પગમાં શ્વેત બગલાની પાંખ સરખી ફાટ
ફાટ થતી, તંગમુદ્રાળ પહેરી લીધી અને લાંબી
લાંબી બાંયની કરચલીવાળી અંગપર શ્વેત
રંગની બંદી ધારણ કરીને, શરીર સાથે કરવાના
અગત્યના કામમાં ગુંચાયા હતા. ધડીકમાં દાંતીઆ
વતી પોતાના માથાની લાંબી ચોટલા ઝાળતા
હતા, અને શરીરમાં રસ્તામાંથી થોભીઆમાં
મદાયેલી ધુળ ખંખેરતા હતા. ધડીમાં મોટી
મૂંછોના આંકડાને વળ ચડાવતા, મરેડા દેતા
હતા ને ધડીમાં મોંઢાં સામે દર્શણ મૂકીને પોતા-
નું મોંઢું વિલોડીને મદામી ભરેલી રીતે ખુખારા
કરતા હતા. આને ક્રિયાભાવ બાલાદાર સ્વાર-
ધી ઝાઝીયાર સદન ઘડ ઘડ્યો નહિ, તેથી તેણે
કટાક્ષમાં કહ્યું—“ તીરંદાઝ સાહેબ ! સિપાદી
થઈને અંગ શણગારને માટે આટલો બધો વખત
રોકે છે, તે અધિરૂત છે. રજુસંગ્રામમાં બાહુબ-
ળથી શત્રુઓને ચાંચડની માફક ચોળી નાખનારા
સિપાદીઓ માથાના ચોટલા ગુંચવામાં, અને
મૂંછોના તથા થોભીઆના આંકડા મરેડાવામાં
ઝળ નિર્ગમન કરે, તે બળીને મને ક્લેશ થાય
છે. આખી ઉમર જેની બહવારની તુચ્છ વાસ-
નામાં ચાલી ગઈ છે, તેવા કુદ પુરેયો શી
બહાદુરીથી પોતાનું મોંઢું દર્શણમાં લેતા હશે ? ”

“ બાલાદાર સરદાર ” નાં ચાનક મટે

એવાં ન્હાનાં બાપણથી પોતાના તોફાન તરંગો-
માંથી ચોળીને તરણ થોડાંએ કહ્યું—“ બંધુ-

ઓ ! મને મરેડા લોકોના મહત્ત્વદેશાલિમા-
નનો મોહ છે, ને એ મોહ બાવનાને લીધે એ
મહાન પ્રજાની બાપાનું થોડું ઘણું માન પણ
મેળવી શક્યો છું. આ પ્રસંગે એક મરાઠી
સાખીનું મને સ્મર્યું થાય છે, અને તે યથાથ
રીતે આપણા ‘ તીરંદાઝ ’ સાહેબને લાગુ
પડે છે.

“ મીઠ નાહો મીરત નાહિ, વય મવેલી, સર્વણા ॥
મુલકા કાવ પાદતો દર્વણા ” ॥ ૧ ॥

તીરંદાઝ સાહેબ બોલ્યા “ તમે આ
સંસારના મુખનો ત્યાગ કરીને પરલોકને વિશે
પરમ મુખ મેળવવાની લાલચ રાખો છો, હાથમાં
આવેલાં પકવાનો કેંડી દહને પરલોકમાં અમૃત
પાક આરોગવાની આશા રાખો છો, શ્રી વૈભવ
છોડી દહને રજુસંગ્રામમાં દેહોત્સવ કરીને અપ-
ચ્છરઓની સાથે દેવલોકમાં મોજમજા માણુ-
વાની આશો રાખો છો, એવાં મૂગળજી સરખાં
મુખ મેળવવાની મારી મરણ નથી. આપણે તો
આ જગતમાં જે કંઈ પુણ્ય પ્રતાપથી મુખ
—આનંદ પ્રાપ્ત થાય, તેનો અનુભવ મેળવવાની
જ આશા રાખી છે. ભાવે તે પેટ ભરીને ખાવું,
પીવાય એટલું કંડું પાણી પીવું, હંધ આવે
ત્યારે મુખ શમ્બામાં અંખો મીચીને હંધવું.
એજ આ લોકનું યથાર્થ મુખને મન માનતો
મોક્ષ છે. કોણ જાણે એકાદ તીરથી વિંધા-
ઇને મરવાનું અથવા તરવારથી આ શરીરના
કુકડ થવાનું સૂચત હશે ? રજપૂત સિપાઇને
પગલાં નીચે મોત છે, તેથી તેણે તો બલિધનના
મુખની આશાનો ત્યાગ કરીને ભોગવાય એટલો
વૈભવ ભોગવી લેવો, ને મણાય એટલું મુખ
માણી લેવું. આપણા સંત કબીરજીએ કહ્યું
છે :—

“ દિયા લીયા સો અપનાં, રખ ગયા સો રાકઃ
“ છકું લયેગા જમરાં, નેરકું લયેગા લોક. ”

તીરંદાઝ પોતાનું ખોલવું પૂરું કરે છે, એટલામાં કિલ્લાના મિનાગમાંથી જમરાનો ધંટ થયો ને ધંટનાદની સાથેજ કોટડીના "કાળ માપક" યંત્રમાં ટન! ટન! મધ્યાન્હ-કાળના બાર ટકોરા ઠોકાયા, એટલે તરતજ કિલ્લાના સરદારે પોતાના ખાસ ખવામોની સાથે આપણા પરાણુઓને માટે મધમધ થતાં પકવાન્નોથી ખીચોખીચ, ભરેલી થાળીઓ મોકલી, ખવાસોએ ભોજનશાળામાં પાટલા ને બાળેદો ગોઠવી દીધા ને તે પર પરાણુઓને આદરભાવસહિત પધરાવીને જમાડયા. તરૂણ ચોદ્દા તથા ભાડાદાર સરદાર કરતાં આપણા "તીરંદાઝ" ની જુખ લખંકર હતી, પણ ધીમાં તલેકાં ને સાકરના મીઠા રસમાં ઝમેઝમેલાં પકવાનોના ચકચક થતા મુદર થાળો જોતાંજ, તેની અરંધી જુખ શાંત થઇ હતી એટલે ધારવા કરતાં ઘોડ વખતમાં તેઓ જમી ઉઠયા ખવાસોએ પરાણુઓને મુખ શુદ્ધિ કરવાને મુખવાસ આપ્યાં, તે શ્રદ્ધા કરીને પરાણુઓ આરામ લેવાને આરામગૃહમાં ગયા. તીરંદાઝ સાહેબે હુમ્મપાન કરવાને માટે ખર્ખખપતા બાવળના અંગારા નાખીને હોડકો ભરાવ્યો ને ગડગડવા માંડ્યો. સરદાર ને ચિકાસદાર પકવાનોના રસથી તેની આંખોમાં કેદની ખુમારી આવવા લાગી. એ ખુમારી ને હુમ્મપાનના નિશાએ ટેકા દીધો, એટલે તેની આંખો ધીમે ધીમે જોતમાં જ્યાંતી ગઇ. તે શાંત નિદ્રાને વશ થયો. અલ્પકાળને માટે આ વ્યવહારિક ઉપાધિઓમાંથી મુક્ત થયો. ભાડાદાર સરદાર પોતાના હથિયાર સાફ કરવાના, કામમાં રોકાયો અને તરૂણ ચોદ્દાએ સંપૂર્ણસંદર્ભતા નિદાળવાને માટે કોટડીનો ભરખો પસંદ કરીધો.

(આ વિષયનો બાકીનો ભાગ આવતા

અંકમાં આવશે)

મારી જુંપડીનો મેહમાન.

(નાગોર ઉપરથી)

તું તારાં તખ્ત ઉપરથી ઉતરી મારી જુંપડીના બારણા પાસ આવી ઉભો.

હું એક ખુણામાં એકલો ગાઇ રહ્યો હતો. અને મારી ગાયણની મધુરતા સમજી તું ખેંચાઈ આવ્યો. તું તારા તખ્ત ઉપરથી નીચે ઉતરી મારી જુંપડીના બારણા પાસ આવી ઉભો.

તારા કુશદિ દીવાનખાનામાં તો ગાયણના હિસ્તાદો ઢીણાગી છે. અને પહેપત્ર ત્યાં ગાયણો જાય છે. પણ આ નવા સીખાઉના ગાયણો તારા ખ્યાર ઉપર અસર કીધી છે.

એક નાનો નાટુક ગમગીન અવાજ કુખના મહાન ગાયણ સાથે જોડાયો અને તારી તરડીના બદલામાં એક નાટું કુલ લેવા તું તારા તખ્ત ઉપરથી નીચે મારી જુંપડીના બારણા પાસ આવી ઢીણ્યો.

જનોમહેર માનેકજી માદન.

x x x x

વિચિત્ર વહેતું જોડું—ગીસ સેડી ડેલીસ, અને લાઇન્સ વીલીનો મીઠો ચરમન પોટરવું એક ખીચું જોડું છે જેમની મુશ્કેલી કમરેવે આસાન કરી તેમને ડેકાણે પાડયાં. એ જોડાંની બાબદમાં ભાષાની મુશ્કેલી ન હતી પણ બન્ને જથ્થાનું સામર્થ્ય વજન ફક્ત ૧૨૦ રતલનું! યાને સરેરાસ ૬૦ રતલની! જમરે દરત પહેલવાની વજન! શું થાયું! સાઠ રતલનો વજનનો મરદ અને ૬૦ રતલનો વજન નો ઝોરત! જાણે ડીંગલી-ચુડાં! વજનનો પ્રમાણુમાંજ તેમની ઉચાઇ પણ હતી. મરદની ઉચાઇ સાડત્રણ ફુટ! અને સ્ત્રીની પોણાચાર ફુટની સાધારણ કદના મરદ કે ઝોરત ચાલે જેટલાં સાધ લખનાં ગાંધી જોડાવાને કાષ રાજ થાય ? ભાગ્યેજ કાષ ! બસલા.

ગુલશન પારસીઓમાં માની

તું છે, પરોક્ષ સત્ય શીખાઈ

૧૯૧૩-૧૪.

ગુલશન.

GULSHAN.

Gulshan is popular
among the Parsis.
Baroda Ad. Report
1913-14.

મે ૧૯૧૬

વૅલ્યુમ ૮

Vol. 8

May.

1916.

સાંકલ્યું.

બાહ્યરખખર	...	૩૧૩-૩૧૬
સાંકલ્યું.	...	૨૧૭
આ તમારે કાળે.	અધિપતી.	૩૧૮-૩૨૧
અમીશ કવિતા.	T. J. Desai.	૩૨૨
૮૩ ૧ ૮૩ ૧ ૮૩ ૧ ૧	પુસ્તક.	૩૨૩
બાહ્યરખખર.	...	૩૨૪
ભરથ-ગુથળ.	મીસીસ પીરામ કાપડીયા.	૩૨૫-૩૨૭
રમણીયતાનું દર્શન.	લલીન.	૩૨૮
રુમાન્યાનો ભગો બાદશાહ	રૂપાંબાઈ રમાડી.	૩૨૯-૩૩૨
પેસે આપ-પેસે પાપ.	ચીસ કે. સી.	૩૪૩-૩૪૬
અસાહીબના અદક.	બી. પી. માદન.	૩૪૦-૩૪૪
કેને ખાતર	ભગત્યા	૩૪૫-૩૪૮
THE SAKUSTALA IN LONDON.	T. J. Desai.	૩૪૩-૩૪૬
રુમેટી	હરમીસ	૩૪૬
સાપ	કા. ધ. મદાનકમીચાળા	૩૪૭-૩૫૦
પારસી બાનુ લુખીન !	સરસેકા તીન પાંડે	૩૫૧-૩૫૪
માખીપુરના મહારામ	કવિ ભગનીસંકર	૩૫૫-૩૫૮
બાહ્યરખખર		૩૫૭-૩૫૯

આ તમારે કાળે !

સુધરેલા પારસીઓ !

સુધરેલા, કેળવાયલા, પોતાને હિંદની અન્ય કોમો કરતાં અગ્ર ગણાવવાનો દાવો કરતા પારસીઓ હાલે રણે ચડ્યા છે અને મેદાને જંગમાં અન્ય કોમોની નગરમાં પોતાને લક્ષીમાં નાખતા માહ્યા છે. અફસોસ-શું વખત આગ્યા છે ? જે કોમ ખીછ કોમોના ઝરણાઓ તરફ મુઠમાં દસી જોઈ તેને 'જંગલી'ની ઉપમા આપતી હતી, તેજ કોમ હાલને કાળ પોતાની શ્રેષ્ઠતાને બાલુએ મુખી પોતાના માનના પ્રકાશને છુગચી નાંખવાનાં ઝીપડાં મારે છે. એ ખરેખર કમન-સીખી છે. ટીપાટમાના આવાં તોફાનો ઉભા કરી કોમમાં બે મોટાં તડો જેવાં કરી નાંખી કોમની હક્કીનો પાયો હુલો કરવાની જેઓ સ્વાર્થિ કોશેસ કરે છે, તેઓ ખરેખર પારસીપણું બાનુએ કરી પારસી કોમના ખ્યરખ્યાદની નીંદ પશુ દુશમનની ગરજ સારે છે. એવા લોભી મતઝખ્યાઓ જે એમ ધરી બર વિચાર કરતા દેાય કે તેમની ખોટી અભિપ્રાયો આપા શીલાઓ ઉભા કરી કોમના અખંડપણામાં અંગાળ પાડવાથી મરેલ પાર પડી જશે તો તેઓ ખરેખર મોટી ભુલ કરે છે. જે કોમ દબરે આરતો, હાદિસાઓ અને જંગલોમાંથી પોતાની હતી બચાવી શકે છે તે શું આવી ગીવણ્યા કોમોથી નહિયમે ? ના, બલે સ્વાર્થિઓને તેમનાં આવાં દવાલ અખાં દેવા દો.....લલે તેમને તેમની ખોટી કોમોમાં મન્યા રેવા દો....બલે તેમને શુભચુધ ખોટા કરેવાના સુધારની ખોટી ડુંદો પોતાની અખો અગળમે જાંડા

પડેા રાખી દેવા દો.....બલે તેમને દુન્યાની આ નાશકારક ચલકની ચાલ ચાલ—પેસાની ધુંધમાં ગમે તે બકવા કરવા દો; પણ જે કોમ અત્યાર સુધી તેના કરતાં હજારો ગણકે લાખો દરજ્જાની વધુ લયાનક આફતોમાંથી પસાર થઈ છે તેને કશીએ અલવલ આવવાની નથીજ.

+ + +

પણ ત્યારે એ તોફાન જે મુંબઈ ખાને પારસીઓમાં જમ્યું છે તે છે શું ? ! મુંબઈ ઈલાકાના તાજ વગરના રાજા " દિંદના મહાન પારસી " ની ઉપમા પામેલા સુવિખ્યાત મરહુમ નર સર શ્રીરાજશાહ મેહતાની લતી માદ પારસી અનગ્રમનનાં દફતરે જાળવી રાખવા મારેની આ ધમાધમી છે. સર શ્રીરાજશાહનું ખાંર નામ હિંદમાં એટલું બધું જાણીતું ને મશહુર છે કે તે બલાં નામની માદ પારસીઓ પોતાને દફતરે જાળવી રાખે મા ન રાખે તેની ટયાટી ભાર પશુ દરકાર હતી પદ્ધિ. આખું દિંદ મરહુમના માનમાં શોકમાં દુખી ગયું હતું, અને આખાં દિંદની પયડંગી પ્રભાએ મરહુમનાં મરણ પડી પોતાની દરજ્જા બચાવી હતી. પણ કહેવાતી, સુધરેલી પારસી કોમે પાંચ પાંચ માસ પછીજ તેમ કરવાનું ડાહ્યણુ લઈ જ્યે અને તે પશુ એવી ટીસમે કે જ્યે આખાં દિંદની અન્ય પ્રવતો કચવાટ તેણે ખેંચી લીધો છે. પારસી કોમ પોતાના આ મદાન પુત્રની વાં પોતાના દફતર, પોતાનાં જલ્લોમાં જાળવી રાખે એ તદન વાજબી છે; પણ તેથી એમ કહું નથી કેલે વદાલાં નામનું આખું લઈ સ્વાર્થિઓ પોતાની મકમલ જર લાવાગે પ્રવાસ કરે ! આ લખેયી કાચ નો બાલુએ રી ગયું છે અને

માંગમાંથી સભા ઉત્પન્ન થયો છે. સંવાલ એ ઉપરિચિત થયો છે કે પારસી અનનુમનની સભા એકલા સર જમશેદજી છજીભાઈને જ બોલાવવાની સત્તા છે કે પારસી દૂરદીઓને? આ સવાલે બહુજ ગંભીર રૂપ પકડ્યું છે અને તે બાળદમાં એ મુજબન પક્ષો પડી ગયા છે. કમનસીબે આ સવાલની ગરમાગરમીમાં મૂળ બાળદ વેગળી રહી ગઈ છે. સર જમશેદજીને પક્ષ જખાવે છે કે ટાઉન હોલની સીટી પર પાંચ મિનિટમાં તેઓ સભા મેળવી યોગ્ય કરાવ કરી પરવારી ગયા છે, ત્યારે બીજા પક્ષ ખુશી વિગતોથી સાબેત કરી આપે છે કે એવી કોઈપણ સભા મળી હતીજ નહિ, ત્યારે સામસામા આવી તકરાર નીકળી છે કે ત્યારે સૌથી અનુકૂળ માર્ગ એજ છે કે અનનુ-મનની એક બીજી સભા મેળવી યોગ્ય તે પ્રમાણે કરાવે કરી, સાંત મને આ બધા કામને પરિપૂર્ણ કરવું. આ દિશા તરફ હાથમાં પગમાં અવલ-બાધા છે તે ખરેખર ખુશી યથા જ્ઞેય છે.

પારસી કોમમાં શીત્તે અંગ્રીજ થઈ પડેલો આ સવાલ સત્તાને લગતો છે. એ બાળદમાં જન્મે, પક્ષ તરફથી બહુ બહુ બોલાયું અને જખાવું છે પણ કશોએ નિવેડો આવેલો લાગતો નથી. અજગત એક હાથની સત્તા પારસી કોમ પોતાને ગળે ઉતારે એવું છેજ નહિ અને એવી માન્યતા રાખવી એ કોઈકની શેખી રાખવા સમાન છે, પણ તે સાથે વળી યાદ રાખવાનું છે કે પારસી કોમ સર જમશેદજી છજીભાઈનાં નામ પર મરી રીટે છે; એટલે આ ખાનદાનના કોઈ બી વાજબી હક પર બીજાઓ. ગ્રાપ મારે તો તે કદી સાંખી શકે એમ નથી. સૌથી સરળ માર્ગ ત્યારે એ રહ્યો છે કે પારસી પંચાયતના દૂરદીઓએ પારસી અનનુમનની સભા બોલાવી, ત્યાં યોગ્ય વાટાઘાટ કરી આ સવાલનો ફડકો કરી નાખવો. અજગત સર જમશેદજીને દૂરદી-ઓની મુખતિ સાથે આ હકનો ઉપયોગ કરતા

કરવાની જરૂર છે; તેમજ એ પણ નક્કી થવાની જરૂર છે કે બોલામાં બોલી પાંચ હમર સહીઓ સાથનું કોઈબી રેકરીઝીશન તો પાડવાની દૂરદીઓને સત્તા નથી. આ સવાલમાં, ભવિષ્યમાં કોઈ તેનો દુરુપયોગ કરે નહિ તેવાં મનનુત પગલાં ભરવાની ખામ કરીને સંભાળ રાખવી કે ફરીથી આવાં શીપાટમાંનાં ઉભરાઈ જઈ કોમની શાંતિમાં ખલલ કરે નહિ.

આ તકરારી સવાલનાં ગરમાગરમીમાં કેહરે મોદાં સુંભાવે છે એવી બકવા કરવામાં આવે છે તે ખરેખર પારસી કોમને છાજતું નથી. શ્રીમંત વર્ગ ભને પોતાની શ્રીમંતાઈની પ્રતીમાં મસ્ત હોય પણ તેથી એમ નથી દરવું તે કે વર્ગના આચારવિચારની જુદા વિચારનાઓને છેક હલકા પીંજરડાનો પંકિતના ગણવાની તે શેખી કરી તરેહવાર વિશેષજોથી નવાજવાની નાદાન્યત કરે. ગયો તે વખત કે જે વેળા શ્રીમંત વર્ગ ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગને પોતાનાં બચમાં સમાન ગણતો હતો... તેમનાં સુખ અને દુખમાં હમશરીક થતો હતો, અને વાજબી માંગણીઓને સફાઈથી સ્વિકાર કરતો હતો. તે દિવસો જાણે રૂપન સમ વહી ગયા છે અને આજે જ્યાં નગર કેમે ત્યાં ઉલટુંજ જણાય છે. આ વર્ગથી ઉલટા વિચાર ધરાવના મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગ “સોળા દોળાઓ” “ધાનચાટુઓ” “કારદાઓ” “દારદાઓ” “હલકા પીંજરડાઓ” તથા કમકમાટ ઉપજાવે એવાં વિશેષજોની ઉપમા પામે છે. કાં ભાત્રા? શું શ્રીમંત વર્ગનાં ભેળાં એટલાં બધાં હલકાં પડી ગયાં છે કે તે મતદેરી-તંદુરસ્ત મતદેરીનો બોજ પણ ખમી શકતાં નથી? ન વર્ગોને આવાં વિશેષજોથી નવાજવાની સરકશી ધાય છે તે વર્ગો તરફથી માન અને મોટાઈ મેળવવાની ગણતરી આ વર્ગ કેવી રીતે કરી શકતો હશે તે ખરેખર સમજી શકાતું નથી? માન માંગેલું કદી મળી શકતું નથી તે જાણીતી

વાત છે તો પછી ગાળો ભાંડી તાબેદારીની આશા રાખો તે કેમ બને ? આ કાંઈ ગુલામી બાજારનો એવામ નથી કે ગુલામોને માર મારી, ગાળો ભાંડી, તાબેદારી મેળવી શકો... પણ હાલ ગરમીનો વખત છે એટલે બનવા નોગ છે કે ગરમીની ધુંધમાં મસ્ત બેળાંઓની સ્ટીમ ચઢી ગઈ હોય અને તેથી બેતાગ બની પોતાના “ એકઝોગટ વાલ્વ ” ને ખોલી નાંખી બેળાંને શાંતિ આપવાની જરૂર પડી હોય. આ કારણો... પણ સંજર, આ નાનકડી કટારો આ લંબાન તકરાર માટે પૂરતી ન હોવાથી આપણે પણ અત્રે જ ચોગીશું અને પ્રભુ પ્રત્યે ખરાં છગરનાં લક્ષિતભાવથી યાચના કરીશું કે તે મહાન બાપ પાસી કોમને સંસ્કૃતિ સુઝાડે ને ફેકટના ઝથડામાંથી તેને હમેશની દુર રાખે ! આમીન ! !

+   +   +

કચ્છ ખાતેનાં પલાસવાં ગામવાળા ભલા મીંઠ ડાલામાઠ સમર્થદ્ર દેવે હમો તરફ એક અસરકારક અપીલ લખી મોકલી તે ગુલશનની કટારોમાં પ્રગટ કરવા અરજ કરે છે. આ અપીલ લાંબી હોવાથી હમો તે આખી પ્રગટ કરી શકતા નથી પણ જે શુભ ને અનુસરી તે લખવામાં આવી છે તે ધ્યાનમાં લેતાં તેમાંનો અગત્યનો ભાગ અત્રે તેમનાજ બોલોમાં પ્રગટ કર્યો છીએ.

ફક્ત સાહિત્ય સેવાની ખાતર અત્રે માત્ર તરફથી ખાનગી ફ્રી લાયબ્રેરી લગભગ ચારેક વર્ષથી ખોલવામાં આવી છે એ આપ સાહેબનાં ધ્યાન ખેંચાર નથી. આ લાયબ્રેરીને ગાદારની એક પાછની પણ મદદ નથી. તમામ પ્રકારનું ખર્ચ પડતું જ કરવું પડે છે. આ લાયબ્રેરી સ્થાપવામાં આવી તે પહેલાં આ તરફ સાહિત્ય વાંચનનો શોખ બીજા કુન નહોતો કેમકે પસા ખરચી વાંચનનો લાભ લેવામાં આ ભાગના લોકો બહુ પછાત છે. હાલે મારી લાયબ્રેરી કાંઈ પણ ફ્રી લેવા વગર -

તમામને નોંધવું વાંચન પૂરું પાડતી હોવાથી લાયબ્રેરીનો બહુ સારો લાભ લેવામાં આવે છે, ને તેથી પુસ્તકો તથા માનકો વિગેરે ચોપાન્યાનો વધારો કરવાની ધણી અગત્ય રહેલી છે પરંતુ આ મારી લાયબ્રેરી લગભગ અનાથ બેવી છે. લાયબ્રેરીની ચાતુ સ્થિતિ નિલાયવી હાલના દુકાળના વખતમાં મુશ્કેલ છે, ત્યાં પુસ્તકો વધારવાનું ક્યાંથી બની શકે—મજા જ આપ સાહેબને અરજ કરવાની કે આ મારો અરજ માત્ર આપના માનીત્ય પણ ગુલશનમાં આપ સાહેબના અભિપ્રાય અને ખરા દિલની ભાવનાઓ સાથે પ્રગટ કરવામાં આવશે તો મારી અનાથ લાયબ્રેરીને નોંધતી મદદ મળશે જ એવી મેવકને પૂરતી આશા રહે છે.

સાહિત્ય મેંઘાના કાર્યમાં યથાશક્તિ મદદ આપવાથી કેટલે દરજ્જે પગપકાર સંધાય છે તે અત્રે જણાવવાની જરૂર નહીં રહેતાં શેકડ મદદ અગર તો પુસ્તકોની મદદ મોકલવી જે શુદ્ધ મારી અનાથ લાયબ્રેરી પ્રત્યે સહાનુભૂતી બતાવશે તેનો પરમ કૃપાલુ પરમાત્મા શુભ અલ્લો આપ્યા શિવાય રહેશે નહીં.

પુસ્તક પ્રગટ કરનાર તથા વિક્રય કરનાર સાહેબો તેમજ માસિક વિગેરે ચોપાન્યાનાં અધિપતિ સાહેબોને પોતાનાં પુસ્તકો તથા ચોપાન્યાં બક્ષીસ તરીકે અગર તો પડતર કિંમતે કે ખાસઓથી કોમને—અને લવાંજમે ખાસ ફ્રી લાયબ્રેરીની ખાતર મોકલાવવાની કૃપા કરવા ખાસ અરજ કરવામાં આવે છે.

—

ગુલશનના સુવ વાચકોનું આ અસરકારક અપીલ તરફ ધ્યાન ખેંચવાની રજા લઉં. મીંઠ ડા. આર. દેવે, પલાસવાં, તાલુકો વાધવ, જિલ્લો કચ્છ એ સરખૂંને લખતા ચોવને જવાબ મળી શકશે.

+   +   +

સર્વોચ્ચ અપીલ ફંડ માટે નીચલી પદોંચ સ્વિકારવામાં આવે છે. ચાલુ માસની આખિરીએ એ રકમ સર્વોચ્ચ એલની તરફ લાંટવ ખાને રવાના કરવામાં આવશે. ગુણશત્રના એ વાંચકો આ યોજના ઉત્તરક પસંદથી ધરાવતા હોય તેમને ચોતરોવાનો ફાળો જલ્દીથી મેદલી આપવાની ખાસ એલેટેમ્સ કરવામાં આવે છે.

મિસ્ટ્ર. ડી. ૩. ૩૭

ગ્રેડ રસ્તમજ એ. પાવરી „ ૧૭

મીઠ એચ. એસ. ચીનાઈ „ ૧૭

(દારૂદર્શન.)

આજના અંકનાં મીઠ મુદ્રાલતાં વિર તરફ હમારા વાંચકાનું લક્ષ્ય ખેંચવાની હમો તરર એઈએ છે. એક કામેલ આપના મેદાઓ હમેશાં કામેલ હોય છે. મરદુમ મીઠ ગુલામ દુમેનબાદ મુગલ જેમનું ચાવિત તેમની છબી સાથે હમો એપ્રીલ ૧૯૧૮ ના અંકમાં પ્રગટ કરી ગયા છે તેમના આ જલ્લીલા આદસીક વેપારી, બતા ફરજાં છે. આજ જલાનો જગ બધા એ મુદા લેખ મીઠ ગુલામચીએ ચેતાના છવનનો શાખી નમનતાઈ, સાદાઈ ને પ્રમાણીજાવાન ચેતાનાં માનુવંત મિત્રો કરી રાખ્યાં છે. ચેતાના

પિતાની ચાલાકી ને વેપારની કુનેહની-ચેત તેઓમાં હોવાથી એઓ પાલુ અમ્મા સાદસીક વેપારી થઈ પડ્યા છે. રાગે મરમર અને ટાઈલસના મેદા વેપારી હોવા છતાં એમને કંઈકાને આ ધંધામાં બર વખનો હાય આવી આગળ પાંડ્યા છે. મેદી મેદી ઉમારેતાના કંડાક્ટો કરવાં એ તો ગ્રાયા તેમનો ધંધો છે. સતોર આપી માન અને વખાણ મેજલવાં એ બલે તેમનું આજમ્ત થઈ પડ્યું છે. હમો આ સાદસીક વેપારી બમ્માને દરેક ફતેહ ઉમ્મવા સાથે એટલુંજ સન્દીશું કે તેઓ ચેતાની પરોપકાર અને બઝાઈની રતિમાં દીન કમલ થયું અને થયું બમ્મા મ્હો ! આમીન ! !

શુ. ધારુ.

‘પાલુ એતો કહે છે કે એમે તને કશું ખી લ-તેમનું નથી આપ્યું ?’

‘ખરેખર એમ કહું !’

‘હા !’

‘બાલ ! એમે મને કશું કે એના કાકાનો એક પગ ચોરમા હતો અને કાકાનો તે એક પુરો વારસ હતો. કાકા પાસે મેદી દોલત હતી. આ ઉતેમન નદિ તો બીજું શું તે મને ન્હાવશે ! કશ ઉકરી, પડી આવાળીજાને સપરાવવા ઝીપવાવે નદિ !’

Hurry up!

World Renowned N. A. Medicated Snuff. A Magical cure for all sorts of head ache, neuralgia, catarrh and to all eye and nose diseases. Best Medicated Snuff.

Price of 1 bot. (A) 0-4-0

„ „ 1 dzn. 2-8-0

„ „ 1 Seer or 24 tolas 1-14-0

Best Madras uncented raw snuff is available

Apply for rates Samples sent on sending one anna

Stamps.

Apply to,

Narayan Agency

39, Ayalur Mathia Mudaly

Street, Madras.

ENLARGED

DIRECTORY OF MERCHANTS & MANUFACTURERS IN INDIA. A YEAR BOOK. 1916-17.

BEST ADVERTISING MEDIUM THROUGHOUT INDIA.

This directory will contain not only the addresses of Merchants and Manufacturers in India, classified in alphabetical order but it also comprises various useful facts and figures concerning Indian trade and industry, as also trade acts, patent and design acts, interesting account of Native States and Political division of India, and a complete list of residents, societies, hospitals, colleges, schools, newspapers, clubs, physicians, libraries and other enormous information not accessible even in more expensive works of reference. Special feature of this edition is foreign section and literary directory etc

PUBLISHED PRICE.

ROYAL EDITION—(Illustrated with photos of ruling chief, gentry and views of India)—Rs. 25

PEOPLE'S EDITION—Rs 10.

SUBSCRIBED PRICE.

(If ordered before 1st June 1916).

ROYAL EDITION—Rs 15 or Shillings 20

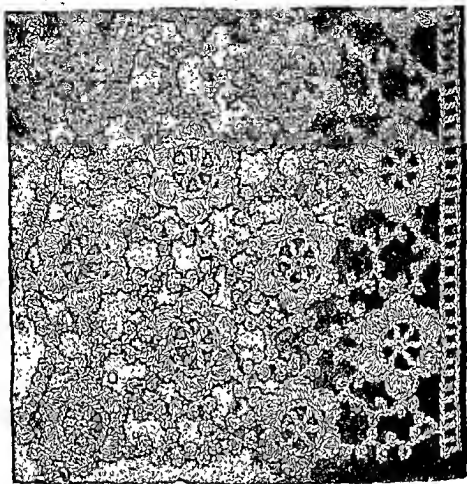
PEOPLE'S EDITION—Rs 5 or Shillings 6/8.

LAXMICHAND DOSSABHAI & BROS.
RAJKOT, India.

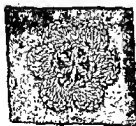
MR. GULAMALI GULAMHUSEN MOORAJI

मी० गुलामअली गुलामहुसेन मुराज.

सदरो.

फूल.

सांकळी.

અવાહીરનાં અટકા !

(દરેક માણસને ખાસ જરૂરી)

“ પુઅર રીચર્ડ ” ના લેખ પરથી-લખનાર, મી. બી. પી. માદન.

વખતની દીમત.

કહેવત છે કે જેઓ પોતે પોતાને મદદ કરે છે તેમને ખુદાખી મદદ કરે છે. એક વેળા એક ગામના લીલાઉખાનામાં માણસો ભેગાં થયાં હતાં, લીલાઉને હજુર કઠાકતો દાખમ હોવાથી, લોકો વાતો કરવામાં મશગુલ થયાં. સરકારનો જીલમ તથા કરો વિષે વાત ચાલી, તે વેળા ત્યાં એક છુટ્ટો ગૃહસ્થ હાજર હતો, તેની સતમુખ ફરી કેટલોકો કહેવા લાગ્યા કે એા છુટ્ટોએ એવાએમ શું સરકારના કરોથી લોકો કચકાઇ નહીં જશે ? એવા મોટા કરો લોકો કેમ આપી શકશે ! વગેરે. પેલા છુટ્ટાએ જવાબ આપ્યો. હા'લાકઓ કરો તો આકરા છે ખરા ! પરંતુ એટલાજ કરો જે આપણને લાવવાના હોતે તો ઠીક ! આપણે આપણા પોતાના હાથે આપણા પોતા ઉપર કેટલા કરો નાંખ્યે છીએ ? મુખાઇ-થી કેટલા કરો આવે છે ! આપની ખોટી મગરૂરી અને ફીસીવારીથી જેટલા કરો આપણા ઉપર આપણે લાગ્યે છીએ તેટલા તો સરકારના કરો ભારી નથી. વળી સરકારના કરો માટે તો કમીશનર ઘણીક વેળા આપણને દાખમ આપે છે. પણ જે કરો આપણે પોતાના હાથે પોતા ઉપર નાંખ્યે છીએ તેમાંથી બચાવનાર કે રાહત આપનાર કોઇખી કમીશનર નથી. તે છુટ્ટો ગૃહસ્થે ઉમેર્યું કે—

આજસાઇ આપણા ઉપર વધુ કરો આવે છે. એવાસી છંદગી શરીર ઉપર દરદો લાવી, છંદગીને ટુંકો કરી નાખે છે.

મહેનત કરવાથી જેટલું તન ધસાતું નથી તે કરતાં આજસાઇથી વધુ જલદી શરીર માટ ખાઇ નુકશાન પામે છે.

એક વપરાતી ચાવી હંમેશા ચળકતી રહે છે.

ત્યારે વખત નકામો ખોવો નહી, મારણ છંદગી પોતે વખતનીજ બનેલી છે.

એક ઉંઘાતુ શિયાળ કોઇખી શિકાર પકડી શકતું નથી. ત્યારે સઘળી ચીજને કરતાં, વખત (Time) જે સીધો વધુ કીમતી. હોય તો પછી વખત ખોવો એ જગજ' ખરચાણપણું છે. ગયલો વખત પાછો મેળવી શકાતો નથી. ગયલી તક પાછી હાથ આવતી નથી.

જેને આપણે એમ કહીએ છીએ, કે હજી ઘણો વખત છે તે વખત હમેશાં ઘોડાજ બંધકે નહીં જોવાજ થઇ પડે છે.

ત્યારે આપણને લાગ્યું છે કે ઉડી ઉભા થઇ કાંઇખી કરવું નેઇએ. અને તે કાર્યમાં કાંઈ પણ ધારણા અથવા સારી મતલબ સમા-યલી હોવી નેઇએ

ગોપાલ-(મોનાની બંદીમાંથી એક લાંબુ પર-
ખીકુ કાઢે છે.) પાલકનજી હેઠે તમારામાં નવા સમ
નીક. હજી અને હિંમત છે પણ તમને ની. આવી
આદર્શ મેલ વાપરનાનો તે તારા નદીબમાં ની
તને કોઈ કંઈ ?

રોક-ગોપાલ પેલા બન્ને રૂપાનું શું કાંઈ
વાર ? એ મેં પંદર દીવસની વાત કપર તુને
આપ્યા હતા તે ?

મેલકલી-ગમે રૂપા લાવ ? ક્યાં છે તે ? કાઢ
એકદમ ?

(તે ગમગાઇ નય છે.)

ગોપાલ-હેઠે તે તો બધા મેં દારૂ પીવામાં ખાઈ
ગીઓ. હવે કઈની મળે બાની.

મેલકલી-(ઘુસ્સાથી ભેડે તારું ગળતું બતાવે.)
(તે બંદીનાં માગ ગળવામાંથી ઘોડાકા રોકડા રૂપિયા,
જે નોઠ વિગેરે મળે છે તે પરથી મેલકલી સુખ બરા-
દી બીજા માંગે છે તે વખતે તે જુરમાંથી ટોપી-
એકાદ બે બીજી નેરો કાઢી આપે છે, તેનો તે
૧૫ ભેજ મેલકલી પશિલ વિગેરે હસતાં હસતાં
જે. બધાં મળી દોરેમો રૂપા તેની પાસ નીકળે છે.
મેલકલી-એજ બધા ? ત્યારે બાકીનાનું શું કીધું ?

ગોપાલ-ગાજ તે તો ખરચી ખાધા. હવે ઘેર
ખા ની મરે. હું તો અલ્લથી એવોજ રીએલો તે
આજે છેપીથો થીથો તેવારે પાની બતાવી આપડુંની !

(તે ફરકેના ચક્ષુઓ ત્યાંથી નય છે. મેલકલી
તેને રત્ન આપતાં નિકળે છે ને વીજ કાઢી વાંચે છે.)

મેલકલી-આ દસ્તાવેજ ખાસ સીલ કરેલો છે.
એમાં લખવા મુજબ હું મેરવાન માલિક હોમજી મ્હા-
લ કપરાંન સુવળી માત્ર મીલકતનો ખેડો ધણી ગણાડ.
પાલકનજી ! હું તમારે મારે મળે દીવસિર છું. એથી
તમે એ બોલુ છો તેની કીમત હું સમજું છું.

પાલકનજી-એમાં દીવસીરી ગા મારે ? મોસા-
યદી હવે મારા નેપા મારે દરકાર ગામરો નહિ.
અદેરીના માલિકે મ્હાલના રોકડા અને મુલકદના
અમલદાર તરીકે દરેક હું માનનહિ બોલવીશ એ બરી
વાત છે પણ પ્રમાણિક અને સાફ દેવાંવાલો સારો
પાલકનજી ગણાવા હું મગર શું દોરત.

(મેલકલી એ અત્યાર મુખી એ બતાવને ફારસ
ગણાની હતી તે લાગણીથી રોડી નજી પિતાને
વળગે છે.)

મેલકલી-એ બાવાજી, આ વાત મેં ખરી હોય
તો ફરી આપણ એમાં યજ અસલ માફક સુખ
બોલવીશું.

મેલકલી-મગર, આ વીજમાં તો એક કોલમ
કમેલો છે. ભેજે શું લખ્યું છે ? મેલકલી વીજા નામનો
બંજોલો તેની આસપાસની જમીન સુધાં પાલકનજી
હોમજીને હું મુજબ કંઈ છું. મી. પાલકનજી એમ
છે ત્યારે હું તમને સુખારકબારી આપું છું કે સૌથી
સરસ મુખડાના બંજવાના તમે ધણી યયા છે.

પાલકનજી-(અન્યબીથી)-શું મહેર વિદ્યા
આસપાસની જમીન સુધાં મને ? યા મોદા લાલચની
સામે યવનો બદલો તે મને આપેલો. આવાં, ના
બ્હાલી આવાં, ફરગીઝે મને ખરનો કીચો છે તેથી
હું છુટો છું. હું મારી સાથ પડાવું. આપણે નવા
ધરમા મુખી રહીશું.

આવાંબાજ-(લાગણીથી)-એ પાલકલી, એ એક
નહિ સમજાય તે બાનું ન ધારેલું મુખ છે ! હા, હું
જુગી છું.

પાલકલી-મેલકલી નીંદરી, તારી મરજી ન્હાની સાથ
છે તો હું ખુશી છું. આવાં હું તુંનેજ પાડેલો આહતો
હતો, પણ છુટા પડવાના ખ્યાલે તે વિચાર મળ્યો
યથેર. મારો બ્હાલી, અદેરીના સોડવાને બદલે સાલો-
માલો પાલકલી તારે હાથ આપ્યો છે તને ગમનો હરો.
સાદાકમાં સુખ છે. બ્હાલી, પૈસાનો લોભ ન રાખે
તો સર્વ ખુશી થઈશું. પૈસા સર્વ બંદીનું મૂળ છે. તે
એક આપ છે, ને લાલચમાં ફમવું પાપ છે ને મારા
જ મહિનાના અનુબરે શીખવ્યું છે કે પૈસામાં સુખ
બી થોડું છે. ખીતાં ચાલ તારા મુદર રાજે, પૈસાનું
ગીત લલકાર, અમે ને બધા ઉચકી લઈશું. " પૈસો
થાપ પૈસે પાપ. " વાતુ નવું ગીત તેવમું લખાવેરે,
નેલકામાં પશિલ ગીત સંકે કરે છે. સર્વ નેમાં સામેલ
થાય છે. ને બધા ખુશાલ દેખાય છે.

પરોઃ ધીમે ધીમે પરો છે.

રોક-હવે બીજું એ કે હું કંઈ માણેક હોમનું નથી. ખરો માણેક હોમનું પૈસા (મેદલની બનાવે છે.)

લેડી-(અભયબીથી)-ઓ પાદશી.

રોક-એ મગફરી ભણી નામનો કે આ ખોટાં મહેલનો હું ધણી નથી. ન ધારેલા સંભોગો વચ્ચે હું શેરાક મહિતા શેરાક બેઠાથી શકશે છું. બાકી ખુશ રોકના દીકરાનો દીકરો મેદલની નવાં વીલને લીધે ઉકારા પારેસ છે.

મેદલની-(અભયબીમાં) શું એ ખરેખર છે ? (મેદલની તેને આસતેથી ખરો બેઠ કહે છે કે લેડી તે વધારે આસાવંત ન બને.)

રોક-મેદલની, ગોપાલને તારા જલદી બોલારા. (રોકના હુકમ સુનળ તે ગોપાલી લાવે છે. રોકને તેનું શું કામ પડ્યું હશે તે માટે તે અભય થતો આવશે હવે.)

ગોપાલ-કેમ પાદશનનું દેહ, તમે નક્કી કરાવ કર્યો કે ?

રોક-હા, હું નક્કી કરાવ પર આવશે છું.

ગોપાલ-(આગપાસ અભયબી લેઈ) ત્યારે તે પારે આ બધાનું અહીં હું કામ છે. એ લોકને આર કાઠો પછી વાન.

રોક-હું તો કામ કરવાં માગું છું તે આ બધાનાં દેખાવાનું હું તો કામગીરી મને આપીને પાંચ હબર રૂપિયા લેવા નીકળ્યો છે તે મને આપ.

ગોપાલ-(ફગલાઈને)-હું કામગીરી ? કીય કામગીરી તમે કંઈ જાણો તો નથી જીઆ વાર ?

રોક-હું ખરો સાવન છું. હું તો કામમાં મારી પાસે રૂપિયા માંગે છે ને હું હવે બરાબર સમજી શક્યો છું. આજ દિવસ અગાઉ મારી આંખ પર પારો ફેરવેલ તે આજે કંઈકાન છે. મેદલના ! નસલી રોકનું વીલ આ બુદ્ધાના કબજમાં છે. જો હું તે નકરિ હરક નહિ લેતો તો પરવાશે.

મેદલની-રોક, એ તો તમે લેડી નરીમાનના સહ-જન પાસખના કરોતી કરો જોતી ?

પાદશનનું-નહિ તેમ નથી. હું તો કહું છું તે ખરું છે. એમ બેઠ ખુલ્લો કરવામાં મને નુકસાન છે તો પણ હું આપ-આપથી મુખી પ્રાપ્ત થઈશ. મારા બેન પરથી બોલે હલકો થઈ ગયો છે. હું

લાસથને વરા થઈ ગુનાહ કરવા પડેને પણ તે જાનનો હું માણસ નથી, તેથી હું તેમ કરતો અટક્યો. આ બદલાયે નહું વીલ શેરુનું તેથી પારેસ થયો. લેડી નરીમાન બધારે હું પાદશનનું માણેક હોમનું માણેક મકાલનો રોકથો અને મુલેહનો અમલદાર હતો. ત્યારે તમારા બરથાર દાખલ તમે મને ગવણી હતો. તેમજ એક સાદા પાદશી હોમનું તરીકેની તેમ હુક સાદ રાખશે તો હું તમારી સેવક તમારી સેવામાં હાજર છું.)

(તેવજ માનથી નમે છે.)

લેડી નરીમાન-મી. પાદશનનું તમારે માફરી લાગણીમાં જરા પણ ફેરફાર થયો નથી, પણ વિચાર કરતાં એમ લાગે છે કે એવી જાંઘીમાં પાછી પડું તેવી ઉગમર મારી નથી. હું જુદી થઈ છું માટે એ વિચાર મેં દુર કર્યો છે, પણ મારી અરનવાજ ક્યાં ગઈ ? તે અંદર આવી તેને તો બે કલાક થઈ ગયા.

મેદલનાન-તેવજ તો બે કલાક થયા મુબજ ગયાં છે સાથે ફેરફારની છે.

નાર લઈને એક આદમી દાખલ પાપ છે ને નરીમાનને નામનો હતો.

લેડી નરીમાન-(બીડીને)-ઓ મારે હું શું ફેરફાર એ તાર શા માટે આવ્યા હશે ? (તેવજ વંચે છે.) ફેરફાર અને અરનવાજ તો નવસારી પરણ્યા ગયાં છે. મી. પાદશનનું હવે નો આ એક ન પારેલાં ફૂંખમાં હું પડી નેથી દયા લાવી તમે મને છુટી કર-રોજ એવી આશા છે.

(તેવી આરપાસ લેઈ નમે છે ને ત્યાંથી જાય છે. તેવજને કે ન પારેલી નિરાગા મળી તે પરથી અને આફેરવાચલા સંભોગો વચ્ચે ત્યાં રહેવાનું બારી પડવાથી લેડી નરીમાન તુરંજ મુબજ હાલકીરી કરી જાય છે અને સામાન પછવડે મેલલવાનો હોલમ કો છે, ન પારેલી પીસામાંથી આવશે બધો પુરકો થાય છે કહી પાદશનનું સુખનો છુટકારો એવો છે. બધાં તેણીને જાતી લેઈ ખુશી થાય છે.)

મેદલની-હવે ગોપાલ એ નહું વીલ મને એક હમ આપી કે નહિ તો પોલીસના હાથમાં તમે આપીશ.

લોકની ભલ છે. હું આ ખુશ ખબર પીલાને કહું ?
(તે એક દરવાજેથી બહાર નીકળે છે કે બીજે
દરવાજેથી ગોપાલ ધારાવાળો દાખલ થાય છે.)

ગોપાલ—સાહેબજી હેઠ, ખુદ તો ખરાબ.

રોક—(વળી તેને આવેલો જોઈ નાખુશ થાય છે) કેમ શું કહે છે ?

ગોપાલ—ચેલા ત્રપસા આલતા છે કે ની ? આજ નો વાપરો છે તે યાદ ની આપે.

રોક—હું પિયા આપી શકતો નથી તેથી દિલ-
ગીર છું. બા, તુને જોઈએ તે કર.

ગોપાલ—(તેવણની ફેરવાયેલી વર્તણૂકથી અ-
નન થાય છે) કંઈ ખીયાલની આપે કે પછી અપ-
ચાં મારવા પરતે તેનો ! હું તો આ મેલી દેડ
પાછે આવેલો, આ વાંચો ને ખાતરી કરો.

(ગજવામાંથી પરખીડું કાઢે છે તે જોઈ રોક
ચમકે છે.)

રોક—એ શું છે ગોપાલ ?

ગોપાલ—એ તો ખુદા હેઠનું વીલ. તેના ન મરી
નવા અગાઉ કોરેલું તે મેને ખીં છાછી છક હક
કોપેલી. એ હું તમને આપું, જો મને પાંચ હબર
ફીપીઆ આપો તો ! હમનાન આપું. ની તો આ
મેલ્લી હેઠને આપવા માગેલો.

(રોક તેને અટકાવે છે તે એક દિવસની મેહલત
માગી લે છે તેથી તે બચ્ચરતો નય છે. આવાંબાઈ
અંદર આવે છે. પોતે સુંબઈ સગાને ત્યાં જઈરહેવાની
જોડવણ કરી ચુક્યાં હતાં ને કાચે જતાર હતાં એમ
તેવણ કહેવા આવ્યાં)

હું એ સાંભળીને ઘણે દિલગીર છું. આપણ
ઘણાં જીનાં નિત્રો છીએ તેથી સંપત્તીજ છુટાં પડેલું
તો રીક.

આવાંબાઈ—સાન વર્ષ થયાં—તેમાંના છ વર્ષ
મેહર વીલામાં ઘણાં સુખ ના કાઢ્યા છે તે હું કહી
વીસરવાની નથી. તે અસલી ઘરમા વમે રમુજ
સ્વભાવના ખુશાલ હતા ખાખા પછી રમત ગમત
અને ગાનગાનમાં વખત પસાર કરતા તા.

રોક—હું તે સુખી દીવસોની યાદ જતાખી
ભૂલ્યો નથી. કેટલો વખત થયો મેં બેચેડો દાંડ
ખીચો નથી તે પીવા મારો જીવ તકપાપડ થાય છે.

આવાંબાઈ—હવે તે બધું યાદ કરવાનું ફેકટ-

નું છે. સાહેબજી પાલનનજી, હવે કોણ જાણે આપ-
ણે કયારે મળ્યું.

રોક—(સાંભળીથી) સાહેબજી આવાં ? સુખી
રહેજો પણ એમ છુટાં પડવા અગાઉ તે વહી ગયલા
સુખી વખતની યાદ માટે એક સુખી મને આપ.

(તેણી નાનું ડોક ખુલાવે છે તે જોઈ)—એમ
ના સા મટી કહે છે ? એક વખત એવો હતો કે તુનેજ
હું મારી પરજીતર બનાવવાનો હતો. પંણ હવે તો
હું બીજી સાથે અદરાયો છું (એમ બોલી તેવણ
સુખી લે છે; તેજ વખતે લેડી નરીમાન ઓરડામાં
દાખલ થાય છે તેથી તે દેખાવ તેવણે બરાબર જોયો.)

લેડી નરીમાન ' સુસ્સાથી)—શરમ છે હોમજી,
તમારી પર ! મારી ચોલાની આંખોએ જોયું એ-
ટલે એ બોલું તો હોખજ નહિ.

રોક—ફરગીઝ, હું તો એક જીની મિત્રને ઉઠી
સલામ કરું છું. તેણી આદર્શી નય છે.

લેડી નરીમાન—હું તે સાંભળી ખુશી છું. બાકી
આજ ને જોયું છે તે પછી હું એકજ ઘરમાં એ ઓરડા
સાથે કદી રહી શકતે નહિ !

(મેહલ્લી, પીરામ, મહેરાં, દાખલ થાય છે.
આવાંબાઈ બહાર નીકળવાનું કરે છે. તેમને રોક અટ-
કાવે છે. બધાને સાથે જોઈ તેમને દોકરીએ આવેલા
વિચાર મુજબ આલવાનું મન થાય છે.)

રોક—આવાંબાઈ ક્યાં રહે. અને કંઈ વાત કહેવી
છે. તે સાંભળીને તમો (મનમાં) જેવું મોલું
તકલીલી છે તેવું જ જગર પણ છે કે તેની વપાસ તો
જતા લક ? (મેહરાંને બાહુ તેડી કહે છે. તે કહ્યું
તેમ જતા વપાસી નેકું છું કે ગરીબ થયો તોખી એ
મારી સાથેજ પછે છે કે,) ફરગીઝ વ્હાલી હમણાં
હું બહાર ગેડ તેરજામાં એક ન પાનેલી શોધ હું કરી
શક્યો છું. જે શોધને લોકે એક સ્ત્રીમાં જે સદ્ગુણો
હોય તે હું ઘરાવેલ કે તે હું જોઈ શકીશ અને તારા
સુંદર વ્હોડા લાલી લેવા દે જોઈ ?

(તેવણ થોડાવાર એકી ટગરે જોય છે ને પછી
તેરજેડું છે એમ ખાતરી થાય છે તેથી હું અમો નિ-
સાસો નાંખી ફરી નય છે.)

લેડી—(જોતમની પિયર વર્તણૂકથી અનન
યતી)—એ શું ? હોમજી તમેજી ગાંડા મટોડ ?

(તેવણ કળવાઇને બેસી પડે છે. મેહરાં ને બહાર જવા નીકળતી હતી તે પાછી આવી તેવણને પસવા-સ્તી બેસે છે.)

મેહરાં—મારા વઢાલા બાવા ! આવાં ફુઃખમાં હું તમને છોડી કેમ બહુ ?

શેઠ—(ફુઃખથી) ના, ના, મારી દીકરી-મારી આગળ તું રહે, હું જ્યો તો હું કેમ ખમી-સા ? જેમ બચપણમાં હું મને મદદ કરી મારું ફુઃખ વિસરાવતી હતી તેમજ હમણાં કર.

(તેણીને બાપના બોલવાથી એમ લાગે છે કે લોહી નંરીમાન સાથે અદરાવા પછી તેવણ એમ ફુઃખી થતા હતા.)

મેહરાં—વઢાલા બાવાજી, હવે તો એ કારણ બાળી નાંખો. શા સાર એમ નાદિમન થઇ બચે છે વાર ? તમે ને તેણીનું વઢાલ સાચું છે એમ પારખવા માગતા હોય તો આ રીત મળતી, બંધ બેસતી થશે. તમે એવી બુધ વડાવો કે નસલી રોકનું નહું થીલ મળ્યું છે ને તેમાં મેહલસીને બધી હોલત આપવાને લખ્યું છે ને તમે અસલ માફક સાદા પાલતનજ હોમજી હો. તોવા પછી શું બનેછ તે !

શેઠ—(અભયગી ને ફુઃખથી)—ફક્તી એ થીલની થાન તેં કેમ બણી ? મારી પર બહુસ પહું ન રાખેછતી બધાં ? તમારું સત્યાનારા નય તમા-ફ ! એ ! હવે શું કરવું ?

(તેવણ નાદિમન થઇ પાછા એક ગુરસી પર કપકાઇ બેસે છે. મેહરાં તેમનો નનરાલ જોઇ બીલી નય છે.)

મેહરાં—બાવા—મારા વઢાલા બાવા, એ બધું હું તો મરકેરીમાં બોલી. તમે શું ખરે સમજ્યા. મરકેરી ? ના બા એમ નાદિમન ના થઇ બલો.

શેઠ—(ગુરસાથી)—મરકેરી કીધી ? થણી મન-ની વાહ, વાહ ! પલ વારે અસલ માફક છંદગીએ રહેવાનું થાય તેર હું ખરેખર સુખી થતે શું ?

મેહરાં—(લાજલીથી)—હા બાવાજી તે સુખ્યારા દિપસ હતા. આપણા પાર પોરેથી ચાપણા પેલા-પત મટિ માન આપનાં હતાં, જ્યારે અહીં બધું જુવું થાય છે. ચાકરો પણ હસે છે. ને મરકેરી કરી પળવે છે. પૈસાવણીં થયાં તો શું થયું ? બોહ ! ક્યારે કાણ બધું એમાંથી છુટાશે ?

(શેઠ તે સાંભળીને તેણીને ગુરસામાં પોતાની આગળથી કાઢી મુકે છે ને પછી બજરે છે.)

શેઠ—શું આ બૈરાગીઓ દેખી ને બે મોઢાંના છે ! મેહરાં આ વૈભવ, વાળી છંદગીમાં સુખી નથી ! આવાં અસલી છંદગીને સુખી ગણે છે અને તે લપ-સંત મારા મનમાં પણ એજ ખ્યાલ રૂપાન કરે છે કે સાદા પાલતી હોમજી તરીકે હું વડું સુખી હતો ! માણેક હોમજી આહ ! કેવું બંપડા બધું નામ !

(તેવણના વિચારમાં ખલસ થાય છે. મેહલસી અંદર આવે છે.)

શેઠ—કેમ શું છે.

મેહલસી—હું તો ગોપાલને મટિ ક્યાંક કરવા આજે છું.

શેઠ—(ગમરાઇને) તેં કંઈ ચોલ્ય કીધી છે ? એના બેદ તેં નવરો શું ?

મેહલસી—એટલા બધા ગમરાવો ના, પાલતનજ ને તો ને જોયું છે તે હું જુવું છું. ગોરાગનની આલમાં તે કાકટો થઇ પડ્યો છે. થામની સંભાળ એક દસ વર્ષનો કાકરો લેશે. જ્યારે મેં તેને ત્યાંથી લાવ મારીને કાકરો ત્યારે ને બેદ બરી રીતે માફક થવું બાધા લાગ્યો.

શેઠ—હવે હું એને દસેક હજારનો વચકો આપી-ને અહીંથી ખરતી આપવા માણું છું. તેં મહાર પ્યાન એમ્મું તે મહેરબાની.

મેહલસી—(અભયગીથી)—દસ હજાર રૂપિયા આપી ખરતી કરાવશે ? કાંઈ એમ્મું બધું કહીને કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. ચહેલો પમાર આપી દઇ લાવ મારીને કાઢી મુકો.

શેઠ—(કળકાઇને)—અરે દસ હજાર રૂપિયાં તો બુલમાં બોલાયું. હું તો એના બુઢાપામાં રખાઈ નહિ કરી પાંચસે રૂપિયા આપી કાઢીશ. હવે ખીજ વાન આંખજ, તારાં જગન ક્યારે ફેરે ? ને જગન થાય તો મારી તરફથી. પાંચ હજાર રૂપિયા હું તને બસેસ આપીજ ને રીતમાં પીંચાલ ને હું દસ હજાર રૂપિયા આપવાનો છું. જરૂરી થાય તેર સાદાં કે પછી મનેખી નિરાંતે કંઈ કરવાનું બને.

મેહલસી—(ખુશાલીથી)—હોમજી શેઠ તમારી કચી મહેરબાની ! બધાં લોક કહે છે કે પૈસાવાળા મચાથી અસલ હોમજી ફેરવાઇ થતા છે પલુ નેમાં ને

પર હશે છે ! તે હા પાડી રૂપિયા આપું છું તો વર-
સમાં ૪ વખત એમ નફાકાંઈ માંગવા આવશે ને એ
ના કહું છું તો પાડે. અસહી પાડવી થઈ જઈ
ગરીબમાં અવશ્ય મારતો પડે ! નહિ તેમ નહિજ
પરો, સંસારની મનહ બોગવવાનો અને વડાજી
સુખમાં કાઢવાનો સમય આવે ત્યારે નાહિમત થઈ
જવું ન જોઈયે. વળી બિચારી મેહરાં આવી પૈસાની
રેલેટમાં ફેરે છે તેનું શું થાય ? એને ખાતર પેલા
સાથે જતા દીલી દેરી મુકી પડે ને રૂપિયા કાઢતી
વીંચ મારે હરનક લઈ લઈ તો બસ. જરા દારૂ પાછ,
નિરાત જીવ ગાળી, એ કામ કાઢી લઈ તો પછી
બેસો પાર !

(મેહરાં દાખલ થાય છે ને બાપને
કુખી વિચારવંત જોઈ દિલગીર થઈ તેની
આગળ જોડે છે.

મેહરાં—બહાવા બાવાજી, તમે એમ દિલગીર કે
રહો છો ? ખુદાશી ભર્યો દહારો કાલનો છે ને તમે
રશી ઉમર નથી લેતા તે હું અલખળ થાઉં છું.

રોડ—(તેહની લાગણીથી પીગળીને)—કદ નથી
હીકરી. એક ન ધારેલી વાત જીવ પર આવી પડી
તેથી જરા વિચાર કરજ કે એમાથી છુટો કેમ થાઉં.
મેહરાં દીકરી, કાલે નરોડ છે તેથી ગરીબને કદ
કપડાં ઉપધોની ચીજોનું જે ચાલુ કરવાની તારી
મરજી હોય તો જરૂર કરજો, એ આ રૂ. ૧૦૦) ની એક
નોટ છે તે વં રાખ.

મેહરાં—(ખુદાશીથી હડીને બાપને જો વળજે
છે.) એ મારા અસલ માફકના ટાકીર ને બજાર
બાવાજી ! જાણે આપણા તે સુખી દિવસો પાછા આ-
વ્યા એમ મને લાગે છે.

રોડ—તે સુખી દિવસો પર તેડ આપણે વઢવ-
નીય હતા તેની તે શું ચાલ કરવાની, જંગલી છેકરી !

મેહરાં—બાવાજી આજે તમે એક અસલ માફક
ખ્યાને હોવાથી વાત કરી છું તેથી મને હિમ્મત આવેલ.
નહાની તમારી સાથે વાલ કરવા મંજીર ને તે લગન
જાલો કરવા કહેલ. તમે જાણી છો બાવાજી કે તેવ-
ણની મરજી મારી સાથે પરજીવાની છે ને હું પણ
રાજી છું.

રોડ—હાની પરજીવા માંગે છે : ને વં પણ રાજી
છે ! વાદરે વાલ ! મારી એક પૂરી વારસે બેટી એક

કારમારીની બેટી ! આમાં મારી મરજી માફકનું
કરીશ ને નહાનીને જવાબ ના આપીશ. તારી મરજી
એમાં આવવાની નથી છેકરી બેઠ !

મેહરાં—પણ બાવાજી હવે તમેજી પરજીવા
પછી મને કંઈ અટકાવો છો ? એમ તમારી પસંદગી-
નું તમે કરો તેમ હું કંઈ નહિ કરું ?

રોડ—મારી પસંદગીને શું છે ? એક દાહલવાળી
સુદર અને પૈસાદાર બેટીનો વર હું થાઉં તો
તેમાં તારે મજદૂર બનવું જોઈએ. મી. હોમજી અને
લેડી ફર્ગીઝ હોમજી કેવું બપકા બર્થું નામ ! જાણે
મેહડું સોજો રહે છે.

મેહરાં—જો બહારનો બપકો તો ! બાપી
એ કેશણે તમે પરજીવા તે જરાબી સારું કેશણું
છે નહિ બાવાજી. વળી તમે એ બાપને ચલાવતા
નથી. તમારો ચાલ તો આઢી આવી રહેવા અગાજ
કેઈ બીજી સાચક અખળા ધરાવતી હતી તે આજે
છે જાણે પડી એ હું તો જાણું છું, બા.

રોડ—લેડી ફર્ગીઝ સાથે હું તો અદરાઈ થુકો
છું એટલે તારી બાવાથી કરી અસર થવાની નથી
ને એવા હું માણસ નથી કે તે કામ ભાંગી નાખું.
પણ હું કેશ અખળાને માટે બોલી ?

મેહરાં—હું આમાં માથને માટે બોલી હતી.
તેવણી ખુબસુરત છે. આ તમારી ધવણીની
રંગીન ખુબસુરતી કરતાં વધારે સંગીત તે ખુબસુ-
રતી ગણાય, બાવાજી ! હજીબી મેહડું થયું નથી—આ
દજલ વર અને બર્થું છેકરી હજી આપણે મારા માફક
રહીએ, તો ખચિતજ સુખી થઈશું.

રોડ—(સુરસાથી) વળી હું એ બકબકારો લાવી.
ચાલ નીકળ. એ તારી આવાંબાઈ તો ચાકરી છેકરી
જીવ છે તેથી હું ખુશી છું. હું એમ સામી થાય છે
તો હું મારા વીંચમાંથી તારું નામ કાઢી નાખીશ.
(વીંચ બોલતા તેવલુ પોતેજ બંદીકથી અમકી હો
છે તે જોઈ મેહરાં તેમને શું થયું છે તે પૂછે છે.)

રોડ—એ તો ન્યુરેલજીવાનો કુખારો થઈ આવ્યો.
મેહરાં—તમે તો લંબેગો પછી કહો દતો.

રોડ—નહિ આ તો ન્યુરેલજી પેન છે. કાંસા
કાંસા બોલાવજીની તે ! જા, છેકરી ના, ને મારા
કુખમાં મને એકલો મરવા દે, કે હું નિરાતે તે ખમું

એને માટે તૈયારી કરવા તેઓ પડે છે. ફરેફર તીવ્ર-
દાહ એક ન્હાનો નાટક પરોણાઓને રીજવવા
ખાતર કરવાની બેઠોસ ફરે છે, જેને અરનવાહ ટેકો
આપે છે. રોક પોતાની બીજી દીકરી સાથે મળતા
થઈ તેમ કરવાની રત્ન આપે છે જેથી તે બેઠે એક
રમુછ પાપ સોધી કાઢી તેની જોડવણુ ફરે છે.

દેખાવ, નારવાની ટેબલ—રોક લેકી ફરંગીજની
વાદ જોઈ નારતો ખાતર બેસે છે. તેઓ ખાતર
રહે છે ત્યારે તે બાતુ પૂર કોરે. કરી ત્યાં આવે છે.
ઘડીયાળમાં નવ તુર્કી વાગે છે. રોક ખુશ મિલત
અને સુખી દેખાવાના ફેરારનો વલ ફરે છે, તેવણુ
ધારથી દૂર લેડીશીપને બેઠે છે ને મોડું થવાનું
કારણ પૂછે છે. તેઓની રમત અને મોજમજલની
જોડવણુ જુના એકાએક બદલાયાથી બાંગી પડે છે
અને મુંબઈથી ને નામચીન પેરોણાઓ હાલર ચવા-
ના હતા તેમના ના પાટવાથી અદેરી આસપાસ
રહેતા દેરાક લોક પગલ ચતેલ પડી બાપીની
તૈયારી તે લોક ફરે છે.

લેડી ફરંગીજ—(દિલ્લીનીયી)—એ લણ્ણ
અલુષ્ટને વખતે થયું છે. જુના એ ફરફાર એક
દિવસમાં કેટલો ખરાબ થયો છે. મને તો એથી
લંડન સહેરન યાદ આવે છે.

રોક—દોહ સીડનમાં એમ પણ થઈ શકે. બહાલી
નું શું કામ દિલ્લીનીય યાવ છે ? હું તો તારી
આગળથી પછી બીજી બોલી દરકાર શી ?

લેડી ફરંગીજ—હારે, તે વાત તો ખરી, પણ
સારે સપરમે દહાડે બધાની સાથે મોજમજલ
કરવાની ગઈ કેની ? મુંબઈની સોસાયટીના લોકને
ફરી જોવાની વાત વળી દેરા દહાડા વડુ લખાઈ.
વળી મેદલ્લીબી મુંબઈ જવાનો છે એટલે પેલો ના-
ટક “ હોર્સ કોઈનો સંગો નહિ ” તેમાં એક નજી
પડે છે.

(મહેરાં એ વખતે આંદર દાખલ થાય છે ને
લેડી શીપનું બોલનું સાંભળે છે)

મેદરબાતુ—મેદલ્લીને આને જતાં ગમે અટ-
કાયા છે તેથી એવણુ પરમ દહાડે બરો.

રોક—હું એ સાંભળીને ખુશી થયો. પણ એ ને
રીતે અહીં રહે છે તે હું પસંદ નથી કરતો દીકરી.
અને પોતે જરૂર પેણી દેાય તેમ દેહમાં ફરે છે.

મેદરબાતુ—બાવાઈ એમ ધારવામાં તમારી
બૂલ છે. મેદલ્લી એવું ફરે તેવા છે નહિ.

લેડી ફરંગીજ—હું તારા બાવા સાથે મળતી
યાદ છું મેદરાં. તું તેવણુને સમજી સમજી નથી તેથી
અજબ થાડું છું. પોતાના બાપીના મહેલમાં એમ
તારા બાવાને રહેતા જોઈ તેના મનમાં એવું વિચાર
હમેશાં આગ્યા કરતો હશે કે આહલી હોટન પચાવી
તેને રખડતો કીરો છે. આ પાટલી, શું થયું ? એમ
ચોંક્યા કાંય ? તમને શું લગેગોની ચસક મારી
આવી કે બહાલી ?

રોક—(ગભરાયી)—એ તો સાયદીકાની દુઃખ
બરી પૈન છે. ને નંગના ભાગમાંથી નીચે પગની
પાટલી મુધી મારે છે તે.

લેડી નરીમાન—મેદલ્લીના જવાથી હું ખુશ
થઈશ. તેમજ પેલી પીરિઅબી એક અસુસપણું
ચલાવતી કાવત્રાં બેર ઠાકરી છે, તેથી નય તો સારું.

મેદરાં—(ગુરસાયી)—હું તમને એની રીતે આ
ત્યારથીજ વાત કરતાં સાંભળી અજબ થાડું છું.
પીરિઅબેની બત્રી ને રાંક ઠાકરી બીજી કાઈ નહી.

લેડી નરીમાન—મારી બહાલી મેદરાં, વરફાર
જવાનું કંઈ કામ નથી. તારા પિતાની ફરક દિલ્લાહ
પર તે છુપી નેગાહ રાખે છે. વળી તેણીને મેદલ્લીનું
નહિ લાગે તો કોણનું લાગે ? તારા પિતાને તેનીજ
માફક હકદારના હક હુરી લઈ બેઠેલો તેણી મારે
તેમાં નવાઈ શી ? (રોક પહેલાંનીજ માફક વખતે
છે તેથી તેણી શું છે તે પૂછે છે.)

રોક—(જમવાઈને)—અરે એ-તો-તો લગેગોની
ચસક થઈ. આ.....

લેડી નરીમાન—તમે તો હમણાં સાયદીકા છે
એમ કહું.

રોક—નહિ આ કંઈ સાયદીકા નથી. હું મરાબર
સમજુછ. એ લગેગોન છે !

લેડી નરીમાન રોકનો મીલન આવેલો જોઈ
મેદરાંને ઘસાવત કરી બહાર તેડી જાય છે. રોક એલા
પડી વમાસણુ ફરે છે.

રોક—આહ ! મને કંઈ એવું થાય છે કે આ
ખડું ફાડી તોડી નાખું. હું એક રોકો, મુલકનો
અમલદાર બહાલનો માલિક અને હોમબના કંદુબનો
વડો આ સંકળમાં ! હા ! વળી પેલો મારા છવ

પૈસે શ્રાપ-પૈસે પાપ.

ત્રણ અંકી નાટક.

(ગયા અ કથી સમાપ્ત.) .

લખનાર-મિસ. કે. સી.

રોક—(અભયબીથી) કા તેમ કરવાનું કારણ શું ? અહીં તમને શું કુઝાય છે.

આવાંબાઇ—કુઝાય નથી પણ હું અહિંની જીવિતી ક'દાબી ગઇ છું. અસલ જેવી રીતે રહેવાનું હતે તો કંઈ નહિ. આહ ! તે મુખ્યારા દિવસ હતા !

રોક—તે મુખ્યારા દિવસ હતા કે આ ? ખચિત એમ બોલવામા તમે બૂલ કીધી છે. આવાંબાઇ હું ત્યારે સારો પાલકનજી હોમજી હતો ત્યારે વધારે સુખી હતો એમ કહી તમે મને અપમાન કર્યું છે. શું હવડાં હું સુખી નથી ?

આવાંબાઇ—હું તમારી લાગણીની દરકાર કરતી નથી. તમે સુખી હોવ કે કુઝાયો તેની સાથે મને કામ નથી પણ એટલું તો ખુલ્લું કેલવા દો કે—તે વખતે તમે તમારા સગાં બહાસાઓના અને નિતમંડળના સુખમાં સુખ માનનારા હતા, ત્યારે હવડાં જેવી રીતે—

રોક—(બહુજી ગુસ્સાથી તેણીને બોલતા અટકાવે છે.) આવી પણ નફતાઇ હરો ? હવડાં શું હું મારા કુટુંબને સુખી કરતો નથી ? હું તેમને દરેક સુખ સગવડે રાખું છું. ત્યાં સુતરાઈ કપડાં પહેરતાં હતાં ત્યાં રેશમી પેહરે છે. નીમકહરામી તે એ ! સારામાં મારો દ્રેન્ય વાણી રાંધનારો બબરચી રાખી કુટુંબને ખવાડું ! નાચ ર ગમા મશગુલ રાખ્યો તોખી એમ બોલવાનું ! અય આરત, તું જળવી કગારી છે !

આવાંબાઇ—(કુઝાયો રડવા જેવાં)—પાલકનજી !

રોક—હા, તું એક કગારી આરત છે ! ને, પછી ખવાડે પીવારે તેનેજ હ જે તે બતની તું આરત છે !

આવાંબાઇ—(ગુસ્સાથી)—બણ સાર ! એમજ બે છે તો આ મહિનાની આખિરીએ કું અહીંથી જઈશ. જો કે આવી બાપા સાંભળવા પછી હું ચાકરી અને હોઝમ માંભળવા કહીપણ તમારી રબરમાં આવીશ નહિ, કે તમારું મોકું ભેંધાશ નહિ.

(તેણી એમ બોલી સઘળા કુઝાયોનો મુમબો ત્યાં ટબલ ઉપર પડી નાંખે છે ને કુઝાયો રડતી ત્યાંથી જાય છે તે જોતાં રોકનું હીલ પીગળે છે ને તેણીને હાંક મારતા પછવાડે દોડે છે).

રોક—આવાંબાઇ—આવાંબાઇ—આવાં, આવા !

(તે સાદ સાંભળવા છતાં તેણી ચાલી જાય છે તેથી રોક ધારે છે કે તે પ્રિય નામ તેણીએ સાંભળ્યું ન હશે. જો સાંભળ્યું હતે તો જીની દોસ્તીને ખાતર ને પ્રિયથી બોલવાયલા નામથી તેણીને ગુસ્સો હતરી જતે. ઉપસસાપરી બનેયા બનાવથી ગંભીર બની તેવણુ બેરો છે અને પોતાના મનજને રાત કરવા દાર મંગાવે છે.

ચેલી ફરંગીજ તેમની બેબી, અરનવાઝ, ફરેફન, મેહલ્લી વિગેરે માથે દાખલ થાય છે. અરનવાઝ પોતેજ બહાલની શેકાણી દોર તેમ નવરોજની મુખારક રોજને માટે તૈયારી કરવાની વાત કરે છે ચોટા બ્રાજખીતા પ્રાને ચાહ પર અને ચોટા અમન મિત્રો ને રાતના ખાણ પર નોતરવાની બોલવણુ થાય છે.

તે આવો ફતેહમંદ નિવડ્યો હતો તેજ ફદિ પાછી અખત્યાર કરવી જોઈએ, રૂસ્યા અને ઈંગ્લાંડ કણ્ઠ્યો બરપા કરવાની ધારણા રાખે છે કરી એ જે દહેશત રાખે છે તે પાયા વિનાની છે, ક્રાન્સ ને રશિયન જોડાબંધી પણ હાની ઉપજવાનો એનો બચ પણ મને ખોટો લાગે છે.

“ઈંગ્લાંડની સામે થવાની હું સલાહ કદિ નહિ આપું કે તેની એવી મતલબને ટેકો આપું-એમ કરવાનાં બે કારણ છે. એક તો એ કે એ એના વિચારોને હું કેવળ નાપસંદ કરું છું, બીજું તો એ કે મને ખાતર જમા છે કે એવી કંઈપણ કોશિયોના અંત આશતમં આવશે. આજે જે યુધ્ધ ભગ્યું છે, તેનાં ફળ એવાં નાપસંદવાનાં કે જો કોઈ એ ઉપર ગંભીર ધોર કરશે તેને જાણીશું કે તેનો વિચારજ માત્ર માત્રે ગાત્ર સિયળ કરવાને પૂરતો છે.

“જ્યાં લગી મારો ભવિષ્યે રશિયા સાથે સાફ રાખશે ત્યાં લગી બ્રિટીશ લોકથી બીડવાની કશી જરૂર નથી. જોકે હું કણ્ઠ્ય કરું છું કે રશિયા અને તેના મિત્ર ક્રાન્સ પણા સ્વીકારનારા અને પજવનારા છે, પણ તેની એને રીસ લાગે છે કરી જાણવાની મંત્રા પણ એમાંથી એકનેની બોમવવા દેવી ન જોઈએ. અને પેલા તેના લોભી પોર્ચા વિશે પૂછો તો એ પોતે પણ એનાં બોમના સંજમાં આવી તૃણાઓ અને લોભ રાખતો રહ્યો હતો. ઇતિહાસના આગલા સમયો જાણે ખુલા થતા લાગે છે. થેન્સ...હું યાદી ગણાઉં...સાહેબજી...”

એ પછી હું રાજ કેરોડને મળ્યો નથી. એજ દિવસે મેં તેમને ઉલ્લા દીધા હતા. રૂસ્યાની સામે લડાઈ ભગતાં કેવી અસર એમનાં મન ઉપર થવા પામી, કે ઈન્ગ્લાંડ અને રૂસ્યાએ યુધ્ધમાં સામેલ થતાં કેવી લાગણી એમનામાં ઉત્પન્ન થઈ તે કશું મારી જાણમાં આવ્યું નથી. જે યુધ્ધ દુર રહેવા એમણે વારંવાર પોતાના રાજવંશી ભત્રીજાને મેતલબુજીઆગી હતી તેની મને ખબર છે. તેની મહાન અવદશા જોય, જાણે તે આગમન એઓ સ્વર્ગવાસી થયા છે.

સાચ્ચે !

કહે છે ઉત્તર ધ્રુવ તરફ શોધ કરવા જતાં એક સાહેબ પોતાનું પદાણુ છોડી શીકાર કરવા બંદુક સાથે થોડે દુર નીકળી ગયો. તેવામાં ત્યાંનું એક મોટું નીંજ તેની સામે ધસી આવ્યું. મજબામાંથી બંદુક મારે કાઢીને કાઢી પણ તે બંધી વપરાઈ ગઈ હતી. ને આપડો પરસેવો ગર કાવ થઈ ગયો, તેવામાં કાંઈક વિચાર થયો. તેણે પાઉરથી બંદુક ભરી અને પરસેવો ગર કાવ થઈ ગયેલાં કપાળ પર હાથ ફેરવ્યો તો આપડસના દુકડા મળ્યા. પરસેવો કંઠીને લીધે બરફમાં બંધાઈ ગયો હતો ! નળીમાં આ દુકડા મુકી, નિશાન તાકી તેણે બંદુક ફોડી-બંદુકના ધડાકાએ આપડસના દુકડા પીગળી પાણીરૂપે બહાર ગયા પણ કંઠી એવી કડકળી પડતી હતી કે તે પાછી એકદમ બરફમાં બંધાઈ ગયું અને બરફનો દુકડો તે રીંખનાં મસ્તકમાં ધુસી જતાં બેજમાં પાણી ભરાવાથી તે આપડું માથું ગયું !

+ + +
આહીરને લલા.

કહે છે કે કેનેડામાં આવેલી એક નદી બરફથી ફરી ગઈ હતી તે પર ધણા શોખીન જીવડાઓ રહેટ કરતા હતા. એક મસ્તાન ટોળા ગમત ઉઠાવતી હતી. તેવામાં તેઓમાંનો સૌથી મસ્તાન રહેટ કરતો કરતો આડો નીકળી ગયો ને બરફમાં પડેલાં બાકોરાં તરફ ગયો. તેને કોઈ અટકાવે તે પડેલાં તો તે તેમાં પડ્યો અને બરફની જગરી ધારે તેના અબા પરથી તેનું ડોકું સરાઈથી કાપી નાંખ્યું. તે તો બંદુક જીંધે જતો દોવાથી તેનું ધા પાણીમાં ધસાડાયું ને ને ડોકું ઉપરથી સરકવા લાગ્યું. નસીબ સંજોગે બીજા બાકોરાં આગળ તે ધડને ડોકું એક થઈ ગયાં જેથી પહે એવી સરાઈથી જોગાઈ ગયાં કે તે કમનસીબ શખ્સ ખુદાના શુકર કરતો જહાર આવ્યો ! કહે છે કે આવો સુંદર દેખાવ આજ સુધી દેખના એવામાં આવ્યો ન હોય !

કરવામાં ફતેહ પામ્યોછ, અને પોતાની બાલુ-
માં ઘણી મોહરી ટોળા બેગી કીધી છે, અને તે
એવા લોકની છે કે જેઓ જરા પણ ઉશ્કેરણી
મળતાં કોઇપણ કામ કરવા આંચકી ખાત નહિ;
એટલા સુધી કે પોતાના રાજકર્તા વિરુદ્ધ કાવત્રુ
રચવા પણ સમર્થ છે. એ લોકો એવો આજ
મુકે છે કે ક્રાન્સ અને હાંસડ એકે બેગું મળી
રચ્યા જે કન્યો શોધતી ગગનીતિ અજાણે છે તે
તરફ બાદશાહ બાપાપાણુ દેખાડે છે અને
હિંમતથી બહાર પડતો નથી અને જરમની
વિરુદ્ધનાં સધળાં કારેતાનોમાં મુખ્ય ઉશ્કેરણી
કન્યાર હાંસડ છે; જે વાત અવગત એજ હસ-
કાઓનાં ભેગમાં ઉત્પન્ન થયેલી વાત છે. એ
લોક ઘણાજ છાતીવાળા-કશાવી કડે તેવા નથી,
એજ લોકે આખા દેશનાં મન ઉપર એવુંજ
હસાવ્યું છે કે, જરમનીનાં ગત્યની હસતીજ
એવી લયમાં આવી પડી છે કે પડેલાં ક્રાન્સ
સાથે અને પછીથી તેનાં મિત્ર ગન્યો સાથે
મુધમાં ઉતરવું તદ્દન જરૂર છે. એજ લોકે
ક્યસરને જાણે જાદુથી આંધળો કરી મેલ્યોછ;
અને એવી દહેસત તેના મનમાં બેસાડીછ કે,
તેનોજ છોકરો તેને ગાદી ઉપરથી ઉથલાવી
નાંખશે અને તેની જગાએ પોતે રાજ્યગાદી પર
બેસશે, જે છોકરાને પૃથિવાના લોક પોતાનો
ચરાચર પહેલવાન અને પોતાનું વેર લેનાર લેખ
છે. મારો ભત્રીજો એ બાળકમાં ઘણો મુશ્કેલ છે.
તેના અંતઃકરણમાં તે બળે છે અને એ લીધે તે
દુઃખ અને ફિક્કમાં ગિન્દ્રતાર છે. એ અકલ-
વાળો હોત તો એ મુધની તૃપારીએ ઉપર
ફેવળ બ્યાન નહિ આપતે પણ જેમ તે ઘણાજ
લાગણીવાળો છે, તેમ જળી પોતાની હકુમત
ઉપરની હરીફાઇ સકલ ન કડે એવા છે, એટલે
ક્યાંથી તે કહાપણુ વાપરી શકે તે એવું માને છે
કે તેનાં બાપ બપાવાએ મેજવેલી નાંમના અને
ફતેહ કુચ્છ ગિસાદની નહિ લેખાય એવી જાહે-

જલાલી અને ફતેહ સાથે પોતાની રાજધાણીએ
પાછો ફરવાથી પાછી લોકપ્રિયતા મેળવશે;
હાલમાં તો તે લોકપ્રિયતા તેણે ખોલી દીધી છે
એવો ભય તે રાખે છે. ફ્રેન્ચ અને રશ્યન જાપો,
જે એની ઉપર અંગત હુમલા કરે છે કે જે
હુમલાઓએ તેને આવો ઉશ્કેર્યોછ અને કોધાય-
માન કર્યો છે તેમાંના ઘણાં ખરા હુમલા એનાજ
શત્રુઓ અને એના દીકરાના બરલીનમાંના અને
જરમનીનાં પક્ષકારોનીજ ઉશ્કેરણીથી થયા છે,
બલકે કેટલીકવાર તો તે પૈસા આપી છપાવ્યા
છે, તે એ સમજતો નથી, પણ કહે તોએ માન-
તો પણ નથી. ”

હું આ સધળી વાતનો કશો જવાબ આપી
શક્યો નહિ કારણકે હું ઓચિંતો નહિ ધારેલો
મપડાઇ ગયો હતો, તેથી રાજ કંઈ વધુ બોલે
તેની રાહ જોતો બેઠો. રાજ થોડીકવાર બારીએ
જઈ ઉભા રહ્યા અને પછી પાછા પોતાની બેઠક
ઉપર આવી વાત કરવા લાગ્યા. આગળના કરતાં
વધુ નરમાશથી તેમણે જણાવ્યું કે,

“ એ સધળી જુદી જુદી બાબતો પર હું
મારો અભિપ્રાય આપું કે લખું કરી મારો
ભત્રીજો દાખલ છે. મારાથી એ કામ બની શકે
નહિ. એક તો એથી એવી બાબતોના કાગળ
લખવા એ હમેશાં બલ ભર્યું છે; બીજું તો એકે
કુટુંબને લગતી ખાનગી બાબતોમાં બહારનાંઓ
માથું મારે તેમાં દાતાઇ નથી, તેમાં મુખ્ય કરીને
બંને બાલુની હરીફાઇથી બરાબર વાકેફ નહિ
હોઇએ ત્યારે તદ્દન માથું ખોસવું વાજબી
નથી. એથા હું જોખમ ભરી અને જવાબદારી
ભરી ગિચતિ બોગવું છું. મારાથી, કે બલકે
રમાન્યાથી એવાં લયકર કાગોમાં લેખાઇ
શકાય તેમ નથી. પાછળ જતાં એ અંદુ
ઓંધુ પડી જાય । મારો ખામ વિચાર
એજ છે કે ક્યમરે પોતાની આગલી રૂઢિ જેમાં

ફરતો સમજનાર-પિછાણનાર, અને બનતાં
તુલ્યીક વાજગી માર્ગે ચાલવાને થયો આતુર
મનનો જવાન્યો મને જણાવે. આવી જવાન
વધમાં તે થયો ગંભીર અને કાવકો દેખાતો
હતો.

યુરોપિયુધમાં રમાન્યાની લાગણી અને
વળણ જાણવા માત્ર ખેજ દિવસ મેં જુઆરેસ્ટ-
શુભ્યાં, મને એટલું માલમ પડ્યું કે જેની
રાજની વળણ તેનીજ લોકની વળણ રહેનાર
હતી; અથો આધાર રાજ ઉપર હતો. તેવું
મત તે દેવતતું મત મતું. એ રાજ્યાનીમાં
વધુ વખત શુભરવા મને ગમતું હતું નેટલામાં
રાજનો પેગમ આવ્યો કે, તેના સોદામણા
અને સુરોક્ષિત સજીગારેતા કારપેધીઅન પર્વત
મધ્યેનાં સાનીઆના કિરણમાં મારે તુરત જતું.
તું જગાર દિલગીર થયો પણ બુકમને માન
આપ્યા વિના બીજો માર્ગ નહોતો.

એ બાદશાહી બેડાં સાથે ખાણું લેવાનું
મને નોતવું કરવામાં આવ્યું, અને એવા સુંદર
હાવલાવધી મને રાજ્યએ આવકાર આપ્યો કે
મને હર્ષ ઉત્પન્ન થયા વિના રહે નહિ. રાજ
ખાણાંની જરીકજ આગળ આવ્યાં અને મુદરા
ઉપર ચાલુ વખતને અનુસરતી વાતો ચાલ્યા
કાંધી પણ ખાણું-પૂરું થવા પડ્યા બાદશાહે
મને પોતાના ખાસ લખવાના ઓરડામાં
લેવ્યો, અને મને ખેસવાને ફરમાવીને ગર્દીન
તથા કચસર વિગેની વાતચીત કરવા માંડી.

“કેવું અજબ જેવું”-રાજ ખેસ્યો-“કે
જે માણસે કેવા મુશ્કેલીભર્યા પ્રયત્નો-હા ! દુન્યા
જાણતી હોય કે એટલે તેનાં કરતાં ધણીજ મુશ્કેલી
કર્તા દિગામેમાં આતમ લેગની ઉત્તમ અને
નાદર શકિત દેખાડેલી તે માણસ એકદમ એક-
લો હદ લગી લાગણી ખોદ ખેસે તે કામના માન

વામાં ન આવે તેવી નાહાની અને મુખપિ કરે.
મારી ખાત્રી છે કે તેનાં એ ઘેલાપણામાં પણ
કાંઈ પદ્ધતિ કે વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ જે
કુદરતી કાષ્ટને પહેલી નજરે નહિ જાણાય, અથ-
વા તે મનમાનતો તેની ખોલાસો આપી શકે.
પણ અમે તે પણ ઘેલાપણું તો છેજ, અને તેનાં
ફળ શાસનનક મળશે, એમાં કાંઈ સંદેહ નથી.

“તમે મારા ખત્રીજ ને સારી રહેશે પિ-
છાણો છો, અને તેથી તેના વિષે હું જેમી કાંઈ
ખોલું તેમાં તમે અજબ ધક્કાજ નહિ; તે
છતાં મને પૂરી ખાત્રી છે કે તમેએ તેને જુદી
જુદી હાલતમાં જોયો છે તોએ તમે પોતે
તેની હાલતની અજબ જેવી તેનાં મનની સ્થિતિ
જોઈ અજબ થયા વના રહેશે નહિ. યુરોપના
મુલેહ સંપનો રક્ષણ કરનાર તરીકે હમેશાં પોતાને
જાહેર કરતો રહેલો; સર્વદા તેની દિમાયતી કર-
તો આવેલો; તે એકદમ બદલાઈ ગયો છે અને
તેના ઉપર હુમલો કરી જાંછેડ્યા તૈયાર થયોછ
એટલુંજ નહિ પણ દુન્યામાં કોઈપર બન્યું
નહિ હોય તેવા બળવંત સમાગમ કે રાજ્યોન
જોડાણ સામે પડવાનું થેલું થર તેને છુટ્યુંછ.
અને એ સધળું એક જવાન પોર્ધાથી બીહે છે
તેથી વે કરે છે કે જને જે તેં આદે તો તુરત
કેવજ અશક્ત બનાવી મેલે.”

“તમે નામદારની મતલબ હું સમજી
શકતો નથી” હું વિરમય થતો ખેલ્યો.

“હું તમેને સમજ પાડું. કપસર અને
રાજકુંવરની વચ્ચેનો સંબંધ સ્નેહ ભર્યો
નથી. એ જગત તમેથી છુટી નથી. એ ગાદી
વડસ અતિ લોભ્યો, ઉંઘરી નિકળ્યો છ અને
તેનાં આપ અને તેની રાજનીતિ વિગેના તેના
વિચારો અને ધારણાઓ સધળા વિરૂદ્ધ અને
અતિ કાનિષ્ઠક છે. તે પોતાને અતિ શોધક્રિય

રૂમાન્યાનો ભલો બાદશાહ.

(ગુલશન માટે ખાસ.)

લખનાર—મીસીસ રૂપાબાઈ દોરાબાઈ રબાડી.

ગયા અંકમાં બહુચેર્યાના રાજાની હુંક વિગત જણાવી છે એટલે આ અંકમાં રૂમાન્યાના મરહુમ રાજાના, ક્યસર માટેના થોડાક વિચારો અને જણાવીશ. આ અમલ લેખનો લખનાર જણાવે છે કે, ઇ. સ. ૧૮૮૨ ના વર્ષમાં બુખારેસ્તમાં ગયો હતો, અને ઇ. સ. ૧૮૧૪ માં ત્યાં પાછો ગયો ત્યારે ત્યાં બહુજ મોટા ફરકારો થયલા મને જણાયા. આ શહેર આગળ અર્ધ એશિયાટિકને અર્ધ યુરોપિયન હતું તે હવે એકદમ બદલાઈ યુરોપી થઈ ગયું હતું.

રૂમાન્યાના નામદાર રાજાના એડીકાંપ પાસે રાજાને મળવાની મેં માગણી કરી પણ મને જણાવવામાં આવ્યું કે તે કોર્પોરેશનના પર્વતમાંના પોતાના સીનીઆના કિલ્લામાં હતો પણ મારા આવવાની જાણ તેને તુરત કરવામાં આવશે અને દુરુરનો હુકમ જે થાય તેથી મને વોકેફ કરશે, પણ ગાદી વારસ અને તેવજુનાં પત્ની હાલનાં ગળ ગાળી-ગેઢેમાંજ છે અને તેઓ મારી મુસાકાત લેવાને ખુશ થશે. અલબત્ત એ એક હુકમ હતો નેને હું તાબે થયો અને તેજ દિને માંજે શાહજાદા અને શાહજાદી સાથનાં મેળાપનું માન મને મળ્યું.

તે વેળા મેં રાજકુંવર ફરહીનડને ખુશ્મરત, બન્ધ દેખાવનો, હુદિશાગી, ચારી રીતભાતનો અને ખુશ મિન્નશ જોયો. તે ફરેક આજતમે અગ્રેઝ અવધારી હશે, પણ મોઢમી બાજતમાં

હદ ઉપરાંત માથું મારવાનું પસંદ કરતો નહતા, તેણે બર્લિન શહેર વિષેની વાતો કીધી, ત્યાં બચપણમાં ઘણા વર્ષ તે વસી આવ્યો હતો. લન્ડન વિષે વાતો કીધી, જે મથક તેને ઘણું ગમતું હતું. ઈંગ્લાંડ વિષેની વાત કરતાં, તેની ઘણી વખણ કીધી અને ખુલ્લે દિલે બોલ્યો કે ઈંગ્લીશ ગમ્યનીતિની પધ્ધતિ બીજા કોઈને હાથ પડાય તેવી નથી. ફરીયા તરફની તેની હુંક વખતની મુસાફરી બાબે વાતમાં ખેંચવાની અને ફરીયા બાબેના તેના વિચારો જણાવાને મેં યત્ન કર્યો, પણ ત્યાં તેણે મને મુંઝો રાખ્યો અને એકદમ વાત ફેરવી નાંખી. સાધારણ રીતે બેતાં કોઈપણ મુકેશી કે મુંચવણમાંથી પોતાને બચાવા માટેની પૂરતી સમયસૂચકતા અને પોતાના મન ઉપરનો કાણુ ધરાવતો તે દેખાતો હતો. તાજુગી એ હતી કે તેની ગાદી વારસની રિયાર્તિ થી તે કેવળ કંટાળેલો નહિ હતો, જે ઘણા બલિષ્ઠમાં યનારા રાજકર્તાઓમાં સાધારણ દિમે છે. એથી ઉઠતું તેના કાબને ઘણે ચહોતો રેખાયો ને તેમની તમ્બન બાબે ખરેખરી દિલગીરીથી વાન કીધી. હમે થોડે થોડાજ વખત ઉપર ચલેજ બાસ્કન હુક વિષેની વાતો કીધી. અને તેણે જણાવ્યું કે એ બુધ્ધમાં સામેલ થવા રૂમાનીયન ચક્રર કેવળ તૈયાર હતું, પણ પાદુદ-હતી દાનાઇ ઉપર આક્રિન કે એ દેશ તે રમ્મન-ગ્રીબીમાંથી ખુશી જવા પ્રાપ્તો હતો. સામગ્રી રીતે બેતાં, ને દેસ દાઝવાનો, તેનાં બલિષ્ઠની

રમણીયતાનું દર્શન.

(હરિગીત).

૧

રમણીયતા—સૌન્દર્ય—મૂર્તિ !

મુન્દરી લીલાવતી !

તારા મનોમમ દર્શને,

દમ રેશની પ્રકાવતો !

ભેઈ રહું, જોયા કરં : ત્યમ—

વિરલ કંઈ કંઈ દાખતી :

એ વિરલતા જાહસરી—

શરણે મને સૂઝાવતો !

૨

રમણીય તાન રંજને,

તુજ ગીત હું ગાયા કરં :

ઓ અજબ આકર્ષક છંદ !

ઓ સૂર્યજયોતિ ! શ્યાં કરં !

પાવન પ્રદર્શન તાહરે,

તુજ બન્દીજન ધૂમ્યા કરં :

જ્યાં ત્યાં લલિત લાવણ્યમય—

તુજ પુતળિયોજ પુજ્યા કરં.

લલિત.

તા. ૨-૭-૧૫,

પડોદરાને રાજવડો.

હજી તૈયારી કીધી નથી !

(દાગોર ઉપરથી)

તે ગાયન ગાવા હું આજેા હતો તે આજ તક
જવાયા વગર રહું છે.

મેં મારા દિવસોને વાછંતના તારો ગોઠવવા
અને કાઠી મુકવાના કાંકમાં ગુલથી છે.

ખરો વખત હજી આજેા નથી; સંઘો હજી
જરાબર ગોઠવાયા નથી; પણ માર ગાવાની મરજની
કાંતેક અમ્મ મારા દિવમાં મોજુદ છે.

કુલ હજી ખીલ્યું નથી, એ તો માર પવન અવા-
જ કરી રહ્યો છે. મેં તેનો અહેસાસ હજી નિહાજ્યો નથી.
કે ના તેનો અવાજ સમજ્યો છે; માર તેના નરમ
પગથોડા અવાજ મારા શરના સામેના રસ્તા પરથી
આવે છે. આખો દિવસ તેને મારે એક જનાવવામાં
પસાર થયો છે; પણ હજી એમણે સજાઓ નથી કે
હું એને શરમાં તેડું. તેની સાથે મજવાની આસામાં
હું છંદું; પણ હજી હમે ગાયાં નથી.

એક ગરીબ ગવૈયો.

(દાગોર ઉપરથી)

હું તો ગાયન સમજવા લાં આજેા છું. આ
તારા જગ્ય મકાનમાં મને એક ખુણામાં જગ્યા
મળી છે.

તારી દુનિયામાં મને કામજ નથી; મારી બેકાર
છંદની માર અર્થ વગરના મુરમાં વખતો વખત
ગાય છે.

જ્યારે મધ્યરાત્રીએ અધકારનાં મંદીરમાં તારી
મુંબી ભક્તિનો વખત થયો ત્યારે ઓ મારા શુદ્ધ મને
હોઝમ આપને કે હું તારી સામે હસો રહી લલકારું.

જામદાદની કંઠી ચેલકીમાં જ્યારે આ સોનેઈ
શિવારનો મુર ગોઠવાઈ જશે ત્યારે તારી સામે આવ
વાનું મને માન બસે.

મીનાચંદર માનેજી માદન.

૩

૧ ઉલટું, ૧ સાંકળી, અને બીજી હારના કુલના બીજા ગુપ્ત સાથ જોડાણ કરો, પછી ૧ ઉલટું, ૧ સીધું, ૧ સાંકળી, ઉપલી હારમાંના કુલની નીચે જે ત્રણ પીકટ આવેલાં છે તેના વચમાંના પીકટ સાથ જોડાણ કરો; ૧ સીધું, ૧ ઉલટું, પીકટ ૧ સાંકળી, બીજી હારના બીજા કુલની ઉપરના સામેના ગુપ્તની સાથ જોડાણ કરો. ૧ સીધું, ૧ ઉલટું પીકટ, અને એક સીધા પીકટથી સામેના પીકટને જોડાણ કરો, ૧ ઉલટું પીકટ, ૧ સીધું પીકટ, અને એક બીજા સીધા પીકટથી ત્રીજી હારના કુલના વચલા ગુપ્તના વચલા ટાંકા સાથ જોડાણ કરો, ૧ વધારે સીધું પીકટ, ૧ ઉલટું, ૧ સાંકળી, અને બીજી હારના કુલના બીજા ગુપ્ત સાથ જોડાણ કરો; ૧ ઉલટું, ૪ સીધાં, ૧ ઉલટું પીકટ, ૧ સાંકળી, અને તેજ કુલના બીજા ગુપ્ત સાથ જોડાણ કરો નીચાનીથી ચડ કરી એમજ ગુંથી જાવો. ૩ જી હાર પેઢી હારની માફક ગુંથો અને એવી રીતે જી હારને ૪ થી હારનું જોડાણ કરો ત્યાં જી સાંકળી લીધો હતી, ત્યાં સાંકળીને બદલે ૧૫ સાંકળી લઈ બીજી હારના કુલની નીચેના પીકટ માંહેલા ૩ ની વચમાંના પીકટ સાથ જોડો. ૪ થી હારનાં સઘળાં કુલો બીજી હારના કુલોના બરાબર હેઠે આવશે, અને ત્રીજી હારના કુલો પેઢી હારના કુલોની નીચે આવશે. એ પ્રમાણે જેટલો સઘરો પહેળો જોડો તેટલો ગુંથો.

નીચેની કિનારી-નીચેની હારના કુલના પાસાવાળા ટાંકાના બે બાકી રહેલા ગુપ્તના પહેલા ટાંકા પર ૧ સાદો ટાંકા, ૪ સીધા પીકટ, બીજા ગુપ્ત પર ૧ સાદો ટાંકા, * ૪ સીધાં પીકટ, ૧ સાંકળી, ૧ ઉલટું પીકટ, ૧ સીધું, ૧ સાંકળી, બીજા ગુપ્તના વચમાંના પાસામાં ૧ સાદો ટાંકા,

૧ ઉલટું, ૧ સીધું, ૧ સાંકળી, ત્રીજી હારના કુલની નીચે પીકટ આવેલાં છે. તે માંહેલા ૩૫ પીકટની બરાબર વચેના પીકટમાં ૧૫ સાદો ટાંકા, ૧ સીધું, ૧ ઉલટું પીકટ, ૧ સાંકળી, ૪ થી હારનાં બીજા કુલના પાસા પર ૧ સાદો ટાંકા, ૧ સીધું, ૧ ઉલટું પીકટ, ૧ સાંકળી, ૧ સીધું પીકટ, પણ તે પીકટને કિનારી-પર કીધેલાં ૪ પીકટ માંહેલા ૪ થી પીકટમાં જોડો. (જુવો ચિત્ર) ૩ બીજા સીધાં પીકટ, પાસાના ગુપ્ત પર ૧ સાદો ટાંકા, ૪ સીધાં પીકટ, બીજા ગુપ્ત પર ૧ સાદો ટાંકા, ૪ સીધાં પીકટ, બીજા ગુપ્ત પર ૧ સાદો ટાંકા * નીચાનીથી ચડ કરો, અને હારના છેડા સુધી ગુંથી જાવો, ઉપરની કિનારી-૧ લી હાર-૬ સાંકળી પેઢી પીકટની હારમાં જે માંકળી લીધી હતી તે માંહેલી વચલી સાંકળીમાં ૧ સાદો ટાંકા, * ૬ સાંકળી, પાસેના કુલના પેઢીલા ગુપ્તમાં ૧ સાદો ટાંકા, ૫ સાંકળી, બીજા ગુપ્તમાં ૧ સાદો ટાંકા ૬ સાંકળી, બીજા પીકટના ગુપ્તની ૪ સાંકળી માંહેલી વચલી સાંકળી માંહેલાં વચલી સાંકળીમાં; - અને નીચાનીથી ચડ કરો, અને છેડે સુધી ગુંથી જાવો. ૨ જી હાર-૧ પસો, ૧ સાંકળી, ૧ સાંકળી છેડી ૧ પાસો, એમ આખી હાર.

ઘોડીક સુચના-ચિત્ર સામે યુદ્ધી સઘળું ગુંથતાં જહું એમ વાંચી જવાધો કાંઈ બરાબર સમજાવું પડશે નહિ. ચિત્રમાં ધ્યાનથી જોઈ સમજવાંચાથી બરાબર સમજ પડી જશે પહેલે જડા દોરા-એ ઘોડીક નમુનો કાઢી પછી સઘરો જીલ્લા દોરાએ ગુંથવા માંડ્યો, તો વધારે માઠું. પીરજ રાખી ઉનારવાની કાયેય કરવા, નહિ સમજ પડી તો પાછું ચિત્ર જોઈ પાછું પાછું વાંચવું, તો મેકેવ મુદ્દા ઉતરશે.

યથુ. હવે ઉલટું " પીકટ " કેમ કરવું તે કહેવું. ૫ સાંકળી, સુધયાપચી ટાંકો કાઢી નાખો, અને ૪ થી સાંકળીમાં પેઢા પેઢો કાઢી નાંખો. ટાંકો અંદર ખેંચી જેમાંથી ૧ કરી નાંખો * નીશાનીથી શરૂ કરો, અને ચિત્રમાં જુઓ છો, તેમ સીધું ને ઉલટું પીકટ કરો, ને તે હવે એજ પ્રમાણે આગળ સમજાવતી જમણ.

સાંકળી અને પીકટથી બનતી જાળી સાથે કુલો કેમ જોડવાં, તે સમજાવીશ. એક ટેબલ પર પુલની બે હારો ગોઠવો તે એનીરીતે કે એકેકનો વચ્ચે એક સરખે તકાવતે ગોઠવાય; અને ઉપરની બંને હારો પહેલે આવે. બીજી હારની જમણી બાજુ-ગમનું પહેલું પુલ લઈને શરૂ કર્યે અને પાસાના ઝુપની બરાબર વચમાંના પાસામાં એક સાદો, બે સીધા પીકટ બનાવો (એટલે કે જમણી બાજુએ આવશે), ૧ ઉલટું પીકટ (એટલે ડાબી બાજુએ આવશે, ૧) સીધું પીકટ, ૧ ઉલટું પીકટ, એક સીધું એક ઉલટું હાં ઉક મધ્યાજાની સીધી હાર સુધી આવી પહોંચ્યા. ચિત્ર સામું સુકી જુઓ. હાં ૪ સાંકળી રધારે લેજો. પછી ૧ ઉલટું પીકટ, ૧ સીધું પીકટ, ઉપરની એટલે પેઢેલી હારનું કુલ લેવો, ને વચમાંના પાસા પર ૧ સાદો ટાંકો, ૧ ઉલટું, ૧ સીધું, ને ૧ ઉલટું પીકટ, પણ આ છેલ્લું પીકટ પુરૂ કર્યા અગાઉ ત્રણ સાંકળીને ૧ સાદો ટાંકો કરી શરૂઆતથી ત્રીજા પીકટની સાથે જોડો પછી પુરૂ કરો. એ ઉલટું પીકટ થશે. ૧ બીજું ઉલટું વળી ત્રીજું ઉલટું પીકટ, પણ એમાંની વચ્ચે વચ્ચે આપણે સોધી પેહેલું કુલ શરૂ કર્યું, તેની પાસેના ઝુપના વચલા ટાંકામાં જોડાણ કરવાનું * ૧ ઉલટું પીકટ, ૧ સીધું. ૧ સાંકળી, ઉપરના કુલના બીજા ઝુપના વચલા ટાંકામાં ૧

સાદો ટાંકો, પછી ૧ સીધું પીકટ, ૩ ઉલટું, ૧ સીધું, ૧ સાંકળી, અને ઉપરના કુલના બીજા ઝુપમાંના વચમાંના ટાંકામાં ૧ સાદો ટાંકો; પછી ૧ સીધું, ને ૧ ઉલટું પીકટ, હવે બીજી હારમાંનું કુલ લઈ એક ઉલટું પીકટ સાથે ઝુપના વચમાંના ટાંકામાં જોડાણ કરો, ૧ ઉલટું, ૧ સીધું, ૧ ઉલટું, ૧ સીધું, ૧ ઉલટું, અને ઉપરના કુલના બીજા ઝુપના વચલા ટાંકામાં જોડાણ કરો, પછી ૧ સીધું, ને ઉલટું પીકટ કરો, અને હાં ઉક મધ્યાજે સુધી પહોંચ્યાં હવે ૪ સાંકળી, પછી ૧ ઉલટું, ૧ સીધું, ઉપરની હારનું બીજું કુલ લઈ વચમાંના પાસા પર જોડાણ કરો, પછી ૧ ઉલટું પીકટ, ૧ સીધું પીકટ, ૧ ઉલટું પીકટ, પણ હાં બીજી હારના કુલ સાથે જે પીકટનું જોડાણ કરીયું હતું, તેની ઉપરના ત્રીજા પીકટ સાથે પીકટનું જોડાણ કરનાં જો. (ચિત્રમાં જુઓ) ૧ સીધું, ૧ ઉલટું, વળી ૧ ઉલટું, પીકટ પણ હાં બીજી હારના કુલના બીજાં ઝુપ સાથે જોડાણ કરવાનું * પાછું નીશાનીથી શુધી નવો. પીકટની આ પેહેલી હાર પુરી થઈ. ૨ જી હાર હવે કુલની ત્રીજી હારનું જોડાણ કર્યે. એમ જેટલી હાર જોડાયે, તેટલી થશે. બીજી હારનાં છેલ્લાં કુલથી શરૂ કરો. અને પાસાવાળા ટાંકાને એક મુખ ઊઠી બી તનાં સાદો ટાંકો લઈ, આગળ " પીકટ " શુધ્યાં તેથી ઉલટી દીશાએ શુચવાનું, જેથી ત્યાં તમે શરૂ કરીયું, ત્યાં પુરૂ થશે; ૧ ઉલટું પીકટ, ૩ સીધા, ૧ ઉલટું, ૧ સાંકળી, તેજ કુલના બીજા ઝુપના વચલા પાસામાં જોડાણ કરો, * ૧ ઉલટું, ૧ સીધું પીકટ, ત્રીજી હારનું પેહેલું કુલ લેવો, અને એક સીધું પીકટ લઈ એક ઝુપના વચમાંના પાસા સાથે જોડાણ કરો. ૧ સીધું પીકટ, વળી એક ઉલટું, ૧ સીધું ૧ ઉલટું, ૧ સીધું,

ભરત-ગુંથણ.

આધરીશ પોંછટ લેસથી ગુંથેલો સુંદર સદરો

(ચિત્ર સાથે)

ગુલથન માટે ખાસ

લખનાર—મીસીસ પીરોજી રસ્તમ કાપડીયા.

આ સદરાની તરાંહ ખુદ આધરીશ વર્કની છે. આધરીશ પોંછટ લેસ દેખાવમાં ઘણું સુંદર લાગે છે, માટે મેં આ તરાંહ આપી છે; ગુંથવામાં જરાક ધીરજ અને મહેનત નેઈએ. ચિત્ર ત્રણ આખ્યાં છે. પેહેલું ચિત્ર આખા સદરાને માટેનો નમુનો છે. તેને ગમે તેટલો પહોળો બનાવો પણ રીત એક સરખી લેવાની. બીજું ચિત્ર એને માટેનાં કુલનું છે, ને ત્રીજું ચિત્ર સાંકળી તથા “પીકટ” કેમ લેવાય તેની સમજણનું છે. એ બધાં ચિત્રો પરથી જે સમજ વાંચ્યાથી સેહેલાઈથી આવડી જશે.

લેખતી ચીજો—“એક ફલેક્સ ટ્રંક” નંબર ૨૦૮ વજનનો લોખંડનો, સુધયો. જેમ ઝીંજો દોરો હશે, તેમ કામ ઘણું સુંદર થશે.

પેહેલે કુત્ત બનાવ્યે. હાથની પેહેલી આંગળીની આભુખાભુ જે વખત દોરો વીંટાળો, તેમાંથી સુધયો પસાર કરી દોરો ખેંચો. પછી આંગળી પરથી ગોળ રીંગ ખેંચી કાઢી તેને અંશુયાને આંગળી વચ્ચે મજબુત ધરી ૬ સાંકળી કરો, પેલી રીંગમાં ૧૫ પાસા; ૩ સાંકળી અને ૧૫ પાસા એમ ચાર વખત ગુંથો, પછી દોરાનો જે છેડો રીંગ આંગળી પર

વીંટાળતી વખતે રહેલો હોય, તેને મજબુત ખેંચી રીંગ બંધ કરો. ૩ સાંકળી, પેહેલે ૬ સાંકળી લીધી, તેની ૩૭ સાંકળી સાથે જોડી દો; આ પેહેલી હાર થઈ. થાં ૬ હોલ અને ૬ પાસા પડશે. (ચિત્રમાં જુઓ.) ૨ ૭ હાર—૧ સાંકળી, ૩ સાંકળી વાળાં હોલની વચલી સાંકળીમાં ૫ પાસા, ૧ સાંકળી, આગલી હારના પાસા પર ૧ સાદો ટાંકો, ઉપલા, અને પછવાડેના બન્ને દોરામાંથી ટાંકો લેએ, એ પ્રમાણે ગુંથી જાવો, ને છેડે સકાઈથી જોડી ૬ થઈ બંધ કરો. કુલ પુરું થયું. ઘણાં કુલ ગુંથો, અને બાજુ સુકતા જાવો, ને જ્યારે તમને લાગે, કે હવે એક જે હારો થઈ શકશે કે સદરો ગુંથવા માંડો ૧૨ ઇંચ લંબાઈને માટે ૩૨ કુલ નેઈએ. હવે પીકટ કેમ ગુંથવા તેની સમજણ આપી સદરાના કુલનું નેડાણ સમજાવીશ.

જે જાતના “પીકટ” છે. જમણી બાજુના “પીકટ” છે (ચિત્રમાં જુઓ) તે સાધારણ રીતે હાથે ગુંથવામાં આવે છે, તેમ છે. પણ બીજું “પીકટ” ડાબી બાજુ છે, તે સાધારણ નથી, તેને ઉલટું “પીકટ” કહીયું. હવે સુધયો ને દોરો લઈ આ સમજણ પ્રમાણે ગુંથી જાવો. ૫ સાંકળી, સુધયાપરથી ૪ થી સાંકળીમાં ૧ સાદો ટાંકો, એ સાધારણ “પીકટ”

જે કાંઈ મોઝા ઉઠે છે, તેને આખો - દીવસ દોડતું પડે છે, અને તે માણસ રાત પડતાં સુધીમાં કદાચ પોતાનું કામ પૂરું કરી શકે છે.

આજસાથ એટલી તો ધીમી ચાલે છે, કે તેને મરીનાઈ જવદીથી પકડી પાડે છે.

સકાળેથી રાત્રે ખીજાને જવું, અને સદ્યારે સકાળેથી ઉઠવું એથી માણસ તનદો-રત, દોષતવંત, અને કાલો બને છે.

ઉદ્યોગ.

ઉદ્યોગને કશી ધમ્મણ કરવાની મરજ હોતી નથી, પણ જે માણસ ઉદ્યોગ કરવાને બદલે, માત્ર આરા ઉપર જીવતો હોય છે તે બુખ્યો મરી જાય છે.

મહેનત, ખંચર નહોતો મળી શકતો નથી—જો આપણે ઉદ્યોગી હોઈએ, તો આપણે કદી બુખ્યો મરવું પડે નહીં, કારણ કે એક ઉદ્યોગી અથવા મહેનતુ માણસના ધરમાં બુખ ડોકનું કરે છે પરંતુ ધરમાં દાખલ થવાની તિમ્મત કરતી નથી. ઉદ્યોગ એ સારાં તરીખની માતા છે.

ઉદ્યોગને ખોદા બધી ચીજો આપે છે. ત્યારે એ ખાંઈઓ, ત્યારે. આજસુઓ સુતા હોય છે ત્યારે તમારે તમારા હજારથી ખુબ ખેડો કે જેથી તમને ખાતાને વેચવાને તથા વાવવાને માટે અનાજ પૂરતું મળશે.

આજેજ મહેનત કરી લો, કારણ કે કાલે તમને શી હરકત કે અડચણો આવશે તે તમે જાણતા નથી.

એક 'આજે' એ એ 'કાલ' કરતાં વધુ કામતી છે. માટે જે કાંઈ આજે થઈ શકે તેને કાલ ઉપર રાખતા ના.

આજસાથ

જો તમે એક મોઝર હોા તો તમુરેામલ્લો રોક તમને આજસુ રહેતાં જુએ તો તમે શરમાવો નહીં ! ત્યારે તમે પોતાનાં મોઝ ઊભી ? તો તમે

પોતાને આજસુ કરતાં. શરમાવો ! કે ત્યારે તમારા પોતા માટે, તમારા કુટુંબ માટે, તમારા દેશ માટે અને તમારા રાજ માટે આટલું બધું કરવાનું છે ત્યારે શું તમે આજસુ ખેસી રહેશો ?

એક મોઝા પહેરેલી ખીલાડી ઉઠતે પકડી શકતી નથી. ચાલુ ટીપાં પડવાથી પથ્થરો પણ ધસાઈ જાય છે. નાના ફટકાઓથી મોટા મોટા એક જવાં જાડો પાડી શકાય છે.

દુરસદ.

જો તમને દુરસદ મેળવવી હોય તો તમારા વખતનો સહિયોગ કરો—અને ત્યારે એક પણ માટે આપણે ખાતરી પૂર્વક નથી તો પછી એક કસાક શુભાવશો નહીં.

દુરસદ એ કાંઈક ઉપયોગી કામ કરવાનો વખત છે. એ દુરસદ એક મહેનતુ માણસ મેળવી શકશે, પણ એક આજસુ કરી પણ નહીં.

તમારી મેન્ટમનહને ઉરાડી મુકો, અને તેઓ તમારી પૂઠે આવશે.

તમારા કામમાં એકકસ, ફરેલ અને દુશી-યાર રહો. તે કામતી ઉપર દેખરેખ રાખજો, અને ખીજા ઉપર તાણે લેશો મુશને ખેસતા ના.

વારંવાર એક જાડને ઉખેડી, એકની ખીજા જગ્યાએ રોપવાથી તે જાડ, ફળદ્રુપ થતું નથી તેમ જ કુટુંબો એક ગમ કરીકામ રહેતાં હોય છે તેઓ જે કુટુંબો અહીં તહીં વારંવાર જગ્યા બદલે છે તેઓ કરતાં વધુ સુખવાસી હોય છે.

જે કાંઈ લગથી નહોતો કરવા માંગતો હોય તેણે પોતેજ લગને પકડવો અથવા કાંઈનાં બોધએ.

બેદરકારી.

બેદરકારીથી જેટલું નુકસાન થાય છે તેટલું એક કામનાં અજાનપણથી થતું નથી. એક નાની બેદરકારીથી મોટું નુકસાન થઈ શકે છે. તે માટે એક વાન છે કે—

એક ધોડાની એક નાળું નહીં ખેસાડેલી
હોવાથી તે ધોડો નકામો થયો,
ધોડો નકામો થવાથી તેનો ખેસતાર
સીપાઈ લાઇલાજ થયો, અને એક
સીપાઈ કમતી થવાથી, આખી લગ-
ન દારી જવામાં આવી ને છેવટ
આખું રાજ્ય ગયું.

કરકસર.

એક માણસ, જેમ તે પૈસા મેળવવાનું
જાણે છે તેમ જો તે બચાવવાનું જાણે નહીં તે.
આખી છાંદગીલર દુઃખ ખમશે, અને છેવટ મરતી
વેળા એક દોડયું પણ રાખી જશે નહીં. કારણ
કે માણસ કમાય તેટલું ફાકટની ચીજોમાં ખરચી
નાખે, તો પામે રહે શું ? કહે છે કે ત્યારથી
આંત જાને, ફાકટવાનું તથા શુંધવાનું, ચાહ
પીવાની મોજ માટે છોડી દીધું, અને ત્યારે
મરદોએ, દારૂ પીવા માટે, મજુરી કમ કરવાનું
દીધું ત્યારથી શેંકડો ને હજારો એરેટો આવી
ખોટી ચીજો મેળવવા માટે ખપી ગઈ છે.

ત્યારે તમારી ફાકટની શીશીવારી તજી દો.
અસનો છોડી દો. કહે છે કે:—

આંત અને દારૂ તથા ભુગાર અને હગળાણથી
માણસની દોલત કમતી થાય છે અને તેની
ગરબ વધી પડે છે. એક બદીને પંખાળવા
જેટલું ખરચાય છે તેટલાથી જ જાળકોને મોટાં
કરી શકાય.

વળાંકાઈ કરશે કે, જરાક ચાહપાની
લીધી, જરાક એક ગયાથ બીરુ પીધો, જરા
હજીયમાં જઈ મોજ કીધી તેમાં શું થયું ?
પણ માદ રાખજો એ જરા જરા એક મોટા
પડાડ બતાવી દે છે. માટે નાના ખરચોથી
ચેતજો.

જેઓ મગલને ચાહે છે, તેઓ બીજારી-
ઓજ થઈ પડે છે.

મુખાંઓ જમણ કરે છે, અને ડાલાઓ તે
ખાય છે.

નકામી ચીજો.

એક ચીજને તમને જો ગરબજ હોય તો
તમને મોંઘીજ પડવાની.

જે ચીજની તમને ગરબ નથી તે ચીજ
તમો ખરીદો, અને પછી જુવો કે છાંદગીની
જે ખરી દાજતની ચીજો છે તે તમને મળી
શકશે નહીં.

દોઢીઆં દોઢીયાનીજ ચીજો ખરીદ કરતાં
ધણાઓ નાદાર થવા છે.

ફક્ત બાહરથી લપકો દેખાડવા માટે,
બરડા ઉપર ચાહ/ચાહનાં પોશાકો ધાવવાથી,
ધણાઓને જુએ પેટે ખીજાને જવું પડેલું છે ને
પોતાના કુટુંબને અધમુલા કરેલાં છે.

વેશમ ને સારીન, લાલમલાલ ને મખમલ-
થી ફરી ધણાં કુટુંબનાં ઘરમાં બત્તીઓ જુગલ
ગઈ છે.

એક ખેડુત પોતાના પગ ઉપર ઉઘો રતી,
દળ ખેડે તે એક મદદથ કહેવાય છતાં શું કમ
મંડયે પડે ચાને બીજા પામે બીજા ગાંગ્યા જાય
તે કરતાં પેલો ખેડુત બહેતર છે.

ત્યારે કુપો સુકાય છે ત્યારજ પાણીની
દીમત જુગલ છે.

કરંજ.

જે કોઈ કરંજ કરવા જાય છે તે દલગીરીને-
જ આમંત્રણ કરે છે. આરા લપકાવાળા કુમે
કરવા, એ ખચીત એક મદાન પાપ છે. માટે
તમારા મનની શીશીવારી બતાવવા જવો તે
આગમજ તમાર ગજવું તપાસજો.

ટંકડાઈ.

ટંકડાઈ એ એક, મોટા અવાજ કરનારો
બીખારી છે. અને ગરબ, કે માં નો કસાવ
જોઈએ એ ટંકડાઈ કરતાં પણ વધુ તકારો
કરનાર બીખારી છે. તેનું કારણ જુવો કે:—

તમે એ એક ભપકાવાળી ચીજ લીધી, તો તમને તેની બીજી દષ્ટિ ચીજે ખરીદવી જોઈશે, કે જેથી તમારા ભપકા પુરા થાશે. પણ એક ઇચ્છાને તૃપ્ત કરી તે પછી બીજીએ આવે તેને દયાવાળી એ કસ્ટો પહેલી ઇચ્છાને દયાવાળું વધુ સહેલ છે.

નકલ ના કરો.

જેમ પેશા દેખાદની ખરાબરી કરવા જતાં દેહકાનો હાથ થયો તેમ પૈસાદારોની મરીને નકલ કરી એ ખરેખર મુખાઈજ છે.

મેઘાં વહાણો લાડે ભરદરીએ જાય, પરંતુ નાની નાની હોડીઓએ તો કિનારે કિનારેથીજ હંકારવું જોઈએ.

મગરની જે રેંકાઈ ઉપર જાય છે તેને રાત્રે જુએજ મરવુંજ પડે છે. મગરની દેખાડવા નાસ્તા ઉપર ખુબ દમ બાંધીને ખરાય છે ત્યાં બયોરે જુએ મરવું પડેછ અને રાત્રે તો હેરાન થવું પડે છે.

મધુએ જતાં, માત્ર બહારના દેખાવ માટે મગર કરી અને તે માટે આટલો જગા જોખમ ઉડાવ્યો, તેમાં શું ફાયદો છે ? તેથી કાંઈ તનદેરાસ્તી વધતી નથી, કુઝ કુર થવું નથી, તેમ તેથી અદેખાઈ ઉત્પન્ન થાય છે, અને કમનસીબી જગાથી આવે છે.

ખોટા દેખાવો કરવા ખાતર, કરજ કરવું એ કેવું પેલાપણું છે ?

જન વિચાર કરે કે જ્યારે તમે કરજમાં જાઓ છો ત્યારે તમે તમારા પોતાના છુટાપણા ઉપર બીજાને સત્તા આપો છો.

ક્યારે વખતસર કરજ તમારાથી અત્યંત નેથી ત્યારે તમારા માનનારને મોહક દેખાડતાં તમને સારમ લાગશે. તેની સામે જીન કરવાને તમને બીક લાગશે, અને ખોટા કથાજનક

વાણિ કરશે, અને જેવો તમે એક દહરી પકિત ઉપર આવી જશો કે તમે જુડા થશો અને સર્વોચ્ચ ખોટું જોડવાની આદત પડશે કારણ કે કરજ પછેલી જે બીજી બરી છે તે જુડાપણું અને કરજ તે પહેલી બરી છે. જુડાપણું એ કરજ ઉપર સ્વારી કરનાર છે.

કોઈ એક કાકેમ અથવા સરકાર એક એવો કાવદો કાઢે છે કે તમારે મદરથ અથવા લેડીની માફક પોશાક પહેરવા નહી, નહી તો સજા કરવામાં આવશે. તો તમે કહેશો નહી કે, હમો સ્વતંત્ર માણસો છઈએ તેથી હમારે જમે તેવા પોશાકો પહેરીશું અને છતાં, જ્યારે તમે કરજ કરો છો ત્યારે તમે પોતાને આવા એક જુલમ હેઠળ મુકો છો—તેની મરજ પડે ત્યાં સુધી તમને તુરંગમાં કેદ કરાવવાનો તમારા માનનારને હક છે, અને તમારા છુટાપણાનો હક બીજાની લેવાને તેને સત્તા છે.

માટે એ લાઈઓ અને ખેડનો, કરજ કદી કરશો નહી—આગલી કહેવત છે કે પેટે પાટા ગાંધવો પણ કરજ કદી કરવું નહી—એટલે કે થોડીક સ્વાસ્થિ ચીજ ન ખાતી, થોડાક ભપકો ન કરવો, થોડીક શીશીવારી છોડી દેવી પણ તે માટે કરજમાં જવું નહીં, વળી કાચ કેવી છે, માટે આજે કમાયા તો કાલને માટે થોડુક જથ્થાવતું, જમા કરવું જુડાપણા અને ગરજ માટે જોટવું અને તેટલું સાચવી રાખો, કારણ કે કોઈથી સચારનો સર્વ આખો દીવસ રહેતો નથી.

આખી આવક થોડીક વાતની ફોણ, અને અચોક્કસ હોય—પરંતુ ત્યાં સુધી તમે જીવો છો ત્યાં સુધી ખરચ તો ચાલુને ચાલુ—મોકલ થયા—તેનીજ દરરોજ આ મહીનાની કમાણીમાંથી થોડુક પણ જથ્થાની રાખવું કાકપણ મધુ છે કે જેથી ગરજની વેળાએ તે કામ આવે, અને બીજા પાસે હાથ આગવો પડે નહી—કરજમાં મ-

વારે ઉઠવું તે કરતાં બેહતર દે રાત્રે બુખ્યા બી-
છાને જવું.

માટે જેટલું પ્રમાણિક મહેનતથી મેળવાય
તેટલું મેળવો—અને જે મેળવો તેટલાંને પકડી-
રાખો—કારણ તે એક એવો પથ્થર છે કે જે ત-
મારી પાસેના સીસાંને સોલું બનાવી મુકશે—હું કા-
માં કરકસર કરવી જોઈએ.

પણ કરકસરની સાથે કુર અને નિર્દય ચશે
નહી—પણ જેઓની હાલત આજે તંગદસ્ત હોય
તેમને કાંઈક આપશે જેથી તેમને સુખ સંગવડ
મળે.

આ સંધળા બોધ ગોળી તે પ્રમાણે ચાલશે.
અનુભવ ધણી મોંઘી નિશાળમાં મળે છે—પણ
મુખમાંથી સો બીજી કાંઈ નિશાળમાં શીખી શકતા
નથી. આપણે સલાહ આપે, પણ તે પ્રમાણેની
ચાલચલણ આપી શકતા નથી. તે તો તેણે
પોતેજ ચાલવું જોઈએ.

જેઓ સલાહ માન્ય રાખતા નથી તેઓ
માટે આપતો બીજો કશો ઇલાજ નથી. જે
તમો અક્ષલને સાંભળશે નહીં તો તેણી તમારાં
આંજળિઓને ખચીતજ લપડાક લગાવશે.

આટલો બોધ દાંધા પછી—પેલો છુટ્ટો ગ્રહ-
સ્થ બોલ્યો કે, બાઈઓ તમો સંધળા—આ લીલા-
ઉમાં હાજર થયા છો તે કદાચ એવી મતલબથી
કે લીલાઉંનો માલ સસતો મળી જશે ને વા
તેના પૈસા ભરવા માટેથી ત્રણ મહીનાનો ટાઇ-
મ (કેરીટ) મળે છે તથા ઘોડીક ચીન્ને લઈએ
ને પછી પૈસા ભરી દઈશું. પણ સંભાળજે કે
એવી સસતી ચીન્ને તમને મોંઘી નહીં પડી જાય—
તમો સસતી ધારીને ખરીદશો પણ તે ચીન્ને કે
જેની તમને કાંઈખી ખરી ગઈ નથી—તે વ્હોરી
લેતાં તમારી ખરી ચીન્ને વેચી પડે નહીં—ને વ-
ળી પૈસા ભરવા માટે, ટાઇમ ધણો જે છે તે પણ
નીકળા જાય નહીં—ને તમારાથી પૈસા નહીં ભરા-
ય—વારે રુ કરશો ?

મિત્ર વાંચનાર, આ ઉપલી આ મુખ્ય વાતો
જે પેલા છુટ્ટા ગ્રહસ્થે પેલા લીલાઉખાનામાં
હાજર રહેલાઓને કહી—સંભળાવી તે વેળા આ
બોધો અસહમાં જે પુખ્ત રીચર્ડ કરી શખ્સે
કહી હતી તે પોતે પેલા લીલાઉખાનામાં હાજર
હતો અને મુજે મ્હોડે સાંભળ્યા કરતો હતો. તે ત્યાં
એવા ઇરાદાથી આવેલો કે તેનો ડગલો જુનો થયો
હતો તેથી કદાચ લીલાઉમાં એક નવો ડગલો
સસ્તામાં મળી જશે તો લઈશ—પણ ઉપલા બો-
ધો જે પોતાનાજ કહેવા હતા, તે બધા સાંભ-
ળીને, તે કવિનો વિચાર તુરતજ ફરી ગયો. ને
મનસે બોલ્યો કે “હાલમાં તો એક બે બટનો
નીકળી ગયાં છે તે સીચાડી લઈ આ વરસે તો
ડગલો ચાલી લઈશું,” એમ ઠરાવ કરી તુરતજ
પોતાના ઘોડા ઉપર સવાર થઈ ત્યાંથી ચાલી
ગયો. છુદા કરેને સર્વે વાંચનારને એવી નેક
અકલ સુજ પડે,

+   +   +
વાત બી ખરી !

કહે છે અમેરીકનો નાણું મારવામાં
પહેલે નંબરના હોય છે. યુરોપ જઈ આવેલો
એક અમેરીકન તે મુજબ પોતાની કલબમાં
કહેરે મોઢાં શું લાવે છે તેવા સપાટા હાંકતો
હતો. વાત આગળ ચાલતાં તેણે જણાવ્યું કે
‘આટલાંટિક મહાસાગર પસાર કરતાં તાં. ૨૫
મીએ તીડાનું ટાળું જણાયું. તીડા સ્ટીમર પર
પડ્યાં ને જેટલાં કપડાં હતાં તે બધાં ઉપાડી ગયાં.
વાત વિચારમાં પડી અને ગળે ઉતરી કે
નહિ તેની શોધ ઉઠી પણ બાનુમાં બેઠેલાં બીજા
અમેરીકને તેને રોકો આપતાં જણાવ્યું.

‘જરાજર કંઈક દેરીસ હું’ પણ તે વખતે
બીજા સ્ટીમરમાં હતો. તા. ૨૬ મીએ હમારી
સ્ટીમર પચી તીડાનું ટાળું પસાર થઈ ગયું
હતું. તે બધાં કપડાં ઉપાડીનેજ ઉડતા જણાયાં
હતાં ! ૧૦

પહેલાં વિચારમાં પડ્યો કે હવે શું કહેવું ?

કોને ખાતર ?

એક ટુંકી વાર્તા.

(મુક્તચિત્ર માટે ખાસ.)

જમશેદ મોદી પોતાની દૈનિક આગળ ખુરશી ખેંચી બેઠો અને માનવો રબુ કરેલા ટપાકનો બાથરો ઉપવાવવા માંડ્યો. સંખ્યાબંધ કાળજો તેમાં હતા. આ બધાં તેણે સરનામાં ભેઈ બાબુમાં મુકવા માંડ્યાં કે જેથી કુરસદે વાંચવાનું બની આવે. તેમ કરતાં પણ તેને અતિ કંઠજો આળ્યો કે તેણે તે બાથરો બાબુએ ખસેડ્યો અને અવાચી ખાધી. તેવામાં તે સાયરામાંથી બહાર નીકળી આવેલાં પરબીડાં પર તેની નજર પડી કે તેમનામાં વિભળીક ફેરફાર થઈ ગયો.

તેનો કરો ચહેરો નમ્ર બની ગયો અને શીકક હસીને તેણે તે કાળજ કપાડી વાંચવા માંડ્યું.

‘બહાલા જેમી’ તે કાળજમાં હતું. ‘તારો તાર મને બહુલ મોડો મળ્યો. તું ઘેરા દીવસ સુંબળ રહેવાનો છે તે બધી બહુ ખુશી થયો છું. ચાર, તને એ મુસફરીનું શું પહેલું લાગ્યું. ચપ દઈને કોઈ કમ-બખત ઘરાની કે આરજો કઠારી ભોજી દેતો તો તારા વગર હું છું કરસ ? પંદર દીવસમાં તું પાછો જ્યાર છે તે બલયું. હું’ પોતે તને મળવા છતેબર છું એટલે બનવા ભેગ છે કે આજ સાંજના છએકને સુમારે સાહેબ બહાદુરની મનબરી પધરામણી યરો. તોપ બોપ તો તું ઘરાનથી લાળ્યો હોસો તો સેવકના માનમાં તે ફાડવાનું બુલતો ના- ચાહ ! ઇરાનમાં તોપ કાંથી આવે રે ? સાહેબજી, માવ, ટા-ટા.

તારો હંમેશનો વહાલો,
અહીં.

તે કાળજો પોતા વાંચનારને અલબ ખુશાલ જોવા તેણે અંતરપાસ ભેંસું તો મઝાનમાં બરેબ વધુ હતી. તેનો નોકર જે તેની સાથે આળ્યો દર્શા તે કલાક પૂરો વધુ ઘાટકીબૂટકી સફાઈદાર કરવાનાં ફાંફાં મારતો હતો પણ બારોડો હજી જવાનો ત્યાં હતો

પોતાના જોરડાની બારી ખોલી તેણે હવે ચોરેર જેવા માંડ્યું.

ઝીરગમ ખાતે આવેલી પાંચ માળની તે મોટી ઇમારતના પાચમે માળે રહેતો હતો, તેને કાંઈ પણ ભતની મરબડ સરબડ પસંદ ન હોવાથી તે સૌથી ઉચે મરબડે રહેતો હતો. સુંદર હવા અને મનોરંજક દેખાવ પાંચ માળ ચડવાની તેની કલાકુટનો બદલો વાળો આપતો હતા. ઘેરે માળે એક પારસી બેઠું, રહેતું હતું પણ બધ્યાં ઇકરાઓમાં તેઓ બેનસીબ હોવાથી બધ્યાંબોની મરબડ સરબડનો તેનો કહેવાતો કંઠજો પણ તેને ન હતો. મઝાનને કીકક ન હોવાથી અગત્યના કામ વગર કોઈ તેને ત્યાં ધરમનો દેખેા ખાતું ન હતું અને તે પણ જેમીને મનથી સૌથી બનીમત હતું.

વિચાળના વનમાં વિંટળાઈ તે બાબુબાબુનો મહેમાર જેતો હતો. તેવામાં તેણે કોઈને પોતાનું બાબુ કોઈનાં સાંબળ્યો. હજી તે બહાર નીકળે તે પહેલાં ચલી પટલ પોતાની કરબન હેટથી પવન ખાતો હાંફતો હાંફતો અંદર આળ્યો.

‘બાપરે-ગરમી કે બલા ?’ આવતાં સમેત રોકેહોં કરતાં તેણે ભૂલ્યું.

‘ચાલ, ચાલ—ગરમી ક્યાં છે ?... હાં બેસ... ફાંફરો બીજ છે’ જેમીએ હસીને તેને બાબુમાં ખુરશી પર બેસાડતાં કહ્યું. ‘કેમ દીકરા, દુન્યા મુખી કે ફુખી !’

‘જેમી, તું એમ સમજેછ કે પાંચમે માળે રહી તું બેહેરની પડોસમાં રહેતો પણ હું’ પાંચમે તેમ તેમ જનીએ સૌથી નજીક છે’ તે જવાન પરસેવે ગરમાં વચ્ચો પુકાર્યો.

‘વળી એકાં કાઠ્યાં કે ?’ જેમી હસ્યો ‘હા-હા હું’ સમજ્યો. તાર નાહ સુકાયછે ? તો બસી મારી...અમં ! લખતારાં કાંઈ લેઈ ? હું ધારું છ તેમ મારી બેઠાં બહીરકીની બાટકી છે. પાણી સામેલ લેવા પરશે. મોડા આપસ લેવા કાણુ નય ?-આણુસ હમણાં બહાર ચલું છ !’

‘અરે, કાવ રે યાર...તે હોય ને કાવ ! અહીં છવ નયછ ને એ મનહથી રહેલ નાખેછ-લાવી મરની બહીરકી તો બહીરકી ! છરકી હો છરકી...વળી તું કાવ રે લપામન રે પાણી વાન કરશે પણ દોડને ?...હાં વળું મુકાઈ નયછ ને છવ છમાઈ નયછ તે—

‘અબરકી આગ્યો !’ જેમી હસતો હસતો દોડ્યો અને પાસેના બોરડામાંથી બહીરકીની બાટકી, જે આસ અને પાણીનું ટંબર લઈ આગ્યો અને બન્નેએ રબલ પેચ લઈ, રોકડેડ સાથે, મગામા હોમાગ્યો.

‘આહ-હવે કરાર થયો !’ અદીએ ખાલી આસ બાહુમાં મુકા દોડ મરમગ્યવી કહ્યું. ‘હવે મારે તને મારી ખબર જણાવવી છે. ચાલ બોલ, તું શું ધારેછ ?’

જેમીએ ચાલથી હસતા, મુંદર અંદેશ તરફ નેધું. તેને કાંઈક ધાસ્તી લાગી. તેને ગમરાવડો એક અદીએ દસીને તેના ગળા પર પોતાનો હાથ મુકતા કહ્યું.

‘મારા બહાડા જેમી...તું’ એમ ના ગમરા ! એમ સીરીયસ શું યાચછ ? મારા જેવો સુખી માણસ હાલમાં બીજે કોઈ નથી !’

‘સમજ્યો !’ જેમીએ દસીને કહ્યું. ‘કાલાછ લારે આખરે નહમાં સપડાયા ખરા !’

‘સપડાયો ! એ શું બકેછ ! હું તો સૌથી મુંદરમાં મુંદર પંખિરાળી પાંખમાં ભગાયો છ !’

‘એક પગ મુધી જેમી ચુપ, વિચારતો બેઠો અને બીજા પગે રોકડેડ કરતાં તેણે મીઠાસેથી કહ્યું,

‘માઈ બોલ, તું મુખી હોય તો બસ છે. મને કંઈકે કે તેણી કાણુ છે ?’

‘કદાચ તેં નામ તો સાંભળ્યું હશે’ અદીએ મીઠાસેથી કહ્યું. ‘આવાં કવેરીનું નામ સાંભળ્યું છે ? પણ તને ને બેરોબોને ના બારના ચંદ્રગા એટલે કદાચ ખબર ન દશે.’

‘તું કહેછ ?...કાં રહેછ ?’

‘આટીંરટ છે... રોડો વખત થયાં મુંબઈ આવી રહીછ પણ એનાં પીંચરો અને બહુલ વખાણવાં લાગ્યાં છ !’

‘આહ !...તમે બન્નેની કયા યોગજ થઈછ !’

‘આઈમાય હીરા માણેકને ત્યાં...ત્યાં તેણી બોલતી તરીકે રહેતી છે. આઈમાયને ત્યાં’ દર આવવારે નાની નાની પાટીઓ યાગ છે ત્યાં તેણીને હું’ બધો દેખે !’

‘આઈ-સી-હવે આ આટીંરટ છ મીસીસ અદી પટેલ થવાના છેને ?’

‘યસ,’ તે જવાન મચરડીથી કુગતારાં બોલ્યો ‘તેણીએ મને એ અનુમાન આપ્યું છે અને તે મારે મારો હરખ માથો સમાથો જતો નથી. મારાં લગ્ન માં તુને સાચી થતું’ પરશે હં, બહા !

‘કેમ, કાંઈ ઉતાવળમાં છે શું ?’ જેમીએ દસીને પુછ્યું. ‘છેલ્લા મહ્યા ત્યારે તો તું પરજીવાની વિશ્વ દેખે !’

‘પણ ત્યારે મને મારી ગુલ જેવી સી મળી નહિ હતી ને ?’ તે પોતાએ દસીને કહ્યું, ‘ચાહ—તું’ મારી લાગણી કેમ બસી રાંઠે ! બેરનામે તારે મનથી કમકમીને દુર રહેવાની ચીજ છે એટલે તને ખબર નથી લાગણી હોયજ નહિ. પોતાના જીવનના અર્થે એ મહેનત કરે તે મને હવે ગમતું નથી. જુદાંતું આપેહું’ મારી પાસે બહુ પુરતું છે એને લેછશે તો પોતાના રોજની આ સેવા કર્યા કરશે પણ મારે એને હવે જલદી મારે ત્યાં લાવવી છે. તું બણેછની કે પટેલ હાલમાં હાલમાં મારી વાઈસીની મને જરૂર છે !’

‘પોર્વા—પોર્વા ! તું’ તો સમજાડ સપડાયાં આગ્યો છ ખરો !’ જેમી રીકડ દસીને સહજ કં-વાસથી બોલ્યો ‘વેલ, એકજુ લાકડું ! ચાલ, લે દીકરા ! તારી તંદરોસ્તીની સલામતી ! પરમાત્મા તારા પર અનંત મુખેની ફેલકેલ કરો !’ અને આસમાં રેડા-થયો બીજે પેગ તેઓ ગમરાવાની ગયા.

‘ચેકડ, આલ્ટ બોલ’ અદી આભારથી નમ્યો ‘હું ધારતોતોજ કે તું’ મારા મુખમાં મુખી થયા વિના રહેશેજ નહિ. મારાં મુખી પ્યાલામાં તારા બલખ્યાગિવના એ એમના નાંખવાની નફા એટી દલી...વેલ, તું’ મારી ગુલ સાથે કંટ્રોલ્ડ થવા માં-

રે બાંચે છે ? આજે આપણે તેનેજ ત્યાં રાત્રે જમીશું.

‘આજ રાત્રે !’

‘હા, જે તેને પ્રેમીસ આપ્યું છે. ખાનાં પણ આપણે એકસેવસીઆરમાં જમીશું.’ તે અમન કરીશું. દમારે પ્રેમીસ તે એ માટેનો તકી પણ ગણ્યો છે. જ ના, ના હશે તો હાં !

‘પણ તારાં બીજી સાહેબને મારા જેવું ક્યાળમાં હાલકું કેમ ગમશે ?’

‘નોતસનસ !’ અરી હરશે. ‘એ કરતાં પણ બલા રીકરા. આજે તું મારી ગુલને લેતે તે ખાસ હું ઇચ્છું છું. અને તારા અપહ્યાત મનની જરૂર છે કે નેથી—’

‘ગંડુ, હવે તે કાંઈ એમ હોય ? વાંચે આપની કાંઈ આપું તો નહિ ચાલે ?’

‘ના, આજના જે હોય તે ! કાંઈ તો મારે પુના જરૂર છે, હું તો ક્યારનો જવાનો હતો. પણ મમને સખએ શોધાય ગયો નહોતો. તેવામાં ગઈ કાંઈ તારો તાર મર્યો હતો. પુના ખાતેના ખંજરામાં ચોકસ સમાર કામ થાય છે ત્યાં મારી હાલતરીની જરૂર છે. હું ત્રણેક દીવસ ત્યાં રોકાયેલ. બાપા, તું મુનલાઇનો બેસાડ્યો ક્યાં, કર ?’ તું આજે જ્યાં તો કાંઈ ક્યાં જાણો રમતો પંખી એટલે પણ હજી ચાલ્યો કરવા આવે ત્યારે તેમ કરવા બહાર ક્યાં રોકું ?’

‘જોલરાઈ—તારી જેમ મરજી !’ જેમીએ હસીને જણાવ્યું. ‘તને કાંઈ મારાથી ના પડવાની હતી !... એકરીયટ થવાનો વખત નથી હાં ! કેમકે બધું મારી બેચેનમાં પડેલું છે ને તે ખોલવાનો પણ વખત હજી મર્યો નથી.’

‘જોહ નો—તેની શીકર નહિ, જે હશે તે ચાલશે !... ચાલે તારા પાંડુ નીચે જઈ જાણી જોવાનું છે’ અને નાચતો ફરતો ને સીપરી ફરતો તે જવાન ખુશાલ છગરે ધબર ધબર કરતો ઉતરી પડ્યો.

તે મટોલ્લાને નાકેથી એક ચિટોરિયા જોવાની લાગ્યો. દસેક મિનિટમાં તો જેમી આવ્યો અને તેઓ ત્યાંથી ઉપડી ગયા.

‘તને લેતાં ગુલ બહુ અનજમ થશે હાં !’ અરી હરશે. ‘તે તો મારા કહેવાથી તને ધરાન કે અરજ-સાનમાં રખતો. બારે છે !’

‘મારી-તેમને શી પરવા રે બહાર ?’ જેમી હરશે.

‘તું અને હું’ કાણ કીએ—આપણે રમ્યે કેવી મિત્રા-ચારી છે—જેવી રીતે તે’ એ વાર મહાન સંકેટમાંથી મને હઠાશે અને એક વખત તારી જાંઘીનાં લે-ખમે તે’ મારી જાંઘી બચારી હતી તે બધું તે ભલે છે. ને ભલે છે કે તું મને મારા લાઇ, બાપ, મુરબ્બી કે રાત્રીખર કરતાં પણ આલા છે ?’ અરી બારે દેવાથી પોતાના મિત્રને પસંદવારતો બોલ્યો. ‘મારી તમામ હરીફત તેણીને જણાવું’ તેમાં શી નવાઈ ? પણ રીકરા સંભાળજે હાં ! તે આપણી દોસ્તીથી જખરી અદેખી પડેલી છે અને મને તો તે વખતે કહેતીતી કે અરી તારા એ દોસ્ત હવે વારી પર મીઠા ગાળો મુકે તો મારા... ચાલ લે આપી લાગ્યા ?

પહેલા માળ પર પાઠકી ખાલુએ એના ચોરસે છે ?’ તેણે જણાવ્યું અને તેઓ ધીમે પગલે માંજ ચડવા અને તેણીના ચોરસમાં નોકરને વરદી આપ્યા વિના ગયા.

તે આદ્યેટ બાનું બની આગળ સાંજનું પેપર વાચતી બેઠી હતી.

‘વેલ રીઅરી, મને લેટ તો થયું નથી ને ?’ અરી હસતો હસતો અંદર આવી ગુલને શેકહેન્ટ કરતો બોલ્યો, ‘આ મારા સૌથી નની મિત્ર જેમી મોરી, કે જેમને મારે હું દરેકમાં વાત કરું છું. આજે સાંજના એ બોંબેમાં આવ્યા છ ને હું જેમને જ્યાં રોકાઈ લાગ્યો છ—’

તે બોલતો અચકાને જ્યો, કેમકે જેમી પોતાના મિત્રની અદરાયશીને જોતાંજ ફગાઇ ગયો. હતો. તેનો ચહેરો અસહ્ય શીકેલ હતો પણ તે ટંવડાં કાળો છાંયે થઈ ગયો હતો. તેની આંખોમાંના ડોળા ભલે બહાર નીકળી આવ્યા હતા અને તેમાંથી મોળા જનન-વરસી રમું હતું. તે જો ફરેલ ને કડેલ સખસ ન હોય તો સમજાયુકતા ન વાપરી નહોતો ફેરતો ફેરતો ફરી નાખત કેમકે તે જોને જોતાંજ તેનાથી કાંઈક આડું જોઈ જવાનું હતું; છતાં હોહ પીસી તેણે પોતાના મન પર કાબુ મેળવ્યો.

એક પગ મુધી અરી હાથાને આ ફેરફાર જોતો રહ્યો, પછી ને ખ્યાલ આવ્યો કે તે અધઃન મુસાફર-ગુલની દીકરા સુંદરતા પર મોહિત થઈ ગયો હતો. પોતાની લાગણી છુપાવવા તે આમ કરેલો દેખાવે કરી રહ્યો હતો, તે વિચાર થતાં તેને અનજ-ચીકેડીલાં કુટ્યાં અને તેણે હવે ખુશાલ છગરે જણાવ્યું—

‘જેમ તેમ વિનવીને હું એને હાં લાગેશ
કે આપણું બંનેને એ પોતાના લગ્ન આરંભીએ આપે-
ખરૂં ને, જેમી ?’

ઠીક જ થયું કે આટલો વખત સુધી અદીત્ય
ધ્યાન જેમી તરફની ફરી રહ્યું હતું. કેમકે ગુલને
દેખાવ પણ જોવા જોગ થઈ ગયા હતા, તેણી અત્યંત
સચેત થઈ હતી અને જેવાં તે હસીને તેણી તરફ
ફર્યો કે જવાબમાં તેણી પણ શીકું હસી.

તેમ પછે જોયે આવી ‘ખાતર’ કાઢવાની વરદી
આપી કે તેઓ જમવાના ઓરડામાં ગયા. દારમાં
શમખીનેના ધાન નીકળેતા હતા. ત્રણે બધા ખુશાન
આસો ઉઠાવ્યાં બેસી હતાં. બે કે જેમી મોટી હમે-
શાંતા હાલુકા હુચકાઓ સાથે પોતાની હાજીત જણા-
વતા હતા અને ગુલ વારંવાર ખટખટ હસી પડતી
હતી; છતાં પણ તેઓ વચ્ચે આફતનો કુંગર આવી
પડ્યો હોય તેમ ખુલ્લું કાગળ હતું. અદીત્ય બલકે
પણ ખબર ન હતી કે દારમાં કાંઈક કાળું હતું. તે
તો શમખીના બહારના અજબ રંગીલા બની ગયા
હતા અને પોતાને ફુવામા સૌથી મુખ્યમાં મુખી
શબ્દ તરીકે ઓળખતો હતો.

મોરેથી તેઓ ઉઠ્યાં. ગુલને ચહેરો લેવાયેલો
હુંદાઈલો જેવો ભૂંડો તેણી ધારી ગઈ હતી એવાં અનુ-
માન પર આવવા છતાં તેઓ એકસમેકસીઅનમાં
જવા ઉઠ્યાં.

તેઓ નીચે ઉતર્યાં.

‘જેમી તું ગુલને ઓવરકોટ પહેરાવ...હું
આદી બોલાવું છું’ અદીત્યે જણાવ્યું અને પસાર થઈ
જતી ટેકરીને જુમ પાડી બોલાવી.

‘હવે...ચાલો આદી આપી લાગી.’

તેઓ ગુપ્તપૂર્વે તેમાં બેઠા. થોડું રૂંદ જતાં જેમીએ
મારી દાખાવી.

‘કેમ...કેમ શું છે ?’ અદીત્યે અચાનકે પૂછ્યું

‘મારો છવ જરા બેતાબ મારી આપેલો તે હું
મારાં માને ડગરી નહીં...જરા મને ફેરવતી જવર
છે !’ જેમીએ બારણું ખોલતાં જણાવ્યું.

‘ખૂબ એમ કાંઈ હોય ? હું આંડ ?’

‘ના, માઈટીઅર બેવ. તું તારેબેલમાં જ. આજ
સાંજેબલ આવ, સાંજેબલ મિત્ર...ગુનાઈ...હા-હા’

અને ત્યારબાદ તે અડકુ પગલે પોતાના મહાનની
સીટી પર ચડી ગયા કે ટેકરી ઉપરી ગઈ.

‘બહુજ લગ્નો મારો જેમી !’ અદી પોતાની જ-
લાકીને પોતાના પાંસમાં ખેંચતો પરપટથો.

બીજે દીવરે દસ વાગતામાં નાહી ધોઈ જેમી
પોતાના ઓરડામાં બેઠો હતો. તેણે આજે આજ
વખતેથી પોતાના નોકરને એક દીવસની રાત
આપી હતી.

દસના ટોરે પડતાં તે માળખરનો ચંગ ખસારા
કરતાં ફરથો. એક પળની મુખકીટી અને ફરી પાછો
ચળો ઘોઘારી અવાજ સંભળાયા. જેમીના ચહેરા
પર ચિકાર બહુ હસવું પ્રગટ થયું.

‘હે, હે, બાઈ સાંજેબલ—એમ છેકળ થોડે ચડીને
આપાંઈ શું ?... જરા ધીરો !’

ખારસી પાંચ મિનિટ સુધી થોળી તેણે કંઈ
કેલેને જાણે બારણું ખોલ્યું તો તેની વહી મુજબ
તેણે ગુલ દીરા માણેને ત્યાં ઉમેરી બેઠ.

‘મારે તમને મળવુંછું’ તેણીએ હાંફતાં હાંફતાં
કહ્યું ‘મારે કાંઈ ખાસ કામ છે.’ અને જવાબની
ગદ જોવા વિના તેના અંદર ગઈ.

તે તેણીને પોતાના ઓરડામાં લઈ ગયા અને ગુપ્ત
ગુપ્ત ઘસારત કરી એક મુરચી પર બેસવા મુજબ્યું.

‘તમે મારી રાહ જોવાતા કે ?’ બેસવાના અખાડા
કરી તેણીએ અચ્ચુચ પૂછ્યું. ‘તમે શું ધારવાના
કે હું આજે આવશ.’

‘મને તેવી વસી હતી.’

‘હવે તમે શું કરવા માંગો છો ?’

‘કાંઈ બી નહિ. બરો આખાર તમારી પર છે.
અજણત હવે તમે બેઠા’ તો સમજી શકતાં દગો કે
અદી પડેલ સાથે તમે પડખી રાકો તેમ નથી.’

‘તમે શું તે અટકાવો છો ?’ તેણી અનુભવમાં બખાળી.
‘કાંઈક થશે ખરૂં ?’ તે કંઈક કહેતો ચપટી મુખે
બોલ્યો.

‘જે જવાબ છતાં જેઓ એકબેકને ખરા છવ
રથી આડે છે તેઓની વચ્ચે આવવાનું તમને છે
માગ્યું છે ? તમે શું તમારા ફેરવતાં મુખને નાક
કરવા માગો છો ?’

‘ના, તેની અનુભવે નાક થતો હું અટકાવવા
માંનું છું. જે સીને તે પામવા માંગે છે તે ખાતાનમાં
જવરતી દોવા સાથે કોણ ધરાવનાર છે !’

‘શુભ હીરા માણેકનાં નામને ક્યા કાળે કલક હવેલા છે ?’ તેણી પુછારી.

‘હું શુભ હીરા માણેકને ઓળખતોજ નથી—હું તો નેદરાં જસવાલા સાથે વાંત કરું ! !’

‘નેદરાં જસવાલાનું નામ આજ વર્ષેનું સુમ થઈ ગયું છે ને તેની નામનિશાન પણ રહી નથી’ તેણી રૂબરૂ ચહેરે પુછારી.

‘તે નહિ બને તેમ છે’ તેણે બેપરવાદાણે જવાબુ. ‘તેમ દોન તો તું છાં મારી આજળ દોવ નહિ !’

‘આદ—તું કોણ છે ?—સથવાન કે ખલીસ !’ તેણી દાંઢ કચકચાવતી પુછારી.

‘કોઈ બી નહિ. હું તો અરી પોરતો જની મિત્ર છું...આદ કંગાલ ! મારા બાઇએ શા મટિ આપવા કહ્યો હતો તે શું તું ક્યારે જઈ છે ?’

‘ના...હું તે કેમ છું, પણ તે વખતે હું નાશીને તે કચકચાવતી હતી ! હું શું જાણું કે તે જાણે આપવાનું કહેશે !...આદ, તમે એટલા બધા વાનગી શા મટિ થાઓ ?’

‘એ તારા પેતરા જવા દે. હું તને બરાબર ઓળખું છું ! અચ્ચાર વર્ષની વાત પર હું ને મારો બાઈ હિંદુસ્થાનની મુશ્કાફરીએ નીકળ્યા હતા ત્યારે સુલતાન ખાલે આપણે મેળાપ થયો હતો. તારે ત્યાં બે દીવરોને મટિ હમે કતરફા હતા. તે બેન બાવીસ દીવર થયા. તારાં માબાપની કંગાળ ગરીબાઈમાં મેં જોઈતી મદદ આપી હતી ને તેનો બદલો તને મારા નાના-બાઈને પારી તરફ બેઠોને તારી જાળમાં સપાડ્યો—’

‘હુહું !’ તેણી હલુનમાં પુછારી—‘તદન ગણત—તે મારી પર દીવાનો બન્યો હતો અને તેણે મને સતાવી હતી.’

‘અલબત્ત ! તું તેને ચલાવી હતીજ નહિ તે તો નિર્નિવાદ છે’ તે બારે કલવાચથી બખાલ્યો. ‘તે’ તેને બની શકતો દેવાન બનાવ્યો—તેના પૈસાનીવાળી લીધા અને પછી તું તેના કોઈ કહેવાતા દોસ્ત સાથે ન્હાસી ગયો ! આહ, ખરેખર તું તે વખતે તારા ને જોઈશો હતી, હવે તું મને કાલથી કહેજ—ત્યાર વખતે મારા બાઈની ક્યા આવી નહિ—મારી મુરોળ દીકરા !—આદ !’ તેણી આંખમાં તરતર આંસુ નીકળી પડ્યા ‘તે એક કંગાળ રાત્રે મારા બેરડામાં આવી

ફસડાઈ પડ્યો—તેનું જીવન પૂરી ગયું હતું’ અને નાપાક દફાને ખાતર પોતાનો જોગ આપી તેણે મારી નજર આગળ રીંગોલ્લર ફેલી આપવા કહ્યો હતો—બાહ !—’

અને તે કંગાળ દેખાર વધુવાર લેઈ શકતો ન દોષ તેમ તે ત્યાંથી ખસી પારી આજળ ગયો અને ત્યાંથી ગમખવાર ચહેરે બહારનો દેખાવ લેવા લાગ્યો. તેનો જુરસો અને દેખાવ એક તેણી સદંતર કસ થઈ ગઈ હતી.

પા કલાક સુધી તે ત્યાં સુખ ઉભો રહ્યો અને ત્યારબાદ ગંભીર ચહેરે પાછળ ફરી તેણી તરફ ધિક્કારથી બેઠાં કહ્યું,

‘બાઈ, અહીં સાથેનો સંબંધ તું તારે હાથે તોડવા મંગીલ કે ખરું કાચુ જાણવાવાની અને ફરજ પાડે ?’

તેણી એક સખદ બોલી રાકી નહિ, તેણીની છાલ જાણે તાગે ચોટકી ગઈ હતી : ત્યાંના આંખો દેખાવ તેણીને સ્વપ્ન સમ લાગતો હતો. જમણા હાથે ખુરસીનો હાથો ને પકડ્યો હતો તે તરફ તેણીની નજર ગઈ અને તે પર ચમકારા મારતી અરીની વહાલી બેઠ બેઠાં તેણીની ખાતરી થઈ કે તેણી સ્વપ્નાગમ ન હતી. યા માલીક !—ત્યારે આ હું તેણીના ખ્યાર અને છ કમીતું સેવક હતું ! પણ તે કેમ બને ! તેણી તે મટિ કરગરને સમજાવવા આવી હતી એટલે ‘લજ્યા ત્યાંથી ફરીથી શ્લો !’ ફરી પોતાની બાજુ સફાઈથી બીજો માર્ગે છત્રવાળી નજર હતી.

‘હું અહીં ખરાં છગરથી આહું’ તે કંઈ તમે જાણો છો ? તેણીએ નમ્ર પોતે જવાબુ.

‘બાહ ! તું પૈસાની પુનરી છે !’ તેણી બદ દફને કંઈ કહી પડતી હતી પણ તેમ કરતાં કોંઈનું કંઈસર થઈ જાય તેમ હતું. તેણીએ લોહીનો ગોટો ગળતાં ધીમા અવાજે કહ્યું,

‘હું અહીં ખરાં છગરથી આહું છું...અને પૈસા રકાબી ફરી ગરજ નથી, હું આને એને ઓડી નહિ’.

તો કાલે એ મુરોજીને મરી જાય !

‘કુહ—એથી નિરાસાથી માણસ મરતું નથી, બહુ બહુ તો બે મહિના એ ગમ પકરો પણ પછી ટકાણે આવી જશે. તારા કરતાં તો તે જવાન છે તે તું જાણે છે ?’

‘મારા ગર્ભાં જવાન છે કે નાનો છે તે જાણવાનું કામ તમારું નથી’ તેણીએ મીઠામઠી કહ્યું. ‘અદી અને પુછશે તો હું સાચી જવાબ આપીશ. હું મોટીની હોઈ પણ તેના પર ખગ છગરથી શીદા છું’—પણ ‘એ અજબ કામન છે કે જેના ચક્રમાં ગમે તેવું ભરે માણસ લાગે’ બની નવ છે તમે એ બન્નેમથી બે નમીન છે એટલે તમને હંમરી લાગણીનો શું ખ્યાલ ?’

‘સખર !’ તે તરતથી પડ્યો ‘મારી છદ્મની તને શી ખબર છે ? હું અને ક્યાની પીછાણે ? હુન્યામા હું બકવા કરતો નથી તેથી શું સ્વાર્થિ હેવાન છું ? હું માગ નાના લાકને ખરા છગરથી ચટાતો હતો. નેનામા મોથા મારી કુન્યા—મારી છદ્મની સમાઈ ગઈ હતી—કે જેને તે આપવાન કવાની ફરજ પાડી હતી’ તે પછી હું સદતર બદલાઈ ગયો અને ખલીસ સયનાન બની ગયો હતો. ઓરત જતને હું પિઠારતા નશીખ્યો હતો, પણ અદીના વહાવા માનાછએ અને વખતગર બચાવી લીધો. ‘તે ઓર ડામા બારે હગ્ગરામા ફરવા લાગ્યો. ‘તે જવા તાનુની માયા બરી મહેરબાનીએ અને નવી છદ્મની’ અને તેમની આપાર માયાના બદલામા ગે. તોને મારા મનુષ્ય બાડી પેટે ચલાનાના સોગદ લીધા હતા. અદીની હજાઈ રીતેથી તેઓ વાકેફ હોનારી મળી વખતે તેઓએ અદીને યને સોંપ્યો અને તેમની આખો પર હાથ મુકી મે સોગદ આપાના કે અદીને કાછળી ફેંચી નળખાથી મારા ગમે તેવા મોગે હુ બચાવી લઉં જેના લવિષ્વ માટે હું શા માટે છેત્તર છું તે તું હવે સમજ શકો ?’

‘તેમ છે તો મારી નેહરા જસારાનાને તમે જુલો નહો’ તેણી આસાવત યતી બોલી, ‘પુછને ખાનર તેમ કરો—નને ના મારો ? હું મુઈ અજાણી. અને ચીરી, કાની, સરનાનને દવાને ના કરો. આ હાલ પર આપના મે બારે ન જોયો છે ને વરો થયા હું બહુ મારી છદ્મની જુલદ છું—માની હાલમાં અને મહેવા દો ને અને ગમગાવી ના નાખો !’

તેણીની ખરા છગરની કાઠગ્રી ગમે તેવા વળ ફીંધાની પીગમથી નાખે તેવી હતી પણ જેમણે ઓર અવાજે હસીને તેણીને હાથે-પાડે કચ્છ,

‘તું એકટ્રેસ થવી જોઈતી હતી’ તરિ માટે એનું છદ્મની ખાણી છે. તું ખરેખર ત્યા કમાઈ કરશે પણ મારો છેવટનો જવાબ સાબળી લે ! આ જતના ફાર સની અને જર નથી અને તું ગમે તે કરશે તો એ મારું મન પીગમનાર નથી. તમામે સંબંધ છુટવો જોઈશે તું ન કરશે તો હું તેમ કરીશ !’

એક હડો નીસારો તેણીને નાખ્યો. તેણીનું આખું તનબદન યગ્યર જ્યું. આઈ 1-શું આવા જવાબને ખાનર તેણીએ તેની સમય મનનતામા સર મુઈજી હવું ?

‘જેઅદી મારું છે’ તેણે હવે સીકતથી જણાવ્યું. ‘મારે હવે જાહાર જવું છે તે પધારી આવશે. તો હપકારી યગ્યર હવે મારો માણસ પણ આવતો હશે.’

‘સયતાન—દોજખમા તજિ ડાર યને !’ શુરસા-મી કચકચતા દાતો. પીતલી તેની પુકારી અને બારે જિવવતમા ધોધમાર વટેવા આગુએ વચ્ચે તેણી ગુપ્તપ નીચી ટાંકીએ ત્યાંથી ચાલી.

ચાર દાદરો લયહતે પગે ઉતરી જતા તેણીના દમ આખે થયો. બાજુમાની એકાત જ્યા આગ તેણી થોમી છાંટા માણસની પેટે તેણે લપેટા ખાની હતી કેમકે તેણી છદ્મનીને તે થરીએ નારા યશે હતો જે સર્વોચ્ચ મુખ પાછળ તેણીએ વર્ષો ગાળ્યા હતા તે મુખનો ખાચો છડોછડ કરાયો તેણીના હોઠો આગળ આવતા એક જ આચકા સમેત દોગાઈ ગયો હતો.

બારે શોકમા હુમી તેણી બાજુમાના મકાનને ટપ્પી ઉઠી હતી. ધીમે ધીમે તેણીને પોતાની હાલવતુ જાન થયું અને તેમ થતા હવે તેણીએ આગળ ચાલવા આરંભ્યું, પણ નિરામ થયલા તે પગે પોતાનાં ચોંચ કાગ કરવા ના પાર્યું. ઘસટાતી પસટાતી તેણી મહેલવાને નાંખે ગઈ અને દુર હમેશી ચિકટોરીયા બોલાવવાની કોરોસ કરવા લાગી.

તેજ પગે તેણીની નજર તે ઇમારત કે જ્યાંથી તેણી ઘસટા છગરે આવી હતી તે તરફ ફરી, તેણીએ પોતાની આખો જોળી-રે, શું તે સ્વપ્ન હતું ?

ક ર ર ર ર ?

નેહરાકો યશે તે આસાન ઇમારતના મોથા આજ પગની બારીએમાથી આગના લમુકા નીડળવા

લાગ્યા. અંતર્યામીમાં સ્તબ્ધ થઈ તેણી જંગમ લાગી. હવે તો તેણીનું કંગાળ બેનું સમગ્ર સકથું કે ચોથા મહાવાને આગ લાગી હતી. તેજ પળે તે જળતાઓએ પાંચમે ભાગ પોતાના સપાટામાં લીધા.

એક પળ સુધી દીવાની અદાથી તે તરફ તેણી જોઈ રહી, બીજી પળે કાંઈક ખ્યાલ તેણીને થયો અને આંખમાં કંઈની પેઠે તેણી 'આગ-આગ' ની ભુમ પાડતી તે મકાન તરફ દોડી. તે પહેલાં તો આગની ખબર પડી ગઈ હતી અને ચોતરફના જુઠાઓ તે તરફ ધસવા આવના હતા.

આગની ભુમ પડતાં પહેલાં ત્રણ માળના બાકુ-તો જીવ લઈને નીકળી આવ્યા હતા. થોડે માથે ફક્ત નોકરના હતો જેની બીડીએ આ મહેમાન લાગી હતી. તે નોકર તો ક્ષણે થયાને જલદ લેવા ગયેલા હતા. અને પાંચમે ભાગ બાકુનોતા કહેવા મુજબ બંધ હતો.

પોલીસ અને જુઠાઓ આવી પુછ્યા અને ખમાલ આવી રહી, પાંચમે ભાગ સપાટામાં આવી ગયા હતા.

'કોઈ મકાનમાં છે કે ?' જુઠા પાતાના વડા એ પૂછ્યું.

'નાજી' શ્રીને માળના બાકુને જાણ્યું. 'હમે જાણે માળનાંનો અહીં' છીએ. થોડે માળનો નોકર હતો તે તો આ આવ્યો. પાંચમે ભાગ તો બંધ છે.

'ખરેખર ?'

'હા, તે તો આજ મહીનાઓ થયાંતો બંધ છે !'

'ત્યારે તો સીડીની જરૂર નથી ને ?'

'જરૂર નથી'

તે સાંભળતાં ગુલ હીરા માણેને અજબ જાનની ખુશાળી પેદા થઈ. આડ 1-આખરે પણ ખુદાએ તેણીની અરજ વાંચી હતી અને તેણીના દુઃખને આ દુન્યામાંથી લેઈ લેવા પગલું ભર્યું હતું. જેમ પોલી આગમાં બળી જાયો હોયો જોઈએ-તે ખરેખર પોતાની સાથે તેણીના મહાન સેદ પણ લઈ ગયા હશે.

દીવાનાની પેઠે તેણી હસવા લાગી. બીજી પળે કાંઈક વિચાર થતાં તેણી ચમકીને રિયર ઉઘી રહી. તેણીની નજીમાં લોહી ધબકારા મારતું દોડવા લાગ્યું અને તેણે અજબ જેવી રીતે ટકરવા લાગ્યું.

હવે તેણીને યાદ આવી કે જેમી તો અહીંના જીવનન મિત્ર હતો અને જેમીને મરતો જોયો એ અહીંને કાલીલ ફરકો મારવા બરાબર હતું. અહીંને ખાતર-તે વહાલાને ખાતર પોતાનો પ્રારો જન સદકે કરવા તેણી તૈયાર હતી તો હું હવડાં તેણી તૈયાર ન હતી. અહીંને ખાતર-1

આંખમાંની પેઠે તેણી દોડી. તેણીને મકાનમાં ધસતી જોઈ જુઠાવાળાઓ દોડ્યા, પણ હરણીની કડબે બંધે કાંઈયાં કુદાવતી તેણી દોડી. થોડો દાંદર બળી રહેવાની અણી પર હતો, તેની દરકાર ન કરતાં તેણી સરભાગ ગઈ. બંધા પાતાના માથુસો દાંતમાં આંખમાં પકડતા થોડા. તુરંત મોટી સીડી ઉપાડવામાં આવી. પાંચમે મળે કોઈપણ હતું જેની તેમની ખાતરી હતી. તેણે તેણીની પૂછે રહી.

તેણી—'જેમી-જેમી' પુકારતી તે માથુ પર દોડવા લાગી. એક ચોરોથી બીજો ચોરો તેણીની પાસે હતો હતી. ધુમાડાથી કાળા થઈ ગયલા એક ઈંદિયામાં તેણી ધસી.

તે અધારા ચોરોમાં પુરંચનાં આગવાળાઓને વાર લાગી-પાંચ મિનિટ પછી તેણે અંદર મથા તેડ તેમણે આસામ ખુરશીપર જેમી પોલીને મેથલ પડેલા જોયા, અને તેની ખુરશીની પાસે ગુલ હીરા માણેક જોવાન હાલતમાં પડાઈને પડેલી હતી.

x x x

તે મહાન બાપની જેમી કરામતથી તેમને અજબ જાણ થયો હતો. પાંચ મિનિટ વધુ અને તેણે સદાનાં બળાને ખાખ થનાર હતાં. મહા મુસીબતે તેમને જવાવવામાં આવ્યાં અને ન્યુસપેપરો એ તે જનાવ પર કારે ટકરણી કરી મુકી. એક પારસી જાનુએ કેવી રીતે પોતાની જાંદગીના જોખમે પોતાના હમબતની જાંદગી જવાવી હતી તેનાં વરીલાં વર્ણન સાથે તેણે બંનેના ફેટાઓ પ્રગટ કર્યા.

ધી ઝમનજ પોલીટ પારસી જનાર હોસપીટલના એક કુશાહે ચોરોમાં જેમી પોલી નજીવ થયો, તેની આગળ બે નસોં અને ટાકર જોડેલાં હતાં.

‘વલ્લાહ—હું છાં કેમ...હાલા આપ કોણ ?’
તેણે ખોખરે સાથે પુછ્યું.

‘ડોક્ટર મહેતા’ ડોક્ટરે હસીને કહ્યું. ‘તમે
પીટીટ જનરલ હોસપીટલમાં છો ને—’

‘હોસપીટલમાં ! એ શું બોલો છ ?’

‘તમારાં મકાનને આગ લાગી તે બધી ગયું છ.
બોલે મનલેના માણસની બેદરકારીથી આ આકૃત
નીકળી હતી. બોલોને પાંચમો માગ સદતર બળી
ગયાછ. ખુદા જાણે કે શું તુકરાન થયું છ ? તમે પણ
તેમા બળી જતે પણ તમેને તો એક હિંમતવાન
પારસી બાનુએ બચાવ્યા છે !’

તે અલયબીમા દયાધને લેવા લાગ્યો.

‘તમે ત્યાં હતા તેની ખબર કોણને કેમ નહિ ?’
ડોક્ટરે સવાલ કર્યો.

‘હું ગળ કાસેજ બહારથી આવ્યો હતો. યા
ખુદા શું ત્યારે મારી છંદની બચાવવા આ દુન્યામાં
કોઈ સ્ત્રી હતી ખરી ?’

ડોક્ટરે તેના તરફ અલયબીમા જોયું—આ કંઈ
નતને માણસ હતો. ડોક્ટરે તો તેઓ વચ્ચેના કાંઈ
લખની આસા રાખતો હતો.

‘જે સ્ત્રીએ આ દુન્યુ છંદની બચાવવા, પોતાના
...ની દરકાર કરી નથી તેનો હું ખરેખર આભારી
હું ?’ હવે ધીરેથી પછાડ્યો. ‘ડોક્ટર આ બાઈ
કેણ છે તે મારે જાણવાની જરૂર છે કે જેથી આ
કમીની છંદની પર આવી પડેલા અસલ
બોલનો બાર—’

‘ધીરે, હાલા, ધીરે—દારધામ કરવાની જરૂર
નથી. તે બાઈ પણ પાસેના મારદામાંજ છે. હજી તેઓ
દુહિમાં આવ્યા નથી. હું દબરું ત્યાજ નહું છ. આ
બી. ચર તમે કંઈ લેવ અને પછી તમેને ફો ત્યારે
તેમને ગળજે !’

એક કલાક પછી ડોક્ટર પાછો આવ્યો.

‘ડોક્ટર—તેવણ દુરચાર યથાં કે ?’ જેમીએ અ-
ધીરે જનતાં સવાલ કર્યો

‘ધીરે, હાલા—કેમ હતાવજમાં છો ?’

‘હું મારા બચાવનારનો ઉપકાર માનવા માંજ
હું ધીમે ત્યાજ ર્યો.

‘આવરાઈ, આ ત્યારે’

પાસેના મારદામાં જઈ ડોક્ટરે બીજાના પર
પરોતી તે બીમારને કહ્યું.

‘મિસ, એવન જેમની છંદની તમે બચાવી છ
તે—મીં જમરોદજ મોદી, તમારો ઉપકાર માનવા
આયાછ. હું એક પેગન્ટને જેઈ હવડાં આતું છ’ અને
ડોક્ટરે ત્યાંથી ચાલતી પકડી.

તે બીમારે કાર દીધેલી હોવાથી જેમી તેણીને
પીછાણી રાક્યો પણ જેવી તેણી તેના તરફ ફરી
કે સાથે જાણે તેને ડંખ્યો તેમ તે ચાકીને ઉઠ્યો.
તેના ચહેરે જાણે સપ થઈ ગયો અને તેની નસો
કુચી આવી.

‘માઈ બાઈ—તું—તું !’ તે કારે ઉશ્કેરાઈમાં
પુકાર્યો.

કાંઈક જાન યતાં તે તેણીની આગળ ગયો અને
અંજીર ચહેરે લેવા લાગ્યો. તેણીનાં બળી ગયલાં
કપડા ત્યા બાનુમાં હતાં. તેણીના હાથો ને પગો
ઘાડી ગયલા હતા તે પર મંદમ પડ્યા હતા તે જોતાંજ
તેના છત્રમાં વ્યાપી રહેલો કાંઈ સમસમી ગયો

‘તને એમ કરવાતું કારણ ?’ ઉશ્કેરાઈને તેણીને
હાથ ખેંચતાં પુછ્યું.

‘મારા અંદીને ખાતર—તમારા વગર અંદીને
હું કુંખ યાય તે હું જાણતી હોવાથી મેં અંદીને
ખાતર—’

અસ ખલાસ ! તેના છત્રમાં વસવાટ કરી
રહેલો ધિકાર તેજ પળે બરફ મીચાલ પીગળી ગયો.
ઓરત જતમાં આવા પણ સદુશ્યો છે તે દેખા મુગો
આજેજ નાણી રાક્યો : તેની આંખ આગળ ફરી
વળેલો અધારનો પડદો ફર થઈ ગયો. જે સ્ત્રીને
તેણે ધિકારીને ઢરકુત કરી હતી તે સ્ત્રીએ પોતાના
આસાને ખાતર તેની છંદની પોતાના મોને બચાવવા
તૈયાર થઈ હતી !—આહ ! મુગો તે બદબખત
આંખો !—

નમનતાર્કથી પોતાનું સર નમાવી, તે નાનુંક
હાથ પોતાની આંખો અને હોડોને લથારના તે કર-
ગતો બોલ્યો.

‘માફ કર, બહેન ! આજથી તું મારી નાની
બહેન છે. સુલા—મારી બહેન, માફ કર ! હું સ્વાધિ-
દેવાન હતો—માફ !—’

અને દબે-દબાવ વંડુ સા મઠે લંબાણ કરી તે
મુખી ત્રણીના કમીમાં માડું માર્યું. ?

ભાગત્યા.

THE SAKUNTALA IN LONDON.

(A leaf from " My Seven Years in England.")

By—Trimbakrai Jadavrai Desai, Barrister-at-law.

The Concert of the London Hindoo Association was to take place in January 1898. As President of the same I had to see that the whole came off successfully. I had come in close contact with Mr. Edmund Russell. As he was an **Amateur-actor** himself, he caught the idea of putting on the small Stage at the Cavendish Rooms, London, the third act of the **Sakuntala**. It was first suggested that I should appear as **King Dushyanta**, but I refused as I had to see to the distinguished Guests of the Evening, and also to see that the Programme was duly carried out. It was, therefore, resolved that Mr. Edmund Russell should be **King Dushyanta**. A young American lady, who was an actress by profession, was to be **Sakuntala**. Miss Hardy and her younger sister, Miss Mabel Hardy, were to be the friends of **Sakuntala**, viz., **Priyamvada** and **Anasuya** respectively. The English translation of the **Sakuntala** by Sir Monier-Williams was to be used for the same. It was resolved that I should recite some Sanskrit and Gujarati songs, appropriate to the occasion, from behind the curtain, in order to

give an Indian air to the **Performance**. We had our **Rehearsals** at the house of Mrs. Hardy. Kumara Shri Udaya Vira Sinha Raghubansi of Delhi was the Chief Secretary of the Association at this time. This, our second **Concert**, was going to be unique of its kind. In order to make it self-supporting, tickets were issued at certain prices to the Members of the Association and their friends. These tickets, however, were not sold to the general Public. Mr. Dadabhai Naoroji, Mr. Romesh Chandra Dutt, Miss Manning, Prof. Bendall and good many notable ladies and gentlemen were present. The Hall was packed with spectators. There was an excellent **Programme of English, Sanskrit, Persian, Urdu, Marathi and Gujarati Songs**. Miss Jessie Willis gave the charming Song of Swallows. The **Programme** was divided into two parts. The first part was to be gone through from 8-30 to 10 P.M. The third act of the **Sakuntala** was to be commenced at 9-30. It went off splendidly. Mr. Edmund Russell had, to my great surprise, obtained the full costume of a typical Indian Prince! I have got a copy of his photograph,

taken in that dress. They oung American lady had also been dressed up as Sakuntala ought to be. Priyamvada and Anasuya were also dressed as suited to the occasion. Miss Hardy (Priyamvada) had the 'Taus' in her hands, and whenever I sang from behind the curtain, she struck up the notes of the "Taus" and accompanied me beautifully. The stage was artistically decorated. I sang as a **Prelude**.—

“ ખરા છે ખારમાં વડી, ખુશી રહી મુખી થશે,
ખરી પ્રીતિ એને જડી, ખુશી રહી મુખી થશે,
પુત્ર ગર્ભમાં થયો, અર્ધવર્તિ ને ધ્યો,
ખામો પ્રીતિ ને વડી, ખુશી રહી મુખી થશે. ”

The scene now commenced. King Dushyanta appeared on the Stage like a man madly in Love. I then sang from behind the curtain at the appropriate time.—

“ તવ કુલમશરત્વં શીતરશ્મિસ્ત્વ મિન્દો-
દ્યમિદમ યથાર્થ દશ્યતે મદિપેષુ !
વિમૃજનિ હિમર્ગર્ભે રમિમિન્દુર્મ યુરૈ-
સ્ત્વમપિ કુલમવાગાન્ વચસારી કરોપિ ॥ ”

While Sakuntala was writing her love letter, I sang—

“ તુમ મનની મારા પ્રાણુ । નવ્યાની નથી મુગ્ધને,
દિન રાત મુશ્કેલી હાય । વિન્દ, પીર છે મને:
મારે મનમથ અસલ હૃદયે કદિન રમ્ભો મારે,
તુમશરણે હું આવી તેથી, તુમશરણે હું આવી તેથી,
જાગી દરે મને ખાખ, કમાઈ પીર છે મને-
તુમ મનની માગ પ્રાણુ । ”

While Dushyanta was lingering in the arbour of flowers after Sakuntala's departure, I sang as softly as I could:—

“ નસ્મા:પુષ્પરાયો શરીરહુલિતા
શય્યા શિલાયા મિયં
ક્લાન્તો મમ્મથલેખ એષ નલિની-
પત્રે નલૈરાર્પિતઃ ।
હસ્તા દ્વૈદમિદં વિસામરણમિ-
ત્વસજ્યમાનેક્ષ્ણો
નિર્ગન્તું સહસા ન વેતસગૃહા-
ચ્ચક્નોમિ શૂન્યાદપિ ॥ ”

After the third act of the Sakuntala was over, I came out and requested the ladies and gentlemen present to go downstairs and have a cup of Tea with us. Prof. Bendall was extremely pleased. Although he was a Professor of Sanskrit, he did not know, as he said, that the poems of Kalidasa could be set to Music so beautifully. If a similar performance be arranged for the Members of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, he asked me whether I would take part in it. I consented to do so. After the Refreshments were taken in a right royal and social manner by the bright Gathering, we resumed the second part of the Programme at about 10-30 p. m. I gave a Sanskrit Recitation from the most pathetic part of the Megha-Duta. Mr. Edmund Russell recited his stirring Poem on "The Arts of India." After the rest of the Programme was gone through, we went home at about 11-30 p. m., and the Concert was declared to be a grand success.

A short time after this, the whole of the Play of the Sakuntala was

put on the Stage in London by some Amateur Dramatic Company with all the Scenes and Sceneries required for it. Mr Krishnarao Bhola-nath Divatia of Ahmedabad took the part of the Vaitalika and sang the following two songs with his natural sweetness of voice and made a visible impression on the English audience:—

“स्वमुखीनरमिलासः खिद्यसे लोकहेतोः
मनिदिनमयथा ते वृत्तिरेवंविधैव ।
अनुभवति हि मूर्धा पादपस्त्रीवमुष्णं
शमयति परिनापं क्षयया मंथितानाम् ॥”
“नियमयसि कुमार्यश्विनानात्तदण्डः
प्रशमयसि विचारं कल्पसे रक्षणाय ।
अननुषु विभवेपु ज्ञानयः सन्तु नाम
स्वयि तु परिस्मात्रं वन्धुकुलं, प्रमानाम् ॥”

For an Amateur Company the Performance was excellent, but I think that if it had been taken up by a rich and well-established Dramatic Company like that of Sir Henry Irving and Miss Ellen Terry, the effect of the Scenery and the Acting would have been considerably heightened. It was, however, a satisfaction to see that the West had learnt to appreciate the beauties of the East, and that the Sakuntala of the immortal Poet Kalidasa had, in our own times, made its appearance on the Stage of London.

કીસબી !

કહેલ કે આગત્રા વખતમાં એક જાણે કીસબી હતો અને તે તરવારી ધાર કાઢવા મઠે જાહુજ જાણીને હતો. એક દહાડે એક પહેલવાન તેને જાં મથો અને પોતાની તરવારી ધાર સરસમાં સરસ કાઢી આપવા ફરમાયું. તે ધાર કાઢ્યાં પછી તે કીસબીએ કનનો ઢગણી કાપી બતાવેા.

‘કંઈ...કંઈ સરસ નહિ’ તે શુરવીરે નયકેારં ચકાવ્યું.

ફરી પાછી ધાર લશવામાં આવી, અને કન પર પીમેથી મુકતાં તેના બે હુકડા યથ ગચલા જણાયા.

‘હજુ વધુ સરસ લેખો છે.’

ફરી પાછી ધાર લશવામાં આવી અને તે કીસબીએ તે શુરવીરનાં માથાં પર તે તરવાર પીમેથી મુકી.

‘કંઈ કાચું!’ સવાલ થયો.

‘ના જાણે, માથા બરાડા પરથી પાણીનું કીધું’ કનરી થયું હોય તેમ કાચું !

‘કીડ...હવે જરા ધુલે’

અને તેમ કરત જતાં તે શુરવીરનાં બે ફાટ્યાં જમીન પર પડ્યાં !

જાણે !

ન્યુ કેસલથી કપડેલી એક ફાસ્ટ ટ્રેનમાં થોડું જાણ યોગનાર હતી. તેના ફાસ્ટ ક્લાસમાં એક સાહેબ અરડાઈને બેઠેલા હતા. ટ્રેન કપડવાની અણીપર હતી તેવામાં એક બાઈ કાપા થોડાં આવી નોકવાયાં. બીસલ થઈને ફાસ્ટ કપડી તે પછી બાઈએ પોતાના લાંબા બેલરકોટમાં છુપાયેલા પોતાનો માનીતો કુતરો બહાર કાઢ્યો ને બોજા પર બેસાડ્યો. કુતરાજી સામે બેઠેલા ગૃહસ્થને પોતાની જાત મુજબ ધરકવા મંડળ બેઠેલે પેલાએ જાણવામાંથી પાછપ કાઢી કુંકવા માંડી.

‘આ કંઈ રમેકીંગ ટ્રેન નથી’ તરારો થયો.

‘જી હા, આડીમાં કુતરાને પાણી સાથે લઈ જવાનો નથી’ જાણે મંદેશો.

પણ બાઈ જાહુ તાના સ્વભાવનાં બેઠેલે બીજ પથે વાંકાં વળી તેના મોઢામાંથી પાછપ ખેંચી બહાર ફેંકી દીધી કે તે બત્રા માણસે કુતરાને કંઈક બહાર ફેંક્યો ને બને એક મેકને ધુરકતાં બેઠાં. થોડું ના રહેનાર આવાનાં તેઓની ભારે અનુચી વચ્ચે તેઓએ કુતરાને પેલી પાછપ બાથે રહેવા પર બેઠેલા બેશો !

“ સ્નેહી ”

લખનાર—“ હરમીસ ”

‘ સ્નેહી છે ’—એમ જોલતાં—આવે કેવાં હાથ,
તેની દ્રષ્ટિ દેખતાં—ઉછળે ઉરમાં સાંસ.
સ્નેહી-સ્નેહનો ધોધ છે—અદ્રશ્ય તેમાં ‘ વીજ ’
સ્નેહી, કરતાં જગમગી—ક્યાં છે મોહી ચીજ ?
સ્નેહી, સુખનો સાથ છે—હુએ પણ તે દોસ્ત,
ગમે એવા કદ ખમી—સાથે સોંસે દોષ.
સ્નેહી જે કાઈ કોઈનો—હશે ત્યા સત્ત પ્રેમ
એવી સુરતા હોય તોજ—નહીતર નિલે કેમ ?
લાલે સ્થિતિ હોય જૂદી—પણ સ્નેહ ન દેખે ફેર
‘ માતાનું ’ રેડી કળે—એવો ત્યાં સંપ મેર.
સ્નેહનો સતતર ટેક ખરે—ઉઠ્યો તેમાં લક્ષ,
ગમે હોય પરિતાપ કિંવા—સ્નેહ, ન છોડે પક્ષ
સ્નેહ છે શુભ શ્રંગાર ખરો—ખજરે “ હર ” નો હોંઘ,
બલે હુખવું સાથ પડે—ન લાવે કદી રોષ.
લુહાં બે જોડ્યાં મહી—ભયો સ્નેહનો હિત,
લુહાં છતાં ભેજો ત્યાં—જેઉનું એકજ ચિત.
સ્નેહ સગંધ સૌ - સાચવો—ઉત્તમ કેવા ગુણ,
સોમે એકના, લાખ તોય—ન બોલે એક મનુન.
તમે ચાલી જાય છે—સ્નેહ એવો તોડી,
‘ પણ પ્રહાંકમા પાછી યશે—નહીં તે ભેડી.
‘ પુલ્યા ત્યાધી - ગણશે—મણી ફરી સ્નેહ દાવ,
‘ ગણુ પાસ માંત્રુ ત્યાર—કે - એવા, જગ સ્નેહ થાવે ?

તેની રચના, આસિયત અને ઝેરીપણું.

લખનાર—મીડ કવસજી ધ. મહાસકમીવાળા.

સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ વિક્ટોરિયા ગાર્ડન્સ, મુંબાઈ.

(એકત્રીય અંકથી ચાલુ).

સાપની કાંચળી.

સાપ પોતાની આંતરીનું ઉપકૃંં પડ (epithelium) આપું ને આપું વરસમાં બહુ વખત ઉપારે છે. એ ખોલ અથવા કાંચળી થાણું કરીને બજે મહિને નીકળે છે, પણ શિયાળામાં તે થનું કાંચે વખતે નીકળે છે. જ્યારે કાંચળી કાઢવાની વખત નબલીક આવે છે ત્યારે સાપનો રંગ કાંચો પડી જાય છે અને આખ ઉપર સફેદ પડ ફરી વળે છે. એ રંગના તે ખોરાક લેતો નથી, અને કાઢી હીલવાક ક્યોં વખત સુસ્ત પડી રહે છે એ વખતે જો પાણી તેઓને નહીં મળે તેર કાંચળી ટુકડા ટુકડા થઈને નીકળે છે પણ તે પાણી હાળત હોય તેમજ ટોડા દહ કાંચળી કઢાવવા કાંઈ કારવાળી યાંખળી વગેરે ચીજ મળે, કે જે તેમની કુદરતી સ્થિતિ સહેજાઈથી મળી શકે છે, તો આખીને આખી કાંચળી આંખ ઉપરના પારદર્શક પડ સાથે જતા પણ ખરાબ થયા વખત નીકળી રહે છે. પોતાં આંતરગીરી કાંચળી ખંહેલે ફાટી છે અને તેમાંથી સાપ બહાર ખેંચાઈને નીકળી આવે છે અને તેમ કરતાં કાંચળીને પાંખડો છેડેર ખેંચાઈ આવી અંદરનું પડ બહાર અને બહાર નું અંદર ઉલટાઈ જઈને કાંચળી મુડી પડી જાય છે. કાંચળી એકાદમાં ભરી કુંડક-ત્રાકડક હડકરી વસ પારદર્શક હોય છે અને ભિંગણાં અને કાઢવાની નિઆ નીઆ તેની ઉપર આખાડ પટેલી હોય છે.

સાપનો રહેવાસ.

એકે સાપ હનીવત્ત સરથા બાગે ઉપર મળી આવે છે તોપણ તેઓનું મુખ્ય મથક સરદારમીલકાના મુલકો (moist tropical climates) માં હોય છે. સૌથી વધારે જાતો અને પોરી સંખ્યા દ્વીપુસ્તાન અને એવે પેનીનસ્યુલામાં મળી આવે છે. અમેરિકા-

ના ચરમ ભાગોમાં ઉપલા દેશો કરતાં ઉતરતી સંખ્યા અને જાતો હોય છે અને તેથી ઓછી આફ્રિકા અને આસ્ટ્રેલીયામાં હોય છે. મધ્ય અને ઠંડા મુલકોમાં રહી થોડી જાતના અને થોડાજ સાપો મળી આવે છે.

સાપનું રહેઠાણ.

સાપનો વસવાટ જુદી જુદી તરાકુનો હોય છે. કેટલાક સાપ જેવા કે અગસિયા જેવા યાંખળા સાપ ભમીનના પેટમાં પોતાની આખી છુંદની શુભરે છે, અને જમીનની સપાટી ઉપર તેઓ કાઢાચળ આવે છે, તેઓ કીડા કસારા વગેરે ખાઈને જીવે છે.

બીજા કેટલાક સાપ જેવા કે સરપતોલા અને હરીઆલ થાણું ખરું આંખો વખત ઝારો ઉપરજ કાઢે છે, અને તાના પખીઆ, ઇંડા, ઘીણાડી તથા તીક્ષ્ણ વગેરે ઉપર શુભરો કરે છે. તેઓનું શરીર થાણું કરીને થાણક જેવું પાતળું અને બહુકદાર રંખીન હોય છે. તેમના શરીરના નીચલા ભાગનાં કોરલાં થાણક વેળા વચમાંથી કીતારીદાર (keeled) હોય છે કે જે જાડ વગેરે ઉપર મજબુત વળગી રહેવા તેમને મદદ કરે છે. દેહકાંકિને તો પુછી પડે જાડની યાંખ જીઆ પાટવાની શક્તિ (prehensile tails) હોય છે.

સાપની શીકાર પકડવાની અને ખાવાની રીત.

વનુંકરીને સાપ પોતાનો શીકાર જીવતો પકડીને લાકડાં, પીંજાં, ચાંચ, નખ વગેરે સાથેજ આંખો ને આંખો મળી જાય છે. કોઇ કોઇ વેળા તો એકદ દેડકા ખીચારો જીવતોજ સાપના પેટમાં જાય છે અને તેનાં થોડાક વખત અજાડ પગાડ કરતો માવમં પડે છે, સાપના હાંત થણા બારીક હોય છે અને ખોરાકને પાંચીને ટુકડાં કરવા અથવા ચાવીને બારીક કરવા જેવી

અસીર ઉપાધિ કાંઈ પણ આંગણી વગર અભ્યાસથી નુકસાન થવાનો સંભવ રહે છે તે જાણ નહીં થાય.

માણસને ખાસ્તીભરેલા ફક્ત ૭ ઝેરી સાપો.

ઉપર જણાવેલા ૭ ઝેરી સાપો (૧) નાગ (Cobra), (૨) ધનસી મનીષાર, સંખની અરવા કેન (Krait); (૩) પાપાળો એકર (Banded Krait), (૪) ધનસ અથવા ગિનરંગ (Dabbar or Chain-siper); (૫) સંકેરીય અથવા રાજનાજ (Hamadryad or King Cobra), અને (૬) કુરચા અથવા કાપર (Kuppur or Carpet-siper) છે. એ ઉપરાંત કેલોપીસ (Callophini) નતનો એકાદ અને કાપરના ઘુસા અને લીલા ઘાઠ પર્સ (Brown and Green Tree-sipers) પણ કદાચ ખાસ્તી ભરેલા અણપ. એકે તેમણેથી મોત નીપજવાના કામચલા ખાસ્તી ભરેલા નોવાયવા નથી વળી વગર ઝેરના સાપોમાંનો ફક્ત એક જ સાપના મોઢા કદ અને તેમને લીધે માણસને ખાસ્તી ભરેલા છે અને તે અજાણ છે. બાકીના બીજા બધા વગર ઝેરના સાપો ઉપરાંત તેમના ફક્ત મોઢા, કે જે કાંઈ કાંઈ હોવા નથી, તેજ ની હાથે તદ્દન બચાવ વગરના છે.

એ બધા જી સાપોમાં નાનાથી મોટી વડુ મરજો નીપડે છે, અને તેથી જગતના મરજો કદમાં નાના પણ જલસદ ઝેરવાના ધનસી, મનીષાર, સંખની અરવા કેવળાં ૮ બધી થાય. જ્યાં કાનસીએ આ બેટ સાપો દિંદુસ્તાનમાં સંધ્યાસુખી મળી આવે છે, કેવનીજ નતનો ઘણો ઝેરી પાપાળો એકર સગા ધનસીએ સુખી ઈલાકામાં મળેલો નથી પણ જાગા, મદ્રાસ અને બરમામાં સાધારણ છે. સંકેરીય અથવા રાજનાજ બધા સાપોમાં મોટી મોટી અને ઝડપી હોય છે પણ સાત ધનસીએ નાળના જેટલો તે સાધારણ મળે આવેલો નથી તેથી નાળના કરતાં એનાથી થમાં મોટાં મરજો નીપડે છે. એ સાપ ઘણું જીને દિલ્હી દિંદુસ્તાન, બંગાળ, આસામ અને બરમામાં મળી આવે છે. ધનસ અથવા ચિતરંગ પણ મોટા જલસદ ઝેરનો અને થમાં લગભગ દાંતવાળો સાપ છે, અને ઝેરીપણામાં ફક્ત નાજીજ ઉતરતો છે, પણ એ સાપ ઘણું સુસ્ત રોવાથી એનાથી થણા મરજો નિપજતાં નથી. કુરચા

સાપ નાનો જાંઠો થયો ઝેરી અને ઝડપી હોય છે, અને વગર ઉંચે પેટેથી પોતેજ મજબૂત ઉપર દુધથી કરે છે તે છતાં એના નાનાં કદ અને બારીક ઝેરી તાવ તથા નાની ઝેરની માંડે લીધે એનો કંઈ દમોદાર પ્રાણવાદ નીવડતો નથી. એ ઉત્તર દિંદુસ્તાન, સિંધ, કશ્મીર, પંજાબ અને કેપ્પુના ઘેટાંમાં મળે છે. ઝેરની માંડ અને કંઈ મારવાનો ઝેરી દાંત.

કંઈ મારવા માટે સાપના મોઢામાં ઝેરી માંડ (poison gland) અને તે એ રડીમાં પ્રવેશ કરવા માટે બીજ સાધારણ દાંતથી મુદાલ ખસે ઝેરના રાગો (fangs) હોય છે. આપણા મોઢા થુંકે આગે છે તેને લોટીનાથી છુટા પડી પેલા કરવા માટે અમેમાં જે કસ અવધરો હોય છે તેને થુંકી માંડ (salivary gland) કહે છે. આપણા ઝેરી માંડ જુદું થુંકી એ નાંચ (jaw) છે, જેમાં પેલા થવી થુંક મોકલે કાસલ માટે ઝેરી બનેલી હોય છે એ ઝેરી માંડ લંબગોળ હોય છે, અને આખર તથા કદમાં બહામને કાંઈક મજબૂત આવે છે તે કાસલ ના બામા બેટ બામુને આમલીની નીચે આંખની નીચે અને પાછળ (below & behind) થણું જીને અડધાથી એક હાથ લંબાવતી હોય છે, એ માંડનો અવગનો ઉંડો લંબાઈને વેગ નથી (direct) અને છે, જે મોટું ઝેરી દાંતની માસપાશની આમલીની કાસલીની અંદર દાંતના બેટ આવડત હોય છે. (અંતર)

x x x

‘પેલા પડેપવાળા ગામડે ખેતી કરવા બેસે રહ્યાં છે તેની ખબર કે?’

‘હા. બીચારો નોકરી કરે છે. કહે છે ખેતીમાં આવતી ખુદ નોકરીથી પુરાય છે!’

x x x

‘મિસ વાડયા આજે ગ્રામમાં કેન્ટ મારી ગયાં’ એક સહીએ બીજને જણાવ્યું.

‘ગ્રામ ચીકર હરે તે બીચારી ઉભી રહેલ કેન્ટ મારી ગઈ હશે!’

‘નહિરે. એમ શું ડેરા’ બારે છે? બીચારી અડધાંજ દરેકે ઉડી તેને બેચારી આવેલા માંડી તેથી તે કેન્ટ મારી ગઈ હતી!’

x x x

પારસી બાનુ લુપીન !

(મ્યાઇક લેટર્નની સ્લાઇડ સાથે ।)

જાણી એ સના પરાક્રમ યાને પાછેલી પરવેરના પસ્તારાનુ.

પહેલું પ્રકરણ ! ! !

(નદી બગાવા નન, એમ મખરામ ના મોઢ એ ૧૪ બોઝા સીનેમેટોગ્રાફની નદીમજર નથી
જે મણને મખરાવા જવાની અદગ દોષ તો જરા બે પૈસાનુ જાર મજાતીને માટે મુજબે.)

(લખનાર—મુસ્સોમ તીન પાંડે.)

પ્રકરણ અગ્યારમું.

(તારા મોઢા પગ પર જોઈએ તો આપસની પોઢીસ લગાર-મને તો વસંતેના બહારની ખુબી ગાતાં હજી બીજાં બાવીસ પ્રકરણ પુરા કરવાનાં છે. લી. સરસો.)

અચ્છપ્રધ ! બાવીસ ! બપાવા મારા, તારા આશરો ! અરે બાવાબન, મારું માન ને એ તારી વસંતી મેનાનત લડાઈ પુરી થાય ત્યાં તુલીક માંડી વાળ; નહીંકર શુભરાનનાં ૬૦૦ ઘરાકમાથી નવરો ગેપ થઈ જશે ને હાંધ્યાં મોડીના વાખા પડશે. લી. ભાગલ્યા)

(શું અથા મોઢા મોઢા વારતા લખનારાઓ એવી બાબત પર પાનાનાં પાનાં ભરીને જુડીસાચી કલમ ચલાવે છે ને હું અમોગો બેસી રહું કે ? અરે મારા દીકરા, આજે તો એવીજ રીતે અમથા અમથા અલકાદો લખાઈને વારતાઓ લખાય છે તે શું હું નથી જાણતો ? જેવી વસંતની ખુબી ગાવાનું પુરું થયું કે પછી એક બૈરીના બાલ, દાંત, નાખ, કાન વીગે-રેની તારીફ કરવા પર મંડી જવાનું, નહીંકર પછી સાતરોને સત્તાણું પ્રકરણ કપમ કરી ભરાયે ? લી. સરસો.)

ત્યારે આપણે ઉપર જોઈ આળ્યા તેમ તે વસત રેતુ લણી મળની હતી.

લીલા દોર જેવી !

પણ તે ઋતુ સાથે આપણને કરી નીસળત નથી આએ મહાન ઓરરરરર રીજનલ્લ વારતાનું મખ-તાપર પ્રકરણ અગ્યારશું ને આગેવાન બનાવ ઉપર લથડે છે તે બનાવ અન્યનો બદળખ હાંગમ તો ચામાસાનો હતો.

વરસાદ થોધમાર પડતો હતો.

હાપરાંઓ ઉપરથી નેવના રેલાના રેલા ઉવરતા હતા.

રસતામાં અને પાણી પાણી થઈ રહ્યું હતું, ન્યા મટોડું હતું ત્યાં કાદવ બની ગયો હતો, ન્યા ખાશ હતા ત્યાં ખાબોઆં સ્વરાઈ બેઠાં હતાં, ન્યાં ટૅરેસ બેચેલી હતી : ત્યાં ઓરડામા ચાવરળાય મુક્તના મલના હતા.

થોળીનાં કપડાં સુકાતાં બહુ વિલબ લાંગતો હતો. (મીઠ સરસોકા તીન પાઉં !)

(૭૧)

ઉંહ ! આએ ભાગલ્યાનો ઇશીમ નરા ચહ-

ડેલો જણાયછ. પાંસુ અત્યારે શું ? હું વારતા લખું તે બી કેમ ? મરહુમ દાદી તારાપોરવાલા તેમજ મીઠ બહમનજી કાબરાજ ને “ રશીક ” ને “ પીનમ ” એ લોક અથા વારતાઓ લખેછ તેમાં શું એમ બહુ વીજતે નથી લખતા ? લખવું ન જોઈએ ! નહીં તો પછી ચારલ્સ ડીકોન્સની બરોબરી કેમ થઈ શકે ?

પારે, ચાલો માંડી વાલો. એતો ભાઈકોડે કોઠેની જુદી ! સાહજદો મમરા ખાય તો કહેશે ને “ લાડ કરેછ ” ને લીખારી મમરા ખાય તો કહેશે ને “ ભુજે મરેછ. ”

ઉપર મુજબનું ટાહેવું લખાવવાની મારી મઠ-સદ એમ હતી કે મીસ મુના ગઢેરીએ બહુચિન્તાન તારું કરીને ને પેન્ડીંગ મંગાવેલું તે આવી પુગે તેટલામાં મારાં વહાલાં ને મ્યારાં બઠકની પાંખ જેવાં મુરબ્બી વાચનારાઓને કાગને ડોળે વાર જોતાં વેદીંગ રૂમમાં બેસી રહેવું પડે ત્યારે કંઈ ચોહવા-વાનું બી જોઈએ ખરૂં કેની ? પણ લ્યો ચાલો, હવે લે ખાસ ઓરડરથી રંગાચી મંગાવેવું પેન્ડીંગ આવી પુણ ! અરે એમ ધરોછ ક્યાં, મારા માહેબ ? જોતા નથી મીસ ગઢેરી વી. પી. ની રશીફ પર સહી કરી આપે છે તે ?

“ ચાલ, ઉકારામ, પેડી ખાલ ! ”

ઉકારામે અરધું મનરો, અરધું મોઢિ કાંઈક સરસ્વતી જેવું બળડીને છીણી હથોડી ઉચકીને ધપા-ધપ હાંધ ત્યાં ડોઢાડોઢ કરીને પેડો ખટારામાં આવે-લો પેન્ડીજનો પેટારો ઉંચાડ્યો. શાહ ! તે સુનેરી શીલીટની રેમમાં મઢી લીધેલું કોઢેલું કેન્વાસ ખાન સાહેબ ઇચાકાએમ બોમની પોઢીની કરાંમ-તની મુલાલી પૂરતું આપણી ચરમા પેહેડેડી નજરો વાનમુખ ખડું બેઠું હતું !

ખાં સાં ઇચીકા બોમબોમનું પેન્ડીંગ.

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

“ શાટકોપરવાલા.”

તેવણે એટલું લખી પેન્સીલ (જેને શુભરાત્રીમાં સીસાપેન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે તે) બાબુએ મુકી દીધી અને મોટી લેખી અર્વાચીન અવાચી ખાતાં ખુસાબીને મારે ફાટી નવી છાતીએ વમાસણ કર્યું.

“ હાલ વનહરસ ? શાટકોપરવાલાનો ઇંગ્લીશ મૂળાક્ષર છ છે અને તે માટે સર ખાન બહાદુર કચોકાબિમબોમબનાં પેનટીંગમાંથી આપને શું મળી આવેલ ? G ! G ? હા, G !!!

એટલું વમાસણ કરીને બાબુ સુનાઈછ ગડેરી ખુસાલીને મારે ફેંટ મારી ગયા.

ઝોર્જ “ શુભરાત્ર ” નાં અર્થ નાદાન કે દાનાવ વાંચનારાઓ ! પહેરલાં થરથર કુરુ ! ને પછી મને કહો-હા હાંમતથી આગળ આવીને કહોછ, કે બાબુ ડીટકીવ સુતુ કેવા પ્રકારની ખુસાલીથી ફેંટ મારી ગઈ હશે તેનો આર્થિક ભેદ તમે પામી ગયા છો ?

(મીઠા સરસોડા ત્રીન પાંડને માલમ થાય ને બધાં વાચનારાઓનો જવાબ એકજ આવશે કે તુ બેટી બાપ તારી સુરીઆણી વારતામાં એ શું ભેટી બનાવ લખે છે તે કોઈનાબી કાલરયામાં કલરતુ નથી.) જરા ધોલાસો કરી મર-ભાગલયા.)

મીઠા ભાગલયાને માલમ થાય ને કે તમે સારાં મનીખનાં ફરજન થઈને એમ ગાલબોય પર ઉતરી પડો છો એ કાંઈ સારી વાત કહેવાય નહીં. અમે એવી મંતવર ડીટકીવ વારતાના નામીયા મરાહુર લખનારા બહાદુરો તે કાંઈ તમારા જેવા અધીપતીઓના વાણા ટપલા સાખવા માટેના નથી ! હા-કહું છો સાફ-સરસોડા.

ફેંટમાંથી હુસીઆર થવા કેડે આપણાં સોના બાબુએ પેલી બાબુએ પેલી ટાપરી (તુઓ સ્પીર “ શુભરાત્ર ” ફેબ્રુવારી ૧૯૧૬ ના અંકમાં) પાને ૯૩ મે પાછી ઉપાડી અને તેવણે ને કાંઈ લખ્યું હતું (કે ને સઘળું ધીય વાંચક સાહ, તેં અજુઠ ધીરજ રાખીને ઉપર વાંચ્યું છે અને ને સઘળું અતરેલખી લખી પાછું વિસ્તારીને લખવાની હું બર નથી બેતો તે) ફરીથી વાંચ્યું અને તેણીએ તે સરળાનો સંચોપ સાર ખેંચતાં નીચે પ્રમાણેનું અવલોકન કર્યું.

અવલોકનની આકૃતિ

A	H	E	G
૧	૮	૫	૭

“ કેમ છ ? હવે કંઈ સમજ પડે ? ” સુતુએ પોતાને આખ મારીને પુછ્યું અને પછી લખવા માંડ્યું, “ પેલી ટેક્ષીકારના ડાહવર અરદેશનાં આખા નામના મૂળાક્ષરો નંબરપાર લેના, ચાહ પાક પરવરદેશાર તારો આશરા ! ૧૮૭૭ ! કેતું અભળ્યું હતું ! ત્યારે એ પાગમીને મારી આરીસમાંથી ચોરાઈ ગયાલા “ ૧૮૫૭ ” સાથે મંદીમી સંબંધ હોવા બેઠ્યું. ” પેલી નાપાક બેચ લેખી નવી પારસી બાબુ હુપીનની એ મહાન મારીનો જો હું પતો નહીં મેળવું તો પછી હું શું જામની ? ચાહો માય, હવે પેલો ભેટી અરદેશર શાટકોપરવાલાનો શાટ કહો બેઠ્યું.) છત્રી લેને માય, વરનાં થણો પડેછ. ” એટલું લખી રહીને શુનાબાઈ કાસી કાંઈને હકયા અને ટાલણની સીદીથી પરી નીચે કલરી લેય છે તો ના મળે પેલી ટેક્ષી ? ના મળે તેનો તે ડાહવર !

હવે ?

અરરરર !

આફતો આવે છે ત્યારે એકલી આવતી નથી

“ મરેરે ! મે બી મુઠ્યે તેને તેનાં ભાઈના પૈસા

ચકી આપ્યા તેહરે તે મુઠે હઈ ઉઘે. સાનો રલી મરતોથો ? મે આનાબી મે મુવાના રેહવા દીધા હોતે તો ભસતે ભસથો હઈ ગયરી મરતે ! ”

હવે ?

સુનઈને થણું મન થયું કે ત્યાં વસ્તામાંજ ઉભી રહીને ફેંટફેંટ રહી પડે ! પણ લાખો વિચાર કરતાં તેણીને તેમ કરવાનું દીન લાગ્યું નહીં. તેણી તેમ કરવી હોય તેટલામાં થપ કરતી કે ચાહલ કોઈ ઉરફે પારસી બાબુ સેનરો કાંઈ પારસી બાબુ હુપીનજ ત્યાં આવી પુગેતો કેવી નામોશી લાગે ? એવા સર્વોચ્ચ ખ્યાલ જાનજ તે લખી બાબુ ડીટકીવ ખમેશા રહી ગઈ, અને હવે તો બનનાં જાને તે ખરી પછુ દહીં બાબુને પેલા ભેટી ટેક્ષી ડાહવરને ચોધી કહાડવાના સમસોનદ લઈને તેણીને ખાલીલીલ રોડ પરની પોતાની આરીસ તરફ ચાહ મુઠ્ય.

કેલ બેહાન ! મીદાગ ત્યાં ! તારી ચકુઓ ઉપર સોનેરી મુરતો આછ સોરીઆર રા ! ! તારા નેત્રની ગાદ વાન કરારરીન આવતો દફતો વાંચવા ખખરદાર ચા ! ! !

પાંખોવાળા ને મોટી અણીદાર ચીપીઆ મરખી
આંખોવાળા બગલાઓ, નદિના કિનારાપરનીચી
નજરે ધ્યાન ધરીને બેઠા હતા. કોઇ કોઇ ઉડના
હતા ને કોઇ વળી નિર્દોષ મરખોને પકડવાના
પ્રયત્નમાં પડ્યા હતા.

નદિના ઉંડા પાણીમાં ઉંચા કિનારાપર
આંખવા ઉંચા ઉંચાંતરેઓની વિશાળ ડાળીઓ,
રમદાર ડળડુલથી વચી પડતી, અને તે માથે
જલલતાઓ એવો પડછાયો નદિના બીલોડી
સરખાં સ્વચ્છ પાણીમાં પડતો હતો. તે સ્થાના
મનોરંજક લાગતી હતી. મધ્યાનકાળના કંકડના
તાપમાંથી રક્ષણ કરવાને માટે અને તૃત્યાપાન
કરીને પોતાનું તપેકું શરીર શાંત કરવાને માટે
કોઇ કોઇ પ્રવાસી ગંગાપર આવતા. આકાદ
ભોળા હૃદયનો ને બદકની છંદગીનો ભોળો ભર-
વાડ મેંઢાં-ગાકંગનાં ટોળાંને એક બ્રાહ્મીએ હાંડી-
ને પશુપત્ર પોદાર કરતો પાણી પાવને આવતો
અને પછી પામેના નુદર તરુઓનાં કુમખાંની
શિતળ છાંયામાં પોતાના પ્રાણ કરતાં વિશેષ
ઢાલાં પશુઓને બેસાડીને ઉંચું મૂકે એકાદ
ગસડો અથવા કાઠિયાવાડી દુહાઓ લલકારતો
નજરે પડતો હતો. આ દેખાર જોઇને તરણુ
યોદ્ધાનું અતઃકરણ તરંગ પર ચડ્યું-પશુપાળ
પોતાના તાળાનાં પશુઓનું નિરંતર યથાર્થ
રીતે લાલનપાલન કરે છે, તેવું લાલનપાલન ને
યથાર્થ સંરક્ષણ-સાન-મહાસાનઓ પોતાની
પૂતવત રાંકડી પ્રભુનું કરવાનો પ્રયત્ન કરતા
તથી, એ ખીનાપર તેણે અદ્રસોસ કીધો. પશુઓ
એ પશુપાળોની છંદગીનું છાન છે, તેવીજ
રીતે રાજ્યનું છાન થયત છે એવું નહિ
જાણનારા રાજ-સરદારોની સ્થિતિ નાજ પામે
છે, એવી તરણુ પુરની ખાતરી થઇ. આજે
“મણીપુરની” સત્તામાં અપૂર્વ આનંદ છરા-
ઇ રહ્યો હતો, તેથી નદિની અંદર ન્હાના ન્હાના
સંઘાથી સુંશોભિત કીધેલા મજામાં બેસીને

રંગીલા રજપૂત સિપાહીઓ હોંશથી હલેસા
મારતા, ગમત કરવાને ફરતા હતા. પ્રપંચમાં
સ્થાયી રહેલા પુરો પોતાનું પાપી પેટ
ભરવાને માટે અનેક પ્રકારની કપટબળ પાથરીને
પામર મનુષ્યાને પકડે છે, તેવી રીતે કોઇ કોઇ
મચ્છીમારો કિનારાપર બેઠા બેઠા, અને કોઇ
કોઇ વળી મજામાં બેસીને નિર્દોષ મરખોને
બળમાં ફસાવવાના પ્રયત્નમાં પડ્યા હતા.

ગોમતી નદિના ગંભીર ને પ્રબળ જળ-
પ્રવાહની સામે એક ખડકની માફક કિલ્લાની
મજબુત દિવાલો અનેક વર્ષથી જેવી ને તેવી
પૂર્વ સ્થિતિમાં સ્થિરતા પકડીનેજ ઉભી હતી
દૃઢ મનના મનુષ્યોને જેમ ન્હાના પ્રકારના વિકારો
ડાવી શકતા નથી, તેમ આ કિલ્લાની પ્રચંડ
દિવાલોને ગોમતીનો જળપ્રવાહ કિમિત માન
અસર કરી શકવાને અસમર્થ હતો. તરણુ
યોદ્ધો આવા સ્વાભાવિક અને હસ્તકૃત અમલકા-
રિક દેખાવો જોઇને વિચારમાં તક્લિન થઇ ગયો
હતો ને તક્લિનતામાં તે ગાયનના તાનપર
ચલ્યો. તરણુ પુરોમાં સ્વાભાવિક રીતે ગાયન-
કળાનું તાન હોય છે, અને એ તાનમાં તેઓ
પોતાના માનસિક વિકારો પ્રકાશિત કરે છે
રજપૂત સિપાહીઓ જેઓનું નિત્યકર્મ સંસાર
સુખ અને વનિતાવિદ્વાસના સુખના અભાવે
કરીને કુર્ચા કરવાનું, તથા રણસંગ્રામના ખડ-
બચડા રસ્તામાં છંદગી ગાળવાનું સુજેકું હોય
છે, તેમના મનની લાલસા-વાસના કોઇ કોઇ
વાર પૂર્ણ જોસ્તામાં ચુરી આવે છે, અને એ
ચુરી આવેલી વાસના થોગે કરીને તેઓ બહુ
બહુ વાર સાહસ કર્મ કરવાના સંજોગે પણ
બેગની સંક છે. આ સંજોગે હાથમાં ધરીને
એવા તરણુ પુરો સાહસ કર્મના પરિણામે
પોતાના અતઃકરણની શુદ્ધ વાસના પણ સાફ-
લ્ય કરવાને સમર્થ થાય છે. યુવાન રજપૂત
બાળકો બાળપણમાંથીજ લગાયક શિક્ષણ લેવાના

પડેલા પડયો. સૌંદર્યતાના ક્ષેત્રમાં સ્નેહબીજ
રોપાયો. તરૂં પુરૂષ, સૌંદર્યતાની ભૂતિના શાંત
સ્મરણમાં અમેત-અસાવધ થયો.

મકરણ ૧૭ મું.

“પટાવતની પેરાણાગત.”

આજે મણીપુરના સ્વર્ગવાસી મહારાજા સરદારસિંહજીના અણાથે મૂર્ચારત થયા પછી લશ્કરના બળીતા અને માનીના રજપૂત સંસ્કારોને, સિંપાલીઓને તથા માનકરીઓ ને કિશાના પ્રાચીન દિવાનખાનામાં બીજાની આપવામાં આવનાર હતી. તેને માટે રહવારથીજ તાકીદ ને તૈયારી થવા માંડી હતી. આજે એકથી મોજાનીજ મોજમજા ભોગવવાની નહોતી, પણ તે સાથે દેવમંદિરોમાં ઇશ્વરો પાસેના, કિશાના મેદાનમાં રમતગમતના અખાડા, અને બીજી પણ કેટલીક ધામધુમ થવાની હતી, તેમાં ભાગ લેવાને માટે આપણા પ્રાંતમાં પેરાણાને પણ હાજર થવાનું હતું, તેથી તમેજો ત્વરિત સુંદર વસ્ત્રો પહેર્યા ને તે પર શરિરે મિપાલીઓને સોહા એવાં અભરઅલટકાર્યાં. તૈયાર થયા એટલામાં પાછળે પ્રહર થયો એટલે તેઓ ગણીકણીને કિટલાના સરદારના મેદાનપર ગયા. સરદાર આદેશ એ વખતે હોદ્દા ગંગડાવતા ઉંચી ગાદીપર પથાડા મારીને એવે તકીઆને ઓઢીગણુ દબને ખુશ વિચારમાં બેઠા હતા. તેઓએ આપણા પટાવતોને ખુશી ભર્યો આપણે આપીને પોતાની પાસે માનમોદિત બેસાડવાની મહેરમાંની કરી. સરદારની આમંત્રણને નેનાં હોદ્દા-ચઠ્ઠી-ઉતરની પંકિતનાં સંદર્શો ને મિપાલીઓ કુંડાળુ વળાને બેઠા હતા. આજનો દિવસ ઉત્સાહનો હોવાથી કોઈ કોઈ વાતો કરતા, કોઈ હુંકારો દેતા ને કોઈ કોઈ અસંકે મનકના તડાડા મારીને વ્યર્થ સમય ગુમાવતા હતા. વાતો કરી કરીને થાક્યા, એટલે કસુબો ઘોળવાનું કામ શરૂ થયું. કોઈ કોઈએ આરસ-પદાણની ખરલોમાં અરીબની ગોટીઓ ઘુંટીને કસુબો બનાવવા માંડ્યો. કોઈએ ગળણીથી ધીરી ધીરી ધારાએ ગાળવા માંડ્યો. કસુબો નૈવાર થયો, એટલે તે પીવાનું અને પાનાનું કામ ચાલતું થયું.

સુરાષ્ટ્રના રજપૂતોમાં આ કાળે અરીબના વ્યસને પૂરેપૂરો અમલ જમાવ્યો હતો. હોકારા ને ખુખાગ કરતાં કરતા રોડીઆ કસુબા પરત્વર પીધા ને પાયા. કસુબા પીવાનું કામ પૂર્ણ થયું એટલે તેપર શ્રીની પ્યાલીઓ આપવામાં આવી. કાશી પીધી એટલે વળી મોઢ કોઈએ હોદ્દા ગંગડાવા માંડ્યા ને કોઈએ ચલમે પ્રંકવા માંડી. એટલામાં રમતગમત ને તમાસાના અખાડા થવાનો સમય થયો. એ તમાસાને માટે પાસેનો વિશાળ મેદાન પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં લશ્કરી સિપાલીઓની પાસે ન્હાની સરખી કવાયત કરાવવામાં આવી. અશ્વો દોડાવવામાં આવ્યા. દોડતા અશ્વ બાલાથી લીજી વિધવાના અખત્રા થયા. દાસ, તથવારથી અરસપરસ ખોટી લડાઇ લડવામાં આવી અને પટાળાજી ખેલવાના અખાડા થયા. આ સમયે તમાસા ફતેહમંદ ઉતર્યા, અને તે નિદાણીને આપણો તરફ યોદ્ધો બહુ બહુ પ્રમન થયો, પણ તેનું નેંઘએ એવું ધ્યાન આ તમાસામાં નહોતું. તેનું ચિત્ત એમ નિશાએ કરીને ચક્રોએ ચઢ્યું હતું. તેના મિનારાના અખાવાળી સૌંદર્ય મુર્તિના ધ્યાનમાં ચકચૂર હતો. તેના મનમાં સૌંદર્યતાની મોહની જગી હતી, અને એ મોહનીની મોહ નિંદ્રામાં અર્ધો ઉંઘતો, અર્ધો જગતો, આ તમામો જોતો હતો. આ તમાસા વાસનવિદ્ રીતે જોતાં માદા અને રમે વમરનો હતો, પરંતુ તે રજપૂતોની અંચળ પ્રકૃતિને અનુકૂળ આવે એવા હતા. અંગવળમાં વધારો થાય,

હાથોએ પોત પોતાની ગેજે ઉપારી લીધું. બીજા દિનુઓની માફક જમવા કરવાના કામમાં રજપૂતો એદી નથી. લગાયક પ્રકૃતિના માણસોનાં મન પ્રકૃતિને લીધે અંચળ હોય છે, અને અંચળ-વૃત્તિના માણસો જમવાના કામમાં ચોંપ ધગવે છે. જમી રહ્યા એટલે પાન સોપારીનાં બીડાં આપવામાં આવ્યાં. અત્તર વહેંચાયું, ને ગુલા-બજળ છંદાયું, એટલે અરસપરસ મળી બેટીને મથળો મિત્રાવડો બરખાસ થયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

“રજનીમાં રમતગમત.”

પ્રેમખીજ જેના હૃદયમાં ગપાયું છે એવો તરૂણ ચોધેા ઉન્નણીનો આનંદ લોભવીને ઉતારાપર આવ્યો, પણ તેના મનમાં લેણ માત્ર આનંદ નહોતો કે તેવું મન સ્થિર નહોતું. તે યિચાર સાગરમાં ગળકાં ખાતો પગ દોરે તેમ દોરતો, પરાધીન સ્થિતિમાં પોતાના ઉતારાપર પહોંચ્યો તો ખરો, પણ તેના મનની સ્થિતિ ઠીક નહોતી, તેથી તેણે અંગપરથી પોતાના વસ્ત્રો ઉતારીને ખીટીપર લટકાવ્યાં ને ઘરમાં પહેરવાનાં આવાં વસ્ત્રો ધુન્યમાં ને ધુન્યમાં શરીર પર ધારણ કરીને દિવાનખાનાના એક ખુણામાં બિછાવેલી ગાદી પર બેસી ગયો. તેની સ્થિતિ આવી અસ્થિર હતી, પરંતુ તેની સાથેના ગોઠી-આઓની સ્થિતિ તેના કરતાં ઉલટી હતી. તેઓ આજના ઉત્સાહ વધારે એવા ઉત્સાહવાન દિવસની ઉન્નણી જમીને વધારે ઉત્સાહવાન બન્યા હતા. તેમનું હૃદય રાગ-રંગને લીધે હાથહાથ ઉછળતું હતું, અને એવા ઉછળતા હૃદયમાં પોતાના મિત્રોને મળવા-બેટવાને અને રાતની રાત ગમતના મિત્રોવડામાં ગાળવાની તેમની મરજી હતી. એ મરજીને વરા થઇને પોતાના તરૂણ મિત્રની માન-

પૂર્વક રજા માગીને તેઓએ ત્યાંથી વિદાયગીરી લીધી. આ વખતે તેમનો મિત્ર વાંત કરવાના રંગમાં નહોતો, તેથી તેને વધારે ન છેડતાં તેઓએ પોતાનો મન ગમતો રમતો લીધો.

તેમના ગપા પછી હવે આપણો તરૂણ ચોધેા બાપા દિવાનખાનામાં એકલો રહ્યો. એકલો રહેવાની તેની ઇચ્છા પણ હતી, અને તે પૂર્ણ થવાથી તેના મનપરનો થોડો ઘણો બોલો બજી કમી થયો હોય તેમ જણાયું. તે મનમાં ગણગણ કરતો ગાદીપરથી ઉઠ્યો ને દિવાનખાનામાં આમ તેમ નિયમ વગરના આંટા મારવા લાગ્યો. તે ધડીમાં ઉભો રહેતો, ધડીમાં ધીમાં પગલાં બરતો, દિવાનખાનામાં આ છેડાથી પેલા છેડા સુધીનો રસ્તો માપતો-પસાર કરતો, ફણમાં હથિયાર સામું નેતો, ફણમાં બીતોપર ચિત્રેલાં રણમિપર પરાક્રમ દર્શાવી ગયેલા પુરૂષોનાં ચિત્રો નિહાળતો, તે પોતાના ચિત્તને સાંત પાડવાના ઉપાયો લેવાની કોશિશ કરતો, પણ તેવું ઉદ્દેશયલું મન અશાંતજ રહ્યું. તેના મનને આ રમતગમત ગમી નહિ. તે પ્રેમનિશામાં ચકચર હતો. પ્રેમનિશામાં પડીને પરવશ થયેલા પુરૂષોનું હૃદય પણ પરવશ થાય છે, અને એવા પરવશ થયેલા મનને ખીજ પદાર્થોમાં પરમાનંદ પ્રાપ્ત થતો નથી. તેનો નિગો ઉતારવાને માટે કશા ઉપાયો કામે લાગતા નથી. પ્રેમનિશાનો મદ ઉતારવાને માટે પ્રેમ મુટીકાજ નેહએ. ઉજ્યુતા ઉખ્યુતાને હડાવે છે. સિતળતા સિતળતાને હરાવે છે; તેમ પ્રેમ પ્રેમને મારે છે. પ્રેમ મસ્તીમાં પડેલાં પ્રાણિને પ્રમમાં પડવા દેવો, પ્રેમમાં જ ગળવા દેવો, પ્રેમની જ વાતો કરવા દેવી, પ્રેમનાં જ ગીતો ગાવા દેવાં, પ્રેમની જ બાજી રૂમવા દેવી ને પ્રેમ મૂર્તિની જ પ્રીતિપૂર્વક પૂજા કરવા દેવી નેહએ, તેથી કાળે કરીને તે પ્રેમ મસ્ત થશે. પ્રેમ મૂર્તિમાં મૂર્તિરૂપ થઇને

મળી જશે, એટલે પ્રેમમય થઈ જશે. પ્રેમમય થયેલા પુરુષો પ્રાણિ પદાર્થોને પ્રેમમય જેખરો. પ્રેમના રસમાં ગગનમાં ખાશે. નેમાંજ પરમાનંદ માનશે. પ્રેમ એજ પરમ ધામ ને પરમ મોશ છે, એવું પિત્તામહો ને જુનીપરના પ્રાણિ પદાર્થો ભળી પ્રેમભાવથી ભેગે, તે પ્રેમ ભાવના ધારણ કરતાં ગિખરો. એવો પ્રેમનો અત્યાદિક પ્રતાપ છે. પ્રેમ નિશાનો મદિમા છે. પ્રેમ પ્રસાનું ફળ છે, અને એ ફળ ચાખવાને આગો લાગુ-યોદ્ધો પૂર્વ સંસ્કારના યોગે કરીને સાવધાન થયો. તેની રંગરમમાં પ્રેમ ઉછળતો હતો. તેના લોહીમાં પ્રેમ હતો, તેના કાઠમાંસમાં પ્રેમ હતો, તેના હૃદયમાં પ્રેમ હતો, અને તેના મગજમાં પણ પ્રેમે નિવાસ કર્યો હતો. એવા પ્રેમ મસ્ત યોદ્ધાને શાંતિ કાંપી મળે તેના અઘાંત મનને શાંત કરવાને માટે એકાદ પ્રેમ પીણા ત્યાજ્યાર બોધ્યો, એકાદ પ્રેમ ગીત માતાર નેદ્યો,

કાંઈક પ્રેમ પ્રતાપ વધ્યો. કાંઈક ઉત્સાહ વધ્યો, પ્રેમે કાંઈક રસ્તો બતાવવાની પ્રેરણા કરી, તેથી તે દિવાનખાનામાંથી પ્રેમદેવે કરેલી પ્રેરણા પ્રમાણે. પ્રેમ દોરે એ.રસ્તે દોરાયો. આણ્યો ને ને સ્વયંથી પ્રેમખીજ રોપાયાં હતાં તે સ્વયં પ્રેમ મર્તિની કાંપી થયો. પ્રેમનું પ્રત્યક્ષ ફળ મળ્યો એવી ધારણાથી એ પવિત્ર સ્થાનકને વિશે દોષ ભંર પડ્યો. ત્યાં જઈને જાણે પવિત્ર તીર્થમાં પ્રવેશ કરતો દોષ, પ્રમતીર્થમાં પ્રવેશ કરીને તેના સ્પર્શથી જાણે પાપન થતો દોષ, એવું તેના મનમાં પ્રત્યક્ષ આનું. તે શાંત મને કરીને ખગખગ વહન કરતી નદિમાં મુલતા ઝડપ્યામાં સ્થિર થઈને બેસો.

મંત્રમંદ વાગ્ય વાતો હતો. નદિના ખીણોરી અને સરખાં પાણીમાં ગિનગ ને શાંત રવાનાં ડિર્જો પડીને પાણીને રંગેરી પ્રમથ આપતો હતો. મંત્રગ અને શુભના તેજસ્વી

સૌંદર્યતા—કુદરતની લીલા નિહાળી પણ તેની મજા તે ભોગવી શક્યો નહિ. તેનો રસ તે આખી શક્યો નહિ, તેથી તેણે આકુળ-આકુળ થતાં મને કદીને ચિતારવાળી મનહર મૂર્તિની ઝાંખી કરવાનો મનસુખો ટીપો, પણ તે પાર ન પડ્યા, તેથી તે વધારે મુંઝાયો—એ મુંઝવણમાંથી મુક્ત થવાને માટે તેણે દેવમંદિરમાં વાગતાં વાછંત્રો અને ઘંટનાદ સાંભળ્યા. આજે દેવ મંદિરમાં ઉત્સાહ ઉજવવામાં આવવાથી ભક્ત મંડળીઓ ભક્તિ કરવાને મંદિરમાં ભેળા મળી હતી, તેની નિશાનીમાં આ પવિત્ર વાછંત્રો અને ઘંટનાદ થતા હતા, તે સાથે વાંસળીઓના મનહરણ અને ડક, ઢોલ, પખાવના મરદમી ભરેલા સૂર સાથે રજપૂત સિપાહીઓના વિસ્તવપણું દર્શાવનારાં ગાયનો પણ સંભળાયાં મણીપુરના મહારાજ સ્મણ્યે પાળવામાં આવેલાં આજના પર્વની ખુશાલીમાં રજપૂત યોદ્ધાઓએ પોતપોતાની ઝાંખીમાં જાગરણ કરવાની જીક્તિ કરી હતી, અને એ જાગરણ-ગાયનના જલસામાં દક્કગી-તોસની માફક અરસપરસ પદા બંધાઈને હિંદના વિર પુરોના વખાણમાં રચાયેલાં ગીતો, પદો, લાવણીઓ, અને ગજલો ગાઈને પોતાનું મન પ્રસન્ન કરતા હતા. આવા ગાયનના મિત્રાવડા હિન્દમાં અનેક પ્રસંગે, વાર-તહેવારે ને પર્વ ઉત્સવને પ્રસંગે યામ છે. આપણા તરફ પુરવને આવા મિત્રાવડામાં દાખલ થવાનું બહુ મન પસંદ હતું, પણ આજે તેણે આવા લુખા લડાયક શક્તિના લોકોને અનુકૂળ આવે એવા પણ પ્રેમ રસમાં ગમકાં ખાતાં રસિક પુરોને અરવી કરે એવા અખાડ પડેલી પોતાનું મન ઉડાવી લીધું હતું. તેનું લોહા સરખું તિલક મન પ્રેમરસે કરીને ગળાળું હતું. મુઝાવમ થયું હતું. બહુ અરે અરે મન પડ્યું હતું. પ્રેમરસ ઘંટનાવજો અને શંકરના તિલક ત્રિશુળને પણ ગાળી શકે છે. તેનું આર્થ- છે આ તરફ પુરવનું પ્રત્યક્ષ દર્શાત બેયું છે.

અરે આમાં જેમી બેરીને તરફ યોધે કરવા લાગ્યો, પણ તેણે ધારી મળેલી પ્રેમ મૂર્તિની ઝાંખી થઈ નહિ, તેથી તેણે પામેના મિનારાને માળે ચઢીને દિલ્લાની અગામી પર ગઢવાનો ઇરાદો કર્યો. તે અરે આમાં નિરાશ બનીને ઉન્મત મનુષ્યની માફક ઉઠ્યો, ને મિનારાની ગોળ પણ સાંકડી સીદી મારતે ઉઠે ચઢવા લાગ્યો. એક પછી એક એમ અનેક પગથીયાં ચઢીને તે વિશાળ ચાંદની ચોક સરખી સ્વચ્છ આરસ પથરની લાદી જટલી અગામી પર ચઢ્યો. આદિથી તમામ કિલ્લાની રચના નિરખાતી હતી. ઉઠે ચઢીને નજર માડતાં મશાલોનું એક મસ મોટું સરથસ (ટાળું) તેના બેવામાં આવ્યું. દેવમંદિરમાં પ્રભુ પ્રાર્થના કરીને રજપૂત સિપાહીઓ મશાલોના મરથસ સાથે પોતપોતાની ઊવણીમાં જતા હતા, તે દેખાવ મન પસંદ હતો, પણ તરફ પુરવના મનપર તેની કરી અસર ન થઈ, એટલામાં પામેના મિનારાને લગતી અગામીપરના ધાખાં પર કાંઈક નાગુક પગતી હરફરને ઝાંકરના અમકાર ને કરી મેખળા જે ધુધરાના ધમકારા સંભળાવા લાગ્યા. એ મધુર આરાજની સાથે ગંભીર વાછંત્રોના નાદ પણ સંભળાયા. નાદની સાથે કોમળ કંઠની કામિનીઓના સીસોલી સરખા સ્વરોના ગાયનો પણ શ્રવણ થયાં. એ શું હશે ? આ, મધ્યરાત્રીના શાંત સમયે અર્ગ-લોકેમાંથી દેવ સુંદરીઓ નૃત્યલીલા કરીને પામર મનુષ્યોને રીઝવવાને અથવા અથઓ ઉપગમવાને માટે મૃત્યુ લોકમાં આવી હશે ? એ તા અમાલમાં તરફ પુરવ પુતળાંની પેટે સ્તબ્ધ થઈ ગયો ને મધુરી પુતળીઓના મધુર સ્વર સાંભળવાને ઉત્સુક થયો.

આ તમારે માટે—

ભલા તમોને જે ઘર-કે-ખંગલો-ખાગ-કે-ખગીયા
ખનાવવા છે ?

તેમ હોય તો—

ખોમ્ખે ટાઈલ માર્ટ

૨૯ વર્ષની પુરાણી ક્ષર્મ કે જે મુંબઈ બેન્કની સામે આવેલી છે.
ત્યાં એક ફેરો મારશો તો ખચ્ચીત તે ફેક્ટ નહિ જશે.

સ્ટીલની સીલીંગો—ટાઈલ—મારબલ,

વિગેરે ધણે સસ્તા અને અપ દુ ઉટ ફેશનના માલ સાથે તમારા
મકાન બાંધ કામની ચાલામાં પધારોજ કરશો. કેન્ડ્રાક્ટથી કામ
કરવાને પણ માલેકો તૈયાર છે

એક વાર પધારોને તમો હમોને ભૂલશો નહિ.
ટલીઆફીક એડ્રેસ ધમામી.

પ્રોપ્રાયટર,

ગુલામઅલી ગુલામહુસેન.

૨૧ બેન્ક સીટ મુંબઈ.

રૂ. ૧૦૦ ઇનામ.

તાવની રામખાજુ દવા.

આ દવાથી કોઈપણ જાતનો તાવ ના ઉતરે તો લીધેલા પૈસા પાછા આપીશું. આ દવાથી એકથીએ તાવ નથી ઉતરતો એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ નું ઇનામ આપીશું. ગોળા ૫૬ ની કબીની કી. રૂ. ૧-૦-૦.

શક્તિની દવા.

શક્તી જીવનમાં શક્તિ લાવવાનો ગુણ નથી એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ ઇનામ મળશે. દરેક જાતની નબળાઈ દૂર કરીને પુરૂષત્વ વધારે છે. વૃદ્ધાવસ્થાથી અગર ખીનાં કારણોથી કમી થયેલી શક્તિ વધારે છે. નામરદાઈનાં દરેક અને નસાની નબળાઈ દૂર કરે છે. ગોળા ૧૦૦ ની કબી ૧ ની કી. રૂ. ૨-૮-૦.

૪ ધાતુ વિકાર—નામનું પુરતક એક કાંઈ લખનારને મફત મોકલવામાં આવશે.

શા. ગીરધરલાલ કલ્હાનજી.

ગીરધર ઝોપલાલય.

હેડ ઓફીસ:—ધોળકા, ગુજરાત.

બ્રાંચ ઓફીસ:—મુંબઈ, મારણી

બીપીલાલ, બી. વજારસીદાસની કું.

કાગળ પરનો વ્યવહાર હેડ ઓફીસે કરવો.

દવાઓની પુઠે જી. કોકટના પૈસા ગમાવી શા માટે હેરાન થાઓ છો?

કુખજ્યાત તેના કારણો અને કુદરતી ઢલાલો.

(વધારા સાથની ખીજી આવૃત્તિ.) જેમાં "કોલન ફેશીયો" માને આંતરડાને પાણીયા ધોવાની બાબત પશું સમાવી છે. ૬૦ પેજ ચીજો સાથે ક્રીમિત માત્ર ૬ આના, જીવણ શક્તિનું બધારણ—ગ્રીકીક નકલ બાકી છે—ક્રીમિત રૂ. ૧-૬-૦૦ કપડાના પુઠામાં.

દવા વગરનો ટાકટર—લાગ ૧ લો—દવા પાણી, કસરત વગેરે

રૂ. આ. પા.

કુદરતી ઝોળખ કરાવનાર પુરતક (ખીજી આવૃત્તિ) ... ૦-૧૦-૦૦

J. B. L. Cascade-જે બી એલ. કાસ્કેડ કુખજ્યાતને પુરત દૂર કરવા તેમજ દરેક તીક્ષ્ણ દરદ વેળા "કન્ટરનલ બાય" માને આંતરડાને પાણીથી ધોઈ કાઢવાનું, સાફ સ્વચ્છ, અભયબ જેવું ઝોળખ, માત્ર કોલ્ડી કિપર બેઠા કે પાણી અંદર લેવાય છે. કી. રૂ. ૩૮-૮-૦૦ એની વીગતની 'ચોપડી' મંગાવો.

જો યિવામ છાતી અને કેશ્માંને મજબુત કરવાને "દીપ બીધીંગ" નાં ઝોળખો સ્પાઈરેમેતર, એકસેલર તથા "મશાલ" કરવાના "ડા. ફોરેસ્તના" મશાલ રોલરો ચોખો વેજતેમલ સાથુ, ઉંચી ક્વેલીટી, પીક ફરીનની આખા ધડની (wholemeal) ખીસડીરા તથા ડા. કીલોગની ગેટલકીક મેનીટેરીયમનાં કુટો વગેરે મળે છે.

મુંબઈની શાખા:—

શર. દોનખીરાડ, ૨૯૭

બેંકો, વાલીટવની સામે.

બી. પી. માદન.

"દેશ કલ્ચર દીપો"

(હેડ ઓફીસ) સાન્ટાક્રુઝ.

બાહેરગામના ઓરડો માન્ટાક્રુઝ મોકલવા.

અન્યુચારીયા નવું (તેરમું) વર્ષ સર થાય છે. આ માસિકમાં લગભગનાં અને ખીજાં મુન્દર ચિત્રો વધાર્યાં છે. નવી સર કરેલી ધનામી હરીફાઈને અંગે પણ ચોક્કસ રીપોર્ટ, વાંચવા લાયક પુસ્તકો અને ઉપયોગી વસ્તુઓ માટે બુદ્ધિ-નશીમ-મહેનત અજમાવી સકાય છે.

સરતામાં સસ્તું-મ્હોટામાં મ્હોટું લોકપ્રિય માસિક પત્ર:

સચિત્ર સુન્દરી સુબોધ.

ઝીઝો, પાલકો અને કુટુંબીજન માટે ખાસ ઉપયોગી:—હિંદુ, પારસી, જૈન, મુસલમાન અને ખ્રિસ્તી, સમળા કોષોમાં તે ફેલાયલું છે. રાજદરબારોમાં અને વિદ્વાનો તરફથી ખરા દીલનો આવકાર પામ્યું છે, અને મ્હોટાં રાજ્યોનાં કેળવણી ખાતાંઓનો ઉદાર આગ્રય લેને મળ્યો છે.

આ માસિક પત્ર બે કદમાં દર મહિને પ્રગટ થાય છે.

(૧) ૧૦૦ પાનાનું સચિત્રપત્ર-લવાજમ પ્રકત રજાડા ત્રણ રૂપિયા.

(૨) ૩૨ પાનાનું સચિત્રપત્ર, -લવાજમ પ્રકત ડોઢ રૂપિયા,

(હિંદુસ્થાનની બહાર-૭ શીલિંગ અને ત્રણ શીલિંગ)

પહેલા કદના માસિકમાં ખીજા કદનું માસિક આવી જાય છે.

દરેક કદના આઠમને ખાસ અંક તથા એકદું પુસ્તક અને ખીજા ધનામી હરીફાઈના વગેરે અનેક લાભ મળે છે.

સુન્દરી સુબોધમાં શું વિષયો આવે છે ?

નવલકથા, વાર્તાઓ, ગમત, સતી ચરિત્રો, વૈદક, પાકશાસ્ત્ર, ભરત શૃંગલ, કાવ્યો; ગૃહ-ધર્મ, યાત્રા, મુશ્કાફરી, વર્ણનો; ઉપયોગી સંસ્થાઓ; ઉત્તમ પુસ્તકોના સાર, વિવિધ બનાવો; સમાજ સાહિત્ય અને વિજ્ઞાન વિશે ખાસ લેખ; ચાલુ ચર્ચા-ઉપયોગી ઉતારા-ખાળકો માટે ખાસ વાર્તાઓ, વગેરે, લેખ; અને મનોહર ચિત્રો.

ઝી-ઉપયોગી, નિર્દોષ, રસિક અને મનોરંજક પુસ્તકો તથા સુન્દરી સુબોધની પાલકાં વર્ષોની ફાઇલો અને ઝી લેખના ખાસ અંકો; એ દરેક કુટુંબ માટે ઉત્તમ વાંચન છે.

તમુનો મંગાવો.

વ્યવસ્થાપક — સુન્દરી સુબોધ.

અમદાવાદ.

Pamala

મેલેરિયાનો

રામબાણ ઉપાય.

સંખ્યાબંધ મુલકોના ડાક્ટરોએ વગર માંગવે સરદીપ્રીકેટો મોકલી જણાવ્યું છે કે પામઆલા એ હાલરો લોકોને આશમ આપ્યો છે.

હંદી અને બોખાર ત્યારે ખીલ ઉપાયોથી જતી નથી ત્યારે પામઆલા તુરત મટકે છે.

એમાં ફોષ પણ જાતલું
કવીનીન કે એર નથી
એ સૌથી નીર્દોષ ઇલાજ છે

મી. એચ. એ. લેન્સ ડિસ્ટ્રિક્ટ ૧૯૧૪ માં લખે છે.

આજ એક વર્ષથી હું મેલેરિયાથી હેરાન છું. હિંદ સીયામ અને ચીનના ડાક્ટરોએ અમને દવાના ખીચારા પાયા પણ ફાકટ. પામઆલાની એ માટલી વાપરતાં હું તદ્દન સાજો થયો છું.

દરેક ઠેકાણેથી મળશે.

कुरसद-

मनोरंजन ऐस, गिरगाव-सुपदे.

ગુલશન.

GULSHAN.

Gulshan is popular
among the Parsis.
Baroda Ad. Report
1913-14.

શ્રી. ૧૯૧૬

વૉલ્યુમ ૮

Vol. 8

June,

1916.

સાંકલ્યુ.

નંબર	વિષય	લેખક	પાન
૧	જાહેરખબર	...	૩૭૭-૩૮૦
૨	સાંકલ્યુ	..	૩૮૧
૩	ત'ત્રી-તરફથી	સૌ. વિદ્યા રમણભાઈ નીલકંઠ	૩૮૨
૪	એ બોલ	ભાગદ્યા	૩૮૩
૫	પારસી બાલુને અસાધારણ માન	...	૩૮૪
૬	શું તમે જીન માસમાં જન્મ્યા છો?	જીનમાં જન્મેલી	૩૮૫-૩૮૮
૭	પ્રેમ માહાત્મ્ય	"વચુ"	૩૮૯
૮	જીવનનું સાંકલ્ય	મિસ જયશ્રી મનુભાઈ મહેતા	૩૯૦-૩૯૩
૯	સ્વ. ગં. જમનાબાઈ સક્કાઈ	સૌ. હરિમુખ ગૌરી વામનરાવ ક. મહેતા	૩૯૪-૩૯૭
૧૦	વાણીના વિવિધ વેશ	મિસ હંસબાઈ મનુભાઈ મહેતા	૩૯૮-૪૦૦
૧૧	વિધીની વિચિત્રતા	લક્ષ્મી	૪૦૧
૧૨	આપણો સંસાર	બહેન, લીલાવતી	૪૦૨-૪૦૩
૧૩	પ્રમાણિકપણાનો બદલો	સૌ. કીર્તિદાસ	૪૦૪-૪૦૮
૧૪	અમારી કન્યાઓ	સૌ. પ્રમિલા દિવેરીઆ	૪૦૯-૪૧૦
૧૫	સ્ત્રી યોગદાર એ નામનું પુસ્તક	સૌ. હરિગંગા	૪૧૧-૪૨૦
૧૬	પ્રો. ધોડા કેશવ કવે	સૌ. વિદ્યા રમણભાઈ નીલકંઠ	૪૨૧-૪૨૬
૧૭	પારખાણા માલિકની દેરી	સૌ. બહેન સંધ્યા	૪૨૭-૪૩૦
૧૮	પ્રેમ કે પરોપકાર	સૌ. કમુદ પાદરાઈ	૪૩૧-૪૩૪
૧૯	એક ફોટોગ્રાફ કોનસર્ટ	...	૪૩૫-૪૩૬
૨૦	જાહેરખબર...	...	૪૩૮-૪૪૦

તંત્રી તરફથી.

શ્રી. વિદ્યા-રમણભાઈ નીલકંઠ.

આ માનિયા માલિક મી. લાં
ગળ્યા પોતાનું પત્ર જરાતી ભાષા જાણનાર
બધી કામેમાં પ્રિય થાય એવા ઉચ્ચ હેતુ રાખે
છે. એ તે હેતુ ખાતરી કરી દિંદુ પાસે
વગેરે ઉપક્રમ પામે તે જાણવા પોતાના માલિક-
કર્તા પ્રકટ કરે છે. તે ઉપરાંત એ ભાષ વસ્તુમાં
એ અંક સ્વીકૃતિ લેખના કાટે છે અને તેમાં એક
અંક પાસે જાણના અધિકારિતપણા નીચે
માલિક લેખક જાણના લખાણનો હોય છે. અને
બીજા અંક દિંદુ જાણના લખાણનો. આ પ્ર-
માણે દિંદુ સ્વીકૃતિ લેખના પરલા અંકનું તંત્રીમણું
સોંપી મી. ભાગલ્યાએ અને માન આપ્યું હતું
અને આ બીજા અંકનું તે કામ અને આપી
તેમણે અને સ્વીકૃતિમાં કાંઈક ભાગ લેવાની
તક ફરીને આપી છે. આ માટે હું તેઓની આ-
ભારી છું. દિંદુ સન્મારીઓ હજી લેખનકળા-
માં આગળ પડેલી નથી તેથી એવા અંકો સારા
સ્વરૂપમાં પ્રકટ કરવાની કાંઈક મુશ્કેલી પડે છે.
પણ મારા માનવતાં લેખકો હમેશા મારી મદદ
આપે છે તેથી આ અંકના લેખકોનો હું ખૂબ
દિયથી આભાર માનું છું. સ્વીકૃતિ વાંચવાની,
જાન પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે અને પછી જ
તેઓ લખવાનું કામ શારી રીતે કરી શકે અને
સામાન્ય સ્વીકૃતિની ખામીને લાધે માન
લેખના અંકો અને તેને અંક વાંચવાની
અસિદ્ધિ કરે છે એ સામાન્ય છે.

સ્વીકૃતિ મારેનું વાંચન તેમને આનંદ આપે,

તેમનાં મન કુદરતી શોભા, ભાવો અને સ્વચ્છ
ભાગલ્યાઓ, ભરપૂર જતાવે અને જગતની અનેક
જાણવા જેવી જાણનાથી તેઓને માહિતગાર કરે
તેવું હોય જોઈએ. વાંચવામાં રસ પડે, શુદ્ધ
આનંદ પ્રાપ્ત કરાય અને મહિન વિચારો પ્રવેશ
ન કરે તેવું વાંચન સ્વીકૃતિ અને સર્વ કાષ્ટને
જરૂર છે. સ્વીકૃતિ માટે તો શીખામણો, કર્ત-
વ્યોના પાઠો, અને નીતિની ગોધમાળા જ
જોઈએ એવો મત જૂઠ્ઠાકરેલો છે. કર્તવ્યના
માટે સ્વીકૃતિને જો જરૂરના છે તો પુરોગામી પણ
છે. સ્વીકૃતિને જ સંસારમાં ફરતે ખગલવાની છે
અને બીજા કાષ્ટને નહીં એમ જાણે સદુ માનતા
દેખાય છે. તત દિવસ શીખામણો આપવાથી
તેની કામત ધરી ન્ધ છે. પરાશ રીતે બોધ
મળે તે સહેલાઈથી ગ્રહણ થાય છે. આપણા
દેશમાં સ્વીકૃતિ જાન કાષ્ટ છે માટે માહિતી
આપનારાં પુસ્તકો, લેખો, તેમને માટે વિશેષ
આદરણીય છે. મરતુ તે સ્થાયે મનુષ્યજનનો
ઉત્તમ અધિકાર આનંદ તે પણ જોગવાને
સ્વીકૃતિનો અધિકાર હોય જ જોઈએ. નિર્દોષ
આનંદ આપે તેવું વાંચન પણ તેમને મળવું
જોઈએ. આવા અંકોમાં તે તરફ લાગ આપવા
માટે બનતો પ્રયાસ કર્યો છે.

મારી દેશ બેનના લાભ માટે ચર્ચિયન
કામ બને આ કાર્યથી થતું હોય તો તેવું સર્વ
માન ગુણગના અધિકાર મી. ભાગલ્યાને જોઈ છે.

આ અંકના દોષો તરફ કુલંકા કરી વાંચ
વર્ગ તેના ગુણ તરફ લાગ આપશે એવી
જાણ રાખું છું.

બે બોલ.

કહે છે કે સાગરના સેડીઝ નંબરનું બેલું
 થાયું છે કે દરે, આ કે તેનું કાંઈ કાગે છે તે ખરું
 પણ 'ડોસી વારે દીકરો યુગમાં લોટે છે' તે નારે
 બા, યુગમાં નહિ પણ ગામાં લોટે છે તેમાંની વાત
 કાંઈક છે. ખરી-એક તો મારા વાચકોને આવા અકોળી
 બોલીની જાણી છે તે તૃપ્ત કરવા માટે; બીજું તો
 જાણ લેખકોની મુંઝેર સીલીનો વાચકોને આનંદ
 આપવા માટે; ત્રીજું એકનું એક કરતાં કાંઈ નવીનતા
 મસાસો પીરસવા માટે; ચોથું ગુજરાતગીતી ગુજ-
 રાતી વાંચક વર્ગની ભાવના જાહેર કરવા માટે;
 પાંચમું ગુજરાતી માસિકોમાં કાંઈ નવીનતા મહેલ
 કરવા માટે; છઠું તમારા ફીલ્મીની એકાદ બે અક્ષતી
 જાણી જોવા કરવા માટે-આ સરખાત ગઈ છે મોમ
 જાણીયો તો તેમાં કાંઈ બોલુ નથી આ અરથો
 હવેન કરાવેલો જાણનાં ફીલ્મી દેલ દલન રહુ કરી
 રહુ તેમ છે ખબુ નાહક લખાણ કરી કરાવેલો આપના
 કું પાસં કરનો નથી.

આ અંક કેવા છે તે બાબે સૌ બેન વિચારે
 થાઈયું જાણાયું છે. મારી રીઝમીરી એ જ છે કે આ
 અંકના બહુ માનની રોક મારે અને જોગવાયા
 આવી છે. અઠલત પેલા માનના બુદ્ધિમાનને પોતાને
 ખર્ચે સલામો મેળવી પોતાના પુછાવના પાને પોતાના
 માન માન ગણાવી સલામો ઉપાસ માનના અબ્બલી
 અબ્બા વતી તેમાં જાણની સજા નહીં નામ અબ્બ
 નહીં નહીં એવી વાનિવાન બધાને છે તેવી બધા
 મારે કરવી નથી. આ કાર્યનું સંચારું માન જાણકારને
 નહિ પણ આ અંકનાં ખાસ તરી બેન વિચારે
 થઈ છે. અલગ ને દાખ જોડેને બેસવા માટે-કાકે
 આ અંકનું પ્રેરણા વધીક બધાં બેન વિચારે તમારાં

કે-આ જગાર આગળ વધીને કહું તો હાથલો અંક
 વાચકો કરતાં દોઢ દિવસ આગળથી જ વાંચવાની
 તાલીફ લેવા માટે મને જો આ બહુ માન આપવામાં
 આવતું હોવનો-વશીક ! છ લખ્યે કરતાં જુન્ય છે ?
 ને આપસે આપા દવ વોલ્ક વહાલ હય !

બેન વિચાર બહુ શોભાવવામાં છે. બહેર છંદની
 માએમને પોતાનું જીવન માનવા માંડે એ અનેક સં-
 સવાઓ સામે થયો જાણાદ બધી ને નિઠ સંભા
 રાખવા માંડે છે તે ને ને તે બેન બેન મળાણો
 હવે કે આ જગાર એક બેન રમી ના પાડે, પણ પો-
 તાની રમી નેતરી આપણને મોઝાંડોને બાળમે રાખી
 બેન બેન માં આમંત્રણ કમુલ રાખી તેનું સુંદર
 પત્રિકાન આ લખાણ રહુ કહું છે તે માટે ખરાં જીવ-
 રાખી જાણના ન માનું નો મારા જોવા નથુણો બીને
 બધા અબ્બી મોઝાંડો નહિ. બેન વિચાર માટે અંકે નું
 કાંઈક વધુ લખવા વિચાર કરતા હવે પાત્ર રખે એમની
 પિતસીલ આ વખાણ પર થઈ કરી મને આંધરી ખાલી
 પાત્ર છે. આપના અંક વખતે પેનસીલની ધારની
 રહેનાર નથી.

મારા જે બોલ ખતમ કરવા પટેલાં આ અંકનાં
 બે લેખક બેન નિરો જાણી અને દંડો બેન
 મનુષ્યો મોઝાંડો આપુ મળામાં મળાં યુગીવર-
 સીડીની કોઝાંડો કરી જાણ પ્રમાણ કરતા
 માટે મુજારાલારી આપે બીને. કોઝાંડો માનવા
 નામદાર દીવાન સારેખનાં આ મળાં જુ બોલુ
 સળતા બધાં મહેરબાન છે અને અપારનવાર પોતાની
 બાળીની કમળા પત્રિકામધી તેને નરાજતાં રહે છે.

ભાગસ્યા

પારસી બાનુને અસાધારણ માન.

એક ફત્તેહમંદ કોનસર્ટ.

આ અદના કટારોમાં જે કે ચાલુ અગ-
ત્યના બનાવોની તોંધો દાસને કાજ વખત અને
જગ્યા જોઈને લેવામાં આવે છે પણ તેમ યત્નાં
અનેક વાર હમોને અનિવાર્ય કેટલીક તોંધો
પાછળ રાખવી પડે છે. મિસ બીખાદજી લી.
પાલમકોટને આ અદના માસિકના વાંચકો
સાથે એળખાવવાની હમો કશી જરૂર જોતા
નથી. એએ બહેન બહુ સારી પેઠે જાણીતાં
થયલાં છે. એક લેખક ઉપરાંત એએ એક
બાહોશ પીઆનીસ્ટ છે અને મત ત્રણે આગર
થી પોતાના આ ઉંચકામાં પ્રવીણતા મેળવી
પોતાનું કાર્ય કર્યાં જાય છે. એએ નિડર લખ-
નાર છે અને તેથી અવારનવાર તેમની ગોળીઓ
કોઈ કોઈ ટેકાણે જળરી અસર કરે છે, અને
તેની તાસલીસમાં જે ચીચવાટ રજુ થાય છે તે
મટ બતાવી આપે છે કે કાળુ કર્યા છે. વખત
એવો આવ્યો છે કે મકર્ધ બુદ્ધિઓ ભારે ઉચ્ચેર-
ણીમાં પોતાનાં મનનું સમતોલપણું ખોરી બેસી
દુન્યાને ગોથા નાક ધરી પોતાની મરજી મુજબ
દોરચવાની શેખી કરે છે તેમનાં તે વજખાં દયાને
પાત્ર છે છતાં ખીજઓનો કચવાટ ને ધિકાર
જેવ્યા વિના તે રહી શકતાં નથી.

મિસ બીખાદજી પાલમકોટનાં ફત્તેહમંદ
વિદ્યાર્થીઓને ધનામ આપવાનો મેળાવડો મુંઝાપ
ખાતે ટાઉન હોલમાં કરવામાં આવ્યો હતો.
તેમાં પધારવા એ બધાં બહેન તરફથી ગરીબકાં

ગુલશનને ખેશ કુટુંબ સાહત ભાર બોજનું
ધજન થયું. તે માટે એએ બહેનની મોટી મહેર-
બાની મદદ હતી પણ એએ એટલુંજ જુલો ગર્ભ
કે એમના મેળાવડામાં હાજર થવા માટે ગરીબકાં
ગુલશનની કેટલા વહેંત ચામડી ઉતરી જત !
અલગત ઉંચી કીસમના મ્યુઝીકથી તેનો ખંજ
વળી જત પણ ગરીબકાં ગુલશન આવી
મોજલી જીંદગી મુજબના માટે હજી પુરતું શક્તિ-
પાત નથી. અલગત તેવો સમય આવતાં બહેન
બીખાદજીનાં ધજનનો માનથી સ્વીકાર થશે
એમ કહેવાની કશી જરૂર નથી. આગને વર્ષના
આ કોનસર્ટ માટે હમે ધણેક ટેકાણેથી અનેક
પ્રદાંસા સાંભળી હતી એટલે એક બધાં બહેનને
આ કોનસર્ટને લગતી વિગત મોકલી આપવા
ખાસ એલતેમાસ કરી હતી જે તેમના જ
શબ્દોમાં પાત ૪૩૫ ૩૬-૫૨ પ્રગટ થયલી
જણામે. મિસ પાલમકોટને તેમની આ ફત્તેહ
માટે હમો ખરાં જીગરથી મુઆરકબાદી આપીયે
છીએ. અને તેમનાં કાર્યમાં વધુ યશ અને ફત્તેહ
દરજીએ છીએ. હમારી એકજ દીલગીરી છે કે
બહેન બીખાદજી આ ગરીબકાં માસિકને પોતાનાં
જીવજળ ભરી અનેક રોકાણોમાં ભૂલી જાય છે,
જેમ થયું ન જોઈએ કારણ કે-પણ આ તો
હમારા અંગાર તજે રાટલી જેવ્યા જેવું થાય
છે એટલે લાંબ આપણે ચોક્કસ.

શું તમે જુનમાસમાં જન્મ્યા છો.

આ માસમાં જન્મેલાં માટે.

અંગ્રેજીપરથી ગણનાર જુનમાં જન્મેલી.

આ માસમાં જન્મેલો જન્મ થયો હોય તેમની પ્રકૃતિ, બુદ્ધિ શક્તિ, તેમનાં પ્રજ્ઞાશુભો, તેમનાં દોષો:-

જુન માસમાં જન્મેલો જન્મ થયો હોય તેનાં મનુષ્યોનો સ્વભાવ બે પરસ્પર વિરુદ્ધતા દેખાડી શકે તેવા એટલે અમુક સાથે જુદું અને અમુક સાથે વાળી જુદું વચ્ચે પારખ કરે તેવો હોય છે. તેમણે સંપૂર્ણ રીતે મેળવવા માટે પાત્રમાં રાખવું જોઈએ કે વધારે સામે સ્વભાવ આપત કરવાનું તેમની સત્તામાં છે.

તેઓ અસંતોષી અને લાગણી વાળાં (નર્વસ) હોવા સંભવ છે. એક કામ કર્યા પછી ક્રોધ તેમને લાગે છે કે તે ન કર્યું હોત તો શીક.

તેઓ અચાંત હોય છે: હોય ત્યાંથી દૂર જવા ઇચ્છે છે. તેઓ કાંઈ કરવું, કોઈ જનનું એની ઉમેદ રાખે છે પણ તે શું કરવું અચર કોણ જનનું તે જાણતાં નથી.

કુટુંબી મનુષ્યો તરફ આરી લાગણી તેઓ ધરાવે છે અને માયા કશી છે. આ માસમાં જન્મ લેનાર મનુષ્ય સારા ઘરનાર અતઃ નમ્ર થઈ શકે છે.

જુન માસમાં જન્મનાર મનુષ્યો સમજાય અને ધાર્મિક જાગૃતતાને લેતા ચર્ચા માટે જોગ્ય હોય છે. ધર્મીવાર તેઓ વિનાશ અને પાલિત્વમાં આગળ પડે છે.

તેઓ મુસાફરી કરનાર હોય છે અને તેમના પત્નીસમાં નર્વ પડેલાં ધણી હોવાનું એકી કરે છે.

આ માસમાં જન્મેલાં સ્ત્રી અને પુરુષો જોયો એવી ઇચ્છા રાખે છે કે તેમના સારા શુભો બજાવવા માટે તેઓ ધણું બધું કરી શકે છે.

તેઓ પસંદગી અને જનાવરોને પોતાની તરફ આકર્ષી શકે છે અને પોતાના ઘર પાને કુલની વૃદ્ધિ કરી શકે છે.

તેઓ પોતાના દામ્પતી વચ્ચે વાર કાલ કરી શકે છે. તેમજ બીજાં માણસ માટે કામ કરવાની પોજતા પડી શકે છે.

આ માસમાં જન્મેલી સ્ત્રીઓ ખાસ કરીને રંજ અને યુક્તી શોખીન હોય છે. તેઓ કુદરત અને કળામાં નેટવું સીનર્થ હોય તેનો ગોખ રાખનાર હોય છે.

તેઓ રોજાળ, નિસ્વાર્થ અને આત્મ-ભ્રમ આપનાર હોય છે તથાપિ તેમનામાં કમળ-કુદૃશ્ય અભિમાન હોય છે.

આ લોકો જન્મથીજ ખુબગટ કરનાર અને હોય કામનાર હોય છે. પ્રત્યેક કાણે હોયની સામે યાય છે. ત્યાં મુઠી હોયતુ નિવારણ ન થાય ત્યાં મુઠી ઉચ્ચ જીવન કેલ આપ કરી શકે નહીં.

તેઓ બહુ નાની વયમાં લગ્ન કરતા નથી નાની વયમાં લગ્ન કરે તો હોય દષ્ટિ અને કપટો આપનાનો સ્વભાવ દૂર કરે તોજ આદર્શલુત મુખી જીવન તેઓ માગી શકે.

તેમણે મીલનસાર થવા પ્રયત્ન કરવો, બીજા પર દુક્રમ બજાવવો નહીં.

આ માસમાં જન્મેલાંએ રાતા અને આસ-માની રંગના તમામ 'રોટ' (ચક્ર ઉતરતા) વાપરવા, અને તે રંગ ધોળા પશુ ધારણ કરવો.

આ માસમાં જન્મેલી સ્ત્રીઓએ શીશુન અથવા શનિની વીંટી અને પુરુષોએ તેજ નંગનું આભૂષણ ધારણ કરવું.

તમે આ માસમાં જન્મ્યા હો તો તમારી મરણ મુળમ આંખો પીઓ, તમારી મરણ મુળમ થતો, તમારાં પોતાનાં આદર્શો રાખો તેમાં શીકર જેવું નથી પરંતુ બીજાં મનુષ્યોને પણ તેજ પમાણે કરવા દો-આ પ્રમાણે કરવાથી તમારું સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરશે અને બીજાંના નેતા થવાની હમરી બહીસ મેળવશે.

જુન માસમાં જન્મેલાંમાં શુ' નથી હોતું.

આ માસમાં જન્મેલાં મનુષ્ય દૃઢ સંકલ્પ ધાર્યા નથી હોતાં તેમણે રૂઢિ દિવસ તે મેળવવા યત્ન કરવો.

પોતાનામાં શી ખ.મીઓ છે તે તેઓ જાણે નહીં, અને તેને છતે નહીં ત્યાં મુખી નેઓ પોતાની જાતનાં અધિષ્ઠા નથી જતી નહીં.

તેઓ પોતાનું બળ અદાર્તમાં વાપરી નાંખે છે. મૌન અ. ને સ્થિતિ હોય તેને વજળી રહેવાની કીમત સમજ્યા સિવાય તેઓ ખડું સુખ મેળવી શકે તેમ નથી.

એકનિમિત્ત તે શત્રુ મેળવવાનો ગમખાઈ છે એ તેઓ માની શકતાં નથી, પ'તું મેડાં વહે-લાં સર્જને તે માન્યા વિના છુટકો નથી.

તેઓ પોતાના મિત્રો પસંદ કરવામાં પુસ્તી રાંબાવ રાખતાં નથી, બહારના સારા દેખાવ કરતાં કાંઈક વધારે હોવાની જરૂર જાણતાં તેમણે શીખવું નેંદરે.

કાર્ય કરવા વિશે વાતો કરવાથી કહી શકે-ખમાતી નથી એ જાણવા સિવાય તેઓ કાંઈ

સિદ્ધ કરી શકવાનાં નથી. કાર્ય કરવું એજ ખરેખર માર્ગ છે.

'સત્ય આચરણ કરવું', તે સત્ય રીતિએ કરવું અને યોગ્ય સમયે તે કરવું' એ મુદ્દા લેખ તેઓ રાખશે નહીં ત્યાં મુખી તેમનું શ્રેય થવાનું નથી.

તેમણે દરેકજા આ સૂચનો પાઠ કરતાં 'જો હું ધારું તો કરી શકું.'

આ માસમાં જન્મેલાં મનુષ્યો પોતાને મારે બીજાં કેટલું જા. ક. હ. નેતા કીમત કરી નેક તેમ નથી. તેઓ દરેકને કરતા પશુ કાં.ક વધારેની આશા રાખે છે.

તેઓમાં એટલું દહાડાં નથી હોતું કે આ-પચાથી સુખ મળે છે અને વેપારી નદી-એમ સમજવું તેમણે વિચાર અને આચર ત્યાં ઉદા-રતાની રીત કેમથી જરૂરની છે.

જુન માસમાં જન્મેલાંએ શુ' ન કરવું.

જુન માસમાં જન્મેલાં મનુષ્યોએ તેમના શ્વશ્રુઓ અસ્થિરતાના કારણથી પોતાના ઉચ્ચ અસિદ્ધિથી દૂર જવું નહીં.

તેમણે બહી જવું ન હોય એ કે તેઓ પોતે પોતાની પરિસ્થિતિ અને પોતાનું બાંધે રમી શકે તેમ છે. તેઓ નિમગ્ન કરે અને એકાગ્રતા ધારણ કરે તો જરૂર તેમ કરવામાં શત્રુમંદ થાય. જૂલ કાર્ય પડી નહીં જાણાપામાં તેમણે વખત કાઢવો નહીં, બરિષ્ઠમાં એ અતુભવનો લાલ લાઇ કામ કરવું.

પોતાનું બળ નિરર્થક વાપરવું નહીં કારણ કે પોતાનું આગેગમ એ તેમની બહી કીમતી વસ્તુ છે. તેમના ઝાનતંત્રોએ નેંદરે તદ્દલ સ્વજન હોતા નથી.

તેમણે પોતાના વર્તનનું મોરણ દબાવું ન રાખવું એવાં માણસો પોતાના ધારણા લક્ષ્ય સ્થળે નજી શકે તેવાં હોય છે તેથી આદર્શભૂત વસ્તુ રાખવું.

આસપાસનું વહેણ જેમ ઘસડી જાય તેમ જવું નહીં. પોતાના જીવનની રેખા જતે ઘડવી. તે પછી ગમે તે દિશાનું વહેણ હોય પણ કાય-સિદ્ધિનું લક્ષ્ય હોય તે દિશામાં ગતિ કરવી.

તેમણે વિચાર કરતાં આચાર કરવા તરફ વિશેષ લક્ષ્ય રાખવું. આ રીતે તેમને ફરીયાદ અને ખડખડાટ કરવાનો અવકાશ મળશે નહીં.

પોતાના આદર્શ પ્રમાણે જીવન ચાલે નહીં ત્યાં સુધી સંતોષ માનવો નહી. એકાગ્રતાથી વર્તમાનકાળને તેજોમય ભવિષ્ય બનાવી શકાય છે.

સર્વ કરતાં વધારે જરૂરનું એ છે કે તેઓએ સૌથી શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમ વસ્તુ સિવાય ખ્યાપ્તિ માનવી નહીં. તેઓની પોતાની અંદરજ મહત્તાની શક્તિ અને ધનની કુંડી રહેલી છે.

જીન માસમાં જન્મેલાંનું બાળપણ.

આ માસમાં જન્મેલાં બાળકો લાગણી-વાળાં અને નાનુક દેના હોય છે, જેઓ શાત સ્વભાવનાં, સ્થિરતાવાળાં હોય તેમના સમાજમાં આ છોકરાંને ગણવા, ઘણી ઉશ્કેરણીથી તેઓ હીસેરીકેલ થવા સંભવ છે, બાળપણથીજ તેમને ધીમેથી, શાંતતાથી જોતતા અને હાથપગ સ્થિર રાખતા શીખવવું.

કોઈ પણ દેખીતા કારણુ વગર આ છોકરાં ઘણીવાર માંદાં પડે છે. આનું કારણુ ઉતાવળે જન્મવું અગર કૃમિ (કરમ) હોય છે.

ભવિષ્યના દુઃખનો વિચાર તેમને ન કરવા દેવાની સંભાળ રાખવી. આ જાતનો સ્વભાવ ઉમર સાથે વધે છે અને તેથી મુખનો ભંગ ચાય છે.

આ બાળકોનો પોપાક સારો અને ગરમ રાખવો, તેમને ખાવા પીવાનું સારી પેટે આપવું.

તેમને કોઈ જાતના મુઠક પદાર્થ આપવા નહીં. ફળ અને કાચો ગ્રંથા વિનાનો ખારક તેમને આપવો. ઘણા મસાલાવાળો અને ગંધિસો ખોરાક બોરો આપવો.

પ્રુલ્લી હવામાં તેમને રમવા દેવાં તેમજ કસરત કરાવવી.

કોઈપણ કામ કરતાં હોય તેમાં વચ્ચે તેમને કદી અટકાવવાં નહીં, ખીજું કરતા પહેલાં આ-દરેણું પૂરું કરાવવા ખાસ કાળજી રાખવી.

આ મહીનામાં જન્મેલી નાની બાગડોળોને ઘર કામમાં લેવી, તેમના કામનો વડીલને ફટકો ટેકા છે એમ દેખાડવું કે જેથી તેઓને કામ કરવાનું ઉત્તેજન મળે.

આ માસમાં જન્મેલાં. છોકરાઓને ઘર, આંગણું એ બામતોમાં માહિર કરવા. તેમને હથીઆરની પેટી આપવી અને તેની સંભાળ લેતાં શીખવવું.

આવાં છોકરાંની માતાઓને કહેવાનું કે બાળપણથીજ તેમને સીધે રસ્તે દેવવાં જેથી તેમની ફતેહ ભવિષ્યમાં માતાઓને આનંદ પમાડે.

આ બાળકોને પોતાની આસપાસનાં લાગણી માટે દરકાર રાખતાં અને તેમના પર માયા ગમતા શીખવવું.

તેમની માતાઓએ કાળજી રાખવી કે આ છોકરાં ખીજાં છોકરાં સાથે સમ્યક્તાથી વર્તે છે કે નહી તેમજ ઉદારતા રાખે છે કે નહી. તેમનામાં સ્વાભાવિક સ્વાર્થાં પણું હોય છે તેથી તેમ નહી કરવામાં આવે તો એ સ્વભાવ જોર કરશે.

તેમને ઘણું મીઠાશ ખાવા દેવી નહીં. તેમને ખી માખણ સારી પેટે ખાવા દેવું કે જેથી તેમનાં શરીર જે પુરતાં બળવાન નથી તેને પોષણ મળે.

‘મેક એકમ સોસાઈટી’ તરફથી પ્રકટ થયેલા નાનકડા પુસ્તક ‘પરથી આ લીધું’ છે, એમાં કહેવા બોધ દેતે જણને કે પૃથ્વીની છે જીનમાં જન્મેલાંની ફેલકે ખાસીયેનો નિષેધ હતો-પણ જીનમાં જન્મ સફળ કરવા સર્વેન આ ધોરણે વર્તવા જરૂર છે એમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. દરેક માસના આવાં ચોપાનીઆં છે.

લાખાંતર કરનાર.

જીવનનું સાહસ્ય.

(શુભશન માટે ખાસ.)

લખનાર—મિસ જયશ્રી મનુલાલ મેહતા.

To bless mankind with tides of
flowing wealth,
With power to grace them; or to
crown with health
Our little lot denies; but Heaven
decrees
To all the gift of ministering
ease,
The gentler offices of patient
love
Beyond all flattery, and all
praise above

છઠ્ઠી એ કીમતી બક્ષીસ છે.

જેમ જેમ આપણે આ સંસારમાં બે ઝગઝગ
અગાડી વધતાં જઈ વધારે ને વધારે અનુભવ
મેળવતાં જઈએ છીએ તેમ તેમ આપણને સ્વા-
ભાવિક રીતે જ વિચાર આવે છે કે આ છઠ્ઠીનો
શો ઉદ્દેશ હશે.

પ્રાણી માત્ર જન્મીને ખાય છે, પીએ છે
તથા આસપાસના મોખળીઓના ઉપર રોદ રા-
ખતાં રીખે છે.

પ્રભુએ આપણને સૌ પ્રાણીમાં શ્રેષ્ઠ મનુ-
ષ્યનો અવતાર આપ્યો તેમાં શું કંઈ પણ
હેતુ નહીં હોય ? શું આપણે બીજાં પ્રાણીઓ
કરતાં કંઈ વધારે કરેજ અદા કરવાની નથી. ?

પક્ષીઓ પોતાનાં બચ્ચાં ઉપર કેટલું હેત
રાખે છે. કુતરાં, ઘોડા, વિગેરે જનાવરો પણ
પોતાના ઉપર માયા રાખનાર માણીકના ઉપર
અત્યંત રોદ રાખી રહેને રાજી રાખવા હંમેશ
તત્પર હોય છે, અને વખત આવે પોતાના સુ-
ખનો મોજ આપવા પણ તૈયાર હોય છે. આ
કેવી ઉદાર ભાવની ભક્તિ. ।

શું આપણે આવ્યાં તેવાંજ ખાલી હાથે
પાછાં ફરવું ? જનાવર પણ ઉપયોગી થઈ
સકે છે તો ધારીયે તો આપણે પણ કાંઈનું હિત
કરી ન શકીયે. ?

એતો ખરુંજ છે કે આપણે જે કંઈ કરવાને
પ્રેરણાથી છીએ તેતો અતિ આપણને તથા બી-
બને સુખ મળે એવી આશાથીજ.

હુનિયામાં સદુ કોઈ સુખ અને શાન્તિની
આશા રાખે છે. આના કરતાં વધારે આશા
આપણે રાખી ન શકીયે, તેમજ આના કરતા
ઓછી આશા રાખવાનું પણ કાનૂલ નથી.

પણ સુખ કેવી રીતે મેળવી શકાય ? પૈસો
કંઈ આપણને સુખ નથી આપતો; મિત્ર, તન્દુ-
રન્તી, આજીર, અને લાંબુ આયુષ્ય આપણને
સુખી નથી કરી શકતાં. આ બધાં સુખ આપ-
વાને મદદગાર થઈ શકે છે; પણ એમાંથી માત્ર
એકજ વસ્તુ યર્જા સુખ આપવાને યુક્તી નથી

બાહ્યવમાં એવી એક વાત છે કે માનવજાત
નામના માણસે પ્રાર્થના કરી કે જેને તે વાતે

તે સોનું મળી જાય. તેની પ્રાર્થના પરિણામ થઈ.
તેનું મુલાનું, ઓઢવાનું, ખાવાનું, પિવાનું
રિગેરે તમામ જેને તે અડકે તે સોનાનાં થઈ
મયાં, આથી થઈ દ્રવ્ય દેવા છતાં તે દુઃખી
દુઃખી થઈ ગયો.

Vain, vain is my search for
that happiness which centres in
the mind !

મુખી બનવું તે તો માત્ર દરેક માણસના
મન ઉપરજ આધાર રાખે છે. આપણું મન તેજ
સર્વ મુખદુઃખનું કારણ છે. મન પારે તો આ
દુનિયાને સર્ગ માતો તરક જતાય છે.

આત્મસંદેશ એ મોટો ગુણ છે. મુખ
દુઃખમાં જે લોક મનને ધીરથી રિયર રાખશે
તે દુઃખેશ જાણમાં સતોતર માનશે. " જગ
સમું મુખ નીરખે, જો મિત્રમાં સતોતર. "

મનુષ્ય પોતે મુખી નથી એમ માને તો
તેમાં એનોજ વાંક છે. કારણ કે પ્રમુખે સ્વર્ગને

રિયર કરી રાખ્યો. પણ સંસારમાંજ રહી મનને
સંધ્યમમાં રાખી આપણું કર્તવ્ય કરવું એ વધારે
શ્રેષ્ઠ છે. ભગવદ્ ગીતામાં પણ કહ્યું છે:

મંન્યાઃ કર્મયોગ્ય નિધેયસઠ્ઠાવમૌ ।

તયોસ્તુ કર્મસંગાઘાદ્દર્મયોગો વિશિષ્ટતઃ ॥

એકાન્તમાં જઈ પોતાનુંજ શ્રેય સાધવામાં
તટલીન થવું, તેના કરતાં સંસારમાંજ રહી, સં-
સારની માયામાંથી વિરક્ત રહી, સર્વનું બધું
કરવામાંજ આપણી દુરસ્ત માનવી, એ શું વધારે
ઉચ્ચતર નથી. !

ન રાકીયે. દૃઢ મન રાખી બધાંને જો સારા રૂપમાં નહીં તો પણ તે જેવાં છે તેવાજ રૂપમાં જોઈયે, અને જે હજારો આશીર્વાદ રૂપ વસ્તુઓ ઈશ્વરના પ્રસાદથી આપણને મળ્યા છે; તેમાંજ સતોષ માની, તેને સુખથી બોગવીયે તો પણ આ સંસાર બેહેસ્ત બનશે.

આપણે આનંદી, સંતોષી તથા માયાળુ બનવા સારૂ પ્રયત્ન કરીશું. તો તેથી પણ બ-
ણાને સુખ આપી કેટલેક અંશે હવિતનું સા-
ધ્ય કરી શકારો.

દરેકને લાગતુંજ દશે કે એક હસમુખો સોબતી દિવસના પ્રકાશની પેડે સર્વને પ્રગુલ્ય કરે છે.

પ્રસન્નતાથી આપણે સર્વને આનંદ આપી બધાનો રનેહ મેળવી લઈશું. કેટલાક માણસનો સ્વભાવજ એવો હોય છે કે તે કોઈપણ મંડ-
ળમાં આવી મળે કે તે મંડળને આનંદમય કરી નાખે. તે ત્યાં ન હોય ત્યારે તેની ખાટ સર્વને લાગે. એથી ઉગ્રદી રીતે કેટલાક માણસ એવાજ હોય છે કે જ્યાં જાય ત્યાં કંઈને કંઈ કલેશ ઉપજાવ્યા વિના ગ્રહે નહીં ને તેમના જ-
વાથી સર્વને નિગત થાય. બીજાના આનંદનો ભાગ કરવાનો આપણને શો હમ્ છે. જેનામાં પ્રસન્નતા નથી તેજ માણસ દુઃખી છે.

મનને પ્રસન્ન રાખવું એ પણ કંઈ ગ્રહે-
લાઈની વાત નથી. લાગણીઓને કાણમાં રાખવામાં પણ કળાની જરૂર છે.

આપણો સ્વેચ્છાસ ભાર રૂપ ન પડતાં મેંમાં મેં મડી આનંદ મળે એમ આપણું વર્તન રાખવું, અને બધાંને હસતે મોડાએ. માયાળુ શબ્દોએ, સ્વાગત આપવું જોઈએ. ચોક્કસ નમ્ર ઉત્તેજનના શબ્દો કામમાં કેટલો ઉત્સાહ આપે છે ? જેવી રીતે મુસ્સાને એક મોલ હાથમાં

સાધ્યાં કરે છે, તેવીજ રીતે પ્રીતિની દૃષ્ટિ આપણું મન હર્ષથી નચાવે છે.

દુઃખને સમયે દિંમત હારી ન જતાં વ-
ધારે દુઃખી લોકે જે ધીરજ રાખી હોય તે સંભારવી; અને સુખને વખતે પુશાઈ જતાં પ્હેલાં સુખી છતાં દુઃખી થયેલાંને સ્મરણમાં લાવવાં. એમ સતોષ રાખવાથી અંતઃકરણ સર્વદા પ્રસન્ન રહેશે, સર્વત્ર પ્રસન્નતાજ દેખાશે, અને સ્થામાને પ્રસન્ન કરી શકારો. આદતના વખતમાં આસપાસ પ્રીતિથી ભરેલો સંસાર છે; તે આપણને સ્થાય કરવાને રાહ છે એમ જાણી આપણે પણ ઉપકારના બદલામાં આપણી ભેમના તરફની ફરજ અદા કરવામાંજ મંડ્યાં રહેવું.

કોઈવાર સુખ એ આપણને દુઃખના વેષમાં મળે છે. There is a silver lining to every cloud—ત્યારે ફોગટ ખેંચેથી શોક કરવાથી શું ફાયદો. કોઈ વાર સંકેરો આ-
પણને આપણી દુનિયા તરફની ફરજને અદા કરવાને પ્રસંગ આપે છે.

પરમાત્મા કંઈ પણ કરે છે તે સારાનેજ માટે છે. લગાઈનો વખત હજારોને દુઃખ આ-
પનારો છે. પણ મુસ્વીર લડવૈયા તો તેને પોતા-
ની બદાહરીની કસોટીનો પ્રસંગ માની આનં-
દથી આવકાર આપે છે.

દુઃખાળ હજારો ગરીબનો કાળરૂપ છે—પણ તે પ્રમંજે દાનેશ્વરી સાધુજનના ત્યાગી અજા-
વની પરીક્ષા થાય છે.

બિચારી ધણી જાણાઓ ન્દાનપણમાં વિધવા થાય છે આના જેવી હંદગીમાં બીજી મોચનીય કંઈ રિયતિ છે ? પણ આ રિયતિમાં પણ તેઓ સ્વાર્પણ કરી કેટલાકોનું લાલુ કરી શકે. આવી દુઃખી રિયતિમાં પણ બિચારી હજારો દિંદાજાઓ જરાપણ નખીયતો દોષ કદાચ

સ્વ. ગં. જમનાબાઈ સક્કાઈ.

શુનશન માટે ખાસ

લે—સૌ. હરિમુખગવરી વામનરામ ક મહેતા.

યદાયદા હિ ધર્મસ્યગ્લાનિર્ભવાતિ ભારત ।

અમ્યુત્યાનમધર્મસ્યતદાત્માન સૃજામ્યહમ્ ॥

ભગવતી જ સ્વ માનવતા જમનાબેન સક્કાઈ
કેનો જન્મ હપલા સ્થાકને અનુસરતો હોય તેણે
માનવાને મન સાચી પુરે છે કેમકે હિન્દુ સ્ત્રીઓમા
થી, પોતાનું કર્તવ્ય શું છે ? સ્ત્રીઓએ કેળવણી કેવી
લેવી ? મન વર્તવું ? કુટુંબમા તેમજ જનસમૂહમા
સુધારી કેમ રહેવું, આ તદ્દન નાબુદ થવા જાણ્યું
દેવ

સ્ત્રીઓથી મજામા જવાન નહિ જણાવતેદેવમા
માજ નવાન નહિ વિગેરે નવે જ બધેથી હિન્દુ
સ્ત્રીમા બધાની હતી આ બધેનોમાથી સ્ત્રીઓને
મન રનાર દેવી જમનાબાઈ સક્કાઈ હતા

ભારતી જમનાબાઈ સક્કાઈએ ૧૮૦૩ મા
મુળાકામા સ્ત્રીમંડળની સ્થાપના કરી જમનાબેન
મહેતા હતા કે મુળાકામા એ ત્યારે મંડળની સ્થાપના
કરી ત્યાર માટે સ્ત્રીઓન સજારહ પ્રવામા મુસીબત
હી હતી પ્રથમ તો કુળ વીમજ સ્ત્રીઓ માત્ર
મનને મળતી થઈ ને એ કારી રાઈ કયુ . યોગ લણી
ગીતઓ થઈ પણ તે મન હપર પીધી નહિ.

આ રીતે માનવતા ભગવતી જમનાબેન સક્કાઈ
ને પોતાના શાન્ત સ્વનાથ સ્વમાનને બાકુએ મુકી
અપમાન સાથે લગ ચલાવી આરબેટ કામ ક્રેતેદ
મદીથી શુદ્ધિન કયું મંડળની બેનેને દેવીઓ
ન મિલેની ઉપમા આથી તેના અત કાલમા પોને
વગ્યા અને સર્વ બેનેનો પ્રેમ સપાદન કર્યો, જે
સ્ત્રીઓ અજ્ઞાનના અધારામ જ હતી એવી નીએને
પોતાનું કર્તવ્ય શું છે તે વિશે જાણીતી કરી કર્તવ્ય
પરાયણ થઈ

આવી રીતની સ્ત્રીક્રાન્તિ માટેની ઉત્ક્રાંતિ
મન સાચી પુરે છે કે સ્ત્રીઓને મદદ કરવા સ્ત્રીઓનું
મર્ત્વ સમજવવા માનવતા જમનાબેન સક્કાઈ
દેવી અવતારી હશે આ દેવીએ કાર્ય કરવાને પૃથ્વી
ઉપર જન્મ લીધો હશે માનુષી જમનાબેન સક્કાઈની
મનની શક્તિ જોતા તેમનામા દેવીશક્તિ હોય તેણે
લાગુ

માનવતા જ જમનાબાઈ સક્કાઈએ કુળ
શુદ્ધિથી અપારાધ કરતો હતો, પણ તેમના કુળ
શુભો ને નિચારાને બીરે તે પવિત્ર મહિલા દેવી પ્રોતિ
જક્ષાઓમા ગયું માનવતા થયા હતા

માનવતા રમ જ જમનાબેન સક્કાઈને હિન્દુ
સ્તાની બારાનુ સાર નાન દણ આ સારાથી તે
કેળ જાનુઓ સાથે તેમજ દુન્યા બેનો સાથે વાતો
પ્રતા અને પોતાના મીલનસાગ સ્વભાવથી સર્વ સાથે
મગી જઈ સામા માણસને પોતાની તરફ આકર્ષતા.
માનવતા જમનાબાઈ સક્કાઈને હિન્દુસ્તાની બારા
સ્વભાસા અમાન થઈ પડી હતી શુન્તાતી બારા
બોલવા જતા પણ હિન્દુસ્તાની ગણદે દોષી, જ્યાંને
હતો એવી એ બારા પ્રિય થઈ પડી માનવતા
સ્વ જ જમનાબાઈ સક્કાઈની વાનીમા મીઠાસા હતી
તેમજ જોદોળા અનુભવે બારણુ પ્રતા નેમા અનેક
શિખામજોથી અને અવિચિત્ર વાંકોથી સર્વેનું
નન પીનજાવી દેવા સાથે પોતાની દેવીશક્તિએ
તેમના રાજકોની કાપ જનમમદમા હયા વિન.
રહેતી નહિ

ત્યજ મહેનતથી પરમાર્થ કરનારી વિદુષિ નિવે-
રીના ફોર'સ નાઇટીંગેલ, તેમજ ઉપદેશક વિદુષિ
એનીબિસટ આ વચ્ચેની માફક માનવતાં ગં. ૨૯.
જમનાબાઇ સક્કાઇએ પોતાનું જીવન તન મન ધનના
અર્થ સાથે પરમાર્થમાં જ ગાળ્યું છે એમ કહી શકાય.

માનવતાં ૨૯. ગં. જમનાબાઇ સક્કાઈ આ
લેખકને બા. ગુ. દિં. સ્ત્રીમંડળ માટે પાઠ્યી વારંવાર
મુચ્ચના આપતાં, ને સીખામણ આપતાં કે " એન
કામ કરતાં અદકશો નહિં. આ કામમાં તમારે જ્વતથી
પૈસાથી ને લોકોની નિંદાથી રહેવું તો પડશેજ. પણ
આ સર્વ આપણી એનોને માટે મુખ્ય કરીને ખારી
કહીયાવાડી એનો જે અજ્ઞાનના અધારમાં રહે-
લી છે તેના હિતને માટે તમે માત અપમાન નહિ
ગણતાં તમે તમારું કામ કરીજ કરો. તમને તેમાં
કશ્વર મદદ કરશે. મંડગમાં સસાગરો આવે ત
આવે તોપણ તમે તમારું કામ કરો. સરઆપમાં રી
અડચણ પડશે પણ આગળ ઉપર મુખારો વળેજ. "

આ ઉપરથી ગં. ૨૯. જમનાબાઇ સક્કાઈની કામ કર-
વાની ઉશ્વર અને કાળજી કેવી હતી ને જાણી શકાય છે.
કહીયાવાડમાં રથજોડરથજ સ્ત્રીમંડળની સંસ્થા
સ્થાપવી એજો વિચાર આ માનવતાંએવતો હતો
પણ તે વિચાર જર આવી શક્યો નહિં. તો
પણ ત્યાં ત્યાં સહેજસાજ બીજાનું આવાહન કરેલું
છે તે રથજો તો જહિં પામશેજ અને તેનું મોટું રક્ષ
થઈ સર્વને જાણાવ બની મીઠું કયો ચખારો એથી
આશા રહી શકે છે. કેમકે માનવતાં જમનાબાઇ
સક્કાઈનાં કાર્યવાહકો છે તેમના રમરક્ષાએ નેનું
અધુરું મુકેલું કામ તન મન નં ધનથી હાથ લઈ પણ
પાડવામાં ચુકશે નહિ. કૃપાળુ ઇશ્વર નેને મદદઆર
થાઓ એજ ઇચ્છીશું.

આ લેખકને જમનાબાઇ સક્કાઈ સાથે કેટલા
સમયના પવિત્રથી નિસ્વાયીં સ્નેહ જાણ્યો અને
તેને અમે આ પુસ્તકશાળી દેવીના પરચેકવાસથી
મનને ખેદ થાયજ પણ તેની અસવરીનિ અને
ગીતામાં કહે છે તેમ

નેનંદિન્દિન્દિ શશ્વળિ નેનંદહતિપાવકઃ
' નવેનંદેદ્યન્ત્યાપો નરોપયાનિમાકત : ॥ ૨૧ ગ
માનુશ્રી ભગવતી જમનાબાઇ સક્કાઈનો આત્મા
અમર છે. એમ માની મંત્રાય માની મનને માંતિ

રહી શકે છે, અને જમનાબાઇ સક્કાઈનાં કાર્યો એવાં
કનમ દતાં કે તેને કુનીયામાં ઉચ્ચ સુધી યસાની
પ્રાપ્તિ થઈ છે. ગીતામાં કહે છે કે:—

'પરિકાણાય સાધૂનાં વિનાશાયચ્ચુદ્ધૃતામ્ ।
ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સમવામિયુગપુમેઃ ॥

સાનુપરિણામ સંસ્થાપ આર્થે, કુશોના વિનાય
અર્થે, ધર્મનું દંડ રીતે સ્થાપન કરવા અર્થે, હું યુગે
યુગે અવતાર લઉં છું. જમનાબાઇ સક્કાઈનો અવતાર
પણ દેવી હશે. ગૌરના કરવા માટે, સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ
કરવા માટે, અને ગરીબોને મદદ કરવા માટે, કૃપાળુ
ઇશ્વર પરકૃષ્ટી ખાસ મોક્ષવામાં આપ્યાં હશે એમ
નેમનાં કાર્યો ઉપરથી કહી શકાય છે.

ધર્મ, અર્થ, કામ, ને મોક્ષ, ચાર સાધનો સંસ્થા-
રીને માટે નિર્માણ કરેલાં છે. આ ચારે સાધનો માન-
વતાં મ. ૨૯. જમનાબાઇ સક્કાઈ સાધી શક્યાં છે.
જમનાબાઇ સક્કાઈએ પતિભક્તિ કરવા મારી પરમાર્થ
કરીને ધર્મ સપાદન કર્યો છે. પૈસાનો થોમ્ય રીને
મંત્રાઈ કરી નેનો મદકપથોમ કરી અર્થ પણ સમાજે
પાપ્યો છે. વિદ્યારથી દાન કરીને ધર્મ મેળવી મોક્ષ-
ની પ્રાપ્તિને માર્ગ લીધો છે. સાસ્ત્રકારો વિદ્યાદાનને
કનમ ગમે છે. સો અસ્થમેજ યજ્ઞનું કૃણ વિદ્યાથી મળી
ગઈ છે. એવું કૃણ વિદ્યા આપવા માટે શાળા કહી
માનવતાં જમનાબાઇ સક્કાઈએ મેળવ્યું છે. જમના-
એને જે જે કનમ કર્યો કર્યો છે તે સ્વધર્મ જાણીનેજ
કરેલાં છે. તેથી કહી શકાય છે કે ધર્મ, અર્થ, કામ
ને મોક્ષ ચારે સાધનો સાધનાર સ્ત્રીરતન જમનાબાઇ
સક્કાઈ હતો.

આ માનવતા મહિલાના ૨૯મં નિવાસથી દેશો-
દેશની સ્ત્રીઓમાં ખેદની લાગણી સાથે ખેદ થઈ છે.
ગરીબોની આશિત થઈ છે. ગૌની પાજક થઈ છે, ને
દિં કુસ્તાનગરી દિતચિંતક ચાલી નીકળી છે.

ગીતા, દમયંતી, મીરાંબાઇ વિગેરે થઈ ગએલી
મદાન સ્ત્રીઓ સાથે ગં. ૨૯. માનુશ્રી માનવતાં જમ-
નાબાઇ સક્કાઈની શદ કુનિયા પર અવિચળ રહેશે-
અને તેના યુગે ગવાશે. આ કુનીયામાં અનેક સ્ત્રીઓ
જમનાબાઈ જેવી હિંદ દેવીને ખોળે આબાદ નિવડે
અને કૃપાળુ ઇશ્વર પવિત્ર ભગવતી દેવી જમનાબાઈના
આત્માનું કલ્યાણ કરે, એજ પ્રાર્થના છે અરનુ.

વાણીના વિવિધ વેશ.

ખાસ શુદ્ધચિત્રને માટે.

(લખનાર—મિસ હંસા ખેડેન મનુભાઈ મહેતા.)

વાણી બહુરૂપી છે. કેટલીકવાર ખરચાળ બને છે ત્યારે કેટલીકવાર એથી ઉચ્છૃંખ કંવુ-સનો ભાગ લઈને છે. એક મીયાંભાઈ તથા હોરા વાત કરતા હતા. મીયાંભાઈ એનો બાપ કેમ મરી ગયો તે છટાથી કહી સંભળાવતા હતા. જ્યારે ઘણીવાર એનું વિવેચન પુરું થયું ત્યારે એણે હોરાને પૂછ્યું, “ તારો બાપ કેમ મરી ગયો ? ” “ તાવ આવીને ટપ મુઓ. ” દુકો જવાબ મળ્યો. પહેલામાં જોઈએ તે કરતાં વધારે શબ્દો વપરાયા ને વાણી ખરચાળ બની, ત્યારે બીજાએ કહ્યું સાધથી ધણાજ થોડા શબ્દો વાપર્યાં. વાણી કેટલીકવાર દુર્જનનો પણ સાગ ભજવે છે. મીંચે શુદ્ધ “ The tongue and how to use it ” ની નાની વાર્તા લખી છે તે પરથી વાણીનાં જૂદાં જૂદાં રૂપો સમજાશે:—

“ બળદ વિચાર કરતો હતો. ”

“ હું. ”

“ એણે ધાર્યું કે હું જાઉં. ”

“ હું. ”

“ એણે જાણ્યું કે હું નીચે જાઉં. ”

“ હું. ”

“ એણે ધાર્યું કે નીચે પાણી પીવા જાઉં. ”

“ હું. ”

“ તેણે જ્યાં માંડ્યું. ”

“ હું. ”

“ તેણે જવાનું ચાલુજ રાખ્યું. ”

“ હું. ”

“ તે પાણીની નજદીક પહોંચ્યો. ”

“ હું. ”

“ તે પાણી આગળ પહોંચ્યો. ”

“ હું. ”

આ પ્રમાણે વાત સેન્ટ્રલ આફ્રીકામાં વસનારા બે માણસ વચ્ચે એમેરીકા નદીને કીનારે થતી હતી.

બીજા પાછળ બુસે મેસોના લેન્ડ અને ત્યાંના લોકો વિશે પુસ્તક રચ્યું છે; તેમાં એણે લખ્યું છે કે તેણે એક માણસને પોતાના દોસ્તદાર સાથે એક બળદ વિષે ઉપર પ્રમાણે વાત કરતાં સાંભળ્યો. વાત લંબાયાજ કરી અને એનો મિત્ર હું, હું, કરતો ગયો. થોડીવાર પછી બીજાને લાગ્યું કે વાત તો ઘણી મોટી થઈ ગઈ ત્યારે તેણે ઉપર કહ્યાં તેવાં વાક્યો હું'ના જવાબ સાથે ગણવા માંડ્યાં. બધાં મળીને બસે સત્તર વાક્યો—એક બળદ શું કરતો હતો તે વિષે હતાં. ઉપર કહ્યાં તે સાત આઠ વાક્યોને બદલે એ માણસે, “ બળદ નીચે પાણી પીવા ગયો ” એમ એક વાક્યમાં પતાવી દીધું હોત. આ પ્રમાણે એકલા આફ્રીકનો નહિ પણ બીજા ઘણા લોકોને નકામા શબ્દો વાપરવાની ટેવ હોય છે. જ્યાં એક શબ્દથી ચાલવું હોય ત્યાં વીસ વાપરે છે.

ત્યારે બીજી તરફ કેટલાક લોકો પુરેપુરું બોલતા નથી. અર્થ ખરાબર સમજાવવા પુરતા શબ્દો વાપરવાની તરફી પણ લેતા નથી. ચીન-

માં એક સેનાપતિ લશ્કર સાથે જતો હતો. રસ્તામાં એક તળાવ આવ્યું તેમાં દેડકા તરતા હતા. સેનાપતિએ દેડકાને જોઈ નમન કર્યું. આ નિશાની લશ્કરને કંઈ મુશ્કેલી કરવાને માટે હતી. પણ હું ધારું છું કે આનો અર્થ કોઈ પણ સમજી શકે નહિ. સિપાઈઓ પણ સમજ્યા નહિ હોય. એનો અર્થ એવો હતો કે, “સિપાઈઓ શુરાબનો; દેડકાના જેવા શુરાબનો!” ચાંદનીઝ કમ્પોમાં એમ વાંચવામાં આવ્યું છે કે ત્યાંના દેડકાઓ બહાદુરીને માટે પ્રખ્યાત હોય છે. પણ સેનાપતિએ એનો વિચાર સ્પષ્ટ સમજવવાનો પ્રયત્ન પણ ન કર્યો. છ પણ એક એવીજ વાત છે કે, એક ચીના રસ્તામાં જતો હતો. સામે સ્ત્રીય નામનો એક અંગ્રેજ મળ્યો. ચીનાએ તેને ઉભો રાખ્યો. એક શબ્દ બોલ્યા શિવાય તેણે ચાર નિશાની કરી.

૧ હાથ, તેણે આકાશ તરફ આંગળી દેખાડી.

બીજી પૃથ્વી તરફ દેખાડી.

ત્રીજી સ્ત્રીય તરફ દેખાડી

ચોથી પોતાની તરફ દેખાડી.

તમે આનો અર્થ શો કરશો? સ્ત્રીય આ ઉપાલું ધણી દિવસ પછી ઉઠેલું. એ એમ કહેવા માગતો હતો કે, “સ્ત્રીય મને થોડા પૈસા આપશો? જે આપો તો કાંઈને કહેતા નહિ. આકાશ, પૃથ્વી તમારા તે મારા શિવાય કાંઈ જાણે નહિ.” આ તદ્દન બીજો હોડે જવા જેવું કહેવાય. પુરતા શબ્દો વાપરવાને બદલે એણે ઘણા થોડાં વાપર્યા—અરે કહીએ તો એક, પણ વાપર્યો નહિ, માત્ર નિશાનીથીજ પતાવ્યું, કે જેનો અર્થ ગમે તે રીતે કરી શકાય. ત્યારે કંઈ સંદેશો કહેવો હોય અથવા વિનંતિ કરવી હોય ત્યારે એકએ તેટલા શબ્દો આપણે અર્થ બરાબર સમજાય એવી રીતે વાપરવાનું જોઈએ.

કેટલાક લોકો ન બોલવું જોઈએ તે બોલે

છે. એક છોકરી સેન્ટ શીલીપી બેરી પાસે પોતાનાં પાપ કબુલ કરવા ગઈ, સેન્ટ શીલીપી એના શુન્દાઓમાંના એક શુન્દો બરાબર બોલતો હતો. એ છોકરી માયાળુ હતી પણ એને એના પાડોશીઓ વિષે કૃપા કરવાની ઘણી ખરાબ દેવ હતી. આવી નકામી વાતો એકને મ્હેંચેથી બીજાને મ્હેંચે, એવી રીતે સર્વત્ર પ્રસરી ઘણું નુકશાન કરતી હતી.

સેન્ટ શીલીપીએ એને કહ્યું “બેટા, તું બીજાને વિષે બુદ્ધિ બોલે તે ઘણું ખરાબ કહેવાય માટે તારે તેને માટે સજ્જ બોલવાની પદ્ધતિ તું બજાવવામાં ના ને એક મરઘી ખરીદ કર. પછી ગામ બહારનો રસ્તો લે, તું રસ્તામાં ચાલતી જજે ને એક એક પીંછું તોડતી જજે, બધાં પીંછાં તોડ્યા શિવાય તું અટકતી ના. અને ત્યારે તું આ મમાણે કરી રહે ત્યારે મારી પ આવજે.” છોકરીને આ સજ્જ વિચિત્ર લાગી પણ તે પ્રમાણે કરીને સેન્ટ શીલીપી પાસે પાછી આવી. સેન્ટ શીલીપીએ કહ્યું “શિશુનો એક ભાગ તો પુરો થયો. હવે બીજો રહ્યો. તું જો રસ્તેથી આવી તે રસ્તે પાછી ફર ને બધાં પીંછાં એકઠાં કર” છોકરી બોલી “એ કેમ કરી શકાય? પવનથી બધાં પીંછાં ઉડી ગયાં હશે. મારાથી, ઘોડાં બેગાં થશે પણ બધાં તો નહિજ થાય.” “ખરી વાત છે બેટા, ત્યારે તારા મ્હેંચાંથી બોલો પડે છે તેને માટે શું એમ નથી? તેં ઘણી વખત નકામી કૃપા કરી હશે, જે એકની પામેથી બીજાની પાસે એવી રીતે બધે પહોંચી ગઈ હશે. તું ધારે તો તે પાછી ખેંચી શકે ખરી?” છોકરીએ ના કહી. “માટે ત્યારે તું કાંઈને વિષે પણ ખરાબ બોલવાની તૈયારીમાં હોય તે વખતે જોરથી હોડે દાખી રાખજે. તારા એવા શબ્દો ગમે ત્યાં ના ફેંટી કાઢણ પીંછાંની માફક તારાથી પાછા એકઠા કરી શકશે નહિ.” કહ્યું છે કે:-

“ Nay speak no ill ! a kindly
word,
Can never leave a sting behind.
And oh ! to breathe each tale
we've heard

Is far beneath a noble mind.
Full of a better seed is sown
By choosing thus the kinder plan
For if but little good be known
Still let us speak the best we can.

બાઇમલમાં કહ્યું છે કે, “ સારી વાણી એ સુવર્ણના જેવી ચળકતી, સ્વચ્છ ને કટાય નહિ તેવી છે ” ભવિષ્યમાં ઠોકરીએ દુર્જનશી કુચાણી ન બોલવાનો નિશ્ચય કર્યો.

બોલવું એ આપણા વિચાર પ્રગટ કરવાને માટે છે ત્યારે દેલકાક કહે છે કે “ *Language is to conceal our thoughts* ” એટલે વાણી આપણા વિચાર સંતાડવાને માટે છે. આવી રીતે જે બોલવું હોય તે ! બોલતાં ગોળ ગોળ-કાઠીયાવાડી-બોલવાની ધણુનિ ટેલ હોય છે. એક માણસ એના મિત્રને મળવા ગયો. થોડીવાર થઈ પણ મ્હાનું નામ નિધાન જણાવ્યું નહિ. એટલે એણે બોલવાનું શરૂ કર્યું. “ પિતાંચરભાઈ મ્હાજ્ઞાની ધાંધલ ના કરશે હાં, આપણે તો ધરના. ” મ્હાની ધાંધલ કરવી પડી.

આ પ્રમાણે આ નાટકી સંસારમાં વાણી પણ વિવિધ વેશો લે છે.

(૯) “ આજ જે કરી શકાતેને આવતી કાલને માટે રાખી મૂકતા નહિ, કારણ કે એવી આવતી કાલ કાંઈ તમારી શક્તિને વ્યાધીન નથી. મતલબ કે કાલ થશે અને તેમાં કામ કરાશેજ એ કાંઈ તમારા હાથમાં નથી. ભવિષ્યમાં શું થશે તેની કાંઈને ખબર પડતી નથી. માણસ ધારે છે કાંઈ અને વખતે બને છે કાંઈ. ધાર્યું ધણીનું થાય છે એટલે ક્યારેજી પ્રમાણે

બને છે; માટે કાલ કરીશું એમ કરીને કશુંએ મુઝતત્તી રાખવું નહિ. એમ મુઝતત્તી રાખ્યાનાં માઠાં ફળ દરરોજ આપણે નજરે લોધએ છીએ અને સાંભળીએ છીએ. ”

(૧૦) “ પરિશ્રમજ મનુષ્યજાતિનું વાસ્તવિક જીવન એટલે છંદગીનો આધાર છે; તેના અભાવે એટલે તેના વિના તે છંદગી ધારણ કરી શકે નહિ. ”

(૧૧) “ મનુષ્યજાતિએ જે જે મહત્ત્વ એટલે એટલાં કાર્ય પાર પાડ્યાં છે, તે સર્વનું મુખ પરિશ્રમજ છે. ”

(૧૨) “ કામકાજ વગરના-અખતના જેવું મહા અનિષ્ટકારી એટલે નુકશાન કરનાર અથવા ધારેલી ધારણા ધુળ મેળવનાર ખીજું કશુંએ નથી. ”

(૧૩) “ આજસ એ શરીર અને મનની શક્તિનો નાશ કરનાર વિષ સ્વરૂપ એટલે જેના મેવનથી જીવ જાય એવા ઝેર જેવું છે-તે સદગા દોષની ખાણ અને મેતાન તરફથી પ્રાપ્ત થયેલાં સાત મહા પાપમાંનું એક મુખ્ય પાપ છે. ”

(૧૪) “ કાષ્ટપણ કામ આવતી કાલને માટે રાખી મુકશે નહિ, કારણ કે કાલનો સર્વોદય થશે એટલે ઉગશે તે તું દેખીશ તેનો શો ભરૂંસો છે ? ”

(૧૫) “ પરિશ્રમ કરનાર મનુષ્યને ક્યારેજી કર પ તી નથી; સુખ અચ્છન્દતા અને સ્વાધીનપણું-સ્વતંત્રતા પોતાની મેળજ તેની પાસે આવે છે. મતલબ કે પરિશ્રમ એ સૌભાગ્ય ઉન્નતિ-આશાદ સ્થિતિની પ્રસતિ સ્વરૂપ એટલે જનની જેવા છે. ”

(૧૬) “ સંપદનો માત્ર જળરના માર્ગેના જેવો સફાઈદાર, ખુદશે અને સર્વજન પરિશ્રિત, એટલે બધાનો જાણીતો છે તે બે હલકી ખા-જતોનો ઉપર આધાર રાખે છે-“ પરિશ્રમ ” અને “ મિતરૂપ ” એટલે માફકસર કરકસરથી ખર્ચ કરવું તે. ”

વિધીની વિચિત્રતા.

કુતવિલમ્બિત.

મધુર પુષ્પ । સુભાગ્ય દિને ખરેઃ
રમિક માનવની નજરે ચઢ્યાંઃ
નવ નિરર્થક સુંદરતા યશેઃ
સુરભિયે નવ વ્યર્થ વહી જશેઃ
તમ સમાન કંઈ કુલડાં રૂઢાંઃ
સુરભિને વળી સુંદરતા ભયાંઃ
મનુજની નહીં દષ્ટિ ત્યહિં પડીઃ
ખીલી અને કંઈયે કરમ્યાં હશેઃ
વિરલ રત્ન પરીક્ષક ખારજેઃ
અમૂલ રાજમુકૂટ મહિં જશેઃ
ધનિક ડોશ મહિં કંઈયે ભયાંઃ
ખડુ રહ્યાં ધુળ માહિં છુપાયલાંઃ
મનુજયે જગમાં કે' કે' હશેઃ
ધન અને યશ પ્રાપ્ત કરી શકેઃ
ગુણી અને પ્રતિભાન્વિત માનવોઃ
જગતને કંઈ અસા પુણે પડ્યાંઃ
કુસુમ વ્યર્થ ખીલી કરમાય કોઃ
અમૂલ રત્ન કંઈ ધુળમાં છુપ્યાંઃ
ગુણી જનો અપ્રસિદ્ધ જશે રહ્યાંઃ
વિધિ તણી સહુ એજ વિચિત્રતા

આપણો સંસાર.

શુભશન માટે પ્રાસ.

લખનાર—બહેન હીલાવતી.

જ્યારે જ્યારે આપણે આપણા સંસાર તરફ નજર ધીએ ત્યારે એવાં થોડાંજ માણસો હશે કે જે સર્વ વાતે સુખી હોય. પ્રાસ કરી આપણે આપણી આસપાસ જોઈએ ત્યારે બધે કલેશ અને કષ્ટચાથી દુઃખ દેખાય છે. આપણને જે જીવન આપ્યું હોય તે જીવનમાં આપણને જીવતાં ન આવડે તો ચોક્કસ દુઃખ થાય એમાં નવાઈ નથી. ધણા દિવસથી મ્હારા મનને વિચાર થયા કરે તો હતા કે આ જ્યાં દુઃખનું કારણ શું, જ્યાં જોઈ ત્યાં કોઈ કહે મ્હારી સાસુ ખરાબ, કોઈ કહે દીઆર અદેખો, કોઈ કહે જેઠ અતડો, કોઈ કહે મસરો લોભી, કોઈ કહે નણંદ કષ્ટઆખોર તો કોઈ કહે મ્હાગે ધણી અણસમજી. હવે આમાંથી સાદ કાઢી અને ખરાબ ટાણીએ જાણુરા માટે દરેકના ઘરમાં બે બે મહીના રહેવાથી સમજી શકાય. આવી અક્ષલહીણ બહેનો જ્યાં ત્યાં સૌ પોતાનાં હોય એમજ ઓગતી રહે છે. પણ વિચાર નથી કરતી કે મ્હારા પોતાનામાં શો દોષ છે.

આવી અજ્ઞાન બહેનોને ખોટી સમજથી દુર કરવી અને સરખોધ આપી સુમાર્ગ જતાવવો તે આપણું કેળવણી બહેનોની ડરજ છે. સુઝ બહેનો પોતાનો અવકાશનો વખત પોતાની આવી અજ્ઞાન બહેનોની સુધારણા માટે નહિ કાઢી શકે ! બીજાનું ખરાબ થતું જોઈ ધણીને આનંદ થાય છે. કેટલીક તો એવી બહેનો હોય છે કે બીજાના ઘરમાં કશુંયે થતો જોઈ

જાણે કે નાટક જોવાની મજા પડતી હોય એમ ખુશી થાય છે. આવી કરી આપણા ઘર સંસારમાં હંમેશા કંકાસ આવી રહે છે. આજે અમુક ઘરમાં સુરજ ઉગ્યો ત્યારથી તે આથમ્યો ત્યાં સુધી કશુંયે ન થયો હોય તો પાડોશીને અગમ્ય થાય. કોઈ ઘરમાં સાસુનો ત્રાસ હોય તો કોઈ ઘરમાં વલુ મુરખ હોય તો કોઈ કેકાણે દેરાણી જેઠાણીની અદેખાઈ હોય. આ સર્વ જોતાં મ્હને તો આંખમાં આંસુ આવે છે. અરે આપણા જીવતરને ધિક્કાર છે. આપણાં જાણુતરને શરમ છે. જ્યાં સુધી આપણી બહેનોનું સંસારી જીવન આવું હલકું હોય ત્યાં મુઠી આપણે પોતે સુખમાં રહેવું એ મ્હને તો શરમ લાગેલું લાગે છે. આપણાં માબાપોની મનની તૃપ્તિચાથી કહો કે આપણાં નરખિયી કહો કે, આપણે ત્યાંનાં લગ્નો ધણાં ખરાં કળેડાં જેવાં થાય છે. ધણીક સારી બહેનો અણસમજી પતિથી નિસારા નાખી દુઃખમાં મુરે છે. જ્યાં કેટલાક વિદ્વાન પતિ મુરખ અણધક સ્ત્રીના સહવાસથી પોતાનું જીવન સદાને માટે બગડેલું જોઈ નિરાશામાં દિવસો ગાળે છે. બીજા પણ કેટલાક કુચ્છાલોથી પણ આપણો સંસાર હલકો થઈ ગયો છે. બહેનો ! આ સર્વ ઉપર પૂરતો વિચાર કરવો પડે છે. જેમ આપણા પગમાં એક નાનું સદાનું ગુમડું થયું હોય અને તેને કાંઈપણ દવા ન લગાડીએ તો ગુમડું વધતું જાય અને જેમ જેમ આપણે એદરકાર રહીએ તેમ તેમ આપણે મૃત્યુ

રાયદો થતો જાય છે. અને સડેલો ભાગ વધતાં વધતાં આખરે પગ કાપવો પડશે. તેમ આપણા ઘરસંસારની પણ એવીજ સ્થિતિ છે. જેવી સૌની દશા છે, તેવી આપણી પણ થશે, એવો ખોટો સંતોષ પકડી ચાલવા દેશમાં આપણા સંસારની પડતી થશે. બુદ્ધ થતી હોય, ત્યાંથી ભાગ સડતો હોય ત્યાંથી મુધારવાની જલદી જરૂરીઆત છે. આપણે અજ્ઞાનરૂપી યુગલું ઘડું છે. અને આજસમાં તહેમાં વધારે સડો પેસતો જાય છે. હવે જ્ઞાનની દવા તહેના ઉપર લગાડવામાં નહિ આવે તો આખરે દર્દ વધે જશે અને પછી પરનાવું પડશે. આ જમાનામાં કાંઈ નવું નવું નેવાવું છે. શીખવાનું છે, આપણી બીજી બહેનો જ્ઞાન મધ પોતાનો ગૃહસંસારને કેવો સુખી બનાવે છે તે જોવું જોઈએ. તેઓ પોતાના જ્ઞાનથી આસપાસની સઘળી બહેનોને મુધારવામાં કેટલી બધી મદદ કરે છે. તેમના તરફ નજર કરી જોઈએ. જીવનનો હેતુ સમજવો જોઈએ. માત્ર એ વખત રસોઈ કરી, વાસણ માણ, ખોદના, પાકોશીની અને લોકની કુચલી કરી, રાત્રે, આખો દિવસ ગદા વધતરું કરી પેર આવવા ધણી પાસે રીઆદો, અને કજીઆનો ધતિદાસ રજુ કરી જાંદગી પૂરી કરવી એ કાંઈ જીવનનો હેતુ નથી. આ જીવન ઘણું મોંઘું છે તે નેની કીમત ધણી મોટી છે. તેની તદમે ગીતમાં ધણી વખત ગાઓ છો કે “ઉત્તમ મનુષ્ય દેહ મળ્યો છે” તો એવા ઉત્તમ જીવનને આમ પસાર કરવું એ મૂર્ખાઈ છે. આપણાં જીવનની દરેક પળ આપણું પોતાનું જીવન, પાકોશીનું જીવન તથા આપણો ઘરસંસાર કેમ સુધરે તે માટેજ ગુજરાવાનું છે. ત્યાં સુધી આપણે ગૃહસંસાર-મુધારવા તૈયાર થઈશું નહીં, ત્યાં સુધી સાચું સુખ શું છે તેવું આપણે સ્વપ્ન પછાન્નેછશકીશું નહીં, માટે બહેનોને તદમે-સામુ

વડું-જાણું-દેરાણી-કે જોડાણી હો તો તે પ્રમાણે શાંતિ ક્ષમા-દયા અને ધર્મથી ત્હારી આસપાસનાં સહુ સાથે વર્તજે, અને ત્હારો સંસાર સુખી કરવો કે દુઃખી કરવો એ ત્હારાજ હાથમાં છે. એની જોખમદાર તુંજ છે, ત્હેનો વિચાર કરજે ગૃહસંસાર સુધારી, સંસારમાં સ્વર્ગ અનુભવવું કે નરક તે ત્હારો પોતાનાજ હાથમાં છે એમ સમજજે. પ્રભુ સર્વ જ્ઞેનોને સુમાર્ગે ગતાવો.

x

x

x

વાત બી ખરી !

‘કેમ, મમજ બપઘ મરી ગઈશું? એ શું મુરદાં ફોસ જોવા ?’

‘જોશોજ ના બાપા-દાપની ધરતી નાસી જવા માંજે ?’

‘પીટા પતી-સાને રડી મરેજ? એનો બૈરાંની નાનું, એનીજ! એ જોલરો બકસે પણ કાંઈ કરશે નહિ !’

‘મોહ્યામુજ તે કે તો !’

દર ઇનચેરાક !

‘કરા-મારા સાહેબ તમે જલ્દા છો. તમે મને કશો. મારા પૈસા દરામના લીધા. તમે કહું તું કે આ પોપટ બહુ જ્ઞાની ને, અનુભવી છે પણ તે એક ભાવ બી જોસને નથી.

‘વેપારી-મારા સાહેબ તમે બી છેજ્ઞ જોલ્લા કે. વજો. અવખન આ પોપટ જ્ઞાનીને અનુભવીઓમાંજ કઠોરોજ. એ રીલમુક છે તેથીજ અજ્ઞાનો સાથે ઝાઝી ટક્ક કરતો નથી. તમે એને રીલમુક આગળ લઈ જઈ રાખોને પણ એનું પાણી નેવ !’

ચુકા મરતા નથી !

એ જુદો વીમા કંપનીમાં વીમે ઉતરાવવા ગયો.

‘શું જોઈએ ?’ સવાલ થયો.

‘મારે દસ હજારનો વીમે ઉતરાવવોજ’

‘શું હમ્મર ?’

‘એસી’

‘રીલમુક જીએ. આંકડાઓ પરથી જણાવ છે કે એસી વચ્ચ પડીના જુદાઓ જલ્દી મરતા નથી તેથી હમે તેવાઓનો વીમે ઉતારવા નથી !’

પ્રમાણિકપણનો બદલો.

એક ટુંકી વાર્તા.

ગુલશન માટે ખાસ
લખનાર-સૌંદર્ય કીર્તિદા

નવસારીમાં હુનસી કુલ ઉપરના એક વિશાળ બગવામાં તે બગવાની વિધવા માનીક દેવસદ્મી જેઠી હતી તે એક ગાયબાદી વતનદારની વિધવા પત્ની હોવાથી તેની આવક ઘણી જ સારી હતી તેને સવા નમા એક પચાસ વર્ષનો એક પુત્ર અને એક કન્યા હતા પુત્ર ડાહ્યદરના અભ્યાસ માટે વિદ્યાર્થ ગયેલા હોવાથી તે અને તેની પદર વર્ષની અવિદ્યાર્થિ કન્યા હાલમાં ત્યાં રહેતા હતા.

અત્યારે સાંજનો વખત હતો અને રોકાણી પોતાના વિશાળ દીવાનખાનામાં આરામચેર ઉપર બેસી સાંજવર્તમાન વાચતા હતા, એટલામાં દરવાન અદર આવીને અદબથી નમીને બોલ્યો, “રોકાણી સાહેબ, એ બાધ આપને મળવા માગે છે.”

રહેલુ ઉચ્ચ જોઈને રોકાણીએ પોતાની ઈસારતથી હા કહી અને દરવાન પાછો ચાલ્યો ગયો અને બે મિનિટ પછી તે આરણ્યમાંથી એક અરાધ વર્ષની સુંદર બાળા હાથમાં બેગ સાથે તે દીવાનખાનામાં ખિત થઈ.

“આ સામેની ખુરશી લઈને બેસો બહેન.” રોકાણી તેમું સૌદર્ય બેતા બોલ્યા બાળા તે પ્રમાણે ખુરશી લઈને બેઠી પછી રોકાણીએ પૂછ્યું, “આપનું નામ શું બહેન.”

“મા’ નામ રતિ છે અને હું-તે બાળાએ અચ્છે અને નિચુ બેટુ અને બોલી “તમારે ત્યાં તમારા કન્યાને રેનીઅનની જરૂર છે એમ તમે સાંજમાં કહ્યો હતું તેના જવાબમાં આવી છું.”

“શું તમે તે માટે આવ્યા છો? હું તો જાણું તે માની રાક્ષસી નથી મને જરા તમારા સરદીરીકેટ બતાવશો? તમારી ઉમર ઘણી જ નાની જણાય છે.” રોકાણી આશ્ચર્ય પામીને બોલ્યા.

તેને બોલતા સાંભળીને તે બાળાની આખના આંખુ બરાબ આંખાને તે બોલી “મારી ઉમર અરાધ વર્ષની છે અને મે કાંઈ જોગોએ નોકરી ન કરેલી હોવાથી સરદીરીકેટ મારી પાસે નથી આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓને નોકરી કરવાનો ધાગો નથી, અને આપણી હોંદુની ઉચી જ્ઞાતિમાં કાંઈપણ નોકરી કરતા નથી પણ હું નિરાપાર હોવાથી માટે નોકરી કરવાની જરૂર પડી છે અને આપની જલદેરખાબરની રાર તો નરમ હોવાથી આપને દરાગુ ધારીને હું આવી છું સરદીરીકેટ મારી પોતાની ચાલચલણ છે તે રીવાજ હું કાંઈપણ બતાવી રાક્ષસી નથી” અને તેણે નિચુ જોઈને પોતાની આંખો ઘુછી.

રોકાણી તેની સાંખુ દરાથી જોઈ રહ્યા “આટલી નાની ઉમરમાં કાંઈપણ સગા વઢાવા ક્યા ન હોય તે કેટલું દયાબરેલુ છે તમે રી નરાનના છો બેન?” રોકાણીએ દયાગુપ્તે તેને પૂછ્યું.

“હું આપની જ નરાતની” રતિએ જવાબ દીધો.

રોકાણીએ તબતબાવ ર પડેલા થટ વગાડ્યો અને તેના જવાબમાં એક નોકર આવ્યો “ર મા’ બેનને આદુઆ મોકલ અને આ બેન, બેનના સાથી તરીકે આપણે ત્યાં આવેલા છે તેમને માટે બેનના ઓરડાની જોડિયા ઓરડો તૈયાર કર અને પછી બેનને

સામાન ત્યાં મોઢવવાને રાખાને ખબર આપ." શેઠાણીએ દુકમ ફરમાવ્યો તે મોઢરનાં તથા પછી રતિની તરફ ફરીને બોલી, "વાર ત્યારે પગાર આપત તો તમને કાંઈ વાંધો નથીને ?"

"નાથ ! પગાર આપત કાંઈ ન વાંધો નથી. પૈસાનું તો કાંઈ નહિ પણ મારા જેવી નિરાધારને તદમારાજેવા દયાળુ માણસની ધાવાળી વણી જરૂર છે." રતિએ નમ્રતાથી ન્યાય દીધો.

એટલામાં આરણું ઉઘાડીને એક પંદર વર્ષની બાળા રમતીઆળપમે અંદર આવી અને શેઠાણી પાસે જઈને શેઠાણીના મળામાં હાથ નાખી બોલી, "મમ્મી માડું શું કામ છે."

"તારું કામ એ છે કે રમા તુ ઠાડી યા." શેઠાણી હંસીને પોતાની લાડકી કન્યાને માથે હાથ ફેરવીને બોલ્યાં "જે આ તારાં સાથી તરીકે આવેલાં છે એમ-નું નામ રતિ બેન છે. એ આપણી ન્યાનના અને સારા ખાનદાનનાં છે મટિ હું એમને કાંઈ પણ રીતે કાયર કરતી ના. એ વસેલાં છે મટિ તારા ઓરડાની બેડે-નો ઓરડો એમને વાસને વૈશાલ કરાવશે છે ત્યા તેણી અને એમને વાસ્તે કંઈક નારતો મંગાવી આપ."

પછી રતિ સામું બેઠીને બોલ્યાં "એને દર્બારીનીઅમ અને શ્રોધંગનું શિશુ પણ તમારે આપવાનું છે અને ઈશ્વરમાં શોધવાની પ્રેક્ટીસ પાઠવાની છે એનો ઇમેજ અભ્યાસ તો સારો છે પણ વરને હોવાથી એલવાની બદલે પ્રેક્ટીસ નથી મટિ ને તમારે પાઠવાની છે અને તે શીવાય બેનના સાથી તરીકે તેની સાથે બહાર જવા આવવા સિવાય તમારે કંઈ કરવાનું નથી, અને અત્યારે તમારા રૂમમાં તમને બેન લઈ જશે ત્યા જઈને આરામ લેા અને કાલથી એવો અભ્યાસ શરૂ કરજો. હું આશા રાખું છું કે જેવા વિસ્વાસથી વખાણે આપી વગર મેં તમને રાખ્યાં છે તે વિશ્વાસમાં હું કાંઈ પણ રીતે બોલી નહિ પડું."

રતિ કહીને ઉઠી યથા અને બોલી "તમારા વિશ્વાસને લાયક થવાનું હું ખતોડા પ્રયત્ન જરૂર કરીશ અને તમે મારાથી સતોષ પામશોજ એમ હું ધારું છું" અને તે બહાર જવાનાં આશ્વાસ તરફ રમાનો હાથ ઝાલીને ફરી એટલે રમા બોલી, "ચાલો રતિ બેન ! હું તમારો ઓરડો જેનાડું" અને બંને બહાર ગયા.

૧ ૨

x

x

અત્યારે રમાના ઓરડાની બારીઓ પહોંચે હાં-કેલી હતી અને એક બાજુએ પગથ ઉપર રમ્મ શીકા અટ્ટરા સાથે બોલીને સુતી હતી અને એના મથા તર-

ફ રતિ હાથમાં દવા કાઢવાનું ત્રાસ લઈને દવા કાઢતી સંકુલ ઉપર બેઠી હતી.

"તમારે દવા ચેવાનો વખત થશે છે વહાલી રમા !" રતિ બોલી અને એના માથા નીચે હાથ મુકી ધીમેથી દવા પાઇ અને પાણી લઈને મેં ઘોવડાવીને મેંમાં એલવી મુકી.

"રતિ બેન ! તમે મારી મા કે બેન કરે તેટલી મારી ચાકરી કરી. તમે જો ના હોત તો હું છવત નહિ. બાનું દેખું થઈ પોચું હોવાથી તે કાંઈ કરી શકત નહિ, અને અહીંયા કાંઈ નર્સ ન હોવાથી મારી આટલી સા-રવાર થાત નહિ." રમા રતિના મળામાં હાથ વિંટાળી બોલી "એતું મરવાનું કાંઈ બોલે." રતિ હસેલાં ઢસ-નાં બોલી, "તમે કાંઈ એટલાં માદાં ન હોતાં અને મેં કાંઈ એટલી બધી સારવાર પણ કરી નથી, તમે અને જા મારા ઉપર જે મારા રાખો છો તેનો કદાચ પણ મારાથી બદલો વળે તેમ નથી, ચાલો તમને યાક લા-વશે મારે તમે બોલીને સુધ જવ."

એટલામાં ઓરડાનું આરણું ધીમેથી ઉઘાડીને શેઠાણી અંદર આવ્યાં તેમના હાથમાં ટપાલના લખા. આખીને રમાના માથા પર હાથ ફેરવી તેનાં પલંગ ઉપર બેઠાં ન બોલ્યા, "હવે તારા આવતો તો બંધ થશે પણ નબળાઈ ન્યાં લગી છે ત્યાં લગી બીજાનું ઓઢવા-ની ઠાકર ના કહે છે, અને બાક આવતા રાખિવારે આવશે એમ આજની ટપાલમાં કાગળ આવ્યો છે, અને બંદર ઉપર બધાને મળવા બોલાવ્યાં છે ત્યારે હવે હું કેમ કરું તે સુવર્ણ નથી."

"રમા બેનની હવે કાંઈ શીકર કરવાની જરૂર નથી. નબળાઈ ધીમે ધીમે મટે મટે તમે એટલાંજ તેડવા જવ તો ઠીક. કેમકે બેનને લઈને તમારાથી જવાશે નહિ અને ત્યાં બંદર ઉપર કાંઈ નહિ હોય તો બાકને શીકર થશે અને હું ધારું છું કે તમને મારામાં વિશ્વાસ છે અને હું બેનને સંભાળી રાખીશ." રતિએ શેઠાણી મામું બેઠને કહ્યું.

"તારા ઉપર મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. બેનની સાંજાર તેં સગી બેનના જેવી કરી છે એટલે તારી સંજાજ દેશ્ય એને મુકી જવામાં મને કાંઈ પણ દરક-ન નથી, અને મારે બંદર ઉપર તેડવા ગયા વગર ચાલે તેમ પણ નથી કેમકે આટલે વર્ષે એ પાઠો આપે છે ત્યારે કાંઈને પણ બંદર ઉપર ન દોષવાથી ગમરાય એ રવાનાવિક છે અને હું પણ ચાર વર્ષે મારા પુત્રને

મળવાને ઘણીજ આતુર છું” રોડાણી બોલ્યા. “તું તો નહિ આવી રહે.” બહેન રમાને માથે હાથ ફેરવતાં રોડાણીએ કહ્યું.

“મમા મારાથી લાઇને તેડવા નહિ જવાય, તે મને એવું લાગે છે? પણ શું કરું આ પધારી મને ઊડવાનું બીલકલ ના કહે છે અને એવું કહ્યું ના માનવાથી માત્રમાં તપાત નથી.” રમા જરાક ચીરામાં અને મરકરીમાં બોલી.

“ચાલો રમા બહેનને આલો ઘણી મહેનત પડી માટે કદાચ પાછી તબીયત બગડે તેથી એને સુવા દેવી જોઈએ તેથી હું જાહ છું અને રતિ તું પણ તારા ઓરડામા જરા આડી યશો એટલે તને અને એને બંને આરામ મળે. તું પણ થાકી ગઈ, ચાલ રમા! હવે તું હું જાઉં છું.” કરી રોડાણી બહાર ગઈ.

“લાઇ હુ સારી થઈ તે તો રતિ બહેનને લીવેલ હો? નહિ તો તમે મને જીવતી ભેવ નહિ” રમા પોતાના લાઇને ખભે હાથ મુકીને બોલી.

“અને રમા તુ મરી જાત તો તારા ભેવી બ્હાલો શું કરત, એટલા વારસે મારે એ તારા બહેનનો ઉપકાર માનવો જોઈએ.” મદનમોહનની બહેનને યુવન લેના બોલ્યા,

એટલામા હાથમા ઘોડા છુટા કુશો અને ગળરા ભેરેલી બારફેટ લઇને રતિ તે ઓરડામા દાખલ થઈ. અને રમા બોલી “રતિ બહેન આડલી બધી વાર તમે કયા હતા” રતિ હસતે ચહેરે રમાની સામે જોઇ રહી અને બોલી, “હુ તમારે વારસે કુલ અને જાણતું લેવા ગઈ હતી અત્યારે કાંઈ તમે એમાં નહોતા ને હવે મને લાગે છે તે તમને મારી જરૂર પણ નહિ પડે.”

“કેમ જરૂર નહિ પડે? કાંઈ આગ્યા તેથી શું તમે નકામા થયા? તમે મને ઘણાંજ કામનાં છે. અને હુ મેરા તમે મને કામના રહેલો એમ મને તો લાગે છે. કાંઈ તમે કેમ કાંઈ બોલતા નથી.” રમા બોલી. રતિનું સૌંદર્ય જોઈને ચિત્તિ યથેચ્છા મદનમોહન જાહેર હાથમાંથી લખી કહેલો હોય તેમ ચમક્યો અને બોલ્યો “ખતીન એ ઘણા કામનાં છે કેમકે તારી સારવાર કરીને તારો જીવ બચાવ્યો એ કાંઈ એમનો ચોટા ઉપકાર નથી.”

મદનમોહનનું બોલતું સાંભળીને ગરમથી લાલ થઈ ને રતિએ નીચું જોયું અને બોલી “રમા બહેનની સારવાર કરી તેમાં તે મેં શું કર્યું? હું કે તમે બધાં ક્યાં કરો છો. મારી તેમ કરવાની ફરજ હતી અને

રમા બહેન મને સગી બહેન જેવાં બ્હાલાં હોવાથી મેં ને કર્યું” તેમા કાંઈ નવાઈ નથી. મારે બદલે કાંઈ બીજું પણ હોત તો તે પ્રમાણે કરતમ.”

એ મિનિટ તેનું બોલતું સાંભળીને મદન સિંધર રહ્યો અને પછી રમા તરફ જોઈને બોલ્યો, “ચાલ રમા! હવે હું તો જાઉં છું.” રેટરન ઉપર આંખે નવ-ખીતલાઇ મારી જોડે આવવાનાં હતા પણ તે પાછળ રહી ગયા છે. તે અત્યારની દૈનમાં આવવાનાં છે. તેમને લેવાને રેટરન ઉપર મારે જાવું છે” એટલું બોલી તે ઓરડાની બહાર ચાલ્યો ગયો.

રમા અને રતિ એકલાં પડ્યા એટલે રમા બોલી “રતિ બહેન મારા લાઈ કેવા છે, તમને ગમ્યા કે નહિ” રમાએ નિર્દોષ ભાવે પુછ્યું.

“રમા બહેન! તમારા લાઈ ઘણા સારા! છે અને બધાને ગમે એવા છે તો પંજી મને શામાટે ના ગમે?” રતિએ લાલ થતાં જવાબ દીધો અને રમા તરફથી મેં ફેરવતાં એ બોલી, ચાલો દરે તમે મુઈજાવ ત્યાં રના વાત કર્યા કરો છો તે પડી તમને યાક લાગશે.”

રતિનું બોલતું સાંભળીને રમા પુઠ ફેરવીને મુઠ ગઈ અને રતિ તેને સુતેલી જોઈને પોતાના બે હાથ વચ્ચે પોતાનું મોઢું ઢાંકી કાંઈક વિચાર કરતી હોય તેમ બેસી રહી હોય, એમ કરતાં એક કલાક વીતી ગયો અને ક’પાક’માં દાખલ થતી ગાડીના અવાજે રમા જાગી ઉઠી અને રતિની રહેણું જોયું. “મને લાગે છે કે રતિ બહેન! નવનીત લાઈ આગ્યા” અને રતિએ ઉઠીને બારીએ જોયું અને ગાડીમાથી હટરેલા યુરવને જોઈને તે ચમકી અને રમા તરફ જોઈને તે બોલી “રમા બહેન! હું જરા મારા રમમાં જોઈને આ ડી યાઉં છું. કેમકે મારે મધ્ય ફરજે છે.” તે સાંભળીને રમા બોલી “તમને લે વાક લાગ્યો હોય તો મારા પવન પાછળના સોફા ઉપર તમે મુઠ જાવ પણ મને એકલા જમશે નહિ; માટે તમે તમારા રમમા જાઓ નહિ.” રમાએ રતિની સાચું જોઈને કહ્યું અને રતિ ને પ્રમાણે સોફા પર જાઈને સુતી.

પા કલાક પછી ઓરડાનું બારણું કલાકીને મદન અને તેનો મિત્ર નવનીત દાખલ થયા અને મદન પલંગ પાસે આવીને બોલ્યો, “જુઓ નવનીતબાઈ આ મારી રમા તમે અવતારે જીવી દહા પછી પાકરે એને બીજાનું ઊડવાની ના કહી છે.”

નવનીતે રમાને માથે હાથ ફેરવ્યો અને બોલ્યો “રમા! દરે તો તને નબળાઇ આવી લાગે છે ને! તું જોકે કેમ મુઠ રહી છે તને એકલાં કેમ ગમે છે”

“હું એકલી નથી. નવનીતભાઈ! મારાં રતિ પહેન અહીંઆં છે. અને એમનું ‘માયું’ દુઃખવાળી દુઃખભાંગ પાછળ સોફા પર સુતાં છે.” રમાએ જવાબ દીધો.

“મારાં કોણ ?” નવનીત ચમકીને બોલ્યો.

“મારાં મારવર રતિ પહેના” રમાએ જવાબ દીધો. “એને બોલાવ” કહ્યું ત્યાં આવે નવનીત બોલ્યો, અને આ બધું સુતાં સુતાં રતિ સાંભળતી હતી તે આખરે શીકે ચહેરે અને કુત્તે પગે પલંગને બોલ્યો, “નવનીત-ભાઈ આખરે તમે મને સોધી કહાડી ?” આટલું બોલતાં ચક્રર ખાધ માસીવા કપર પડી. મહન અને રમા એક ચકિત થઈને જોઈ રહ્યાં અને નવનીત રતિની પાસે જઈ તેણે બેસી પહેલીના નાક આગળ ટેબલ કપર પડેલી રમેલીંગસ્ટોલની સીસી ધરી. તે મુઠ્ઠીમાં આવનાં તેને હાથેથી ટેકા આપી પાસે પડેલી આરામચેર કપર બેસાડી અને બોલ્યો.

“રતિ ! તને આ સારું લાગ્યું કે હું અભુજાતી ચાલી નિકળી. મુંહું તારા બાપને આશ્રયે રહ્યો નહોતો ? કે તારાથી મારે ઘર ના રહેવાય. હું ઇંગ્લીની નત એકલી નિકળી પડી એ સારું નહીં. એ તો તારા બાપેલ સોફાથી કાઢી તેવાં સારાં માલસ તને મંગી મળ્યાં નહીં તો બેરઆબજ પવાને પ્રસંગ ના આવત ?”

“મને માફ કરો નવનીતસાહ ! હું કશુંક કંઈક કે એ એ લગાડ્યું પચાડું બધું, પણ હું અને ત્યાં રહી હોત તો તમે હું કુખી ના થાક એટલા વારતે મારા પિતાનું દેહું તે તમે મારું ધન બહીને ચુકવી આપત નહિ. અને મારા પિતાને કમુકત કરવા એ મારો સંકલ્પ હતો, તેથીજ હું કેળવે પણ કહ્યા વગર ત્યાંથી ચાલી આવી. કહો મારા પિતાને કમુકત કર્યા કે નહિ.” રતિ બોલી.

“હા પહેન ! તારા પિતાને કમુકત કર્યા અને નેમ કરનાં એ હબર રૂપિયા વચ્ચે તે મેં તારે નામે એકમાં મુક્યા છે, અને હવે તારે મળ્યાં રહેડું હોય ત્યાં સ્વતંત્ર રહેવાને તારે કોઈ પણ પ્રકારની અડચણ નથી” નવનીત બોલ્યો તે સાંભળીને રમા બોલી “એ રતિ પહેના ! તમે કંઈ જતાં ના રહેતાં તમારા વગર મને નહિ પડે.”

આ બધું સાંભળતી રતિ શીકે ચહેરે બેઠી હતી તેની સામું જોઈને મહન બોલ્યો, “રમા હું સાચી

ગમરાય છે. અત્યારે એ જતાં પણ નથી અને કોઈ જવા દેડું પણ નથી. એમની વાત મું છે તે બહીમું પછી એમનું મન ને વાતે નહિ ‘ભાવ’ અને તને પણ સારું લાગશે તે પ્રમાણે આપણે કરીશું. અત્યારે તો એ હરકેરાયકાં છે તેથી એમને એમના બેરદામાં જઈને આરામ લેવા દે.” અને તે પોતાનો હાથ આપીને રતિને તેના બેરદામાં મૂકી આગ્યો.

ને આવીને નવનીતની સામું બેઠો અને બોલ્યો, “નવનીતભાઈ એ ડોની ઇકરી છે, ક્યાંની છે અને તમે એને ક્યારના બોળ્યા છે, અને એ સા વારતે પોતાનું ઘર મુકીને ચાલી આવી તે કહેવાની એ હરકત ન હોય તો હમ્મે તે બહુવાને હમુક બીએ.”

નવનીતે કહ્યું “એના ઇતિહાસ કહેવામાં એને કોઈ પણ પ્રકારની અને મને પણ કોઈપણ પ્રકારની અડચણ નથી પણ તે સોફાથી કાઢીનાં દેખનાં કશું હોય તો તે પણ બહુ મટિ તેમનાં દેખનાં હું કહીશ.”

સારે પરવારીને બધાં દીવાનખાનામાં બેઠાં થયાં હતાં અને રમા પણ પોતાના સખત મંદિર પછી પહેલીજ વખત રતિને હાથ પકડીને ડોની ત્યાં આવી હતી. બધા બેઠાં થયા પછી સોફાથીએ, કહ્યું “રતિની એ વાત તમે કહેવાના છે તે સાંભળવાની હવે મને કુરસદ છે મારે તમને અડચણ ના હોય તો કહો.”

નવનીત બોલ્યો “મને કહેવાને કંઈ પણ અડચણ નથી અને રતિને તેમાં સરમાવા નેડું પણ નથી. માટે હું કહું છું. રતિના પિતા પૈસાદાર હતા અને તે મુસ્તવાળા મોહનલાલ સુનીલાલને નામે બોળખાના હતા, અને તે એ પણ બાળીઆમાં કાંઈક વેપાર કરતા હતા. તેમથી તેમને કાંઈક ખોટ આવી અને તેમને એ બાળીઓ મંદી ગયો તેથી કેટલુંક દેહું થયું પણ તેમના મૃત્યુ લગી કોઈએ, બપોરું નહિ. ત્યાર પછી તેમના કહેવા પ્રમાણે મેં જ્યારે તેમના કામગી તપાસી મારી સંજાળ નીચે રતિને લેવા વિચાર કર્યો. ત્યારે કાજળ તપાસનાં તે અમને બહુમું તેથી આ પ્રમાણિક રવમાવની અને લીમતવાન કન્યા મને આમલ કરવા લાગી કે મારા પિતાને કમુકત કરો. જે છે તે વેચાને પણ તેમનું દેહું આપી દો. હું ના કહેતો કે બહેન તારે ખાવાને પણ નહિ રહે અને તોજણુ તે હિંમત ના ઇડનાં શેલ તે બાબત મને કહેતી. હું એને મારે ત્યાં રહેવાનું કહેતો પણ તે મારે ત્યાં રહેવા ના આવી. આખરે એક દિવસ એની દાસીએ

આવી ને કશું કે. રતિબ્દેન સવારના બહાર ગયાં છે તે હજી આત્રાં નથી, અને આ તમારા નામનો કાગળ તેમના ટેબલ પરથી અમને જણાયો છે તે હું તમને આપવા આવી છું.” તે કાગળમાં એટલું જ હતું કે મારા પિતાનું દેહું બધું વેચી સાદીને તમે ચૂકવો ને મારી દારી મારા જન્મથી મારે ત્યાં હતી તેને પાંચસે રૂપિયા આપીને તેને દેરા મોકલો. હું મારી પાંચે હવે લેવા માંડું છું, અને તેથીજ તમે તમારે ઘર મને રહેવા બોધાવી હતી તે હું આવી નહોતી. એટલી તમે ખાતરી રાખો કે હું ત્યાં હજાર ત્યાં પણ મારા પિતાની આજ્ઞાને કશું કે લાગે એવું કામ હું આ જન્મે કોઈ પણ કાળે યથા દર્શન નહિ. ત્યાર પછી તેનાં લખવા પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરતા એ હજાર રૂપિયા ને બચ્ચા તે બેંકમાં એને નામે જોડે કરાવી, આજ નવ મહીના યથા હું એની તપાસ કરતો હતો. આજે આવી એથીતી આવા સારા આશ્રયમાં રહેતી મને અંધ તેથી હું જોઈને ખુશી થયો. કેમકે એના પિતા-એ હું નાની ઉંમરમાં માથાપ બિનાતો હોવાથી પોતાના દીકરા જેવા ગણીને મને હજારો હતો અને તેથી હું એને મારી સગીબેન પ્રમાણે ચલાવતો હતો, અને ચલાવું છું. અને હવે એના પિતાનું દેહું ચૂકવે યથા ગયું છે અને એના પોતાના પણ પાંચ પૈસા છે તો હવે એ મારે ત્યાં આવીને રહે અને અમે બે સગા ભાઈ બેન પ્રમાણે જીવી ખુશીથી રહી રાખીશું.” નવનીતે બોલતું પુરું કર્યું અને રતિની સાથે લેકને કહ્યું “રતિ બ્દેન ! હવે હું કોઈની ઓરડા-યાળી થઈને રહેવાની નથી. તારા પિતાનું દેહું ચૂક-વાઈ ગયું છે અને તારા પોતાના પૈસાથી હવે હું કોઈની ઓરડાયાળી નથી. તો હવે તું મારે ત્યાં આવીને રહે, હું અંન બા, બે જાણી ખુશી થઈશ અને તે વાતની હું ધારું છું કે તને અંબલુ નહીં હોય.”

“ના, ના, રતિ તો હજાર ત્યાર રહેશે. એ આજ જની એના મુશીલ સ્વભાવથી મારી દીકરી જેવી મને બહારી હતી, અને હવે એના આ શુભ ભણીને એ મને એવડા બહારી છે. અને તેથી હવે એ આ ઘરમાં બેઠર તરીકે નહિ પણ માણિક તરીકે રહેશે.” એટલું બોલીને ચેકાલીએ હસીને રતિ અને મદનની સાથે જોયું. અને રતિ અને મદનની નજર એ જવા તિએ સગમથી લાલ થઈને નિચું જોયું.

તે લેકને નવનીત બોલ્યો, “ચેકાલી કહી ! તમે તારી બ્દેનને જઈશો, તેનો બદલો મને નહિ આપો ?”

“અચિત્તન ! તમે

તમને યોગ્ય રીતે વાળી આપીશો જાણો, અને તે કાંઈ જાણી નથી, યોગ્ય મહાનજર એટલે તમને તે આપી દઈશું.” મદન બોલ્યો અને રમાની સાથે બેતાં રમાએ ખીલવેલ રૂઢાં, પોતાના બાઈ સાથે જોયું ને બચ્ચા તો પોતે આવી ને અને કાઠવાળ માગે છે એ મારી રોની ગરજ હોય” તે સાંભળીને બધાં હસી

એ વાતને અત્યારે એ વરસ થઈ ગયાં છે. સે આગલા દીવાનખાનામાં ગ્રેય ઉપર મદનપોતા હ મહીનાની કન્યા માથાવતીને રમાડતાં બેઠાં હ સામે ખુશી ઉપર રમતીઆળ રમા કાંઈક ડા યચ્ચી બેઠી હતી અને પાસેના ટેબલ ઉપરના અમા કુલ ગોડવતો રતિ જણી હતી. એટલામાં જ બોલી “બા આજે બાકીને આપણે ઘર આગ્યાં પોણા ત્રણ વરસ થયાં અને બાકીને વિલાયતથી આવ્યાને બેરોબર એ વરસ થયાં એટલામાં કેટલે ફેરફાર થઈ ગયો.”

“જોણે ફેરફાર ! જેની માસ્તર તરીકે આવેલી રતિ જરૂરી માણિક થઈને બેઠી અને હું સાસરે ગઈ અને નવનીત ને પરાયો હતો તે આજે જન્મ્યાં થયો. અને આ માથા તો અમામાં નવીનજ એટલે તેને તો જુદોજ બહુવાની.” ચેકાલી હસીને બોલ્યાં “સાચું કહેલો રતિ ! તું આપણે ત્યાં કોઈપણ પ્રકારે દુઃખી થઈ છે અથવા નેઈપણ દિવસ તને આજે આવે એવું કોઈના તરફથી પણ વર્તી ન થયું છે.”

“અચિત્તન નહિ ! તમારા જેવી માથા અને તમારા જેવું હેત સગી મા પણ રાખે કે નહિ. કેમકે મને ખાતો અનુભવ નહોવાથી હું જાણતી નથી. હું અનજાણી તમારે ત્યાં આવીને જણી રહી અને તમે કોઈપણ પ્રકારનો અવિશ્વાસ તા લાવતા તરત તમારા આશ્રય નીચે તમે મને લીધી તે કાંઈ થોડું કહેવાય નહિ અને હું આજે સુખ બોલું છું તેને હું લાચર નથી એમજ મને લાગ્યાં કરે છે.”

એટલામાં કોઈ દરહીને લેક આવીને લાકડી હલાવતો મદન ઓરડામાં દાખલ થયો અને બોલ્યો “તને કોઈપણ પ્રકારનું સુખ અથવા તો સતોષ ને પણ મળ્યું હોય તે તારા પ્રમાણિકપણાને બદલો તું અને તેથી તને જેટલું સુખ મળે તેટલું આપું છે.” એટલું બોલતાં બોલતાં તે પોતાની મા પાસે કાંઈ ઉપર નહ-ને બેઠો અને બધાને ઓળખતી ચચલી માથા પોતાના પિતાને બેઠાં મેં મલકાવી દેસવા માંડી.

અને કન્યાઓ ઉઘટે નિંદાસ, શુદ્ધ જીવનની જાગે છે. બાલ્યાવસ્થામાં પરીક્ષા સંસ્કાર ખીલવવા સમ્મન મળતા નથી અને હિંદુ સંસાર બળતી ભડી રૂપ યાય છે. મધ્યમ વર્ગમાં તો આથી પણ વિશેષ ખાડી સ્થિતિ છે. નવા પવન એટલો જોરથી વાય છે કે અજ્ઞાન માળાપો બાલકોને એમા ઘસાડાયા હેંછે. ઘર આગળ વખતના અભાવે અને શુદ્ધકેળવણીની જરૂર નથી એમ માનતા હોવાથી કોઈ ફિવસ કન્યાઓને પાસે બેસાડી વાતો કરતા નથી. કાંઈ વાંચી સંભળાવતા નથી, સારા સંસ્કાર પાડતા નથી, કોની સાથે રમે છે એ જોતાં નથી, આથી પરિણામ એ આવે છે કે કન્યાઓ જીવનમાં કંઈ જોઈ જાય છે પણ તેમને પોપટીડોળ જ્ઞાન હોય છે, નાનપણથી જ એનપ્રેક્ષીઓમાં, વર સાથે સામુની જ વાત કરે છે—ઘરમાં પણ વરની નિન્દા અગર વર નહોય તો ઘવાના વરના શુભ હોય સાંભળે છે.

આ શુભહોય હોવા છતાં કથાથી લાગીએ, ન્યાતના વર ન્યાતમાં જ વરે, કહી જોના હોય દરેક જાને જ પડ્યા હોય, જોના તરફ માળાપે અભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય તે જ વરને પાસે પડે છે અને પડી રહેલ ન ખીજે તો હોય નેના ?

આ સાથે ઘણું કન્યાઓને શુદ્ધિ લીધી ચતા, પત્ની ચતા, વહુ ચતા શિખવવામા જ આવતું નથી. જોઈએ આવપણી હિંદુ કન્યાઓ બિચારી રાસરે પ્રથમ સામુ નણની અજ્ઞાનીલી થાય છે અને પછીથી નવા જમાનાના પતિને અસતુષ્ટ બનાવે છે. સારી રસોઈ બનાવનાર વહુને પતિના માનસિક જીવનમાં રસ લેતા લેતા નથી આવડતો, સરસ્વતીચંદ્ર વાંચનાર પતિની પતિની સગવડો પુરી પાડતાં કંડાળો આવે છે; મપોદા, કરકસર, જેવડ સાથે સાન્ત, સરજ જીવન અને ફુનિયામાં જીવન બોગવના આવડતું નથી, અને આપણું શુદ્ધકર્મ દેહખાના કે હમેશાના નરક સમાન બને છે. આટલા માટે સ્વચ્છ મુખડ રહી શુદ્ધમાન—પણી શુદ્ધ મહેવ હોય કે જોરડો હોવ ત્યાં ઉચ્ચ માનસિક જીવન માળાપી થાય, સાદું સરજ જીવન માળા પતિપત્ની તરીકે સંસ્કારી પ્રેમાળ જીવન વ્યતીત કરતી થાય એવી કેળવણીની જ આપ કન્યાઓને જરૂર છે.

‘પૂર્ણવા લોપક’ મહાભારતમાં, પવિત્ર અને ધરને જોલો આપનારી સ્ત્રીઓને ધરની લક્ષ્મી ગણેલી છે, માટે સ્ત્રીઓની યત્નપૂર્વક રક્ષા કરવી.

વિદુરનીતિ.

‘પુરુષને અરણ્યમાં પણ સ્ત્રી વિસામા રૂપ બનાવેલી છે. તથા જેને સ્ત્રી હોય છે, તે પુરુષ વિશ્વાસ પાત્ર ગણાય છે, માટે સ્ત્રી પુરુષને એક મોટો આધાર ગણાય છે.’

આદિપર્વ.

‘ધર્મ અર્થ તથા કામ સમયે પુરુષને, સ્ત્રી સહાયતા કરનારી છે અને પરદેશ જતી વખતે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય પણ્ય તે જ હોય છે.’

શાન્તિપર્વ.

‘વિદ્વાનો ધરને ધર નથી કહેતા, પણ શુદ્ધિ (સ્ત્રી) ને ધર કહે છે. ધર સુન્દર હોવા છતાં પણ સ્ત્રી વિનાનું હોય છે તો તે અરણ્ય મરુખું થઈ પડે છે.’

શાન્તિપર્વ.

‘આ લોકમાં સ્ત્રી, એ પુરુષનું અર્ધું’ અંગ તથા ઉત્તમોત્તમ મિત્ર છે, સહાય વિનાના પુરુષને આ જગત વિશે લોકઅધ્યક્ષમાં સ્ત્રી સહાયતા કરનારી છે.’

મહાભારત.

‘પતિનું પ્રિય કરવામાં તથા તેના હિતમાં તત્પર રહેનારી, ઉત્તમ આચરણવાળી અને જીતેન્દ્રિય એવી સ્ત્રી આ લોકમાં કીર્તિ મેળવી પરલોકમાં અનુપમ મુખ મેળવે છે.’

યાજ્ઞવલ્ક્ય.

‘જે કુળમાં સ્ત્રીઓ દુઃખથી શોકાતુર રહે છે, એ કુળનો જરૂરી નાશ થાય છે; અને જે કુળમાં સ્ત્રીઓ પ્રસન્ન રહે છે, એ કુળ હમેશાં વધતું જાય છે અથવા ઉચું થાય છે.’

એક વખત દુનિયામાંના સર્વ દેશો કરતાં ચડીયાતો હતો.

પ્રાચીન સમયમાં (વેદકાળ રામાયણ મહાભારત-થી માંડી પૌરાણિક કાળના આરંભ કાળ સુધીમાં) સ્ત્રીઓને જનસમાજમાં સન્માનનીય ગણવામાં આવતી હતી, તેઓ હન્યપદ ભોગવતી હતી, તેમના કર્તવ્યમાં યોગ્ય સ્વાતંત્ર્ય હતું, સ્ત્રી પુરુષના હક્ક સમાન હતા. તેઓ વિદ્યા સંપાદન કરી શકતી, સં-મટિ જનસમાજમાં સ્વાતં-ત્ર્ય રાખતી, જાનમાં

તેની પસંદગી કુલ રાખવામાં આવતી. આ પ્રમાણે તેમની ઉન્નત દશા હતી. જ્યારે બોદ્ધ ધર્મની સ્થાપના થઈ, મુસલમાની રાજ્યનો ઉદય થયો. તે કાળથી જ સ્ત્રીઓની અવગણનાનો, તિરસ્કારનો આરંભ થયો અને બાળકઓના પહેનેશીન રહેવાનો વિચાર આવ્યો થયો. મુસલમાનોના વારંવાર હુમલા થયા પછી જન-માણસ રક્ષણ નહિ રહેવાથી, જનસમાજમાં ધાર્મિક શેષસ્વરૂપ દોવાથી સ્ત્રી જીવન ઉપર અનેક પ્રકારના અધોઃ અંકુશો મૂકાયા હતા, સ્ત્રીઓને ઘણી બા-બજામાં સ્વાતંત્ર્ય નેમ મુશ્કેલી મટિ, હન્ય અધ્યા-ત્મિક જીવન મટિ ના કાષ્ટ ગણવામાં આવી નેમ જ કાળના દબાવણથી અથવા તે પોતાની સકુચિત સ્વા-તંત્ર્ય પરાયણ રહિને હીંમે આ શ્રમવના માન્યતાને, નીતિમાં નેમને નકુચ પતિપર નુકસાન પ્રવલ્ન કરવા હાથા ત્યારથી સ્ત્રીઓની સં અધોગતિ થઈ છે તેથી કાઉ સમયમાં થઈ નથી. આ શ્રમવના જ એક સ્વર્ણ મનુષ્યદાસાજ જાણ્યું છે કે “ કુમારી અવસ્થામાં પિતા સ્ત્રીઓનું રક્ષણ કરે છે, યુવાવસ્થામાં પતિ તેનું રક્ષણ કરે છે અને શ્રદ્ધાવસ્થામાં પુત્ર તેનું રક્ષણ કરે છે, સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર થયાને થોડું નથી. ” હન્ય સુધી પણ “ ન સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યમર્હતિ ” એ નિયમને વગળી રહેવામાં આવે છે સ્ત્રીઓને પરાધીન રહેવાનો કારણ કુદરતી નથી, ઉત્કૃષ્ટ નિયમ નથી, પરંતુ પાછળથી ધર્મશાસ્ત્રકર્તાએ અમુક કાળને અનુસરીને થઈ કદાંક દો છે: સ્ત્રીઓને પરાધીન દશામાં કાવનાર પુરુષો જ છે. પુરુષોએ સ્ત્રીઓને દર્શનમાં કનરને દાખલ મૂકવાનો ચાલ કર્યો છે. રૂપને સ્ત્રીઓની સખા પોતાના કરતાં વધી જશે એવી બીધો તેમની સ્વતંત્રતાને રક્ષાવા-માં કાવી રીધી. તેમના સર્વ દમ મુંચાવી લીધા, અને એમ સમજવવા હાથા કે અમે નમાશ હાથમાં જ બીધે.

સ્વતંત્ર્યને હીંમે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની થયેલી આ-બાદીની બરાબરી પંચોરથી થઈ શકતી નથી, તેમ કંઈકાંડ “ પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે તેટલી ઉન્નતિ જુલમી રાજા કરી શકતું નથી. આબદીન સુધીમાં કોઈ પણ જુલમી માણસ આબાદ થયો નથી, કોઈ પણ જુલમી રાજાનું રાજ્ય આબા-દીમાં આવ્યું નથી, અસ્લાઉદ્દીન અને ઔરંગઝેબ જેવા જુલમી રાજાઓએ નિરાંતે રાજ્ય કર્યું નથી, અને અકબર તથા રાણી શ્રી વિશ્વેશ્વરીઆ જેવાં રાજ્ય કર્તાએ જુલમી ન દોવાથી જ રાજ્યમાંથી લાંબા કાળ સુધી બાળવી છે. આપણા ઋષિમુનીઓએ પણ પરવ-સાને ચિકકારી છે; પરંતુ બન્યું છે એમદે જ્યાં જ્યાં પોતાના લાલનાં વચનો શ્રુતિ સ્મૃતિ, પુરાણ, આદિમાં લેવામાં આવે છે તેના પુરુષો લાલ લેવા શુકતા નથી અને સ્ત્રીઓને એ લાલ આપતા નથી, પુરુષો એકલ પેદા અને સ્વાધીન બન્યા છે. પુરુષો શારીરિક બળથી, શ્રેષ્ઠતાને હીંમે તેમને આધીનતામાં રાખતા આવ્યા છે. વખતના બળથી આ આધીનતા જાન્યથી, કારણે-સર, અંત એક વિચાર જેવી થઈ પડી છે, તેમાં કેર-કાર કરવાનો પુરુષોને તો મું પલ્લ સ્ત્રીઓને પણ અવસરોચક લાગે છે. સ્ત્રીઓને પોતાના નિર્વાહ અને મુખને મટિ પુરુષો પર આધાર રાખ્યા પડે છે, તેથી પણ આધીનતામાં રહેવું પડે છે, વળી અજ્ઞાનતા અને અધોગતિને હીંમે પણ પરત્ર કંટુડું પડે છે.

જેમ જેમ જાનો બદલાતો જાય છે તેમ તેમ મનુષ્યના વિચારો પણ બદલાતા જાય છે. દેશકાળને અનુસરીને વર્તે તેલ લાઠી માણસ કહેવાય. અમુક સમયમાં “ ન સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યમર્હતિ ” એ નિયમ દુનિયાને અનુકૂળ દશે પરંતુ આધુનિક સમયમાં એ અનુકૂળ નથી. ઉમેજ પ્રાંતના મહાત્માશ્રી, સ્વતંત્ર-તાની જ્ઞેનાર પ્રેમજી બાલાના અવકાશથી એ રિ-મારે દલે બદલાયા છે. દલે નવા વિચાર, નવા ઉદ્ધા-ન, નવું મેનન, વિચાર સ્વાતંત્ર્ય, કર્તવ્ય જીવિ, સ્વદેશાભિમાન વગેરે સદ્ગુણોના અંકુશો કુદવા લાખ્યા છે. દલે એમ મનાય છે કે સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર થવા-ને થોડું છે. તે મટિ તેમને કાષ્ટ બનાવતી. એકજે કે જેથી તેઓ સમાન દલ માન્ય થાય અને પુરુષ પર્વની મૂકક માય મેચારિક વિષયોમાં નહિ, પણ મજાકીય વગેરે અંતે પ્રાચીની બદાંતી પ્રશ્નિષામાં આવે લેવી નથી.

ન્યાતોમાંથી ચોછા થવા માંડ્યા છે, જેમ જેમ લોકોની સમજના આ વાત ઉતરતી જાય છે, તેમ તેમ હરવા ફરવાનો માર્ગ થણે કેટલે જીવંત થવા માંડશે છે.

સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતાનો અર્થ એવો નથી કે તેઓ ઉચ્છૃંખળ, ઉદ્ધત, ઘૂંટળની ઝાનીતિ અને અધર્મનાં કામો થયેન્ન રીતિએ કરે. આ રીતની સ્વતંત્રતા તો સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેએ તજવાની છે. સ્વતંત્રતાના વિરોધીઓ જ તેનો એવો અર્થ ઉઠાવે છે. સ્વતંત્રતા વિના ખરેખર શિક્ષણ મેળવવું સંભવિત નથી. અધ્યાત્મ-ઉન્નતિ લાભમાં અને શિક્ષણના સુખાસ્વાદમાં સ્ત્રી પણ પુરુષના જેટલી જ અધિકારી છે. સદ્બુદ્ધિ અને સદ્ગુણના વિકાસમાં, અભિરુદ્ધિમાં ને સત્કાર્યમાં કૃતેદ મેળવવામાં સ્ત્રી અને પુરુષને તેમની યોગ્યતા મુજબ છુટ રહે તેનું નામ જ સ્વાતંત્ર્ય, અને તેનું સ્વાતંત્ર્ય પૂરુષના જેટલું જ સ્ત્રીઓને અગત્યનું છે. ધોતાના બાળકને બુદ્ધિમાન અને બળવાન કરવાં દોય તો સ્ત્રી જાતિના વિકાસ માટે તેમના કર્તવ્યમાં યોગ્ય સ્વાતંત્ર્ય આપવું જોઈએ.

હરતબંદમાં જનાપરની જેટલી સંસ્થાઓ છે તેટલી પણ સ્ત્રીઓના ઉદ્ધાર માટે નથી; પરંતુ તેમ હમણા હમણાં વિધવાશ્રમ, સેવાસહન, વનિતા વિશ્રમ, આનાથાશ્રમ વગેરે સંસ્થા બહુજ થોડા સ્થળોમાં પણ સ્થાપવામાં આવી છે. યુવાન વિધવા સ્ત્રીઓની અવસ્થા ખરેખર ઘણી જ દુઃખદાયી છે. કુવારી અવસ્થામાં પિતા સભાળ લે છે, મૌભાગ્ય સમયમાં પતિ સંભાળ લે છે. પણ વિધવાવસ્થામાં નો કોઈ દોષ હેવ ખરું ને નથી પણ હોતું. આ ઉપરથી એમ નથી ધારવાનું કે વિધવાઓની સભાળ કોઈને પણ નથી લેવાની. જેનું જનનમાં કોઈ પણ નથી, તેનું આણું જનન છે. જેની સભાળ લેનાર કોઈપણ પુરુષ નથી તેની સંભાળ લેવાનું સમસ્ત પુરુષ વર્ગને માટે જ છે. વિધવાઓનો બોલે આખા જનમંડળને ઉપાસવાનો છે. દાહમાં વિધવાઓની સ્થિતિ ઘણી જ ખરાબ છે. જનમંડળમાં તે વિકાસને પાત્ર ગણાય છે. "સંત" "બોદધી" વગેરે વિરોધીઓ તો તેમના આબુખાણ ગણાય છે. સદામી મળે તો અપશુન ગણવામાં આવે છે. મોટા મોટા વિદ્વાનોના ઘરમાં પણ આવી સ્થિતિ નવરે પડે છે. આ સજ્જાને માટે પુરુષવર્ગ જવાબદાર છે. દાહમાં

આપણે જોઈએ છીએ કે અભણ વિધવાઓ ઘણા દુરાચારો કરે છે. વધારે બહાને ઘણાં પાપ થઈ જાય છે. રૂસ્તામાં તરતનાં જનમેલાં, મરેલાં બાળકો ઘણીવાર જડી આવે છે. વિધવાઓ તરફ જનસમાજે ઘણું જ લક્ષ આપવું જોઈએ એ વાત આથી સિદ્ધ થાય છે. માટે યોગ્ય ઉપાયો ધોતવા જોઈએ. વિધવાઓને સૌભાગ્યવતીઓ કરવાં અવકાશ ઘણો હોઈ રહે, અને પરિણામે તેઓ સમસ્ત જનસમાજને માટે ઘણાં ઉપયોગી પદોપકારનાં કામો કરી રહે. મુંબાઈમાં સેવાસહન સ્થાપાયું છે, અને પુનામાં પ્રૌ. કર્વેએ વિધવાશ્રમ ખોલ્યું છે તે હવે ઘણું વિખ્યાત થઈ ગયું છે. તેનાથી થયેલા લાભ હવે બધા જોઈ રહે છે. તેવાં આશ્રમો ગુજરાતમાં ખોલાવવાં તે પણ શ્રીમંત પુરુષોનાં કર્તવ્ય છે. સુરતમાં અને અમદાવાદમાં વનિતાવિશ્રમ છે. તેવી સંસ્થાઓ ગામેગામે સ્થાપવી જોઈએ. તેમાં વિધવાઓને જ્ઞાન, આપણું જોઈએ, ધર્મ તરફ વૃત્તિ દોરવી જોઈએ, સાત્તમાર્ગે તેને પ્રેરવી જોઈએ, ઉદ્ય વિકાસવતું જોઈએ, આત્માને ઉન્નત કરવો જોઈએ પુત્ર અને પુત્રી તરફ સમદષ્ટિથી જોવામાં નથી આવતું તે પણ માતૃપિતાના સ્વાર્થી વિચારોને લીધે જ. પુત્ર

કરતાં પુત્રીની સંભાળ સતાર વધારે રાખવી પડે છે, વર સોંપવાની માથાકુટ કરવી પડે છે, છેકરો ઘડપણમાં પૈસા ટકા સંબંધી મદદ કરે, એવા કેટલાંક સ્વાર્થી વિચારોથી પુત્ર અને પુત્રી તરફ સમાનભાવ જોવામાં આવતો નથી. પુત્રને શિક્ષણ આપવામાં યતનવાન રહેવાનું કારણ ગુજરાત ગણાવવાને અર્થે જ છે. દાહના સમયમાં સંકુચિત વિચારના લોકો પુત્રી જન્મને નિરુપશેખી તેમ નિરર્થક ગણે છે, ત્યારે પ્રાચીન કાળમાં દીર્ઘદષ્ટિવાળા આપણા પૂર્વજો પુત્રીની અગત્ય પૂરેપૂરી સમજતા હતા. પુત્ર અને પુત્રી જન્મનું સમાન મહત્ત્વ સમજતા હતા. તેઓ પુત્રી વિશે દલકો વિચાર લાવતા નહિ. મદાનિષીણ નામના અંધમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે "મ્યાને પણ પુત્રની માફક પાળવી, અતિ યતનથી શિક્ષણ આપવું, અને ધન રત્ન સાથે વિદ્વાન, કેળવણી વડે વાપવી." સ્ત્રીજાતિ પ્રત્યે તિરસ્કાર, તેમના વિષેના દલકો અભિપ્રાય કાઢી નાંખી સંસારમાં નેનું મદત્ત સમજ, તેમનું યોગ્ય સન્માન રાખી, પ્રીતિથી તેમનું સંરક્ષણ

જનસામાજ્ય આ દેશની સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવામાં પછાત રહેશે ત્યાં સુધી નુકસાન વેઠવું પડશે, માટે દરેક માનપિતાએ પોતાની પુત્રીઓને પુત્રની માફક યોગ્ય કેળવણી આપવી જોઈએ. મન બુદ્ધિ ખીલવવા ઉપરાંત ધંધાર્થે અથવા તે જ્ઞાનાર્થે પુરુષને હવે કેળવણીની જરૂર છે, તેમ દેશની ઉન્નતિ સાર તથા સાંસારિક જીવન સુખાનંદ કંવા સાર સ્ત્રીને પણ હવે કેળવણીની જરૂર છે. સ્ત્રી કેળવણીના વિરોધીઓ તો વારંવાર એમજ કહ્યા કરે છે કે “બાઇ સાહેબ બહુશે અને બાઈ સાહેબ ચૂંલો સાચવશે.” આવી માન્યતા બૃહળદેવી છે. જ્યાં ત્યાં અધુરો થોડોજ છલકાય છે. નીતિ-ઓધ વિનાના અધુરા જ્ઞાનથી કેવલિત્ કેળવણીનો ખેરદષ્ટિએ થયેલો જોવામાં આવતો હશે; તે પણ તેમાં કેળવણીનો હોય નથી, એ ખાખી માત્ર અધુરા જ્ઞાનનીજ છે. અંપૂર્ણ રીતે કેળવાયેલા સ્ત્રીવર્ગમાં એવો દાખલો કોઈ પણ ઠેકાણે જોવામાં આવતો નથી. મીતા, કમચલિ, દ્રોપદિ, સુભદ્રા, અનસૂયા, તારામતિ આદિ પ્રાચીનકાળની સર્વ મહાનું સન્તાનીઓ રાક્ષસ પાશેથી હતી સ્ત્રી કેળવણી પુરાણોક્ત છે, અસાધના ચખતમાં હતી ગાંધી મૈત્રેયી વિરેદ સ્ત્રીઓએ વિષા પાદાન જરી હતી તેઓએ કોઈ પણ રીતે પોતા ચરિત્ર કલ્પિત કર્યું નથી. તેઓ આત્મે ગર્વન જાનપાળ, પૂજનીય, વંદનીય, ગણાય છે. સુવિદ્યાથી સ્ત્રીઓ અદ્યતનચિત્ત ચઈ હોય એવું કોઈ પણ ઠેકાણે જોવામાં આવતું નથી. કેળવણીની મદદથીજ ધર્મને બહાને પેટી ગયેલા દુષ્ટ રિવાજો, અનિષ્ટકારક રીતીય ધર્મો, વહેમો, બાળસસ, બાળસ યોગ, કન્યાવિક્રય, વરવિક્રય વગેરે રિવાજોનો નાશ થશે.

આજકાલ સ્ત્રી કેળવણીની જરૂર સ્વીકારાય છે ખરી, પરંતુ મનને અંપૂર્ણ રીતે ખીલવવામાં આવતું નથી. ફક્ત પાંચ છ ચોપડીઓ બહુવાનું હકાકી મૂકવામાં આવે છે. આ અધુરી કેળવણીથી તે જ્ઞાનને બહાર જોડેમ ઘરમાં પેમે છે. સ્ત્રીઓ તે ફક્ત કપડાં લતામાં પારકી પ્રભુનું અનુકરણ કરે છે. અને ગભ ઉપરાંત ખર્ચ કરાવે છે. તે ખર્ચના કેળવણી આપવામાં બ્યય થયો જોઈએ. જ્ઞાન મેળવવામાં પારકી પ્રભુનું અનુકરણ કરવું જોઈએ.

‘મનુષ્યની અંદર રહેલી દરેક શક્તિ ખીલ (જેથી તન, મન, અને નીતિ) કેળવાય’ ને તેથી તે જ્ઞાન,

ન્યાતને અને જનસમુદાયને ઉપયોગી થાય તેમ ખરી કેળવણી કહેવાય. ‘અસાર સુધારવાને’ કેળવણીનું મુખ્ય પ્રાધાન્ય છે. શું પુરુષો સવળાજ સ્ત્રી કેળવણીની જરૂર (ઉપયોગિતા) સ્વીકારે છે? ના. હજી કેટલાએ આદ્યમ ગતિએ જવાનું ઈચ્છનાર તેમની કેળવણી વિષે વિચાર મત દર્શાવે છે.

પુરુષો રાજ્યદ્વારી હકો મેળવવા માટે સલાહો સલાહો છે, રાજાઓ મેળવે છે, ‘રાજ્યદ્વારી ભટતનો’ છુટો ઉઠાવે છે, ‘દંથી કેળવણી ઉપર અકુરા મૂકનાર’ સરકારની રાજ્યનીતિ સામે વાંધો ઉઠાવે છે ખરા, પરંતુ ઘરની પુત્રીઓ-વહુઓ-પત્નીઓની દરમીયાનધારવા, નેમને હવે શિક્ષણી ઉત્તમપદે લઈ જવા, તેમને અમાન પદિતપર મુકવા માટે કંઈ પણ દમ જોયો જલન કરવામાં આવ્યો નથી.

કરકારથી ઘર ચલાવવું, દૈનિક હિસાબ રાખવો, સંતાનોને કેળવણી આપવી, પતિની કમાણીને સાચવવી, એ તો સ્ત્રીઓનું કર્તવ્યજ છે; પણ શું આઠવામાળ સ્ત્રીઓનું સ્વયં કર્તવ્ય સમગ્રજીવન છે? શું આવી ઉપયોગી ધંધા સ્ત્રીઓનો નથી? સ્ત્રીએ કમાવું પણ કેમ નથી? સ્ત્રીએ સાચવવાનું છે તે પણ ખરું, પણ જે કમાઈ શકે તે ફરજિયાત લક્ષ્યમાળા મુકવ યઈ ગયું. બાપની ખીલકતમાંથી છોડીને લાગ પડે નહિ, અને જલતે કમાવા જેટલું જ્ઞાન પણ ન મળે, માટે પેટ ભરવાનું જલકાન તો પાંચપુ પડે છે. કદાચ ગઈને અમુક કારણોને કીલ અવિવાહિત જીવન ગાજવું હોય તો પણ તેમ ન કરાય. સ્ત્રીની સ્વતંત્રતા ઉપર આપણો જાગૃત અકુરા છે. આથી પણ સ્ત્રી પરાધીન સ્થિતિ જોખવે છે, માટે તેમને કમાઈ શકે તેવું જ્ઞાન આપવું જોઈએ. હાલમાં મણીએ સ્ત્રી શિક્ષકો છે, સ્ત્રી ઠાકરો છે, નર્સો છે, કે જેઓ કોઈની સામેદારી હકાયા સિવાય સ્વતંત્ર રીતે પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકે છે. જેને કમાવા જવાની જરૂર નથી તેમને ધંધાર્થે નહિ તે જ્ઞાનાર્થે પણ સંગીન કેળવણીની તો જરૂર છે. જે કેળવણીએ પુરુષ વર્ગને આવી હવે સ્થિતિએ આણ્યો છે તે, કેળવણી સ્ત્રીવર્ગને ફાયદો નહિ કરતા અનીતિને રસતે દોરશે એવું કહેનાર પણ સ્ત્રી કેળવણીના વિરોધીઓ જ છે. જે કેળવણીથી પુરુષવર્ગ પોતાની ફરજો સમજતો થયો છે તે જ કેળવણીથી સ્ત્રીવર્ગ પોતાના શુદ્ધધર્મ બધી જરો એમ શી રીતે કહી શકાય?

સ્તાનના પ્રમાણમાં ઇલાંમાં જે થોડી વરતી છે તે જોતાં હિંદની સરકારે પ્રાંતની કેળવણી પાછળ વધારે રકમ ખર્ચાતી જોઈએ. ત્યારે હવે તે બોણી રકમ ખર્ચાતી રહે છે, વળી આ રકમમાંથી રત્તી કેળવણીને ભાગે તો કેટલીયે ન્હાની રકમ આવતી, હોય તો રિયલિટી આવી છે તે હપાથ રો. કરવો ? હપાથ એજ કે ચાંદ કે ખિતાબની હાલતે મોટા હાકેમોનાં પૂતળાં હલાં કરવામાં પૈસાને જે વ્યય કરવામાં આવે છે તે બંધ કરી શ્રીમાન લોકોએ પોતાના દેશીઓની કેળવણી પાછળ પોતાના દ્રવ્યને વ્યય કરવો જોઈએ. સ્ત્રી કેળવણી માટે પણ સરકારની મદદની આશા રાખ્યા વિના ઉપયોગી સંસ્થાઓ ઉદ્ભવી જોઈએ. આવી તેઓ સમસ્ત દેશને ઉપકાર કરી રાકશે.

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં ગૃહસ્થાશ્રમને સર્વ આદ્ય-શ્રમે સાર કહ્યો છે. ગૃહસ્થાશ્રમને મુખ્ય આધાર સ્ત્રી છે. જે ગૃહસ્થને સારી સ્ત્રી ન મળી હોય તેને ગૃહસ્થાશ્રમ વ્યર્થ છે. સ્ત્રીના સારા નહારા હોવા ઉપર પુરુષના મુખ્ય દુઃખનો આધાર છે. સ્ત્રીઓ સર્વ પ્રકારે પુરુષે, ઉપર અસર કરનારી છે અને ગૃહસ્થાશ્રમના મુખ્ય આધારરૂપ છે. જે ગૃહસ્થાશ્રમીના ઘરમાં સારી રીતે શ્રેયવાચકી સુશિક્ષિત ગૃહિણી હોય તેઓ સંસારનું ને ને મુખ ખરો આનંદ અનુભવી શકે છે, પછી ત રામ હો યા રક હો, લક્ષ્યધિપતિ હો યા મરીજ ખેડુત હો. પુરુષનું સન્માન અને શોભા સ્ત્રી વડે છે. સ્ત્રી વિનાનું ઘર જગજગ અરણ્ય સમાન છે. “ઘર છે તે ઘર નથી, પણ ખરું ઘર તો ગૃહિણી છે,” સંસારમાં ઘણા કાર્યો સ્ત્રી પુરુષને સાથે રહીને કરવાનાં છે. સ્ત્રી પુરુષનો મુખ્ય દુઃખનો સાથી અને જગતનાં કર્તવ્યો બજાવવામાં તેનો એક સહાયક છે. માર્કેટિંગ પુરાણમાં પણ સુગૃહિણીની આવશ્યકતા વિષે લખે છે કે:—“ધર્મ અર્થ કામ વિગેરે સારી રીતે સિદ્ધ થવા માટે સ્ત્રી પોતાના પતિને રહાયતા કરનારી છે. દેવતા, પિતૃઓ, અતિથિ અને નોકરો વિગેરેના તેના દરમજ મુજબ સત્કાર કરવો એ સ્ત્રી વગર પુરુષ એકલાથી બની શકતું નથી; તેમજ પુરુષ સમૃદ્ધિ પેદા કરે અને પોતાને ઘર લાવે પણ તે સ્ત્રી ન હોય તો તે સઘળી સમૃદ્ધિ ઘેરા વખતમાં નાશ પામી જાય છે.” આમ છે માટે જ સ્ત્રીઓને સર્વ રીતે કેળવવી જોઈએ.

સ્ત્રીઓની ખરી મદદતા અને તેમની ઉપયોગિતાનું જ્ઞાન તો અવિવાહિત અથવા વિધુર પુરુષોનાં ઘર, તેમની ગૃહવ્યવસ્થા, અને તેમના નિસ્તેજ જીવનથી અપણે સ્પષ્ટ છે. ગૃહિણી તેમ બાળ બચ્ચાંવડે ગૃહસંસારીનું ઘર આનંદમય નન્દન બન જતું બને છે. ત્યારે ગૃહિણી વિનાનું ઘર અરણ્ય સમાન લાગે છે. કોઈ પણ બાબતની પરીક્ષા અપવાદથી થઈ શકે નહિ પરંતુ સામાન્ય રિયલિટી એવાવીજ. મને છે. પુરુષની કમાણીની કસરત આદિ સદગુણોથી સુઅવસ્થા કરનાર, ઉદ્યોગ, આરોગ્ય, સ્વચ્છતા, અને સુધરતાથી ઘરની શોભા વધારનાર, એક બ્રુહ્લીમા પણ રાત્રીઓના મહેરબાની વૈભવ અને મુખ વિલાસને બુલાવે તેવા વૈભવ અને મુખ વિલાસનું દરેક કંપનાર સ્ત્રી જાતિજ છે.

અળખા નામથી ઓળખાતી સ્ત્રી જાતિને સખળા નામ આપે સ્ત્રી જાતિનો પ્રસંશા કરીને એક કવિ કહે છે કે:—

“બ્રમદા તેજ પ્રધાન. પ્રીત પ્રમદાની પ્રીતી,
બ્રમદાથી શોભે પુરુષ, કહેવાય નરનારો જોરી,
બ્રમદા વડે ઘર સંત, પૂત્ર બ્રમદાથી પામે,
અર્થાગ પુણ્ય વિકાસ, દુઃખ વનિતાથી વાપે.

ઘર હિદ્દંકાય ઘરણી યજ્ઞ, આન સન્માન મહિમા મળે,
શુભ ધન્ય છે તે સ્વામિતાણું અંતકાળે અગ્નિમાં બળે.”

કેટલીક રાજકીય શરી સન્માનોએ પુરુષના આ-મુખ સજ્જ કરવા નહી, સ્ત્રીમાં દંસરીયાં કરો લક્ષ્મી, કેટલીક રાજપરમણુ માટે તો કેટલીક શિષ્ય રસજ કરવા માટે બહાદુરોથી લડનાર અને ઉવડે શિષ્ય સાચવતાં પ્રાણ સુહાં અર્પણ કરનાર ઘણીએ સન્માનોએ પોતાનું નામ અમર કરો મળ્યો છે, શિષ્ય રસજ કરવા માટે કોણણ, પુરુષે પ્રાણ અર્પણ કર્યો હોય એવો દાખલો કોઈ પણ કેદાને જોવામાં આવતો નથી. શુદ્ધિની નૃદંડવતી કૃતકૃતતાની બાબતમાં પુરુષની બરાબર કરી શકે તેવી કેટલીક સ્ત્રીઓ માહુમ પડી આવે છે. ત્યારે તેમને અળખા એટલે બળ વગરની કેમ કહી શકાય ? જીવનમાર્ગમાં કલ્પે તરફ જવા પુરુષને હર્ષવરનાર, હત્યાહ આપનારુ પ્રેરનાર ધર્મ પર, ધર્મ પર આર્યા અને શ્રદ્ધા એસાટનાર સ્ત્રી અને સ્ત્રીઓનો પ્રેમજ હોય છે. પુરુષ જીવનને હરેગાં વાળું, હમેશાં લાંબું, નિરંતર આરામજ,

વૈષ્ણવ પાળીયુ. હોમ તેમને તેમ કરવાની છૂટ
 હોવીજ નોંધએ. તેવી વિધવાઓ લંચણપોષણ
 માટે કુટુંબીઓ પર આધાર રાખે છે, અને કુટું-
 બીઓ ઘણા દાખલામાં તેમને વગર પૈસે ખરી-
 દેલી ગુલામડી માફક તેમની પાસે કામની આશા
 રાખે છે. આવી એકદં પરત્રતા અને ગરીબાઈ
 તેમને વેઠવી પડે છે તેથી ઘણી વેળા તેઓ
 અતીતિને માર્ગે નીચે છે. માટે તેમને શિક્ષકા-
 ળા, નસો વગેરેનું કામ શીખવ્યું હોય તો તેઓ
 આખરથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકે. તેમને
 તેવું શિક્ષણ પ્રો. કવે પોતાના આશ્રમમાં આપે
 છે, અને પોતાનાં સંતાન કરતાં અધિક મમતા
 તેઓ પ્રત્યે તેમણે ધરાવેલી છે. આશ્રમમાં દાખ-
 લ થઈ જીવન મુધારેલી સેંકરો અનાથ વિધવાઓ
 પ્રો. કવેને અંતઃકરુણથી આશિષ દે છે. એ
 આશ્રમમાં વસનારી વિધવાઓ સમક્ષ ઉચ્ચ મનો
 ખલ, દદ સંકેષ, અને શ્રદ્ધાનું જલકંત દટાંત
 પ્રો. કવે પોતાના વર્તનથી પાડે છે. પ્રેક્ષક કવેને
 પોતાના શુભ કાર્યો માટે જોડેલી શ્રદ્ધા ઉ તેટલી
 ચોડાનેજ હશે. એક વાર પુખ્ત વિચાર કરીને
 કાર્યનો આરંભ કરવો અને તેને દઢતાથી,
 નિરરપણે વળગી રહેવું એ તેમનો મહાન ગુણ
 છે. ભર્તૃહૃદિનું વાક્ય છે કે: વિષ્ણુઃ પુનઃ પુનરપિ
 પ્રીતિહન્યમાનાઃ । પ્રારબ્ધમુક્તમજના ન પરિત્યજન્તિ।
 એ ઉત્તમ જનોની કારિમાંના પ્રેક્ષક કવે છે.
 વિધવાશ્રમની સ્થાપના ક્યાં પછી કેટલેક વર્ષે
 તેમને લાગ્યું કે કન્યાઓને જોઈએ તેવું શિક્ષણ
 આપવા તથા તેમને રહેવા માટે એક સંસ્થા
 સ્થાપવાની જરૂર છે. આ જરૂર જણાતાં તેમણે
 તે યોજના ઉપાડી લીધી અને પુનામાં મહિલા
 વિદ્યાલયની સ્થાપના કરી. તેને માટે નાણાં
 મેળવવા વળી નવેસરથી પ્રયત્ન કરવા પડ્યા.
 વિધવાશ્રમ માટે તો નાણાંની ભિક્ષા થાણું હતીજ
 અને આ બીજું સાદસે રાકે થયું; પરંતુ સતત
 પ્રયાસને પરિણામે તેને પણ સાગ થાયા પર

લાવવા પ્રેક્ષક કવે સમર્થ થયા છે. તેટલેથી
 એમનું મન અટક્યું નથી. નિષ્કોમકર્મમઃ
 નામની સંસ્થા તેમણે સ્થાપી છે, ત્યાં સ્વાર્થ
 ત્યાગી આપુરવો દેશસેવા માટે જન્મપર્યંત કામ
 કરવા તૈયાર થાય છે. સંસારનાં મુખની ધમ્મ ન
 રાખતાં માત્ર પરથે જીવન ગાળનાર મનુષ્યોની
 દેશને જરૂર છે. એવું તેમને લાગતાં તેમણે એ
 સંસ્થા સર્જ કરી છે તે સંખ્યામાં તેમનાજ
 ઉદ્ગારો જોઈએ.

પ્રો. કવેના હૃદયના ઉદ્ગારો !

“આપણા દેશની ઉન્નતિના કાર્યમાં કાંઈ
 પણ મદદરૂપું કાર્ય કરવું હોય તો સેંકડો બદિ
 હજારો સ્ત્રી પુરુષોએ સ્વાર્થ ત્યાગ કરી તેને કાર્ય-
 નાં “મિશનરી” થઈ સતત કાર્ય કરવું જોઈએ
 એવો મારો ઘણા વખતથી ખ્યાલ છે, અને
 યોગ્ય વખતથી તો મને એમ લાગે છે કે એ
 પદ્ધતિ સિવાય કાંઈ પણ સંગીન કામ ધરાવી
 આશા વ્યર્થ છે. આવા કામ માટે સ્ત્રી સેવિકાઓ
 તૈયાર કરવી એવી મારી ઘણા વખતની
 યોજના છે.

“વિધવાઓ અહિં શિક્ષણ લઈ પોતાનું
 ગુજરાન સ્વતંત્ર રીતે કરી શકે એટલેજ આ
 આશ્રમનો ઉદ્દેશ નથી, પરંતુ એ પ્રમાણે સ્વતં-
 ત્ર ગુજરાન કરવા સાથે પોતાની દેશભગિનિઓને
 દરેક રીતે ઉપયોગી થઈ શકે અને તેમની ઉન્ન-
 તિના કાર્યમાં મદદગાર થાય એવા પ્રકારની સ્ત્રી-
 ઓ તૈયાર કરવાનો આશ્રમનો ઉદ્દેશ છે. વળી
 અમે આશા રાખીએ છીએ કે આશ્રમમાં શિક્ષ-
 ã લઈ બહાર પડેલી વિધવાઓમાની કેટલીક
 ગુજરાનનાં સાધન મેળવવાનો જન્મજાત લોભ ન
 રાખતાં. આ આશ્રમ જેવી બીજી સંસ્થાઓ
 સ્થાપન કરી તેની એવા અર્થે પોતાનું જીવન
 નિસ્વાર્થપણે અર્પણ કરશે.”

કદાચ કાઇને એમ લાગશે કે મેં એવી વિમેદ આધી છે કે જે કદી ફળિભુત થઈ શકે નહિ. એ માનવું ખરું પણ, હમે, પરંતુ જેઓ છેક બચે આકારમાં નિગાન રાખી તાકે તે કાંઈ નહિં તો બીચા ઝાડ સુધી પણ તીર મારી શકે એ કહેવત યાદ રાખવા જેવી છે.

નિષ્કામ કર્મમહામાં અમારી સંખ્યા એકંદરે ખાસ્તી છે. તેમાં ચાર પુરો છે અને આઠ સ્ત્રીઓ છે.

૧ મહના ઉદેશ ત્રીયે પ્રમાણે છે:—

(અ) સામાજિક ઉન્નતિના કાર્યમાં ઉત્સાહથી કામ કરવા ઇચ્છા રાખનાર સ્ત્રીઓ તૈયાર કરવી.

(બ) યોગ્ય સ્ત્રીઓ સંખ્યાબંધ મળે નહિં ત્યાંસુધી ફેટલાક પુરો જેઓએ મેરાતું તત સ્વીકાર્યું હોય તેઓની મદદથી સમાજનું કાર્ય ચાલુ કરવું. સ્ત્રીસેવિકાઓની પુરતી સંખ્યા મળે પછી પુરોને હાખત કરવાનું બંધ કરવું. જેઓ ત્યાં સુધી કામ કરતા આવ્યા હોય તે પુરોને કામ ચાલુ ગમનાની ઇચ્છા હોય તો તેમ કરવા હેવું અગર મડ છોડી જવાની ઇચ્છા હોય તો તેમ પણ કરવા હેવું.

(ક) સ્ત્રીઓ માટે બોર્ડિંગ સ્કૂલ્સ અને સામાન્ય નિશાળો સ્થાપી ચલાવવી અને સ્ત્રીઓના ઉન્નતિ અર્થે બીજા પારમાર્થિક સંસ્થાઓ ચલાવવી.

(ઢ) આવા પારમાર્થિક કામો કરનારી હાલની સંસ્થાઓને મદદ કરવા માટે મહામંથી સેવિકાઓ તથા મેરિકા અને બની શકે તો પૈસા પણ પુરા પાડવા.

૨. મહના દરેક સભાસદે નીચેની પ્રતિજ્ઞાઓ લેવી:—

(અ) આજથી હું મારું જીવન મહના કાર્ય માટે અર્પણું કરું છું.

(બ) મારી તન અને મનની સર્વ શક્તિઓનો ઉપયોગ હું મહના લાભ અર્થે કરીશ, અને મહામંકામ કરતા કદી પણ મારા પોતાના કાયદાનો વિચાર મનમાં આણીશ નહીં.

(ક) મહના મર્વ નવમો પ્રમાણે જે જે યોજના કરવામાં આવશે તેને હું હમેશાં તાબે રહીશ.

(ઢ) મારા તથા મારા કુટુંબના ગુજરાન અર્થે મહના સભાસદોના વધુ મતે જે ગોઠવણ કરવામાં આવશે તે હું ખુશીથી કબુલ રાખીશ.

(ઈ) મારી જીંદગી સર્વ પ્રકારે પવિત્ર રાખીશ.

(ફ) બીજાના ધર્મમત માટે હું હમેશા ઉદાર ભાવ રાખીશ અને કાઇની પણ ધાર્મિક લાગણીને ક્ષોભ થાય એવું હું કાંઈ કરીશ નહિં.

(ગ) મારી રહેણી તથા પોષાક સાદાં રાખીશ.

(ઘ) કાઇનો પણ તિરસ્કાર કરીશ નહિં.

* * * મારી દૈનિક શ્રમ છે કે “ જે બીજા રોપાયું છે તે ઉચ્ચા વિના રહેશે નહિં. જ્યાં સુધી મારો દેહ ચાલે ત્યાં સુધીએ કામ કરવાનું પરમાત્મા અને બળ આપે. જે મારી ઇચ્છા ફળિભુત ન થાય, અને હિંદુધર્મમત પ્રમાણે પુનર્જન્મ તથા કર્મની માન્યતા સત્ય હોય તો મારી મ્હોટામાં મ્હોટી ઇચ્છા છે કે મારો આત્મા અંત ક્ષણે એ વાસનાને પરિણામે ફરી જન્મ લઈ મારું ધાતું કાર્ય પરિપૂર્ણ કરે અને પછી આ દેહ ત્યાજ કરી પરમાત્માના ધામમાં વિચરે. ”

આ રીતે વિધવા પુનર્જન મંડળ, વિધવાશ્રમ, મહિલાવિદ્યાલય અને નિષ્કામ કર્મમંડલ સ્થાપનાર મહા પુરુષ ત્રે. કર્વેનું જીવન અતિલચ્છ સાદું અને શુદ્ધ છે. તેઓ કેવળ નિરંમિમાની અને સૌજન્યવાળા છે. તેમના પહેાપકારી જીવનમાં તેમને તેમનાં પત્ની અને પત્નીનાં બહેનની અમૂલ્ય સહાયતા છે. વિધવાશ્રમની સ્ત્રીઓની દેખરેખ રાખવાનું કામ તથા નાણાં ઉચરતાનાું કામ કરવામાં પણ ત્રેહિસર કર્વેના સાથી શ્રી. પાર્વતીબાઇ આડવલે અદ્યાતમ લે છે.

પુનાથી પાંચ માઇનને છેટે હિંગણેશુદક નામની જગ્યા છે ત્યાં આ આશ્રમ અને વિદ્યાલય

દ્વારા શીખવી તેમને વિદ્યાસંપન્ન કરાવવી એવાં તેમની ધારણા છે. એકવાર એક વાત તેમણે ધારી એટલે તે શરૂ પણ કરવાના. અને તેને માટે પ્રયાસ કાઢી જાતના ગાડી નહિ રાખે એ પ્રેરિસર કવેનું વર્તન જાણનાર કહી શકે તેમ છે. આરંભમાં તેા તેઓ એકલા હતા પણ હવે તેમણે પોતાનાં અનુયાયીઓ-વિધવાઓનાં અને વિદ્યાલક્ષ્મીનાં વાસીઓ, એટલાં બધાં કિત્પુનઃ કર્યા છે કે તેમની યોજનાને સહાયતા કરનાર, સર્વ કાર્ય ઉપાડી લેનાર પ્રણી સ્ત્રી પુત્રો મળી આવશે એમાં કાંઈ સંશય નથી. પ્રેરિસર કવેએ પ્રેરેલી બાવના જાગ્રત રાખનાર બીજી વ્યક્તિઓ તેમણે તૈયાર કરી છે અને આ નવું કાર્ય તેઓ પાર પાડશે એમ દાઢા જણાય છે.

પ્રેરિસર કવે પુનાના દક્ષિણી આહાર છે. આટલું મહત્ત્વ કામ કરવા છતાં તેઓ અતિ-શય નિરભિમાની છે. પોતાના કામની પ્રશંસા થાય તે માટે તે કરતા જ નથી. તેમને માત્ર કે પ્રશંસાની અપેક્ષા નથી. જે કાર્ય સાધે છે તે કરવાની આપણી ધરજ છે એમ માની તેમાં તનમન થનથી તે મંડ્યા રહે છે. લોકનિંદા કે લોકનાં વખાણની તેમને જરા પણ પરવા નથી. લોકની નિંદા અને લોકનાં વખાણ એ કાંઈ કામની યોગ્યતાનું પ્રમાણ નથી. લોક સમૂહ અમાન હોય તો ગમે તેવા સારા કામની પણ વિરુદ્ધ વિચાર દર્શાવે અને નહવા કામનાં વખાણ કરે. માટે તે ધોરણ પર ખરું કામ કરનારાં આધાર રાખતાં નથી. વળી દરેક કાર્યના આરંભમાં તેનાં પરિણામની પુરી સમજણ સાંભળી મનુષ્યોને પંદી શકતી નથી, અને દરેક નવી સંસ્થા દાખલ થાય ત્યારે તેનાથી લોકમત કરતો રહે છે. આલતા સુપ્રદાયથી નૂદે માગે જવાનું હોય તો દ્રમેશ તેઓ પાછા પડે છે. એક લુંજ તહીં પણ તેમ જતાંને નદે છે. માટે જ નવીન સંસ્થાઓનાં આરંભમાં તેમને ટકાવી રાખનાર માટે તથા લોકમતને તે વરદ વાગવા માટે અહા ધૈર્ય વાળા નેતાઓની જરૂર પડે છે.

તેઓ આગેવાનો જેમને ન મળ્યા હોય તેવા ખાતાઓ આગળ વધી શકતાં નથી. જે માણે મોને આવાં કામ ચલાવેલાં પડે છે તેઓ જ નહિ છે કે તેમને આંતરમાં કટલી મુશ્કેલીઓ પડે છે. પાણીના વહેણની સામા તરવા કરતાં પણ એ કાણ કામ છે. એવા વિરલા માણસો માંની એક પ્રો. કવે છે.

અહીંની સ્ત્રીજાતિ અણસમજુ અને અમાન અવસ્થામાં છે. તે અમાન દૂર કરવાના જે જે ઉપાયો છે તે યોજવાનાં કામમાં પ્રો. કવે મુથાએલા છે. તેમનું મન, સંત દિવસ એ ચિંતામાં પરેવાએલું રહે છે. તેમને મન આ તેમના જીવનનું મુખ્ય કાર્ય છે. તેમને ઉચ્ચ સજ એ છે, અને તેમની સર્વ પ્રશંસાઓ તે કામને લગતીજ છે. કન્યાઓ અને વિધવાઓના શિક્ષણ સંબંધી તેમને અનુભવ બીજાં એને સલાહ લેવા જેટલો બહેળો છે.

પ્રો. બોલવું અને બણું કરવું એ પ્રો. કવેનો સિદ્ધાંત છે, બહુ બોલી ખતાવવું અને કામ કરવામાં પાછા હાથ એ નિયમ તેમને નથી. તેમણે વગર બોલ્યે વીસ વર્ષ પર્યંત એક નિષ્ક્રિયા કામ કર્યું પછી નાહેરમાં પોતે થું થું કર્યું છે એ માત્ર એકવાર વ્યાખ્યાન દ્વારા જણાવ્યું. શરૂઆતથી તે છેક આજ સુધી રોડ તાની સંસ્થા માટે ધન મેળવવાના સાધન વરિષ્ઠ પણ તેમણે તેનાં ગુણ કીર્તન ગાયાં નથી. મોટી મોટી વાતો અને પોતાને નાહેરમાં લાવવાની ઇચ્છા જેને ઇંગ્રેજમાં Self-advertisement કહે છે તેનો અણમાત્ર અસંતેમનામાં નથી.

સંત, સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળા, અહ માર રહિત, હંદવાપણ પ્રો. કવેને પહેલીવાર મોતાં એમ ઉદગાર આભાવિક રીતે થાય કે અહો આટલાં આટલાં બારે કામ કરનાર, આટલાંનું દુઃખ રાજનાર, આટલાં નિરાધારોના આધારભૂત પ્રેરિસર કવે કેટલા સાદા! આવી સંત મુશ્કેલી દેશનું ધર્મ છે. તેમના વડ ભરતખંડ ઉજળો છે.

वीरभानु भागिनी देवी.

गुजरात गीत माला

डॉ. श्री. जयदेव शर्मा

તેને ધણું માન ઉત્પન્ન થયું. રીતસરનું નમન કરીને તે દ્વંતે પોતાનું બોલવું શરૂ કર્યું.

“રાણી સાહેબ ! આપનું અસીમ સાદમ અને બહાદુરીથી અમારા સેનાપતિ માહેમ બહુ ખુશ થઇ ગયા છે. આપના જેવી બહાદુરીથી આજ મુઘીમાં કોઇપણ રાણી એકલ હાથે લડવા હોય એવો અમને અનુભવ નથી.” મૂળ વાત બાળુએ ગળી તેણે રાણીની બહાદુરીના વખાણ કર્યાં.

“તમારી સાથે તમાગ સેનાપતિએ જે સંદેશો મોકલ્યો હોય તેજ કહો મુજબ આવાનું કામ ભાટ ચારણોનું છે, નહીં કે એક દ્વંતનું !” રાણીએ સ્હેજ ખીજવાદને અધિરાધથી કહ્યું.

“માનવંત રાણી ! આપ બહુતા હમો કે આપ હવે અમારાં છતાયલાં રાણી છો, ખરી રીતે હવે અમે તમને એક કેદી તરીકે અમારા સાહેમ પામે લઇ જઇએ, પણ અમારા પતિની ક્ષમણ આપ જેવા બહાદુર બાળુને રીતે અપમાન કરવાની નથી, તેથી આપ જો એમની ઉદાર માગણીને માન આપીને તે પ્રમાણે ચાલશે તો જરૂર આપ મુખેથી ગ્દી ચક્રશે.” તેણે ધીમેથી પોતાની મતવચ સમજાવવા માંડી.

“તે ઉદાર માગણી શું છે ?” સ્હેજ આશાવંત ચર્તાં રાણી માલિની અધિરાધથી બોલી.

“રાણી સાહેબ ! આપના અનુપમ સૌદર્યથી અમારા સેનાપતિ સાહેબ મોહિત થઇ ગયા છે; આપ વિના છવડું તેમને અસમ્મય થઇ પડ્યું છે, તેથી આપને પોતાની પાસે રાખવાની એમની આસ મરજ છે. આપ જો કશુંલ ધાઓ તો તે તમને જેનુંકશાન થયું છે તેના બદલે વાળી આપશે. તેઓ આશા રાખે છે કે આપ એમની માગણી કશુંલ ગમશે.” તેણે તે સંદેશ કહ્યો.

શુસ્તારથી રાણીનું શરીર ધર ધર ધુમ્વા ચામ્યુ. એ વળ તે વિચારમાં પડી અંતે મનને શાંત કરી તે શાંતિથી બોલી.

“તમારા સેનાપતિની ઉદાર ક્ષમણ અને માગણીથી હું ખુશી થઇ છું, અને બહુજ આભારી થઇ છું. હું પણ તેમની યુદ્ધ નિપુણતા અને વીરતાથી બહુજ ખુશ થઇ છું એમના જેવે આમી મેળવવાને માટે હું માફ અહો ભાગ્ય અમચું છું. માટે તેમને કહો કે “હું આપને હૃદય મોંપવાને રાજી છું અને આ શરીર આપની મેવામાં અર્પવાને તૈયાર છું પરંતુ વિધિયુર્વંક વચ્ચે ધાય એવી મારી ક્ષમણ છે; માટે લગ્નની તૈયારી સારૂ થોડા દિવસની મુદત આપો તો સારું એવી મારી વિનિતિ છે.” પોતાનું કાર્ય આટલી સહેલાઇથી પાર પડશે એવી તે દ્વંતને જરા પણ ખાત્રી નહોતી. તેને ધણી સમજાવવી પડશે, રાણી ખુબ શુસ્સે થશે, એવી મણત્રી તેણે કરી હતી, પણ આતો એથી ઉલટું જ થયું, તેથી તે બહુ ખુશ થયો, અને મનમાં ખમડયો. ‘આખરે પણ એક તરણ કામગીરી ! તે બિચારી કેટલી હિમ્મત રાખે ! ખાં સાહેબ જમીનદાર તો ખરા કે આટલી લવંકર વડાઇને પરિણામે તેના ક્ષણ તરીકે એક પુતળી જેવી સુદર સ્મણીના પતિ થશે !

X

X

X

રાણી માલિની ગાનેર સંબંધની રાણી હતી. કુરુ અને જુલમી ચર્ચનોએ ભારે લશ્કર લઇને ગાનેરપર ચડાઇ કરી હતી. રાણીના તામામાં તે વખતે પાંચ મોટા અજીત કીનાઓ હત. અને થોડા પણ બહાદુર અને વશદાર માણસો હતા, તેથી વચન સંનના હુમલાથી તે ડરી નહો, અને તેમની સાથે થઇ. ધણી બહાદુરીથી તે સામી થઇ પણ શત્રુનું લશ્કર બહુ મોટું અને એનાં માણસો થોડાં હતાં તેથી તે વધારે વખત

છપી રાણી નદિ અને એક પછી એક એમ ચાર
પ્રાંતમાંથી સંપૂર્ણ દાથ ગયા.

છેલ્લો એક પ્રાંતો જે નર્મદાના તટપર
આવેલો હતો ત્યાં, તેને આશ્રય લેવો પડ્યો.
પ્રાંતવાની અંદર રહીને પણ તેના બહાર મેનિ-
ટરમાં બહાર બહારથી બતાવી પણ તેઓ છતી
સંકળા નહીં, અને આખરે છેલ્લો એ પ્રાંતો
કુરુક્ષેત્રમાં આવ્યો. તેનો દરેક સૈનિક
તેને પાલકું જ માન આપતા, અને પોતાની બહાર-
કુરુ રાણી ખાતે દરેક સૈનિક મનરૂર હતો. આ
ગરુડથી તેઓ ઉપર મુખી લડ્યા પણ તમારે
મોટા લડકર આશ્રય તેઓ છતી લાપા નહીં.
વીર્યાળા માણીને લડકરની ઉપર પોતે તો
દેખરેખ રાખી. જરૂર પડે ત્યારે તે પોતે
પોતા પર ખેંચીને લડકરની અંદર ફરતી અને
દિશ્મત તથા ઉત્તેજન મળે તેવા રાજાથી
તેમને કૌર્ષ મલાવતી. સૈનિકો પોતાની બહાર-
કુરુ રાણીનાં દર્શનથી જ યુદ્ધ પર આવીને લડતા.
જેટલીકવાર તે પ્રાંતની અગામીમાંથી પોતાની
સંખ્યાઓ સાથે યુદ્ધ તરંગ જોતી અને જરૂર
પડે ત્યારે ઘટતા વુક્રો આપતી. આ રાજાને
બીધે તેણી બાળની નજરે પડતી. સામાન્ય
પડકારના રીતિજ્ઞ પ્રમાણે તે રહેતી નહોતી તેથી
સેનાપતિએ તેને જોષ દતી. અને તેના અનુ-
પમ સૌન્દર્યે એ ગોડા બની મર્યાદા દેતી
તેણે પોતાની માનવી રૂત મારીને કરી.

અર્ધાં મુન્દર, વિષ્ણુદિની મુન્દરી પોતાની
મોઢે એ વિચારથી તેના દર્શનો પાર નહોતો.
રાણીએ મોઢેલો વચ્ચેના પડેલીને તે બહાર
આનંદ સાથે રાણીની પામે જઈ પડેલો.

એક મુન્દર રાજાને આ રાજામાં રાણી
પોતાની સંખ્યાઓ સાથે એક દતી વરરાગ
ત્યાં પધારતાં જ તેને સંભાર કરીને એક મુન્દર
આસનપર બેસાડ્યા. અર્ધ સૌન્દર્યવતી રાણી
માણીની આજે કંઈ અજ્ઞા જોતી મુન્દર સા-
મતી દતી વિચારા ખાં માટેય તે પોતાનાં
માનજ બુધી મયા. તેમને લાગુ છે તે પોતે
સર્વની અંદર આવ્યા છે અને જન્મની અજ્ઞા-
મનેજ વરતાના છે. અનુર રાણીએ મધુર વચ-
નોથી તેને ખુશ કરવા માંડ્યો. તે વાતનીત
કરતી દતી જી લગતી કંઈ પણ તૈયારી જ-
ાતી નહોતી તેથી ખાં માટેયને ગટપડી થવા
લાગી. અને એક એક જગ વુમ જોતી લાગવાં
માંડી પણ આ રાજાં વચન મેલાવતી ખાં
માટેય, રાણી માણીની અભિપ્રાય પતિએ
એકદમ પોતાના આસન પાંથી ઉઠીને આમ
તમ ગાંઠ મનુષ્યની માફક રોડા મહાનુ, અને
પોતે પડેલાં પડેલાં અને જમણ આમતેમ
કેંકરા માંડ્યાં અને તે બોલ્યો.

આપની રસેશમાં પ્રસરી ગયું છે. થોડા વખતમાં આપ હવે ખરેખરી સ્વર્ગની અપ્સરાને વરવા પધારશો. હું અતિશય દીલગીર છું કે એક મનુષ્યને મારે આમ એટલી મારવા પડે છે, એમાં જો કંઈ પાપ હોય તો પ્રભુ મને માર કરે, પણ એક અસહાય તખ્તજા એ શિવાય કઈ રીતે પોતાના અમૃત્ય સતીત્વની રક્ષા કરે ? ગરીબ બિચારા ખાંસાદેખ ! પશુવાની આશાએ હોંસભર આવેલાતું આ પ્રમાણે મૃત્યું થયું.

+ + +

પવિત્ર નર્મદાનું નિર્મલ જલ કીડાની મજા ભુત દીવાલો સાથે ભેરથી અથડાતું હતું. ત્યાં ઉપરની અગાસીપર વિશ્વેશોહિની માલિની અત્યારે ઉમેલી દેખાય છે. તે રજપૂતવીરબાણા મહાન પ્રભુનું સ્તવન કરતી હોય તેમ દેખાય છે. તે બોલી:

“ હે પ્રભુ ! મારા સર્વ અપરાધોની ક્ષમા આપજો અને આ હું દેહ કે જેનાપર તે યવનની દષ્ટિ પડી છે, તે દેહને માતા નર્મદા ! તારા પવિત્ર જલમા પવિત્ર કરજો ! ”

થયું ! એક મોટા અવાજ થયો, નર્મદાનું તોફાની પાણી ઉચે ઉડ્યું અને પાણું શંખી ગયું ને શાંત થઈ ગયું. નર્મદા પાછી તેમજ વહેવા લાગી. તેના વિશાળ પટપર પડીઓ ઉડીને મધુર ગીત ગાતાં હતા તેમજ ગાતાં હતાં, સંહિતો કમ દુઃખેશ પ્રમાણે ચાલુ હતો, પણ ફક્ત હિંદના ગૌરવરૂપ એક આદર્શ રમણીરત્ન નર્મદાનું ગીતજ જલમા નિરસે આરામ લેતું હતું. એક વખત એવો હતો કે જ્યારે તેનું નામ દરેક જણને મોટેથી ઘણા માનની સાથે યાદ થતું. હવે તે ધીમે ધીમે લુપ્ત થઈ ગયું હતું. જોકે તેનું નિર્મલ ચરિત્ર પૃથ્વીપર અપૂર્વ પ્રકાર પાડતું હતું છતાં પણ તેની યાદ હવે અખી થતી જતી હતી. નિધુર દુનિયાં ! !

‘ સ્ત્રીઓનું પ્રેમે કરી લાલનપાલન અને પોષણ કરવાથી તેઓ લક્ષ્મીરૂપ થાય છે અને તેમ નહિ કરવાથી તેમ સ્ત્રીઓ અલક્ષ્મી રૂપ થાય છે. ’

ભીષ્મપિતા.

કોઈ ભૂવાન માણસને વ્હાવે મવાહ આપવી હોય, તો હું તેને એમ કહ્યું કે, તારાં કરતાં ચડી-આતાની સોજતમાં સોજત સમજે પુસ્તકો પણ એવાં જ વાંચજો; તેથી ઘણો લાભ થશે, સાચી વસ્તુની પ્રશંસા કરતાં રીખ; તેથી તું મુખી થશે. મહાન પુરુષો, જે યુ વખાણે છે, તે નજરમાં રાખ, તેઓ મહાન વસ્તુની જ સ્તુતિ કરે છે; અને નાના મનનાં માણસ નીચ વસ્તુને વખાણે છે, અને અધમ વસ્તુની આગવના કરે છે.

અમલચુ. એમ. થાકેરે.

ઉત્તમ પુસ્તકનો સહવાસ એક સમગ્ર સમાગમની બરાબર છે. સારી રીતે લખતાં વાંચનાં આવડતું એ આગળ વધવાનું સાધન છે, તો સદગુણી બનાવનારાં પુસ્તકો શા માટે વાંચવા ન જોઈએ ! વખતનો ઉપયોગ સમજી સ્ત્રીઓએ બદલ આવે કરવો જોઈએ. જ્યારે જ્યારે નવરાશ મળે ત્યારે આગમન બની પડી ગેલા કરતાં અને ખીજ સ્ત્રીઓ સાથે ગપ્પાં મારવાં કરતાં, સારાં સારાં નીતિ તરફ દોરનારાં પુસ્તકો વાંચવામાં વખત માગવો ઉત્તમ છે. હાથમાં ચોપડી કે-ચુમ્પેપર રાખ્યાં એટલે વિદ્વાન થયાં એમ સમજતું નહિ, ઘરનાં કામકાજમાં એથી ખામી ન આવતી જોઈએ, કારણ કે ઘરની અંદરની વસ્તુની ચોંચ, વ્યવસ્થા રાખવામાં લક્ષ આપનાં આવડતું તેજ પહેવું અને ખરું જ્ઞાન છે અને શુદ્ધવસ્થા વિષયને તેટલાજ માટે પ્રથમ ધ્યાન આપવું જરૂર છે. નીતિ અને મનને બચ્ત કરે, દુર્ચાણ તરફ દોરે, તેવાં નમાનાં પુસ્તકો નજરથી દુર રાખવાં કેમ કે તે જ્ઞાનને અચળજનતાની ઉત્કરે છે શૌભાગ્ય શિક્ષાબિધ.

પ્રેમ કે પરોપકાર.

“પ્રેમ અને પરોપકાર એ સ્વર્ગની સીડી છે.”

“પ્રેમના પરિવ્રજ” — પાદરસર

“સ્વેત્તી જેઠ્ઠી મોઢકાણુજ તો ! પિતા-
જીની લાખોની દોલત નેમાં ગઈ, ને હમે
શીખારી બની ગયાં ને ઉવટે આ બધું લખી
આપી પેલા મુજને ત્યાંથી પૈસા લાવી આબરૂ
રાખી, પણ હવે તે મારવાડી તગદો કરી હમેને
રખડતાં કરવાનો છે. પિતાજીની માંદગીનું પણ
એ જ કારણ છે. કદાચ તેને લીધે જ પિતાજી
મરણુ—”

“બબરદાર હમુ ! હું જેમાં એ બોલ
ઉચ્ચારીશ નહિ. બોલ તું કહે તો તારા
આતર ગમેતેમ કરવા હું તૈયાર છું.”

“ડોક્ટર ! તું શું કરીશ. તને શું કરવા
હોયું ? હમારે આતર તહે શું નથી ક્યું ?
પણ મીઠા ખાડનાં મૂળ કદાચ ! તું મુખી થા.
જા ! હમને હમારૂં ફોડી લેવા દે ! માત્ર એક
ચીઠીએ સત્યાનાશ વાળ્યું !”

“કહ ચીઠી, હમુ ! બોલ ! બોલ ! ચોડીક
તો બળવવા દે !”

“મધુજીવન ! એક ચીઠી ને દસ્તાવેજ
પિતાએ એ મુજને લખી આપ્યો છે. તે પિતાજી
લેવા પણ ગયા હતા. પણ હવે તો તેને આ
બંગલો જ બેઠકો છે. બ્યાજનું બ્યાજ ચઢાવી
સાડા ત્રણ લાખ રૂપીઆ તે કાઢે છે ને તેટલી
રકમનાં કાગળીઆનું બંડલ તે દબાવી બેઠો છે.
પ્રભુ ! એ બંડલ કોઈ આણી આપે ! પરમ
દવમે તો એ કબજે લેના અહીં આવશે. હમે
રખડી નહશું.”

“ઓ ! જરૂર ! હમુ ! જરૂર ! આવની
કાલે સરે કંતો એ બંડલ મેળવીશ કે મરીશ !
બસ સાહેબજી !”

બીચારી હંસા ડોક્ટરને ઉભો રાખે તે
પહેલાં તો તે જવાનીએ જલાંગ મારી ઉઠ્યો.

ને પોતાની સાષકલ પર સ્વાર થઈ સડી
મારતો દોડી ગયો ! બંગલો પાછો મુનકાર
કર્યો.

ચોડીવારે હમુ નિઃશ્વાસ નાંખતી પોતાના
માંદ પિતાની પથારી પાસે જઈ બેઠી તે પોતા-
ની મોટી બહેન જમાને આરામ લેવા જવા
સ્વચ્છું.

x x x

“શું કરવું ગમે તે થાય પણ એ મુજને
ત્યાં તો જવું જ. ને ગમે તેમ કરી એ બંડલ
મેળવવું.” મનમાં ને મનમાં બબરદાર ડોક્ટર
પોતાના બંગલામાં ફેરા ખાતો બેઠો થયો. તે
કંઈક નિશ્ચયપર આવતાં જ કાઢે ચઢાવી સાષક-
લપર સ્વાર થતાં જ ધડીઆળે કડીંગ, કડીંગ, નવ
ટોકોરા વગાડ્યા.

“ફતેહ ! બચ્ચા મધુ ફતેહ ! રાત અધો-
રી છે. પણ શીકર નહિ, શો ડર છે, બહાલી હમુ,
બંડલ મેળવું કે ગ્રાણુ બોલું ! આ પ્રેમ !
તદ્દારી શક્તિ અબજ છે !”

“બાપ, તારા શેઠને કહે કે ડોક્ટર મળવા
આવ્યા છે.”

“નહિ બને શેઠજી ! મારા શેઠનો મીઠજ
આજ ખરાબ બની ગયો છે, તેમનો જીવ
ગભરાય છે, માટે કાલે આવવને !” ઘરની
દાસી બોલી.

“તારૂં કપાળ !” બોલી ડોક્ટર ને ન
ગજકારતાં મેંડે ચડી ગયો. તે જુદો મારવાડી
એકેટલ પાસે બેસી કાગળીઆંબોના ઢગલા
સાથે રમતો હતો. પામે ધગધગતી શગડી બગ-
ની ને શીયાળાની ઠંડી ઉડાડતી હતી. ડોમો
એક કાપલી શર કંઈક લખતો હતો.

તમે તેના પૈસાને ખાતર તેવું ખુંન કર્યું છે. એ વિશે તમે શું કહેો છો ?”

ન્યાયાર્થીએ સવાલ પુછ્યો.

“માહેન ! મને યાદ છે કે વાલકેશ્વર ખાતેના એક નાના મકાનમાં એક બાલકની સારવાર-માં મેં તે દીવસે નવથી દશ વાગ્યાનો વખત ગાળ્યો છે !”

હું કે વખતમાજ તે બેઠે ધણી ધણીઆણી પોતાના બાળક સાથે આવી હાથમાં ને પોતાના બાળકનો બચાવનાર પોતાને ત્યાં તા. ૧૮ ના રોજ રાતે ૬ વાગે આવી દશ વાગે વિદાય થયેલો નહિર કર્યો.

બીજી પળે પોલીએ એક ચીઠ્ઠી રજુ કરી.

“મને છાતીની અમુકજી ધણી યાદ છે. ને જીવતાની નથી તેથી મેં કંટાળી ઝેર લીધું છે. મારા મોતનું કારણ કાઢ નહિ પણ હું જ છું. તા. ૧૮ રાત્રિના ૬”

દા.૦ ધનાઇ.

“અંધલો ડોક્ટર છુટી ગયો. ને પોતાના બચાવનારનો આજાર માનવા લાગ્યો. હસુ પણ આવી ડોક્ટરને વળગી પડી. સૌ બીંછે રૂમમાં બેઠાં તે ડોક્ટર બોલ્યો.”

“હસુ ! તે અંડક મે બાળી નાંખ્યું છે ! હવે બેરીકર થાને ?”

“ઓ ! હાય ! હાય ! તમે ત્યાં ત્યારે ખરે-ખર ગયેલા ?”

“હાજતો ! પણ એ કેમ બન્યું. ખરે-ખર નવથી દશ વચ્ચે હું ત્યાજ હતો ને દશ વાગે આ બાળકની પયારી પાગે હતો !”

“ડોક્ટર !” તે બાળકનો આપ બોલ્યો “મને મોડી રાતના ઘેર આનતાં બાઇ કહેલો કરે છે તેથી એક ક્ષણ ધડીયાળનો કોટા પાછળ

મુકું છું તેથી દશને બદલે સારી ધડીયાળ નવ વગાડે છે.”

“હે પ્રેમુ તારી અંખાર કૃપા. મારા બાળકના બચાવનારને તેં આમ અંધાન કર્યોલ્યો.”

“ધન્ય પ્રસુ ! બાળક બચાવવાનો પરોપકાર મારા મધુજીવનને અંધોળ કર્યો !” હસુ બોલી.

“પ્રસુ મારા પ્રેમનો બચાવ બદલો વળ્યો. પ્રેમનેજ ખાતર આમ મેં કરેલું ને તે મારી હસુનેજ ખાતર ! તારે ખાતર હું કંઈએ પણ જાત હોં હસુ” ડોક્ટર બોલ્યા.

“મધુ ! તમે ખરેખર પ્રેમને પાવ જ છો ! તમે શું ન કરી શકો. હમારી આબરુ-દેવતને અંગલો બચાવનાર-તમને તો આ હાર્થજી અર્પાય-લ્યો-રંચીકારો. પ્રેમને ખાતર સર્વરંચ સમર્પણ કરનારને શું ન અપાય !” હંમેશાં અમિત ભાવો વધતે પોતાનો હાથ ડાકટરને આપતાં હતું.

“બહેન તમે બેઠે ધન્ય છો ? પ્રેમુ તમને સુખી રાખો” જ્યાં બોલી.

x x x

આજ હંસાને મધુજીવનનાં લગ્ન છે. લાખ રૂપીઆની પહેગમણી સાથે હસુ મધુજીવનનાં યજ્ઞ. તેને પરોપકારને પ્રેમ જળ્યાં મનહરરાય હવે જરા સાબળ થયા છે. તેમણે આ પ્રેમી દંપતીને આશીર્વાદ આપ્યો.

x x x

ડોક્ટરમાં આજ પણ ડો. મધુજીવન એક પ્રખ્યાત ડોક્ટર ગણાય છે. તે આદર્શ યુગલ આનંદથી ધાળ ગાળે છે ડોક્ટર મધુજીવનનો જીવન પ્રવાસ સફળ થયો છે. હસુ પણ ડો. ને વારંવાર દસી દસીને મુજી મારવાડીનું જીવલેણ અંડક યાદ કરાવે છે. ને ડોક્ટર કહે છે કે પ્રાણ હસુ ! પ્રેમને ખાતર હું શું ન કરી શકું !”

કોટને એકસાંનેજ મળ્યું છે. આ “શુએટ” મિસ પાલમકોટના સુદર અવાજનાં “છરાડ” કોનસર્ટ એન્ડ પીઆનો” પર બન્નેએ સાથે વગાડ્યો. તે દરમ્યાન શ્રોતાજનોનાં મન પા કલાક સુધી આકર્ષાઈ રહ્યાં હતાં. તે પૂરો થતાંજ ટાઉન હોલ તાળીઓનાં ગગડાટથી ગાછ રહ્યો, ત્યારે સ્ટેજ પરજ પ્રો. સ્કીનઝીએ મીસ પાલમકોટને એક હેન્ડ કરી સાળાશી આપતાં ઓડિયન્સ તરફ ફરીને મિસ પાલમકોટ તરફ હાથકરીને દેખાડ્યું કે આ બધી શાખાગી એવણુ માટે છે; જે એક અસાધારણ માન મીસ બીખાઈજી માટે હતું. આવી જાતની પ્રશંસા સ્ટેજ પર યુરોપમાં જ થાય છે; આપણા હિન્દુસ્તાનમાં તો આ એક નવાઈ છે.

તે પછી મી. થેલગને પોતાનાં ગીતને ધણો સારો ધ્વનિસાથ આપી સાળાશી મેળવી હતી.

સીનેર મોરીએ પ્રો. સ્કીનઝીના રચેલા “ડાન્સ ડે ફીઝ” સોળો અને પીઆનો સાથે વગાડ્યો હતો, અને ઇટાલિયન ટેનર સીનેર માર્દોરાઝીએ “ફાઉસ્ટ” માંથી એક ગાયન ધણા સરમ અસરકારક અવાજે લાગણીથી લલકાર્યું હતું.

મીસ એમ. પોટર, એલ. આર. એ. એમ. નામનાં એક બાલુ વાયોલીનીન્ટે વાયોલીન પરનો ધણો ઉચ્ચ કાશુ દેખાડ્યો હતો. છેલ્લે પ્રો. સ્કીનઝીએ એક પીઆનો મોલો વગાડી સાંભળનારાંએને પોતાનાં ઉન્તાદી કાશુથી છક કરી નાંખ્યાં હતાં.

અને ગોડ સેવ લી ડ્રોંગ—એમપરર વગડ્યા પછી મિસ પાલમકોટે પ્રો. સ્કીનઝીને એક સુદર યુવનો દાર અને તુંગ આપ્યો હતો. અને મેળાવડો બરખાન્ત થતા ટાઉન હોલમાં જ ધણુઓએ મિસ બીખાઈજી પાલમકોટને આવાં ઉંચા કલામીકલ મ્યુઝીકની મોજ ચખાડવા માટે અખારકખાદી આપી હતી અને ધણુઓએ

મુજબર્માં સાંભળવાની કદ તેઓને મળે છે.

મિસ પાલમકોટ અને તેજાણનાં શિષ્યોએ જે રૂ. ૧૫૦) રકમ હોમ્પીટલ માટે મોકલી હતી તેનો જવાબ નામદારો લોડ અને લેડી વીલીંગટન તરફથી તેજણને મળ્યો હતો:-

મર્વિનમેન્ટ હાઉસ.

મહાપ્રલેશ્વર.

૭૯-૪-૧૯૧૬.

મહેરમાલુ બાલુ

ધી છરાડ ક્રીમેન-થોમ્સ ઓર્કેસ્ટ્રલ માટે જે માયાણુ કાલો તમે અને તમારાં શિષ્યોએ મોકલ્યો છે તે માટે તમારા અને તમારાં શિષ્યોનો ધણો આભાર માનવાને નામદારો લોડ અને લેડી વીલીંગટન મને દરઆસ કરી છે અને તેની તેઓ કદર પિછાણે છે

તે નામદારોએ કોનસર્ટનો પ્રોગ્રામ ધણુ દિતથી નિહાળ્યો છે

તમારાં શુભેચ્છક

એ. કેનેથ મેલવાર

કેપ્ટન. એન્ડ ડી. સી.

પ્રાર્થના.

ઓ મારી જીદબીની જીદબી, હું હમેશાં મારાં શરીરને પાક રખવા કોશિશ કરીશ, કારણ મારા હરેક અવયોગમાં તારાજ જીદબીથી બરપુર રક્ષા અટકે છે.

મારા વિચારોમાંથી હું તમામ જીદબીને ફર કરીશ, કારણ હું જાણું છું કે તું તેજ સમ્યાક છે જેણે મારા મનમાં અન્કલનો ચેરાય સેરાન કીર્યો છે.

હું હમેશાં મારા હૃદયમાંથી તમામ શુરાધને દાખી કાઢવાની કોશિશ કરીશ, અને એક સાદા કુલ તરફ હું મારો ખ્યાલ લગાવીશ કારણ હું જાણું છું કે તું એ તારી જગ્યા માત્ર હૃદયના મદિરમાં લઈ છે.

મારી કોશિશ એજ મ્હેરો કે તુને હું મારા કમિયાબી બદેર હું કારણ હું જાણું છું કે તારાજ બજારી પાસ કરવાની તમામ હું થરાલુ છું